Christus in zijn lijden. Deel 3: Christus bij den uitgang van zijn lijden

K. Schilder

bron
K. Schilder, *Christus in zijn lijden. Deel 3: Christus bij den uitgang van zijn lijden*. J.H. Kok, Kampen 1930

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/schi008chri03_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

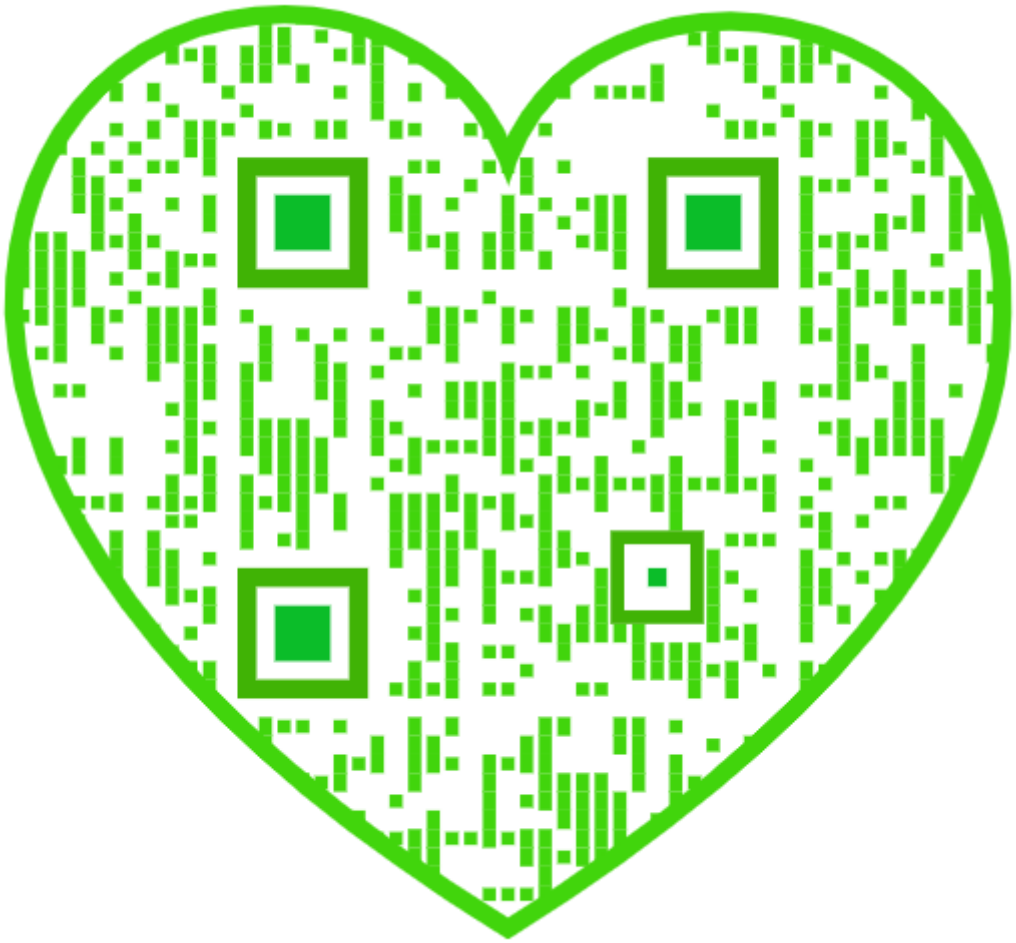

Hoofdstuk I. Christus buiten de poort geworpen.

> *En zij namen Jezus en leidden Hem weg. En Hij, dragende Zijn kruis, ging uit naar de plaats, genaamd Hoofdschedelplaats, welke in het Hebreeuwsch genaamd wordt Golgotha*.
> JOHANNES 19:16*b*-17.

NU zinkt de Christus dieper, dieper, weg.

Wij zagen Hem tot *exlex* worden: dat is: tot één, die door de menschen uitgeworpen is *buiten* den rechtskring van de *wet*.

Daarna werd Hij *verdoemd,* dat is te zeggen: Hij werd *veroordeeld*.

Nu daalt Hij af naar dieper schacht nog van vernedering: Hij wordt *vervloekt*. Want Hij gaat heen, om aan het *kruis* gedood te worden; en: *'vervloekt is een iegelijk, die aan het hout hangt'*.

Over dien vloek, en over de beteekenis van het woord zelf, zullen wij vele malen in dit boek nog nader moeten spreken; veel van dit alles blijft thans nog buiten onze aandacht.

Maar, wat wij heden willen overwegen, als Christus Jezus *uitgaat* naar de steê van vloek, dàt is: de zware druk van het recht van God, dat Christus de voor òns besef boven-menschelijke taak oplegt, om uit den wir-war van de zonde, en uit de samenknooping van de draden aller menschelijke leugens, en uit heel dat dichte kluwen van willekeur en onrecht, waarin Hij tot nu toe is verward geraakt, en gevangen genomen, te tasten naar de vaste hand Zijns Gods, om nu althans van *Hém,* hoe smartelijk het ook is, Zijn *récht* te ondergaan. Het recht en anders niet. 't Één-vuldig *recht* van God.

Want inderdaad, daar is van 's *menschen* zijde anders niet dan

onrecht: wij hebben dat reeds gezien[1)], en zwijgen er nu over.

Er is echter *verschil* tusschen onrecht en onrecht.

Daar is in de wereld heel veel onrecht, dat, hoe vrees'lijk het ook is, toch nog een zekeren *stijl* vertoont; dat, koppig en hardnekkig, zijn *eigen lijnen* trekt en zich niet afbrengen laat van een eerst gekozen plan, een eerst erkende ‘logica’.

Maar er is óók onrecht, dat nauwelijks eenigen stijl vertoont. Een onrecht, waaraan de wil tot consequentie geheel en al ontbreekt, en dat aan niemand de mogelijkheid biedt, er uit wijs te worden.

Dit *laatste* nu is Jézus overkomen.

Moeten wij dat nog bewijzen? Neen, het is in den droeven kronkelgang van 't proces herhaaldelijk gebleken.

Doch er is één ding, waarop wij thans in 't bizonder den nadruk willen leggen. Een kwestie n.l. juist van *stijl,* van *logica*. Wij bedoelen de *volgorde* van de onderscheidene rechtsstaten, waarin de menschen Christus hebben in 't openbaar tentoongesteld, of alsnog gáán vertoonen.

Dit is die volgorde: *Eerst:* de Christus *exlex. Daarna:* de Christus *verdoemd. Tenslotte:* de Christus *gevloekt. Deze* volgorde nu in den gang van Christus' rechtsgeding, is eigenlijk, en óók *menschelijk,* gesproken: dwaasheid en - wij spreken dit woord met ernst uit - *òn*-zin. Dat wil zeggen: daar zit geen logica in, juist niet van menschelijk standpunt uit gezien.

Dit alles spreekt toch eigenlijk voor zichzelf.

Immers, wanneer iemand eerst *veroordeeld* is, en vervolgens *vervloekt* wordt, dan kan hij eigenlijk eerst *daarná* - aan 't *eind* dus van het rechts-geding - *buiten de wet geplaatst worden,* buiten haar ‘poort’. Exlex kan iemand dàn eerst zijn, als de wet aan hem *alles* gedaan heeft, als er niets meer in of aan hem te doen is. Dit is *zijn* recht, want hij is - gelijk ieder mensch - *in* den kring der wet *geboren*. En het is ook het recht der *wet:* zij zal haar taak niet voor den tijd zich laten ontnemen: zij zal haar eer, haar recht van straffen en van àfhandelen, ‘aan geen ander geven’. De exlex kan

1) In de verschillende hoofdstukken van deel II.

eigenlijk slechts aan het *eind* van 't proces worden geproclameerd.

Dit is eigenlijk zoo eenvoudig als de dag.

Want veroordeeling, rechterlijke *verdoemenis,* is die wel mogelijk buiten de om-paling der *wet?* Daarvoor moet toch worden aangewend heel het samenstel, en in actie gezet worden heel het raderwerk der wet? *Verdoemenis,* veroordeeling, wat is dat eigenlijk anders dan: de wet mobiliseeren tegen eenen schulddrager? En volgt dan op die *verdoemenis* ook nog *vervloeking,* d.w.z. - negatief gesproken - de totale uitsluiting ook van de geringste voorrechten, die de wet nog aan haar uiterste vijanden geeft, en - positief gesproken - de algeheele en bewuste prijsgeving van den veroordeelde aan alle verderf-middelen, die de wet bij mogelijkheid op hém kan 'beproeven', - *dán wordt de verdoemde in en door en na die uitspraak van den vloek,* voor de menschen althans, *tot een exlex,* tot één, die *buiten* de wet nu staat. Voor een gevloekte, die eerst veroordeeld werd door den sterken, maar puren drang der wet, heeft nu die wet geen enkel nieuw woord meer over. Het eenige, wat zij voor hem heeft, dat is: de *bevestiging* en de *volledige uitwerking* van haar laatste woord, zoowel naar de negatieve als naar de positieve zijde (zie boven). De in zijn geval rechtsprekende wet zelve is, als eischend beginsel, als eischende kracht, *bevredigd;* de dorst der wet is met 't verdoemde bloed gelescht.

En feitelijk zou *dit* de gang van alle veroordeelden in de wereld zijn, en zou hiermee ook altijd alles *uit* zijn, wanneer niet alle wetten, die in menschen-samenlevingen gegeven zijn, *nog in zekeren zin genade bevatten*.

Verwondert iemand zich hierover? Maar het is toch een bijbelsche gedachte, waaraan we soms te snel voorbijgaan.

Doorgaans toch zijn wij *wél* goed hiervan doordrongen, dat de wet *tégen ons* is, en eischt, dat de wet ons *veroordeelt,* en *vervloekt* en tegen ons *protesteert,* en ons *verdoemt,* maar wij vergeten te dikwijls, dat de wet *toch altijd nog genade heeft*.

Een dubbele genade. *Negatief:* omdat ze den toorn niet *ten volle* ontlaadt hier beneden. *Positief:* omdat ze zich nooit hier op aarde laat *isoleeren van de bedeeling en bedoeling der genade Gods*.

Dat zijn twee dingen; laat ons eens nader zien.

In de *eerste* plaats: de wet, die God op aarde aan menschen geeft, in menschentaal, en in een menschelijk boek, en in menschen-schrift, kan in haar WOORD *nooit ten volle uitdrukken* of *uitputten* de onvermengde idee van den toorn Gods; zij kan ook in haar DAAD *nooit volkomen bedienen* de algeheele wráák van God. Wat het *woord* der wet betreft, haar woord is altijd, omdat zij in menschen*woorden* uitgedrukt is, minder krachtig dan God zelf. Het is met de wet als met Gods geschreven Woord, en als met àlles, wat openbaring is: de openbaring is wel zuiver, *maar zij is niet adaequaat;* zij kan *niet alles* uitdrukken, wat in Gods diepte besloten ligt. Gelijk heel de Schrift *ópenbaring* is, maar God toch *zelf* altijd rijker blijft dan Zijn Woord, tot menschen gesproken, *zoo reikt ook het woord der wet,* die trouwens tot Gods openbaringswoord behoort, nimmer tot de *volheid* van God zelf. God toornt vreeselijker dan de wet kan zéggen. Het is met de onheilstermen van de wet precies als met de 'heilstermen' van het evangelie: ze zeggen veel, ze zeggen de waarheid, maar ze zeggen alles niet. Dit wat het *woord* der wet betreft. En nu haar *daad*. De wet bepaalt ook straf, wijst aan de straf, werkt ook op aarde reeds de straf. Zij opent *bediening,* hier reeds, van verdoemenis. Maar al de ellende, die de wet hier beneden werkt, hoe vreeselijk ook, is toch nooit zóó vreeselijk als het kán. Het *kan* zoo vreeselijk als in de - hel. *Maar die is hier nog niet*. De afgronden, die Gods gramschap *eenmaal* opent, zijn dieper, dan de duistere dalen, waarin de wet ons hier op aarde neer kan stooten. En daarom is de wet in deze wereld nog altijd - door zichzelf - beperkt in haar dreigementen, en ook in de daad-werkelijke emissie van Gods gramschap.

Dit is het eerste punt dat hier in geding komt.

En daar is nog een tweede: de wet staat, gelijk wij zeiden, in deze bedeeling, nooit los van bed*éé*ling en bed*óe*ling der genade. Dat zij *gepredikt* wordt, dat is genade. Gericht - maar óók, en *allereerst,* genade. Dat zij haar dreigementen *hoorbaar* maakt, dat is *genade*. Gericht - maar ook, en allereerst, genade.[1)] Zij komt een wereld

1) Denk aan den vicieuzen cirkel, deel II, bl. 42 v., 125 v., 137 v., 492 v.

in, die, óók waar de bizondere genade geen terrein voor zich veroverd heeft, toch nog in de algemeene genade leeft. Geen enkele praktische uitvoering van eenige strafbepaling, die in de wereld geschiedt door en onder de menschen, op menschelijke wijze, in menschelijke woorden, met menschelijke hulpmiddelen, kan zich ooit isoleeren van de algemeene genade, die in de wereld werkt. Als op één plekje van de wereld iemand stukgeslagen en gebroken zou worden met de vólle energie van toorn, die in den Wetgever is, en met een adaequate ontlading van die gramschap, welke in Gods *hart* is, *dan zou op dat punt de wereld barsten en breken*. Dan zou *vandaar* de wereld scheuren. Want overal, waar in *déze* wereld de golving van Gods toorn naar de aarde toe komt, en het hoofd van eenen zondaar zoekt, daar stuit die golf op den *dampkring van de gemeene gratie*. De golf van den toorn *komt er wél door heen*. Natuurlijk. Want wie zou Gods toorn stuiten, en hoe zou het zwakkere en het voor-loopige - de gemeene gratie - het sterkere en het definitieve - de *eeuwige* kracht van liefde en van recht - kunnen tegenhouden? Och ja, de golf van toorn breekt wel door den dampkring der gemeene gratie heen. Maar ze wordt er toch door *getemperd;* dit is Gods eigen wil geweest. Misschien kunnen wij elkander helpen met een beeld: Hebt gij de *zon* gezien? En weet gij niet, dat haar stralen breken door onzen dampkring heen? En dat zij daardoor iets van haar sterkte verliezen? Het licht wordt getemperd, en verliest iets van zijn glans; de *schaduwen* worden daardoor ook weer getemperd en verliezen iets van de booze *zwartheid*. Denk maar - om 't u nog meer concreet te maken - aan hemellichamen, die *geen* dampkring hebben. Gij weet toch wel, dat op werelden, waar *geen* dampkring is, het licht *ongehinderd,* en daarom veel feller uitgegoten wordt, en dat daar de schaduwen veel donkerder zijn dan op onze aarde? Welnu, ziedaar het verschil tusschen *hel* en *aarde*. Hier, om onze tegenwoordige wereld, is de dampkring der gemeene gratie: de zonnestralen van Gods *liefde* worden hier getemperd, maar die van Gods *toorn* eveneens. Geen enkele menschelijke supplicie, geen enkele aardsche vorm van executie, drukt ooit ten volle uit den

ganschen rechtshonger van den oppersten Auteur der wet. Christus zou b.v. den Antichrist in *deze* wereld en in dezen *tijd* niet zóó zwaar kunnen straffen, of de straf, die de Antichrist hier op *aarde* onderging, was toch nog altijd lichter, en ook ànders, dan de vloek, die op den met de *minste* slagen geslagen[1)] verlorene in de *hel* eens drukken zal.

Houd nu deze *twee* dingen in gedachtenis:

Ten eerste: dat de wet, als Woord van God, Zijn rechtswil nooit volmaakt kan *uitdrukken;* en

ten tweede: dat deze wereld, als schouwtooneel en werkplaats van gemeene gratie, den ganschen rechtshonger van Gods wil nooit volmaakt bevredigen kan, en Zijn rechtswil nooit volmaakt kan *uitvoeren;* -

dàn gaat iets u schemeren van den verschrikkelijken zin van 't woord: vloek, *vloek, vlóek*.

En dan begrijpt gij, waarom ook het recht, dat *God* onder *het volk der bizondere openbaring afgekondigd heeft, iemand tot exlex maken kan, ten aanzien van de aarde*.

Wij willen hier even stilstaan.

Lezers van ons tweede deel toch zullen misschien denken: hier wordt de strijd geopend tegen wat boven - in het tweede deel - werd gezegd.

Want daar is toch gezegd: *God ként den exlex niet?*

Zeker, dat is gezegd. En het blijve hier gehandhaafd.[2)]

Alleen maar, daar is geen sprake van *strijd* tusschen déze *twee* beweringen: *God kent den exlex niet,* èn: *Gods wét laat onder Israël den exlex aan ons zien*.

Immers, deze *eerste* stelling: God kent den exlex niet, spreekt over *God zélf*. Letten wij op het recht van God, *zooals het in Hem is,* zooals Hij het in Zijn diepten weet en voelt, zooals het in Zijn diepe afgronden roept om zijn bevrediging, en *zóó als het in de hèl volvóerd wordt,* DAN zeggen wij: daar is geen enkel *ding*, daar *is geen* enkel *mensch,* daar is niet één *verschijnsel,* dat voor

1) Zie Christus' woord in Luc. 12:47, 48.
2) Zie deel II blz. 169 v., 406.

Gods eigen oog met de *wet* van God *géén* verband houdt. De hel, - dat is *die* plaats, waar God Zijn rechtswil handhaaft tot in de *vólle* diepte, en waar geen schijn meer van gemeene gratie ooit tégenhoudt de ongebroken uitstraling van Zijn toorn.

Maar anders wordt het, gelijk gezegd werd, *hier op aarde*. In *déze* wereld kán, gelijk wij boven zeiden, de wet, en ook de toorn van God, zich niet volkomen *uitdrukken,* noch ook geheel en al de vormen vinden, waarin de toorn volmaakt in zijn eischend recht wordt bevredigd. Daar is dus altijd hier beneden een zekere onverteerbare, d.w.z. niet *uit-druk-bare,* en *niet-uit-voerbare,* rest van toorn. Buiten de toorn-explosies, die ons nú reeds doen beven, of waarvan wij in onze geweldigste visioenen of dogmatische activiteiten droomen, *moet* er voor ons geloovig besef nog altijd een groote toorn-explosie zijn, die door het woord der wet nog *nooit* in aardsche klanken werd uitgedrukt, en die door de strafmiddelen, door de torturen, door de martelwerktuigen, die *déze* wereld kon bedenken, smeden, en in werking stellen, nog *niet* kon worden uitgevoerd.

Die *onverteerde rest*[1)] van toorn nu, *die* wordt in het recht van Israël door den *vloek*, en door de daarop volgende proclamatie van den gevloekte tot een *exlex,* in zijn bestaan erkend. *Dáárop* appelleert de vloek op het terrein *juist* der *bizondere openbaring,* het terrein der bizondere genade ook: de vloek onder *Israël*. O hooge majesteit van God, o God toch van het *woord!* Vreeselijk zijt Gij, wie zal voor u bestaan? Als menschen, rechters, priesters Israëls den *vloek* spreken, dan is die vloek hun *heftigste* gebaar. Maar tevens ook het meest *machtelooze* gebaar. Want zij, die *vloeken* en tot *exlex* iemand maken, zij zeggen: Heere, *wij kunnen niet verder;* ònze wetsgrenzen zijn bereikt. Wij kunnen 't oordeel niet *dieper* zeggen, wij kunnen 't oordeel niet sterker *doen:* en toch weten wij, God, wij zijn niet klaar, Gij *zegt* en *ziet* het dieper, Gij wilt ook *breeder* straffen: Heere, hier is de candidaat voor *helsch* torment: wij *kunnen niet verder*.

1) Vgl. het bijbelsch beeld van: toorn *bewaren* als een schat.

Dus is het wel een droeve dag voor rechtsbedienaars in Gods theocratisch land, als zij alzoo voor God en menschen spreken moeten.

Wanneer toch onder Israël iemand *eerst* verdoemd is, en *daarna* vervloekt, en in de *derde* plaats *tot exlex is gemaakt*, dan is dat dus *niet* in *tegenspraak* met de strakke verkondiging van de hel, waarin, gelijk wij zeiden, *de exlex onbekend is:* want de *exlex onder Israël,* die *ná verdoemd te zijn, en ná vervloekt te wezen, tot exlex is geworden, - die draagt in zijnen stommen dood juist de prediking van de hel*. Hij wordt er, om zoo te zeggen, al naar toegeschoven: de handen van den rechter reiken alleen maar niet ver genoeg. Het volk, de rechters, de wet-houders van het openbaringsvolk, zij allen roepen tot God: *wij* kunnen aan dit object van toorn *niet meer werken;* er is aan hem *door ons* niets meer te doen; er is voor hem niets meer te bedenken met *aardsche* gedachten en met *aardsche* middelen: *dáárom* zeggen we, dat hij een exlex wordt. Wij '*hangen hem den Heere*'. De vogels mogen hem pikken, de kinderen mogen spelen met zijn verteerde lompen, de jakhalzen mogen lekken aan zijn lijk: *wie aan het hout hangt, is den Heere een vloek*.

Zoo is de exlex *onder Israël* - zoolang dit aan zichzelf en aan zijn Wetgever n.l. getrouw is - niet een vinding van rechters, die - als Pilatus en de anderen - de wet *voorbij* gaan, maar een *erkenning* van de rechters, dat hun *verstand* van de wet, en hun *uitvoering* van de wet *onvolkomen* is; dat God *zèlf* zwaarder dondert, en vollediger verteert en straft in de *ándere* wereld. Want *daar* - in die *andere* wereld - daar wordt de wet uitgedrukt *niet* maar in een *tot menschen* gesproken woord, maar in een ongebonden uitzending van Gods toorn, zonder eenigen teugel van gemeene gratie.

Dus is het te verstaan, *waarom onder Israël de idée van den exlex ook in de wet was ingedragen;* met name in de bepaling, dat men een veroordeelde, die daarvoor 'in de termen' (- vertaal: *buiten* onze termen -) viel, *eerst moest dooden, en daarna aan het hout hangen*. In dat hangen aan het hout was hij een *vloek;* een vloek *voor het aangezicht van Jahwe*.

Onder Israël is daarom precies de andere lijn getrokken, door *Gods Woord* n.l. (niet door de menschen), precies de àndere lijn dan voor Pilatus, en voor Herodes, en voor Kajàfas en voor Annas. Dáár - voor die rechters - was de volgorde zóó, dat ieder van deze vier den Christus *eerst* tot exlex maakte; dat *tóen* die àllen Hem *verdoemden,* door met Pilatus in te stemmen; en dat *ten slotte* die àllen *uitgaan* om Hem te *vloeken* aan het kruishout. Immers, dat ze *àllen* uitgaan, blijkt wel uit een vergelijking tusschen Johannes en de synoptische evangeliën. Deze laatste zeggen, dat de militairen van *Rome* Jezus uitleiden naar de vloekplaats Golgotha, maar Johannes legt er den nadruk op, dat de *hoogepriesters* Jezus nemen en wegleiden[1)]. Die gaven de leiding, en wezen den weg: 'Wij hebben eene wet en naar onze wet moet Hij sterven'; - aan dat woord had Pilatus hen gehouden.

Dit is de lijn dus van de rechters: eerst de exlex, dan de verdoemenis, dan de vloek. Zoo wil Pilatus, zoo Herodes, zoo ook 't Sanhedrin, dat aan Gods Woord ontzonken is en niet meer *huiveren* kan voor het *begrip:* exlex[2)].

En *deze* lijn van hen gaat dus rechtstreeks in *tegen* de lijn van Gods Woord en Wet, gelijk aan *Israël* die toebetrouwd zijn. Was de lijn der *wet*, die God door *openbaring* gaf, gevolgd, dan zou de volgorde *anders* zijn geweest: *eerst* de *verdoemenis* dàn de *vloek*(daad), eindelijk de proclamatie van den *exlex*. Zoo had het moeten gaan, zóó zou God het verlangen, in elk geval van *elken* mensch. In ELK geval van ELKEN mensch.

O mensch, leer nu te beven voor den dag van Golgotha.

Wij keeren terug naar ons uitgangspunt, en zeggen: hier moet de Christus uit den *krommen* handel van de menschen, ook van Zijn eigen volk, den rechtshandel van *God* terdege blijven onderscheiden.

Welnu: wàt onderscheidt Hij?

1) Immers, het onderwerp van Johannes 19:15*b* is: de Overpriesters, en vers 16 spreekt dan ook van hen, vgl. Nebe, a.w. blz. 166.
2) Zie deel I, bl. 163 v., 169 v., 171.

Hoor goed: Hij merkt duidelijk op, dat wat God in ELK ander geval van ELKEN anderen mensch verbieden en verhinderen wil, tegen HEM door God *zelf* wordt gedaan. De *volgorde,* die God voor iederen minsten slaaf, voor Achan, den dief, voor Rizpa's zonen, voor Korach en zijn bende, voor ieder-, ieder-een, als *rechtsverkrachting* brandmerkt, *die* wordt door God zelf in den rechtsgang van den Heiland goedgevonden: eerst de *exlex,* dan het *oordeel,* dan de *vloek*. Want de exlex *was* Hij reeds. De *doem* is uitgesproken. Nu gaat hij naar het *kruis,* en *vervloekt* is een iegelijk die aan het hout hangt, dien men uitwerpt *'buiten de poort'*.

Dit is een droeve dag: Gods orde is altijd ànders dan die van Jezus' rechters, doch heden neemt Hij zelf hun orde over. Die rechters van Jezus, *waarom* zijn zij *begonnen* met de idée van den exlex? Omdat zij bij voorbaat *ook zichzelf als rechters aan de wet onttrokken*. Maar gaat *Gód* nu met hen mee? De *minste* onder de gevloekten van Abrahams verdorven kinderen heeft er nog *recht* op, dat hij eerst *met behoud van de wet,* en *door de kracht* van de roepstem der wet, *wettig* veroordeeld wordt en pas daarna verdoemd en tot den vloek gehangen. Maar gunt God zelf Zijn Zoon nu minder? De zonen zelfs van Saul, die Rizpa in hun vloekdood nog tegen de ellende van het exlex-zijn heeft willen vrijwaren, zijn óók nog zuiver naar de logica van het Woord van God behandeld: *eerst* dooden, dán een vloek laten worden. Maria, bedrukte moeder, bekommert God zich om Uw zoon minder dan om de zonen van Rizpa? Wie helpt ons uit dien doolhof uit? Wie wijst den sleutel der verklaring? O Rechter Israëls, moet het met Christus Jezus nu althans niet gaan als met den minste onder de ellendigen: *eerst* verdoemd worden, *dán* vervloekt worden, en eerst *daarna* een exlex blijven, overgelaten aan den God der wrake? Heere, dat is een *omgekeerde wereld* bij Uw Zoon, *heel* de rechtspraak draait bij Hem een slag om. Hij is de *exlex* geworden, reeds bij Zijn *eerste* intrêe in het rechthuis, en bij iedere volgende handeling daarna. Natuurlijk was dit zonde van Pilatus en van Herodes, en van Kajafas en van allen. Maar, is dit kwaad nu ook

bij God? Is dat bestaanbaar met Gods heilig recht? Triumfeert de God der waarheid door den kromsten handel heen?

Ja, spreekt nu God. In dit *ééne* uur, en bij dezen éénen aangeklaagde, moet het alzóó geschieden. De kromme handel van de menschen - *dáárin* liep leeg de trechter van Gods recht.

De sleutel ter verklaring?

Wel, die ligt in één enkel woord.

Dat woord is: *borgtocht*.

Dit alles *moet* alzoo geschieden, omdat de Christus, die *als Borg* hier lijdt, *de pijn van het exlex-wezen voelen moest, niet na den dood, maar vóór Zijn dood*.

Wees nu heel *voorzichtig,* want de plaats, waarop gij staat, is heilig land.

Maar *zwijg* toch ook weer niet, van wat de *Schrift* u leert.

Zij leert ons, dat de Christus hier *als Borg* Zijn kruis opneemt, en als verdoemde naar de vloekplaats gaat.

Als *Borg* komt Christus de schuld lijden, die Zijn volk gemaakt heeft. De straf, die ons den vrede aanbrengt, was op Hem.

En tot die straf, die ons den vrede aanbrengt, behoort - gelijkgezegd werd - ook dit, dat wij in *déze* wereld, ten overstaan van deze aarde, en van de gemeene gratie, *tot een exlex worden*. Elke zondaar moet het *wéten,* dat de door hem verdiende straf nog altijd vreeselijker is, dan strafvormen, en strafwoorden, hier op aarde vermogen uit te drukken. En dat *daarna* hem wacht de helsche smart, de helsche pijn.

Daarna.

Na zijnen dood.

Wanneer nu óók de Christus de hellepijn zou lijden *na Zijn lichamelijken dood, dan zou Hij onze Middelaar niet kunnen zijn*.

Want het middelaarschap moet niet slechts aan God betalen, doch het moet aan Gods toorn *uit*betalen. Het moet met dien betalingsarbeid *gereed* komen. Daar moet een *eind* komen aan de betaling, die de Middelaar aan God volbrengt in de plaats der zijnen. Anders komt er nimmer een: *het is volbracht*.

Daarom moet *óók* het *helsch* torment, de *helsche* censuur, de *on*eindige, de *maatlooze* pijn, die voor alle *ándere* buiten God stervende menschen *ná den dood* komt, voor Christus vallen *vóór Zijn sterven*. Heel het mysterie van de *nederdaling ter helle,* zooals het gezien wordt, onder andere, in den Heidelbergschen Catechismus, rust op *die* gedachte; en eveneens komt deze zelfde idée naar voren in Zondag 5 en 6 van dezen zelfden catechismus; omdat ook daar beleden wordt, dat de Middelaar, die ons *waarlijk* zal verlossen, in dit aardsche leven *bewust* doorlijden moet, en vóór Zijn sterven, vóór Zijn heengaan uit de wereld, en uit den cirkel van den *tijd,* wat de verloren mensch buiten Hem *na* het sterven en aan den anderen kant van dezen *tijd* zal ondergaan. Want eer de Middelaar kan zeggen: *het is volbracht,* behoort de *óneindige* straf, de oneindige, d.w.z. *volkómene,* uitdrukking van den ongehouden en ongebonden toorn van God door Hem door-staan te zijn, en moet Hij *er onder uìt gekomen zijn*. Niet *ná* Zijn dood, doch *vóór* Zijn dood. Niet in de *andere* wereld, maar in *déze* wereld. Niet als Hij weggeslingerd is *ván* deze aarde, en *buiten* ‘ons’ gebied, - het gebied van den vicieuzen cirkel, en van de gemeene gratie, - maar hier in *ónze* wereld, in *ónzen* levenskring, in *ónze* aardsche woning van gemeene gratie en van nog slechts ‘gemeenen’ toorn, waarin wij allen ademhalen.

Over deze dingen hopen wij nog nader te spreken in het vervolg van dit boek, wanneer wij toekomen aan het duister hoofdstuk van Christus' helsche kwelling en van Zijn vierde kruiswoord: Mijn God, waarom hebt Gij mij *verlaten?*

Maar als wij nu reeds even hierop vooruit loopen, dan is dat om den Christus exlex *los te maken* uit de karikatuurvormen van Israëls en Pilatus' rechtsverkrachting, en om onze ziel te zeggen, hoe die idée, en ook haar uitwerking, *alleen* maar *op haar plaats komt* in den zuiveren rechtshandel, waarin *God,* ónze God, den *Borg,* ónzen Borg, bejegent en tot zonde maakt.

Juich nu, mijn ziel: wat de menschen ten kwade dachten, dat heeft God ten goede gewend. In alle àndere gerichts-handelingen

moge het van Godswege een *gruwel* zijn, dat iemand exlex wordt, *éér* hij verdoemd is en gevloekt, het is in *dit bórgtochtelijk* uur geweest overeenkomstig Gods heilige logica. ‘Wat is waarheid?’ *Dit* is waarheid. ‘Wat is recht?’ *Dit* is recht. De *Wetgéver* - *die* opent en sluit de wets-deuren *naar Zijn welgevallen,* - en daarmede is ten slotte - ik bedoel: van den aanvang af - alles uit.

En wat leert die Opperste Wetgever ons dan in dit oogenblik?

Hij leert ons de obligatie van den *Borg,* om exlex - uitgeslotene der wet - te wezen *met Zijn volle bewustzijn,* hier in Zijn *menschelijk leven*.

Want evenals Christus de *helsche pijn* doorleden heeft *vóór Zijn lichamelijken dood,* met vòl *bewustzijn,* zóó heeft Hij ook de pijn van den exlex, wiens ellende immers te voren onder Israël door het *Woord* reeds was gepredikt als de *aanvang*, de *inzet,* de zékere overgang naar de helsche verdoemenis, verdragen *bij Zijn leven, vóór Zijn dood, met vòlle bewustheid*.

Loof, loof den Heere, mijn ziel, met alle krachten: uit den chaos der onlogische ideeën van rechtsverkrachters bouwt Hij den kosmos der ideeën van den Logos naar Zijn recht.

Hierin wordt Christus' grootheid ons gepredikt. Ons *tweede* deel wordt eerst in het *derde* recht verklaard, al lag het derde reeds in het tweede opgesloten.

Want nu blijkt het, dat Christus' nederdaling ter helle, - opgevat nu als het lijden van de *helsche* pijn, - niet maar *in eens,* ‘mechanisch’, zonder overgang, plótseling op Jezus neerkomt straks, wanneer Hij aan het kruis het onfeilbare gevoel krijgt, dat Hij van God verlaten is; maar dat die nederdaling ter helle is *gegroeid,* dat ze ‘organisch’ - ach, onze ongelukkige taal - uit Zijn doodsdag opkwam, en dat de ‘helsche kwelling’ dus *langzaam,* maar *zeker,* haar haken sloeg in Zijn uiteengedreven ziel. De nederdaling ter helle? - wel, die begint al voor Annas, wanneer Hij op de kaak geslagen wordt. Toen was de Christus reeds de exlex. Toen wist Hij 't al: zij kunnen niet verder, die menschen hier; ze hebben hun uiterste aan Mij gedaan. Daar sloeg een of andere jongste bediende; toen voelde Hij zich op de wangen slaan

door *God;* Hij wist het met een felle zékerheid, dat Hij een kind der hel was. Want Hij was nu de exlex, die - ge weet nog wel - die op het terrein van Israël wordt geschoven buiten de deur van 't aardsche denk- en werk-terrein, waarin de menschen theorie en praktijk van hunne wetten leeren, en die dan in Gods naam wordt uitgestooten naar het onbekende land van hel en van verdoemenis toe. De exlex - ach, die pure ellendeling! Hij is tusschen twee werelden in: de wet der menschelijke rechtsleer en der menschelijke straf-kracht weet met hem geen raad meer; en de wereld, waarin God Zijn wetten uitput en volmaakt bevredigt, heeft hem nog niet opgeslokt. Hij is gebracht - in ‘niemands-land’ - tusschen twee fronten in: het front van menschen en het front van God, het front van déze èn dat van géne wereld. En niemàndsland - dat is ook ieders land: ‘men’ mag den exlex doen al wat men wil.

Zóó wist zich Christus exlex reeds bij 't *voorloopige* verhoor! Het aller-, aller-eerste begin!

Laat staan dan het *vervolg*. Toen *bleef* de Christus exlex. Diezelfde wreede pijn van 't exlex-wezen, heeft Hij bewust doorstaan voor het *Sanhedrin*, en voor Herodes, en ook voor Pilatus.

En thans wordt Christus heengeleid naar de werkplaats van den *vloek*. Men drukt het kruis op Zijne schouders, Hij moet dat zelf maar dragen. En elke stap wordt nu gedaan in deze *wetenschap:* Ik ben verdoemd, Ik ben van God verdoemd, God *heeft* Mij al verlaten: Hij *wacht Mij op,* met onvermengde helle-smarten.

Maar nu verder: Gods orde is nòg niet uit-gesproken.

Want als we aan dat alles denken, dan krijgen we ook beter inzicht in de noodzakelijkheid, dat Christus Zijn uitgang moest volbrengen juist te *Jeruzalem*. Het geloof erkent ook de strikte beteekenis van de *plaats, wáár* Jezus sterft. Hij geeft Zijn leven in *Jeruzalem,* de stad, die 't *Woord* der *openbaring* zich zag toevertrouwd.

En dit is geen toeval, geen losse bizonderheid. Hij kon *nergens* anders sterven, want *nergens anders* kon Hij in de kromme handelwijze van de exlex-makende menschen erkennen de heilige *orde* van den exlex-makenden God.

Laat ons ook dit bezien.

Daar is vooreerst *Jeruzalem*. Al mag de Heiland door *Pilatus* zijn veroordeeld en door het recht van *Rome* zijn gestooten buiten de bebouwde kom en buiten elk *eventueel* bouwterrein van de *wéreld,* toch moet Jezus geen oogenblik vergeten, dat Hij nu staat en valt in 't land, de stad, van *Israël*. Alle kromme dingen van de *heidenen* heeft Hij te herleiden tot de rechte wegen van den God van *Israël*.

Maar hoe zal Hij Zijn *God* hier vinden, en *Gods* spraak verstaan, als Hij niet leest en leeft uit het *Woord;* als Hij niet voor Zijn geest haalt de wet van *Israël?* Hij màg de rollen van het boek van Israël, de *Schrift,* niet uit Zijn geest doen wijken. Want *nòg* is Israël *openbaringsvolk; nòg* is Jeruzalem de *'heilige stad'; nòg* is deze stad, en deze weg, is ook de via dolorosa *onderdeel* van het *heilig* erf, waarop de bizondere openbaring spreekt en leert. De plattegrond van *Jeruzalem* is niet enkel een topografisch ding; het is de platte-grond van de *kerk*stad, - totdat God de apostelen door den Geest te preeken en te doopen zet vóór gescheurde tempelgordijnen.

Welnu, - als Christus de des-organisatie van den menschelijken rechtshandel losmaakt van Jeruzalem, en van de heilige wetsrol - dan is Hij verloren. Want - gelijk wij zeiden - de menschen zetten de idée van Zijn exlex-zijn op een *verkeerde plaats. Zij* rukten de volgorde uiteen: wat achteraan moest komen - de exlex - dat zetten zij voorop. Niet alleen de heidenen, doch ook de aan Gods Woord ontzonken Joden deden alzoo. Van menschelijke zijde gezien, is dus de uitwerking van de idée van den Christus-exlex, juist wijl ze *voorop*-gezet werd, een *licht*-vaardigheid geweest. Men kan daarin alleen proeven het *lichte* der menschen, doch niet de *zwarigheden* van God. En als Christus nu de menschen verklaart *uit de menschen,* los van het Woord van Jahwe - *dan zal Zijn positie-van-exlex Hem niet kunnen neerdrukken*. Integendeel: dan zal Hij enkel zich erop *beroepen* kunnen tegenover God, zeggende: zij hebben aan mij geen arbeid gehad, geen arbeid en geen zwarigheid; Heere, God, ik trek mij daar niets van aan: zij hebben de onverteerbare

kost van Uw Rijks-rechten gemaakt tot zeer *licht* brood: ze *begonnen* al met de ex-lex-idée, en ze hàdden er mee moeten *eindigen*. Dan ware het vóór-tijdig, het on-tijdig exlex zijn, de apologie van den aangeklaagde tegenover zijn rechters geweest. En God ware niet erkend in het *heden,* in de naakte feiten van *dezen* kalenderdag.

Doch Christus heeft *zóó niet gesproken*.

Hij *mocht* ook geen 'excuus' voor zichzelf trekken uit den krommen menschenhandel. Wie *Borg* wezen wil, moet niet zoeken naar ver-*ont*-schuld-iging. Wie *heden* varen moet ter helle, moet geen hooger beroep aanteekenen voor den dag van *morgen*.

Ook *mocht* Hij niet de menschen verklaren uit de menschen, noch den dag van heden uit den dag van heden; had Hij zelf daartegen niet *getoornd?*

Neen, laat de Christus de lasten, *die Hij anderen oplegt, zelf in de eerste plaats gaan dragen*. Laat Hem al wat Hem overkomt in de *heilige* stad *bezien in* '*t licht van* '*t heilig Openbarings-Woord,* dat in die stad nog open ligt en op *Hem* alleen wacht: vragende: houdt *Gij* mij dan voor oogen? Sta ik in Uw *ingewand* geschreven? Ja?

Als Hij dit doet, *dan* waren Hem *twee* dingen duidelijk, ze zetten zich vast in Zijn geest, ze zuigen Hem het bloed dan uit, vervaarlijk, maar - in gerechtigheid. Het zijn deze twee dingen:

ten eerste: dat de pijn van den exlex *hier* is: de aanvang van de nederdaling ter helle,

ten tweede: dat Hij sterven *móet buiten de poort, binnen* welke Hij tot exlex verklaard is.

Wat het eerste betreft: *nergens* dan alleen onder het openbaringsvolk is de exlex de prijsgegevene aan de *hel*. Overal elders is de idée van den exlex een dwaze fictie van de menschen, een roof, gepleegd aan de wet en haar zwaar-gewicht. *Behalve in het recht van Israëls God*. Want daar is, voorzoover het *Woord* getrouw beleefd wordt, de exlex *eerst* onder de wet *door*gegaan, en pas daarna nog *dieper* vernederd dan het *woord* der menschen zeggen kan, de *daad* der menschen volvoeren kan. Overal in heel de wereld is van 's menschen zijde de aan-de-kaak-stelling van den exlex een

lucht-hartig *ont-komen* aan de wet, een *stoppen van de ooren* voor den donder van de wet; maar in Israël zegt het *Woord* der openbaring: als de ooren *tuiten* van den donder van de wet, en de mensch niet verder kàn, dán is de verdoemde exlex. Hier alleen is dus de exlex niet van den druk ontheven (met zijn rechters) doch onder den meer-dan-menschelijken druk gezet.

Hierom sterft Jezus in de *stad des Woords*. Zijn rechters hebben zich wel van den druk vrijgemaakt, maar Hij moet den meer-dan-menschelijken druk voor zich als *aangeklaagde* voelen.

Jeruzalem, Jeruzalem, gij kunt nog niet gemist worden. Gij zijt de eenige stad, waar Christus onder het *Woord* kan staan, de eenige, waar Hij als aangeklaagde de zonde der rechters overwinnen kan, de eenige, waar Hij - de Auteur der bergrede! - aan de zonde der menschen geen verontschuldiging ontleenen kan bij God, om zich van den zwaren helle-lucht-druk te bevrijden, er onder uit te komen; de eenige, waar Hij in het *heden* zich niet op den hoogeren Rechter kan beroepen tegen *morgen,* omdat de *hoogste* Rechter in de zaal *aanwezig was*. Hier is de Christus rechtstreeks aan het Woord gebonden, en zegt Hij zacht zichzelf: laat af van alle zelfverdediging met een beroep op hun *licht*vaardigheid, want alzoo betaamt het Mij, alle gerechtigheid te vervullen.

Dit wat het eerste betreft.

En nu nog dat tweede:

Als Jezus zich ziet uitstooten *buiten de poort van Jeruzalem,* dan moet ook die bizonderheid in verband komen staan met de *wetten van het volk Israël*. Ook nu geldt het weer: Jeruzalem is geen toeval in de lijdenshistorie: het is de *eenige plek,* waar het Lam Gods sterven kon *buiten de poort* - als de onreine, de vervloekte voor den *Heere* God.

Het *Lam* Gods, zoo zeiden we.

Dat is een naam, die Christus in verband zet met de *offerwet* van - Israël.

Welnu - die *offerwet,* dat *Woord* van God, dat den Christus

als exlex verklaart, kan Hem ook alleen als offer-*lam* verklaren.

Het offerlam - zijn er ook *priesters* in de buurt?

Ja, zeker. Het is - we wezen er reeds op[1] - geen toeval, dat - naar Johannes' woord - de *hoogepriesters* in den optocht van den dood vandaag voorop loopen. *Zij* toch hebben immers ten slotte de verantwoordelijkheid aanvaard voor Jezus' dood. En *zij* zijn het dan ook, die Christus uitwerpen - *buiten de poort*.

Wij kunnen *Jeruzalem* niet missen, zoo zeiden we straks.

We kunnen die *priesters ook* niet missen.

Want nu eerst wordt het een *duidelijk afgeteekend afzonderlijk moment* in het lijdensbericht van Christus, dat Hij *naar buiten* ging, dat Hij werd *uit*-geleid. Alle evangeliën zeggen ons: Hij ging *uit,* Hij ging *uit,* Hij ging naar *buiten,* Hij werd gestooten *buiten* de poort. Zet nu de Christus deze handeling van uit-stooting in verband met de *plaats,* waar zij geschiedde, dan denkt Hij bij zichzelf: Ik word gestooten buiten het terrein der *heiligheid,* buiten het *gebied* der heilige woorden en werken. Ex-lex, en ook - ex-sul. Buiten de wet en buiten het land: ellendig! Neen, niemand mag het evangelisch *bericht,* dat men Jezus leidde *buiten* de poort, lósmaken van de *dogmatische* uitspraak: '*want welker dieren bloed voor de zonde gedragen werd in het heiligdom door den hoogepriester, derzelver lichamen werden verbrand buiten de legerplaats. Daarom heeft ook Jezus, opdat Hij door Zijn eigen bloed het volk zou heiligen, BUITEN DE POORT geleden*. (Hebreën 13:11-12). De schrijver van deze woorden herinnert hier aan de bepaling van Leviticus 16:27. Daar is gezegd, dat men huid en vleesch van de als zondoffer geslachte dieren moest brengen buiten de legerplaats. Immers, het lichaam van deze als offerande geslachte beesten, is 'als onrein weggedaan, er is geen gemeenschap meer tusschen het volk in het leger en het met de zonden beladen offerdier'.[2] In deze wetsbepaling werd dus voor de gedachte van vele eeuwen vastgelegd - en *tot op Christus* vastgelegd! - dat hetgeen *buiten de poort* gebracht wordt, *buiten de legerplaats, niet* meer als *rein*

1) Zie deel II, blz. 517 v., 524, deel III, bl. 9.
2) Grosheide, De Brief aan de Hebr. en de Br. v. Jak., A'dam, Bottenburg, 1927, 381.

beschouwd mag worden. Omdat het *onrein* is, behoort het niet thuis in de gemeenschap der reinen.

Proeft gij nu hoe smartelijk Jezus hier vernederd wordt? Och, wij menschen denken zoo vaak: het zal zoo straks beginnen, als men de *spijkers* door die handen drijft. Wij maken alle dingen dadelijk zoo bloederig, en worden eerder maar niet wakker. Maar voor Christus Jezus is dat oogenblik, waarop Hij *door de poort* moest heengaan, met den *rug* naar den *tempel,* een zweepslag geweest van den hemel. En al de ietwat booze en christelijk- 'über-legene' woorden, die wij in ons tweede deel hebben gesproken over die joden, hier, die te *kosjer* waren, om het huis van een *heiden* als Pilatus te betreden, nu ja, wij behoeven ze wel niet te achterhalen, maar wij moeten toch vandaag begrijpen, dat God precies *met die joden meespreekt*. Ja, wij moeten heel goed begrijpen, dat God en Satan Jezus in rechter- en linkeroor fluisteren: *'Ze hadden toch maar groot gelijk, gij behóórt niet in de stad, die heilig is*. Ze mochten u er wel aan wagen, want *God zelf verstoot u buiten de heilige stad*. Hij handhaaft Jeruzalem als gebied van heiligheid; en voorts zegt Hij van u, dat gij die stad niet waardig zijt.'

Laat Uw gedachten even stil staan, lezer, want anders draven ze door - op de via dolorosa: het is gevaarlijk denken, hier. En doe de oogen even dicht. En zeg het Paulus na: *Hij is gemaakt tot zonde*. En ga *dàn* maar weer verder; nu is 't geen ketterij meer, dat van dien God en van dien duivel, ieder aan een oor van Jezus. Nu gelóóft ge wel, dat *God* Jezus uitdrijft tot *buiten* de poort, waar Hij nog zoo kort geleden was *in*gegaan, hooggeheven op een ezelsveulen. Nu gelóóft gij het wel, dat zelfs die jodentrots, die een Akeldama uitdacht (waarin, gelijk wij zagen, hun afscheidingswellust tot het uiterste werd doorgevoerd) door God hier naar Zijn *rechts*-handel tegen *Christus* wordt gehandhaafd. *God zal de joden er om straffen;* maar vooraf *zal Hij Jezus er mee doodslaan*. Ja, ja: *tot zonde is Hij ons gemaakt,* dies wordt Hij afgescheiden, uitgeworpen.

Hier is het zondoffer. Ga nu niet *direct* een latijnsche aria zingen: agnus Dei, qui tollis peccata mundi. Latijn is wat ver af,

het is wat onwezenlijk, zoowel voor roomsche kerk-bezoekers als voor aesthetische kerk-ontloopers. Neen - ga eerst naar die priesters toe, en let op bloed, en vuil, en op verbrande ingewanden. Daar brengt de *Schrift* u. Zondoffers zijn tenslotte zoo leelijk als de dood. Er is vloek bij. Men moet het woord *vloek* niet in een vreemde taal zingen, doch in zijn *eigen* taal zeggen: God wil dat, anders raakt het ons niet. En dus: nog eens: *hier is het zondoffer*. Ga weg uit zijn buurt, hij is *onrein*. O ja: *tot zonde gemaakt*.

Laat Hem nu Zijn kruis maar dragen, wie zal den uitersten exlex helpen? De via dolorosa: de menschen zeggen dat mooie woord - alweer latijn - met vibreerende stem; maar de engelen zeggen: het riekt hier kwalijk. Geen wonder: die weg ligt ook *buiten de poort*. En tot de *gemeenschap* van wat *onrein* is, wordt nu Christus uitgeworpen. Wat onrein is, en *buiten* het leger wordt geworpen, nu ja, zeg het maar, dat komt op de mestvaalt. Schrikt iemand van dit woord? Maar *dàt* is geen bezwaar; *schrikken is vandaag de bedoeling*. Of, vindt iemand dit woord onbijbelsch, of ongepast, of oneerbiedig? *Maar dan kent hij zijn bijbel niet*. Want dat de mestvaalt beeld is van de *hel,* en dat die plaats, waar men het vuil, de onreine dingen heen brengt, in *profetisch* licht gezien, een beeld wordt van de helsche duisternis, dat *leert de bijbel zelf*. Eén van Juda's getrouwe koningen - Josia - heeft immers indertijd in het dal van Hinnom, een plaats, die eerst door den afgodischen Moloch-dienst als offerplaats in beslag genomen was, *opzettelijk* tot een mestvaalt gemaakt. En de profetische geest heeft daarvan gemaakt een symbool, eerst van de onreinheid, en *daarna van de hèl*. (Jer. 7:31, 32, Jes. 66:24).[1)]

Zoo bewegen wij ons dus in *bijbelsche* lijn, wanneer wij op deze wijze het verband tusschen de dingen leggen. De mestvaalt - en een latijnsche aria, ze liggen wat ver uit elkaar, maar het *dogma* van Christus' borgtocht kan geen volkstaal missen, die de Schrift gebruikt heeft om het schuldoffer te wijzen *buiten de poort*.

En dus besluiten wij, dat de nederdaling ter helle voor Christus'

1) Vgl. mijn: Wat is de Hel? 2e druk, Kampen J.H. Kok, blz. 29 v.v.

eigen geest, die naar alle kanten de dingen zuiver voelt, *niet mogelijk zou geweest zijn binnen de muren van Jeruzalem*. Niets is toevallig. Golgotha *móest* vallen *buiten* den stadsmuur. Want zóó eerst, door *uit* te gaan *buiten* de poort, en dan begeleid te worden door de fugatische wraak-muziek van den Rechter daarboven, die in *Israëls wet* Zijn toorn *uitgedrukt* heeft, zóó eerst kon Jezus zich volmaakt beschouwen als *nederdalend* ter helle, den vloek doorlijdend, bewust de exlex zijnde. En zóó eerst kan Hij weten te zijn de bok der verzoening, die, met zonde beladen, den dood gestorven is, en onze onreinheid in Zijn bloed verdoet! Groote Verzoendag - goede Vrijdag.

Dies worden wij van boven gedwongen, *psalmen* te zingen op den weg, die opleidt, of afdaalt, - hoe moeten wij dat vandaag nu zeggen? - naar de wereldmestvaalt en bij de propylaeën van de *hel*.

Zegt iemand: ik kan niet; of: ik vind dat niet in stijl?

De laatste zondigt zwaarder dan de eerste.

Maar hoe het zij, - daar staat óók voor onze nobele gedachten, en ook voor onzen goeden smaak, en ook voor ons humaan gevoel, en ook voor ons gevoel van eigenwaarde, dit *harde* woord geschreven: *zoo laat ons dan tot Hem uitgaan, buiten de legerplaats, Zijne smaadheid dragende*. (Hebr. 13). Elke dogmatiek, die de *voldoening* van Christus weigert te aanvaarden, is aan dit woord ongehoorzaam. Zij gaat *niet* buiten de poort. Ze trekt haar neus op voor de mestvaalt van Gods wijd heelal. En daarom komt zij er nooit toe, te bemerken, dat Gods engelen vandaag zich afwenden van de onreinheid onzer *zónde*. Maar de leerling van Calvijn, gegrepen door de Schriften, hij weet het hier, dat het woord: buiten de poort, samenhangt met hellegedachten, en vol is van hellegeruchten. Hij wil dien kwaden damp van zijne zonden niet van zich weg laten blazen door den windverdrijver van het humanisme; maar hij wil *ontdekt* worden aan zichzelf bij de mestvaalt aller werelden. *Buiten de poort, buiten de poort*. Hij wil wel *rústen* in den Christus, die dit alles voor hem heeft geleden, en in zijn plaats doorstaan, maar hij wil het dan ook niet vergeten, dàt

hier de mestvaalt der onreinheid was. En dat dit pad *het zijne was*.

Nu werd het wel een verwonderlijke zaak: wij zagen den chaos der menschen, wij vonden alles van zijn plaats. Maar zóó zette God voor den Borg alles *op* zijn plaats. Derhalve: *alleen dat vloekend Woord van God hield Jezus staande, en bracht Hem weer op rechte baan*. De chaos van de menschen, die de orde onderstboven had gekeerd, die had *Zijn denken niet vertroebeld*. Hij zag den kosmos rijzen van Gods recht, en *strompelde* voort: een *héld*. Hij ging naar Golgotha, en trad man-moedig buiten de poort. Hij wist het, de menschen hadden Hem gestooten buiten Mozes' recht, maar *huns ondanks komt Hij er zóó weer in*.

Er ligt dan ook een prachtige ironie in het oogenblik, waarin Pilatus met den sleutel van *Rome* de poort van *Jeruzalem* ontsluit, om iets dat kwalijk riekte te brengen naar de mestvaalt van de *wereld*. Kwamen de duivelen grissend toeschieten? Maar hun spel was reeds *in den aanvang* verlóren. Want die van Mozes' erf verjaagd was, werd slechts in Mozes' eigen licht en wet verklaard. En die *ontijdig* tot een exlex was geworden, werd nu naar *recht* en *rede op Gods volmaakten tijd* een exlex bij Zijn God. Al wat de menschen onderstboven keerden, dat is door God weer op zijn plaats gezet.

En dan zwijgen wij nog van wat wij noemden het ‘vergeten hoofdstuk.’[1)]

Dat vergeten hoofdstuk, het was het priesterschap, zoo zagen wij.

Maar zie nu andermaal de prachtige ironie: de hoogepriesters werpen Jezus buiten de poort, en dienen daarmee huns ondanks de toebereiding van Gods uiterste slachtoffer. Het offer voor de zonde. O Noach - gij hebt ze zien hameren aan de bespotte ark. - O Jezus, gij hebt ze zien werken aan het verachte offer. Ze keuren het lam wel af, en zeggen wel: dat *is* geen lam, dat offerande wezen kan; maar huns ondanks moeten zij alles, wat aan den zondebok geschiedt, aan Hèm voltrekken. En waar Hij zelf ge-

1) Zie deel II, blz. 410 v., 415 v.

willig is in Zijnen dood, en Zijn kruis op zich neemt, daarom is Hij, behalve zondebok, ook Paaschlam in zachtmoedigheid.

Nu gaat de Heiland buiten de poort, verlaagd, verlaagd. Maar wie Zijn God gezien heeft, gelijk Hij op God gelet heeft, die zingt zijn lied Hem toe: verhoogt, o poorten, nu den boog, rijst, eeuwige deuren, rijst omhoog, opdat g' het offer uit moogt laten. En alle bedrukte ziel, die *binnen* de poort geen uitkomst heeft, en *buiten* de poort geen inkomst, die zette zich hier neer, en leze een verwonderlijk woord: hij leze van borgtocht en van voldoening en van verzoening. En eerder ga hij ook niet verder den weg op, den weg van Christus in den *uit*gang van Zijn lijden.

Hoofdstuk II. Christus' requisitie-recht volmaakt weersproken.

> *En uitgaande, vonden zij eenen man van Cyréne, met name Simon; dezen dwongen zij, dat hij Zijn kruis droeg*.
> MATTHEUS 27:32.

IN den Heidelbergschen Catechismus belijdt de kerk, dat het Gods wil is, dat Zijn christenen ‘niet door stomme beelden, maar door de levendige verkondiging van Zijn Woord onderwezen worden’.

Als ooit de klem van dit woord onze conscientie vasthouden kan, dan is het wel hier, op de via dolorosa, den weg, die Christus leidt naar Golgotha. De roomsche kerk, tegen welke de opmerking van den catechismus wel in de eerste plaats gericht is, heeft, om zoo te spreken, die via dolorosa van weerszijden met beelden afgezet, stomme beelden en sprekende, vaste beelden en losse, regelmatig weerkeerende beelden, die men in alle roomsche kerkgebouwen aantreffen kan - de bekende staties - en daarnaast ook zwevende figuren, min of meer legendarisch. En de roomsche dichters en parochie-predikers treden toe, en leveren, ieder in eigen taal kommentaar of illustratie. Ja zeker, zoo gaat dat: illustratie *bij* een illustratie; kommentaar *op* een kommentaar.

Het zou wel zeer hoogmoedig zijn, als wij wilden beweren, dat de grondfout, de karakteristieke fout in het christelijk denken, die al deze beelden heeft ontworpen, geheel en al gebleven is *buiten* het erf van het Protestantisme. Integendeel, - óók de protestantsche

geest, ook de rechtzinnige geest, heeft zich nog nooit geheel los gemaakt van dezen echt-mènschelijken trek-naar-de-aanschouwelijke-voorstelling. Het veruitwendigings-verlangen, dat achter al die dingen als verklarend motief ligt, spant ten slotte elken menschelijken geest. Maar de spanning is niet van den onvermengden Geest, die Godes is, en ‘spreekt (slechts) wat Hij heeft *gehoord*.’

Daarom moeten wij trachten, ons *bij voorbaat* tegen het gevaar te wapenen, ons ertegen schrap te zetten. Ook als wij op den weg, die de poort van Jeruzalem aan Jezus' kruisheuvel verbindt, *Simon van Cyréne* ontdekken. Simon, die Jezus van Nazareth moest ontmoeten, en die het kruis voor Jezus heeft gedragen.

Simon van Cyréne, - die is eigenlijk na dien zwarten Vrijdag altijd gretig opgenomen in die vrij lange, oud-christelijke, processie, welke de ‘stichtelijke verbeelding’, de ontwerpster van die *beelden* van daar straks, achter den Kruisdrager Christus aan heeft laten komen. In die statige processie trekken met hem mee niet alleen de misbaar makende vrouwen, van wie de Bijbel zelf spreekt, en die dan ook volstrekt niet legendarisch zijn, maar ook die heele lange reeks van personen, die de verdichting heeft geschapen, en onder welke dan vooral de bekende Veronica is te noemen. Zij allen zijn volgens de christelijke, of liever: oud-christelijke verhalen van de Memorabilia van den Grooten Vrijdag achter Jezus aangekomen; want men heeft van ouds een gulden *gezelschaps*lijst gezet om de ietwat vale schilderij van Christus in *isolement*. Wat die Veronica betreft, zij is het, die met haar doek het gelaat van Christus, dat bebloed, bezweet gelaat, zou hebben afgedroogd en - tot een droevig loon - een afdruksel van dat gelaat voor altijd in dien doek zou hebben mogen bewaren.

Dat is maar een legende, zegt iemand; haast u tot nuttiger boodschap. Maar - en daarom spreken wij erover - maar men bemerkt daaraan reeds, welken kant de oud-christelijke fantasie hier eigenlijk uit wil; (want zij heeft óók een wil). Zij wil Christus, onzen Kruisdrager, weldadig zetten in een warme golf van *medelijden*. Het verdwaalde christelijk gemoed wil Jezus, die immers van

de priesters van Zijn eigen volk geen wierookgeur meer waard gekeurd wordt, wat wierookwalmen nazenden; uit de open poort van de oudste christen-tempels drijft onbestemde liefde haar zwoele geuren naar Hem uit. Hem achterna. 't Was al een tijdje *na* de praelectuur van Paulus' brieven. En zoo komt ook Simon van Cyréne vanzelf in die warme-lucht-golf te staan. Hij raakt er zoo maar in, en weet zelf niet, hoe. Ai ziet, hoe goed, hoe lieflijk is het, dat zonen van 't christ'lijk huis met Jezus samenwonen, waar 't liefdevuur niet wordt gedoofd. Die liefdegeur moet elk tot liefde nopen, als de olie, die, van Simons hoofd gedropen, zijn baard en werkmanskleed doortrekt. Gezegend zij Simon: hij droeg het kruis van Jezus.

Dus wil men Simons kruis-dracht op twee manieren uitleggen, of liever: daaruit een dubbele conclusie trekken: *ten eerste:* dat die arme Jezus toch zoo ellendig er aan toe was; gij ziet: Hij kon niet eens Zijn eigen kruis nog verder dragen; en dan *ten tweede:* dat toch in Jezus' bitteren lijdenskelk nog juist op tijd wat zoete troostdruppels zijn gemengd door de liefde van Simon van Cyréne, en van die anderen, die de historie of de verbeelding achter hem aan heeft doen komen. Achter hem aan - als ge daarover valt, zal men 't wel verbeteren: achter Jezus aan. Gij moet echter niet zoo *vitten*.

Dus wil men in de onderstelde, of beweerde, liefde van Simon van Cyréne nog iets laten nadruppelen van de zalf, waarmee Maria in den aanvang van de lijdensweek Christus heeft gediend tot een voorbereiding van Zijn begrafenis. Gebroken albasten kruiken zijn het oprapen wel waard; er zit altijd nog wel iets in. Daartoe is Judas dood: hij kan geen liefdespelen meer bederven met zijn koele critiek. Zangers en dichters en preekers fluisteren den lijder Christus Jezus nu zachte woorden van vertroosting toe, *zij* hadden Hem vast geholpen in Zijn doodsnood, waren ze maar niet telaat geboren. Ze zeggen Hem: Jezus, heb nog een weinig geduld: dezelfde liefde, die U een ezels-veulen schonk, op Uw eigen *requisitie,* toen Gij de stad kwaamt binnenrijden, wolkt nog om U heen; dezelfde gewilligheid-tot-dienst, die, op Uw eigen *requisitie,* voor U een paasch-zaal toebeschikt heeft vóór het eerste avondmaal, die is hier

nòg, en wil U wéder dienen: zie maar, hoe daar een vader van twee christen-zonen zijn schouders zet onder Uw kruis.

Toch willen wij tegenover deze dingen iets anders stellen.

In de eerste plaats willen wij de al te nauwkeurige uitbeelding van Simon van Cyréne's ‘dienst’, en vooral de al te zékere uitwerking van het verhaal in boven aangeduide richting, *àf*wijzen met de nuchtere opmerking, dat wij van dien man toch eigenlijk bitter weinig weten. Van den man èn van zijn dienstverrichting.

Daartoe willen wij opmerken, dat het optreden van Simon van Cyréne geenszins een *pauze* beteekent in de smarten van den Christus; óók wat in Simon van Cyréne den Heiland overkwam heeft Hem de smart vergroot, en Zijn vernedering nog meer aanschouwelijk gemaakt voor het oog der menschen.

Wat het eerste betreft: wij weten toch maar niet veel van den persoon van Simon van Cyréne.

De bijbel zegt ons, dat, toen de droeve stoet den weg des doods optrok, het niet zoo heel lang meer geduurd heeft, of het kruis van Jezus werd, en dit door dwang van de romeinsche soldaten, opgelegd aan een man, die juist van het veld kwam, geheeten Simon van Cyréne. Naar ons in oude boeken wordt gezegd, bestond er een bepaling, dat een veroordeelde tot den kruisdood in den regel *zèlf* zijn kruis moest dragen. Of dit kruisdragen zich uitstrekte tot het *heele,* zware, kruis, dan wel zich beperkte tot den dwarsbalk, of ook den rechtopgaanden balk, is niet te zeggen. De eigenlijke kruisvorm is trouwens niet eens bekend. Drie meeningen worden verdedigd: de één zegt, dat het kruis een **X**-vorm had, de ander, dat het een **T**-vorm vertoonde, de derde verdedigt de gewoonlijk gevolgde opvatting, - die ook de grootste waarschijnlijkheid voor zich heeft - dat het kruis den bekenden **†** -vorm had. Over deze bizonderheid echter geen woord meer. Nu schijnt het, dat Christus het kruis niet heeft kunnen torsen. Denkt men aan de lichamelijke en geestelijke uitputting, die over Hem moet gekomen zijn, een gevolg, niet slechts van den voorbijgeganen nacht, maar ook van

de voorafgaande geeseling, en van heel dat verterend en verslindend lijden, dat Hem in de laatste uren van binnen en van buiten heeft geschroeid, dan is het te verstaan, dat Christus den last niet dragen kón. Aan physieke uitputting wordt te gereeder gedacht, omdat de Heiland straks ook het eerst gestorven is, eerder dan de andere kruiselingen, die mèt Hem zijn gedood.

Sommigen denken hierbij nog aan iets anders. Zij vermoeden, dat het om een bepaalde reden óók door de hoogepriesters ongewenscht geacht werd, dat Jezus zelf Zijn kruis zou torsen. Dezen zouden dan hun wettisch formalisme zóó ver gedreven hebben, dat zij er bezwaar tegen zouden gemaakt hebben, dat door een zoon van Abraham op een feestdag een last gedragen werd; immers de Sabbatswet, die ook tot de feestdagen uitgebreid was, verbood het dragen van lasten op zulke hoogtijden. Gewoonlijk wordt dan aan deze hypothese verbonden de andere, dat dan ook inderdaad de mét Jezus gekruisigde moordenaren hun kruis niet zelf gedragen hebben. Misschien, zoo zegt men dan, was de folterpaal voor hen reeds te voren in den grond geplant: hùn executie was immers niet onverwacht? Maar die van Jezus wel; en Jezus' kruis zou daarom tengevolge van de overhaasting, die heel het proces gekenmerkt had, nog afzonderlijk moeten gebracht worden naar de plaats der executie zelf. Maar wat zullen wij hierop zeggen? Het andere geval is ook denkbaar: dat de executie der anderen is vervroegd, nu de dag van Jezus gekomen was. Ten aanzien van al deze dingen ontbreken ons voldoende gegevens: groote waarschijnlijkheid heeft de zooeven verkondigde hypothese niet.

Hoe dit alles nu verder zij, feit is, dat Simon, die juist van den akker kwam, door de soldaten geprest is, om het kruis voor Jezus te dragen. Misschien wel heel dicht bij de stadspoort.

De man kwam, naar de bijbel zelf zegt, uit Cyréne. Dat is één van de voornaamste plaatsen van Libye. Het z.g. Libya Cyrenaica, dat aan de noordkust van Afrika lag. Deze stad Cyréne onderhield op allerlei wijze verband met Jeruzalem. Er werden in dien tijd niet alleen handelsbetrekkingen onderhouden tusschen Cyréne en

het joodsche land, maar ook weten wij, dat in Cyréne geruimen tijd een groot getal joden gewoond heeft. In den regeeringstijd van Ptoloméus I waren velen geëmigreerd naar Libye; ook uit Alexandrië hadden velen daarheen de wijk genomen. Voor een deel waren deze joden in den vreemde trouw gebleven aan de voorvaderlijke religie, voor een ander deel waren ze opgeslokt door de heidensche cultuur.

Maar wie was nu Simon? Was hij een jood, die naar Jeruzalem gekomen was, met het bepaalde doel om het Paaschfeest te vieren, gelijk b.v. ook op den Pinksterdag uit datzelfde Libye veel 'godvruchtige' joden aanwezig waren? Of behoorde hij tot die vele renteniers, die, nadat ze in het vreemde land een goed kapitaaltje verdiend hadden, hun laatste dagen kwamen slijten in de schaduw van Davids graf en in den tempel der vaderen? Het kan zijn, maar renteniers hebben doorgaans een zekeren leeftijd, - wie zou 'n man van dien leeftijd dwingen, een kruis op den schouder te nemen? Was de man soms heel geen jood of joden-genoot, maar een plompverloren heiden, die zonder erg verdwaald was onder al die feestgangers, en dus nòch met het feest, nòch met den tempel of de joodsche zeden iets te maken had?

Men ziet het: er zijn verschillende mogelijkheden.

En elk van die heeft verdedigers gevonden.

En dan: wat kwam Simon *doen?*

De één zegt: hij was een jood, woonachtig te Jeruzalem, en hij keerde juist zonder erg van zijn veldarbeid naar huis, om in de stad iets te koopen of te verkoopen. Neen, gist een ander, hij kwam zoo vroeg van zijn werk, omdat hij het feest wilde meevieren, en nog allerlei voorbereidselen moest treffen voor den paasch-maaltijd. Ja, maar, werpt een derde tegen, zóó'n vromen indruk maakt de man toch niet, want hij kwam van het veld en heeft daar dus land-arbeid verricht; en dat op een feestdag, zoo'n sabbat-schender. Wel, kom, interrumpeert een vierde: zóó erg moet ge dat niet opnemen; misschien is hij niet eens op den akker geweest: het kan immers wel zijn, dat het woord, door *akker* vertaald, hier moet beteekenen: *landgoed:* hij heeft niet gewerkt, doch is eens op den

vrijen dag gaan kijken, hoe het stond met zijn erf, zijn 'villa'. Een opinie, die dan weer door een vijfde ondersteund wordt met de opmerking, dat zelfs kleeren, waaraan de sporen van landwerk te zien zouden geweest zijn, nog volstrekt geen bewijs zijn, dat hij op den feestdag de sabbatswet zou overtreden hebben, want in veel wèl-omschreven gevallen mocht het werk op Sabbat- of feestdagen nog wel zóó omslachtig wezen, dat men er lang niet 'op zijn zondags' uitzag: men vergeve ons het anachronisme.[1)]

De opinies zijn dus wèl verdeeld. Velen meenen echter een vrij duidelijke aanwijzing te hebben, dat Simon van Cyréne bepaald een heiden is geweest. 'Wanneer het vermoeden juist is, dat men van al de menschen, die zich op dit oogenblik in de nabijheid moeten hebben bevonden, Simon dwong, omdat hij een vreemdeling was, wellicht kenbaar aan zijn gelaatskleur, waardoor men het volk niet prikkelde, dan zou daaruit volgen, dat Simon geen Jood was, maar een vreemdeling, een Moor wellicht'.[2)]

Het is dus wel heel weinig, wat wij van Simons verleden weten. Hetzelfde geldt van de toekomst van den man. Oud-christelijke legende-vorming zal er wel achter zitten, als later het gerucht verspreid is, dat hij een christen is geworden. Hoewel erkend moet worden, dat déze meening toch wel meer is dan een stichtelijke conjectuur. Immers, de bijbel teekent aan, dat Simon de vader is geweest van Alexander en Rufus. Het opzettelijk noemen van deze namen wijst er op, dat deze beide personen in den kring der christenen te goeder naam en faam bekend geweest zijn. Te goeder naam, want er is geen enkele reden, om dien Alexander tot den ketter te maken van Hand. 19:33 of van 1 Tim. 1:20 of van 2 Tim. 4:14. En Rufus zal wel dezelfde zijn, als de man, die in Rom. 16:13 door Paulus met name wordt genoemd en gegroet. Volgens deze lezing zouden dus de beide zonen van Simon in de christelijke gemeente een eere-plaats hebben bekleed, en ligt het vermoeden voor de hand, dat Simon zelf het geloof omhelsd heeft, althans niet vijandig er tegenover gestaan zal hebben.

1) Zie Strack-Billerbeck, Kommentar, deel II, blz. 828, 829.
2) Grosheide, Kommentaar Mt., 348.

Toch mogen wij niet verdoezelen, dat de persoon van Simon, ook al houdt men hem voor den vader van twee bekende christenen, niettemin zelf min of meer in de schaduw treedt. Hij staat evenzeer in den donker als de beide anderen, tot wie een *requisitie* gekomen is in de lijdensweek van Christus. Wij hebben naar hen reeds gewezen; want in het eerste deel van dit boek[1] hebben we gezien, dat een *requisitie* van Christus' wege gekomen is tot den man, die den Heiland het ezelsveulen af moest staan, waarop Hij de stad in kwam rijden, en dat gelijke eisch van requisitie gekomen is tot de familie, die de paaschzaal voor Jezus heeft moeten in gereedheid brengen. Ook van hen wisten wij niet veel. Het was niet eens volkomen duidelijk, of zij bepaald vrienden van Jezus waren, dan wel in algemeenen zin sympathiek gezind tegenover Christus en Zijn discipelen-kring. De bijbel laat de menschen om den Christus zoo vaak in den schemer staan, om het volle licht te werpen op den Christus zelf. Het is hun *roeping* zelfs, in den donker te blijven. Om Zijnentwille. En zouden wij dan het recht hebben, om, in gretig verlangen naar christelijken legende-schat, aan de door God opzettelijk vaag gelaten gegevens een grootere maat van waarschijnlijkheid te geven, dan zij inderdaad hebben? Maar dàt is óók een manier van ‘de verzenen tegen de prikkels slaan’.

Neen, - laat ons toch niet den weg van Christus' opperste en uiterste *noodzakelijkheden* gaan bezoedelen en verontreinigen met onze ijdele fatasmagorieën. De goede Vrijdag is té goed voor een schimmenspel. Er moge dan een zeer groot verschil zijn tusschen de oud-christelijke verbeelding, gelijk ze in boven aangeduide richting haar gedachten-spinsels uitwerkte, aan den éénen kant, èn de verbijsterende fantasieën van de z.g. godsdienst-historische school aan den anderen kant,[2] - *maar:* in den grond der zaak zijn al die fantasieën, hoe zeer uiteenloopend, toch een schuldig bedrijf, omdat zij tegenover het verhaal van de bloedigste *werkelijkheid,*

1) Zie deel I, blz. 97 en 143.
2) Van Simon van Cyréne heeft zij gemaakt een afbeelding van Kurenaios; dit is dan weer de grieksche naam voor Bostes, die dan de Voerman zou zijn van den Wagen, die een sikkel draagt en daarom van het veld heet terug te keeren - dit alles is, gelijk men ziet, een beeld uit de sterren-wereld.

die ooit in de wereld geweest is, een al te vrij aesthetisch of erotisch spel speelt.[1)]

Werkelijk, wij kennen Simon niet, en zullen hem nooit kennen. Of hij een ‘villa’ bewoonde, dan wel een boer was, of maar een boerenknecht, of hij een zwarte huid had, dan wel een bruine, of hij in Jeruzalem woonde dan wel er logeerde, zelfs, of hij gewillig zijn schouders onder den last van Jezus gezet heeft, dan wel, tegenstribbelend, met geweld is moeten gedwongen worden, wij weten het niet, en willen ook niet den schijn aannemen, alsof wij het weten.

Maar wat weten wij dan wèl?

Op die vraag komt wel een antwoord, zoodra wij maar weer onze gedachten den alleen geoorloofden weg laten volgen, d.i. zoodra wij maar trachten te letten op den *Christus zelf,* den Man van smarten.

Ons denken vindt daarbij een steunpunt in het grieksche woord, dat in den tekst van het evangelie gebruikt wordt, om aan te duiden, dat de soldaten Simon *gedwongen* hebben, het kruis van Jezus te dragen. Het woord, dat het evangelie hier gebruikt, komt maar twee maal in het Nieuwe Testament voor. Het is in beide gevallen te vertalen door: een *dwingende requisitie,* die met overheidsgeweld, althans door iemand, die zich als den *meerdere* laat gelden, aan een onderdaan of een ondergeschikte opgelegd wordt. Bedoeld grieksch woord komt eigenlijk uit de perzische wereld. Het herinnert aan den beroemden postdienst der voormalige perzen; de directies waren bevoegd, in het belang van een spoedige bezorging der poststukken paarden en mannen ten allen tijde te *requireeren* om de stukken over te brengen van de eene halte der post-route naar de andere. Van daar schijnt het woord in breeder kring gekomen te zijn; het wordt later gebruikt voor allerlei overheidsrequisities, zooals ook wij, in tijd van mobilisatie of van staat van beleg, die nog kennen. In ruimeren zin kan het woord ook beteekenen *heerediensten*. Christus zelf bezigt het woord in verwante beteekenis,

1) Nog weer anderen zien in Simon van Cyréne een beeld van den griekschen Hercules.

als Hij in Mt. 5:41 spreekt over menschen, die een ander dwingen, d.w.z. met geweld hem opeischen, om één mijl mee te gaan. En zóó wordt nu ook Simon van Cyréne *in beslag genomen* door de militaire hand van Rome.

En dit is vrijwel alles wat wij weten. 't Is mogelijk, dat het *sterk sprekende* woord een vingerwijzing is, dat Simon een vreemdeling was; vooral nu de overpriesters, gelijk wij zagen, in den stoet meeliepen en meê commando voerden, is de dwangmaatregel allicht niet op een jood, maar op een kleurling gelegd; die was er goed genoeg voor. Maar hoe dit zij: het element van dwingende opvordering, van overheids-requisitie ligt in het woord uitgedrukt; *en als wij dat nu vast houden, dan zal ons duidelijk worden hoe diep hier de vernedering weer insnijdt in den lijdensgang van Christus Jezus*.

Want *requisitie,* dat is te zeggen een overheidsvordering, die op iemands eigendom, op zijn tijd, op zijn wil, zijn persoon, *beslag legt, daarmee is eigenlijk het verhaal van Jezus*' *lijden begonnen*.

Wij herinnerden daar reeds aan. In 't voorbijgaan kwam reeds ter sprake, dat Christus, *in het volle bewustzijn, dat Hij de Koning was van de stad,* en de *volstrekte eigenaar van alles wat daarin was*, Zijn recht van requisitie heeft geoefend door te eischen - ik zeg expres: te *eischen* - éérst een ezelsveulen, en daarna een paaschzaal. Ja, Jeruzalem, dáár was de groote *Koning,* die tot u kwam in 's Heeren naam, *en die dat wist*. Daar was, Jeruzalem, uw *Koning,* die voor God zich Koning *wist*. Daar was uw Koning, die óók als uw *Profeet* zich alle moeite gaf - althans in de *publieke* requisitie van dat ezelsveulen - om Zijn konings-recht duidelijk te *demonstreeren*. Wie zich herinnert, wat wij vroeger[1)] opmerkten over den *'noodzakelijken omhaal',* dien Christus maakte, om Zijn recht-van-requisitie aan de volksconscientie aan te dringen, *en ook daarin onvoorwaardelijke erkenning te vragen,* die voelt van zelf wel, dat deze bizonderheid in het lijdensverhaal van groote beteekenis is. Immers, *nu komt er een snijdend contrast* tusschen

1) Zie deel I, hoofdstuk VII, voornamelijk bl. 99.

den aanvang van de lijdensweek en dit tragisch slot ervan. Dezelfde poort, waar Jezus thans wordt *uit*geworpen, is Hij, nog maar kort geleden, *binnen*getrokken op een *gerequireerd* ezelsveulen. Jeruzalem, zoo zong het in Zijn ziel, uw Koning komt. Dezelfde stad, die Hem thans een plaats binnen haar poorten niet meer waardig acht, heeft Hem toch eens een kamer moeten bieden, waar Hij Zijn avondmaal kon instellen, dat is: vanwaar Hij den aanvang heeft genomen van Zijn wereld-veroverend werk, van de kerk-formatie, van de overwinning van pseudo-religie en -cultuur van heidendom en jodendom door en in de liturgie van het christelijk avondmaal. Jeruzalem, zoo zong het toen in Zijn ziel, uw priester komt tot u. Judas vond de kamer klein genoeg, en - veel te rustig. Maar Hij hoorde stormen razen: Pinksterstormen, reformaties, donderslagen, zegelen en fiolen en bazuinen.

Ja, dat waren zoo *Zijn* beide requisities geweest. Ze hadden Hem zichzelf hergeven; Hij had zich toen heel sterk gevoeld: die requisities waren *functies van Zijn messiaansch bewustzijn*. In de *eerste* trad Christus als *Koning* op (denk aan Zijn ezelsveulen); doch in het *tweede* werd de boodschap van Zijn koningschap reeds uitgewerkt in *priesterlijke* richting. Want als *Hoogepriester* der belijdenis, die alles *geeft,* wat Hij te geven heeft, requireerde Hij die paaschzaal, om daar het avondmaal te geven voor alle Gods verslagenen.

Breng nu de draden bij elkaar: twee requisities, de ééne koninklijk, de andere priesterlijk; maar dan is dit vanzelf de slotsom: dan had Hij in die beide requisities zich aan Zijn volk vertoond als *Priester-koning,* als de vervulling van dien *Jozua,* die naar Zacharia's woord zijn eigen type was.

De priester-koning Jozua, - weet gij nog wel?

Wij hebben kort geleden nog gezien,[1)] hoe Christus zich zelf kende als de *vervulling van de profetie van Zacharia 6*. Daar stond toen in het profetisch visioen die trouwe Jozua, priester en koning tevens, en daarin type van den Christus Gods. Welnu, de Christus, wiens

1) Zie deel II, bl. 412, 413 v.

laatste lijdenswerk zoo telkens en telkens weer door de profetie van Zacharia wordt bepaald,[1] Hij heeft zichzelf als Priester-koning wel gezien, *vóórdat* Bar-Abbas met Hem op dat tweetal stond. En óók als ware, volle Priester-koning heeft Christus in Zijn laatste week *gerequireerd*. Hij deed dat in de wetenschap, dat Hij daarin volkomen trouw was aan de lijn der profetie. Zijn requisities waren niet naar de harde wet van Saul, die requireert ten eigen bate. En ook niet naar de kwade luimen van David, als hij zich sultan voelt, en zijn volk wellustig tellen gaat. En ook niet naar de machtsvertooning van Salomo, wiens belastingen het volk tot het uiterste prikkelen. En ook niet naar de tyrannie van Zedekia, Davids laatsten koning, die slaven tyranniseert, en requisities doet zonder een zweem maar van barmhartigheid; - want Jezus *wist,* dat Zijn koninklijke requisities wel veel eischten, maar dat Zijn priesterliefde dan ook eerst alles *gaf.* Jeruzalem, wat hebt gij meer kunnen verlangen? Een *eerste* requisitie, om als koning te zijn aller meester. Maar een *tweede* requisitie, die zegt: wijs Mij een plaats, waar Ik *voeten wasschen kan?* Is dat geen harmonie-in-requisitie? Is dat geen paradox-in-requisitie? Is dat iets anders, Jeruzalem, dan Zacharia wilde: de koning - commandeur - en de priester - opperdienaar - saamverbonden? Hij requireerde wel, maar *gàf* dan ook Zijn leven, en gàf Zijn bloed, en gàf Zijn ziel, en gàf zichzelf: rantsoen voor velen. Hij requireert vrijmoedig van Zijn volk, maar Hij verdraagt dan ook de *requisities, die Gód tegenover Zijn volk doet gelden,* en neemt ze voor zichzelf wel aan, en draagt hun duizend-voudige lasten als aller Borg en Middelaar.

Dit was 't bericht van Zijn harmonisch requireeren.

En nu: zie op de via dolorosa. Wat blijft er van die konings-, van die priester-heerlijkheid? Zie, daar wijzen lange priester-vingers, en daar grijpen sterke soldaten-armen naar een man, van wien *zij* requireeren zijn dag en zijn lichaam, om Jezus' kruis te dragen!

Hier is de Koning van de gansche wereld, de Priester bij uitnemendheid, maar het *heidendom* (in die soldaten) en het *jodendom*

1) In deel I kwam ze herhaaldelijk ter sprake; en in deel II eveneens.

(in deze priesters) requireeren '*bij Hem, óver Hem, zònder Hem*'. Le Roi Soleil doemt traag op in de verte: Keizer 'Augustus' requireert de heele wereld, en de Zoon van David, de Jozua van Zacharia's nachtgezicht - die mag wel toezien. Zóó is althans het dàg-gezicht. En 't dag- en nacht-gericht. Keizer Augustus requireert, zoo maar brutaal vlak voor den Koning der gerechtigheid. En Aärons priesters loopen mee in den stoet, en zeggen: requireer dien man daar. De keizer requireert: men noemt hem dan ook: Heer en God.[1)] Hij vraagt zijn heerediensten. En op den kruisweg wordt daar met geweld gevórderd; maar heel de vordering, de heeredienst gaat uit van de idée, dat Jezus Christus niets te eischen heeft, en dat Hij geen Heere is, maar een verdoemde slaaf. Voor Hèm geen heeredienst en ook geen eeredienst, en daarmee uit. O, nooit heeft een hulp-dienst iemand zóó *vernederd* als deze hulp van Simon van Cyrene. Claudia - weet ge 't nog?[2)] - Claudia - de vriendelijkste vrouw, maar Hém beleedigt zij. Simon - de laatste hulp - maar Hém vernedert ze. Al Zijn vertoon van vrede tusschen priesterschap en konings-macht, en Zijn volmaakte verzoening van: 'alles *geven'* èn: 'alles *nemen*', zooals zij in Zijn beide requisities zijn gepredikt, het is hier totaal bedekt, bedolven. Ferme soldatenvloeken en stramme priestergebaren. Ringen aan hun vingers, pieken en helmen. En een zwijgende Jozua-van-profetie.

Dit is weer de negatie.

Hier wordt geen druppel myrrhe op Jezus' kleed geworpen, dat spotkleed; laat de scherven van Maria's narduskruik maar liggen. Hier blijft slechts de vernedering: handhaving van den *vloek*. De Priester-koning van Zacharia 6 wordt in presentie van de *duivelen* nu genegeerd. Men kan een koning niet zwaarder beleedigen, dan door het *onderwerp* van alle requisitie-zinnen te maken tot 'belanghebbend' voorwerp.

Nu willen wij U groeten, Zoon van David, in Uw vervaarlijke schande.

1) Deel I, bl. 221, deel II, bl. 321, 322.
2) Deel II, hoofdstuk XXV, voornamelijk bl. 463 v.v.

Toen David van zijn vleeschelijken requisitie-waan (die verloochening van zijn theocratisch ambt) bekeerd was onder den benauwenden pestwind, die over zijn dichtbevolkte landen trok - een brokje ‘wereld’ toen, maar dat weer ‘kerk’ moest worden - toen heeft hij met uiterste zorgvuldigheid van Ornan de plaats voor het te brengen offer, en ook het vleesch voor 't offerdier *niet* willen *requireeren*, maar het zorgvuldig willen *betalen*. Ook *daarin* - bekeering leert fijn voelen - ook daarin bewijst hij de *bekeering* van zijn hart. Hij wist het wederom, dat de *theocratische* vorst nooit *nemen* mocht, zonder te *geven*. Maar hier, o groote *Zoon van David,* wordt *Uw* betalend offer, dat Gij *geheel alleen,* met *eigen* bloed, betaalt en opdraagt aan Uw God, en aan Zijn volk, totaal *vergeten*. Want een slaaf zijt gij in de oogen van de menschen. Een pauper, paria, die zelfs Zijn leegen slaven-dood niet eens op ordinaire wijze kan volbrengen. Hoe zou *die* ooit tot eenig zeeg'nend werk bekwaam nog kunnen zijn?, dat hóórt Uw scherpe oor hen vragen. Met U. Over U. Zonder U. Dat *heidenen* beslag leggen op hen, wier heere-diensten Gij als Koning alleen mocht vragen, dát is nu óók geweest: Uw zijn *in de gestalte van een slaaf*.

En wie denkt hier niet aan den naam, dien Christus voeren wil: *Kurios?* Hij wil de Kurios heeten, de Heer, de eigenaar der Zijnen, de Opper-requirent. Nu, Simon van Cyrene zal zijn lippen moeten stukbijten, eer hij tot zulk een Jezus zegt: mijn Kurios, mijn God.

Ja, Simon van Cyrene, is hij een heiden geweest? Of een jood of jodengenoot, uit het verre land? Ik weet het niet; maar één van die was hij toch zéker. Welnu, dan is de requisitie van dézen man op *déze* wijs en voor *dit* werk van Satans zij de geweest een *molesteeren van den Geest*.

Nog maar een paar weken later, en op het Pinksterfeest zal de Heilige Geest voor Christus Jezus requireeren lijf en ziel en geest van joden en van joden-genooten, en van de verste heidenen. Dan zal Hij *hálen* naar Zijn Pinkster-schouwtooneel Zijn joden, Zijn godvruchtige mannen. Hij zal ze hálen ook uit Libye. En God zal dan gaan roepen tot de ver-gelegenen aan de zee. Ook Simon van Cyréne wordt straks door God *geciteerd,* met alle libyers en

cyrenaische lieden mee, om Jezus als Messias aan te nemen. Maar eer de Heilige Geest op het Pinksterfeest tot Simon van Cyréne het recht-van-requisitie van Christus Jezus gaat verkondigen, brengt hem de Satan dicht bij, vlak bij Jezus' bloode, schuwe naaktheid. Daar moet een *heiden* zijn, of een van verre staande, die den deplorabelen staat van *Christus-exlex met de óogen van nabij zal zien*. Zoo tracht de Satan bij voorbaat een doode vlieg te leggen in de Pinkster-zalf van Christus' Geest, opdat het feest van Christus zou bedorven worden door dien éénen man, die maar niet àf kon komen van de gruwzame ellende, die hij gezien heeft, en aan eigen lijf gevoeld. Zeg zelf: als gij of ik het kruis hadt moeten overnemen van een tot bloedens toe verwonden slaaf, op heeten zomermiddag, zouden *wij* dan, enkele weken later tot alle duivelen, en alle engelen, en alle menschen hebben gezegd: dit is mijn Heere en mijn God? Ach, Jezus moet wel heel zwaar boeten voor Zijn koninklijke en priesterlijke requisitie, waarmee Hij deze zelfde week heeft ingezet.

Nu vragen wij niet meer - met velen - naar het *loon* van Simon van Cyréne. Wij vragen niet: is Simons loon niet in de hemelen groot geweest, omdat hij Jezus' kruis gedragen heeft? Wij vragen *zèlfs* niet meer, of zijn genade-loon misschien geweest is: de overwinning van zijn hart door den Gekruiste, die hem aanzag, en Zijn oog misschien geplant heeft, diep in Simons ziel. Wij weten het niet meer, en willen het niet weten. Wat gaat ons Simon aan tenzij ons aller Aller-armste Hem eens zal groeten in de eeuwige tabernakelen? Wij wagen hier geen plaatsbepaling meer.

Dit willen wij slechts zeggen aan ons zelf: als *wij* het kruis vandaag voor Jezus dragen, dan moet het ànders wezen, dan Simon op dien éénen dag gedwongen werd te doen. Daar is maar één, die rècht-van-requisitie op ons heeft. Dat is de Heiland, de Gekruiste zelf. Het behóórde tot Zijn vernedering, dat Hij zelf niet requireeren kon, maar dat 't 'tweesnijdend kouterzwaard van Gods doorluchten spot' voor Zijn oogen op het hoofd van Simon mepte: sta even dien Jezus bij.[1)]

1) Hierover straks nog iets, bl. 42.

Neen, wij danken niet *Simon,* die dit voor Jezus heeft gedragen, - wij danken ènkel *Christus Jezus,* die dit van Simon heeft verdragen. Hij heeft de usurpatie-daad van Zijnen harden vijand gedragen zonder weerstand. Niet Simon, die het kruis draagt, doch Jezus, die het afgeeft, is voor ons het Lam, dat stemmeloos is voor dien, die het requireert. Heel Jezus' ambtelijk recht is in Zijn aangezicht weersproken. En zulks heeft Hij gedragen. *Zijn* loon zal groot zijn in de hemelen.

En wat Simon betreft, en wat u en mij aangaat: ons loon zal groot zijn in de hemelen, het loon van de genáde, indien wij maar de oogen open doen, en Jezus gaan erkennen, als den Eénige onder den hemel, die recht-van-requisitie heeft. Dit recht verliezende, heeft Hij het zich voor tijd en eeuwigheid veroverd. Daar zijn er, zegt de Schrift, die onwetend engelen geherbergd hebben. Zoo heeft vandaag Simon van Cyréne onwetend den grooten Engel van Jahwe, den getrouwen Gezant van God op Zijn kruisweg begeleid, onwetend.

Achter dit tafereel van pure ellende zien wij dan ook de wolken opengaan. De Kruisdrager van heden, die zelfs van dit werk nog moest ontslagen worden, zal dan Zijn troon en stoel op sterren stichten. Hij zal tot de zijnen zeggen: gij hebt Mij gekleed, gevoed, gedrenkt, bezocht, en ook Mijn kruis gedragen. En zij zullen allen antwoorden: Heere, wanneer hebben wij U gekleed, gespijzigd, gedrenkt, bezocht, Uw kruis gedragen: wij weten daar niet van; wij hebben door onze zonden het kruis U òpgelegd, alleen maar opgelegd. Maar rondom om zich henen ziende, zal Hij zeggen: dezen, die den wil Mijns Vaders hebben gedaan, die hebben Mij bezocht, gevoed en ook Mijn kruis gedragen.

Zoo laat mij dan vandaag vervullen de overblijfselen van het lijden van Jezus, in heiligen eerbied en in eenvoudigheid des harten. Mijn naam mag dan niet Simon zijn, maar ik ben dán tóch de geestelijke vader van Alexander en van Rufus. En op de via dolorosa, waarop mijn zweet alle zweetdoeken van Veronica tot een bespotting maakt, zal Hij voor mij de Borg zijn, groot in verberging, maar die

vandaag mij heeft gerequireerd bij dagen en bij nachten, omdat Hij alles, àlles aan mij *gaf*.

Maar ga nu dadelijk opzij, want ik durf geen woord meer zeggen over *mijn* werk, vóór Hem. O God, ik moet éérst zien, Gij requireert mijn dagen en mijn nachten en mijn oogen, ik moet gaan zien, zegt Gij, eerst zien wat Gij van Hem gaat requireeren. Uw requisitie, Vader, drukt op Hem: Gij drukt Hem zeer, maar Uw oog ziet daarbij naar *mij;* het dreigt: ellendige, dit hebt *gij* Hem gedaan.

De soldaten van Rome, en de priesters van de joden, zij zijn nog heiligen bij mij, wanneer ik dit bedenk. Zij dwongen Simon, eenen moor, naar velen zeggen. Ik, door mijn zonden, dwong mijn Heer en God, mijn kruis te dragen. Hij draagt, ik draag, doch niet meer ik, doch Christus draagt voor mij. Ik heb geen ezelsveulen, en geen kamer Hem te bieden, maar Hij doet requisitie van mijn hart: Hij wil avondmaal houden.

'Jozua nu had vuile kleederen'. Hij kwam van Simons akker en had de voren diep getogen. Ja, wees maar stil, ik weet wel, dat vuil en vuil twee zijn.

Hoofdstuk III. Christus' Uiterste Dienst Des Woords,

> *En een groote menigte van volk en van vrouwen volgden Hem, welke ook weenden en Hem beklaagden. En Jezus, zich tot haar keerende, zeide: Gij dochters van Jeruzalem! weent niet over Mij, maar weent over uzelven, en over uwe kinderen; want ziet, er komen dagen, in welke men zeggen zal: zalig zijn de onvruchtbaren, en de buiken, die niet gebaard hebben, en de borsten, die niet gezoogd hebben. Alsdan zullen zij beginnen te zeggen tot de bergen: Valt op ons! en tot de heuvelen: Bedekt ons! Want indien zij dit doen aan het groene hout, wat zal aan het dorre geschieden?*
> LUCAS 23:27-31.

Wij gaan nu spreken over Christus' laatste, d.w.z. uiterste bediening des Woords. Sommigen zouden spreken van Zijn ultima ratio.

Het was een wonderlijk uur, en de plaats volmaakt ongeschikt voor een dienst des Woords. Daartoe was de rede zeer kort.

Niettemin, het wàs bediening des Woords. Hij die sprak, maakt Zijn luttelst woord altijd gewichtig; zóó zwaar als dienst des Woords. Bovendien, het woord was publiek, en eindelijk: sprak Hij soms niet uit de *Schriften?*

De stoet schoof verder den weg op.

En Jezus zag daar in eens menschen dringen. Hij hoorde korte stemmen; er was daar een soldaat, die een man toebeet: allo, pak aan. Een priester sprak zeer beschaafd. Het kruis werd ineens

Hem van den schouder afgenomen, en op dien ander gelegd. Gij kent zijn naam wel; 't was Simon van Cyréne; wij spraken reeds van hem.

Indien wij in ons voorgaand hoofdstuk ook maar een greintje van de zuivere waarheid hebben verstaan, dan zeggen wij nu met vrijmoedigheid: Jezus voelde een stekende pijn, Hij hoorde zich *hoonen*. Ja, ik bedoel, toen dat daar met dien Simon gebeurde. Door *wien* werd Hij in Zijn ooren gehoond? Door menschen? Maar zij waren naar den uiterlijken schijn niet onvriendelijk voor Hem. Daartoe hoorde Hij vrouwen snikken; en Simon van Cyréne nam dan toch maar het kruis over. Zeg, door *wien* wordt Hij gehoond? Wat *is* Hem, dat Hij van hoon durft spreken?

Stil, Hij hoort zich hoonen door *God*.

Of neen, laat ons de dingen uit elkaar houden, en geen woorden vermengen. Hij hoorde zich *bespotten* door God.[1)]

Want indien Christus - en wij gelooven dit van Hem - indien Christus de requisitierechten, die de soldaten van Rome, en de priesters van Aäron, vrijmoedig vlak naast Hem uitoefenden, in verband gezet heeft met Zijn *eigen* koningsrecht, óók met Zijn recht van requisitie, dan is het voor ons zeker, dat al wat wij in het voorgaande hoofdstuk hebben opgemerkt, niet alleen door Hem duizendmaal scherper is gevoeld, dan wij het zwakjes konden zeggen, maar dat Hij ook aanstonds al die dingen op *God den Heere heeft teruggebracht,* en tot Zijn God herleid heeft, en op den hoogen God betrokken heeft. Ha, zegt Hem God, *zijt gij die zelfde,* die op een door u gerequireerd beest de stad zijt binnengetrokken, zeggende: hier ben Ik, eigenaar van beesten en van huizen, van burgerkleeren, en straks ook van priesterkleeren? Zijt gij dezelfde, die hier in een gerequireerde kamer gedachtenis hebt gesticht aan u zelf bij het heilig Avondmaal? Maar Ik, zegt de Heere, Ik *maak u tot zonde,* ik onthef u van alle privilege van requisitie, gij moet aan Mij, uw God *betalen* voor uw gerequireerde beest, en uw gerequireerde kamer; betaal mij nu uw laatsten penning: geef Mij mijn loon.

1) Vergelijk over 't verschil tusschen spot en hoon, deel II, blz. 166 v.v.

Toen voelde Christus zich weggestooten.

God stiet Hem weg.

Was daar net een kruis van Zijn schouder afgenomen? O, God legt er dadelijk een kruisbalk voor in de plaats, zwaar, zoo zwaar als - het Woord. Ja Christus, men is hier dan ook *buiten de poort,* op weg naar de mestvaalt[1)] van de wereld. Laat U dat niet vreemd zijn, dat God Uw eer aan anderen geeft, Uw eer van requisitie. Er is er maar Eén *ten slotte,* aan Wien álle tol te betalen is: de Opper-requirent. Zijn naam is Heer der Heeren.

Waarlijk, het was heel erg. Het wekte grooter en pijnlijker verbazing, dan toen *soldaten* Hem hoonden als mislukten koning: een doornenkroon, een roode mantel en een rietstok. Het was veel erger: *God* had Hem daarnet bespot.

Is Jezus nu bezweken? Is Hij achteruit geslagen voor God? Heeft Hij Zijn messiaansche bewustzijn verloren, dat Hem in Zijn requisities had versterkt in God? Heeft Hij gezegd: Vader, Rechter, Ik bén dan ook dat dorre hout, dat nu geen vrucht meer draagt in alle eeuwigheid? Scheen Hij zich zelf de gevloekte vijgenboom?

Neen, neen, Hij sloeg *niet* achteruit. Hoor Hem zichzelf nog prijzen: Ik ben het *groene* hout; Ik ben het *groene* hout; de lof *is* betamelijk. 'Niet een iegelijk, die zich zelven prijst, maar dien de Heere prijst, die is beproefd.' Wil iemand Hem met dit woord soms vervolgen? Maar Hij spreekt *juist* in het aangezicht van dit grondwettelijke woord: Ik ben het *groene* hout van Israël; Ik heb *Mijn recht als Koning niet verloren*. Wanneer het groene hout vandaag gekapt wordt in den tuin van Israël, dan zal het dien hof van Israël vergaan, zooals het overal gaat, in elken hof, waar hooge boomen vallen, die eerst in hun 'Eden' hebben staan pronken. Mijn val zal die van allen zijn. *Wanneer zij Mij, het groene hout, alzoo bejegenen, dan zal het dorre met Mij in Mijnen val vergaan. Men zal het haastig samenlezen, en er een oven heet mee stoken.* -

1) Zie blz. 20 van dit deel.

Hier weet zich Christus dus den *groenen* boom, ja zelfs den levensboom, in het hofgebied van Eden.

Waarom wij hier van ‘Eden’ spreken?

Omdat wij bij dit woord van Christus denken aan den profeet Ezechiël.

Als deze de ‘grooten der aarde’ ziet, de kroondragers der volkeren, dan vergelijkt hij hen met boomen, die in een lusthof van ‘God’ - Scheppingsvader - geplant zijn.[1] Trotsche, opgaande boomen zijn het; zij zijn een sieraad in Gods hof, zij zijn geplant in Eden, in het Eden *Gods*. Want de algemeene genade,[2] en de uit haar geworden cultuur, heeft aan die mooie, hooge boomen een voedingsbodem geschonken: de frissche wateren, waaruit die boomen leven moeten, zijn diep in den grond verborgen. Als nu zoo'n boom gekapt wordt, *dan treurt daarom ook heel de Libanon;* dan legt ‘God’ rouwkrip over de wereld. De val van zulk een boom is dan voor God gelijk aan een vastatie van 't natuurlijk Eden[3].

En, dit is dan nog maar gezegd van het Eden der *gemeene* gratie, de lustparken, die zijn aangelegd volgens de architectuur van ons *natuurlijk* leven.

Maar heden staat de Christus, - zélfs op den weg, die Hem uitleidt buiten de poort, en zelfs aan de grens van de mestvaalt van de gansche wereld - heden staat de Christus voor Zijn eigen besef nog op den *heiligen* bodem. Hij betreedt het terrein der *bizondere* genade. Hij is de groene boom in het Eden, het lustpark, dat is aangelegd door de architectuur van den God aller *genade* en aller *vertroosting*. De bodem van dit *heilig* land is *nog niet* ter verwoesting overgegeven. Daarom is hier *niet* een ‘Eden’ van de *natuur*, maar nòg vandaag een ‘Eden’ der *genade*. Jeruzalem, Jeruzalem, gij zijt als heilige *stad*, als *instituut*, de uitzendplaats en doortochtsbaan van alle wagenen Israëls, en van zijn ruiteren. En gij zijt als heilige *hof,* als ‘Eden’, als *organisme*, de lusthof, het woud van

1) Zie Ezechiël 31, vgl. hoofdstuk 28.
2) ‘God’; niet ‘Heere’ (Jahwe).
3) Ezechiël 31:15, 16.

Gods pronkende boomen. Uw naam is *hof van Eden*, niet door en voor natuur, doch door en voor *genade*, door en voor het *Woord*. Maar in *dien* 'hof van Eden' wordt heden geveld de groote, ééne, frissche, groene boom. De levensboom. *Het* groene hout. Daarom zal God den rouw doen trekken over den berg van Sion; om dezen éénen boom zal treuren meer dan de Libanon. Van Zijnen val laat God de vaste plaatsen beven. De bouwlieden der *stad* (het instituut) denken: wij ruimen een *hinderpaal* op zij; en ach: zij nemen den *hoeksteen* weg: hun bouw zal daarom storten in puin. Zoo zullen de *hoveniers* in Gods *park,* in 't Eden van Gods openbaringsvolk (het organisme) denken: wij nemen de *woekerplant* uit onzen schoonen hof, nu kunnen alle boomen weder vrij-uit groeien. Maar hunne boomen zijn reeds dood; daar komt geen leven meer in. En nu de eenige boom, welks schoonheid den Eigenaar van dezen tuin bewoog, den tuin nog niet te geven ter verwoesting, - nu deze ééne boom geveld wordt, nu rest daar enkel dor en verschrompeld houtgewas; wat zal de Heer des hofs met al die kale struiken doen? Hij zal den hof verlaten; de dorre houten in den oven werpen. Het oordeel zal beginnen van de open plek van dezen uitgerukten, éénen, groenen boom! Het oordeel! Daar zullen dagen komen, waarin gij zeggen zult: zalig de schoot, die niet meer baren kan, zalig de hof, die niet meer groeien doet, zalig het Eden, ook zelfs der natuur, dat God op slot gedaan heeft, want wat wij, de Christus-moorders, baren, dat is maar adderen-gebroed, niet waard te leven. En, kòn het ook al leven, de voedingsbodem is verdwenen. - God trekt Zijn boomenvoedend water van onder onzen schralen bodem weg! Ons resten niets dan dorre boomen, kale takken: vuurbranden voor het vuur bestemd. Wat onze hof laat groeien, dat zijn enkel kasplanten van Asjmedai[1)], gifplanten van de hel. Neemt weg, neemt weg, Jeruzalem is zalig niet in kinderen, maar in kinderloosheid. Het heeft zijn gróóte Kind vermoord.

Leek nu dit woord geen groote dwaasheid, op *dit* uur en uit *dezen* mond?

1) Joodsche naam voor den overste der duivelen.

Ja zeker, ‘ergernis en dwaasheid’ zal Gamaliël zeggen, en zijn leerling, zekere Saulus, zal 't tot zijn dood toe wèl herhalen. Een dwaasheid en een ergernis, dit woord. Want voor de groote dwaasheden is Jezus Christus nimmer bang. Hij kan er niet buiten Paulus zou niets meer te zeggen hebben zonder die.

Maar voorts: spreekt in dit woord iets anders dan het messiaansch zelfbewustzijn van den Christus? God spot met Hem - God laat Zijn requisitie-papieren verscheuren door de duivelen: de snippers dwarrelen op Zijn spotkleed. Toch WEET de Christus, dat God, die met Hem spot, Hem toch ernstig nemen zal, Hij weet, dat deze dag geen ludus angelicus, geen leeg bedrijf van zich vermakende engelen is, maar het drama aller werelden te zien geeft. Zóó vast is Hij nog hiervan overtuigd, dat Hij *tòch* requireert de gansche wereld, zeggende: hier is de groote Importantie.

Hoe was dat alles zoo gekomen? Vanwaar de tuimel van dit sterke woord, *hier* in den doffen stoet?

Het was zóó toegegaan:

Toen Jezus den kruisweg moest betreden, toen waren met Hem meegetrokken de ‘dochters van Jeruzalem’. Dat waren dus geen bekende galileesche vrouwen, want deze vrouwen, die Jezus steeds in liefde gevolgd waren, zien we later van verre staan. Zij schoven achteraan, of trokken in een wijden boog schuw langs den Meester heen. Ook zijn het niet, zooals sommigen willen, vrouwen uit Judéa, of Galiléa in het algemeen gesproken, alsof dan in den naam Jeruzalem ‘gansch Israël’ begrepen ware. Neen, het zijn de vrouwen van *Jeruzalem,* de dames van de ‘groote stad’.

Nu, dames van de groote stad hebben van weenen wèl verstand. Van weenen, en vooral van kranke liefde. Zij hebben wel een mooi woord in den bijbel aangetroffen: men moet den dochters van Jeruzalem, zoo staat er, zeggen, dat daar een bruid is, die van liefde krank is. Wel, deze boodschap gaat haar aandacht niet voorbij. Het thema van ‘de kranke liefde’ pakt haar wel. Naardien zij evenwel dit thema gaarne in bespreking nemen, zonder zich af te vragen, of zij voor zich de liefde *zuiver* kunnen wekken, kunnen

zij deze dingen nimmer zuiver onderscheiden. *Wáár* nu de menschen *krank* van liefde zijn, èn *wáár* de liefde *krachten doet* en blaakt - naar haar verheven wijs - in haar *gezondheid,* dat weten zij zoo recht niet. De liefde lijkt haar wel een zeer schoon avontuur; - en dus haar krankheid tevens. Voorts schemert alles haar een beetje: maar wie zoekt ook in dingen van de liefde naar geleerde definities? De dames hebben hooren zeggen, ook wel door interessante mannen, dat dit niet te pas kwam. Waarmee zij zich zeer wel vereenigen konden.

Dus is er heden wèrk te doen voor dames van de groote stad. Er is een gróót profeet. Dat hij in liefde was ontstoken, dàt was niet te ontkennen. En dat hij heden krank is - dat ziet een ieder voor zijn oogen. Zulks jaagt de vrouwen op. En veel profeten van de binnenkamer[1)] hebben haar getroost: het *schemert* alles op dien weg, en zie, dàt is het juist. Er is een liefde, die krank is, en wat nu de *gezondheid* wezen zou, - nu ja, dat is een andere vraag.... Komt, laat ons weenen, zusters. Daar is een kranke van een onbestemde liefde. Wie zou niet weenen?

Nu gáán zij weenen. En zùlk geween maakt altijd *misbaar* in de wereld.

Dus brengt de dag van heden: de doleantie van de dochters, de dochters van Jeruzalem.

Vermoei u maar niet al te veel met de verhandelingen van geleerden, die willen naspeuren, of de droefheid 'echt' was, dan wel 'onecht'. Roomschen stellen zelfs de vraag, of zij 'natuurlijk' was, dan wel 'bovennatuurlijk'. Andere christenen raadplegen bij dit traan-gegeven hun 'kenmerken-lijst', en tasten - wat hun aard is - daarna nòg steeds in den donker. Doe gij maar niet alzoo. De dochters van Jeruzalem, die zijn een *massa*. Daar *zijn* er onder haar, die God gepraedestineerd heeft voor Zijn Pinkstervreugden; en, wie zal zeggen, wat de voorbereidende genade in haar ziel *nu* bezig is te doen? Daar zijn er óók, die het niet harden zullen tegen het Pinkstervuur, en *déze* 'dochters' zullen krank

1) Zie deel I, bl. 339 v., deel II, bl. 17 v.

zijn, wij bedoelen: blijven in den *dood*. Maar Christus in Zijn dienst des Woords spreekt ze *álle* aan als dochters van de heilige stad. Hij noemt de stad nog bij haar eigen naam, en bedient aan haar getrouw Gods Woord, en wijst haar op den samenhang tusschen dezen dag en den grooten dag der dagen, den samenhang ook tusschen Zijn eigen vruchtbare stervensweeën en haar eigen machtelooze barensweeën.

Dochters van Jeruzalem, dochters zonder uitzicht - late kinderen van een steriele stad - *weent niet over mij!*

Maar dat is Christus' zuiver reageeren.

En die reactie is voor *allen* goed.

Voor állen.

Want in deze weenende vrouwen mengt zich waar en valsch. Daar zijn er onder, die het hart uitstorten als voor de oogen Gods. Maar er zijn óók falsetstemmen. En Jezus hóórt ze *lamenteeren*. Dit woord heeft nu niets hatelijks in zich. De lamentatio, dat is een technische term: dat is het rouwgebaar, met al zijn ceremonieel, dat onder joden usantieel was, waar maar de dood zijn schaduw wierp. Want joden hebben vrouwen-van-de-klacht. Zij huren zelfs van zulke vrouwen; deze hebben van weenen verstand, ook hebben zij den tijd ervoor. De joden zoeken gaarne menschen, die tijd ergens voor hebben: voor de synagoge huren zij tien *verplichte* bezoekers, het vereischte minimum, en deze tien, de z.g. batlanin, zijn menschen, die ‘voor zoo iets tijd hebben’: het opus operatum[1]. Zoo pleegt nu ook de joodsche maatschappij voor een begrafenis te huren rouwklagers, die van weenen verstand en voorts daarvoor den tijd hebben: het opus operatum. En Jezus, die tegen de idée van 't opus operatum altijd gestreden heeft, streed daarom ook tegen die gehuurde, althans gemakkelijke, traanverwekkers. Als ze misbaar maken in particuliere huizen, ook dan heeft Jezus ze meer dan eens weggejaagd. Die tempels reinigt, moet naar de huizen doortrekken.

1) Een (meestal godsdienstig) werk, dat in zichzelf genoegzaam geldt; waarmee men voorts geen doel heeft, waarmee de werkheiligheid zich tevreden stelt, alsof met 't uiterlijke werk genoeg gedaan zou zijn.

Maar nu vandaag heeft Hij niet meer te jagen. En Hij heeft ook niet waar en valsch te separeeren. Hij heeft voor àllen dezelfde boodschap. Wat heeft Hij ànders dan - den dienst des Woords?

Dies geeft Hij, wat Hij heeft. Hij spreekt Gods Woord.

Maar om het Woord te gaan bedienen, *moet Hij zichzelf eerst van hun tranen zuiveren*.

Want hun weenen is niet wat het wezen moet. Te ver gezocht lijkt ons de meening van hen, die deze episode in verband zetten met den talmud. Zij wijzen er op, dat de talmud verboden had, te weenen over iemand, die door het Sanhedrin veroordeeld was. Zij meenen daarom in dat weenen van die vrouwen een *protest* te vernemen tegen de overheid. Maar dit is al te onwezenlijk. Trouwens, al was dit rouwgeklag bedoeld als protest - zou het daarmee goed voor God geworden zijn? Wie Jezus' dood niet in verbinding zet met eigen levens-crisis, die heeft zichzelf verloren in zijn compassietranen. Dus keert Jezus - rechts noch links ziende - zich heftig om en spreekt de vrouwen aan: *weent niet over Mij, maar over uzelf en over uwe kinderen*.

En aan deze enkele woorden voegt Hij een *rede* toe, láng genoeg, voor één, wiens rug gegeeseld is, dien iedere stap bij den dood nabij brengt, en ook weer kort genoeg voor één, die zulk een brééd gezicht heeft in alle diepten van den tijd en van de eeuwigheid.

Zijn zuivere beteekenis krijgt dit woord van Christus voor ons eerst, als wij zijn plaats bepalen in het lijdensverhaal. Wij zeiden het reeds: dit woord van Christus is publiek, het is een openbare dienst des Woords. Nòg was 't geen Pinksteren, nòg heeft Hij daarom zich te richten tot de menschen van Zijn stad. De Christus heeft na dit ééne woord *geen enkele publieke rede meer gehouden*. Aan het kruis niet, want de zeven kruiswoorden waren tot de *gemeenschap* niet gericht. En na de opstanding heeft Christus Zijn menschelijke tong niet meer gebruikt om eenige publieke rede tot de volksgemeenschap te richten. De redenen van Jezus, den Zoon van David, hebben een einde. Beeft gij nog niet? Wanneer dit

woord de *laatste openbare rede* is, die Christus Jezus zelf tot eenige gemeenschap op aarde richt, dan moet dit woord voor God (voor Wien toch duizend jaren zijn als één dag) onmiddellijk verbonden worden aan die *eerstkomende* publieke aanspraak van den Christus tot de gemeenschap, die er in de wereld is. En wanneer houdt Hij die eerstvolgende publieke aanspraak? Ze komt straks op den jongsten dag, wanneer de wereld kraakt, en wanneer *alles*, wat nu *hier* gezegd wordt, volkomen wordt vervuld. Wanneer een ‘wee’-geklag de bergen aanroept om klagers te bedekken, en de heuvelen, om te vergruizelen. Wanneer daar niemand tot het leven lust meer heeft, en zelfs de geboorteschoot niet langer roepen zal: geef, geef!

Het was een dreigend woord, en die het sprak, was uitermate zeer verbroken. Toch was Hij zeer verheven: de volle *fleur* van 't messiaansche bewustzijn, de zuivere kracht van Jezus' zondelooze ziel is hier. Is Hij beschadigd? In alles. En ook: *in niets*. Hij is zóó *gaaf*, het eenvoudigst woord is hier het beste. Nu zijn hier God en Satan, en hitsen deze vrouwen aan. De Heere port die vrouwen aan; dat is de bijbeltaal. De Satan port die vrouwen aan; dat is óók bijbeltaal. God dwingt ze, achter Jezus aan te loopen, Hij perst de tranen uit heur oogen; God wil den Zoon *beproeven*. En Satan zendt ze achter Jezus aan, en perst de tranen uit haar oogen: hij wil den Zoon *verzoeken*. Hij wil de Vaste Ziel uitrukken uit haar vastigheid. Nu, niets menschelijks is aan Jezus vreemd; komaan, het valt niet mee voor eenig menschenkind, zich vrij te houden van de tranen, die een *ander* aan hèm zelf wijdt. Het valt niet mee, als tranen vallen, breed-uit en met emphase te zèggen den welbekenden statigen ambtsdragerszin, den statigen eersten en uitersten volzin van den dienst des Woords: dat 't volk moet heenzien over den dienaar, den spreker, die beklaagde tevens is. Tranen van hoorders en beschouwers zijn de verzoekingen voor den ambtsdrager Gods: wat schreit een levend mensch? een iegelijk schreie vanwege zijn zonden. Hij schreie over den spreker-tranenwekker heen. 't Is makkelijk gezegd, maar is 't óók even gauw en goed *gemeend?*

Neen, zegt een ieder, die zichzelf bekend is.

Maar *Christus,* onze Borg, Hij laat zich nimmer dringen buiten de ambtelijke ompaling, waarin Hij God alleen bekennen kan: wij zien Hem als *Profeet,* als *Koning* en als *Priester*.

Laat ons dat niet vermoeien, dat wij al weer in dit drie-voudig ambt Hem zien. Want wie dit schouwtooneel vermoeiend acht, die 'kent' in dezen zonder 'liefde', dat is: die wordt een opgeblazene. En een opgeblazen mensch is nergens dwazer dan op de via dolorosa.

Wij zeiden daar, dat Christus hier *Profeet* is.

Nog nauwelijks van den rechter ontslagen, doet Hij een aanspraak immers tot de menigte.

De overgang van ons tweede deel naar ons derde deel is eigenlijk heel verbijsterend. Ons *tweede* deel, daar liep een draad van *zwijgen* door. Eigenlijk werd dat tweede deel beheerscht door dit motief: *Doch Jezus zweeg stil*. Een enkele maal hoorden we Hem een woord spreken, maar voorts was dat spreken aan dat zwijgen ondergeschikt. Doch nu wij hier in het *derde* deel van Christus' lijdensgang indringen mogen, nu treft ons dadelijk iets anders: Jezus zwijgt niet stil, *Hij spreekt*. Hij spreekt in de bediening van het Woord. Hij spreekt Zijn zeven kruiswoorden. Hij roept aan. Hij roept uit. Hij roept toe. Hij roept met groote stem. En roepende met groote stem geeft Hij den geest. Is dát soms niet de *profetie?*

Te meer moeten wij hierop bevestigend antwoorden, omdat het ons dadelijk weer boeit, dat Christus spreekt *uit de Schriften. 'U en uw kinderen';* - dat is al bijbeltaal. Van de dagen van Abraham af is dat een vaste woord-verbinding geworden: U en uw kinderen. Maar dan vervolgens spreekt de Christus over dien verren en nabijen dag, waarin men tot de bergen zeggen zal: 'valt op ons', en tot de heuvelen: 'bedekt ons'. Wie hoort hier niet Hosea 10:8: *zij zullen zeggen tot de bergen: bedekt ons, en tot de heuvelen: valt op ons?* En wie verneemt hier niet Jesaja 2:19: *dan zullen zij in de spelonken der rotssteenen gaan, en in de holen der aarde, van wege den schrik des Heeren, en van wege de heerlijkheid Zijner majesteit?* Wie denkt niet bij de aanspraak:

dochters van Jeruzalem, aan de dichtmaat van het Hooglied?[1] Welnu, wanneer de Christus in Zijn laatste uren nog *uit de Schriften* weet te spreken, dan blijft Hij de Profeet; dan is Hij ook als mensch gehoorzaam aan Zijn profetisch ambt. Als ooit een Profeet van God in de verzoeking is gekomen, om het *moment,* dat hij beleefde, in eigen aandacht en voor die van anderen *voorop* te stellen, en dat *moment* te accentueeren *ten koste* van Gods ééne *doorgaande* werk, *dàn* is het hier de Profeet van onze belijdenis, Christus Jezus. Al Zijn menschelijkheid, Zijn zenuwen, Zijn hart, Zijn geslagen rug, Zijn levende ziel - dat roept: het is wel goed, over mij te weenen. Het *oogenblik* is zeer horribel; de wereld breekt in dit gebroken vleesch: luister, het knapt en knerpt in Gods heelal - op dit moment. Weent over Mij, van Mijn val doet God de heidenen beven. Maar neen - Zijn profetische geest bedwingt Zijn vleesch en brengt het tot dienstbaarheid, d.w.z. die profetische geest onderwerpt het aan de wetten van den eeuwigen Geest. Dus schakelt Hij Zijn eigen *moment* dadelijk in in den keten van de *'tijden* en de *gelegenheden'* Gods. En de van dorst gekloofde tong spreekt zoo weer dadelijk uit het geheel der Schriften. Hij trekt onmiddellijk weer den grooten boog van alle profetie, en is ook daarin ambtsbedienaar voor Zijn God.

Daar is dan ook in Christus' profetie op het oogenblik een groote barmhartigheid. Immers, wij kunnen het zóó zeggen: de aankondiging van de *doorbraak, de overwinning, van den vicieuzen cirkel,* den cirkel van het natuurlijk leven, waarover wij in ons tweede deel Hem zelf reeds hoorden spreken,[2] zij wordt nu uit de 'intieme' rechtszaal overgebracht naar het *publieke* terrein van de via dolorosa. Wanneer Jezus Christus Zijn koninklijk woord, Zijn levenswoord, *alleen* in de rechtszaal had laten vallen, dan zou het gebleven zijn buiten het volk, waartoe Hij was gezonden. Wel heeft Hij vroeger *ook dat volk* herhaaldelijk betuigd, dat Hij Messias was, dien men, dien 'dit geslacht', zou zien komen in Zijn heerlijkheid, *maar heden* verbindt Hij dat komen in Zijn heerlijkheid aan *dezen dag*. 'Dit

1) Hiermee is niet beweerd, dat Christus opzettelijk uit het Hooglied citeert.
2) Zie deel II, hoofdstuk VII, voornamelijk bl. 121 v.v.

geslacht' *ziet* nu Zijn dag, Zijn dag van uiterste verbreking. Maar *dit geslacht* zal dan ook zien, dat Hij in Zijn verbrokenheid *verbreekt*. '*Van nu aan zal men het zien'*, - daarmee heeft Hij het *Sanhedrin* vermaand, en aldus spreekt Hij thans de *massa* aan; Hij brengt Zijn uiterste profetie nu uit de stilte naar de daken toe; Hij laat de *menschen,* de *menigte,* nu zien, dat de ommegang van het natuurlijk leven door Hem vandaag doorbroken wordt.

En daarin jaagt Hij - ziet gij 't joden, hoe consequent Hij is? - *en daarin jaagt Hij de klaag-vrouwen van Zijn eigen dood-bed weg*.

Immers, die vrouwen van de groote stad schuiven Jezus *in* den cirkel, den alledaagschen om-gangs-kring, van 's levens marche funèbre, en weenen over Hem, zooals zij weenen over *'een'* zoon *'eens'* menschen. Maar Jezus laat zich zien als *'den'* Zoon *'des'* menschen. Hij toont, dat *Zijn* dag de dag der gansche *wereld* is. Want het oordeel zal *'van nu aan'*, van dit uur af aan, over hun hoofden uitbreken. Hij laat zichzelf nu zien, *niet* als een man, dien men vergelijken kan met eenen ander, maar als den *Eéne*, die een *eigen* wezen heeft: de *ééne* gróene boom, onder een gansch groote *menigte* van dòrre boomen. Hij laat zien, hoe Hij het gericht ontketent, hoe het oordeel losbreekt. Om Hem, om Hem, om Hem. Hij belacht dat dwaze *tweetal* van daar straks,[1] hoewel een drietal thans[2] Hem hoont in Zijnen geest. Om *Hem* komt nu het oordeel. Welk oordeel? Is het de wraak van *Rome*, dat straks de stad van David zal verwoesten? Neen, neen, dat is het niet; of liever: *dat is het niet alleen*. De Christus laat ons zien (gelijk ook in Matthéüs 24), dat de 'dag des Heeren' één is; Hij bindt daarom 'organisch' aan de krampen en weeën van Jeruzalems ondergang de schuddingen van den jongsten oordeelsdag.

Zoo spreekt de Christus tot Zijn volk, bedienende Gods Woord.

Hij spreekt tot hen, die nog de zijnen[3] zijn, volkomen duidelijk, zonder een schijn of schaduw van eenigen *masjaal*.[4] De *klaarblijkelijkheid* der openbaring kenmerkt geheel Zijn uiterste bediening

1) Jezus-Bar-Abbas, zie deel II, bl. 438 v.v.
2) Met Hem - als gelijk-waardige - twee moordenaren.
3) Joh. 1:11.
4) Vgl. deel II, bl. 64 v.v.

van Gods Woord. En hoog boven de smaadredenen der menschen heft Hij het hoofd omhoog. Hij ziet zichzelf met Zijn kruis nu als een macht, die de zon welhaast verduistert. Dus vaart Hij *in* in de gemeenschap van den sprinkhanenzwerm van Joël, den profeet. Want gelijk Joël - och, och, zoo'n zenuwachtige profeet - in de sprinkhanenplaag van zijn tijd - de beesten verduisterden de zon - den aanvang ziet van den jongsten dag, en de vurige strijdwagens van Jahwe vóór 't sprinkhanenleger uit ziet zwermen, zóó zegt de Christus thans: de God der sprinkhanen verduistert voor Mij de zon, het wordt straks donker over stad en tempel. Gods vurige strijdwagens - *die* trekken Mij naar Golgotha: Hij haast zich om Mijn kruis als *aanstoot voor de Joden* op te richten. Simon, ik kan wel verder, de Heer is bij Mij, *Hem* zal Ik vreezen. Woudt gij Mij helpen, man? Maar wie verzet de stroeve wielen van Gods wagens, als zij staan? En wie grijpt in de spaken, als Zijn wagens razen?

Is dit geen schoone profetie? Satan, gij hebt de vrouwen Jezus achterna gezonden, gij woudt nu wel eens zien, of Hij zichzelf getrouw zou blijven. Nietwaar, zoo vaak heeft Hij klaagvrouwen weggejaagd, als Hij den dood bevechten moest, en van een sterfbed maakte wèrkplaats van *Zijn* léven? Gij woudt wel weten, of Hij *vandaag* soms werkelijk voor *zich* zal laten weenen? *Hier is Zijn antwoord, Satan*. - Hij heeft de vrouwen weer verjaagd. Hij blijft zichzelf. Want deze Jezus heeft Zijn kruisweg nu gezien als *werkplaats* van het *leven,* meer, dan Hij 't bed, waarop Jaïrus' dochter lag, als levens-werkplaats heeft gezien. Hij heeft de lucht, die door de vrouwen was bedorven, weer gezuiverd. Hij dankt de vrouwen niet, *óók niet,* nu zij Hem zèlf heur tranen geven.[1)]

Want wee Hem, als Hij dàt gedaan had.

Dán zou Zijn *profetie* met Hem vergaan zijn in dien tranenstroom, waarin zoo menig goed woord is verdronken. De vrouwen schreien; en - tranen benevelen het oog der menschen. Maar Jezus' oog is

1) Wel heel ver staan wij *hier* af van P.G. Groenen, a.w. 445, die spreekt: ‘De Heiland erkent dan ook die edele gezindheid (van de weenende vrouwen, K.S.) en als belooning daarvoor spreekt Hij haar liefdevol toe’. Dit is toch wel een zuiver roomsche gedachtengang.

niet beneveld, door bloed niet, en door zweet niet, en door tranen niet. Hij weet het: deze vrouwen weenen enkel over *'Jezus';* de *massa* lacrimosa heeft geen oog voor *'Christus'*. En *'Jezus'* wil voor zich geen tranen, die 'Jezus' zouden scheiden van den 'Christus'. Hij rukt zichzelven niet uiteen door medelijden met zichzelf. Hij *heeft* geen mede-lijden met zichzelven. Zijn persoon is één en ongedeeld; en deze ééne Persoon drijft Zijn *twee* naturen. De wil is één; Hem kan het mede-lijden van de menschen niet beschaden noch verwonden. Hij is zichzelven wèl bewust, maar houdt zichzelven nimmer òp - zooals de aard is van 't menschelijk medelijden - met zichzelven.

En nu krijg ik een beurt, en gij, nu Hij die vrouwen wegjoeg.

Wij krijgen nu de beurt.

Want deze Zijne profetie klinkt over *álle* wegen. Hoor toe: Hij wil als *Jezus* niet beschreid worden, maar als *Jezus Christus* gelóófd worden.

En zoo vaak nu nog vandaag het slotkoor van Bach's Matthäus-Passion heeft aangeheven: 'Wir setzen uns mit Tränen nieder', staat Jezus achter in de zaal, en zegt terwijl de zangers het tooneel afrennen, en de dames van 'de groote stad' haar bontmantels zich laten reiken: *weent niet over Mij, maar over uzelf en over uw kinderen; want daar zullen dagen komen, in welke, wie niet dóór Christus Jezus heeft geschreid, de bergen en de heuvelen zal aanroepen, om het gezicht op God toch weg te nemen, en aan den greep van God te doen ontkomen*.

Wat zullen wij tot die dames zeggen? Laat ons eerlijk zijn: Jezus staat ook in menige *kerk*. Ook in menige *orthodoxe* kerk, waar de dominee 'mooi' gepreekt heeft, en waar een traan viel, omdat de dominee meer geschilderd dan *geprofeteerd* had. Een kerk waar 'Jezus' geschilderd was, en niet *Christus* verkondigd.

Dan, ook als *Koning* mogen wij den Heiland-Messias eeren. Immers, het woord, dat Jezus thans richt tot de gemeenschap van het volk, slaat terug op wat het volk zelf gezegd heeft. Toen Pilatus vroeg: zal ik uw Koning kruisigen, durft gij Zijn bloed wel aan? -

toen was het antwoord: *Zijn bloed kome over ons en onze kinderen*.

Welnu, hier *is* de Koning, en zegt: Mijn bloed ZAL komen over u en over uwe kinderen. Gij zult eenmaal uw kinderen niet verdragen, want gij zult den naam ‘verloren zoon’ proleptisch (iets anders dan: profetisch) spreken van uw kroost. *Mijn stervens*wee zal *úw geboorte*-weeën nimmer doen bedaren. Mijn sterfdag maakt *úw* kraamkamers tot een begrafenishol. Gij zult het weten, gij zult het zeggen, gij zult er onder zuchten. Want nu gij het ware Leven wegneemt uit uw midden, zult gij het leven niet meer áán kunnen straks, tenzij gij u bekeert. In die dagen zult gij den dood zoeken, en zult hem maar niet vinden. Uw lust zal zich een last wezen, en elk nieuw kind een wreede marteling. Gij, die *gemeenschap* heeten wilt, en *als gemeenschap* hebt gezegd: wij zuiveren ons van 't nazareensche bloed, wij snijden Jezus' vleesch uit ons gemeenschapslichaam, wij beveiligen ons en onze kinderen tegen dezen vervloekten individualist, - gij zult *geen kracht meer hebben tot gemeenschapsleven*, want kinderen zult gij niet meer kunnen dragen. Gij prijst sterielen eenmaal welgelukzalig, omdat gij geen *gemeenschap* meer verdragen kunt, noch bouwen. Uw zonde verdeelt den mensch straks tegen elken and'ren mensch, den vader tegen het kind, den man tegen de vrouw. Zij is ontbindingsmacht, die daarom den gezelschaps-vòrm zelfs breekt, en het leven maakt tot een onwennig conglomeraat van antipoden, concussie van elkaar afstootende elementen. En deze hartgrondige verloochening van het leven, deze rauwe kreet van een verscheurde gemeenschap, zal daarna eindigen in uw volstrekten dood. Het oordeel, de vrees, de schrik des Heeren, - zóó komt Mijn koningsbloed over u en over uwe kinderen.

De Koning kent zichzelf; dat hoort gij wel. Hij is geen oogenblik *afhankelijk* van Zijne onderdanen. En Hij gebruikt de tranen van de menschen niet, om zich voor het oog der anderen te rechtvaardigen. Hij rukt *zèlfs de martelaarskroon* zichzelf nu van het hoofd. Hij wil de tranen niet, waarin machtelooze opponenten-van-gevoel protesteeren tegen overmoedige vindicatoren van het revolutie-recht. Hij misbruikt hun klachten niet, om, staande op het schavot, Zijn rechters te verdeelen tegen hun onderdanen, en zich-

zelf te handhaven tegenover het volk. *Deze* Koning vraagt geen Totenklage, noch vóór, noch nà Zijn dood:

> Omfloerste trom, noch rouwgebrom,
> Ga romm'lend om voor Zijn gebeente.

Want Zijn koningschap is nooit afhankelijk van menschen. Zijn koningsmajesteit blijft zuiver in haar zelf-vertooning.

En daarom kan Hij zuiver blijven ook in de *onderscheiding* van het weenen, waar of valsch, van alle menschen. Wanneer Zijn *moeder* straks te schreien staat, dan droogt Hij *hare* tranen: *haar* droefheid is overeenkomstig God. Maar déze *schare*, wier tranen *onpersoonlijk* zijn, zendt Hij alleen maar naar den *tempel*, en naar het *Woord* der profetie. *Die* boodschap is voor àllen goed: een laatst vermaan. Waar liefde en geloof in tranen zijn, daar geeft Hij aan een moeder weer een zoon, ook dien zij *niet* gebaard heeft; want de *geestelijke* gemeenschap, die uit den Geest van Christus is, déze domineert over de natuur; zij verbindt door louter Geest een moeder aan een zoon, hoewel hun bloed toch ongelijk was: vrouw, zie uw zoon; zoon, zie uw moeder. Maar waar het geloof *ontbreekt,* en de liefde *niet* werkt, dáár zegt Hij tot de moeders: vrouw, gij ziet niet meer uw zoon; zoon, gij vindt nooit meer uw moeder; vrouw, gij zult niet eens een zoon verdragen in de idée, gij prijst uzelf immers welgelukzalig, wanneer gij Abraham de kinderen niet meer hoeft te baren, die hij voorzeker weigeren zal te erkennen, nadat *dit* groote kind van Abraham door *u* geweigerd is.

Zoo heerscht de *Geest* van Christus Jezus óók over de banden des *vleesches*, en des *bloeds*. Hij heerscht, die Geest, Hij heerscht over bloed en natuur, synthetisch en antithetisch, samenbindend en ontbindend. Maar ALTIJD zal *Hij heerschen*. Hij *légt* nieuwe banden: vrouw, zie Uw zoon. Dat is synthese, samenbinding. Hij *verscheurt* oude banden: vrouw, gij mist uw zoon, en wilt hem missen, gij verstoot *zelfs* zijn idee. Dat is antithese, ontbinding.

En zóó verbreekt de Christus nu als *koning* den vicieuzen levens-cirkel: *van nu aan zal men Hem zien als den levendmakenden Geest*, en niet als de levende ziel. Men zal Hem zien,

negatief en positief, in samenbinding en ontbinding, in bijeenvergadering en verwoesting. Als levendmakende Geest zal Hij openbaar wezen ‘al den volke’; want Zijn Geest *bedwingt* het bloed, en Zijn broed; Zijn Geest ontrooft aan Abrahams bedrukte, maar onbekeerde moeders haar vleeschelijke kinderen, en verwekt aan Abrahams verslagen, doch in Hem getrooste weduwen, door Zijnen *wil*, zoo kinderen als mánnen. Vrouw, verlies uw zoon. Vrouw, zie uw zoon. Zoon, verlaat uw moeder. Zoon, zie uw moeder. Geest, bedwing de stof. Want wie bij Jezus schreit, die moet schreien in geest en waarheid. Het Oude Verbond zal zich niet in goedkoope dames-tranen, doch in een krachtige visscherspreek voortzetten en vervullen. De zoon en de moeder, die de Geest van Jezus bijeengebracht heeft, zullen dàn *niet* ontbreken op het festijn, dat alle tranen heiligt en tot *offers* maakt, offers van dank (Hand. 1:13, 14).

O tweede Adam, levendmakende Geest. Kom, preek in ons gezelschap. Wij zullen de tranen bedwingen, Heer.

Wij hooren buiten vrouwen schreien, snikken; zij zeggen, en 't stoort Uw preeken: och, och, waar is Zijn arme moeder? Rampzalig de borst, die hém van Nazareth gezoogd heeft.... wij hooren 't snikken, Heere. Het is echt menschelijk. Maar Gij ziet rond U heen en zegt: ze zoeken Mijn moeder. Ze willen haar de hand drukken en condoleeren. Dat is de zede van de groote stad. Wie is Mijn moeder, dan die *doet* den wil Mijns Vaders? Anders heb Ik geen moeder. Moeder, neem de hand niet aan: omdat gij Mijn moeder zijt geworden naar den Geest, en *Vaders wil doet*, zullen ze ù met Mij kruisigen....

Hebt Gij dit zooeven hier gezegd, in ons gezelschap, Heer? Zie dan weer rond in onze kamer, bekeer ons tot den wil des Vaders, en leer ons onze zonen houden bij het doopvont, waarop van àl Uwe broeders particulier geschreven staat: Heere, vereenig ons in den Vader-wil. Wij mochten elkaar eens niet meer *kúnnen* liefhebben, wij mochten elkaar eens moeten *verwenschen:* zooals Gij 't hebt *gezien* van *fijne* dames. Als onze oogen op de via dolorosa *twee* kanten uit zien, - naar Jezus, èn ook naar de oude priesters - of *zèlfs* reeds, als de oogen, die dan *één* kant uitzien, *tégen* de

menschelijkheid van *'Jezus' áán zien,* maar niet, *dóór* de menschheid van Jezus héén, de *godheid* van den Zoon en het *ambt* van Christus zien, dan is ons *'fijn-gevoelig'* schreien de inzet van ons *grof-verwenschen* van ons eigen vleesch.

Hoor, Hij zegt tot mij: Ik ben de Koning, maar Mijn Koninkrijk is niet van hier. Alle koningen, die niet van hier zijn, kunnen tijdgeloof prachtig voor hun zaak gebruiken: opwinding, enthousiasme en tranenvloed, die stevigen hun machtstroon. Maar *Ik* ben slechts de Koning van Zacharia 6. Mijn koninschap is *met het priesterambt* verbonden. Ik mag daarom die tranen niet, want deze tranen zijn zónder meer slechts uiting van een tijdgeloof. En wee Mij, als Ik bij God niet worstel om uw *zaligmakend* geloof, weenende dochters van Jerusalem. Hier is de Bruidegom, een konings-kroon, een priester-ziel, en Hij doet de dochters van Jeruzalem nog recht. Hij worstelt nòg om haar behoud. *Hij* is niet ontrouw aan de huwelijkswet: Hij heeft die tranen niet veracht, doch enkel maar geoordeeld, opdat de trouwelooze bruid den Heere, den Maker, die haar Man was, *nòg* zou eeren.

Welaan dan, in de derde plaats, hier is de *Priester* onzer belijdenis. Hij weet zich Priester. En daarom wil Hij niet maar *voorwerp* zijn van medelijden, doch Hij wil enkel *lijden* in Zijn *kracht*, een offerande *zijn* voor velen. Claudia krijgt *hier* haar antwoord; en Pilatus met zijn 'ecce homo' ook. *Láát* Satan Hem verzoeken, en láát den duivel trachten Hem in en door die smart der vrouwen Zijn eigen *werk*-program te doen vergeten, Hem àf te leiden van de *eischen* van Gods heiligheid, of Hem te doen vluchten uit de wrong van de wraak van God: *het zal den Satan niet gelukken*. Christus heeft het leege *sentiment* der vrouwen van Jeruzalem niet voor zich begeerd om aan 't *geloof* te onthouden: Zijn vasten wil-tot-offerande. De tranen van Delila hebben Simson vandaag niet van Zijn *werk* afgetrokken; Hij komt wel in de gevangenis der filistijnen, maar 't is om die tranen nièt; het is Zijn *werk* geweest, alzoo in het gevangenhuis te gaan. Hij neemt redenen *uit zichzelven,* ook op Zijn doodsdag. Daar waren vrouwen hier, die Hem ophouden

wilden, toen Hij den bruidschat van de wáre bruid Zijns harten moest gaan uitbetalen; Hij heeft zich recht door haar dichte drommen heengeworsteld, Hij *moest* en zou betalen. Bijwijven kent Hij niet; de ware bruid kan Hem zien komen en betalen en koopen met *haast*. Met haast. Hij struikelt niet, o bruid, over het impediment van vreemde erotiek van vreemde vrouwen, die geen *kooper* in Hem zien. Tranen hebben altijd de loopers in hun loopbaan ópgehouden: maar *Hij* is in den weg der zuivere gehoorzaamheid als Priester steeds maar vèrder gegaan. En zoo wordt Hij de archeeg, de ‘opperste leidsman en voleinder des geloofs’, die óók straks òns doet afleggen allen last, ook het molest van erotische vrouwentranen. Dat beschreide gezicht, dat links en rechts van Hem opdoemde, als Hij het zweet uit Zijn oogen wegknipte, en dan weer even *zien* kon, dat beschreide vrouwengezicht, dat smeekte om een blik uit Zijn wonderlijke diepe oogen - want de tranen van vrouwen houden niet op van vrágen - dat heeft Hem niet belemmerd het gelaat van *God* te zien, die van Hem slechts één ding vraagt: de strakke verdoemenis, omdat het rècht het zoo besteld heeft.

De vrouwen verzwegen het elkaar 's avonds, maar ze hadden 't toch even zichzelf gezegd: hij was toch minder interessant, dan zij dachten. Maar dat wàs het nu juist, Hij vervloekt alle interessante menschen - de klaploopers van den geest, en hun verzamelaars tevens.

Dit is de Priester, die ons betaamt.

Eens heeft Hij *zelf geweend*, toen Hij de stad nabij kwam, en toen Hij zeide, dat zij hare zonden niet bekende, noch wat haar vrede maken kon. De tranen, die de Christus *toen* geweend heeft, ze worden *nu* getoetst door God. Want alle tranen, die de mensch zoo voor en op zichzelf soms schreit, ze worden pas *getoetst*, als zij zich moeten handhaven, zuiver en onvermengd, tegen die van een *ander*. Wanneer Christus' tranen over Jeruzalem gevallen waren enkel en alleen als tranen van *zwakheid,* - Hij kòn niet werken vanwege ongeloof! - dan zouden zij *hier* die machteloosheid hebben laten blijken in de gretige aanvaarding van de smart van deze vrouwen. Als Zijn *ziel* - die anima sensitiva - vandaag

tranen van anderen als reuk-offers aanneemt, los van den *geest,* die in Hem is, dan is Hij als Middelaar uiteengerukt. Dit is dan ook *de verzoeking* van den Satan in en door die vrouwen: Christus' menschelijke *ziel* wil hij - die Satan - roeren en bewegen, los van de di-rectie van Zijn *geest*. Maar nu Hij zich naar ziel en geest *handhaaft* ook tegen deze wijde en toch smalle droefenis, *nu blijft Hij de sterke*. Wij *weten* nu, dat de *tranen,* die Hij *gister* schreide, niet zijn gescheiden van het *bloed,* dat Hij *heden* plengt; en dat Zijn bloed-tranen noch Zijn tranenbloed ooit van Zijn *geest* gescheiden zijn. De tranen van den ander, die hebben menigeen gehinderd in de *offerande* van de *eigen* daad; maar *Jezus* is er *niet* door gehinderd.

Nu Hij Zijn eigen tranen handhaaft in heur pure kracht, nu zijn zij één gebleven met Zijn dierbaar *bloed*.

Nu wordt het ónze beurt, bij Hem te schreien. Bij Hem, door Hem, tot Hem. Wie Jezus' *tranen* èn Zijn *bloed* zag vallen op den weg, dien Hij als *Borg* betrad, die schreit niet meer om de *zwakheid* van *'Jezus',* maar vindt zichzelf weenend terug in de *kracht* van *'Christus'*. De Christus doet zich voor zijn oogen open als Priester, en laat zichzelf zoo zien.

Hoor, wat Hij tot de vrouwen zegt. Hier is Zijn priesterlijke aanspraak: Dat Ik hier sterf, dat is niet Mijn *natuurlijk lòt,* maar Mijn bóvennatuurlijke *daad*. Het is niet Mijn natuurlijk *lòt,* want - Ik ben geen dorre boom, doch een groene, frissche boom. Wanneer een *groene* boom gekapt wordt, dan is dat *tégen* de natuur. Slechts dorre boomen worden naar recht en rede omgehouwen. Een *groene* boom, die valt, die krijgt wat het zijne eigenlijk niet is, *die neemt voor zich hetgeen den dorren boom moest overkomen*. Het dorre hout, de uitgebloeide tak, *die is het vuur wèl waard*. Hij krijgt het *zijne*, als hij in den vuurdood wordt geworpen. Nu, - àlle tak van Israëls boom, die Mij niet meer erkent, behoort tot 't dorre hout; hij kan niet anders dan vergaan, hij krijgt het zijne. Maar als Ik, de groene boom, Mij heden *laat* verachten en versterven, dan neem Ik áán het lot der doode takken. Ik neem het uwe, dochters van

Jeruzalem! Ik wil uw lot Mij in Mijn dood nog laten welgevallen. Komt tot Mij, allen, die vermoeid zijt en beladen, - och of gij nog bekendet, ook in deze ure, wat tot uwen vrede dient.

Hoorde Simon van Cyrene goed? Hij meende een drogen snik te hooren, maar hij kon niet opzien, hij kon niet in Zijn oogen zien.

Priester, Hoogepriester, groot van genade. Wanneer de menschen straks zullen zeggen: bergen, valt op ons, dan zullen zij *God van zich àf bidden*, God en het Woord. Zij zullen God en het Woord, óók Uw priestergelaat, van zich wèg bidden. Ze hebben Mozes' blinkend gelaat van zich weggebeden, door een *doek* tusschen Mozes' gelaat en het hunne te vragen. Die doek moet straks een berg worden. Zóó dik en dicht: berg, val op ons! Want wie kan tegen de oogen van het Lam? Maar deze Priester haalt God en het Woord naar zich toe, o, o, Hij kán tegen de oogen van God. Hij kán er tegen! - Hij doet Zijn werk in opperste *bewustheid.*

Noem Hem niet Mara, noem Hem ook niet *den ongelukkigste;* want dat is de naam, dien de vrouwen van Jeruzalem Hem geven. Maar die naam is *hóón.* Wie Jezus noemt den aller-ongelukkigste, die noemt Hem in *éénen* adem, en die ziet Hem in *één* verband met alle àndere 'ongelukkigen' van deze wereld, die stelt het groene hout in *één* verband met alle dorre, doode hout. Maar die zelf heeft zich nadrukkelijk van alle anderen *onderscheiden:* de groene boom in het verstorven woud. Niet de ongelukkigste is Hij, dochters van Jeruzalem; Hij is de Middelaar van alle verdoemden van God, van allen, die zich naar Hem strekken, om uit Zijn dood te leven. Neen, zeg nu niet: daar gaat de ongelukkigste, ecce homo. Les misérables van Jeruzalem, dat zijn vrouwen en priesters. Bij wien dan zult gij Hem vergelijken? Aan Zijn medelijden, hoor ik iemand zeggen, is Hij gestorven - maar dit uur heeft het anders wel getoond. Mijn Priester, die het medelijden in Zijn doodsnood nog kon *àfwijzen,* die kan er nimmer aan te gronde gaan: Hij kan slechts *heerschen*. En wij hooren in de verte reeds den Geest Hem prijzen door het Woord, Hem, die 'behoorlijk medelijden hebben kan met ONZE *zwakheden';* - en die ons leert, dat wel is waar de droefheid der wereld den dood werkt, maar dat de droefheid 'naar' God, de

droefheid overeenkomstig God, een onberouwelijke bekeering werkt tot zaligheid.

Geef hier mijn kinderen. Ze zijn in Jeruzalem geboren; en het is laat; de einden der eeuwen zijn op ons gekomen. Geef hier de kinderen van laat-Jeruzalem. Zij mochten mij eens ontglippen. Fin de siècle. En breng mij samen met mijn ongeboren kind, mijn kind-in-de-idee, bij het kruis van Jezus Christus, en leer ons samen een Paaschlied.

Maar - leer 't mij niet te haastig; of, ik bedoel: ontijdig. *Ik mag vandaag niets overslaan*. Jezus heeft Jeruzalem en den kinderen daarin de verdelging verkondigd, ceterum censeo *Iesum* esse delendum.[1] God zal mij straffen, als ik dezen vreeselijken zin niet zeggen durf - op Zijn *gezag*.

Wonderlijke dag; tranen en tranen, - maar God zegt enkel maar: daar is gezag. Hij maakt het mij erg moeilijk: want ik haat gezag, vooral wanneer het zich oplegt aan mijn tranen, ik vond ze toch zoo mooi. Ja, ja, ceterum censeo Iesum esse delendum: Heere, verdelg mij niet.

> Open mijn oog, dat ik *zuiver* zie,
> Ontsluit mijn lippen, dat ik *waarheid* spreek!
> Opdat ik niet in valsch gevoel uitbreek
> In hoon en eenen storm van snikken, die
> U zouden smetten in Uw heerlijkheid.[2]

1) D.w.z.: voor het overige meen ik, dat *Jezus* moet wòrden verdelgd (zinspeling op een bekend woord uit de klassieke litteratuur).
2) Vrij (in tegengestelde gedachte) naar Albert Verwey, Christus-sonnetten

Hoofdstuk IV. Christus op Golgotha.

> *En zij brachten Hem tot de plaats Golgotha, hetwelk is, overgezet zijnde: Hoofdschedelplaats*. MARCUS 15:22.

TOEN is de stoet gekomen op den heuvel Golgotha. Daar zou het offer, dat de zonde van de wereld wegneemt, worden gebracht. De verbeelding veler eeuwen heeft de plaats, die God tot nu toe ons maar niet nauwkeurig heeft willen wijzen, tóch met den vinger aangewezen, en gezegd: *dáár* is het nu geweest. Men vond het immers ook àl te verschrikkelijk te moeten gelooven dat het bekende woord van Psalm 103, waarin beschreven wordt hetgeen voor oogen is, ook op den Christus passen zou: *men kent en vindt Zijn standplaats zelfs niet meer*....

Toch zullen wij, in dezen óók, ons móeten voegen naar den wil van God. Feit is, dat Golgotha nog nooit met zekerheid viel aan te wijzen, en dat de ziel van wie zijn Heere zoeken wil onder de dooden, en van tusschen de plaatsen van den dood, in het oude Jeruzalem rondom wandelt in louter onzekerheden.

Geen wonder, dat de wil tot legende-vorming juist op *Golgotha* zich heeft geworpen. Daar is - wij doen slechts hier en daar een greep - daar is gezegd, dat *Izaäk* op diezelfde plaats geofferd is door Abraham; dat Golgotha het *middelpunt* der wereld is, vanwaar een weg voert naar het middelpunt der aarde; dat de schedel van *Adam* daar in den grond bedolven lag; dat het bloed van *Zacharia,* en ook het bloed van *Jezus,* zijn onuitwischbaar spoor er achterliet. Zoo zijn er nog wel meer van die verhalen. In den

laatsten tijd heeft ook de godsdienst-historische school haar colleges over Golgotha gegeven. Zij zegt, dat de naam Golgotha afgeleid is van een stam, die *rond-zijn* beteekent, en daarom herinnert aan het punt van den zonne-stilstand; hier wordt dus de naam - alweer - in verband gebracht met mythologische gegevens, ontleend aan de sterrenwereld.

Wij laten deze dingen liefst onmiddellijk los. Zoowel wie zich aan de streng-historische opvatting bindt, als wie in het historisch verhaal enkel maar symboliek ziet, of mythe, heeft zich over iedere poging om Jezus' graf en Christus' sterfplaats te bedekken met de verdichtselen van zijn eigen fantastischen geest te *schamen*. Wij willen niet oordeelen over die christenen van den den ouden tijd, die, naar men zegt, aanvankelijk bij den heuvel Golgotha op bepaalde tijden bijeen kwamen om te weenen. ‘Evenals de Joden nog heden ten dage bij den tempelmuur weenen en klagen, zoo weenden de eerste Christenen aan den voet van de rots, waarop het kruis had gestaan. In de vierde eeuw en later, stond de gemeente daar van twaalf uur tot aan de doodsure van Jezus, tot drie uur, en luisterde naar het verhaal der evangeliën, aangaande den dood des Heilands, en naar de profetische uitspraak van het Oude Testament’.[1)] Neen, nog eens, wij willen over hen niet oordeelen, want zoolang de plaats van den heuvel Golgotha in de wereld viel aan te wijzen, mocht men bij hem staan, en op de plaats van Jezus weenen uit den Geest van Christus. Alleen dàn zou de kinderlijke piëteit, die Golgotha wil zoeken, ontaarden in een hinderlijk *dwingen* bij God, wanneer het zoeken naar de *plaats* als plaats bleef dóórgaan, ook nadat die *plaats* door de eigen hand van God met gras en zoden, en met het stof van vele eeuwen is bedekt.

En zie, dit *is* gebeurd. God zelf heeft de sporen van Christus' lijdensweg in den loop der eeuwen laten uitwisschen. Wij moeten ook in dezen bukken voor het bestel van God, en aan het lied van psalm 77 zijn gepaste uitbreiding geven. In dien psalm toch is

1) Nathan Söderblom, Het lijden en sterven van onzen Heere Jezus Christus, uit het Zweedsch door J. Henzel, N.V.G.J.A. Ruys' U.M., Zeist, 1930, blz. 291.

gezegd, en de dichter wees naar de Roode Zee: *Uw voetstappen werden niet bekend;* het water heeft de sporen van den opmarsch van God zelf en van Zijn leger en van Mozes uitgewischt. Zóó zeggen nu ook wij van Golgotha tot den Heere God, die hier Zijn volk voorgaat, in Mozes' Meerdere: *Uw voetstappen werden niet bekend;* het stof heeft Uw sporen alle uitgewischt. Zullen wij klagen? Maar dan komen wij achter bij dien dichter van daareven, die zich immers vàn deze *negatieve* uitspraak gehaast heeft tot de *positieve: Gij leiddet Uw volk als een kudde*. Wie dàt van Golgotha zingt, en dat doet met zijn *hart,* die is toch in den geest op Golgotha geweest.

Wat Golgotha zelf betreft, wij zullen den lezer niet vermoeien met een opsomming van wat zooal gezegd is over den heuvel Golgotha. Slechts merken wij op, dat af te wijzen valt de identificatie van den heuvel Golgotha met den heuvel Goat, die dan volgens sommigen de heuvel-van-het-sterven heet; zulks dan weer in verband met het feit, dat het woord ‘Goat’ op een of andere wijze in verband te zetten is met een stam, die sterven beteekent. Deze fantasie moet reeds wijken voor de nuchtere opmerking van den bijbel zelf, dat het woord Golgotha op een of andere wijze met het begrip ‘*schedel*’ in verband staat. Deze samenhang tusschen het arameesche woord voor ‘schedel’ en den naam Golgotha, is dan niet te verklaren uit de door sommigen ten onrechte als vaststaand aangenomen gewoonte, om de schedels van de daar gestraften er te begraven, maar is waarschijnlijk te danken aan den *schedelvorm* van den heuvel. Hiermee is dan tegelijk waarschijnlijk geworden, dat de heuvel eigenlijk niet eens als een bepaalde *hoogte* te denken is. Wij hebben te denken aan een kleine welving van den bodem, gering, maar groot genoeg, om voor de voorbijgangers het tooneel, dat zich er afspeelde, gemakkelijk aanschouwelijk te maken. Dit stemt overeen met de gewoonte van die dagen, om voor zoodanige straf-exercities een terrein te kiezen, dat dicht bij een hoofdverkeersweg lag, en voorts door de gesteldheid van zijn bodem de opmerkzaamheid trok van ieder, die den grooten weg langs kwam.

In zooverre geeft dus de naam ‘schedel’, of ‘schedelplaats’, een aanknoopingspunt aan de bijbelsche gedachte, dat Christus moest *verhoogd* worden, in het *openbaar*. Golgotha was niet een plaats, die wegschool in het donker, doch een publiek terrein in de omgeving van de stad, waar het Lam Gods moest worden gebracht naar de wet van God. En hier worden onze gedachten teruggeleid naar wat Jezus zelf eens gezegd heeft, toen Hij Zijn sterven een *verhooging* noemde. Dit brengt ons op den goeden weg. Golgotha is voor ons niet een of andere topografische grootheid, maar schouwtooneel en werkplaats van de kracht en van het Woord des Heeren.

Ons rest dan ook slechts, Golgotha's beteekenis te laten bepalen door het Woord des Heeren. Want Golgotha, de gerichtsplaats van Jeruzalem, heeft beantwoord aan Christus' eigen *profetie*.

Wij hebben in ons voorgaande deel[1)] er over gesproken, dat, naar Christus' eigen woord, Zijn kruisiging bepaaldelijk een *verhooging* moest zijn. Hij zelf heeft vroeger den dreigenden dood, dien Hij *thàns* gewillig aanvaardt, telkens weer met bewustheid en opzettelijk *ontgaan*. Want, zoo lezen we dan telkens: ‘Zijn *ure* was nog niet gekomen’. Men kan naar analogie daarvan ook zeggen: Zijn *plaats* was nog niet bereikt. *Zijn* plaats, de plaats van *Christus,* de plaats ook van Zijn dood, is niet in het donker, noch in de binnenkamer, noch in de woestijn. Ze is ook niet door buitengewone merkteekenen onderscheiden van andere plaatsen in de wereld. De plaats van Jezus is gelijk Hij zelf in Zijn openbaring: zoo heel *gewoon*. Indien het kruis gestaan had op den Gerizim of op den Ebal, of op een van die bekende internationale plaatsen, die men nog vandaag in de wereld vinden kan, het forum van Rome, b.v., of de akropolis van Athene, dan zou de *plaats*bepaling van Jezus' dood geschied zijn door een andere logica, dan die de lijn had afgeteekend van heel Zijn leven hier op aarde. Want *ál,* wat Christus *als mensch-op-aarde* heeft, en zoekt, en vindt, en

1) Deel II, hoofdstuk XV, vooral blz. 285 v.v.

voor zich neemt, dat is slechts dienstbaar aan het *doel der openbaring*. En evenals de Zoon van God, gelijk wij boven zagen[1)], een *eigennaam* heeft aangenomen - Jozua - die zoo heel *gewóón* was; en evenals Hij gewoond heeft in een stad, die zoo heel echt menschelijk was; en evenals heel Zijn leven en Zijn werken nimmer gedachtenis aan Hem zelf mochten stichten, tenzij dan alles, wat van Jezus in de toekomst spreken zal, door deze spraak zal opklimmen tot Zijn God en *Hém gedachtenis* stichten[2)], - zóó is door deze zelfde openbaringswet óók de heuvel Golgotha niet geplaatst, daar, waar *menschen* kloosters zetten, of colosseums stichten, of gedenkteekenen bouwen, maar de keuze van dezen heuvel - ja, *wàs* het wel een 'heuvel'? - wordt eenvoudig bepaald door deze twee vragen: *ten eerste:* is de plaats *publiek*, zoodat ieder kan weten, dat hier Christus *verhoogd* wordt aan een kruis; en, *ten tweede:* is de plaats *gewoon:* zóó gewoon, dat ieder die haar zoekt of vindt, indien hij *niet* gelooft, op die plaats ziende niet ziet, en opmerkende niet verstaat, en anderzijds een ieder, die dan wèl gelooft, door al de bizonderheden van de *plaats* toch niet voorbij kan gaan, met zijn gedachten, aan het zware *gewicht* van wat dáár is gebeurd?

Aan den dubbelen eisch nu, in deze beide vragen uitgedrukt, heeft Golgotha beantwoord.

Het behoort bij het *Oude* Testament, dat groote, of althans aanwijsbare, bergen, Sion, Horeb, Moria, Karmel, de aandacht trekken, en dat historische gebeurtenissen bepaalde, door gedenkteekenen afgezette, terreinen voor zich ontvangen. Want in het Oude Verbond zoekt elk nieuwe *wezen* telkens weer de aandacht voor zich te trekken in nieuwe *vormen*. En in hetgeen voor oogen is, en den sensueelen mensch aan zich verbindt, en naar zich heen kan trekken. Maar in het Nieuwe Testament wordt de uitwendige vorm al minder geaccentueerd, de sensueele kennis-weg al meer verlaten, en slaat de vrije *gedachte,* die God door Zijn *Geest* in de harten schrijft, zich om de zielen heen, zóó hevig, en zóó overwinnend, dat het *geestelijk oog* kan zien, ook waar het *lichamelijk* oog

1) Deel II, blz. 448 v.v.
2) Zie deel I, blz. 231 v.v..

geen enkelen uitzichtstoren, en geen enkele verheffing van den bodem boven het panorama kan ontdekken. Golgotha, - een alledaagsch verhooginkje, meer niet; *maar dat hoort bij den menschgeworden Zoon Gods*. Geen enkele rots bood Hem een inscriptie; het Woord, dát is Zijn scriptie. Op een akropolis plant Hij geen kruis, de zaak wordt door de menschen zoo maar even afgedaan, op het gewone verhooginkje van alle executies, en God vindt dat wel goed. Want op de akropolis plant Hij de vaan van het Woord. Op het forum van Rome plaatst Hij geen gedenkzuil; maar Hij zorgt, langs vele Geestes-wegen gaande, dat de huur er komt voor een kamer, waar Paulus *'onverhinderd'* te *Rome* kan spreken met de Joden. En zoo beantwoordt de topografie van Golgotha volkomen aan de wet der goddelijke gedachten, gelijk zij heel den gang der bizondere openbaring hebben afgeteekend. Die openbaringswet is het, welke het innerlijke wezen, de geestelijke essentie, den Woord-*inhoud*, al meer loswikkelt, en uitpelt, uit de *vormen* van de uiterlijke dingen, opdat de gemeente van de toekomst niet aan die plaatsen zou *gebonden* zijn; niet eens wanhopig zou moeten zeggen: de Anti-Christ heeft ons de toegangswegen naar onze gedenkplaatsen afgesneden, *nu kunnen wij den dood des Heeren niet meer gedenken*. Want de gemeente kan in den Geest den dood van Jezus gedenken, overal, waar maar een tafel is, desnoods zonder wit linnen, en brood, en beker, en een biddend hart. Als 't moet, ook zonder dat: alleen door 't *Woord*. Als 't moet, ook zonder de verkondiging des Woords, doch door den universeelen, regenereerenden *Geest* van God. Wie avondmaal gevierd heeft, die zoekt niet meer de hand van eenen gids, die hem naar Golgotha moet brengen. Hij *heeft* den Sion beklommen, Ge-henna gezien, en op Golgotha het kruis omklemd; ook is hij dan geweest in den Paaschhof, - en in den hemel ingezet. 'Vanwaar Hij komen zal, om te oordeelen de levenden en de dooden', ter plaatse, waar men Hem niet verwacht.

Zoo is het dan geen *verlies* geweest, dat wij den hemel mogen wijten, of dat de hemel wijten wil aan onze loomheid, dat Golgotha

niet nader is gemarkeerd. De oud-christelijke, ook zelfs de charismatische kerk, heeft in dit opzicht geen hand uitgestoken, om aan haar kinderen en kindskinderen de heilige plek te wijzen. Voor ons besef is dat meer leiding gevend, dan wat later is gedaan, toen de kerk in verbastering kwam, en toen ze zoeken ging naar bouwstoffen voor een bijbelsche aardrijkskunde, waaraan ook saracenen zouden hebben kunnen werken, als zij maar gewild hadden; een bijbelsche aardrijkskunde, die dus niets aan het *geloof* te vragen had. God *hééft* geen klaagmuur voor de joden klaargezet, noch een klaagheuvel voor de christenen. De klaagmuur van de joden is een stil protest tegen Jezus Christus, zoo ongeveer in den trant van Akeldama[1)]; hij is een verdoezeling van de groote, ééne aanklacht, die God tegen de klagende joden heeft, en men klaagt er daarom niet veel te veel, doch veel te *weinig*. Men klaagt er niet vanwege zijn zonden, men verdoezelt er den dood van Jezus. Zóó zou nu ook een klaagheuvel van het christendom een protest geworden zijn tegen de opstanding en de hemelvaart, en een verdringing van de noodzaak van het gebed, waarmee de bijbel eindigt: kom, Heere Jezus, ja kom haastiglijk. Als ik dat gebed lees, dan begrijp ik waarom Golgotha zoo'n heel *gewone* plek is, en door God in geen enkel opzicht voor de toekomst gemarkeerd. De *Geest* en de bruid zeggen: kom; en zij geven geen voorzang aan wie daar in de omgeving woont.

De topografie van Jeruzalem en omstreken is dan ook niet een hinderlijke binding van den Geest, want juist de Geest bindt de natuur, ook hier in deze stad, en haar omgeving, door het Woord en door de gedachte Gods. De stof dwingt niet den Geest, maar de Geest de stof. Hij drukt wel Zijn sporen in den bodem, dwingt ook de natuur wel in de vormen van Zijn welgekozen symboliek, maar laat zich nooit door haar in-perken of ophouden.

Daarom rest ons tenslotte nog wèl een zekere *symboliek*.

Jeruzalem heeft *drie* bekende plaatsen: den *Sion,* het *Ge-hinnom* en - *Golgotha*.

1) Zie deel II, hoofdstuk XIII, vooral bldz. 255 v.v.

Daar is eerst *Sion,* de plaats der gemeenschap met God, de hoogte, waar Hij blinkend verschijnt. De plaats van de nedervaart van den hemel, de aanvangswerkplaats ook van de unie, waarin God zich met Zijn volk wil samenvoegen tot in eeuwigheid.

Aan den anderen kant van Sion staat *Ge-hinnom:* dat is de mestvaalt, de plaats der verontreiniging, een symbool van de hel, van de plaats der buitenste duisternis.[1)]

Sion is alzoo *gemeenschap*, Ge-hinnom *afstooting*. Sion neemt aan, Ge-hinnom verwerpt. Sion is zegen, Ge-hinnom vloek. Sion zingt, Ge-hinnom klaagt. Sion is unie, Ge-hinnom schisma. Sion laat wierookgeuren uitstroomen en Ge-hinnom laat ons proeven, wat Jesaja 66 in het einde nog niet laten kan te noemen: de lijklucht van den dood, den walm van een verterend vuur.

Tusschen die beide in ligt Golgotha.

Denk er aan, Pluizer, dat het woord ‘tusschen’ hier niet is een topografische distinctie. Wij zoeken hier de wegen van den Geest; en wij weten, dat die Geest ook in de groepeering en nevenschikking van de onderscheiden plaatsen rondom de stad Jeruzalem, de banen van het Woord van God heeft afgeteekend.

Welnu, die Geest van Christus doet dat werk heden zoo stillekens, zoo zonder veel gerucht. Van Sion heeft Hij zelf, en ook van Ge-hinnom, nog wel rumoer gemaakt: ‘noodzakelijken omhaal’; maar *Golgotha* heeft Hij geen woord ons verder laten zeggen. Hij heeft van *die* plaats zoo langzamerhand al Zijn goede christenen meegetroond, naar 't volle leven. Hij zeide: *daar* moet gij den Gekruiste aanbidden, daar, in geest en in waarheid. Laat de samaritanen der kerk - het gemengde volk - naar hun Gerizim zoeken, doch gij: bidt *hier*.

Golgotha - verzwegen plek. Paulus gebruikt het woord niet. De brieven noemen het niet. En de Openbaring van Johannes spreekt wel van Sion, en van Jeruzalem en van den heidenvoorhof en van de zeven heuvelen van Rome (!) en van bepaalde steden van Klein-Azië, en van Asclepius' tempel, *maar geen enkele maal van Golgotha*. Daar wordt eenvoudig Golgotha *als plaats* verzwegen, omdat die

1) Vgl. deel III, bl. 20.

plaats ter ééner zijde is het *eindpunt* van Gods langen altaarweg, en ánderzijds de *aanvangsplaats* van Christus' wederkomst ten oordeel. En nu heeft God, die altijd *haast* heeft, niet dat *ééne pùnt,* waar de roode weg van het offer- en het altaarbloed gaat ophouden, met een gedenknaald gesierd, maar haastig ons *vóórtgedreven,* en al Zijn briefschrijvers, en ook Zijn grooten apocalypticus Johannes, ópgejaagd, niet om te gaan zoeken naar een bepaald *pùnt,* maar om met breed gebaar, de handen naar twee kanten uitgestrekt, *wégen* te wijzen: den weg van het Oude, en den weg van het Nieuwe Verbond. *Wegen wijst God, geen punten*. Niet de *plaats, wáárk* de vicieuze cirkel doorbroken wordt, maar het *feit, dát* hij doorgebroken is, *dát* markeert de God des Woords. Hij is groot in het doen *gedenken*. Hij is precies even groot in het doen *vergeten*. Zijn voetstappen worden niet bekend; maar de zachtmoedigen leeren van Hem den *weg*.

En nu ik dat weet, *nu* keer ik terug naar Golgotha; ik zie het al liggen '*tusschen* Sion en Ge-hinnom'. Ja zeker, daar loopt een weg van *Sion* naar Golgotha, èn een weg van Golgotha naar *Ge-hinnom*.

Want Golgotha, dàt brengt *zoowel* den zegen *als* den vloek, *zoowel* de unie *als* het schisma. Het heeft de aanneming tot kinderen door het welbehagen aan Gods volk gegeven, en zal aan het oordeel der verwerping dieperen rechtsgrondslag schenken, doordat van nu af aan de *genade* ingetreden is, die niet wil vertreden zijn. Golgotha, dat is zoowel zegen als vloek, het is verkiezing en verwerping beide. En de opgejaagde ziel, die tusschen Sion en Ge-hinnom heen en weer gedreven wordt, en Golgotha niet vinden kan, die vindt nu een Woord, de Heilige Schrift van God, van den Geest geschreven. Dat Woord schrijft zijn eigen topografie, waarvan samaritanen en saracenen zoo geen verstand hebben; het stelt symbolen, ook geografische, doch waarschuwt ons tegen een accentueeren daarvan ten koste van het Woord. Dat Woord legt een geestelijken band, die onze ziel aan Golgotha verbindt, dien kleinen heuvel. En de Geest van God, die leert ons vragen aan de groote bergen, en aan de machtige tropeeën, waarom zij zich

verheffen tegen dezen kleinen heuvel, dien rimpel van de aarde, dat lang bedolven plekske grond, waar niemand zeggen kan: dáár is het, dáár, *dáár*. Wat springen die bergen trotsch omhoog? God zelf heeft *deze* plek begeerd, neen, gelukkig *niet ter woning,* want Golgotha *heft* Sion en alle andere plaatsen *als woonplaats op;* maar Hij heeft tóch *deze plek* begeerd als *doortocht, om*, *van hier* geëerd, Zijn heerlijkheid te toonen. De Heer, die haar *verlaten* heeft, *zóó* trouwe houdt en eeuwig leeft, wil *in ons* eeuwig wonen.

Golgotha, de vergeten plek, - men kent en vindt haar standplaats zelfs niet meer. Pompeii wordt bloot gelegd, maar Golgotha is langzaam dicht gegroeid. Neen, het zal aan *God* niet liggen, als mijn gedachten verdwalen. Golgotha, en het ‘vergetend gers’, die *hooren* bij elkaar.

Het water gaat open en toe,
het water gaat op en gaat neêr,
het water, als 't kind er een steentje in smijt,
het water gaat op en gaat neêr.

En d'aarde ging op en ging neêr,
ook d'aarde ging open en toe:
en, hooger als d'andere graven, een tijd,
daar toog men *Zijn* graf, en zei: *dáár*.

En de aarde zonk langzamig neêr,
en de aarde zonk wederom toe,
en wederom strekte er zijn armen naar uit,
't vergetende gers, 't groeide toe.

En de aarde ging open en toe,
en de aarde ging op en ging neêr,
en haast was het alles zoo effen, en groen,
zoo effen als al dat er leeft.[1)]

1) Vrij naar Guido Gezelle.

Wij danken U, Heere: er is gras over Golgotha gegroeid, halleluja. Gij hoort het gebed, tot U kan alle vleesch komen. Gij leidt ons niet in erotische verzoeking. Er groeide gras over Golgotha, *máár,* - maar nu klinkt er boven de *plaats,* die men niet meer vinden kan, een *stem*. Dat is het *Woord*, dat vinden doet:

> O *stemme* van 't houtene Kruis,
> O *stem* van het houtene Kruis,
> Ik vraagde zoo dikwijls, ik vraagde, en ik bad,
> en.... de *antwoord* is altijd: het Kruis.

Want: men kent en vindt Zijn sterfplaats zelfs niet meer; *máár* - het *Woord* des Heeren blijft in der eeuwigheid.

Hoofdstuk V. Christus, zijn rechter niet verdringend.[1)]

Zij gaven Hem te drinken edik, met gal gemengd; en als Hij dien gesmaakt had, wilde Hij niet drinken.
MATTHEUS 27:34.
En zij gaven Hem gemirreden wijn te drinken; maar Hij nam dien niet.
MARKUS 15:23.

'DE mensch is, wat hij eet', zoo is gezegd.

Maar wij gelooven dat niet.

Of er dan soms geen verband bestaat tusschen spijs en hart, tusschen hetgeen den mond ingaat en al wat het hart van den mond doet uitgaan?

Ja zeker, het is door Christus zelf ons geleerd. Iemands maaltijd is óók een belijdenis; ook het buitenste van den drinkbeker ontdekt iets van het diepe hart. Maar daarom keeren wij de stelling van zooeven dan ook liever om. Wij zeggen niet, dat de mensch is, wat hij eet, doch liever, *dat de mensch eet, naardat hij is*. Het moge dan waar zijn, dat spijs en drank niet slechts het lichaam raken, doch ook op de ziel inwerken, dat voeding dus ook òpvoeding is, *toch* blijft ons diepste wezen ontoegankelijk voor de werking van brood en water, van spijs en drank. Niet de spijze verklaart de ziel, maar de ziel verklaart de spijze. Noem mij het brood uwer ziel en ik zal u zeggen de spijze van uw lichaam. Want ons *gerecht* is ons *gericht*.

Doch daar is er maar één, in wien dit alles *volkomen* waar geweest is, en gebleken. Die ééne was Jezus Christus. Bij Hem is het

1) In dit hoofdstuk zijn verwerkt enkele passages uit een preek van mijn hand in Menigerlei Genade, IX, 46.

uiterlijke en zichtbare altijd getrouwe afspiegeling van het innerlijke en het onzichtbare. Hij is de opperste waarheid. Hij is, wat Hij schijnt; Hij schijnt, wat Hij is. In alles wat Hij doet, kunt ge Hém herkennen, Hem zelf, mits in geloof. Let op Zijn mond, en ge kent Zijn hart. Zie wat Hij eet en drinkt, geef er ook acht op, welke spijzen en dranken Hij met afwijzend gebaar voorbijgaat, en ge *weet* de spijze van Zijn ziel, den drank van Zijn hart. Zijn spijze is: te doen den wil Zijns Vaders; het is: te drinken den drinkbeker Zijns Vaders. Maar alle drinkbeker der duivelen is Hem een gruwel.

Daarom is Hij onze Middelaar - in alles. Ook in Zijn eten, ook in Zijn drinken. Ja, tot in Zijn drinken toe. Zijn drinken is drenken; Zijn dorsten is het ook. Daar is niets, in heel dien bangen lijdensnacht van Golgotha, waarin het geloof niet herkent den sterkgespannen wil van den Verlosser tot lafenis van Zijn volk. Zijn stervenswet was als Zijn levensregel: ‘hetzij gij eet, hetzij gij drinkt, hetzij gij weigert te eten of weigert te drinken, doe het al ter eere Gods’. De drinkbeker, dien Hem de Vader gaf, zou Hij dien niet drinken? Zou Hij hem niet *geheel* drinken? Zou Hij niet *onvermengd* hem drinken? Zie, al deze jaren door, van de kribbe tot aan het kruis, heeft Hij dien beker gedronken en niemand, niemand heeft Hij ooit toegelaten daarin ook maar één druppel te mengen, dien Zijn Vader niet zelf erin geplengd had. Nu komen de *laatste* droppels; nog enkele uren, en - de beker is geledigd. Zou nu de Satan den beker des Heeren soms kunnen vermengen met vocht, dat den Knecht des Heeren door Zijn *God niet* is toebeschikt? Neen, tot het laatste toe bewaart Christus rein den bitteren drank, dien Zijn Vader Hem onvermengd heeft geschonken en toegereikt. Laat ons zien, wat daarvan is.

Wanneer de stoet op Golgotha is aangekomen, worden de voorbereidselen voor de kruisiging getroffen. Daartoe behoorde ook, dat aan de kruiselingen een *bedwelmende* drank werd uitgereikt. Ook Christus geeft men dien te drinken. De drank bestond uit wijn, met gal gemengd. Markus zegt, dat er mirre in den wijn gemengd was. Er zijn er, die meenen, dat Mattheus, die van *gal* spreekt, en

Markus, die van *mirre* rept, met elkaar strijden. Dit is evenwel niet juist. Immers, het woord ‘gal’, zooals dat in de grieksche taal voorkomt, is, evenals het hebreeuwsche woord *marah,* niet slechts te gebruiken in den beperkten zin van *gal,* maar heeft ook de algemeene beteekenis van *iets bitters*. Wie het woord nagaat in de grieksche vertaling van het Oude Testament, vindt daarvan de doorslaande bewijzen. Daarom is de mirre, die in Jezus' wijn gemengd was, dezelfde bittere substantie, als die bij Mattheus *gal* genaamd wordt.

Wie heeft nu dezen drank voor Jezus klaar gemaakt?

Ook hierover zijn de meeningen verschillend. Sommigen meenen, dat de vrouwen, die Jezus weeklagend op den weg gevolgd zijn, dezen drank voor Hem hebben meegebracht. ‘Nergens wordt vermeld, dat ook de Romeinen deze gewoonte kenden. De drank zal dan bereid zijn en meegebracht door de vrienden van Jesus, en waarschijnlijk door de vrouwen van Jerusalem, die Jesus op zijn lijdensweg hebben gevolgd. Zij zullen dan verkregen hebben, dat deze drank door de soldaten aan Jesus werd toegereikt.’[1)]

Meer dan hypothese is dit evenwel niet.

Eerder is aan te nemen, dat het uitreiken van een verdoovenden drank vóór de executie een vaste gewoonte was, bij de joden in gebruik, en door de romeinen toegelaten, of misschien ook wel bij de romeinen zelf bekend. De pijn van de kruisiging was zóó verschrikkelijk, dat men uit een zekere ‘filanthropie’ den ter dood veroordeelde een verdoovingsmiddel toestond, dat wel niet dadelijk de pijnen wegnemen kon - hoe zou dat ook, wanneer spijkers door handen en voeten gedreven werden? - maar dat toch langzamerhand het bewustzijn deed wijken, en een zacht in den dood schuiven mogelijk maakte.

Over de herkomst van deze gewoonte willen wij ons het hoofd niet breken. Wel schijnt de uitreiking van een bitteren bedwelmenden drank vóór de kruisiging overeen te komen met een joodsche gewoonte. Verschillende joodsche geschriften toch bevatten aan-

1) Groenen, a.w. 447.

wijzingen, waaruit blijkt, dat aan ter dood gebrachte misdadigers een stukje wierook in een beker met wijn gedaan werd, om hun het bewustzijn op den duur te benemen.

Men beriep zich ter verklaring van die gewoonte soms zelfs op Spreuken 31:6: ‘Geef sterken drank dengene, die verloren gaat, en wijn dengenen, die bitterlijk bedroefd van ziel zijn.[1)]

Dit alles beteekent niet veel. Maar wel heeft *déze* bizonderheid eenige waarde voor ons: dezelfde joodsche geschriften deelen nog mee, dat deze gewoonte soms *óók* ten doel had, een ter dood veroordeelde nog een *bekentenis af te dwingen*. Niet, dat men daarmee het doodvonnis ongedaan wilde maken; *maar* - men denke hier slechts aan het volhardend aandringen door vroegere roomsche kerk-dignitarissen op een woord van schuldbelijdenis, zelfs nog bij den brandstapel - *máár,* zoo zeggen wij: de bedoeling was dan toch theologisch te vatten. Men meende immers, dat een belijdenis, nog net ter elfder ure afgelegd, den misdadiger ten minste nog gemeenschap zou geven aan de *toekomende* wereld, al werd hij dan ook uitgesloten van de *tegenwoordige* wereld.

Wij zouden ongepaste fantasieën inschuiven in het verhaal der bloedigste werkelijkheid, die ooit op aarde was, wanneer wij de stellige *meening* verkondigden, dat deze laatste bedoeling óók lag in den geest der joden, toen zij, door middel van Rome's soldaten, Christus den beker met mirre-wijn reikten. Onmogelijk is het niet: kerkmeesters van bedorven stijl hebben wel vaker met weeke stem gereciteerd in de ooren van een man, wiens bloed door of namens de kerk genomen werd: mijn zoon, geef God de eer, en biecht nog even, eer het voor eeuwig te laat is. Wij wéten het niet.

Maar, wij zouden óók de mogelijkheden, die hier zijn, niet graag voorbij willen zien. Want evenals Pilatus zijn eigen strenge recht toch weer verzaakte door een verdoovings-drank te reiken, zoo willen allicht ook de joden hun exlex nog wel met de ééne hand in zijn val nog wel wat stuiten, al blijft de andere gereed, hem neer te stooten in de hel. Ook dàt is meer gebeurd: dat kerkrechters van

1) Zie Strack-Billerbeck, op Mattheus, blz. 1037.

professie een ter dood te brengen mensch nog wel graag ter wille waren op zijn tocht naar de andere wereld, mits hun gemeenschap in *déze* wereld maar van hem verlost zou zijn.

Hoe dit zij, al hebben de joden misschien aan de mogelijkheid van een *bekentenis* van Jezus 'ter elfder ure' geen oogenblik gedacht -, voor *Christus zelf* staat hier de allesbeheerschende vraag van de *goede belijdenis wel degelijk op den voorgrond*. Want Hij *wil* dien verdoovenden drank niet drinken, juist om *de goede belijdenis,* mèt de goede *dáád,* ten einde toe te volbrengen, in opperste bewustheid. Een afgeperste belijdenis mogen de joden dan misschien gewild hebben, omdat een opus operatum volkomen past in hun verdorven stijl; maar van Christus kunnen zij *zulk* een belijdenis, indien zij die begeeren, nooit verkrijgen. Hij zal niet kúnnen zeggen, dat Hij het kwaad erkent, dat zij Hem aanwrijven. Maar tegenover dit negatieve, staat nu iets anders, dat in den hoogsten zin positief is. Christus moet de goede belijdenis belijden *voor Zijn hemelschen Vader*. Hij moet professie doen van de waarheid, en van het recht, en van het leven, en van de liefde, en van de genade, en van den vloek, van tijd en eeuwigheid. En deze belijdenis, die Hij als ambtsdrager in het uur van Gods-verlating en van Gods-ontmoeting, voor engelen moet opdragen, en voor menschen, zij eischt de gansche ziel, zij mobiliseert den ganschen geest van Jezus Christus, onzen Heere.

En hierom zou een verdoovende drank, die de prikkels van Zijn zuiver menschelijk gevoel zou hebben afgestompt, Hem als *Middelaar,* en als *tweeden Adam,* onmogelijk hebben gemaakt. De uitspraak is niet te kras, dat het aanbod van dien drank een satanische *verzoeking* is geweest.

Maar wij zien Christus ook nu wederom als zuiver mensch, en als rechtvaardig mensch; en hierin als den Middelaar Gods en der menschen.

Als *zuiver* mensch zien wij den Heiland hier. Wij denken daarbij aan dat kleine trekje in het verhaal, wanneer wij lezen, dat Christus *even van den wijn geproefd heeft*. Niet bij voorbaat heeft Hij zich

op deze dingen voorbereid; doch Zijn menschelijke natuur, die ons in alle dingen gelijk is, had hier een ongedachte ervaring. Dus proeft Christus even van den drank, die Hem gereikt wordt. Hoe zou het ook anders? Zijn uitgeput lichaam *roept* om water, wáter. - En heel onze compassie zou Hem willen toeroepen: Drink nu! Drink nu, gegeeselde spotkoning; want wel zijn ze wreed, deze barmhartigheden der goddeloozen; maar.... wie zou hier afwijzen den laatsten glimp van medelijden van grof voelende beulen? Drink nu, drink dien beker uit; neem, wat men u geeft; 't zal Uw zenuwen dooven, 't zal de wereld een oogenblik wegnemen, de brandende zon zal U niet meer steken, die grijnzende koppen zullen U niet meer hinderen, de tranen van Uw moeder zullen Uw hart niet verscheuren.... drink. - Ja, wij hooren in dien stommen roep van Jezus' verscheurde vleesch, een verre herinnering aan de gelijkenis, die Hij zelf éénmaal uitgesproken heeft, toen Hij het verhaal in de wereld droeg van den verloren rijken man, die in de pijn riep om een droppel water, wáter. Neen, dat is niet te ver gezocht; hier is: nederdaling ter helle! Maar *daarom* is Jezus niet gelijk een werker, die Zijn programma rustig afwerkt, omdat Hij van te voren elke réactie op elke àctie met zichzelf heeft afgesproken, doch Jezus reageert onmiddellijk als waarachtig mensch op het aanbod van dien drank; Hij wil wàt gaarne *drinken*. Leert van Hem, want Hij is nederig en zachtmoedig. Vindt gij dat zelf ook niet? Hoewel Hij een volkomen inzicht heeft in de schande van den krommen rechtshandel, lijkt Hij in niets op den mensch, die, de tanden op elkaar, met zichzelf afspreekt: ik houd mij groot, ik zal hun dranken en dronken langs mij heen doen gaan. Christus pròeft wél. De soldaten behoeven vooral niet te denken, dat Hij niet in staat is, voor hen te bidden: Hij zal dat dan ook zoo dadelijk doen. Maar *vóór* alle dingen *God!* Deze zondelooze ziel reageert onmiddellijk in *zuiverheid* op elken prikkel van buiten. Zuiver, dat is: naar de wet. Een spontane beweging, - maar zij voegt zich onmiddellijk in het raam der *gehoorzaamheid*. Zoodra Christus maar even dien mirre-geur ruikt, en weet, dat deze Hem bedwelmen zal, *weigert* Hij te drinken.

En waarom weigert Hij?

Omdat Hij *Middelaar* is, Middelaar Gods en der menschen. Als Hij in *dit* geweldigste uur Zijn geest bedwelmen zou, dan zou Hij, zoowel tegenover God, als tegenover Zijn volk, dat in de idee hier voor Hem staat, overtreden hebben. Dan zou Hij *God* niet hebben kunnen *vertegenwoordigen* tegenover de menschen, en Hij zou de *menschen* niet meer hebben kunnen vertegenwoordigen tegenover God. Dan was Hij niet geweest de bedienaar van het Woord, die, in wat Hij spreekt en zwijgt, Gods waarheid aan de menschen mèt Gods recht verkondigt. Dan zou Hij niet geweest zijn de *voorbidder* voor Zijn volk, gelijk Hij toch in ditzelfde uur heeft moeten zijn. Dan waren voor ons verloren gegaan de zeven kruiswoorden, waarin de liefde zingt en ook de groote smart. Dan was Hij beschaamd geweest voor Gabriël en Michaël, en voor de uitersten der engelen, die immer wáken tot God, en die altijd ook *'zien'* het aangezicht Zijns Vaders, wanneer zij iets goeds gedaan hebben aan den minste van Gods volk. Wat dunkt u, - zou de minste van Gods engelen méér zijn dan Hij? De engelen zijn liturgische geesten, uitgezonden tot den dienst dergenen, die de zaligheid beerven zullen. Zij komen, naar de Christus zelf geleerd heeft, tot de kleinen, die het leven haast niet meer bij zich vermogen te houden. Zij zijn hier om Hem heen, zij steunen Maria, zij schragen Johannes, zij bewaren Nicodemus voor den zelfmoord. Zij arbeiden met de gratia praeparans - de voorbereidende genade, - in de ziel der duisterlingen, die hun keel nog schor schreeuwen nu, maar die over enkele weken zullen zeggen onder de preek van Petrus: mannenbroeders, wat zullen wij doen? Wat zullen wij doen? Daar zijn hier legioenen engelen, daar is hier ook de Geest van God, die bidt met onuitsprekelijke zuchtingen, hier, en daar, in menschenzielen. Daar zijn hier duivelen, hun gansche verzameling is hier. De geheele geesten-wereld is aanwezig.

En, stel u nu eens voor, dat onder al die geesten de Eenige, die de *Logos* heet, een separatie en een antithese had gemaakt tusschen, de volmaakte activiteit van Zijn wakenden *Geest,* èn de ingezonken, straks verteerde waakzaamheid van Zijn menschelijke *ziel?* Wij

raken hier het uiterste van hetgeen mogelijk is; en wij proeven allen den *waanzin* van deze idée: een bedwelmde Menschen-zoon onder alle wakkere, wakende geesten....

Wij zeiden daar, dat wij hier op de grens staan van de *mogelijkheden,* die in Christus zijn. Wij doelen hier op het vraagstuk van den samenhang tusschen Zijn goddelijke en menschelijke natuur.

Dit mysterie zal door niemand ooit doorgrond worden. Niemand kan ooit de verbintenis tusschen Christus' *goddelijk* bewustzijn, de zelf-kennis van het eeuwige Woord van God, aan den éénen kant, en Zijn *menschelijke* waakzaamheid, de activiteit van Zijn menschelijke ziel en geest, aan den ánderen kant, in menschelijke begrippen, in *formule* en in schrift vastleggen. Maar wel weten wij dit:

allereerst: dat de *goddelijke* natuur haar waakzaamheid en werkzaamheid nooit kan laten verminderen of zelfs veranderen; en

ten tweede: dat de waarneming, het *gevoel* van Jezus' menschelijke natuur, juist wijl Hij echt mensch is, altijd *eindig* is, en dus veranderlijk, beweeglijk, wordend, altijd gebonden aan wat in het bonte leven van zintuigelijke waarneming en van wisselende zielsberoering en geestes-spanning zich voordoet; en dan ook:

ten derde: dat deze ziels-activiteit van Christus immer *vrij* is van de zonde, en dat daarom nooit de aanraking met de wereld buiten Hem van haar zijde Hem besmetten kan.

Daaruit vloeit voort, dat het goddelijke kennen van den Logos, en het menschelijke kennen en waarnemen van ziel en geest van Jezus Christus, hoe zeer van elkaar *onder*scheiden, toch nooit van elkander *ge*scheiden kunnen worden, en in der eeuwigheid niet anti-thetisch *tegenover* elkaar kunnen gaan staan. Zijn menschelijke ziel werkt wel ànders dan Zijn goddelijke wetenschap; Zijn menschelijke ziel heeft ook wel andere ‘onderzoekingen des harten’ dan de ‘onderzoekingen’ zijn van den Logos en van den Geest; *máár:* juist in dat ànders zijn van den mensch Jezus ligt voor dien *mensch* de *mogelijkheid,* en is voor Hem als mensch te *aanvaarden* de *taak,* om steeds *òp* God *áán* te werken, en om Zijn

ziels-bewegingen steeds weer opnieuw zich te doen conformeeren aan de ken-werkzaamheid van den Logos van God.

En *hierom* is het vraagstuk van dien schijnbaar zoo onnoozelen drank zoo àl-beheerschend. Op dit oogenblik toch maakt Satan misbruik van de disharmonie, die door den vloek van onze zonde in Jezus' menschelijk bestaan wordt gebracht. Satan wil door de verbreking van Jezus' lichaam Zijn menschelijke *ziel* zóó luid en zóó hevig doen schreien om drank, den nòg eens drank, dat de gespannen activiteit van Jezus' *ziel* zich op een *bijzaak* richten zou ten koste van de *hoofdzaak*. Dat Hij het accent verleggen zou van ziel op lichaam; van den Geest op die beide; van God op den mensch, van plicht op pijn, van eeuwigheid op tijd, van Gods openbarings-*geschiedenis* op Jezus' eigen ervarings-*moment* van nu. *Accent-verlegging* 'maar' - doch daarop breekt *vandaag* de wereld stuk, bij *Hem*. - O, *één accent-verlegging,* en de *mensch* Jezus is *tegenover God* gaan staan; want *God* legt alle accenten zuiver. O, één *verstrooiing* van de aandacht, en één begeerte, één enkele wils-acte tot *verdringing* van den Rechter, die het koude zwaard van Zijn volmaakten toorn door Jezus' ziel en lichaam drijft, - *en alles is verloren:* de Middelaar is gebroken.

Daarom ligt dan ook de eeuwigheid, daarom ligt de gansche theologie, en heel Gods openbaring-in-het-vleeschgeworden-Woord, *tusschen den rand van dien beker en de lippen van Jezus Christus*. Wij staan hier op de grens van twee werelden en wij huiveren. Soldaten grijnzen en anderen vloeken tusschen de tanden om dien koppigen jood[1)]. Maar de engelen voelen, dat hier een schudding is in het Rijk der hemelen; dat alle wetenschap, en alle filosofie in het denken over wat *hier* gebeurt, oneindig werk zal krijgen.

Maar laat mijn ziel het ook bedenken. Onmiddellijk is de menschelijke ziel van Jezus tot in het uiterste der verzoeking toe, altijd gereed, zich aan God en den Logos te conformeeren. Hij

1) Het schijnt - volgens den griekschen tekst - dat de soldaten hebben aangehouden, toen Jezus weigerde; en dat Hij dus bij herhaling heeft afgeslagen wat men Hem bood. Het tooneel heeft zich dan ook afgespeeld onder de oogen der menschen (profetisch!).

proeft dadelijk den *waanzin* van dit dronken-makende denkbeeld: een bedwelmde Zoon van God en mensch onder de wakende zonen Gods, onder de engelen. Nooit heeft de attentie van den Christus zich zoo zeer op het *lichaam* moeten richten, op dat gemartelde en straks verscheurde *lichaam,* als op dit oogenblik. Ach ja, dat *lichaam* kan zoo angstwekkend *gróót* zijn. Het kan de *ziel* bedekken, het kan de wolken verdonkeren, het kan vóór *God* gaan staan. Maar Jezus *ziet* Zijn God ook door Zijn eigen wolken heen, en zoekt Hem met nuchtere, dat is ook met zingende, klagende, hijgende aandacht. Hij zoekt en vindt. Neen, hier hoeft God niet uit te gaan, vragende aan den wegschuilenden Adam: waar zijt gij? Er wringt zich een schorre kreet, diep uit de ziel van Jezus, en die kreet zoekt *God*. Waar zijt Gij? Waar zijt Gij? Ik zie U al, ik laat U niet los, al verdoemt gij Mij duizendmaal. - Nooit heeft het gevaar van een breuk tusschen heel een reeks van levens-jaren én dit ééne moment van gedreven spijkers en grijnzende tronies zóó héftig gedreigd als thans. De aandacht van Jezus wordt opgeeischt voor dit ééne *moment* van *nu,* doch dan ten koste van die *periode* van drie-en-dertig gehoorzaamheids-*jaren.* Het levenswerk van drie-en-dertig jaren loopt gevaar, te verdrinken in dien eenen mirre-beker. Maar Christus' menschelijke ziel heeft dit *moment niet* geaccentueerd in disharmonie met de logica van Zijn gansche bestaan. De mirrebeker heeft geen put geslagen in Zijn tot God gestrekte baan-van-gehoorzaamheid. Hier is de trouwe wegwerker Gods: Hij legt de steenen één voor één. Hij heeft de steenen van den weg gelégd, vàn dat Hij kwam in de wereld tot op dit uur toe. En *nu,* op dit moment, prikt Hem de Satan, lokt Hem de verzoeking, om de tanden op elkaar te klemmen, en dézen éénen steen althans wat *krom* te mogen slaan, een harden tik er op te geven van verbeten woede. Maar het is alzoo toch niet geschied. Mozes moge driftig *slaan* op de rots, die wonder-water wellen doet, de Meerdere van Mozes slaat *niet* op de rots, waaruit Zijn eigen bloed als drank des levens vloeien moet. Tot Hém zal God *niet* kunnen zeggen: ‘gij hebt Mij niet geheiligd.’ Als Mozes op de rots gaat slaan, verzuimt hij de bediening des Woords: dit was

dan ook zijn ambtszonde. Doch wanneer Jezus zelf moet zijn zoowèl de Mozes, die de rots moet openen door het Woord, als ook de wonderdoende rots zèlf, die *water* geven moet: dan blijft Hij zichzelf getrouw, en maakt geen schisma tusschen dienst des Woords en dienst des bloeds.

Neen, zeg nu niet parmantig: het was voor Jezus toch *onmogelijk* zich te bedwelmen.

Want daar *gaat het hier niet* om.

Zeker, het wàs ook van Gods kant onmogelijk; want de dood van Jezus is iets ánders dan het stom verbloeden straks van de andere kruiselingen. Hij, Christus, zal straks dragen de *helsche* pijn, den *vloek* lijden in nederdaling ter *helle*. Het ware dwaasheid te onderstellen, dat Jezus *kòn* bedwelmd worden; helsche verschrikking maakt ieder wel wakker. De poging, om te bedwelmen, Hem, die *God* en *Satan* moet ontmoeten in het uiterste van dood en vloek, is even ridicuul als het voorstel van Simon Petrus op den berg der verheerlijking ridicuul geweest is, toen hij het licht des hemels wilde opsluiten in een nietig hutje.

Maar, nog eens - het doet hier niet ter zake, wat *mogelijk* is of *niet mogelijk*. Het is de vraag slechts, of Jezus' menschelijke natuur niet alleen de kwade keuze spontaan en bewust vermijdt, maar ook de goede keuze alzoo *doet,* met volle werkzaamheid.

En déze keus héèft Hij gedaan. Hij is niet de hel in*geschoven,* maar in*gedaald*.

Dus is de Christus vatbaar voor het lijden van den vloek der zonde.

De vloek zal Hem verbreken: de katastrofes van dien vloek zal Hij moeten ondergaan met al haar geweld. Hij heeft het immers zoo gewild?

Wij spreken daar van de *katastrofes* van den vloek.

Hiermee bedoelen wij dit:

De vloek, die om der zonde wil over het leven komt, *begint* niet katastrofaal, maar *eindigt* zoo wel[1)]. Zoodra de zonde in de wereld

1) Het volgend hoofdstuk komt hier op terug.

gedrongen was, kwam óók de vloek daar binnen. Hij zette zich uit, hij drong dóór, al was het dan in verschillenden graad van sterkte, door het gansche heelal der geschapen dingen.

Alleen maar - bij de eerste inbraak van de zonde, komt de vloek zoo ongemerkt; hij komt, als ik het volkswoord gebruiken mag, 'op kousevoeten'. De macht van ontbinding, die men *vloek* noemt, en die het organische bestand der schepping uiteenrukt, zoodat de deelen ten aanzien van *elkaar*, *èn* van het *geheel* hun rechten stand verliezen - die vloek, zeg ik, komt zonder eenig *gerucht* de wereld binnen dringen *na* de eerste zonde. De zon bleef schijnen, de paradijsrivieren kabbelden voort, de vogels tjilpten; er leek zoo wel niets te doen. De zondvloed, eeuwen later, is duizendmaal meer geruchtmakend, dan de breuk in de natuur bij de *eerste* uitbraak van de zonde.

Niettemin, de vloek *wàs* er toch.

Hij *begint* wel niet met katastrofes, doch *eindigt wèl* daarmee: de jongste dag!

Welnu, dit heeft de Christus wel geweten.

Hij heeft den vloek, die over de zonde komt, zien broeien, drie en dertig jaren. Hij zàg hem in het loover van de boomen: daar hing een vloek in vijgeboomen, al zei Hij zelf geen enkel schamel woord ook tegen zulk een boom. Hij heeft dien vloek zien gloeien in de zon. Als de kinderen lachen tegen de zon, en als de dichters sentimenteele liedjes zingen over maan en sterren, dan zegt Jezus: de zon wordt verduisterd, de maan wordt bloed, de sterren donderen straks naar beneden. Hij heeft den vloek gevoeld in Zijn eigen *vleesch;* Zijn dorst was Hem een vráagstuk, Zijn honger een theologische zwarigheid. Een koortslijder legt Hem het probleem voor van de afbraak van den tempel, en van een scheur in de wolken.

Kom nu terug naar dien mirrebeker. Dacht gij, dat Jezus zich aan het 'verschijnsel' van den vloek *gewend* had? Dat Hij voor dien verschrikkelijken geleider van ons aller leven geen attentie meer hebben zou, nadat Hij hem alle dagen weer onder de oogen had gehad? Ja, zoo mogen wij zijn, maar *zóó is Hij níet. Hij* heeft de broeiing van den vloek over natuur en leven altijd verbonden aan het uiterste eerste en aan het allerlaatste, dat in de wereld

wezen zal. Hij heeft tusschen tandpijn en den jongsten dag ten slotte geen *principiëel* verschil gezien. Hij wist het wel: dat strakke dóórzetten, dat grimmige voortschrijden van den vloek in deze wereld, was begonnen in het paradijs en moest uitloopen op den jongsten dag. *Die* zou een *katastrofe* zijn: wankelende heuvelen, krakende wereld, verwoeste tempel, een verschoven dak, een vuurzee. En de pijn van die katastrofes moet Hij vandaag voor zich aanvaarden. Zijn vleesch moet Hem *gescheurd* worden; het gewelddadige behoort bij Zijn dood. Hij gaat zoo straks den jongsten dag beleven.

Hoor nu aandachtig naar Zijn Woord: dit vervaarlijk Godsgericht heeft Hij niet van zich af willen dringen. Zijn ooren mochten niet gaan suizen, Zijn oogen niet draaien, Zijn geest niet onder Hem wegzinken. Had Hij dat gewild, dan zou de jongste dag, de wereld-katastrofe van den uitgewerkten razenden vloek, in Zijne ziel niet zijn geweest. Hij mag den Rechter niet verdringen. 'Wie een vrouw aanziet, om dezelve te begeeren, die heeft alreede overspel in zijn hart met haar gedaan'. Dus: wie zijn God niet recht *aanziet,* om Hem niet volkomen te begeeren, die heeft alreede de groote verloochening in zijn hart Hem aangedaan.

Maar nu: Hij heeft Zijn eigen stoel gered, den stoel van Zijn gericht. Hij zei tot dien beker: neen. Hij zei het heel spontaan, Hij heeft in één moment er àlles van begrepen. Dit is de tweede Adam, en ook de rapste invasie van den Satan zal Hèm niet kunnen beschadigen. Zijn *lichaam* kan men openen en splijten, maar in Zijn *ziel* en *geest* zal niemand een bres kunnen schieten, een hiaat kunnen brengen, waarlangs de Satan binnenkomt.

En nu - verken het terrein. *Als* nu inderdaad deze Priester zich eens bedwelmd hàd? Dan was Hij van Zijn priesterschap ontslagen. De priester mag in Gods huis nimmer dronken zijn. De offerande heeft de gebeden noodig van den *offeraar;* Hij mag Zijn aandacht niet doen verslappen. En wat het *offer* zelf betreft: het mag de pijn des doods niet *zwakker* maken, dan het *recht* vereischt. En de *tempel,* - die wil geen bedorven luchten dragen, en daarom

mag de wierookgeur der zuivere gebeden zich niet vermengen laten met den hittigen damp van ziele-tochten, die iets *anders* zoeken zouden dan *God*. Wien heb ik *nevens* U omhoog, wat zou mijn hart, wat zou mijn oog op aarde *nevens* U toch lusten? niets is er, waar ik in kan rusten. Neen, Vader, in Uw huis is niets *nevens* U. En daarom *kan* de Zoon zich niet bedwelmen willen; Hij kan 't niet eens begeeren. Hij is te vol van U. Wie van God vol is, die kan Hem niet verdringen van Zijn plaats. Omdat door God *alle* plaatsen in beslaggenomen zijn.

O, Priester - hooge Priester -

Deze Priester onzer belijdenis heeft Zijn priesterdienst trouw vervuld. Het woord ‘priester’, zoo zeggen sommigen, is verwant aan den stam *staan:* en het werk der priesters wordt in de Schrift geteekend met den technischen term van *naderen*. Welnu, een dronken man, die ‘*staat’* niet meer: hij zijgt. En een bedwelmd mensch ‘*nadert’* niet meer; hij stommelt. Maar Jezus, die de mirre weigert, *staat* en *nadert*. Nu vaart Hij op tot Gods altaren, tot God, Zijn God de bron der smart. Nu daalt Hij neder tot de hel en heeft grooten lust aan de geboden. God slaat Hem - dan *moet* Hij de pijn voelen.

Jezus voelt, dat de hemelsche rechtspraak een andere is dan die van de wereld. God, als Hij straft, straft *geheel*. Zijn rechtspraak vertoont niet het stempel der innerlijke tegenstrijdigheid, als die van Pilatus, die met den spijker wondt en met de mirre streelt. Als God slaat in vlammenden toorn, dan geeft Hij niet één slag te veel, niet één slag te ruw. Daarom moet ook *elke* slag, dien Hij geeft, *gevoeld* worden. God speelt geen spel. De wereld moge in de eene hand het zwaard houden, in de andere den beker der bedwelming, *God* houdt in de eene hand het zwaard, en in de andere - nòg het zwaard. Hij is *geheel* liefde, of - Hij is *geheel* toorn! Daarom *kon* die mirrebeker niet komen van God.

Laat onze ziel aan deze dingen niet voorbij gaan. Het weigeren van dezen mirrebeker is precies even groot als het storten van Jezus' bloed. En alle fantasie van graalbekers en van bloedvangende schalen, die aan Jezus' open hart zich vullen, zij staat of valt

met *Zijn weigering* om den beker der bedwelming te aanvaarden.

Priester - hooge Priester. - En tweede Adam -

Laat ons, gelijk Hij zelf gedaan heeft, terug gaan naar het uiterste begin. Toen de *eerste* Adam onder de schaduw van den boom der kennis des goeds en des kwaads zijn God als Vader, en als Rechter, uit zijn aandacht had verdrongen, toen *moet er een oogenblik* geweest zijn, waarin deze *verdringing* van God, en deze verbreking van de aandacht, en deze verlegging van het accent vàn het centrum náár den omtrek, *door het bewustzijn van Adam is gewild*. Want anders was zijn zonde *zwakheid* geweest, en geen *moedwil*.

Maar dan is nú de tegenstelling volkomen.

De *eerste* Adam heeft bewust de daad gedaan, die God uit zijn ziel en uit zijn geest verdringt. Dat was de daad der vijandschap. Nu moet de tweede Adam even bewust deze verdringing *weigeren*. Hij moet haar *weigeren,* bewust, actief, in uiterste spanning van Zijn zenuwen en van Zijn gansche menschelijke constitutie.

Nu kunnen alle harten niet verder. Ik zie God hier staan onder de moordenaren. Ik weet, dat hier het paradijs terugkomt en ik weet ook, dat God den tweeden Adam zwaarder beproeft dan den eersten. De *eerste* Adam is door God *voorbereid* op de komende proef. Hem is *gezègd:* zie, daar staat een boom; blijf af, neem niet; het was de boom der kennis, waaraan hij weten kon, òf hij God zou verdringen vàn Zijn plaats, dan op Zijn plaats Hem laten zoude. Doch aan den *tweeden* Adam is *niets gezegd*. Hij WEET HET NIET, Hij *merkt het niet,* Hij héèft zooeven al geproefd[1)], want, heel gewoon, werd Hem de beker voorgezet en wou Hij drinken, nemen. Maar toen Hij maar even de dampen rook van Satans heeten adem, die over dien drank was heengegaan, toen wist Hij alles, en *Hij nam niet*. Hij zag Zijn moeder staan, en wist dat zij dien drank Hem gunde; de krampen van Zijn dood kon zij maar niet verdragen. Maria beteekent voor Jezus meer dan de ‘Manninne’ was voor Adam, in het uur van de verzoeking. Maar liever zendt Hij Zijn moeder weg, dan dat Hij Zijn doodsnood zou verminderen, en

1) Waardevol trekje in het verhaal.

van den drank zou drinken, die door het recht en het gebod Hem niet is toegestaan.

Nu willen wij U groeten, Koning van de aarde, die aan het avondmaal des Lams den wijn zult schenken in Uw heerlijkheid. Uw lippen hebben den dood vermalen, gelijk de tanden van den eersten Adam het leven hebben uiteengereten. Uw lippen, tweede Adam, van dorst gekloofd, hebben het vraagstuk van tijd en eeuwigheid geproefd, omdat Uw hart, hoewel beproefd, nooit anders proeven kan, dan naar de wet van God. Uw lippen hebben geweigerd de spijze van den dood en den drank der duivelen. Zet Uw liefdewijn nu op, en.... Hij kusse mij met de lippen Zijns monds; want ik ben niet vergaan.

Wie Hem zoo heeft gezien, wel, dien wordt Christus, wiens liefde geen zweem had van den *roes,* geen ‘vlam van *passie* in dit koud heelal’, doch een heerlijk ‘wonder van *liefde,* dat geen sterfling weet’. Hem blinkt achter den verworpen beker van duivelschen wijn de schoone liefdewijn tegen, die *ook hier* door Christus bereid is. Hem wordt het kruis der zwakheid, de troon van Christus' kracht, want immers:

> Gekruiste Minnaar onzer zielen,
> Genageld aan het doornenhout,
> Dat, met Uw purper bloed bedauwd,
> De troost is, van wie rondom knielen, -
> Gij heerlijke in Uw bloedig purper
> Die op Uw *troon,* die rozen bloeit,
> Mij aldoor wacht en, nooit vermoeid,
> Mijn hart, dien giergen weelde-slurper,
> Verrukt met goddelijk festijn
> Van rozengeurgen *liefdewijn*....,

hier bij het kruis, hier, bij dien afgeslagen beker,

> de volheid der beloften rijpt, -
> de ziel Uw liefde méér begrijpt!

Hoofdstuk VI. Christus onder den katastrofalen vloek.

En het was de derde ure, en zij kruisigden Hem.
MARKUS 15:25.

HET uur is nu gekomen, waarin de Zoon des menschen zal gekruisigd worden. Komt joden, breekt vrij den tempel af, Hij heeft het zelf gezegd. Breekt af dien tempel, romeinen, gij hebt dat meer gedaan, en zult het nogmaals doen.

Het oogenblik voor Christus is gekomen. Hij heeft Zijn verdoovenden drank geweigerd, en misschien[1)] heeft dat den hamer der soldaten nog wel wat lustiger doen drijven door het vleesch van den Menschenzoon. Daar siste er een tusschen de tanden: koppige dwaas, geen bedwelming? - kom aan, dan zullen we maar lustig verder gaan.

Wat de kruisiging zelf betreft, wij stellen voorop, dat over de *manier,* waarop die straf voltrokken werd, nog steeds geen eenstemmigheid bestaat. De één meent, dat volgens bestaande gewoonte het kruis eerst op den grond gelegd werd, en dat de veroordeelde dan aan dat op den grond liggend kruis werd vastgespijkerd. Anderen meenen uit historische berichten af te mogen leiden, dat het kruis eerst overeind gezet werd in den bodem en dat de veroordeelde daarna werd gehecht aan het hout. Maar ook dán is er nog weer verschil van meening, wat de bizonderheden betreft. Volgens

1) Zie de noot op blz. 83.

den één werd de kruiseling opgetild door soldaten, en stonden er één of twee op een ladder gereed om de spijkers te drijven door de handen. Volgens anderen werd de veroordeelde gedwongen, een vooruit springend trapje te bestijgen, om zijn lichaam in gewenschten stand te brengen. Een derde meent, dat men hem met touwen optrok aan den dwarsbalk, en ook met touwen romp en beenen vastbond, en dan vervolgens de nagelen dreef door het vleesch van de handen. Of óók de voeten doorboord werden, dat is wéér een vraag, waarover de meeningen verschillen. De één meent, dat de voeten vrij mochten blijven hangen. Anderen zeggen, dat zij evenals de handen doorboord werden, hetzij dan elke voet afzonderlijk, hetzij dat men één nagel dreef door beide, op elkaar gelegde, beenen. Ook over den stand, waarin de voeten geplaatst werden, is verschil. Volgens sommigen werd de zool van den voet tegen den paal aangedrukt, waartoe dan de kniëen eerst gekromd moesten worden, anderen echter meenen, dat de beenen recht uitgestrekt bleven, en dat men de nagelen joeg door het onderste van het been.

Het zou een schending zijn van den eerbied, wanneer wij ook maar een poging waagden, om hier voor een of andere meening te beslissen. Tallooze malen moge, zoowel in de plastische kunst, als in geschreven of gesproken woord, voor een of andere opinie gekozen zijn, wij wagen ons niet aan een keus, want de zekerheid ontbreekt. Wel meenen wij uit Lukas 24:39 te mogen afleiden, dat ook de voeten van den Heiland zijn doorboord, maar voorts ontbreekt ons elke nadere aanduiding met betrekking tot de bizonderheden der kruisiging van Jezus.

Laat ons eerlijk zeggen, dat wij dat ook niet betreuren. Wij gelooven, dat God zelf een sluier heeft geworpen over het naakte lichaam van Zijn verloren Zoon. En aan ons staat het niet, dien sluier op te lichten. Wij komen trouwens hier terug op wat wij reeds eerder gezegd hebben, toen wij erop wezen, dat de *plaats* der kruisiging niet meer te vinden is. Wij eerbiedigen Gods *wil,* die onze gedachten zich niet laat hechten aan - niet geopenbaarde - historische bizonderheden, maar aan de idée, de profetie, de openbaringsgedachte, die in den folterdood van Jezus tot ons komt.

Trouwens, de kruisiging zelf, hoe ze dan ook nader moge geschied zijn, is toch in ieder geval een vreeselijke straf geweest. Allerlei wellustige, en willekeurige vergeestelijking, of valsch-mystieke verbeelding, of bloedarme symboliek heeft weliswaar ook nog deze allergrootste verschrikking weggenomen uit haar zoete spel, maar de Schrift wijst ons een anderen weg. Zij *verbiedt* ons, mee te gaan b.v. met de redeneer-methode van oude voorstelligen, die reeds in de uitgestrekte armen van Mozes, als hij bidt in den strijd tegen Amalak, het kruisteeken zien, of ook in de snijding van dwarsbalk en opgaanden balk ‘de horizontale lijn’ zien snijden ‘de verticale lijn’, de snijding dus van wat uit den hemel komt en van hetgeen de aarde overdekt; of ook, de aanraking van de lijn Oost-West, de horizontale lijn, èn de lijn Noord-Zuid, de z.g. verticale lijn. Het kruis van Jezus - met zijn onbekende vormen - leent zich niet voor krom woordenspel. Het wil geen symbool zijn, maar op ons àf komende werkelijkheid.

En wat die werkelijkheid betreft, die is inderdaad verschrikkelijk genoeg.

‘Hoezeer het lichaam lijden moest, is door een geneesheer aldus beschreven: de onnatuurlijke, gedwongen houding van het lichaam, met de armen buitenwaarts gestrekt, gedurende zoo langen tijd, moest eene foltering zijn, die met geene woorden kan worden beschreven. Vooral omdat niet de minste beweging kon gedaan, zonder dat aan het geheele lichaam, vooral echter aan de doorboorde handen en voeten, en den door de geeselstriemen ontvleeschten rug, ondragelijke smart te veroorzaken.

De nagelen waren juist op die plaatsen door het lichaam gedreven, waar vele gevoelige zenuwen en spieren samenloopen, die ten deele gekwetst, ten deele zeer gedrukt werden, waardoor de hevigste pijn werd veroorzaakt en steeds vermeerderd.

De gekwetste deelen, voortdurend blootgesteld aan den invloed der lucht, werden allengs ontstoken en blauw.

Dit gebeurde ook hier en daar aan andere deelen, waar de sappen, door de geweldige spanning van het lichaam in hun vloeien tegengehouden, in stremming geraakten.

De ontsteking dezer deelen, en de daardoor veroorzaakte pijn moest ieder oogenblik toenemen.

Het bloed, dat uit de linker hartkamer door de slagaderen in alle deelen van het lichaam gevoerd wordt, vond in de zeer gekwetste en uitgezette deelen geen plaats genoeg, en moest daarom in grootere mate dan gewoonlijk naar het hoofd heenvloeien, de slagaderen uitzetten en drukken en aldus steeds toenemende hoofdpijnen veroorzaken.

Door deze belemmering van den bloedsomloop kon echter de linker hartbuis niet al het bloed ontlasten en dus ook niet al het bloed, dat uit de rechter hartbuis komt, opnemen.

Vandaar had het bloed in de long geen vrijen afloop.

Hierdoor werd het hart zelf beklemd, alle aderen moesten het aangedane geweld gevoelen, waaruit weer groote benauwdheid ontstond.

Daarbij het zich nooit kunnen wenden of keeren in zijn smart, omdat immers alleen het hoofd vrij was; altijd in een onnatuurlijke houding, wat een langzaam verstijven van spieren, aderen en zenuwen meebracht.

Boven dien lijder stond de brandende oostersche zon aan den hemel. Geen blad wierp op het kruis zijn schaduw.

De vurig stekende insecten gonzen om Hem heen, tot zij zich neerzetten op de opene wonden, de pijnen vergrootend.'[1)]

Men vergeve ons deze lange aanhaling. Hier is althans een poging gewaagd om te blijven in hetgeen wij *weten;* en dit is ons verschrikkelijk genoeg.

Nu is het voor ons noodig, deze dingen te zien in het licht van ons *geloof*. Juist, wanneer het kruis geen symbool voor ons is, maar een bloedige realiteit, die voor Christus Jezus onvermijdelijk was, omdat de Rechter boven *alleen* door het kruis aan den mensch Christus den vloek der zonde wilde bedienen, - juist dán gaat het kruis ons spannen; dán wordt ons denken daarop uitgerekt. De kruisbalk toch is geen toeval, dat wel een diep relief geeft aan

1) Zie P. Biesterveld, Van Bethanië naar Golgotha, blz. 357-358.

Golgotha, maar ook zou kunnen ontbreken; het is geen ‘tragische bizonderheid’ of bij-komstigheid, zoomin als iets van Christus' rechtsgeding dien naam verdient. Het kruis van Jezus Christus komt, gelijk heel dat vermoeiende proces, wel heel geleidelijk en natuurlijk op uit het leven van Zijn tijd, en uit de zeden van dien tijd, en is inzóóverre volkomen *menschelijk;* maar het kruis van Christus is, van *Góds* zijde gezien, de in deze wereld door openbaring ons menschen bekend gemaakte vorm van vloekbediening aan den Borg en Middelaar. *God* heeft uit alle apparaat van vloek en dood *dit* apparaat gekozen voor den Borg.

Zoo rijst de vraag: wáárom dat *kruis*, waarom iets *ànders* niet?

Nu hebben wij reeds aangeduid, dat in het kruis, wijl het geen joodsche, maar romeinsche straf was, reeds één bepaalde Godsgedachte haar uitdrukking vindt. De Christus moest *verhoogd* worden, gelijk wij hebben gezien. In en door die verhooging moet Hij uitgaan bóven den particulieren kring van Mozes' religie- en wetsvormen. En daarom moest de Christus sterven naar een rechtsbepaling van het toenmalige *wereldrijk*. Dat is reeds één ding: het kruis is internationaal. Doch dit niet alleen. Ook de *vorm*, de *manier,* der kruisiging is een door God zelf uit den aanwezigen vormenschat gekozen expressie van deze idée, dat de Middelaar *in het openbaar tentoongesteld* werd. Dit ‘in het openbaar tentoonstellen’ is wel waarlijk een bijbelsche gedachte, wat niet gezegd kan worden van de wel wat al te simpele, niet eens ‘dichterlijke’ uitdrukkingswijze, die gewoon is te spreken van een ‘zweven tusschen hemel en aarde’: de hemel wil den gekruiste niet, en de aarde verdraagt hem ook niet meer. Maar al deze en dergelijke dingen worden gedragen door valsch vernuft. Laat ons liever voorzichtig blijven, hier, aan den rand der hel, en naar den bijbel luisteren. God heeft den vorm der kruisiging, waarbij de veroordeelde voor aller oog althans eenigszins in de hoogte werd geheschen, hierom voor dit uur gekozen, omdat op dat *publiek tentoonstellen* de nadruk vallen moest.

Dat zijn dus twee gezichtspunten:

Ten eerste: de kruisdood is van God gewild, omdat Hij Christus voor de *wereld* wil verhoogen.

Ten tweede: de kruisdood is van God gewild, omdat de Christus daarin in het openbaar kon worden *tentoongesteld*. Niet alleen bepaaldelijk voor de *wereld* verhoogen, doch ook voor de wereld bepaaldelijk *verhoogen*. Men denke maar weer aan de analogie tusschen de koperen slang en den Zoon des menschen, die beide zijn *verhoogd,* opdat een ieder, wiens oog zocht naar wat zijn leven redden kon, zou kùnnen zien op het levenwekkend wonder.

Hierbij komt dan als *derde* ding, dat in den kruisdood zich de *vloek* bevestigt. Wij wezen er reeds op, dat het hangen aan het hout ook moet bezien worden in het licht van de wet van *Israël*. De *vorm* van het kruis - die spreekt de taal van *alle* menschen. De *rechtskring* van het kruis, die wordt door *Rome* afgebakend. En de theologische exegese, die is in *Israëls* wet gegeven. Niets is toevallig: noch de vorm van 't kruis; noch de romeinsche macht; noch het wetboek van Israël, waaraan de Christus in Zijn conscientie nog gebonden was. Hij mocht *ook* Zijn kruis, *zelfs* Zijn kruis niet losmaken van de wet van Mozes, of *alleen* maar in het licht van Rome bezien, want dan ware Hij ontrouw geweest aan de wet, die Hij niet breken, doch alleen *vervullen* moest. Niet breken, ook niet waar ze Hem ging breken. Al die romeinen bij elkaar mochten de schim van Mozes niet voor Jezus' oog bedekken. Hij stierf toch immers op het terrein der bizondere openbaring? En ook dat was van God. Voor Jezus' besef kon Mozes' wetboek niet verdrongen worden door 't romeinsche recht. Evengoed als Rome's wetboek voor Zijne ooren wordt gelezen door duivelen en engelen, zoo wordt ook *Mozes* in Zijn ziel gereciteerd door den eeuwigen Geest. En Mozes zegt: de *vloek,* de *vloek,* wordt uitgebeeld in het *hangen aan het hout. Vervloekt is een iegelijk, die aan het hout hangt*.

> De vloek, de vloek....
> Wij spraken daar reeds over.[1)]

1) Zie deel III, hoofdstuk I, blz. 6 v., 11 v.

En hebben toen gezien, dat die *vloek,* die anders *na den dood* aan den veroordeelde onder Israël toekwam, met *volle bewustheid* door Jezus moest worden aanvaard.

En dat juist Hij daarom aan het hout gehangen moest worden, niet *nà,* doch *vóór* Zijn dood.

Ook hierin treft ons daarom wederom een wonderlijke samenknooping van de draden van Gods voorzienigheid. Het blijkt toch nu, dat de God der geschiedenis niet alleen in voorgaande eeuwen het wetboek van *Israël* door theopneustie en door theophanie gegeven heeft, om naar den Christus heen te werken; immers, die zelfde God heeft ook, om der wille van den komenden Christus, het wetboek der *romeinen,* en hun machts-uitbreiding, en heel hun geschiedenis eeuwen van tevoren reeds dien kant uitgedreven, dat Rome als wereldmacht *dit* ééne aan Jezus kon volbrengen. De algemeene geschiedenis is er om den Christus; de romeinsche antiquiteiten moesten de mozaïsche ontmoeten in het middag-uur van 's Heeren openbaringsdag. En beide hebben ze haar taak en functie. Het *romeinsche* wetboek moest den *tijd* bepalen van Christus' hangen aan het hout: niet nà, doch vóór den dood. *Hierin* laat God de wet van Rome ingrijpen op de ordening van Mozes, opdat de Borg den vloek zou lijden vóór Zijn sterven. Maar den *geest,* en de *exegese,* van Israëls theocratische wetgeving kàn Rome niet verdringen, noch verwringen. En daarom is de exegese van het *hangen aan het hout* voor Jezus' eigen besef uit de wet van Israël slechts te vinden. Hij kent die wet; Hij weet het wel: het hangen aan het hout, dat is: *vervloekt te zijn*. Dus laat de God der eeuwen, de Potentaat der potentaten, de legislatieve wegen van Zijn Geest, die door Israëls heilige schriften tot den Christus komen, heden ontmoeten de legislatieve gangen en wegen van het bestaande wereldrijk, opdat aan het kruispunt van die beide wegen het *kruis* zou staan. Hier is het kruis *resultaat* van al de voorgaande eeuwen; het komt op uit den gerijpten groei van cultuur- en genaderijk. Deze *beide,* het ongebonden Woord van Israëls theopneuste wetboek, en het bindend, maar zelf van God weer gebonden machtswoord van Rome's onheilige tirannie tezamen, worden heden in

Gods dienst genomen; ze moeten Jezus als den Borg en Middelaar der zielen *dáár* brengen, waar Hij wezen moest: dat is in het lijden van den vloek, niet nà, doch vóór Zijn sterven. Als wij de wegen van Rome's machtsgeweld en van Israëls woord-geweld elkander hier zien kruisen, om Jezus op de rechte wijze, en op den rechten tijd, den vloek te laten lijden, dan is ons weer een nieuw geheim ontdekt van die 'almachtige en alomtegenwoordige kracht Gods', die wij voorzienigheid mogen noemen. Dan komt de God der wereld niet alleen van den Horeb af, doch ook van de zeven heuvelen van Rome. Een nieuw motief voor de prediking over Gods voorzienigheid. Een nieuwe knoop in ons verwarde, en ook weer ontwarde denken, voor het denken des geloofs. En vooral een hooge verschrikking voor den Gekruiste: van alle kanten komt God aangeschreden. De wereid vol van God en vol van belachelijkheid. De wereld vol van God en vol van schandaal. De wereld vol van God en vol van dwaasheid en tierende zonde. En ach, dat de Heiland nu zóó alleen het kruis kan verstaan.... Zijn denken is alle dichters vooruit; en - dat van *Hém* is zuiver en waarachtig....

Maar - is nu in het bovenstaande de inhoud der bijbelsche gedachten uitgeput? Dwaas, die het vermoeden zou. Indien het bovenstaande waarheid is, wel, dan zeggen wij nu niet: het was dus wel heel droevig, en laat ons nu maar de overdenking afbreken; - neen, dan zeggen we tot onszelf: maar nu *begint* het pas! Indien Christus van *àlle* kanten God op zich af ziet komen, den God der geschiedenis, den God van Horeb èn van Rome's zeven heuvelen, dan is God het zelf, die Hem aan 't hout nu hangt. God, de begraver van Mozes, God, de slachter van het Lam.

Daar is nòg iets, dat in het kruis de aandacht neemt: de gewelddadige verbreking van het lichaam. Handen en voeten werden opengereten door spijkers, driftige hamers en mokers joegen het vleesch uiteen. En moet ook dát niet onze aandacht dwingen? Maar als wij deze bizonderheid verwaarloosden, dan zouden wij niet alleen armer zijn, dan de dichters, en de schilders, en de musici, die door dien vreeselijken folterdood gefascineerd

zijn geweest, doch zouden óók blijven beneden den overstelpenden gedachtenrijkdom van Schrift en Kerk. Want de *Schrift* wijst ons met nadruk op de *hechting aan het kruis,* het *uitdrijven* van het bloed, de *verbreking* van het vleesch. En de *Kerk* heeft dienovereenkomstig de herinnering aan de *verbreking* van Christus' lichaam in het *breken* des broods bij het avondmaal en aan de *uitgieting* van Zijn bloed in de *vergieting* van den wijn in haar liturgische vormen bewaard. Gehoorzaamheid aan de Schrift en trouw aan de Kerk leert daarom nadrukkelijk vragen naar de openbaringsgedachte in het *uiteenrukken* van Christus' lichaam door de kruisiging. Wanneer trouwens Christus zelf, gelijk wij meer dan eens gezien hebben[1)], een *masjaal* heeft verborgen in het woord, dat sprak van de verbreking van Zijn *tempel,* dan wil Hij daarmee Zijn lichaam als *tempel* van den *Geest* doen zien. En dan zegt een bijbellezend hart: een jammerklacht, die uit den hoogsten tempel komt, die is, in profetisch licht gezien, zoo erg als het vallen van een ster. Juist het feit, dat Christus' lichaam *tempel* is, geeft zulk een diepen klank aan het geweld, waarmee de spijkers door Zijn vleesch gedreven worden, en de tempel, waarin Gods Geest niet met mate woonde, afgebroken wordt. Gelijk beschrijving van de schepping van den eersten Adam uit leem en stof, en door de blazing des Almachtigen, ten slotte de grondvragen van alle filosofie en theologie wil leiden en haar vragen principieel beantwoorden wil, zóó gaat ook de manier, waarop de geweld-dadige verbreking van het lichaam van den tweeden Adam in den bijbel wordt beschreven, de christelijke filosofie en theologie rechtstreeks aan. Tenslotte moet daaraan heel de wereld-beschouwing van schriftgetrouwe denkers zich binden in ootmoed.

Moeten wij nu den theologischen zin verstaan van de jammerklachten, die uit den òp-gebroken tempel van Christus' lichaam, uit Zijn verreten vleesch, uit Zijn opgejaagde bloed, uit dezen gruwel van uitgerekte leden, rijzen, dan meenen wij het zóó te

1) Zie deel II, bl. 64 v.v.; 85 v.v.; 349 v.v.; 388 v.v.

moeten zeggen, dat Christus in het oogenblik der kruisiging zich geworpen voelde *in den katastrofalen vloek*.[1)]

Wat is dat: de katastrofale vloek?

Laat ons er iets van zien.

In ons voorgaande hoofdstuk zagen wij reeds, dat de *vloek* in de wereld wel *één* is, maar dat zijn *openbaringswijze tweeërlei* kan zijn, en altijd is.

In zijn *aanvangen* is de vloek, gelijk ook de zegen, 'slechts' een *principe*. Hier staat het woordje: 'slechts'; vergeet echter niet, dat dit menschelijk is gesproken, en dat het *onzin* is - bij God.

De vloek is een principe dus.

Principes werken langzaam, maar zeker. Zij werken eerst *in;* men noemt dit *en*-ergie, en zij werken zich daarna *uit;* men noemt dit b.v. *ex*-plosie. Principes werken *eerst* langzaam, zonder scheur of breuk, zonder schisma of geweld, langs lijnen van geleidelijkheid. Principes, - men moet ze eerst *gelooven,* eer men ze in hun werking kan *zien,* maar als dan na de aanvankelijke *in*werking de *uit*werking zich vol-trekt, wanneer dus het principe, na zijn aanvankelijke 'ousie', zijn 'par-ousie' neemt, dan is in die par-ousie het *plotselinge,* het *geweldige,* het *overdonderende,* het *verbijsterende*. De vloek, gelijk ook de zegen, *begint* zoo zachtkens. Hij dringt ongemerkt de wereld *in:* een 'slechts' *broedende* kracht-van-dood. Maar hij *eindigt* met geweld. Hij *eindigt,* om maar iets te noemen, met wolkbreuken, en met vulkanen, en met wereldspleten, en met afgerukte sterren, kortom: met katastrofale dingen. Een bekend blad[2)] heeft eens geschreven over: 'het *apparaat* van het laatste oordeel'. De terminologie was onjuist, voorzoover iemand, die ze gebruikt, zou meenen, dat het laatste oordeel iets aan de wereld *toebrengt,* dat *niet te voren in de wereld was*. Het was óók al onjuist, inzooverre men zou meenen, dat het oordeel met abrupte daden van mechanisch

1) De geeseling is nog iets anders; deze was een tusschen-moment, (zie deel II, bl. 486, 498 v.v.) en bovendien: eerst na de geeseling was Christus geworpen 'buiten de poort', hetgeen weer een afzonderlijk moment is in den lijdensweg (deel III, hoofdstuk I, bl. 1-23.)

2) De *Nieuwe Rott. Conrant.*

intredend geweld iets *nieuws* onder de menschen 'ploffen' laat. Want achter elke 'ontploffing' van toorn in den jongsten dag, ligt reeds een alle voorgaande eeuwen gewerkt hebbende taaie energie van krachten, die den dood manifesteeren in ont-binding; krachten, die stil en volhardend in de wereld gewerkt hebben. De toorn - zegt de Schrift - wordt *bewaard*. In zooverre is de spreekwijze, die van een '*apparaat* van het laatste oordeel' rept, niet naar den bijbel gedacht. Doch er is *één* element van waarheid in, inzooverre nl. in dit woord erkend wordt, dat het laatste oordeel komt met *katastrofes,* met breuken, met gewelddadigheden.

Dit alles wordt nog concreter voor onze voorstelling, en wordt nog meer aanschouwelijk en levendig gemaakt, als men denkt aan hetgeen wij hebben gezegd omtrent den z.g. vicieuzen cirkel. Wij willen niet herhalen wat boven[1)] gezegd is, maar willen het duidelijkheidshalve even samenvatten, om in dit schema plaats te vinden voor wat we over de vervloeking van den gekruisten Heiland zeggen willen.

Oorspronkelijk - zoo zagen we - scheen de heele wereld, de wereld van vóór den val, bestemd voor een opbloei in langzame ontwikkeling, voor een evolutie, een geleidelijke ontplooiing van het leven *op den grondslag van de schépping*. Deze door God eerst in uitzicht gestelde en aan Hem gebonden evolutie zou den eersten mensch, mèt de om hem heen geschapen wereld, langzamerhand hebben gebracht tot een staat van volkomenheid, waarin niet alleen alle krachten der natuur zouden doorwerken tot haar hoogste spankracht, maar ook alle faculteiten en potenties van den menschelijken geest, van zijn lichaam en zijn persoonlijkheid, geleid zouden worden tot een uiterste en rijkste ontplooiing.

Had nu de zonde niet storend ingegrepen, dan zou die evolutie van het leven *zonder* een nieuwen inslag, zonder eenig beginnen van voren-af-aan, zonder eenige 'nieuwe schepping', zonder eenige invasie van *nieuwe* krachten tot stand gekomen zijn. Zij zou de kroon

1) Zie deel II, bl. 36 v.v.

der volkomenheid niet *van bovenaf* op Adams hoofd hebben gezet, doch uit zijn leven zelf hebben laten opgroeien, 'organisch', zouden sommigen zeggen. Een *opgezette* kroon, die past *wèl* in een *gevallen* wereld, maar in een *òngestoorde* wereld bloeit de kroon 'vanzelf', zooals de kroon van bloem en boom 'vanzelf' groeit uit het teere stekje.[1)]

Toen echter de zonde inbreuk maakte op Gods geschapen wereld, *kwamen de dingen anders te staan*. De wereld had den vloek verdiend, den vollen dood. En deze volkomen dood zou dadelijk, en dàn ook katastrofaal, de wereld hebben doen ineenstorten, indien God niet een oponthoud, een moratorium, had ingesteld waardoor de vloek getemperd werd, en een status quo werd ingesteld, waarin God - naar Zijn tevoren gestelde plan - de mogelijkheid opende, om de wereld door een nieuw levensbeginsel, dat van de hérschepping, te dragen en te genezen. Zoo brengt God in de wereld in: den *'ommegang'* van het aardsche leven, waarin het leven van de schepping eenerzijds wel verhinderd werd, geleidelijk uit te groeien langs de banen van de evolutie, waarop zij oorspronkelijk gezet was, doch waarin anderzijds ook de doorwerking van den *vloek* tot in het laatste oordeel toe, getemperd werd, *tot op den dag van Jezus Christus*.

Hier vloeit dan nu uit voort, dat dit nieuwe *hèrscheppingsleven,* hetwelk zijn fundamenten schuift ónder die van het *scheppingsleven,* slechts door den Christus kan worden gebracht tot zijn bestemde doel.

Daarom wordt sedert dien de wereld geplaatst - men vergeve de gemeenplaats - 'in het teeken van': de *nieuwe schepping*. 'De Heere heeft "chedasjáh", *iets nieuws,* op aarde geschapen', zoo spreekt van nu voortaan de eigen taal der profetie. Geen langzame ontwikkeling is er, doch een traps- en sprongsgewijze doorbreken van den 'nieuwen' dag der 'nieuwe' schepping tot telkens 'nieuwe' heilsfeiten, - dàt teekent van nu af aan den loop der geschiedenis af. Er komt 'iets nieuws' op aarde; en het komt -

1) De factor van Gods voorzienigheid (onderhouding en regeering) wordt hier natuurlijk niet verwaarloosd, maar is in deze tegenstellingen niet in geding.

om zoo te zeggen - telkens met een *invasie*. Het is de *invasie,* altijd weer opnieuw, van Gods onweerstandelijke kracht, die het herscheppingsleven, niet geleidelijk, maar sprongsgewijze, in Christus tot voltooiing brengt. In deze lijn ligt b.v. een wonder als de persoonlijke wedergeboorte (nieuwe schepping, levendmaking uit de dooden, een leggen, zonder eenige 'medewerking' onzerzijds, van den nieuwen levensgrond in elken verkorene Gods). In dezelfde lijn liggen ook de plotselinge, in één moment voltrokken, volkomen heiligmaking - sprongsgewijs! - van de ziel in het stervensuur ('van stonde aan tot Christus'); en ook de - katastrofale - vernieuwing van de aarde, de verandering in een punt des tijds, de opwekking van het lichaam uit de dooden, kortom: de 'wedergeboorte àller dingen'.

Aan den anderen kant echter wordt naar gelijke wet ook de *vloek* tenslotte uitgewerkt in katastrofalen zin. Want ook de vloek komt sprongsgewijs. *Dit kan niet anders:* de wegen van den vloek zijn *afhankelijk* van de wegen van den zegen en het leven. De vloek mag in de wereld telkens worden geremd, maar het uitstel is, bij wie niet in het herscheppingsleven deelt, geen afstel. Al mag de zon hier vriendelijk blijven schijnen, al mag het leven loopen langs glijbanen, al mag 'het hart des menschen in hem vol zijn om kwaad te doen, omdat het oordeel niet aanstonds komt over de booze daad', - daar *kómt* toch te eenigertijd een *dóórbreken* van den vloek, een *explosie* van de macht des doods, een plotseling met geweld *instórten* in den afgrond der ellende. Op deze lijn liggen in de wereld, die buiten God blijft staan: de acute verharding van een menschenleven, soms in een scherp afgeteekende levens-crisis (denk aan de lastering tegen den Heiligen Geest); of de algeheele verzinking in den staat van on-weerhouden zonde en goddeloosheid (denk aan het stervensuur, waarin óók de 'fatsoenlijke' onbekeerde 'van stonde aan'[1)] in het demonische wegzinkt); en ook de verandering in een punt des tijds, om te komen voor het gericht, de neerwerping, de storting van hel, en duivelen, en

1) Vgl. het 'van stonde aan' tot Christus opgenomen worden, zie boven, en vgl. Heid. Cat. Zondag 22.

van Anti-Christ, in den poel van vuur en sulfer, de acute, katastrofale vernietiging van het door de zonde opgebouwde 'babylonische' torenwerk, de uitrukking van de kinderen van Babel uit hun eigen gebouwde paleis, de jongste dag, de donder van het laatste gericht. Dat is wederom invasie - nu van den dood, den vloek. Het is de plof, de katastrofe.

Daarom is dit acute, sprongsgewijze, abrupte doorbreken zoowel van het leven (den zegen) als van den dood (den vloek) telkens weer een beheerschend moment in den 'dag des Heeren'. In weeën komt hij; barens-weeën, goed, maar dan toch weeën; en ook in stervensweeën, 'Het ééne wee is voorbijgaan? Maar het andere wee komt haast'. Dat is de wet der katastrofale dingen. En de laatste katastrofe, - dàt is het eschatologisch eindpunt.

Zoodra, het zij in een persoonlijk leven, of in een gemeenschapsleven, of in het gansche wereldbestand, de ommegang van het cirkelleven van den tijd, van heden en morgen, zal zijn gebroken, is er ook de acute triumf van het nieuw gecreëerde *leven,* boven alle remming en tempering van gemeene gratie en van het gemeene oordeel uit, èn is er aan den anderen kant de evenzeer acute, katastrofale, doorbraak van de *verdervende* krachten, die de wereld zullen verwoesten.

Denk nu - na deze noodzakelijke uitweiding - aan den Christus Gods. Hij is, als Middelaar en Borg, de *tweede Adam*. Als zoodanig is Hij gesteld onder de wet van den katastrofalen vloek ten doode, en aan de wet der *sprongs-gewijze evolutie* ten leven.

Den *katastrofalen vloek* moet Hij, gelijk gezegd, door-lijden, - want de vloek moet heden dóór-breken in volkomen gerechtigheid. Hij moet *verzadigd* worden. Zal de Middelaar waarlijk *verlossen,* dan behoort Hij den zelfden vloek, die zonder Hem de verlorenen in een *eindeloozen* duur van ellende onder den druk der strafbediening laat liggen, thans te door-lijden; er in een *eindigen duur* van tijd mee gereed te komen. Hij moet dien *maat-loozen* vloek in een af-gemeten tijdsbestek verteren, òpteren. Daarom behoort

heden de vloek tot Hem door te breken met de vervaarnis van den *jongsten dag,* dien wel bij uitstek katastrofalen dag. Het behoort nu eenmaal tot ons geloof in den God der openbarings- en der heilsgeschiedenis, dat, *indien*[1] 18 Maart 29 geweest is sterfdag, vloek-dag, doods-dag van onzen vleeschgeworden God in de menschheid van den tweeden Adam, dat dan, zeg ik, op 18 Maart 29 de krachten, de katastrofe-wekkende krachten van den jongsten dag zijn losgebroken op Golgotha tegen den vleeschgeworden God. Dat op dien dag Christus Jezus, niet als apokalypticus, doch in opperste en uiterste werkelijkheids-beleving de sensatie, den sensus, het gevoel, de bevinding, heeft gehad van zeven zegelen, zeven bazuinen, zeven fiolen, zeven donderslagen, van stuivende paarden voor wagens van dood, van de vier winden, die ontbonden werden, van een krakende wereld, een *verwoesten tempel,* kortom van het *oordeel* en zijn weeën of - katastrofes. Daarom kan Hij ook later Johannes op Patmos daarover laten schrijven; de Eerste Auteur der Openbaring van Johannes is de Geest van Christus, en die Christus weet, heeft ervaren, kan nooit kwijt raken, wat Hij ondervond op Golgotha. Dit alles ligt in het boek der Openbaring van Johannes uitgesproken. Achter die Apokalyps ligt een *doorleefd* Golgotha.[2]

Welnu, hier *is* dan Golgotha: de vloek komt met zijn daden van geweld. Hij komt met zijn *convulsies*.

De vloek, ja zeker, die is Zijn gansche leven lang reeds met Jezus Christus meegegaan. Hij heeft Gods stem daar ook altijd in beluisterd. Maar Hij heeft ook geweten, - dit maakte Hem *zwak en sterk!* - dat, zoolang Zijn ure niet gekomen was, de vloek altijd *getemperd* was geworden, omdat Hij was ingegaan tot ons *menschelijk* leven, gelijk het in Zijn dágen werd geleefd: een leven met bestaansvoorwaarden, met werk-mogelijkheden, met gemeene gratie. Maar in overeenstemming met diezelfde wetenschap aan-

1) Zie deel II, bl. 523.
2) Zelfs is Golgotha voor Christus' *bevinding* nog veel vreeselijker geweest dan het openbarings-woord in 't laatste bijbelboek. Dit laatste spreekt naar *onze* bevatting, en zegt dus minder van de werkelijkheid, dan Hij zelf *ervaren* heeft.

vaardt Hij thans, aan het einde gekomen, de noodzaak van het doorlijden van de katastrofes, de schuddingen van het onweerhouden oordeel. Dat oordeel moet *ploffen* in Zijn leven. Hij moet nu heden de sensatie ondergaan van den jongsten dag. Zijn ziel vermaant zichzelf: dies irae, dies illa. O mijn ziel, buig u ter neder, waartoe zijt gij nog gerust?

Katastrofale vloek!

De acute dood!

Want zóó eerst zal Hij *ook den zegen acuut* voor zich kunnen nemen. Dan zal het *Paaschfeest* worden: de *invasie* van die *nieuwe* kracht, welke Zijn lichaam stelt in het vaste bestand eener eeuwige jeugd; een nieuwe kracht, welke Zijn lichaams-leven dertig-, zestig-, duizendvoud, d.i. dus sprongs-gewijze, zoo heerlijk maakt als het lichaam hier op aarde is; en die Hem, alweer sprongs-gewijze, *in den hemel* zet, en Hem alzoo verheerlijkt. Dit is alzoo de *doorbraak* van Zijn *léven*. Het neemt zijn *evolutie,* en die komt sprongsgewijze; de kerk heeft dat begrepen, door te spreken van '*trappen'* der verhooging. Paschen is veel, hemelvaart is meer, de verheffing aan Gods rechterhand is sterker bloei, Zijn machtsuitbreiding over de wereld daarna laat in dien bloei Hem groeien meer en meer; en de evolutie van Zijn leven zal ten laatste volkomen zijn in Zijn *parousie,* Zijn abrupt (voor ons gezicht) verschijnen op den jongsten dag.

Dit alles heeft God met Hem voor; met Hem, die tweede Adam heet.

Zal nu de Christus dat recht-van-doorbraak voor Zijn *leven* kunnen vermeesteren, dan moet Hij eerst zich voegen onder de wet-van-afbraak in Zijn *dood*. Zal Hij de *hoogte-lijn* van den éénen 'dag des Heeren' eenmaal kunnen trekken tot het einde toe, dan moet hij vandaag de *diepte-lijn* van den 'dag des Heeren' ten einde toe nu volgen. *Trappen* van verhooging? Maar dan ook *trappen* van vernedering! *Sprongen* in het leven? Maar dan ook *sprongen* in den dood! Springen; niet *schuiven*. Hij kán niet *wegschuiven* in den dood, omdat Hij ook niet *opschuiven* kan in het leven. Wanneer Paschen een inslag wezen zal, een invaren,

een sprong, een acuut verrijzen, een opstormen, met geweld, in het leven, dan moet ook nu in Zijnen dood de *sprong* daar zijn in den vloek, het in-*gejáágd* worden, acuut, katastrofaal, in de tot het uiterste op-gevoerde razernij van het jongste gericht. *De katastrofe hóórt erbij;* de cirkelgang van 't aardsche leven moet nu eenmaal door den Christus door-bróken worden. Breekwerk heet ook kata-strofe.

En, is de harmonie soms niet volkomen?

Is de orde niet een *heilige* orde?

Want *nu* zien wij één van de redenen van Christus' *kruis*-lijden.

Het kruis, de *verbreking* van het kruis, doet het *chronisch* lijden *acuut* worden.

Want lijden en dood zijn bij Hem eerst chronisch geweest; Hij heeft ze geproefd, al Zijn jaren door, al wist Hij ook den vloek getemperd. Maar in Zijn *laatste dagen* komt de vloek met *sprongen*. Gethsémané. Angsten. Helsche torturen. Rechters. Een geesel. Een kruis. Balken en spijkers. Spijkers, spijkers, lansen van God, schichten van den *jongsten dag*. Spijkers, spijkers, de katastrofe. Een scheur, een spleet. O God, mijn ingewand ligt open, de katastrofe is er, God is er, ach, ach, dat Gij de wolken scheurt, dat Gij nu nederkomt, dat de bergen zóó voor U versmelten. Stieren en honden en heel de katastrofale woordenreeks van psalm 22! Mijn God, moet dat nu zoo? Spijkers, een hamer, de wereld vergaat, maar zij vergaat alleen op Mij. Soldaten en hoeren blijven rechtop staan, maar ik, ik ben de wereld, ik, ik, word verwoest. Tot *verwoesting* ben ik overgegeven. De chronische verbreking is nu acuut geworden. Mijn tong - gekloofd. David had het over scherven. En over stieren en honden. Maar wat sprak die man nog zachte woorden: hij zei: ‘Gij legt mij in het stof des doods.’ Maar heden breekt God stuk, Hij *werpt* in diepe afgronden van dood en verderf.

Huiver, menschenkind; de katastrofe *kón* niet uitblijven. De jongste oordeelsdag is in het lijf en in de ziel van den tweeden Adam geslagen. De door-*braak* van den vicieuzen cirkel: groote blijdschap, matelooze droefheid. Wanorde - cha-os.

Niettemin: daar is hier *orde* der gedachten; *God* ‘denkt dan ook gedachten.’

En wij mogen er van hooren.

Want óók voor ons ordent zich nu, in dit complex van bijbelsche gedachten, elke historische bizonderheid. Wanneer men Jezus' kruisiging alleen maar ziet als een min of meer toevallige strafoefening van romeinen, waarbij dan farizeërs stonden toe te zien, - en men zegt dan voorts: ach, ach, dat zal wel vrééselijk pijn gedaan hebben, en men gaat dan naar huis, dan heeft men van dit uur nog niets verstaan. Maar worden voor ons besef de grijpende armen der soldaten tot de eeuwige armen van God, en worden de spijkers van de romeinen tot spiezen van den jongsten oordeelsdag, en worden de flikkerende oogen van bezweete soldaten vol van het dreigement der wraakengelen, die God eenmaal uitzendt, en hoor ik hier den donder rommelen, en ga ik hier mijn kerkgenoot de hoofdstukken lezen van de zeven zegelen, de zeven bazuinen, de zeven donderslagen, de zeven fiolen, en het kapittel van de gebarsten helleput, dàn zeg ik: op dit moment, nu de vloek den vicieuzen cirkel uitbreekt en doortrekt, en invaart tot zijn katastrofes, nu moet ook voor den tweeden Adam weg zijn: de gemeene gratie.

Wel nu, die is ook weg.

Het *kleed* van Jezus wordt verdobbeld; dat zal zoo dadelijk gebeuren. De *zon* van God trekt zich terug, dat zal zoo aanstonds zijn. En al die dingen staan *nu eerst* op hun plaats, want zóó ontwaren wij God, die Zijn algemeene genade van den tweeden Adam terug trekt. Hier vindt de vloek zijn katastrofe.

Jezus Christus, nu moet Gij boeten voor Uw hooge woord. *Dit* was Uw hooge woord, zooeven, voor het Sanhedrin: *van nu aan, van nu aan*. Van nu aan, - dat was het woord van katastrofale kracht, het woord, waarmee de Almachtige inleidt Zijn ‘chedasjáh’, Zijn telkens ‘nieuwe schepping’. *Van nu aan,* - dat was de zegezang, waarin Gij zeidet: ik heb doorbroken, ik ben dóórgedrongen. De dag van heden is de doorbraaksdag. Wel nu, Profeet van Nazareth, hier *is* de doorbraak: spijkers, een razende storm,

een wervelwind, een ruk, een plof in den dood. Een kantelen van al Uw tempelmuren. Ha, ha, breek dezen tempel af. *Van nu aan; - zóó* heeft Hij het zèlf gezegd.

Dus is het uur van Christus' *kruisiging,* van het op Hem gepleegd *geweld,* onmisbaar in de geschiedenis der wereld. Het is onmisbaar, omdat dit uur het *offer* vervult. *Offers* - die zijn katastrofes. Die spijkers en die hamer - daarin vinden de *priestermessen* hun rust. Alle offerande van bloed heeft, nu vele eeuwen lang reeds, *geweld* gepleegd. Heden is die geweldpleging voor onze oogen vervuld. Want het offer vertoonde in alle voorgaande eeuwen Christus, en Christus vertoont voor alle volgende eeuwen den jongsten dag. In *Zijn* spijkers en hamers wordt vooruitgegrepen op het oordeel van den jongsten dag. Zoo komt in Christus' kruis het *offer* zich verklaren en vervullen.

Doch, zonder *geloof* ziet niemand hier het offer.

Want, - alle offermes is tot nu toe gehanteerd door priesterhand. Maar *hier* worden de spijkers gedreven door de vaste hand van trawanten van Kaïn.

Maar toch is hier het *offer*. Immers, *achter* de daad der soldaten ligt heel Christus' eigen werk. Hij heeft het proces tot hiertoe *zelf geleid;* Hij heeft Zijn voeten zelf *geschikt* op dit hout; Hij heeft tenslotte de spijkers en den hamer zelf bediend. Zoo is Hij priester toch; Hij heeft *zichzelf* aan 't kruis geslagen. Hij heeft zich zelf *geslacht;* en daarom kan het Lam straks *'staan* als geslacht', halleluja.

Dus slaat dan nu Gods hand vervaarlijk naar den Menschenzoon. God breekt Hem. God alleen kan maken en breken. Vrees nu voor Hem, die het lichaam niet *niet*-dooden kan, als Hij de ziel *moet* dooden, de ziel van wie tot zonde is gemaakt. Vrees Hem in dit vervaarlijk uur, Hem, die tot nu toe al Zijn spijkers en bliksems weerhouden heeft, opdat ze vinden zouden den Zoon des menschen. Wie Jezus acht', - God kan Hem slechts verachten, moet oor en

oog van Zijne smeeking wenden. God ziet heel duidelijk, dat ik daar hang: wie mij nog acht', God moet mij diep verachten, moet oor en oog van mijne smeeking wenden.

Ik ben op Golgotha geweest: ik zag Adam in ballingschap, en dadelijk daarop een wolkbreuk, - een zondvloed, een bliksemworp. Menschen zeiden: wat slaat hij daar ferm, kijk die spijkers eens er in gaan! Het kraakte: de jongste dag. En deze dingen zijn alle één, het is de dag des HEEREN.

Spijkers, en hamers, en een vertrokken mond, ik bedoel bij dien soldaat. En God haalt mij erbij, en zegt: zie toe.

Maar ik kan niet zien, ik kan alleen maar epistels lezen en evangeliën.

Heere, ik dank U, dat Gij althans nog een sluier over de naaktheid van den tweeden Adam, mijn verwekker, hebt getrokken, en dat Gij mij van Hem wilt leeren door het *Woord*. Heere, ik weet van geen bizonderheden, ik weet alleen, dat er zonde is, en vloek, en katastrofe, en ach, laat mij geen Cham worden in der eeuwigheid, die sluiers tilt, waar hij ze enkel leggen moet, of laten liggen.

Mijn taal is arm, en ik geloof, dat Hij mij als verloren beschouwt, als ik hier *mooie* woorden maak. 't Geslacht van Cham heeft óók verstand van schóóne woorden. Maar aan de kinderen van Abraham wordt *oordeel* aangezegd. En wie zal bestaan?

De spijkers, de hamer....

Maar elke spijker is nu apparaat van een eschatologisch oordeel. Het oordeel begint van het huis Gods: breekt dezen tempel af.

Hier is het oordeel.

Het oordeel over Israël.

Het oordeel over menschheid en natuur.

Het oordeel over *Israël*. Want Jezus zegt: mijn vleesch, dat is een tempel. Hij bedoelt het aller-uiterste. Zijn vleesch, Zijn lichaam, is, wijl tempel van den Geest, de tempel van Jahwe, den Bonds-god Israëls. Zijn vleesch, dat is uit Abraham. Wie daarom Abrahams rijksten tempel breekt, die laat den Geest van God uit Abrahams volk nu wijken. Zoo zet de gemeenschap van Israël als vleeschelijk volk het breekijzer in den Tempel Abrahams - dus wordt de Geest ver-

jaagd uit Abrahams natuurlijk kroost. Looft nu Hem, alle *heidenen*.

Maar de heidenen, durven zij God wel loven? Och, ze zijn zoo dadelijk weer stil. Ze schrikken, want ze herinneren zich, dat Abraham uit Adam was, en zie - ook Adam wordt gebroken. Als Jezus Christus zegt: ik ben een tempel, mijn lichaam is een huis van God, dan bedoelt Hij niet alleen het meerdere, doch sluit ook het mindere in. Dus is Hij tempel niet alleen van *Jahwe* onder *Israël,* doch ook van *Gód* in *menschheid* en *natuur*. Zijn lichaam is uit Adam genomen, en ook zoo heeft God in Hem gewoond. En nu wordt die tempel, óók der menschheid, afgebroken. En de gansche weréld staat er bij, en zegt: handklapt en betuigt onzen god uw vreugd, weest tezaam verheugd. Ja, de natuur omwindt het aangezicht voor Dezen niet. Dies wordt de Geest teruggetrokken uit de gansche menschheid, en uit de heele natuur.

Dit doet mijn God door eenen hamer en wat spijkers. En voorts is daar de Geest en ook het Woord.

Alzoo doen zij aan den Tempel, - welnu, waar zal de goddelooze en zondaar verschijnen?

Zoo is dan al, wat stof is, en natuur, en menschheid, en Israël, in den vloek verteerd. De wig, dien Adam in de wereld dreef, die is in Golgotha dóór-gedreven - *de katastrofe*.

De zon staat stil, de maan kan niet verder, de wereld draait een slag om. En alle vleesch moet zien, dat er alleen aan den anderen kant van het doorbroken cirkelvlak een rechte lijn is voor het leven.

Een rechte lijn - maar dan voor het leven, dat *in Christus* is.

Voor de natuur is er dit leven: het schepsel zucht, verwachtende den dag van *Zijn* volmaakte evolutie: katastrofaal gewonnen, te allen dage doorgezet.

Voor mensch en menschheid is er dit leven: de Christus, die door spijkers van den wereld-waanzin is verbroken, Hij heeft den waren mensch ons weer vertoond.

Voor Israel is er dit leven: want Abraham erkent weer alle kinderen, die in dien éénen Zoon begrepen zijn.

Dit is nu van den vloek en van zijn katastrofe.

Ik hoor, dat iemand lacht.

Hij heeft zooeven een gedicht gelezen, waarin het kruis gesublimeerd werd, en de krankzinnige oogen van den soldaat, die Jezus vast klonk aan het hout, leesbare brieven werden van hemel en van hel.

> Wij sloegen hem aan 't kruis. Zijn vingers grepen
> Wild om den spijker, toen 'k den hamer hief -
> Maar hij zei zacht mijn naam: en 'Heb mij lief -'.
> En 't groot geheim had ik voorgoed begrepen.
>
> Ik wrong een lach weg, dat mijn tanden knarsten,
> En werd een gek, die bloed van liefde vroeg:
> Ik had hem lief - en sloeg en sloeg en sloeg
> den spijker door zijn hand in 't hout, dat barstte[1)].

Hij moet het zelf maar weten, deze lacher, of hij wél een dichter toestaat, de spijkers en den hamer te zetten in het schemerlicht van zijn aller-individueelste gevoel, maar verder òn-zin noemen wil een poging, die de spijkers en den hamer en de katastrofe van den volmaakten tempel, den universeelen tempel, tracht te plaatsen in het licht der *profetie,* en van het algemeen, ongetwijfeld, christelijk *geloof.*

Overigens *aanvaarde* ieder, die *gelooft,* het woord òn-zin: hier is *getracht,* een boek te schrijven van den Gekruiste, dat enkel on-zin wezen wil voor wie niet is te vinden voor wat daar staat in I Corinthe 2.

Maar laat ons niet meer twisten over gedichten en belijdenissen. Ik hoor daar weer dien hamer slaan. En ik veracht mijzelf, omdat ik nog altijd maar met de grootste *moeite iets* kan vernemen van den donder van den jongsten dag, den dag der uiterste dingen. En slagen, en slagen. -

1) M. Nijhoff, Vormen.

Hoofdstuk VII. Christus zich isoleerend in den katastrofalen vloek.

En Jezus zeide: Vader! vergeef het hun! want zij weten niet wat zij doen.

LUKAS 23:34*a*.

DE woorden van Christus Jezus zijn een diepe afgrond.

En dat geldt ook, en niet het minst, van de zeven kruiswoorden. Zij zijn wel algemeen bekend, en hebben op vele zielen dieper indruk gemaakt dan vele andere woorden, die Hij sprak. Dat dit een zwakheid van het christelijk denken is geweest, wie zou dat durven betwisten? Het zijn woorden van een stervende, zegt daar iemand, om zich te verontschuldigen. Maar wij antwoorden: dat is niet waar; het is *de* Stervende. Goed, verbetert hij: maar het zijn dan ook de woorden van den Stervende. Maar wij antwoorden: Hij heeft Paulus voorgezegd: ik sterf alle dagen. Welk ééne woord zou het bij Hèm ooit winnen van een ander?

Niettemin, - het feit ligt er toe: men heeft de woorden van den Stervende beter onthouden, dan de woorden van den Levende. Kinderen leerden ze van buiten; de onderwijzer heeft ze genummerd. En daartoe is er de litteratuur. De zeven kruiswoorden toch zijn zoowel in de litteratuur van de middeleeuwen en van later, alsook in vele stichtelijke boekwerken, ook al weer de christelijke aandacht opgedrongen ten koste van Christus' andere woorden. En het schadelijk gevolg van deze uiteenrukking van Christus' redenen bleef niet uit. Men vergat zichzelf *en Hém* in zulk een ‘exegese’, waarbij menschelijke fantasie een kap mocht weven, om het

heldere licht van Jezus' zeven laatste lampen er mee te overdekken, want de *schemering* verheugt het hart.... Of ook, de woorden, die Hij van 't kruishout sprak, werden losgemaakt van den oogenblikkelijken toestand, waarin de tweede Adam toen verkeerde.

Onnoodig is het, hier te verzekeren, dat de Schrift zelf dezen kant ons niet uitvoeren wil. De zeven kruiswoorden van den Heiland zijn op zichzelf wel een architectonisch geheel, maar - vooral daarom mag men ze nooit overwegen zonder daadwerkelijk en ononderbroken verband met al wat Hij heden denkt en ondervindt en doet. En, deze zelfde zeven woorden zijn ook veel meer dan natuurlijke, onmiddellijke, ‘reacties’, op wat Hij in dit uur ondervindt; want zij zijn tegelijkertijd een zuivere openbaring van de hemelsche werkelijkheid, de goddelijke diepten van Zijn geest.

Dit geldt dan ook aanstonds van deze zeven woorden in het gemeen. Reeds de *volgorde*, waarin zij werden uitgesproken, pleit voor de waarheid van die stelling[1)].

Want, wie even met aandacht op die volgorde let, die ontdekt een geheim: hij ziet, dat *Christus zelf zich langzamerhand aan het kruis isoleert,* en dat de zeven woorden, aan dat kruis uitgestooten, *de phasen van dat isolementsproces duidelijk markeeren en afteekenen*.

Ga zelf den gang van het proces maar na.

Eerst trekt Hij nog den grooten, breeden kring van 't volle *menschen*leven in Zijn aandacht. Zijn eerste kruiswoord immers spreekt over de *soldaten*, en de hen aanvoerende *joden,* die Hem kruisigen: Vader, vergeef het hun. Zijn *tweede* kruiswoord evenwel trekt reeds een *engeren* cirkel; want het spreekt een moordenaar toe, die *tot geloof gekomen is;* hier betreedt de Christus dus het terrein van Zijn *kerk*. Maar in het *derde* kruiswoord spreekt Hij vervolgens Zijn *familie* aan, en den *intiemen vriend:* Zijn moeder

1) Er wordt terecht op gewezen, dat de volgorde van de zeven kruiswoorden niet op exegetische gronden absoluut zeker is vast te stellen. Dit zij toegegeven. Wanneer wij echter niettemin ons aansluiten bij de doorgaans aangenomen volgorde, dan is dat - wij komen er rond voor uit - krachtens een zeker *vooroordeel*, dat echter o.i. door de Schrift geboden wordt. Het is dit vooroordeel, volgens hetwelk de Christus altijd harmonisch spreekt en ook Zijn spontane woorden de generale logica vertoonen van heel Zijn zuiver wezen. Christus' spontane reacties zijn ook weer even beheerscht en regelmatig als ons kunstig mozaïekwerk.

en Zijn discipel, den discipel n.l. *'dien Hij liefhad'*. Daar is dus de intimiteit *in* de kerk. Is dat geen regelmaat, die ons verwondert? *Eerst* de mensch in het *algemeen; dàn* de *kerk*mensch in het *bizonder;* ten slotte *in* de kerkgemeenschap diegenen, die het intiemst, zoowel naar de wet van *bloed,* als naar die van den *geest,* aan Hem verbonden zijn geweest. En pas *daarna,* als de aandachtscirkel van Zijn werkzaam, waakzaam leven, zich àl meer heeft verkleind - zooals dat gaat bij ieder sterfbed, waarin de aandachtskring zich al nauwer toesluit; zooals dat gaat in 't jongste oordeel - pas daarna, zeggen we, volgt het *vierde* kruiswoord, waarin de Christus zich van *God* verlaten noemt, en dus den nood van dit oogenblik betrekt op de geestelijke wereld, waarvan de aanwezigheid en de actueele werking Hij tevoren wel reeds *wist*, maar waarvan de schrik Hem nu ten volle in de *ervaring* overweldigt. In dat vierde kruiswoord is Hij dus alleen met God; en binnen den kring van God en van zichzelf - die twee - blijft ook Zijn laatste drietal woorden.

Zoo zijn dus Jezus' zeven uiterste woorden inderdaad een architectonisch geheel.

En met verwondering ontdekken wij de zooeven aangewezen '*isoleering*' van den Christus crucifixus.

Met verwondering, - maar met dankbaarheid tevens. Wij willen dat woord niet meer missen. *De geïsoleerde Christus,* - met Hem eindigde ons *eerste* deel. *De geïsoleerde Christus,* - met Hem vervolgde ons *tweede* deel. Welnu, *de geïsoleerde Christus,* Hij moet een plaats hebben ook in ons *derde* deel.

Maar het vervolg is bij God altijd *rijker* dan de voor-geschiedenis; daarom kan ons derde deel grooter wonderen verhalen dan ons tweede of eerste. Want *thans* eerst zien wij scherp en duidelijk dit ééne: het isolement, waarin de Zoon *teruggeworpen* is, door de menschen, en door God, en door den Satan, - het is niet slechts een *lot,* dat Hem doet *lijden,* en waarvoor Hij bukt, *omdat het nu niet anders kan,* maar heden staat Hij op in Zijn volle kracht, en rekt zich, strekt zich tot de *eigen daad,* waardoor Hij *zélf* zich isoleert. Hij doet het zelf. Hij doet het zelf. Hij isoleert zich zelf. Hij *bidt* met kracht om Zijn isolement.

Ja, ja, Hij *bidt* erom.

Wanneer ons straks zal blijken, dat Jezus' eerste kruiswoord een *gebed* is, waarin Hij *zelf zich isoleert,* dan zal met één gebleken zijn, dat, *juist in dit gebed,* Hij door een *eigen daad* naar zich toewringt de groote hoofdzaak van den dag: dat Christus *alleen* zal zijn, grondig alleen, alleen ten aanzien van het gansche al. *Alleen, in den katastrofalen vloek*. En zonder een stem, die Hem vraagt: wat maakt gij hier, Elia? Geen stormwind, geen aardbeving, geen vuur, geen verschrikkelijke stilte, - maar de profeet Elia heeft toch hier zijn meerdere gevonden. Want Elia *klaagde* over zijn isolement, doch Christus *bidt* erom. En ook Mozes heeft zijn meerdere gevonden. Hij kon den berg van zijnen dood beklimmen; maar wist, dat God hem wachtte in Zijn liefde. Doch Christus weet, dat God als Rechter Hem isoleert in vloek - en bidt nochtans om Zijn isolement. Mozes en Elia - nu keert Hij de rollen om. Nu komt Hij *u* vertellen Zijn uitgang buiten Jeruzalem.

Nu komt het er op aan, van dit alles aan te toonen, dat het in de Schrift te lezen viel.

Laat ons haar woorden nader overwegen.

Wij allen kennen den klank van het woord, dat ons hier bezig houdt: *Vader, vergeef het hun, want zij weten niet wat zij doen*.

Dat is dus niet minder dan een *gebed* van Christus; het ontwringt zich aan Zijn lippen onder het slaan van de hamers, en onder het gnuiven van de soldaten. Huivering en angst slaan op dezen heuvel des doods alle geesten in boeien, en smoren even alle stemmen; doch er klinkt *één* stem op, één stem, die een helder geluid laat hooren, en dat wel verzekerd is. Het is de stem van Jezus, de stem, die bidt. Hij vraagt den Vader vergiffenis voor Zijn moordenaren, die niet weten, wat zij doen.

Wie zijn dat toch, voor wie de Heiland bidt? *Wie* moeten in den zegen deelen, dien Hij thans van den Vader vraagt? Zijn dat de *romeinen?* Zijn het de *joden?* Zijn het die *beiden?* Zijn het soms alleen degenen, die *uitverkoren* zijn, en over wie straks het

Pinksterfeest zal lichten? De vraag wordt telkens weer gesteld, en sommigen achten het noodzakelijk, uitdrukkelijk te verzekeren, dat Christus niet bidt voor iemand anders, dan voor degenen, die in de uitverkiezing zijn begrepen. Zij komen tot die gedachte meer langs dogmatische, dan langs exegetische wegen. Zij achten het vreemd, dat Christus iets zou vragen ten bate van wie Hij zou moeten noemen: vijanden, haters Gods. Zij weten, dat de genade particulier is, en dus de voorbidding ook. Anderen evenwel, die eerder op exegetische dan op dogmatische wegen gaan, zeggen tot zichzelf, dat de eenvoudige zin der woorden dan toch maar deze is, dat Christus bidt voor die menschen daar, gelijk zij als groep Hem brengen in den dood.

De juistheid van deze laatste opmerking zal ieder moeten toestemmen. Voor wie wil lezen, wat er staat, is het duidelijk, dat Jezus bidt voor die menschen, daar vlak bij Hem, die Hem spijkeren aan het hout. Niet, alsof Jezus *alleen* die soldaten op het oog heeft, omdat *zij* willooze werktuigen zijn van de *óverheid;* want Hij vat in één woord samen de *gansche gemeenschap* van hen, die dit duister werk voor hun verantwoording nemen. Zoowel de joden als de romeinen bedoelde de Heiland. De romeinen voeren het vonnis uit, maar de hoogepriesters voeren het commando. En van die menschen vraagt nu Christus aan Zijn Vader, dat hun vergeven worde, wat zij doen; want zij peilen den diepgang van hun daad niet, noch haar tendenzen.

Nu is ook inderdaad de vraag te stellen, of Christus, onze hoogepriester, bidt voor een *massa?* Genade is toch particulier? En Christus, ook als mensch, kan immers niets begeeren, wat in zou druischen tegen wezen, wil en werk van den verkiezenden God? En zou nu Christus' hoogepriesterlijk gebed een massa zoeken, zonder naam, een massa, die niet één bewijs geeft van een trachten zelfs naar genade?

Niet alleen verstaan wij dit bezwaar, maar wij willen zelfs er nog één aan toevoegen. *Indien* het woord ‘vergeven’ in dit gebed van Christus beteekenen zou dezelfde ontzaglijke weldaad van genade, die Christus als hoogepriester voor al de uitverkorenen

Gods verworven heeft, en waardoor *de zondaar om niet wordt gerechtvaardigd;* en - *indien* dus hier de wil van Christus zich spannen zou tot die allerhoogste priesterlijke functie, welke verlossing schenkt en redt van den doem der zonde voor alle eeuwigheid, - hoe zou dan ooit dit woord te rijmen zijn, met wat er verder in het verhaal te lezen valt? Heeft Christus niet zooeven nog op den kruisweg Zijn *oordeelswoord* onder de schare geworpen? Heeft Hij niet zelf verkondigd aan de dochters van Jeruzalem, dat het oordeel haar achterhalen zal, en niet slechts haar, maar ook de gemeenschap van stad en volk? Dit was Zijn uiterste dienst des Woords, en deze dreigde, dreigde. En, zou nu Jezus' eerste reactie op Zijn laatste dienst des Woords zelf ontrouw zijn geweest aan dit gepredikte woord? Zou Zijn laatste prediking den donder laten rommelen, doch zou Zijn eerste, daarna volgende, woord een spelen wezen op de zachte herdersfluit? Springt Hij soms zóó uit de donderwolk op den zachten mosgrond onder de kinderen, die met recht en waarheid spelen, dat zij zelf niet weten hoe? Zou het waar zijn, dat Christus' eerste kruiswoord in strijd komt met wat Hij zelf voor het Sanhedrin gezegd heeft, toen Hij sprak: van nu aan zult gij zien den Menschenzoon in Zijne heerlijkheid? In dát woord verhief Hij zich toch boven allen, en zeide: *Mijn bloed wordt in de wereld niet verduisterd*. En zou Hij nu vandaag het vonnis van Zijn dood in het zand willen schrijven, waarin ook wel Zijn roode bloed mag worden toegedekt?

Gij ziet, er zijn vragen genoeg. Vragen, en even zoovele onwaarschijnlijkheden.

Niettemin, de oplossing is niet moeilijk. Het komt ook hier weer aan op zeer nauwkeurig lezen. Met name het woord, dat in den grondtekst staat, en door ‘*vergeven’* is vertaald, geeft ons den sleutel ter verklaring in de hand. Immers, de *vergeving der zonden* wordt in den bijbel met verschillende woorden omschreven. Met name de grieksche taal, die van het Nieuwe Testament, heeft hier verscheidene nuances. Het zou onnoodig zijn, hier al die grieksche woorden één voor één te noemen, en hun beteekenis na te gaan. Genoeg zij dit, dat het woord ‘vergeven’, gelijk het *hier,* in onzen

tekst, gebruikt wordt, beteekenen kan: iemand loslaten, de aanklacht of het vonnis tegen iemand nog niet in volle werking stellen, *nog geen effect geven aan wat misschien naar recht en rede door de misdaad is verdiend*.

Vergeving en vergeving zijn immers twee.

Er *is* een vergeving, die, *op grond van rechtsuitspraak,* tot iemand zegt: hetgeen gij hebt misdaan, dat is u kwijtgescholden; de rechtsvraag is wel onder de oogen gezien, de uitspraak van het recht wordt ook in geenen deele uitgesteld, noch haar effect opgeschort; *máár:* er is een rechtsgrond gevonden, die u volgens letter en geest der wet van rechtsvervolging voor immer ontslaat. Zulk vergeven is onder meer in de rechtvaardigmaking van den zondaar bedoeld.

Maar er is óók een vergeving, die enkel en alleen bestaat in een *voorloopig-buiten-werking-stellen* van de aanklacht of van het vonnis. Met of zonder rechterlijk vonnis kan iemand, wiens misdrijf beweerd is of bewezen, voorloopig van rechtsvervolging worden ontslagen. In zulk een voorloopig ontslag van rechtsvervolging ligt dan weer tweeërlei mogelijkheid voor de toekomst: *later* kan de man, die nu ontslagen werd van rechtsvervolging, opnieuw door de wet worden aangesproken en veroordeeld, òf, er is ook een mogelijkheid, dat in dien tusschentijd rechtstermen worden gevonden, waardoor hij definitief, en dán ook formeel naar het recht, voor altijd wordt ontslagen van de straf, of van haar dreigement.

Welnu: *zùlk* een *stopzetting van de rechtsvervolging,* voorloopig, en incidenteel, wordt thans door Jezus bedoeld. Hij spreekt zich niet uit *vóór* de rechtvaardigmaking van deze zondaren, en spreekt zich óók niet uit daar*tégen,* maar begeert alleen maar dit ééne ding van God, dat de verschrikkelijke straf, de *katastrofale* verdelging, die op de verdoemenis en de vervloeking van den Vorst des levens door dit adderengebroed Gods natuurlijke re-sponsie schijnt te moeten zijn, *nog zal worden opgeschort*. God moge niet dadelijk doorbreken met de krachten van het laatste oordeel. Hij moge wachten, en dezen dag niet onderbreken met de stormen van het jongste gericht. Vandaag althans moge God ‘geen werk

ervan maken', geen werk van wat heden door menschenhand bedreven wordt, door Adam en zijn bloed.

In dit gebed vertoont Jezus dus een sterk messiaansch zelfbewustzijn. En laat ook daarvan de aanspraken bij God gelden.

Hier is, zoo zeiden wij, een uiting van Christus' sterke messiaansche zelfbewustzijn. De Heiland is zóózeer doordrongen, *ook als mensch,* van Zijn eigen universeele beteekenis, en van Zijn messiaansche rechtvaardigheid-bij-God, dat Hij, zelfs als Hij het hoofd moet steken in de donderwolken van het uiterste gericht, aan de zonde van Zijn moordenaren verbindt het allerschrikkelijkste oordeel. Indien de Rechter doet, wat hier *verdiend* is, dan zal de zondvloed nog maar een klein gerucht zijn bij hetgeen hier zal moeten gebeuren. Dan zal de afgrond zich over deze menschen dadelijk moeten openen en sluiten.

Is dit geen scherpe zelf-ontsluiting van den zichzelf bewusten messiaanschen geest? Inderdaad, dit woord *is niet* een miskenning van wat Jezus gezegd heeft voor het Sanhedrin, of ook in Zijn laatsten dienst des Woords, zooals zooeven nog de schijn was, maar het is daarvan een *handhaving*. Hij weet zich nog Messias, wiens 'zaaksgerechtigheid' voor God volkomen is.

Maar als Messias wil Hij zich ook in Zijn gebed *doen gelden*. Hij weet het: God heeft met den Messias, dien Hijzelf gezonden heeft, alles te doen. Maar daarom kan het oordeel, dat over de moordenaren van den Heiland komen moet, zich *niet* ontladen, zonder dat Hij zelf daarin den Vader *Zijn wil laat weten*. Wonderlijk contrast: de gevloekte, die *ook van God* zich nu vervloekt weet, klopt toch aan Gods deur, en zegt: ik heb een verlangen, en mijn vrijmoedigheid in het kenbaar maken van mijn verlangen werp ik niet weg. Ik bid U, Vader - en mijn bidden rust in een sterk gevoel van eigenwaarde - dat Gij nog niet het oordeel komen laat. Ik vraag vergeving voor deze zondaren. Want ik wil enkel ruimte laten; ruimte voor de toekomst. Ruimte, - voor de rechtvaardigmaking door het geloof van allen die hier zijn, en onder het wel-

behagen zijn besloten. Ruimte, - ook voor de doorwerking van mijn Woord, zóó effectief en zóó volhardend, dat straks de maat kan vol zijn en het oordeel komen kan.

Hier volgt dus uit, dat Christus volstrekt geen inbreuk maakt met Zijn gedachten op het welbehagen Gods, alsof *Hij* vrijspraak pleiten wilde, dáár, waar het welbehagen deze niet geschonken had. Neen, neen, daar is iets anders. Christus voegt er aan toe: *zij weten niet, wat zij doen*.

Maar hoe nu?

De onkunde, zoo heeft men gesproken, die is toch geen excuus voor de zonde? Het niet ten volle doorzien van de portée van eigen kwaad, dat neemt toch niet de *schuld* der zonde weg?

Wij zeggen daarop: neen, dat is volkomen juist. Maar, zoo voegen wij daaraan toe, Christus vraagt ook niet om vergeving in den engeren zin. Dat de menschen nog niet weten, wat zij doen, is geen argument voor hun eeuwige zaligheid, maar een reden om met het oordeel nog te wachten. Zij moeten *eenmaal wèl* weten, wat zij doen. Dit uur van Golgotha moet door het Woord *verklaard* worden; God moge den tijd laten aan de visschers, die straks apostelen zullen zijn, om te prediken aan de wereld. De wereld *moet* straks wéten, wat hier gebeurt, opdat het gehoor van het gepredikte Woord den één brenge tot waarachtig berouw en geloof, en bij den ander de verantwoordelijkheid verzware, als hij zich niet in waarheid onderwerpt aan ‘dien, die spreekt’ op Golgotha.

Daarom bidt Christus niet om afstel van executie, ook niet alleen om uitstel van executie, doch om opschorting van het wraakgericht, dat evenwel moet komen. Christus bidt, dat er nog ‘tijd’ moge zijn, opdat eenerzijds de genade gegrepen worde door alle zielen, die in Christus' executie vrijspraak voor zich willen zoeken, en anderzijds nog diepere rechtsgrond worde geschoven onder de verdoemenis van wie hier hun God in Christus verdoemen. Vader, zoo roept hier de middelaars-stem, de wereld *moet* vergaan, maar houd Uw katastrofes nog in, en *laat Mij in den katastrofalen vloek nu maar alleen staan*. Vader, daar zijn veel dorre takken aan

Israëls boom. Naar recht en rede zouden al die dorre takken in den stormwind van het jongste oordeel dadelijk moeten afknappen, en zou de heele boom in het vuur moeten geworpen worden, maar houd Gij Uw vier winden nog terug, Vader, laat den boom vandaag nog staan, den boom van Israël, opdat er tijd gewonnen worde voor het inenten van nieuwe loten op den ouden stam, en opdat daarna de dorre takken met te sterker klem van recht worden geworpen in den oven.

Het is dus een ijdel ondernemen, als iemand dit nieuwtestamentisch woord van Christus zou willen ‘uitspelen’ tegen de oudtestamentische wraakpsalmen. Deze kúnnen trouwens met den geest van Christus, den gekruisigden voor-bidder, niet strijden. Ook die wraakpsalmen toch zijn door den Logos ons gegeven. Ze kunnen ook *alleen uit den vleesch geworden Logos* worden verklaard. Neen, in dit gebed *vereenigt* zich juist Christus' ziel met Israëls wraakpsalmen, hoewel zij tegelijkertijd wel zeer begeerig is, de wraak te doen verteren door de liefde. Christus' zachtsprekende woord, dat hier vergeving vraagt voor Zijne moordenaren, *mag* niet worden gesteld tegenover de wraakpsalmen, die het Oude Testament op aarde heeft geschreven; want het Nieuwe Testament draagt die wraakpsalmen zóó maar den hemel in; gij kent toch immers de bede van ‘de zielen onder het altaar’, die God vragen: hoe lang nóg, hoe lang nog duurt het, dat Gij ons bloed niet wreekt? Tusschen dit oudtestamentische en dit nieuwtestamentische wraakgebed staat als *verbindings-schakel* dit eerste kruiswoord in. Want Christus wil ook voor zichzelf den vollen tijd hebben, om Zijn werk te laten rijp worden èn voor de wreking van Zijn bloed, èn voor den verzoeningsdienst in Zijn bloed. Hij vervloekt de stuivende paarden van het jongste oordeel niet, en dringt ze niet terug, maar bidt alleen, dat de Vader nog die boden van den dood beteugele, opdat *Zijn* hand zich straks aan hunne toomen leggen zou. Vader, laat hen vandaag nog gaan; want al het oordeel moet den *Zoon* geschonken worden. Ontsla Hem niet, Vader, eer het de tijd is. -

Dus blinkt de Christus hier in volle lengte. Als Messias vordert

Hij Zijn recht, om zèlf de handen aan het wereldrad te leggen. Hij bindt Zijn kruis dus vast aan den *laatsten,* den *uitersten* dag. Dat is de ééne verbindings-schakel.

Doch er is nog meer.

Ook naar den *allereersten* dag grijpt Hij terug. Dat is de tweede verbindings-schakel. Want als de Zoon van God, die hier met den mensch Jezus immer één blijft, doet Hij, hoewel als *mensch* geworpen in den katastrofalen vloek, die Hem den jongsten, *laatsten* dag nabij brengt, desniettemin het werk van *God,* zooals dat ook geschied is op den *eersten* dag der intrede van de zonde in de wereld.

De *eerste* dag? Het oer-begin?

Ja, waarlijk.

Neen, wij willen niet herhalen hetgeen reeds vroeger werd gezegd over den wil van God, die, tusschen de eerste inkomst van de zonde en de doorwerking van den vloek, de historie inschoof van vele eeuwen: den cirkelloop van 't aardsche leven. Het is al meer dan eens gezegd, dat God tusschen het moment der eerste zonde en van den definitieven vloek de geschiedenis heeft ingeschoven, teneinde plaats te maken voor den Christus, die zoowel den zegen, als den vloek zou kunnen laten door-werken. Wij komen daar niet op terug.

Maar wij herinneren slechts daaraan, omdat het ons in de overweging van Christus' eerste kruiswoord den weg moet wijzen. Want: *nu kunnen wij verder*. Nu zeggen wij met eerbied van den Christus aan het kruis: zie toe: Hij doet volmaakt hetzelfde *als wat God gedaan heeft in het paradijs*. In het eerste uur der zonde, toen dus de *morgenstond* van den ‘dag des Heeren’, den genade-dag, was aangebroken, toen heeft God tot zich gezegd: *Ik ‘vergeef’ hun hunne zonden, want zij weten niet wat zij doen*. Ook dat was toen nog niet de volle rechtvaardiging van Man en van Manninne, maar het was een uiting van den sterken, goddelijken *Wil,* die den vloek inhield, en die den donder in Gods ‘schatkameren’ besloten hield, opdat de doorbraak van de hel zou worden gestuit.

Toen was het *morgenstond* geweest: de *aanvang* van den ‘dag des Heeren’.

En nu is het de *middag* van den ‘dag des Heeren’ geworden. Het uurwerk van den ‘dag des Heeren’, den jôm Jahwe, staat in 't moment van Golgotha op twaalf uur. En wederom klinkt daar die stem: *vergeef het hun,* zij weten niet, wat zij doen. Dit is alzoo *twee* maal gezegd. De *eerste* maal in het paradijs, de *tweede* maal aan het kruis. De eerste maal sprak de Logos deze woorden uit *vòòr* de vleeschwording, thans doet Hij het *in* en *door* de vleeschwording. Den eersten keer deed Hij het als de eeuwige *God,* maar die zich bereid verklaarde, *knecht* te zijn; en nu, den tweeden keer, *is* Hij de *knecht,* de knecht des Heeren, maar die als knecht den wil Zijns *Gods,* d.i. Zijn *eigen* wil, volmaakt bewaart en vindiceert. Beef, Pilatus, siddert, knappe karikaturisten: Hij blijft Zijn eigen ideeën trouw,[1)] Hij is ook God en mensch in één persoon.

Maar laat ook *ons* hier beven.

Want dien *eersten* keer, toen de Logos bad: Vader, vergeef het hun, toen wrong Hij de *mogelijkheid* van de algemeene geschiedenis los uit de spleten van den afgrond van Gods recht en waarheid. Maar thans, nu Hij voor den *tweeden* keer - op den *middag!* - ditzelfde gebed bidt, thans worstelt Hij om de *bewaring,* de handhaving, de voort-zetting, van de algemeene historie, die reeds haar loop genomen had, teneinde daarin de bizondere historie, die ook reeds haar aanvankelijke triomfen had behaald in het Oude Testament, te doen opbloeien in de volle energie van het Nieuwe Testament, met Pinksterfeest en kerkformatie. Hoor, Christus bidt, dat God Zijn uitverkoren vat, dien Paulus, kansen geve. Hij bidt voor dien opperbevelhebber van romeinsche soldaten, die Constantijn de Groote heeten zal. Hij bidt voor Luther en Calvijn. Hij bidt voor ons. Hij is zoo algemeen mogelijk geweest: Vader, vergeef het ‘hun’, - deze *massa* perditionis. Maar dit is nu eenmaal Zijn hooge, en zalige, strenge gebedsorde, dat Hij geen *generaal* woord ooit kan laten vallen, of het werkt zich aller-speciaalst in deze wereld uit.

Hoor, Jezus Christus bidt.

Erkent dien God, Hij is geducht; Hij doet Zijn sterkte boven

1) Vergelijk wat wij opmerkten in deel II, bl. 497-501.

lucht en boven wolken wonen. Gewis, hoe hoog de nood moog' gaan, God laat den vijand heden gaan, opdat de *Zoon* hem velle. Hem wordt gegeven alle macht in hemel en op aarde.

Wat zullen wij nog verder doen?

Wij zoeken het verband der dingen.

Wij verbinden nu tot één geheel de hoofdgedachte van ons voorgaand hoofdstuk met die van dit onderhavige hoofdstuk, waarin wij handelen over de bede van het eerste kruiswoord.

Ons voorgaande hoofdstuk immers heeft gezegd, dat Christus verkeerde in de spanning, onder de pressie, onder den ademafsnijdenden luchtdruk van den *jongsten dag*. Wij zagen dus, hoe Hij aan 't kruis beleeft den *avond* van den werelddag, den *avond* van den 'jôm Jahwe'. De hamerslagen waren in Zijn ooren donderslagen. Spijkers en hamers van soldaten waren voor Hem lansen Gods. Was 't overdrijving? Mensch, raas niet: *Zijn* oog heeft nooit met een vergrootglas zich 'gewapend'.

Welnu: het is *middag*.

Hij heeft den *avond* in gedachten.

En is tot Zijn *morgen*gebed weergekeerd.

Daarom zegt onze ziel van dezen Werker van Gods éénen dag, den Werker van den 'dag des Heeren': deze *heeft al weer niets verdrongen*. Deze Knecht van God, mijn Heer en God, doorleeft elk *moment* in organischen samenhang met *héél* den *tijd* van God. Het uur van Golgotha: de *middag*. In dien middag een teruggrijpen naar den *morgenstond*. En een doorlijden van de katastrofes van den laten *avond*. Daarom rechtvaardigt Hij àlle profeten: zij hebben ook den *dag des Heeren* als *één* grooten, ongebroken, dag gezien, hoewel hij vele eeuwen omspant. Christus' eerste kruiswoord is de apologie van alle profeten. Neem Golgotha weg, en ze zijn allen zenuwpatienten, overspannen dwazen. Maar Golgotha - dat is hun apologie. Zij hebben zich niet vergist; de jôm Jahwe is één; en de dag van Golgotha is het keerpunt aller tijden. En de Christus beleeft het in het jagen van Zijn uitgedreven bloed, en ook in het begeeren van Zijn uitgedreven woord. Het Woord is

vleesch geworden; en dit is nu de hooge boodschap: in het *vleesch* lijdt Hij de krampen en weeën van den éénen ‘dag des Heeren’, maar óók als *Woord* Gods, als ongeschapen *Logos,* leeft Hij in al de uren van ‘den dag des Heeren’ mee. *Zóó gaat God in tot onzen nood*. Het eerste kruiswoord, och ja, dat lijkt zoo een zacht gebed, zoo geweldloos haast als de uitstroomende adem van een bloeienden specerijhof. Maar óók bij dat eerste kruiswoord zeggen wij met diep ontzag: in al onze benauwdheden was Hij benauwd. Want Hij beleefde den ‘jôm Jahwe’; en - het is geschied, dat het ten tijde des *avonds* (de katastrofe), *middag* was (de worsteling om het voortbestaan der wereld), ja zelfs ook *morgenstond* (de handhaving van Zijn paradijsgebed: Vader, vergeef het hun).

Wat Christus hier bidt, is daarom ook *altijd onderscheiden* van wat andere menschen hebben gebeden, *ook al waren de woorden van hun gebed dezelfde als de Zijne*. Zeker, zeker, daar is Stefanus (Handelingen 7:60), en die heeft, later, óók gezegd: Heere, reken hun deze zonde niet toe. En daar is Paulus, en die heeft gesproken: Wij worden vervolgd en wij verdragen. Wij worden gelasterd, en wij bidden (1 Korinthe 4:12). Of ook: zij hebben mij allen verlaten, het worde hun niet toegerekend (2 Timotheüs 4:16). Maar meent gij, dat zij, en anderen onder de vervolgden van Christus, hier op gelijke hoogte staan als Christus Jezus? Wat zij gevraagd hebben, was vrúcht slechts van *Zijn* bidden. Daarom zegt Stefanus in zijn benauwden dood: Ik zie daar *Jezus* staan, en kon Paulus zeggen, dat in hem *Christus'* Geest gebeden heeft met onuitsprekelijke zuchtingen.

Neen, als andere menschen God aanroepen met de woorden: ‘Vader, vergeef hun deze zonde’, dan zijn daar twee mogelijkheden. Indien zij zoo spreken uit den Geest van Christus, dan is hun bidden vrucht van Jezus' bidden. En *scheiden* zij hun ‘liefde’-wil van de liefde en het recht van Christus, dan is hun kweelen om barmhartigheid tenslotte een ingaan *tegen* Christus' bidden, zoodra zij zich van Hém maar separeeren. Want Christus' gebed tornt niet aan het rechtsbestand van God, maar het is een worsteling, om

zoowel Gods *recht,* alsook Zijn *liefde,* hun *volkomen* effect te geven straks in een *rijp* geworden wereld. Christus, die, na Zijn uitersten persoonlijken dienst-des-Woords-in-vernedering dit eerste kruiswoord als toepassing daarop geeft, heeft daarin plaats gevraagd bij God voor den *permanenten* dienst des Woords, opdat Hij daardoor de wereld zou doen rijpen, de wereld met ‘de druiven der aarde’ (Openbaring 14:18).

Dus is de Christus, als God en mensch, bezig te vragen om *bestendiging* van wat wij noemden ‘den vicieuzen cirkel.’ Niet, dat Hij daarmee herroept, hetgeen Zijn roem was voor het Sanhedrin: dat Hij n.l. den vicieuzen cirkel in zichzelven *overwint*[1]. Immers, *juist omdat Hij hem overwonnen heeft,* juist *dáárom* neemt Hij den verderen loop van 's werelds ommegang in Zijn *eigen* hand. Alle macht wordt Hem van dit uur af gegeven. Het woord, gesproken vóór de hemelvaart: Mij is gegeven alle macht in hemel en op aarde, is een krachtige jubelzang, waarin de Overwinnaar Zijn armen strekt, Zijn longen vult, en zegt: Mijn eerste kruisgebed, God zij geloofd, dat is verhoord. De Vader kòn het niet laten.

Mensch, mensch, dit woord gaat u daarom onmiddellijk aan. Want indien het waar is, dat het eerste kruiswoord bidt om prolongatie van den vicieuzen cirkel der wereldgeschiedenis, wel, dan denken wij weer aan den oudtestamentischen Prediker. Hij immers is het, die van dien vicieuzen cirkel heeft gepredikt? Welnu, hij heeft dan ook gezien, hoe de menschen, die slaven van hun zondedrift, en die onverstandigen van geest, ‘zich’ op den cirkelgang van 't leven ‘*instellen’*, hun leven daarop als het ware *inrichten*. Hoor wat de Prediker zegt: ‘*omdat niet haastiglijk het oordeel over de booze daad geschiedt, daarom is het hart van de kinderen der menschen in hen vol om kwaad te doen’* (Prediker 8:11). Dat is te zeggen: omdat de katastrofe van het oordeel niet door-breekt, omdat de Goede Vrijdag ons levensvlak

1) Zie deel II, hoofdstuk VII, in 't bizonder blz. 126 en 127.

niet met den bliksem slaat, daarom zet zich de wereld ook op Golgotha op haar gemak; ook onder aan het kruis speelt men bij de roulette, en droomt niet van doem. *Dobbelende* soldaten onder aan het kruis - dat is de *inzet* van alle volgende eeuwen. *Omdat* Jezus' eerste kruiswoord is verhoord, daarom is het hart van de kinderen der menschen in hen vol om kwaad te doen; zoo kan men Prediker 8:11 óók vertalen. Christus' kruis doorbreekt den cirkel der wereldgeschiedenis slechts voor het *geloof. En dat is ook Zijn wil geweest*. Hij zelf heeft gebeden, dat de malle-molen van dit leven nog zou blijven draaien, en dat de molens Gods nog even langzaam malen zouden als te voren. Daarom is de loop der zonde bestendigd, en de strijd van geloof en ongeloof ook. De kerk beve nu: zij heeft het mysterie van Gods verhouding tot de zonde benoemd met den term: *actieve permissie*[1)]. Maar in dit kruiswoord wordt die *actieve permissie,* behalve goddelijk ook *menschelijk*: ze is niet slechts een geheim van God, doch *ook van Christus Jezus onzen Middelaar*. Hij *laat* de wereld nog begaan; dat is *permissie*. Hij *bidt* daarom: dat is *activiteit*. In 't ééne, eerste kruiswoord *geneest* Hij bij voorbaat *alle Malchus-ooren*. Hij garandeert aan Kaïn en aan Malchus een plaats op aarde tot aan den jongsten dag. Zijn woord heeft op den middag tot God gezegd: Vader, *vervroeg den avond niet,* laat den middag rustig tot *avond* ontwikkelen. *Dus is het hart der wereld nog vol om kwaad te doen*. De Christus zal zoo dadelijk, en zal alle dagen, in Zijn eigen garen vallen, want de spotters daar beneden bij Zijn kruis zullen *blijven* spotten. Waarom? Omdat Zijn bede wordt verhoord. Satan *kàn* nog strijden 'tegen de overigen van het zaad der vrouw' (Openb. 12).

Maar menschenkind, dit neemt niet weg uw zware verantwoordelijkheid. Juist omdat Jezus op den *middag* van den 'jôm Jahwe' het recht van God, om in den *avond* te verschijnen, *erkent* en tenslotte ook daarom *roept, juist daarom wordt Zijn* '*middag*' *bede van zelf tegen den* '*avond*' *flauwer van klank, en matter van toon*. Want immers Zijn groote argument is: *zij weten niet, wat zij*

1) Zie deel, I blz. 433.

doen. Maar elke nieuwe dag, elke volgende dag van zonsopgang en -nedergang, breidt de kennis van God in Christus in deze wereld uit. De menschen gaan zoo langzamerhand *wèl weten, wat zij doen*. Het Woord des kruises wordt gepredikt: de crisis wordt bewust gemaakt. De Anti-christ zal eenmaal volkomen weten, wat hij doet. En hoe meer de wereld op haar einde loopt, en hoe dichter de Anti-christ met zijn valschen profeet nabij komt, des te meer zullen de menschen *wél weten, wat zij doen*.

Zoodra dan ook de dag vervuld zal zijn, waarin, naar een bijbelsch woord, 'de kennis des Heeren de aarde zal bedekken, gelijk de wateren den bodem der zee bedekken,' zal Christus' '*middaggebed' verstommen. En dit zal het einde* - immers 'des *avonds*' - *zijn: een zwijgende Christus, die geen termen meer vindt voor het eerste kruiswoord*. Zoodra *Hij* Zijn mond sluit, en den inhoud van het eerste kruiswoord niet meer voor Zich neemt, zal het *avond* zijn, avond, avond van den 'jôm Jahwe'. *Dán breekt de katastrofe los, waarin Hij thans geisoleerd is, door Zijn eigen wil*. Dán worden al de sluizen van Gods toornevloed geopend.

Zoo is dan elke *dienst des Woords,* zoo is dan elke *verdieping van het theologisch denken,* een *eschatologisch* ding: het *slijpt de scherpte af van den bijzin van het eerste kruiswoord;* want 'zij weten het nu dan wèl, wat zij hebben gedaan[1)].' Het oordeel komt: en de zachte stem, die leek te lispelen: Vader, vergeef het hun, groeit aan tot een orkaan:

> Ik kom, Ik kom om d'aard te richten,
> De wereld in gerechtigheid.
> Mijn volk, waar 't wreed geweld moet zwichten,
> Wordt in rechtmatigheid geleid.

Nu, dit laatste is een rustpunt voor ons arme hart. Wij hebben

1) Daarom is de kerk, die het dogmatisch denken, zoo breed en diep het mogelijk is, verdiept, de *Maranatha-kerk*. Een gemeenschap, die de Maranatha-boodschap brengt maar het dogma loslaat of niet schept, is minder eschatologisch dan de dogmatisch-trouwe kerk. De kerk, die 't diepst en breedst belijdt, *die* is altijd eschatologisch bezig.

geen moed, het *oordeel* in te wachten, als wij niet tevens voluit mogen spreken van Zijn *priesterlijke liefde*. Maar nu, wees welgemoed: hier *is* onze Priester. Simon, gij hebt Hem geisoleerd, ge weet 't nog wel: die vloeken en die eeden? Maar wees getroost, discipel, die uw tranen wegslikt, *Hij isoleert zich heden zèlf*. Vader, zegt Hij, ik ga dan donker in; maar geef hùn de volle zon - tot op den jongsten dag. Ik wil *alleen* zijn in de katastrofe. Vader, *het* zaad der vrouw wordt heden *weggerukt,* dat woord is katastrofaal, het is een *doorbraak*-woord; maar geef den overigen van het zaad der vrouw nog een *plaats*. Bespreek, bereid hun nog een plaats in de woestijn[1)]; ik wil *alleen* zijn in de katastrofe. Zoo dwingt Hij de katastrofe, waarin Hij zelf geworpen is, van alle soldaten af, en van de priesters af, en van den tempel af, en van den Caesar af; en de batavieren aan de Westkust van Europa kunnen 's avonds hun buit verdeelen, en op Bonifacius wachten, omdat Hij dit gebeden had. Weest getroost, discipelen, en ook gij, vluchter zonder naam[2)]. Gij allen hebt Hem - 't is nog maar zoo kort geleden - geisoleerd. Maar heden doet Hij het zelf. Hij is geen object, maar Hij is subject van Zijn eigen isolatie.

Dit is toch wel mirakuleus: Hij isoleert *zichzelf*.

En, let daar wel op: Hij deed dat door een *gebed*.

Die *gebedsvorm* is geen toevallige bizonderheid, waaraan de aandacht wel voorbij mag gaan. Want, bidden is: *Gods wil tot onzen wil maken*. Het *gebod* wordt spijs en drank in het *gebed*. De biddende mensch, hij vereenigt zich met den wil des Heeren, door een eigen *daad*. Het is geen onbewuste levens-uiting, geen naieve zelf-uitstorting, het is een *daad* van den geest des menschen, die zich vereenigt met de hem bekende geboden en lasten van zijn God.

Welaan, de Christus heeft *gebeden*. ‘Vader, vergeef het hun’. Hij heeft *gebeden,* en door dat gebed zich door de hoogste spankracht van de daad in den katastrofalen dood geisoleerd.

Dus heeft Zijn priesterlijke ziel, in haar *dadelijke* gehoorzaamheid, zich geheel en al gevoegd naar het Hem gewezen lot: *geisoleerd te*

1) Openbaring XII.
2) Zie deel I, hoofdstuk XXVI, vooral blz. 457 v v.

zijn in heel de wereld. Hij heeft, door te bidden, het isolementsbevel van God gedronken. Hij heeft *alleen* geleden, *alleen* gestaan in het on-weer van den jongsten dag. Niet slechts, omdat Hij *moest,* maar ook, omdat Hij *wilde*. Zeker, Hij moest. Gezelschap - dat is een vlak-begrip. De vicieuze cirkel - dat is een *vlak*. In een *vlak* is samen-leving mogelijk. Maar de *doorbraak* van een cirkel-vlak, die geschiedt slechts in een zeker *punt,* een 'Hohlraum' wordt er door gemaakt. In een *snijpunt* is men altijd alleen; een Hohlraum - biedt slechts *nederdaling* in *isolement*. Wat is natuurlijker, dan Christus' isolement in 't oogenblik van *doorbraak* van het cirkelvlak van 't leven? Waarlijk Hij *kon* niet anders. Maar geloofd zij God: Hij *wilde* ook niet anders. Hij heeft er om *gebeden,* dat Hij *alleen* mocht zijn in den katastrofalen vloek, Hij heeft *gebeden* om Zijn isolement bij Zijne nederdaling in de hel. Hij heeft *gebeden,* dat is: Hij heeft de isolatie naar zich toegehaald. Prijs Zijnen naam: maar doe het zeer voorzichtig. Hij *moest* en Hij *wilde*.

En deze twee *zijn niet te scheiden*.

Hij is geisoleerd, ja, maar *niet alleen,* omdat Hij *wilde:* dit ware zelf-moord genoemd daarboven; loslating van God; en van de kerk. En wederom: niet *alleen* omdat Hij *moest*. Dán ware het geweest een *lot,* en Zijn verlating ware dan geweest zonder verlossende kracht.

Maar nu Hij *moet wat Hij wil,* en *wil wat Hij moet,* nu is het goed.

Wij kunnen dit *gebed* niet missen in het eerste kruiswoord. De gebedsvorm van dit isolementswoord maakt de isolatie-prediking van ons *eerste* en van ons *tweede* deel volkomen, vult Gods boodschap aan, en geeft ons eigen bidden nieuwe diepte. Want de waarachtige menschelijkheid van den Zoon des Menschen, ook in Zijn katastrofes, zij verleent aan onze gebeden kleur, en diepte, en een zuivere menschelijkheid, die nochtans door Hem met het ware wezen Gods zich kan verdragen.

Nu is de dag voor mij een wonder. De zon ging van morgen op, en ik heb mijn dag aanschouwd. Het was van Hem, Hij heeft

mij niet verhinderd, mijn werk te doen, omdat ik Hem gekruisigd had. Christus, groot in barmhartigheden. Pia anima. Heilig hart van Jezus.

De katastrofe is om Uw hoofd, Christus. Uw hart bonst ervan. Gij zaagt de wereld onder den zwaren druk van God om Uwentwil, en Gij hebt óók gezegd, dat Hij U toch verlaten ging. Dat waren twee waarheden, doch ze ondersteunden elkander. Gij hebt ze beide in Uw geest gezien, en van die beide voluit professie gedaan. Hun harmonie is een versmelting van paradoxale realiteit: wat houd ik, stumper, over dan het Woord, dan Uw gezag? Maar laat mij weten, Heer, dat in den vloek, die katastrofaal is, Gij met Uw eigen wil alleen zijt afgedaald. Een Christus, die geisoleerd is in den vloek door zichzelf, die leert mij mijn dagen tellen. Mozes heeft dat ook wel gevraagd, leer ons de dagen tellen[1)], maar hij kon dien tekst niet reciteeren bij het kruis. De heidenen leeren mij vergeefs: carpe diem; zij kunnen het eerste kruiswoord niet van binnen uit vertalen. Ik kan dat wel, als ik geloof. Dan ben ik zelf bij 't kruis geweest. Heer, leer mij mijn dagen tellen bij het kruis van Golgotha, opdat ik een wijs hart bekome. En volbreng Uw eigen werk aan Uw knechten. Vader, vergeef het ons, want wij kunnen slechts in den jongsten dag ten volle zien wat wij hier hebben gedaan. - - - Broeder, pluk den dag; weet gij, hoe zeer Zijn stem daarboven al gedaald is? Hij spreekt elken dag zachter van de menschen, die niet weten, wat zij doen. Een roepende Jezus is verschrikkelijk: een zwijgende Jezus is nog veel vreeselijker. Ik durf niet slapen: als ik den kalender omsla, dan weet ik, dat Zijn stem zachter spreekt dan gister. Hij weet, hoeveel ik weet. Het dogma van de kerk - Hij heeft het zelf geleerd, want Hij heeft grooten lust aan Zijnen jongsten dag. Hij roept een concilie samen, in Nicea, en Hij is in Wittenberg geweest, en in Genève en in Dordrecht, want *Hij wil zoo graag, dat wij het weten* - - dacht gij soms, dat Hij Zijn oordeelsdag tot in het oneindige uitstelt? Het eerste kruiswoord - ja, zeker, maar uitstel is geen

1) Psalm 90.

afstel, doch is bij Hem een *haasten* ter vervulling op de rechte wijs, Jezus' zachte gebeden zijn van ijzer. Alleen als ik *in* Hem ben, kan ik veilig slapen gaan bij dezen lieven Heer. Want op Patmos heeft Hij door Zijn Geest mij gesommeerd, Zijn eerste kruiswoord aan te vullen - neen, neen, niet tegen te spreken - door 't uiterste gebed: Kom, Heere Jezus, ja kom haastig. Het eerste kruiswoord, ja, dat is zeker één van die dingen, die zoet zijn in den mond - de eerste aanraking - maar bitter in den buik - de nadere ontplooiing, de uitwerking. -

Ga nu in de stilte: het is morgen geweest, en het is middag geweest: de ééne dag. Zon, sta nooit meer stil te Gibeon, noch gij, maan, in eenig dal van Ajalon. De tweede Jozua heeft schijnbaar met den eersten Jozua meegebeden. Maar Hij heeft in werkelijkheid boven hem uit-gebeden. Dit was Zijn *recht*. Kom, groote Jozua, kom haastiglijk. En voorts - de GENADE van onzen Heere Jezus Christus zij met ons allen, amen. Want anders.... maar neen, laat mij nu eindelijk toch eens stil zijn voor Hem.

Hoofdstuk VIII. Christus onder de bandieten.

> *Alwaar zij Hem kruisigden, en met Hem twee anderen, aan elke zijde eenen, en Jezus in het midden*.
> JOHANNES 19:18.

TOEN Christus in de wereld kwam, werd Hij gezien tusschen wijzen en geschenken-brengers, tusschen herders, die ook bidders waren, en tusschen stamgasten van den tempel. Toen Hij de wereld scheen uit te gaan, was Hij onder - de bandieten[1].

Het evangelie verhaalt ons, dat, toen Jezus uitgeleid werd ter kruisiging, twee misdadigers met Hem tegelijkertijd opgebracht werden naar de plaats van de executie. Wie die menschen waren, valt niet te zeggen. Wel is hun naam genoemd; en met name de apocriefe verbeelding heeft hardop die namen afgeroepen. Zoo wordt er verteld, dat de één heette Zoathan, en de ander Chammata. Ook komt een ander stel namen voor, waarbij dan de één genoemd wordt Dysmas (of Dismas), en de ander Gestas (of wel Gistas). Nog een derde lezing bestaat er, volgens welke de één zou geheeten hebben Titus, en de ander Dumachus.

Dat de overlevering, die trouwens zichzelf weerspreekt, hier in geen enkel opzicht betrouwbaar is, behoeft voor ons geen betoog.

Evenzoo is er ons weinig van bekend, hoe het zoo kwam, dat deze misdadigers op denzelfden dag als Jezus aan den folterdood werden prijsgegeven. Of hun executie al bij voorbaat op dezen dag was vastgesteld, dan wel of Pilatus besloten heeft, nu Jezus toch

1) Dit woord, gekozen in overeenstemming met Grosheide, komm. Mt., blz. 351.

aan den dood werd overgegeven, ‘dan maar’ tegelijk de andere veroordeelden te doen sterven, - wij weten het niet. Wel mogen we als zeker aannemen, dat Pilatus ook hierbij de bedoeling gehad heeft, de *joden* te hoonen. Hij vond dat niet zoo kwaad bedacht: de *jodenkoning* - die dweper Jezus - moest een escorte hebben van twee *bandieten*. Dat Pilatus *Jezus zélf* in de eerste plaats heeft willen smaden, door Hem op één lijn te stellen met het uitvaagsel der maatschappij, is niet aan te nemen. Dáárvoor is de herhaalde betuiging van Christus' onschuld in zijn mond, toch wel te stellig geweest. Alleen maar, hij zal de *joden* hebben willen bespotten. Zij hadden hem zóó dwars gezeten, heel den langen dag, dat hij nu eindelijk zich fijntjes wreken wilde. En hoe kon hij dat nu sprekender en ‘voornamer’ doen, dan op deze manier: dat hij den gewaanden jodenkoning meegaf, als zijn onderdanen: - twee boeven? Reeds eerder had Pilatus àl zijn trots en verachting, gemengd met spijtgevoel, neergelegd in het schampere woord: Ziet, uw koning[1)]. En straks spreekt eenzelfde verachting zich, niet zonder venijn en sarcasme, uit, in het opschrift, dat boven het kruis is bevestigd: Jezus de nazarener, de koning der joden. Dat waren dus twee manieren geweest om de joden te beschimpen. Twee handelingen van nijd en narrigheid. Welnu, *tusschen* deze beide handelingen in laat zich ook de samenstelling van den donkeren stoet het gemakkelijkst verklaren in dézen zin, dat Pilatus inderdaad de *joden* als volk heeft willen bespotten. Ha, kijk, de jodenkoning is aan een kruis geslagen in gezelschap van twee fraaie onderdanen, menschen van het laagste allooi, rechts en links van hem. Fijne persiflage van dat giftige jodenbroed!

En zoo is 't dan geschied, dat Jezus, als de Koning van de joden toch weer ingelijfd is in de gemeenschap, die Hem uitgeworpen heeft.

En wordt het joodsche volk gehoond door denzelfden rechter, dien het in den arm genomen heeft, om toch zijn wil aan Jezus Christus te volbrengen.

Toch is niet wat Pilatus doet de hoofdzaak, maar wat *God* dóór

1) Zie deel II, blz. 524.

hem doet. Het Evangelie van Markus teekent aan, dat deze nivelleering, ja, het woord is hier op zijn plaats, deze encanailleering van den Christus een vervulling was van de oude profetie, die omtrent den lijdenden Knecht des Heeren eenmaal aldus gesproken had (in Jesaja 53:12): *Hij is met de misdadigers gerekend*. Men kan dit ook vertalen door: *Hij liet zich tellen met de overtreders*[1]. Sommigen meenen, dat deze verwijzing naar Jesaja, zooals zij in Markus' evangelie voorkomt, niet door Markus zelf geschreven is, omdat er handschriften zijn, die een andere lezing geven. Wij persoonlijk gelooven niet, dat deze redeneering bindend is. Doch in elk geval is de allegatie van Jesaja 53:12 naar den zin volkomen passend in de geschiedschrijving der evangeliën. Ook Christus zelf heeft aan den Paaschmaaltijd uitgesproken: *Want Ik zeg u, dat nog dit, hetwelk geschreven is, in Mij moet volbracht worden, n.l.: en Hij is met de misdadigers gerekend* (Lukas 22:37). Hier is dus een woord van Christus' eigen messiasbewustzijn; en het legt zelf verband tusschen hetgeen Jesaja schreef omtrent den Knecht des Heeren, en wat Jezus van Nazareth ondervond in den dag van Zijn lijden.

Verband, - doch dat niet alleen. Er is niet alleen *éénheid* tusschen Jesaja en Jezus, doch daar is ook *vervulling* van Jesaja's woord door Jezus' werkelijkheid. Want *reeds eerder* was Christus met de misdadigers gerekend; alleen maar, dit alles moest *vervuld* worden. De nivelleering van Christus, ik bedoel van God, met het schuim van de straat en met het vaal geboefte, moest nog haar volle aanschouwelijkheid hebben. Want Satan zint nog op een mooie vraag, die hij de kerk zal stellen. Hij zal haar al de eeuwen vragen: is het ook, dat God gezegd heeft: hij *lijkt* Mijn Zoon? Die vraag wordt heden voorbereid.[2]

Want er is weer de werking van de profetie. En wederom de kruiing van het Woord.

Dus is het lang niet enkel maar Pilatus' kwade roes, of diens fijn gesponnen netwerk van sarcasme, maar 't is vooral geweest *Christus'* eigen schikking, en *Gods* regeering, en *Satans* kwade

1) Alzoo de vertaling van Dr J. Ridderbos, Jesaja II, 129.
2) Homo(i)ousios.

lust, dat hier, in het oogenblik, waarin de Christus wordt *verhoogd* en *publicatie* krijgt[1], óók *twee boeven* met Hem publiekelijk op één lijn gesteld worden. Hier is niet slechts een schikking Gods, maar ook een daad van Jezus zelf. Hij *liet zich rekenen* met de misdadigers; Hij *liet* zich mèt hen tellen; 'immers liet Hij het zich welgevallen, dat zijn volk Hem hield voor een door God om zijne zonde geslagene, en dat men Hem in het gericht als een booswicht veroordeelde'[2]. Hij liet zich door den Satan wel onder het rapalje zetten. Want Hij zelf durft de vraag wel opwerpen, of God soms ook gezegd heeft: deze *lijkt* Gods Zoon. Hij zal de vraag zelf aan de orde stellen straks: homo-ousios of homoi-ousios: God gelijk òf God gelijkend? En daarom *moet* Hij onder het canaille - en moet Hij *daar* het allergrootste offer brengen, opdat zij ziende niet zien en hoorende niet verstaan.

Zoo schuift zich dan ook nu weer, in den verwarden handel van Pilatus, de orde en de zuivere wil van God. Christus is met de misdadigers moeten gerekend worden. Hierin komt ten volle uit van onzen kant het kwaad der wereld, en Zijnerzijds de zwaarte van Zijn strijd en de diepte van Zijn zelf-vernedering.

Wat het eerste betreft, de kwade luim der zonde werkt zich in dit opzettelijk aan Jezus toegevoegde geleide nog altijd uit. Christus wordt door Pilatus nog steeds behandeld, zooals hij Hem den ganschen dag bejegend heeft. Dat Pilatus de joden en de joodsche natie hoonen wil, door straatgeboefte naast Jezus te doen hangen, drie ellendelingen, naast elkaar, en dan hun treurigen koning in het midden, daarin handhaaft hij zijn houding van den ganschen dag. De rechter wreekt zich aan de *joden,* maar - ten koste van den nazarener. De joden brachten Pilatus in een booze bui, doch Christus moet er onder lijden. Op Christus' rug laat God de geeselslagen vallen, en Pilatus teekent er een leelijken jood op: een karikatuur. En nog altijd gaat de man, die vroeg, wat 'waarheid'

1) Zie hierover deel II, hoofdstuk XV, vooral blz. 285 v.v.
2) Zie Ridderbos a.w. 146.

was, aan de *ethische* probleemstelling voorbij. Dat hij Jezus als een *macht- en recht-elooze* op één lijn wil plaatsen met deze beide mede-verdoemden, dat is de eerste zonde Maar de tweede, grooter dan deze, is, dat hij Jezus op één lijn plaatst met de *misdadigers*. En dat, niettegenstaande het feit, dat Pilatus voor zich zelf erkent, dat tusschen die bandieten en den Nazarener een afgrond gaapt.

Maar zullen wij Pilatus oordeelen boven anderen?

Neen, want zijn kwaad is slechts de oude wortelzonde: eerst plaatst de wereld den Christus in haar *eigen* licht. Dat is 't begin. En straks eindigt ze dáármee, dat zij Hem durft nivelleeren met de minsten, met de misgeboorten der cultuur, zooals zij *zelf* het in haar boeken schrijft. En immer laat men als Pilatus den Christus circuleeren om het eigen, hoogmoedig Ik.

Dus kan men veilig zeggen, dat de karikatuurbeelding, die *de soldaten* van Jezus' koningschap gegeven hadden, zich ook aan het kruis nog vrij vertoonde voor het oog der menschen. Die spotprent van de soldaten is door den rechter op den kruisbalk geplakt, op het witte plankje, dat den ‘titel’ van Jezus liet lezen[1)]. Alleen maar, óók de medekruiselingen worden nu in karikatuur gebracht. De arme tobbers: zij moeten ook weer lijden om den Nazarener - precies zooals Bar-Abbas[2)] - want zij zouden niet op de spotprent gekomen zijn, als Jezus er niet geweest was. Ach, dat nu elk zich schamen moet voor Jezus Christus. - Ja, ook het jodendom wordt met Hem mee gehoond: Hij neemt ze allen mee in Zijnen val. Er zijn *drie* kruisen: een gewaande koning, en dan die twee andere prachtexemplaren van vader Abraham; dit drievoudig snoer mag vooral niet verbroken worden, vindt Pilatus, want het geeft een prachtig spotbeeld van heel het joodsche volk. Twee doode takken en één dikke, die voor stam kan dienen: zoo maakt men den boom van Abraham toch wel belachelijk. En Pilatus geeft alle dorre takken van Abraham prijs aan de verachting. Hij miskent het groene hout, maar daar was een stem uit dezen doornenbosch: indien zij

1) Zie hierna hoofdstuk IX, in 't bizonder blz. 172.
2) Zie deel II, blz. 442.

dit doen aan het groene hout, wat zal aan het dorre geschieden? Zoo dadelijk was die stem vervuld.

Doch, hoe zeer deze karikatuur voor Christus pijnlijk moge geweest zijn: Hij heeft nochtans Zijn arbeid trouw te doen. *Hij mag het volk, dat Hem verachtte, niet verachten*. De groote vraag van Paulus: *of God Zijn volk verstooten heeft,* toen Hij het liet verkommeren buiten de genade, en buiten het verbond, *die* vraag leeft vandaag *eerst* in *Jezus'* ziel.

Weer spreken wij dan ook van een *verzoeking* van den Heiland.

Want immers, Zijn eigen volk heeft Hem veracht. Dat volk heeft daarmee zijn plaats onder de zon naar recht *verloren*. Het is als vleeschelijke gemeenschap inderdaad den *dood* waard. Maar als *Pilatus* dat machtelooze, tweemaal verstorven volk hoont, en zijn povere schamelheid publiek tentoonstelt, dan moet de Christus als de Zoon des menschen tegen deze botte karikaturiseering *éven sterk zich verzetten in Zijn geest,* als Hij gedaan heeft, *toen Hij zelf kwam in de wereldkarikatuur:* doornenkroon, rietstok, roode mantel. Indien Jezus Christus, zelfs in Zijn bitterst lijden, - neen, *juist* in dat lijden - niet *even* machtig met het *vraagstuk van Israël* bezig is als later Zijn knecht Paulus, onder inspiratie van Christus' Geest, ermee te worstelen heeft - Romeinen 9 tot 11 - dan zou de ziel van Jezus volgens goddelijke rechtsleer behagen hebben gehad in de zondige vormen van Pilatus' spot. Dan zou met *Zijn* goedvinden Abrahams *zaad* tot *exlex*[1] zijn gemaakt, nadat Pilatus alzoo Abrahams grooten *Zoon* vooreerst gedaan heeft. Dan zou de Christus met Pilatus zich - o wee, het woord is *weer* op Zijn plaats - hebben geëncanailleerd. Dan waren de boeven Zijn *passend* geleide geweest: Hij ware hunner één geworden. Dan zou Hij kwaad met kwaad vergolden hebben. Dan zou de bergrede in Zijn aangezicht gevloekt hebben, waar zij spreekt: ‘Bid voor degenen, die u vervolgen’, d.w.z. *in dit verband:* ‘*dring in den wetskring terug, die u er buiten hebben geworpen.’* Dan zou Jezus Christus met de vraag van Paulus: ‘Heeft God Zijn volk ver-

1) Zie over dit begrip hfdst. I van Deel III, en Deel II, verschillende hoofdstukken.

stooten?', niet oneindig bezig zijn geweest in gerechtigheid. Dan was de inspiratie van de Schrift door Christus' *eigen* Geest verloren geweest. Dan was het alles, alles *uit* geweest.

O, wee dien Mensch, die *ons in alles gelijk is:* o wee, als Hij *niet toornt tegen Pilatus,* die de hooners van Jezus hoont!

Ja waarlijk, ook hier hangt *voor ons verschrikt gezicht* alles weer aan een zijden draad. Hoewel het te gelijker tijd *verankerd* ligt in de *zuivere* ziel van den Zoon. Indien Jezus Christus behagen had gehad - of zelfs maar *geen mishagen*[1] - in den hoon, het *zaad van Abraham aangedaan* door Pilatus, dan ware de Christus van Zijn messiaansche ambt vervallen. Dan zou Zijn eigen booze ziel het zaad van Abraham geestelijk van zich *gedreven* hebben. Dan had Hij, wellust hebbend aan Pilatus, die wellustig trapt op de dorre takken van Abrahams boom, tegelijkertijd dien boom *zélf* prijs gegeven.

En dit mag Hij niet doen, omdat God voor dien boom van Abrahams zaad nog toekomst heeft. God kan geen enkelen boom, dien Hij geplant heeft, immer kappen, zoo zegt Paulus: wanneer Hij nieuwe loten ent, dan brengt Hij deze nieuwe loten slechts in den ouden stam. Wee over den Christus, als Hij niet *leeft* uit deze wet, dat God den *ouden stam* niet verbrandt. Wee Hem, als Hij niet leeft uit deze wet, en niet door den *Geest* de Vader zijn kan van den geinspireerden schrijver van Romeinen 9 tot 11....

Maar onze ziel *gelooft* in Hem. En door dat *geloof* erkent zij, dat Hij van binnen heeft geweend over de joden, die door Pilatus zijn gehoond. Als Hij nabij de stad kwam, weende Hij over haar; - maar dit is al geweest. Als Hij uit de stad geworpen wordt, weent Hij nog om haar, en zegt tot God: het is niet waar, mijn Vader, het is niet waar, het zaad van Abraham is niet verloochend. Ik zeg dan: Heeft God zijn volk verstooten? Neen, God heeft niet verstooten wat Hij te voren *gekend* heeft[2]. Vader, Vader, bescherm deze boeven, zet ze op hun plaats: die Pilatus, Vader, zet nu letterlijk álles van zijn plaats. *Mijn* volk, o Vader *is* niet, wat deze karikaturist ervan belieft te maken. Vader, bescherm het recht

1) *Dadelijke* gehoorzaamheid even groot als *lijdelijke*.
2) Zie den aanvang van Romeinen XI.

van alle bandieten: Gij hebt nog nooit een bedelaarsvolk gecreëerd, hemelsche Vader, al zegt Pilatus het duizendmaal. Ik loof U, Vader, en ik prijs Abraham, onder de bandieten.

Toen zeiden de engelen tot elkaar: zalig zijn de vrede-makers, want zij zullen middelmuren van afscheiding mogen bouwen.

Nu, Hij wàs dan ook vrede-maker. Gansch inwendig. Hij beleed Abrahams gemeente op haar smalst. Hij beleed haar voor Pilatus. Wie Abrahams bandieten belijdt voor den Vader, dien zal God belijden voor zichzelf.

Derhalve: ik *geloof*. Ik *geloof,* dat dit droevig escorte van twee misdadigers voor Jezus een verzoeking was. Ik *geloof,* dat Hij het zich bewust was: de spot van Pilatus keert op den kop van de joden terug, maar Ik, tweede Adam, mag mij daarom niet verblijden. Ik *geloof,* dat Zijn geest geworsteld heeft, tusschen de bandieten en Vader Abraham, aan wien God eenmaal duizend sterren toonde, de duizenden verdubbeld, zeggende: alzoo zal uw zaad zijn, en Ik de Heere zal het *niet* verstooten in der eeuwigheid.

Ik *geloof,* dat Hij Abraham tegen het Beest van Rome - Pilatus - hoog gehouden heeft. Ik heb geen andere zekerheid dan die van dit *geloof*.

Maar dit geloof wordt niet beschaamd. Het ziet Hem straks arbeiden, zóó lang en zóó zwaar, en zóó zeer met spanning van geest, dat Hij van deze twee menschen, die mèt Hem zijn gebracht in de wereldkarikatuur, die met Hem op éénzelfde spotprent stonden, *er één behouden kon ten eeuwige leven*. De sterke worsteling van Jezus, om het behoud *juist van dien moordenaar,* die naast Hem hing, is het bewijs voor ons, *dat Hij zich niet heeft gezet op de wegen van Pilatus' zonde en van ons aller* '*vleesch'*. Hij heeft, toen Hij zelf de exlex werd, het getal van wie denzelfden titel voeren *niet vermenigvuldigd*. Maar Hij heeft straks het uitgejubeld, *ook om met Pilatus' spot geen gemeene zaak te hebben:* man, exlex, broeder in de karikatuur, *heden zult gij met Mij in het paradijs zijn*[1)]. Dit tweede kruiswoord - dat is Abraham erkennen.

1) Hierover nog in een volgend hoofdstuk.

Het is den *boom* van Abraham laten staan. Van hier uit begint de victorie van den Geest, die Paulus inspireert. Hier heeft Hij zich tegenover alle joden gezuiverd: en getoond, dat Hij den schralen helletroost - *lachen om het verderf van den ander* - niet begeert.

Want, wat dien *helle-troost* betreft, - daar is gezegd, door Jesaja en ook door Ezechiël, dat de verdoemden in de hel *elkander* hoonen en bespotten; dat de één zich troost over het ongeluk van den ander. Maar het *tegenbeeld* is hier in dezen Man van smarten. De groote Exlex troost zich met den exlex niet; de spot*koning* troost zich met de bespotte *onderdanen* niet, maar Hij worstelt, om een man te grijpen, die ten doode wankelde. Hij worstelt om een kind van Abraham, waaraan straks, mèt Hem, alles ontbreken gaat, te doen ontvangen in de eeuwige tabernakelen.

Dit is de Heiland van ons hart. Wij danken Hem, omdat Zijn schamel escorte Hem niet heeft kunnen verzoeken, doch Hem enkel gelegenheid kon bieden zich te toonen in Zijn ware majesteit. Aanbid Hem: Hij maakt zich vrienden uit de onrechtvaardige komedie, zoodat, wanneer Hem alle waarheidsblijk ontbreken zal - aan Zijn kruis - zij Hem mogen erkennen in de eeuwige tabernakelen.[1)]

De Vader prees den voorzichtigen dialectischen Meester: Hij was door de karikaturen niet verschalkt. De engelen zongen van werkelijkheid en waarheid. De wereld tuimelde niet om, en dat alleen, omdat Hij Pilatus dóór had, en dien man niet lijden mocht, toen hij bandieten als modellen koos voor een boosaardige karikatuur der joodsche natie.[2)]

Dat deze spanning van Jezus' geest, om *zelfs* de bespotting van het zaad van Abraham in *dit* uur nog theocentrisch te zien, voor Jezus *lijden* beteekent, is nu wel iets, dat tot ons spreekt. Och, och, - die aandacht, *die zich nooit ontspannen mag!* En die ambtelijke verplichting, om altijd weer te *geven,* ook waar men

1) Vergelijk Lucas 16:9.
2) Bouwstof voor een preek voor de zending onder de joden; er ‘ligt een deksel op hun aangezicht’ - alleen op 't hunne? - als zij van Jezus onder de bandieten lezen.

alles *neemt!* En die zware strijd der ziel, om het zaad van Abraham, dat Hèm *niet* beschermt tegen Pilatus, toch in Zijn eigen ziel te beschermen tegen Pilatus!

En dan die nivelleering!

Zie, het is het uur, waarin Christus niet alleen het *Hoofd* zal zijn van het genade-verbond, dat is te zeggen: Hoofd van het verloren geboefte, dat *in Hem* door God gezien wordt als '*gemeente van volmaakt rechtvaardigen'*. En in ditzelfde uur wordt Christus 'gemeen gemaakt', geëncanailleerd. Valsche schijn! Niet alleen wordt Hij met de *misdadigers* gelijk gesteld (negatie van Zijn heiligheid), maar zelfs wordt Hem de kracht ontzegd, bij voorbaat reeds ontzegd, om uit wat schandelijk is en veracht, een *werkstuk* te maken van den Geest der wedergeboorte. Want de karikatuur van Pilatus is - gelijk alle karikatuur - slechts zóó te verstaan, dat de *hoofdpersoon* - in dit geval de *koning* - die plechtig uitgedost wordt, het diepst vernederd en gehoond wordt.

Doch laat ons niet meer klagen.

God gaf Zijn Zoon nog *werk te doen*. Eer Hij volkomen nedervoer ter helle, had Hij de zware taak, aan een verloren mensch te doen het werk van Zijn groot-messiaansche wereldmissie.

Zien wij de dingen zoo, dan is het gezelschap van bandieten, waarin men Jezus heeft geplaatst, van *God* gewild. Het is, van Zijn zijde gezien, strenge *noodzaak* geweest. Geen zweem van luchtig spel met toeval, maar het volle *recht* van God plaatst Christus hier op zijn alleen Hem aangewezen plaats. Dit is de *wáre* verhouding: Jezus, temidden van de nietswaardigen. Geen *politieke* gevangenen, geen Bar-Abbassen, zonen van voorname rabbi's,[1)] geen menschen van wie men weet, dat zij, nu ja, alleen door politieke verwikkelingen in de gevangenis gebracht zijn, maar twee *echte bandieten* worden Jezus meegegeven. Het minste van het minste, hetgeen door *àllen* wordt veracht, *dát moest met Jezus mee*. God grijpt met opzet uit de *onderste* lagen, van wat de zonde in de wereld van de misdaad

1) Zie deel II, blz. 446.

baarde, en grijpt er twee uit, en zet ze naast Jezus op het pad, den één rechts, den ander links.

En waarom doet Hij dat?

Om u en mij te breken.

Want wij voelen ons allen altijd toch nog beter dan die boeven. En toch, hier is, ook volgens hemelsche profetie, de Koning bij Zijn Hem *passende* onderdanen. Toe, zeg het nu eens één keer met gedachten *en met eerbied:* the right Man in the right place. Christus onder de bandieten. God neemt opzettelijk uit de alleronderste lagen, om te doen zien, dat Jezus, als Hij zelfs daar, in dàt gezelschap, het paulinische vraagstuk[1)] oplost, en een greep ten leven doet, niet *beschavend,* maar allereerst *bekeerend* werkt. Dat hij niet voortbouwt aan wat in den mensch nog aanwezig is, maar, ook bij u en mij, slechts *dán* het leven geven kan, wanneer het een *nieuwe schepping* is. Hij zegt tot de vrouwen, die Hem beschreien: wat roemt gij: wij zijn Abrahams zaad? Ik zeg u: dat God zelfs uit deze bandieten, uit dit canaille, Abraham kinderen kan verwekken.

Hij zegt dit *ook tot ons*. Want wij allen komen uit de onderste diepten op. De bandieten, die Jezus begeleiden, moeten, juist in de *vormen* van hun verachtelijk wezen, aan ons ontdekken en vertoonen het wezen der zonde, dat bij allen, die God verlaten, tenslotte hetzelfde is, ja, nog ellendiger. Want ook *bandieten* zijn geen adaequate uitbeelding van den schrikkelijken aard der zonde. *Zelfs uit* hun gezelschap krijgt de locus de peccato slechts *gebrekkige* illustratie.

Het komt dus op ons aan, op ons, nette menschen, die stichtelijke lectuur koopen.

Want zoodra *wij* niet de *Ueber-mènsch,* maar de *onder-bandiet* geworden zijn, hebben wij er iets van begrepen. En dan zeggen wij tot Pilatus: stumper, gij kunt wel nivelleeren, maar Jezus Christus Zijnerzijds kan enkel professie doen van de electie en de reprobatie. Hier werkt het welbehagen, het eeuwig welbehagen Gods. Dat *welbehagen,* dàt zal Jezus '*in het midden'* plaatsen. De twee bandieten rechts en links. En daarna zal het Jezus bevelen,

1) Zie boven, bl. 139.

te openbaren, in de bekeering van den één, en in de verharding van den ander: de wonderen van verkiezing en verwerping, de uiteendrijving van Abrahams zonen en bastaarden.

Na dit vertoon van naakte werkelijkheid is het nu geen zonde meer, te spreken van de symboliek van Golgotha. Gelijk wij gezien hebben, boven,[1)] dat de topografie van Golgotha symbolische beduiding heeft, omdat van daaruit wegen gaan naar Sion, (de gemeenschap) en naar Ge-henna (de verlating) zoo wordt ook nu weer op dit ééne kleine plekske grond, dit heuveltje-van-dood, diezelfde symboliek zeer plastisch uitgewerkt. Want: Jezus tusschen de moordenaren, - dat is: de weg naar de gemeenschap, en naar de verlating. Op dezen dag zullen er twee in één escorte zijn: de één zal aangenomen, de ander zal verworpen zijn. Er is geen nivelleering meer, als God er maar bij te pas komt. En - dit is altijd zoo en overal. God maakt van Golgotha, dat dorre, kwade plekje op den wereldgrond een toebereiden akker, waarin *koren* en kaf openbaar moeten worden naar Zijn welbehagen. Hetgeen Pilatus heeft ten kwade gedacht, in zijn sarcastisch nivelleeren, dat zal God zoo dadelijk ten goede wenden in Zijn volmaakt realiseeren van de ideeën Gods in volle werkelijkheid. Want wie zal God scheiden van den aanvang der besluiten Gods? Wie zal de messen bot maken, die Gods behagen heeft geslepen? Wie zal het gezelschap, de nabijheid van een paar boeven, zóó hinderlijk òp kunnen dringen aan Jezus' attentie, dat Hij ophoudt te zijn de theocentrische Theoloog? God is in Hem toch immers zelf verschenen? Hij zelf is immers God?

Daar gaat Hij dan met Zijn vervloekingen, maar in Zijn ziel zingt zacht een lied: Pilatus wil dit volk verstooten, maar ik, ik zeg dan: heeft God Zijn volk verstooten? Dat zij verre. Pilatus, Ik ben de ware Israëliet, uit het zaad Abrahams, uit den zade Davids. God kan Zijn volk toch niet verstooten, hetwelk Hij tevoren gekend heeft? Daarom Pilatus, dit triest gezelschap van bandieten is, met dat gansche volk, wel vijand, wat aangaat het evangelie, maar wat

1) Zie bl. 70, v.v.

aangaat de verkiezing zijn zij beminden om der vaderen wil; want de genadegiften en de roeping Gods zijn onberouwelijk. God heeft ze allen onder de ongehoorzaamheid besloten, opdat Hij den uitverkorenen, - en dat is nu hun volheid, hun geheel-heid, dat is nu hun ware pleroma - opdat Hij dus hun allen barmhartig zou zijn.

Pilatus, klinkt het u vreemd en onwezenlijk in de ooren? Maar Ik wil het zoo dadelijk bewijzen. Heden zal deze bandiet hier met Mij in het paradijs zijn. En die ander? Maar die ander *is* niet een jood, want hij heeft niet de besnijdenis des harten. Die ander is geen zaad Abrahams - want hij heeft diens geloof niet. De karikatuur, Pilatus, is volkomen mislukt; de duivel honoreert u vandaag voor niets. Gods verkiezende barmhartigheid zoekt nog haar kinderen onder de door u verachte joden. Pilatus, zie toe: de Rechter van hemel en aarde protesteert tegen den hoon, het zaad Abrahams aangedaan. Pilatus, Ik, Jezus Christus, Ik ken den exlex niet, ook niet onder de bandieten. Mijn God, mijn God, ontferm U over het afschrapsel van Abraham. O diepte des rijkdoms, beide der wijsheid en der kennis Gods! Hoe ondoorzoekelijk zijn Zijn oordeelen, en onnaspeurlijk Zijne wegen. Zij handhaven zich ook in de vervloeking van den nivelleerenden mensch. Zij openbaren verkiezing en verwerping, zij scheiden Abrahams zaad van de bastaarden, en wat wil Abraham nog meer? En voorts is Abraham door God nog nooit verloochend; want uit Hem, en door Hem, en tot Hem zijn alle dingen. Hem zij de heerlijkheid in eeuwigheid, amen.[1)]

Zoo liep de Heiland onder de bandieten. Hij mocht er straks één roepen tot de bruiloft. Nu, dat was geen vreemd geval, dat de koning tot zijn knecht zei: haal bruiloftsgasten uit de bandieten, opdat mijn huis vol worde. Maar het was wèl een vreemd geval, dat de koning den knecht, die nooden moest, eerst de livrei uittrok, en hem stak in 't boevenkleed. *De stem des Roependen; maar zie niet naar Zijn kleed*. Een *stem,* het Woord, - *dàt* is al sufficient bij God.

Zoo liep de Heiland onder de bandieten. Het was Zijn *altaargang!*

1) Vergel. Romeinen 11:1, 2, 28-36.

De Priester gaat ten offer; maar Hij is *zóó* volkomen, ook als Priester, ergernis en dwaasheid, dat God Hem meegeeft in Zijn uitersten altaargang niet twee gemeene levieten, doch twee gemééne bandieten. Ja, ja, ergernis en dwaasheid; Gode zijn alle deze werken van eeuwigheid bekend, en *daarom* zie ik, zoek ik er iets in. De bandieten om Hem heen, dat is niet vreemd. Maar een altaargang, ik bedoel: DE altaargang onder de bandieten, is dat soms ook niets vreemds? Hij zet Zijn altaar op een rare plaats. Stil maar, misschien heb ik het al begrepen. Ik denk dat Hij mij nu nog eens nadrukkelijk vragen wil - de stem des Roependen van tusschen de bandieten - stumper, *wat is meer: het altaar, of de gave, die het altaar heiligt?* (vgl. Matth. 23:19)[1)]. Zijt gij nog zóó klein-geloovig? Heere, ga uit van mij, ik ben een zondig mensch, bandiet bij U.

Dus liep mijn Heiland tusschen de bandieten.

Ik zal er de baliekluivers en de dranksmokkelaars en de rapaljanen nog eens op aankijken, Christus was onder hen en zong Zijn psalmen tusschen de bandieten. Wist ik niet, dat Hij moest zijn in de dingen Zijns Rechters? Ik zal er mijzelf nog eens op aanzien; ik moet zijn in de dingen van mijn Rechter; en ik durf in Zijn paleis niet rechts of links meer zien. In de balie wankelt alle stands-gevoel; ik zoek er de baliekluivers niet. Groote genade, als ik hier levend uit kom, ik, bandiet, klaplooper bij God.

1) Opzettelijke omzetting van den tekst. In het oud-testamentisch offer ‘maakt het altaar het dier tot offer’ (Grosheide op Mt. 23:18), maar hier maakt het offer (de priester van zijn eigen offer) de plaats tot altaar, en worden door het welbehagen offer en altaar (plaats) aan elkander noodzakelijkerwijs verbonden.

Hoofdstuk IX. Christus ontkleed.

> *De krijgsknechten dan, als zij Jezus gekruist hadden, namen Zijne kleederen (en maakten vier deelen, voor elken krijgsknecht één deel) en den rok. De rok nu was zonder naad, van boven af geheel geweven. Zij dan zeiden tot elkander: Laat ons dien niet scheuren, maar laat ons daarover loten, wiens die zijn zal; opdat de Schrift vervuld werd, die zegt: Zij hebben mijne kleederen onder zich verdeeld, en over mijne kleeding hebben zij het lot geworpen. Dit hebben dan de krijgsknechten gedaan*.
>
> JOHANNES 19:23 en 24.

VAN de windselen, waarmee Christus in de kribbe was gedekt, spreken wij gewoonlijk aandachtiger, dan van het kleed, waarmee Hij naar het kruis gegaan is, en dat Hem ruw-weg afgenomen is geworden door de menschen.

Toch is zulk een verdeeling van de aandacht door ons niet juist gevoeld. De doeken, waarin het kind in de kribbe gewonden was, zijn dat kindeke toebeschikt door de voorzienigheid van God, en het kleed, dat Hem, nu groot geworden zijnde, is afgenomen aan het kruis, daarvan is Hij beroofd door deze zelfde, en dan *bizonderste* voorzienigheid van God. De doeken, waarin Hij gewonden was, liggende in de kribbe, ze zijn, *minder* dan de kribbe zelf, een teeken van Zijn armoede. En als ze door den engel tot een *teeken* worden gesteld voor de herders, dan zijn zij *slechts in samenhang met de kribbe* een opvallend teeken van soberheid en armoede. Doch in het uur van Golgotha is het kleed *afzonderlijk* tot teeken gesteld, de ontkleeding heeft ook op zichzelf een taal en teeken Gods. Dit zal

ons het teeken zijn: wij zullen den Borg vinden, van doeken ontdaan. En hangende aan het kruis. De plundering, die onbeschroomd Zijn schamelheid blootgaf aan de blikken van delicate priesters en van de jeugd der Groote Stad Jeruzalem, - denk u dat eens in voor u zelf - die greep en griste in het uur van Zijnen dood naar Jezus' kleeren; en toen zouden wij gesommeerd zijn om weg te gaan - op straffe van tot Cham te worden en tot Kanaän - als God niet hardop riep, dat wij toch *moesten* blijven, omdat Hij nu, in die berooving van kleederen, een *teeken* had gegeven voor alle navolgende geslachten. Dit is dan ook de zwarigheid van dezen dag: wij willen de oogen afwenden, opdat wij niet vervloekt zouden worden met Cham en zijn gebroed; maar wij *mógen* het niet. Wij *moeten* zien. Want Hij is meer dan Noach, en *dus*: veel minder, want hoogtepunten zijn dieptepunten, en bekleeding ontkleeding. God bezweert ons: als gij niet wilt ontkleed, maar overkleed worden, blijft dan staan, hoort en ziet toe, want zóó spreekt de Heere: in Christus' *berooving* van kleederen is een oude *profetie* in vervulling is gegaan.

Derhalve, laat ons zien, althans: *hooren,* wat de Geest tot de gemeenten zegt over den naakten Christus, die ook gekruisigd werd zoo tusschen de bandieten.

Het geval was oogenschijnlijk gewoon genoeg. De bepaling bestond, dat de eigendommen van ter dood gebrachte personen vervielen aan het uitvoerend strafpeleton. Daarom was dus ook het viertal soldaten, dat de straf aan Jezus voltrok, naar de wet gerechtigd, aanspraak te maken op de kleederen van de bandieten, die met Jezus gekruisigd waren, en ook op die van Jezus zelf. Niet onwaarschijnlijk is het, dat allereerst de centurio, de ‘hoofdman over honderd’, officiëel aanspraak maken mocht op de goederen van de veroordeelden. Dát de man echter zijn aanspraken gelden liet, blijkt uit niets. Geen wonder: *het was niet veel,* wat hier te verdeelen viel. Trouwens, de centurio heeft vandaag wel ander werk gehad, dan zich te bekommeren over de gammele erfenis van deze drie gekruisten. De man heeft zijn

dag besloten met een soort belijdenis van geloof[1]; dat was wat anders. Hij heeft aan deze buit-verdeeling niet al te sterk gedacht. Iets anders hield hem vast.

Hoe dit zij: wij zien in feit en wijze van de verdeeling van Jezus' kleederen bovenal een teeken van Zijne groote armoede:

schamel en bloot,
stierf Hij de dood[2].

Er zijn twee elementen hier, die onze aandacht vragen;

ten eerste: dat Jezus' kleederen van Hem afgenomen werden, en

ten tweede: dat zij aan anderen, in dit geval aan de soldaten, werden toegewezen.

Wat het *eerste* betreft: Christus is, voordat Hij aan de schandpaal gehangen werd, eerst ontkleed. De meeningen zijn verdeeld ten aanzien van de vraag, of deze ontkleeding slechts ten deele, dan wel algeheel is geweest. Er zijn er die meenen, dat van de kleeding althans iets den Heiland gelaten is. Anderen gelooven, dat men, om de schande van de kruisiging zoo groot mogelijk te laten zijn, den veroordeelde geheel en al van zijn kleeren pleegde te ontdoen. En inderdaad, deze meening blijkt historisch betrouwbaar.

Nu is het waar, dat ons gevoel liefst deze dingen zich niet indenkt. Wie immers eenmaal gevangen is genomen door de majesteit van Christus, die zegt den Dooper na: ik ben niet waard, ik ben eigenlijk *ongeschikt,* Hem de riemen van Zijn sandalen te ontbinden. Als nu de majesteit van Christus zóó overweldigend is, dat we Hem niet eens zouden durven naderen, om de riemen van Zijn schoenen te ontbinden, hoe zouden wij dan toe kunnen treden om te zien naar Zijn algeheele ontkleeding?

Maar, laat ons niet vergeten, dat wij niet moeten vragen wat de Dooper, of een ander, die Hem liefheeft, bij het kruis al of niet verdragen kon. Want het komt er op aan, te weten, wat Hij zelf ons zegt. En Hij wil, dat wij goed begrijpen zullen, dat Hij in Zijn

1) Hierover later nog.
2) Guido Gezelle.

naaktheid niet geschikt is, nederbukkende, de riemen van *onze* schoenen te ontbinden. Hij wil ons tot schamens toe vernederen door ons zóó hoog te verheffen, ons, aangekleede menschen. En daarom dwingt Hij ons, op Hem te letten. Wij moeten weten, wat Hij de vijanden aan zich laat doen. En zie, zij hébben Hem zonder eenige piëteit aan de schande prijsgeven, en dit zóó absoluut, als in die dagen 'de gewoonte' was. Moet Hij niet onder *de gewoonten* doorgaan? Daar hangt de Zoon van God, bloot, tusschen twee naakte bandieten.

En alle zielen worden hier geopenbaard, dat is: ont-dekt. Slechts hij, die hier *geloof* heeft, vindt Zijn God en Heer ook in deze uiterste schande.

Want immers, zóó is hier de wet der strafvoltrekking.

Allereerst van de zijde der *menschen;* hun vernederings-wellust kan niet verder gaan dan zóó.

Maar met de menschen hebben wij hier niet alleen te maken. Behalve wat de *menschen* Jezus aandoen, komt hier ook in geding, wat *God* den Borg van onze ziel laat ondervinden.

En dan is er maar weer één antwoord: de schande van de naaktheid voegt zich bij Christus in het raam van heel Zijn *borgtocht*. Het is hier *straf*. Gelijk de zonde, toen zij in de wereld ingedrongen was, den mensch zijn naaktheid als een *pijn* liet voelen, omdat zijn wezen lag uiteengerukt, omdat de vormen van het leven nu niet meer expressie waren van een verborgen heilig wezen, doch ook ineens expressie werden - en dan een ongekende - van vreemde, duistere, van God afgekeerde krachten, van werkingen der zonde, die *ont-binding* is, - zoo is ook in de plaats van de volkomen uitgewerkte straf de naaktheid *pijn*.

Want, wat ons kleed betreft: God heeft, na de opkomst van de zonde in de wereld, den mensch het kleed gegeven. Gods bizondere voorzienigheid, - aldus het verhaal van Genesis, - heeft dat kleed den mensch zelf uitgereikt. De intrede van het bedekkende kleed in deze wereld is geen toevalligheid, en ook geen voorbijgaande, alogische, beschavings-vorm van het zich ontwikkelend leven, maar volgens den bijbel is het kleed een inhaerent bestanddeel,

en een vast begeleidend verschijnsel van ons door de zonde aangetaste, en door de genade weer aanvankelijk beschermde, leven. Het kleed is geen vrucht van de evolutie der beschaving, maar het is een bedachtzaam geschenk van Gods genade. Ongekleed-zijn, dat is, na Gods eerste bekleedingsdaad, geen vorm van primitieve cultuurloosheid, maar een deformatie, een afval, een wegzinken tot onder het paradijs.

Het zou ons veel te ver voeren, indien wij hier in den breede wilden uiteenzetten, wàt, naar onze meening, de plaats is van het kleed in deze wereld. Genoeg zij thans, op te merken, dat het kleed een geschenk is van Gods algemeene genade. Ook de plaats van het kleed in ons menschenleven is slechts te verstaan, als wij denken aan diezelfde wondere leidingen van God, als die wij in dit boek reeds zoo dikwijls naar voren brachten, zoo vaak wij spraken over de algemeene genade, den vicieuzen levenscirkel, de beweging van het bloed.[1)] In al die dingen zagen wij ten slotte eenzelfde werking Gods optreden in de wereld en haar geschiedenis. God stelde na de zonde een *wet van retardatie* in. Den *vloek, het oordeel* temperde Hij daardoor, en tegelijk hield Hij den vollen opbloei, en de volkomen uitwerking, van den *zegen* tegen. En dit alles om voor den Christus plaats te maken en voor de overwinning der *herscheppende* krachten, die Zijn liefde en genade in actie kwamen zetten.

Dit alles geldt nu ook van het kleed.

Het kleed is inderdaad aan den eenen kant een beteugeling van het leven en van den zegen, belemmering voor den volmaakten bloei der schoonheid; het kleed is molest voor de ‘deinê theos’, - zeggen de heidenen. Want het lichaam van den mensch, zooals dat, schoon en gaaf, van God geschapen is, geeft in zijn rijke vormen expressie aan een schoone gedachte van God, den God der schoonheid, - zeggen de christenen. En, ware de zonde niet storend ingetreden, dan zou God, de hoogste Kunstenaar, óók in het scheppen van het menschenlijf, deze uiterste en dus schoonste van Zijn kunstvormen *niet hebben laten bedekken door een kleed*.

1) Zie deel II, bl. 36 v.v.; 60 v.v. 119 v.v.; 490 v.v.

En daarom zal ook eenmaal in den uitgewerkten staat der dingen het kleed *vervallen* zijn. De rijkdom van Gods gave kunstwerk zal dan weer *ongedekt* aan aller oog zich toonen.

Anderzijds echter is het kleed ook weer een *genade*werk van God. De zonde, die zich in alle dingen invreet en uitvreet, stulpt in alle vormen, die het leven biedt, naar buiten. Zij zet zich neer, ook aan de bronnen van ons bestaan, om deze te verontreinigen. En hierom geeft God den mensch het kleed, opdat de zonde belemmerd, geremd, zou worden, en opdat de deformatie, die de zonde ook in 's menschen lichaam bracht, beteugeld worden zou. En gestuit in haar vervloekende en funeste werking.

Bedenkt men dit nu alles, dan werpt het ook licht op wat God aan Christus heeft gedaan, toen Zijne hand Hem heeft ontkleed. In dat schijnbaar toevallige, althans gewone,[1)] werk der menschen, schuift zich weer in het schoon systeem van Gods gedachten en verzinning. Wat wij in het lijden van Christus elk oogenblik zien, gaat ook nu weer door: de menschen doen het, maar God doet het vooral. De menschen hebben Christus ontkleed, omdat dat nu eenmaal zoo hóórde bij de straf; zij zagen niet verder dan hun luguber tuchtreglement. Maar *God* doet, door hún daden, hetzelfde aan den Borg der wereld. God laat den Borg de consequentie voelen van Zijn borgtochtelijke overgave. Indien toch - gelijk boven gezegd is - het kleed een vrucht is der ‘gemeene gratie’, die den razenden vloek bedwingt, en ook een verschijningsvorm van het ‘gemeene *oordeel’*, dat immers den opbloei der schoonheid tegenhoudt, dan *móet* het ook van *Christus* afgenomen worden. God kon den *eersten* Adam het kleed slechts *aantrekken,* omdat Hij het den *tweeden* Adam eenmaal afnemen zou. Want het kleed was genade; doch van den Christus zal - Hij vaart dan ook *ter helle* - àlle genade moeten wijken. En het kleed is *oordeel,* doch slechts het ‘*gemeene’* oordeel, doch Christus staat vandaag onder het *absolute* oordeel. Hoor, Hosea, God overstemt u: God zal Lo-Rucham *naakt uitstroopen* (vgl. Hosea 1 en 2). Omdat de onweerhouden prijs-

1) Vgl. bl. 149.

geving van het bloote wézen behoort tot de adaequate straf der zonde, daarom wordt de Christus in de wereld prijsgegeven en veracht, opdat, in *alle sprekende, illustratieve vormen van den tijd,* waarin de Zoon op aarde is verschenen, de verachting en de verwerping van den Borg zich zou uitdrukken, zooveel dat kon. Ook in de naaktheid, die gewone apparitie van - de *hel* (gelijk ook van den hemel).

Zoo zinkt de tweede Adam onder den eersten weg. Toen de eerste Adam zijn kleed ontving, was het bereid uit *dierenvellen*. Reeds dat was een groote genade, een rijk herstel van den gevallen mensch. Want daar blijkt uit, dat het *ondergeschikte,* het *dier,* dienstbaar gesteld wordt, *ook nog in den val,* aan den *mensch*.

Ja, ja, dat eerste kleed uit dierenhuid....

Men heeft gezegd: het is de eerste vrucht van 't huwelijk tusschen *kunst en cultus*. Want - zoo betoogde men dan - het kleed is kunst, en dat ervoor gedoode dier vertoont dus de *offer*-idée: daar is de cultus.

Doch, dit dunkt ons onjuist.

Het kleed is in eersten aanleg, nog eens: in zijn *eersten* aanleg, geen *kunst*. Het is een *nood*-zaak. Het is verdediging, en bescherming. En de opoffering van dat dier ter wille van het menschenkleed is geen *cultus,* geen *eeredienst,* omdat het offer, en het offer-element in dat dooden van dat dier ontbreken. God neemt dat dier voor den mensch, doch de mensch geeft het niet aan God. Er wordt ook *niets betaald*.

Maar, is alzoo het kleed van den eersten Adam *niet* geweest een verbintenis van *kunst* en *cultus,* het was toch *wèl* een heerschappij van de *techniek*[1] over de *natuur*. Het was een ingrijpen, eerst van Gods eigen positieve *daad,* en straks, met Gods actieve *permissie,* ook van des menschen eigen hand, in wat de natuur oplevert, opdat de hand van de techniek daaruit den verloren mensch nog dienen zou, beschermen en verdedigen.

Dus is het eerste kleed, dat God in het paradijs den mensch met eigen zorg toebeschikt en aangebracht heeft, een heerlijke,

1) Gemeene gratie (nog draaglijk leven, nog heerschappij) en ook: ‘'t gemeene oordeel’ - pijn, smart, geen *evolueeren* der levens-gaven tot pleroma, zonder pijn.

schoone, en ook affreuze, prediking. Het verkondigt den mensch de gansche lankmoedigheid, en vangt hem ook in de groote obsessie (dat is te vaak vergeten) van de wet der gemeene gratie (en retardatie). Het wijst den mensch - dien berooiden groot-roover in het heelal - alsnog de natuurlijke wereld aan, opdat hij daarover toch nog heerschappij zou hebben. En het geeft den mensch, dien brutalen annexionist van hemelsche wij- en troon-geschenken, nog een zeker *bezit* in deze wereld. Het geeft garantie, dat *techniek* nog triomfeeren mag over *natuur*. Maar zijn triumfen komen 'met vrees en beving'.

Was dit soms geen genade? En soms geen oordeel?

Of lijkt het iemand soms 'toevallig'?

Maar neen: het is alleen bestaanbaar met den wil van God, die een menschenleven nog mogelijk laten wil, opdat de *Christus* straks te Zijner tijd, het leven grondig kon verlossen. Verlossen, eenerzijds, door *eerst* al de gaven der gemeene gratie te *verliezen* - want zij was immers slechts *op dát beding* den mensch geschonken - en anderzijds, opdat Hij met het door Zijn betalend recht straks herwonnen bezit van gemeene gratie, als heerscher over de natuur zou opklimmen, tweede Adam zijnde, opklimmen tot de hoogste vormen van het koningschap over het heelal.

Dus is het uur hier aangebroken van Gods klemmende logica. Dit is de logica, waarvan Hij zelf heeft kond gedaan, aan de onbekleeden van de particuliere genade: wie zijn leven zal verliezen, die zal het behouden. Nu komt Hij zelf gevangen in Zijn eigen netten. Hij, die onbekleed is, wat de gemeene gratie betreft, Hij moet Zijn kleed *verliezen,* zal Hij het *winnen*. Als Hij geen kleed *verdienen* kan, *dan kan Hij niets veroveren*.

Dus *moet* de Zoon *nu* sterven, onbekleed. Hij *móet* de schande van de naaktheid van het helsche wezen doorlijden met Zijn volle bewustzijn. Want op Hem komt de *vloek*. Voor den gevloekte is de expressie van de schande van zijn geest en ziel, *óók* in de vormen van zijn *lichamelijk* bestaan, een *lot,* dat na den dood hem wacht. Men noemt dit 'naaktheid', maar het woord is eigenlijk veel te arm; want naaktheid is een *geestes*-kwelling. En nu is het de *Christus,* die dit helsche lot voor ons heeft willen dragen met Zijn *vol bewustzijn*.

Daarom is ook vervolgens de ontkleeding van den Christus voor Zijn eigen messiaansch gevoel in geenen deele minder benauwend en infaam geweest dan de onbarmhartige, gansch nood-wendige ostentatie van het verloren wezen aller verdoemden in de hel. Het staat met die ontkleeding van den Zoon precies zóó als met alle andere dingen van Golgotha: men moet ze zien sub specie novissimae diei: men moet er in vinden de beroeringen van den jongsten dag. Een naakte vertooning; dat is voor Christus, *die de overheden en machten naakt uitstroopen en in het openbaar tentoonstellen wil,* een ontzaglijke kwelling. Het is voor Hem dezelfde bittere realiteit, die in al die àndere vormen van Zijn straflijden aanwezig was, en op Hem drukte. De spijkers en de hamers, die bleken ons reeds eerder katastrofale machten van den jongsten dag.[1)] Welnu: de ontkleeding van den Heiland staat onder *dezelfde* wet: hier was de *helsche* schande.

Niets is toevallig.

Wanneer het kleed het *eerste* geschenk is, dat de gemeene gratie aan den mensch geeft, de eerste *opzettelijke* natuur-bedwingende *technische* creatie na de zonde, dan moet dat kleed *Hém* worden afgenomen, opdat de victorie van de *techniek* over de natuur, en de *opzettelijke,* met geweld op de natuur ingrijpende triumf van die techniek, *aan ieder* zou gelaten zijn *behalve aan den Borg!*

Ja, door Zijn verlies ontvangen wij winst. Onze fabrieken rooken, onze weverijen werken, onze technische hand triumfeert over de natuur, en dat alleen, omdat de Borg de baten van de aller-eerste dienstbaarstelling van natuur en techniek voor zichzelf heeft afgelegd en losgelaten op Golgotha, dien kalen heuvel. Kaal, ja - maar *Hij* was naakt tot in den grond. Naakt en geopend voor de oogen Desgenen, tegenover wien Hij om onzentwil te doen had, verantwoording had. (Hebr. 4:13).

Dus is de *ergernis* van het kruis, en zijn *dwaasheid,* in het schouwtooneel van den naakten Christus verscherpt en verzwaard.

1) Zie dit deel, bl. 104-108.

Dat is voor alle joden en aangekleede priesters een ding, om zich de tanden op stuk te bijten, of, om zich krom te lachen: een naakte God, een bloote Messias, en die dan aan het kruis. Is het wonder, dat wij nu nog op de muren van oude kazernes van het antieke heidendom spotteekeningen vinden, waarbij de Heiland van de christenen door een of anderen soldaat als een gekruiste ezel afgeschilderd is; een hoon van de heidensche collega's voor de eerste christen-militairen? Neen, dat spreekt van zelf. Dat zou vandaag weerom gebeuren. Toen God Zijn Zoon het kleed afnam, had deze *geen passage* meer onder de menschen, want het kleed geeft passage in de wereld. Geen valsch vernuft, maar consequente handhaving van bijbelsche gedachten was het, toen wij het daareven zóó zeiden: *eerst* zucht de Dooper: ik ben niet geschikt, om nederbukkende, de riemen van Zijn schoenen te ontbinden; doch *nu* kan ieder van *Jezus* zeggen: *Hij* is niet geschikt, om, nederbukkende, de riemen van *mijn* schoenen te ontbinden. Christus, Hij is nu *zonder passage* in de wereld.

En hierin is de borgtocht volkomen geworden.

Laat Hem zich achter de struiken verbergen, als Hij kan.

Maar Hij kan niet.

De eerste Adam heeft het wel gekund, de tweede is in zijn naaktheid nog gebonden. Spijkers, spijkers, en de hitte van den katastrofalen dag! O God, Hij kan niet weg. Hij kan zich niet verbergen. Nochtans - alle stemmen roepen: waar zijt gij? Waar zijt gij?

Het zou van onze zijde een verarming zijn van het lijdens-evangelie en van het kruisverhaal, indien wij Christus' bange kreet: mijn God, waarom verlaat Gij mij? los maakten van *déze* dingen. Hij, die zich Zoon des menschen wist, heeft niet voorbijgezien, hoe Hij hier wegzonk *ònder* Adam, en hoe Hij in die naaktheid is tentoongesteld aan dat vervloekte kruis. Hij heeft het niet kunnen vergeten, dat Adam meer rechten had dan Hij. Het recht nog van verbergings-mogelijkheid. En ook het gezicht op Zijn eigen schande heeft Hem doen klagen: mijn God, waarom verlaat Gij mij? *Hij kon* in

waarheid klagen over verlating, *juist* omdat Hij, anders dan Adam, voelde: *ik raak van God nooit af*.

Doch daar was nog een tweede ding, dat de aandacht bindt, gelijk wij zeiden. Niet alleen wordt Christus zelf het kleed *afgenomen,* maar het wordt bovendien nog *aan de soldaten toegewezen*.

Vergelijking van de verschillende evangelische berichten maakt duidelijk, dat de soldaten bij de verdeeling van Jezus' kleeding tweeërlei onderscheiden hebben: 1e. de kleederen in het algemeen. 2e. den lijfrok.

Wat nu het eerste betreft, onder ‘kleederen’ in het algemeen kan verstaan worden, het boven-gewaad, de *mantel*, die, althans vroeger, en misschien ook toen nog wel, voor de armen tevens diende als deksel in den nacht. Misschien moet hier ook worden bijgerekend de *gordel,* die gewoonlijk om dat bovenkleed werd gedragen. Ook vallen allicht de sandalen eronder. Sommigen laten nog de hoofdbedekking in aanmerking komen, maar het is niet waarschijnlijk, dat Jezus deze droeg, omdat Hij in den nacht gevangen was genomen; en het ruwe spel met de doornenkroon wijst wel uit, dat Hem de hoofdbedekking afgenomen is, *indien* Hij ze nog gedragen heeft.

Afzonderlijk wordt echter vermeld de *lijfrok,* de z.g. *chitoon*. Hieronder is te verstaan een lang kleed, dat gewoonlijk op het bloote lichaam gedragen werd, uit wol of linnen vervaardigd. Soms werd de chitoon *niet* op de bloote huid gedragen doch over nog een linnen hemd heen. Bizonderheden ontbreken ons; en het staat niemand niemand vrij, te doen, alsof hij het zeker weet.

Nu hebben de soldaten Jezus' kleeding in twee gelijkwaardige porties verdeeld. De eene portie bestond dan in de eerste groep, kortweg de ‘kleederen’ genoemd, en de tweede was dan die chitoon; die werd afzonderlijk gehouden.

Waarom?

Sommigen meenen, dat wij hier een aanduiding moeten zien, welke bewijzen zou, dat de chitoon van Jezus een zeer *kostbaar* kleed was. Zij wijzen er op, dat het een kleed was *zonder naad,*

van boven af in één stuk geweven. Zij onderstellen, dat zulk een uit één stuk geweven kleed, dat zóó van den weefstoel kwam, en niet genaaid was, bizonder kostbaar moet geweest zijn. Hieraan verbindt men dan nog weer andere hypothesen; de een wil, dat Jezus' fraaie, kunstig-bereide onderkleed bewijs is, dat Hij toch nog een betrekkelijken rijkdom genoot, en de ander meent zelfs, dat Christus Zijn *priesterlijke pretenties* in dien chitoon heeft willen uitdrukken. Immers, ook de priester droeg een kleed, dat uit één stuk geweven was, zonder naad; en - nu zou Christus hebben willen zeggen: *ik ben ook priester*, en ik laat dat uitkomen in mijn gewaad.

Het behoeft geen betoog, dat deze spelingen van fantasie ijdel zijn. Christus heeft Zijn priesterschap niet willen *tastbaar* maken in een kleed, en *zeker* niet in een kleed, dat, als *onder*kleeding, tòch niet werd gezien. Ook berust het op fantasie, als men meent, dat dit uit één stuk geweven kleed zóó *kostbaar* moet geweest zijn. Wie iets, nu nog, van het oostersche leven weet, kan ons vertellen, dat weefstukken, die *wij* heel kostbaar vinden, ginds in het Oosten, door heel gewone menschen gedragen worden. Het weven was in die dagen vrij gewoon; en daarom was ook Jezus' geweven chitoon in geen enkel opzicht een teeken van bizonderen rijkdom.

Eer zouden wij het tegenovergestelde willen afleiden uit het verhaal. De soldaten hebben met hun vieren de kleedij van den Nazarener verdeeld. Zij volgden daarbij deze methode, dat ze twee porties maakten: de chitoon werd afzonderlijk gehouden, en vormde de ééne portie, de rest was de tweede portie. Welnu, de reden ligt voor de hand: als zij het anders gedaan hadden, dan was er eigenlijk heelemaal niets overgebleven, dat nog te gebruiken viel. Als men van alles één portie gemaakt had, den chitoon ook erbij, dan had men hem in vier stukken moeten scheuren. Maar dan had niemand *iets* van eenige beteekenis, want de rest was ook al niet veel.... Aan gordel, en sandalen, en onderkleed had niemand wat. Hun besluit, om over den chitoon te loten, bewijst wel, dat men het eenige stuk dat nog ‘iets was’, althans nog redden wilde uit de desolate erfenis.

Het was dus wel een poover restant, dat Jezus aan de wereld

laten kon. Arm is Hij de wereld ingegaan, arm gaat Hij er uit. Meermalen had Hij geld in overvloed gehad, vele vrouwen hebben Hem gediend van haar goederen; doch aan het eind blijkt alles gebruikt te zijn in den dienst van het *Rijk der hemelen;* Jezus zelf droeg niet meer dan het noodige.

En *juist daarom* was het verloten van Zijn kleedij voor Jezus' bewustzijn een zwaar probleem geweest.

Misschien kunnen wij dat het makkelijkst ons voorstellen, als wij aan twee dingen denken:

ten eerste: aan Zijn *requisitie-recht,* en

ten tweede: in aansluiting daaraan, aan Zijn zelfbewustzijn als de Zoon van God, dat, *óók in Zijn eigendomskwesties,* zich liet gelden.

Laat ons van die beide dingen iets zien.

Wat het *eerste* betreft, reeds eerder spraken wij erover, dat Christus *requireert bij de gratie Gods*. Zoo heeft Hij, gelijk gezegd is, gerequireerd Zijn lastbeest en Zijn kamer. Zijn *lastbeest* als *koning,* intrek nemend in Zijn stad. Zijn *kamer* als *priester,* bereidende aan Zijn volk het avondmaal. Hij deed dat in de wetenschap, de zoon te zijn van David en de priester-koning van Zacharia's visioen. Dit was het eerste.

Daarna vernamen wij, hoe dit Zijn requisitie-recht volmaakt weersproken werd. Dat was gebeurd, toen Simon van Cyréne gerequireerd was, om Zijn kruis te dragen.

En in deze lijn gaat God nu verder met den Zoon, den Borg. Simon van Cyréne - nu ja, hij mag de ziel van Jezus wonden, maar het is toch *zijns ondanks*. Voor het oog der menschen heeft de hulp van Simon van Cyréne toch nog schijn van vriendelijkheid, van hulpverleening.

Ook deze *laatste* schijn van hulpverleening en goedwilligheid wordt echter Jezus thans ontnomen. Men neemt Hem af Zijn kleed. En deze kleeding, - waaraan de liefde van Zijn discipelen heeft gewerkt - zij wordt, met wat verfomfaaide lompen van

een paar bandieten, op een grooten hoop geworpen, en dan onder enkele soldaten verdeeld. Hier is wel de volmaakte tegenstelling met wat voor een week gebeurd is, toen rijke en voorname menschen hun kleeren op den weg wierpen, opdat de koning van Jeruzalem over hun kleeren heen zijn residentie zou bereiken.

Het requisitie-recht van Christus, - het werd nog maar *weersproken*, toen men Simon van Cyréne dwong. Maar thans gaan God en duivel verder. Het wordt *nu* tot een *bespotting* gemaakt. En zóó achteloos springt de wereld met de eigendommen van Jezus Christus om, dat een centurio het niet eens de moeite waard vindt te vragen, of er iets van zijn gading bij kan zijn, en dat de soldaten, grinnekend om het pover restje, met elkaar afspreken, tenminste één stuk nog met wat consideratie te behandelen.

Toen kwamen de dobbelsteenen voor den dag.

Of, misschien ook heelemaal geen dobbelsteenen - men kon ook met de vingers loten.

In elk geval: er werd *geloot*. Een *toevals-spel* - en dat op *Golgotha,* dat is dan weer de tweede snede van 't scherpe kouter-zwaard van Satans spot.

Is Golgotha niet de hoogste, en de eerste *rechts*-openbaring van Gods zijde? Maar wat doet men *daar* dan met een spel van toeval - voor de oogen van den Heiland? Het lot, dat is de gril, een greep naar den slip van den mantel van het toeval, dat door de wereld heen danst.

En dit is dan het einde: Hij begon de week met inbeslagneming, en Hij eindigde met een gezicht op lotende soldaten, die Zijn erfenis verdeelden - bij Zijn leven. Dit was dan 't einde van den weg, die met goud, wierook en myrrhe was ontsloten.

Zoo komen wij reeds vanzelf naar het tweede punt, waarop wij de aandacht wilden vestigen. Christus' messiaansch bewustzijn heeft, zoo zeiden we, ook de kwestie van den *eigendom* in Zijn eigen licht geplaatst.

Toen eenmaal van Hem belasting werd gevraagd voor den tempel, toen vroeg Hij Simon Petrus, zoo in een apart gesprek, of dat

nu eigenlijk geen dwaasheid was, dat men van Hèm en ook van Zijn leerlingen, belasting kwam vorderen. Ja, dat was toch eigenlijk de omgekeerde wereld. Want Christus is de *Zoon*. En in het huis van den *Vader* is de Zoon toch geen *betaler?* Hij heeft er *erfrecht*. In het huis van God, zoo spreekt de Heiland, daar zijn de *zonen vrij.* Geldt dit ten aanzien van de tempel-belasting, dan nog in veel ruimeren zin van alle àndere belasting. Want indien de Christus als Zoon Gods vrije erfgenaam is en Ontvanger in den *tempel,* dan is Hij het nog veel sterker in het huis der natuur. Kort en goed, Jezus zegt, dat rechtens van Hem, die de Zoon is van God, als Opper-eigenaar der wereld, nimmer iets kan worden afgeëischt. Weliswaar héèft Hij Zijne belasting betaald ‘om hun geen aanstoot te geven’, en om zich in deze wereld te *verbergen* als de vrije Zoon, en als de algeheele erfgenaam van gansch de wereld. Maar toch heeft Jezus, *juist om dat te toonen aan Zijn discipelen,* een teeken gedaan, dat Zijn volstrekte eigenaarsrecht kon demonstreeren. Om den gevraagden belasting-penning op te kunnen brengen, heeft Hij een wonder toebeschikt: uit den bek van een zóó uit het water opgehaalden visch liet Hij het muntstuk halen, dat Hij, in Zijne zelf-verberging, kwam deponeeren op de tafel van den belasting-ambtenaar.

Nu willen wij aan deze dingen denken, juist bij de kruisiging en de verdobbeling van Jezus' kleederen.

Is dit een willekeurig bij elkaar brengen van wat geen onderling verband houdt?

Maar wie geeft ons het recht, deze dingen van elkaar los te maken? Het leven van Christus op aarde is precies gelijk Zijn kleed: het is *zonder naad uit één stuk geweven. Wij* leggen daarom geen verband tusschen al te ver verwijderde dingen, maar doen eenvoudig onzen *plicht,* wanneer wij bijeenbrengen, wat Christus' Geest bij elkaar bracht! Wij zien nog maar een glimp van wat Zijn geest vervulde, als wij verklaren, dat Christus, toen Zijn kleed verdobbeld werd, zich niet heeft losgemaakt, ook niet een oogenblik, van Zijn eigen, bewust voorgedragen, leer omtrent Zijn erfrecht, Zijn recht-van-inning, Zijn zoonschap, zooals Hij die tezaam beleden heeft voor Simon Petrus, zoo ‘naar aanleiding van’ dat

Hem aangeboden belasting-biljet. Toen Zijn kleeren werden verloot en ver-geven, toen heeft Zijn wijde geest de wijzen van het Oosten, die schatten kwamen dragen, en Scheba, dat geschenken brengen komt, en den Vader in de hemelen, die op den Zoon geen vorderingen heeft, direct en rechtstreeks in verband gezien en gezet met die kwanselende soldaten. Ja, ja, Hij voelde het wel: het had den schijn, alsof dat schijnbaar achteloos gebaar, waarmee Hij door een aristocratisch wonder een stater haalde uit den bek van een gevangen visch, door God zelf bespot werd, en op Hem werd verhaald. Nu, Jezus Christus, Gij hebt een wonder gedaan. Waar blijft nu Uw visschen-beschikkende God? Gij hebt discipelen geïnstrueerd, dat Gij beschikt, als Zoon, over den eigendom in deze wereld; Gij zijt als Opper-requirent gaan staan tegenover alle belasting-betalers in de wereld. Uw zelfbewustheid heeft de natuur bedwongen, een vischbek geopend, Uw hand greep in het water met een speelsch, maar ernstig gebaar. Welnu, Gij, Opper-erfgenaam, boet heden voor Uw hoogen moed. Soldaten sjacheren om Uw kleed, en dobbelen er om, dat is: *de wonderen trekken zich terug*. De hemel zwijgt. De apportatie van goud, wierook en myrrhe van wijzen uit het Oosten vindt nu haar tegenbeeld in het dobbelen van een paar soldaten van het Westen. Het Oosten zendt geschenkendragers, het Westen stuurt plunderaars, die achteloos hun handen door Uw kleeren laten spelen. En zoo is Christus als de Tempel-Heer en als de Wereldvorst hier in verberging schuil gegaan.

Maar zullen wij weenen?

Neen.

Want ons geloof vindt hier Zijn *borgtocht*. Als de vrije Zoon Zijn eigendomsrecht laat schenden, dan is Hij ook daarin ‘arm geworden, waar Hij rijk was’, naakt, waar Hij gekleed was; Hij brengt belasting voor ons allen op, Hij, die belasting eischen kan. *Schrijf op Zijn kruis Zijn monogram: een visch*;[1)] want die twee behooren bij elkaar. Die *visch:* Hij heeft het beest gevangen om

1) Latere christenen hebben een visch als herkenningsteeken gebruikt: 't grieksche woord voor visch is ichthus; de aanvangletters van I(esous) Ch(ristos) Th(eou) U(ios) S(oter) = Jezus Christus, Zoon Gods, Heiland.

Zijn eigendomsrecht te *demonstreeren* voor het geloof van Simon Petrus, en het ook weer te *verbergen* voor het ongeloof van tempelrequirenten. En als ik nu dat teeken van den visch maar schrijf boven Zijn hoofd, dan heb ik het kruis en die verloting begrepen. Dan zegt Hij mij, zelfs in Zijn diepe ontblooting: dit is borgtocht, dit is borgtocht, want, weet het wel: de Zoon *is eigenlijk vrij.* En zoo *verbergt* Hij wederom al Zijn menschelijke requisitie-rechten en al Zijn goddelijke belasting-vorderingen achter de schande van Zijn naaktheid. Aan een naakten Heiland worden alle vraagstukken van theologie en openbaring, en van al de Schriften geopenbaard, - voor wie gelooft.

En keer dan terug naar het begin van onze gedachten. Zie terug naar 't paradijs en 't kleed van Adam.

God heeft in het paradijs een dier genomen om den mensch te kleeden. Hij zei, dat de mensch over het dier nog heerschen mocht. God gaf het dier den mensch in dienstbaarheid.

En Christus heeft getoond, dat Hij, als Zoon van God, óók dieren *nemen* kan, als Hij dat wil, om zich als mensch het dier te knechten. Maar Hij heeft meer gedaan. Hij heeft dat dier vooral gebruikt om Zijn eigendomsrecht te *verbergen:* na het blinkende wonder van den gevangen visch vergenoegde Hij zich met het ordinaire gebaar van een belasting-plichtige, die aan den ambtenaar, gansch ordinair, Zijn biljet-van-aanslag komt voldoen.

En deze wet van opperste verberging, die is nu *door getrokken* in den tweeden Adam *aan het kruis:*

> schamel en bloot,
> stierf Hij de dood.

Het dier, welks huid voor Adam was, en de visch, welks bek voor Jezus was, - het is alles er geweest om 't kruis, om 't kruis. Door Zijn naaktheid is Zijn volk gekleed en kan het, màg het, den tempel onderhouden.

In dit gedachten-schema wordt het nu volkomen begrijpelijk,

dat de Schrift ons verband laat zien tusschen dat schijnbaar ordinaire intermezzo van die dobbelende soldaten aan den eenen kant, en de gansche profetie aan de andere zijde. De Schrift teekent ons n.l. aan, dat in het uur van Christus' ontkleeding vervuld werd, d.w.z. in volle kracht werd *uitgewerkt,* hetgeen in psalm 22:19 geschreven staat. In dien bekenden lijdenspsalm wordt door David geklaagd, dat men zijn kleeding heeft verdeeld, en het lot er over geworpen heeft.

Ga nu niet vragen, of dit aan David 'letterlijk' overkomen is. En zeg óók niet, dit laatste ontkennende, dat David daarom 'overdrijft'. Want hier is letterlijke berichtgeving, noch hyperbool. Wanneer in psalm 22 de dichter klaagt over de ellende, die hem de ervaring van de gemeenschap met God voor zijn besef doet missen, dan noemt hij de menschen, die hem kwaad doen: roovers en plunderaars; en geeft daar een levende uitbeelding van, door hen te vergelijken met roovers van 't gewone slag, die immers het kleed van hun slachtoffer verdobbelen en hem zèlf prijs geven aan schande; ze laten hem naakt liggen. Die beeldspraak van David wordt nu in Christus letterlijk vervuld. De idée van een geplunderden, uitgeschudden koning, of, (indien David misschien nog maar kroonpretendent was, naar de belofte van God, toen hij dien psalm gedicht heeft) - de idée van een geplunderden kroonpretendent, die wel een kroon-in-belofte heeft, doch voorts zich in de wereld praktisch voelt als volkomen rechtlooze: zij drukt zich uit in de snerpende klacht, dat God de kleeren laat verdobbelen van Zijn gezalfde. Die dichter is blijkens deze bittere klacht onder hen, die de 'belofte van verre hebben gezien, doch ze in de werkelijkheid nog niet hebben verkregen'. Het is een schreeuw van David, die de incongruentie voelt tusschen hetgeen hem rechtens toekomt naar de belofte, èn hetgeen hem *practisch* gegeven is in de harde werkelijkheid.

Dit woord van David nu wordt heden in zijn Zoon vervuld.

De *vorm* wordt vervuld. En ook de *inhoud*.

De *vorm:* want zooals David spreekt van *plundering,* zoo wordt de Zoon van David hier op Golgotha *geplunderd*. Roovers rukken Hem de kleeren van het lijf: onder spel en lot vergaan Hem al Zijn

aanspraken op kleeren en sterren. Geen recht van passage - noch onder de menschen, noch ergens in het groot heel-al....

Maar, ook de *inhoud* van psalm 22 treedt in *vervulling*. Pijnlijker dan in *Christus* kan het contrast niet worden. David wordt beroofd, - maar al zijn goed, dat hij tevoren had, was door *genade* hem *gegéven*. Doch Davids Zoon is eigenaar en belasting-inner, niet door genade, maar door een eeuwig *recht*. Het recht van God. En ook het recht van den trouwen Werker in het werk-verbond. Als *deze* Zoon van David nu Zijn kleed zelfs verdobbeld ziet, dan is het vraagstuk, dat *David* kwelde, in Davids *Zoon* en *Heer volkómen* uitgewerkt. Het kan nu niet benauwder in de wereld worden: de Al-bekleeder is naakt uitgestroopt; de keizer Augustus heeft het Kind zelfs van Zijn doeken beroofd.

Maar wat schreit hier een levend mensch? Een ieder schreie van wege zijn zonde. *Wij* hebben God beroofd; de prediking van den Deus Spoliatus verkondigt *ònze* schande; en ontdekt, heel in de verte, de schemerhoeken van de hel, waar *ieder* is beroofd, zelfs van het eerste geschenk, dat God hem gaf. Uw kleed, menschenkind, wordt met het stof van 't graf dooreen gemengd; het wordt niet meer gedragen in 't rijk der buitenste duisternis. En daarom kan de eisch, dat men *niet* moet zoeken ‘de kleeding’, maar het Koninkrijk der hemelen, nergens scherper worden aangedrongen dan bij het kruis van Jezus.

Wat lacht, daar ginds in de achterhoede, een levend mensch? Een ieder lache van wege Jezus' gerechtigheid.

Want de Auteur der bergrede gaat aan Zijn eigen rede dood, halleluja. Want, wat die bergrede betreft, Hij heeft daarin drie groote dingen gezegd.

Hij heeft vooreerst gesproken van het requisitie-recht, dat in deze kromme wereld de een tegen den ander soms oefent. Hij zei: als iemand u op de rechter wang slaat, keer hem ook de andere toe. Maar hieraan is door Hem zelf nu reeds voldaan; wij spraken er reeds van[1)]. En op dit oogenblik geschiedt het nog. Want Hij,

1) Vgl. deel II, bl. 57 v.; 106 v.

die geen visschen ophaalt uit de diepte van de zee, wringt geen bliksem uit de hoogte van den hemel; Hij doet geen teeken om zich te verlossen, Hij keert de andere wang ons toe.

Maar Hij ging verder. Als iemand, sprak Hij, voorts met u in rechten treden wil, en eischen wil uw chitoon, laat hem dan ook Uw kleed.[1] Wel nu: men heeft den chitoon Hem genomen, en Hij laat hun ook Zijn kleed. Hij vloekt niet tegen kwanselaars, en scheldt niet tegen dobbelaars. Hij laat hun al Zijn kleeren, en bidt voor dobbelaars, die niet weten wat zij doen. Hij heeft de visschen in het water laten zwemmen, omdat Hij de bergrede aan het kruis vervullen moest, en in zich zelf rechtvaardigen.

En toen Hij verder ging, toen sprak Hij nog: en zoo wie u zal dwingen één mijl te gaan, ga met hem dan twee mijlen. Ook dit is nu in Hem vervuld. Want Simon van Cyrene heeft het kruis voor Hem gedragen; toen werd het requisitie-recht van Jezus de *eerste* maal weersproken. Maar Hij verdroeg het; het was de eerste mijl, en Jezus ging wel mee. Thans wordt Zijn kleed verdobbeld; weer wordt Zijn requisitie-recht weersproken, en, scherper nog, gehoond en tot zotternij gemaakt. En weder gaat Hij mee: Hij loopt ook mee Zijn tweede mijl. Hij laat de visschen zwemmen, Hij roept geen bliksem af, Hij roept Elia niet, noch roept Hij, als Elia, vuur van den hemel af. Maar Hij verdraagt dit alles en weet, van hoedanigen Geest Hij is, en bidt: Vader, vergeef het hun.

Dus heeft de Christus Zijn bergrede waar gemaakt.

Drie requisities heeft Hij in de bergrede ons geboden te verdragen; ‘eerst de krenking van het lichaam, dan die van het eigendom, vervolgens die van de vrijheid’.[2] En, aan Zijn eigen drievoudig bevel is Christus zelf volmaakt getrouw geweest.

Nu keeren wij ons af, en om; wij zien niet meer, en zien heel sterk op Hem.

Wij weten niet, wat wij nu moeten doen, ach neen. O wee, als wij Zijn naaktheid zien, en niet in God gelooven; dan heeten wij

1) Dezelfde woorden als in onzen tekst.
2) Grosheide, Kommentaar Mattheus, 66.

Cham. Neen, wij keeren ons af, en zien niet meer naar Hem. De oogen doen zeer, de schaamte kleurt ons, dit is Zijn verfoeilijke naaktheid, de angst doet ons verbleeken, dit is onze verfoeilijke naaktheid. De priesters konden eens niet staan vanwege de wolk om te dienen, maar hier is dikke mist, wij kunnen niet staan, wij houden 't niet vol. De deur van de hel is even open gegaan, o God, spaar ons, bind Gij mijn oogen, dat ik niet meer zie. Maar toch: Hij zegt: zie sterk op Mij, zie in geloof. Hij zegt: dacht gij, dat Ik *voor niets* in de wereld ben ontkleed? Hij zegt: Ben ik het Woord niet, bekleed met mogendheid? *Mijn* naaktheid, die *móet* een reden hebben, God zelf van eeuwigheid bekend. Ben ik de spreker niet, de geweldenaar van de bergrede? *Mijn* naaktheid, die *mòet* een reden hebben, mijzelf de dagen door bekend. Ja, nog eens weer: Hij zegt tot mij: loop nu niet weg, want gij moet zien, dat hier de *borgtocht* is, de uiterste betaling.

Zoo binden wij de oogen, dat ze niet meer zien, en wèl weer zien, en hunkeren naar het uur, waarin Zijn schoonheid ons vertoond zal worden. Wij zùllen toch dien Koning zien in Zijne schoonheid.

Wij hoorden in het paradijs 't gerochel van een stervend dier: God sloeg het dood. Hij nam het *mindere* voor het *meerdere,* schoon de mensch op datzelfde oogenblik zei: Heere, ik verga, ik ben de minste van allen.

Maar hoor: dit is dan ook alleen geschied om Christus' wil.

Om Christus' wil.

Want toen het *dier* moest dienen voor den mensch tot kleeding, toen kón en mocht het mindere - het dier - nog den gevallen meerdere - den mensch - dienen: de gemeene gratie.

Maar deze paradoxale dienst is dan ook slechts hierom mogelijk geweest, omdat later in het uur van Golgotha de aller-meeste de allerminste worden zou, en Hij, die alles kleedt, zelf onbekleed zou worden. Hier werkt de goddelijke wil: God zelf heeft God ontkleed. Dit was de uiterste remedie: het kon in de heele wereld absoluut niet anders. Die alles had, moest niets meer overhouden. Die heeft, dien zal gegeven worden; maar die om onzentwil niet heeft, van dien zal worden afgenomen ook wat hij heeft.

En als ik nu straks ga bidden: onze Vader, die in de hemelen zijt, geef ons heden ons dagelijksch brood, - dan ben ik niets meer dan een verwaten woordenprevelaar, als ik dan niet denk aan Christus, die brood en water en kleeding miste. Die soldaten daar dobbelden op den berg der Prompte *Betaling*. En zóó ridicuul ben *ik* nu ook vandaag, wanneer ik mors met wijn, en pronk met kleeren, en heen en weer werp de ducaten van de rijken, en niet heb uitgestreden in mijn ziel en geest het groote *vraagstuk van den borgtocht*. Dát vraagstuk leert alleen den grooten levensernst, en voor de rest zijn alle nette menschen scharrelaars en sjacheraars, die achteloos hun handen door Gods kleeding laten gaan, armzalige dobbelaars en dobberaars onder het worstelen van Gods recht.

Dit is ook een soort van wereldbeschouwing, maar zij rechtvaardigt zich bij het schouwtooneel van den ontkleeden Christus.

En van Zijn kruis spreekt een stem van beheerschte ironie, en zij zegt tot alle verwaten menschen (en van haar ironie heeft later[1)] Paulus ook iets gegrepen): alreede zijt gij verzadigd, alreede zijt gij rijk geworden, zonder Mij hebt gij geheerscht, tot op deze tegenwoordige ure lijd Ik daarentegen honger en lijd Ik dorst en ben Ik naakt. Hoor, zóó spreekt ook naakt de Christus tot alle wanbetalers uit eigen middelen: gij zijt rijk en verzadigd, en kunt het zonder Mij wel af, om u te kleeden, maar Ik leed dorst en Ik was naakt; en gij, die Mij niet toelaat, u te kleeden met Mijn mantel van gerechtigheid, blijft jammerlijk, en naakt, een brok ellende in de eeuwigheid. Want eigenlijk waart gij, o *mensch*, ontkleed op Golgotha. -

Dus, nu voor 't laatst: schrijf boven Zijn hoofd, op 't kruis, Zijn monogram, - een visch. Maar denk dan aan dien visch, die in zijn bek een penning droeg: een hemel-en-aarde-bewegend wonder, zoo groot als 't kraaien van den haan,[2)] en als al de wonderen te zaam.

Schrijf boven Zijn hoofd dien visch, en zeg tot Pilatus: wat ik geteekend heb, dat heb ik geteekend.

1) I Corinthe 4:8-14.
2) Deel II, bl. 200, 201.

Weer moet ik denken aan dat vers van dien dichter - we hebben reeds naar hem gewezen, - die ‘den soldaat, die Jezus kruisigde’, krankzinnig worden liet, en nochtans wijs:

> Nu, als een dwaas, een spijker door mijn hand,
> Trek ik een visch - zijn naam, zijn monogram -
> In ied'ren muur, in ied'ren balk of stam,
> Of in mijn borst, of, hurkend, in het zand.
> En antwoord, als de menschen mij wat vragen:
> *‘Hij heeft een spijker door mijn hand geslagen’*.

Neen, als die soldaat behoeft gij niet te worden. Jezus is zeer moe, en zegt zacht, en onwillig: heb ik razenden gebrek?

Kom liever als een geloovige, een dwaas voor de wereld, nochtans wijs uit God. En zeg dan, dat gij een visch, niet meer als monogram, maar als teeken van Zijn wonderkracht, wilt schrijven in altijd maar weer dien éénen balk, den balk van 't kruis.

En als gij dan goed hebt gezien, naar dien balk-met-den-wondervisch, en naar Zijn schamelen dood, Zijn grondige naaktheid, wel, dan antwoordt gij, als de menschen u wat vragen: ik ben de soldaat, die Hem de kleeren uitgetrokken heeft: *Hij heeft mij al mijn kleeren afgenomen*, en mij naakt en koud te kijk gezet in het heelal.

Ik heb me nog nooit zóó diep geschaamd.

Maar gezegend zij Zijn hand: *Hij heeft niet gedobbeld. Hij was in rechten*. In recht en goedertierenheid. Daar ligt een mantel voor mij klaar, een chitoon van gerechtigheid. En witte kleeren. En palmtakken voor Zijnen, mijnen, feestelijken ommegang, ginds in Jeruzalem.

Wacht maar, soldaten, de Heere zelf trekt den tweeden Adam straks Zijn nieuwe kleeren aan. Wacht maar: Zondagmorgen. Paschen. En geen enkel beest behoeft daar voor dood: alle dieren, het gansche schepsel, *juicht* op Paschen, verwachtende den dag der bekleeding van de kinderen Gods.

Hoofdstuk X. Christus' uiterste titel in deze wereld.

> *En Pilatus schreef ook een opschrift en zette dat op het kruis; en daar was geschreven: Jezus de Nazarener, de Koning der Joden. Dit opschrift dan lazen velen van de Joden; want de plaats, waar Jezus gekruisigd werd, was nabij de stad; en het was geschreven in het Hebreeuwsch, in het Grieksch en in het Latijn. De overpriesters dan der Joden zeiden tot Pilatus: Schrijf niet: de Koning der Joden; maar, dat Hij gezegd heeft: ik ben de Koning der Joden. Pilatus antwoordde: Wat ik geschreven heb, dat heb ik geschreven*.
> JOHANNES 19:19-22.

IS de Christus in de wereld-karikatuur[1)] geweest, en is Hij daar uitgebeeld als de spotkoning van de joden, dan zegt God tot Hem: acht het nu niet meer, alsof u iets vreemds overkwam, indien gij nu óók in de wereldtaal betiteld wordt als de spotkoning van de joden.

Nu, Hij heeft zich daar wel reeds aan gewend, zulks niet vreemd te achten.

Dies overkomt Hem het zijne. Eerst in de soldatenplastiek, daarna in officieele rechtertaal wordt Hij veracht en gehoond, en tot bespotting overgegeven: Jezus. Van Nazareth. Koning. Van joden, wel te verstaan.

Want hoon en verachting - daarin grijpt gij den zin van het opschrift, dat boven Jezus' hoofd aan 't kruis te lezen stond. Men stelt Hem nu ten toon als Koning van de joden. Men proclameert

1) Zie deel II, bl. 502 v.v.

Hem als zoodanig in het hebreeuwsch. En in het grieksch. Ook in 't latijn.

Drie talen: maar het was dan ook op bevel van Pilatus, dat boven Christus' hoofd een opschrift is geplaatst. Mag men de berichten, die uit verschillende schrijvers zijn samen te lezen, betrouwbaar achten, dan was het in die dagen meermalen de gewoonte, iemand, die ter dood veroordeeld was, een z.g. ‘titel’ mee te geven. Soms was zoo'n ‘titel’ geschreven op een wit plankje, waarop dan, in roode of zwarte letters, de eigenlijke misdaad van den veroordeelde aangegeven was. Soms werd de ‘titel’ voor den veroordeelde uit gedragen, soms ook werd het plankje op zijn borst gehangen, en moest hij dus zelf de eind-conclusie van zijn rechtsgeding aan iedereen laten lezen.

Welke van deze twee manieren bij Jezus gevolgd is, weten wij niet. Misschien wel geen van beide. Het is niet eens duidelijk, *wanneer* eigenlijk dit plankje - indien het ook hier tenminste zoo iets geweest is - gereed gemaakt is, en aan het kruis bevestigd. Volgens sommigen is het opschrift door Pilatus geconcipieerd dadelijk na de uitspraak van het vonnis en heeft hij toen aanstonds last gegeven, om het plankje in orde te brengen. Hierbij wordt dan weer door velen ondersteld, dat de soldaten het plankje hebben moeten dragen; zoodat het niet dadelijk voor het publiek te lezen viel; daarom zouden dan ook eerst *na* de kruisiging, toen ‘de titel’ boven Jezus' hoofd bevestigd werd, de hoogepriesters bemerkt hebben, wat er op stond. Volgens anderen echter heeft Pilatus de hoogepriesters bij zich zien komen, reeds dadelijk, vóórdat de stoet op weg ging, om te protesteeren tegen dit bedenkelijke opschrift; *dàn* is het plankje - of zoo - waarschijnlijk op Jezus' *borst*gehangen.

Vermoedelijk is de eerste lezing van het verhaal de juiste.

Voor ons doel heeft het echter geen beteekenis, op *deze* vragen antwoord te zoeken. Want het komt er slechts op aan, te weten wat deze kruistitel, voor die Hem voerde, heeft beteekend.

Nu is het opmerkelijk, dat het opschrift boven Jezus' hoofd zoo kort gehouden is: *Jezus de nazarener, de koning der joden*.

Aan de conceptie van dezen korten tekst heeft Pilatus' *sarcasme* ongetwijfeld mee mogen werken. Zijn diepe verachting voor de joden, met al hun konings- en messiasproblemen, zoekt fijntjes naar een wondend en deprimeerend opschrift. Reeds eerder proefden wij de hooghartigheid, waarmee Pilatus op dat krielende jodendom neerziet. Zijn verachting heeft vandaag te eerder behoefte, om zich te uiten, naarmate hij zich meer vernederd voelt. Reeds had hij de joden gehoond in dat laatste woord: 'Ziet, uw koning', en ook in de vraag: 'moet ik uw koning nu werkelijk kruisigen?' En de stemming van Pilatus was er sedert niet beter op geworden. Het afgeperste vonnis had hem eigenlijk opstandig gemaakt tegen iedereen. En daarom legt hij grimmig zijn sarcasme vast in dat korte opschrift: *Jezus van Nazareth, jodenkoning*.

Voor de hoogepriesters is het sarcasme van den rechter dadelijk doorzichtig. Het is hun duidelijk genoeg gezegd, dat Pilatus persoonlijk niet geloofde in de rechtmatigheid van de tegen Jezus ingebrachte beschuldigingen. Wanneer hij nu tóch, ter officieele omschrijving van de misdaad, om de quintessence van heel het rechtsgeding aan te geven, het woord 'jodenkoning' bezigt, dan voelt ieder, dat hij daarmee eerder de joden zelf dan dezen armen galileër verachten wil. Komaan, het zijn me de joden wel; zij zijn met z'n allen niet meer waard dan zulk een afgebeulden koning, ellendig, gebroken, vernietigd.

Het jodendom is gelijk die man daar zelf: een troep nietswaardigen, een volk, dat nutteloos de aarde beslaat.

Voor Christus was daarom deze kruistitel een zware vernedering.

Op zichzelf genomen is het voor den Drager van Gods recht een gruwelijke ellende, speelbal te zijn van Pilatus' luimen. Pilatus moge op de joden nóg zoo gebeten zijn, hij moet Christus geven, wat Hem toekomt. Maar hij wil dat niet, Hij weet het maar al te goed, dat onthulling van de waarheid tevens beteekent de ontdekking van zijn eigen schande.

Daarom is de kruistitel een zinrijk symbool van ons aller zonde. De mensch, gelijk hij van nature is, wil er niet voor uit komen,

dat hij Christus enkel onrecht doet; daarom scheldt hij Jezus een mislukten koning van *anderen*, - om niet te belijden, dat hij - die scheldende mensch - een mislukte *onderdaan* van dien koning zelf is. Hij doet als Pilatus - hij werpt Jezus Christus heen en weer tusschen zich en - den ander. Maar Christus doorziet den mensch; Hij weet, wat in den mensch is. Hij weet het wel, dat Pilatus niets 'vreemds' doet; dat àlle 'vleesch' van nature doet wat Pilatus bestond, en op dezelfde wijze weigert, de beschuldiging tegen zichzelf te erkennen en vast te leggen. De titels, die het 'vleesch' voor den Heiland bedenkt, zijn ten slotte alle door ressentiment ingegeven: men weet zich zelf door Hem verslagen, doch zegt, dat Hij de verslagene is van - den ander. Alle mislukte *onderdanen* zeggen: zie, den mislukten *koning*.

Doch daar is nog meer. De titel: '*joden*koning' is zoo *satanisch*. Jezus wil de koning van de *wereld* zijn. Zijn koninkrijk is oecumenisch; Hij heeft dat zelf voor Pilatus reeds laten uitkomen. Niettemin wordt Hij door Pilatus geteekend als koning, enkel van de *joden*. De degradatie[1)] van den Christus zal haar logica, onverbiddelijk, vervolgen; zij spreekt haar woord van nijd en haat uit zonder pardon.

En nu ligt daar een droevig constrast: Jezus *heet* de koning van de *joden* slechts, maar Hij wordt alzoo betiteld in de talen van de *wéreld*. Hij wordt *genoemd* een *sècte*-koning, doch men schrijft dit scheldwoord in *oecumenische* taal.

Want Zijn opschrift is geschreven in het *grieksch*, het *latijn* en het *hebreeuwsch*.

Dat zijn de drie talen, waarin, om zoo te zeggen, heel de toen maals bekende wereld het woord kon nemen. Het *hebreeuwsch*, want alle voorbijschuivende feestgangers van het jodendom, alle stamgasten en logeergasten van den tempel moesten kunnen lezen, hoe armzalig het stond met den jodenkoning. Het *grieksch,* - want dat was de taal van de cultuur, van de toenmaals beschaafde wereld. En ook het *latijn:* want dat was de taal van Pilatus' vorst, de taal van het recht en van de officieele rechtspraak. Hebreeuwsch,

1) Zie deel II, bl. 304 v.

grieksch en latijn: de landstaal, de wereldtaal, de rechtstaal.[1)] Hebreeuwsch, grieksch, latijn: de taal van den Sion, van de Acropolis, en van het Forum. De taal van Jeruzalem, Athene en Rome. De taal der religie, der beschaving en der machtsusurpatie. De taal van het antieke Oosten, van het vervloeiende Westen en van het doorbrekende, nieuw-gevormde wereldrijk. Heel het beeld van het Beest, waarvan Nebukadnezar eens droomde, krijgt op Golgotha een mond om te spreken; het *Beest* opent zijn mond, om te spreken smadelijke woorden tegen den Geest. Want op de grieksche beschaving liepen uit al de wereldrijken, die Nebukadnezar zag, tot op het romeinsche rijk toe; de rijken dus, die door *hoofd, romp* en *dijen* van Nebukadnezars beeld zijn voorgesteld; het latijn wordt gesproken door dàt wereldrijk, dat door de *voeten* van het beeld van Nebukadnezar afgebeeld werd; en het hebreeuwsch, nu ja, dat is de taal van hem, die in Daniëls gezicht de *rollende steen* heet, de steen, die het beeld laat tuimelen. Het is de taal van den Christus zelf, de taal van den Menschenzoon van Daniël, en - van Daniël zelf. En *dit* is nu de vernedering, de gruwelijke hoon: het hebreeuwsch is hier maar de *bijzaak:* Pilatus bedient zich ervan, niet omdat hij de hebreeuwsche taal als wereldtaal erkent, doch omdat hij de joden in hun eigen dialect beleedigen wil. Het hebreeuwsch, nu ja, dat is maar bijzaak hier; die taal wordt ‘op den koop toe genomen’; eigenlijk rekent ze niet mee. De hebreeuwsche taal zou zelfs geheel zijn overgeslagen in den kruistitel, wanneer het Pilatus niet te doen geweest was om zijn hoon voor elken *jood* duidelijk te doen zijn. Ook hierom is voor Jezus deze kruistitel een pijnlijke smart. In de talen van de toenmaals bekende *wereld* wordt Hij aangekondigd als een mislukt dictator van een armzalig troepje menschen, waaraan in de gansche historie geen rol meer toebedeeld is. De rollende steen van Daniël - die schijnt geen geweld meer te hebben, en aan het beeld van het Beest niets kwaads te kunnen doen. Zie den kruistitel, lees zijn drie-talig opschrift: lijkt het geen *bespotting*, te gelooven,

1) Nebe, a.w. 233.

dat die rollende steen het reusachtige beeld ook maar even zou kunnen verwrikken? *Menschenzoon* - dat schrijft God in het *hebreeuwsch;* en het grieksch en het latijn, de cultuurmachten, die in die twee talen zijn vertegenwoordigd, zouden door dien rollenden steen hun macht verliezen. Maar er is geen schijn noch schaduw van op Golgotha. De kruistitel - heel de ergernis en dwaasheid van het Evangelie ligt ook daarin uitgedrukt.

Ja, het was wèl armoedig. De profetie wordt zelfs in haar taalvormen in het aangezicht bespot. Ergernis! Dwaasheid! Hebreeuwsch, grieksch, latijn!

Maar het hebreeuwsch is *toegift*.

Het hebreeuwsch, zie daar de taal, die voertuig was van de *antieke* wereld, voorzooverre zij in Israël de ware *religie* heeft gediend. Latijn en grieksch, ziedaar de beide talen, die het voertuig waren van de *nieuwe* wereld, in zooverre deze, in en door haar heidensche cultuur, heeft gevochten tegen Israëls religie; de twee talen, waarin het Beest den Geest, en het heidendom het jonge christendom zoo dadelijk zal gaan tegenstaan. Hebreeuwsch - de taal der openbaring tot nu toe. Grieksch en latijn - de taal der oppositie van overlang.

Maar dan hangt ook dat kleine witte plankje *tusschen twee werelden in:* de antieke en de moderne. Dan hangt het *tusschen twee culturen in:* de Oostersche en de Westersche. Dan hangt het *tusschen twee religies in:* de openbaringsreligie en de profane. God zelf heeft dezen kruistitel *aan de grenspaal*, die tusschen die twee werelden opgericht staat, bevestigd.

Doch zullen wij klagen?

Neen; - want in deze diepe vernedering van den Christus breekt weer van Gods zijde de kracht van Zijn *verhooging* door. De Menschenzoon wordt aan het kruis *verhoogd,* d.w.z. *zichtbaar gemaakt,* en *voor iedereen waarneembaar*.[1)] Welaan, bij die *verhooging* past ook de *universeele* taal; de taal, waarin *twee werelden* botsen, en *twee culturen*, en *twee religies*.

Want, Christus Jezus *heet* wel een sectarisch menschenkind, maar

1) Zie deel II, bl. 286 v.v.

voor het geloof *bewijst* Hij zich niettemin, *juist* in de talen, waarin Hij gehoond wordt, als *Menschenzoon,* die aan het kruis *verhoogd* is, en die door niemand van het keerpunt aller tijden en culturen en religies kon worden weggedrongen.

Verhooging! Gelijk Mozes de slang verhoogd heeft, alzoo *moet* de Menschenzoon *verhoogd* worden.... voor en boven de *wereld*.

Maar deze verhooging kon voor Christus zelf slechts door *vernedering* heen geschieden.

En daarom laat Zijn God het toe, dat Hij gehoond wordt door alle menschen van heel de spraakmakende gemeente tezamen. In *alle* talen, waarin toen gesproken werd, *moest* Hij benoemd worden. Dat is Zijn *glorie,* maar ook Zijn *schande*.

Het is Zijn *glorie:* pas op, Pilatus, dat gij geen enkele cultuurtaal overslaat op dat witte plankje! Hij legt op minstens drie taalgroepen *beslag*. Die drietalige titel, nog eens, is Zijn *glorie*. Want tenslotte wordt, met Jezus, vooral ook het *jodendom* zelf in drie talen gehoond; en het blijkt dan ook wel, dat de joden zelf het zoo gevoeld hebben; zij vragen Pilatus immers, dit opschrift te veranderen, en niet te schrijven, dat Jezus koning der joden *wás,* doch dat Hij er voor *in aanmerking had willen komen*.

Maar dit verandert toch niets aan dat andere feit, dat de drie-talige kruistitel ook Jezus' *schande* is. Zeker, het blijft waar, dat de joden den hoon, dien zij Christus op willen leggen, op hun eigen schedel terug krijgen. Dat is zelfs zóó grondig waar, dat sommige exegeten een fijne zinspeling van Johannes meenen te moeten ontdekken in den tekst, als er staat, dat Jezus heette de *koning van de joden,* en dat daarna de priesters, heel fijntjes, aangeduid worden als: de *priesters van de joden*. Alsof Johannes zeggen wilde: de *koning van de joden* gaat met de *priesters van de joden* tegelijk in ballingschap, en wordt met hen gelijkelijk gehoond.[1)]

Maar - wat neemt dat af van het *lijden* van Christus?

1) Dit zou dan weer een treffende herinnering zijn aan het reeds meermalen besproken hoofdstuk van Zacharia (zie deel II, blz. 413), waarin de *priester* en de *koning* in Josua *tegelijk* worden afgebeeld, en slechts tezamen kunnen worden geaffirmeerd en genegeerd. De bijbel zou dan hebben willen zeggen: indien het jodendom niet den Priester van Zacharia VI met l den Koning samen *eeren* wil, dàn zullen de priester en de koning één zijn in de *schande*.

Reeds meermalen wezen wij erop, dat de schande van de joden Jezus' eere niet is, noch zijn mag. Hij is geen kind der hel, zich troostend over eigen ellende met den ondergang van menschen, die Hem gram zijn. Integendeel, de smaad der joden is nòg Zijn eigen smaadheid. Zoo vaak Pilatus de verachtelijkheid van Jezus gebruikt als *argument* voor de in zijn mond heidensche, en a-religieuze, bewering, dat het volk van Abraham niets waard is onder de zon, wordt Christus gehoond mèt de gemeenschap van Abraham, die Hij toch nog voor den Vader belijden moet, zoolang het God belieft. Want Hij zelf is het groote geheim van Israël; wie op Pilatus' wijze Israël met al zijn verborgenheden veracht, die veracht vooral den Christus zelf.

Dus is de kruistitel van den Heiland voor ons een prediking van hooge kracht. In dezen kruistitel worden de doornenkroon, de rietstok en de soldatenmantel, die karikatuurvormen van Pilatus' soldaten, door Pilatus overgenomen; de karikatuur van de soldaten wordt herdrukt, met een kommentaar, die in alle 'beschaafde' talen wordt overgezet. De kruistitel *laat* Christus in de *wereld*-karikatuur. De Heiland wordt er mee gestraft voor den intocht, dien Hij feestelijk nam in Jeruzalem.

En boven Pilatus' schrift staat het geschreven epigram van God.

God spreekt in en door en boven Pilatus.

Wàt God dan spreekt?

Hoor: de kruistitel, en die boven het hoofd van Jezus, hij is een goddelijke afwijzing van alle kranke verbeeldingen van menschen, die het hoofd van Christus met een stralenkrans, een nimbus van glorie, hebben omgeven. Als ik den kruistitel zie, dan weet ik het weer: Christus was onder de bandieten; en Hij *bleef* onder hen.

En zóó, als één, die naar het vleesch totaal mislukt is, zóó wil ik Hem nu zien, mijn Heer en God, den Koning van de wereld, den Koning van mijn hart. Pilatus, wat gij schrijft of niet schrijft, wat gij wegneemt of laat staan, het raakt Hem niet, het gaat Hem al

voorbij. Wat gij geschreven hebt, dat hebt gij niet geschreven, God schreef en schrijft en schrijft te allen dage, Hij alleen. En de Heere, mijn God, roept mij vandaag bij zich, en zegt tot mij: wat Ik geschreven heb, dat heb Ik geschreven; Ik, de Heere, de Almachtige, heb boven *Zijn* hoofd geschreven, niet dat gij gezegd hebt, dat Hij de Koning van uw hart moest zijn, maar dat Ik het heb gezegd, en ook Hij zelf, en dat Hij het is omdat Hij het is. Zijn naam is, ook wanneer Hij zich proclameert als Koning van uw hart: *Hij is, die Hij is;* en daarmee is alles uit, zegt de Heere, de Waarachtige.

Hebreeuwsch. Grieksch. Latijn. Welaan:

> Zynder woorden in de monden
> Van de *volckeren der aerd*,
> Zynder *seggingen bevonden*
> *Grieckscher oft Romeinscher aerd*,
> Zynder Spreucken die mijn' Lippen
> Vollen konnen tot den boord,
> En mijn lippen soo ontslippen
> Als de donder werdt gehoord.
>
> Volckeren van *uyt den Westen*,
> Volckeren van *d' Ooster zy*,
> 'k Vergh' u *tongh en tael* ten besten,
> Voert mij *elck van 't syne by:*
> 'k Heb een pack op schouder leggen
> Dat op schouder-hulpe beidt,
> 'k Heb lof, prijs en eer te seggen
> 't Eeuwigh licht in eeuwigheit.

Christus in de wereldkarikatuur. Christus in de wereldlitteratuur, halleluja, amen. Hij bereidt Zijn pinksterdag, den talendag - wat de Pinkstergeest vóórgeschreven heeft, dat heeft Hij voorgeschreven.

Hoofdstuk XI. Christus onder helschen hoon.

> *En die voorbijgingen*, *lasterden Hem, schuddende hunne hoofden, en zeggende.... En desgelijks ook de Overpriesters met de Schriftgeleerden en Ouderlingen en Farizeën, [Hem] bespottende, zeiden.... En hetzelfde verweten Hem ook de moordenaars. En ook de krijgsknechten.... bespotten Hem en zeiden.... En een van de kwaaddoeners.... lasterde Hem*.
> MATTH. 27:39, 40, 41, 44; LUC. 23:36, 37, 39.

CHRISTUS *andermaal gehoond;* ziedaar het thema van de volgende bladzijden.

Nu weet, geloof ik, ieder voor zichzelf heel zeker, (als hij er even over denken wil) dat er in zijn binnenste een stem zegt: laat ons dat nu maar overslaan, in dit verband.... Of ten minste: dit onderwerp snel afhandelen.... Wij hebben immers van dien *hoon,* dien de menschen den Heiland hebben toegebracht, nu reeds *bij herhaling* gesproken? En moet dat *oude* thema weer van voren af aan worden ingezet?

De vraag was er uit, eer wij tijd hadden, ons er over te schamen.

En - ze is begrijpelijk....

Hoe moeilijk is het voor ons, geduldig, en vooral wezenlijk wèrkzaam en wáákzaam, te *blijven* bij een sterfbed. Een sterfbed, althans, dat op enkele uren van ons zenuwleven beslag leggen wil, of ook op één enkele faculteit van onzen geest. Nu, ook het kruislijden van Jezus Christus duurt ons eigenlijk làng genoeg. Bovendien komen in de beschrijving daarvan *dezelfde* onderwerpen *telkens* weer terug. Men wordt er daarom gauw *moe* van. Moet iemand over al

die ‘gevallen’ van bespotting één voor één afzonderlijk spreken tot andere menschen, nu, dan begint hij al gauw zich eenigszins te schamen over de daarbij onvermijdelijke repetitie van telkens dezelfde woorden en over het wederkeeren van telkens dezelfde gedachten; en het eind is: dat spreker en hoorder, lezer en schrijver, ertoe neigen, tot zichzelf te zeggen: nu kunnen wij wel gevoegelijk overgaan naar een volgend punt, naar iets, dat we *‘nog niet gehad hebben’*. Want - dat Jezus Christus bespot wordt, en gehoond, nu ja, *dàt* hebben we al lang *‘gehad’;* daar weten we nu zoo langzamerhand wel genoeg van te zeggen. Wie eenmaal gehandeld heeft over den lagen hoon, dien het *Sanhedrin* op Jezus geworpen heeft, en Herodes, en de soldaten van Pilatus, die vindt het zoo bij den eersten indruk vrijwel *‘overbodig’*, nu nog een afzònderlijk hoofdstuk te wijden aan de bespotting, die Christus *na de kruisiging* lijden moest. Hoogstens - zou men zeggen - valt nog op te merken, dat het *getal* der spotters *toeneemt*. Dat, *behalve* de deftige leden van het Sanhedrin, nu óók de *voorbijgangers,* de *soldaten*, de *mede-gekruisigde,* en dan *alwéér* de *priester*-partij, aan het gruwzaam spel van spot en hoon zich te buiten gaan. Maar dàn is toch immers dáármee vrijwel alles gezegd, wat nog te releveeren is? Tenzij men in een al te hinderlijk en opvallend euvel van herhaling vallen wil?....

Toch is het niet goed, ongeduldig te worden - bij het kruis van Christus Jezus. Dit is een volzin, die geen verklaring behoeft, en - helaas - evenmin verontschuldiging voor zijn simpel daar-op-papier-staan.

Neen, wij moeten niet te haastig zijn.

Want daar is *verschil tusschen het ééne moment en het andere*. Daar is onderscheid tusschen hoon en hoon.

Om het eens ietwat vreemd, en toch eigenlijk heel natuurlijk, uit te drukken: als Christus *'s morgens* bespot wordt, *of's middags*, dan maakt dat een groot verschil. De reden, de oorzaak, van dat verschil ligt niet zoozeer in de spotters zelf, als wel in de ziel en in den geest van Hem, die den spot tot lijdend voorwerp strekt.

Niet de actie van de menschen, die Hem hoonen, doch de re-actie van den Christus, Zijn op elk moment weer ànders staan tegenover God en wereld, geeft hier de verklaring. Christus toch brengt elk oogenblik alles, wat Hem ontmoet, in verband met de actueele toestanden, waarin Hij is verwikkeld. En zoo rijk-gevariëerd als op dezen dag het proces van Christus is, zóó rijk-gevariëerd is ook daarom Zijn reactie op wat Hem overkomt, en Zijn actie in en onder dit alles. *Bij Hèm heeft men nu eenmaal niets 'al gehad.'*

Zoo wordt het ook begrijpelijk, dat een bespotting van den Christus, als ze *vóór* Zijn wettige veroordeeling valt, voor Zijn besef iets *ànders* is, en ook op àndere wijze Hem verwondt, dan een bespotting, welke *na* het moment van de veroordeeling, *na* Zijn uitleiding 'buiten de poort', *na* Zijn verbrijzeling onder den katastrofalen vloek, Hem van alle kanten beleedigt. Het is iets anders, want *het is een ander uur* op den dag van 't groote Rechtsgeding.

Op velerlei wijze is het verschil, waarvan wij spraken, aan te duiden. Er zijn - om iets te noemen - thans *andere* spotters, en meer spotters, dan voorheen. En ook de *verwijten*, die men tot Christus richt, zijn op Golgotha andere, dan tot nu toe bleek.

Doch dit is het voornaamste niet.

Het groote onderscheid tusschen *toen* en *nu* ligt voornamelijk hierin, dat de bespotting van den Christus thans op Golgotha zeer bepaaldelijk een afzonderlijk moment is in dat korte, maar heftige proces van Zijn *nederdaling ter helle,* Zijn *vervloeking* 'buiten de poort'.

In dit laatste is hier het moment van het *nieuwe* gegeven.

Toen het *Sanhedrin* Christus in het midden van de waardigheidsbekleeders stelde, en Hij daar stond als mikpunt van hun spot, en toen later op den dag van andere zijde Hem hetzelfde overkwam, toen was Hij toch nog niet in het *uiterste* van *helsche* pijn. En Hij stond toen nog *binnen* de poorten der stad; Hij was nog niet daar*buiten* geworpen.

Binnen de poort nu is elke rechtskrenking een *verboden* ding, *waartegen recht van appèl openstaat bij God*.

Hierop valt wèl te letten.

Zoolang Christus Jezus *nog niet is 'verdoemd'*, nog niet is *uit*-geworpen *buiten* de poort, heeft Hij *voor Zijn besef*, als zoon van Abraham, en als burger van Mozes, *Zijn recht van appèl behouden*. Wel moet Hij in àlle dingen, als ze eenmaal *feit* geworden zijn op den dag van Zijn dood (gelijk trouwens ook in àlle dagen van Zijn leven), in àlle *feiten, binnen* of *buiten* de poort, *Gods hand* ontdekken onder het muitgespan, Gods rechtsordening zoeken in de rechtskronkels der menschen, *máár:* recht van appèl *blijft Hij* in Zijn conscientie[1)] *behouden*. Tegenover de menschen, die Hem tot exlex *maken*, mag Hij, zoolang Hij nog *binnen* de muren van Jeruzalem vertoeft, toch nog immer volhouden: hier *in* de stad, hier *binnen* de poort, mag ik God erkennen, God, die Mij *niet* tot exlex maakt.

Want de verborgen dingen zijn voor den Heere, de geopenbaarde voor ons en onze kinderen.

Dit is de groote regel, die ook voor de menschelijke aandacht van Jezus Christus geschreven staat.

Voor den Heere de verborgen dingen - dit bedenke de Knecht des Heeren wel ter dege. Tenslotte heeft Hij in Zijn *menschelijke* natuur, en in de overleggingen van Zijn *'geloovend'* hart (dat niet 'wandelt door aanschouwen') niets anders dan Zijn ambtsplicht te doen, en naar de uitkomst *(alsof die dan nog ten aanzien van de 'zaligheid' onzeker ware)* heeft Hij daarbij niet te *vragen;* want zulk vragen ware dan ongeloof. Hij heeft zich enkel en alleen dit ééne voor te houden, dat volmaakte trouw aan God tevens zal wezen de volkomen dienstverrichting ten bate van het volk, waarover God gedachten heeft van vrede. Dies golden Hem, als mensch, den ganschen nacht van Gethsemané en den heelen langen dag, tot aan het oogenblik van Zijn veroordeeling toe, als wet om naar te leven: enkel en alleen de *geopenbaarde* dingen. En tot dit geopenbaarde behoorde óók deze wetenschap: dat God de zonde in het gericht *haat;* dat wie den rechtvaardige verdoemt, den Heere een

1) Hier opgevat als het immer actieve vermogen om al Zijn gedachten, woorden en werken onderzoekend te bevinden als zijnde conform wet en wil van God.

gruwel is; dat God de bespotting, den hoon, en de buiten-de-wetstelling van den trouwsten zoon der wet een kwaad rekent, waarover Hij toornt; ja, dat elke rechterlijke overtreding bij God als zónde aangeschreven staat; als een kwaad, waartegen de aangeklaagde, hij moge voorts zijn, die hij is, *zich mag beroepen op den Hoogsten Rechter zelf*.

Krachtens deze openbarings-waarheid nu had de Christus *tot aan Zijn veroordeeling toe* tegen allen spot en hoon zich *in stille gebeden* op God, den volmaakten Rechter, mogen beroepen.[1)]

Iemand zegt hier bij zichzelf: maar dat was toch niet zulk een groot privilege.... een beroep op God, dat geen 'practisch' effect heeft;.... een beroep op God, dat men enkel maar in GEDACHTEN in kan stellen....? Had Jezus voor het Sanhedrin, voor Herodes, voor Pilatus, soms een stem gehad om te roepen tot God, tot engelen en menschen? Had Hij de wolken kunnen scheuren? Ach neen, ge weet er alles van: Hij kon enkel en alleen maar in GEDACHTEN zich tegenover de rechters beroepen op Zijn God.... *Niet veel is dat*, zegt iemand.

Maar wie zoo spreekt, die weet niet, wàt hij daar beweert.

Is een beroep op God, dat men in *gedachten* in kan stellen, niet veel?

Maar wat heeft de mensch tenslotte meer, hooger, dan dat?

Niet in wat men *hooren* kan of *zien* liggen de rijkdommen van ons leven vast; niet in wat men met *oor* of *oog* weet *waar te nemen,* geniet, of ondergaat, ons leven zijn hoogste momenten. Neen, onze rijkdom ligt in onzen *geest* verankerd. In zijn *geestelijk* leven is de mensch eenerzijds onderscheiden van alle ònder hem staande schepsel, en anderzijds broeder van de engelen en wezenlijk beeld van God. In dit persoonlijke, geestelijke bestand heeft de mensch de diepste beweeg-gronden liggen van de processen van zijn vreugden

1) Vergelijk ook den 'lofzang', dien Christus zingt vóór het betreden van Gethsemané; Zijn zelfbewustzijn als rechtvaardige, gelijk dat blijkt in Zijn apologieën, Zijn voorbede, Zijn 'uitersten dienst des Woords'.

en zijn smarten. Alle rechtsgedingen van ons leven worden ten slotte, principieel gezien, voor het forum van onzen menschelijken geest aanhangig gesteld, en daar behandeld, opgelost, of verdrongen, langs wettige of onwettige wegen tot een einde gebracht.

Hierom is het geestelijke in den mensch het beslissende, het zwaarste, het bepalende. Van ons *geestelijk* bestaan uit leven of sterven wij; zijn wij rijk of arm; verkorenen of verlorenen, kinderen der vrijheid of der slavernij.

Denkt men nu daaraan, dan ziet men, dat in zeer bepaalden zin Christus nog rijk was, en sterk, en Groot-Bezitter bij God, zoolang Hij nog in staat was, in Zijn *gedachtenwereld,* in het verwerken van de onderscheiden proces-momenten in en door Zijn menschelijken geest, *tegenover de mènschen zich te beroepen op Gòd*. Ook voor Hem gold de levenswet, de scheppings-ordinantie, dat Zijn rijkdom of armoede, Zijn opstaan of Zijn vallen, Zijn leven of dood-zijn, Zijn doortochts-mogelijkheid of Zijn in-de-engte-drijving, ten slotte *niet àfhangen* van de vraag, hoe het met Zijn *woorden* staat, hoe het met Zijn *daden* gelegen is, doch *hiervan* afhangen: hoe Zijn broedende *geest* zich verhoudt tegenover God, en duivel, en - zichzelf. Verhinder Hem, naar buiten te *werken;* maar Hij zal toch nog kunnen *spreken* en *denken*. Verhinder Hem te *spreken,* neem Hem dus het *woord* af, - maar Hij zal toch nog kunnen *denken*, en in *gedachten* gemeenschap oefenen met God; dat is: zich *vrij* weten. Wil iemand Hem ráken, *van binnen* raken, dan moet Zijn *gedachtenleven* worden geraakt.

Aan al deze dingen zullen wij *moeten* denken, zal het ons eenigermate duidelijk worden, hoe Christus in één uur tijds kon *terug-vallen* in nòg diepere schande, nog véél diepere schande, dan te voren over Hem gekomen was. Want Christus is met *sprongen, traps*-gewijze, afgedaald in de diepe schachten der vernedering.

Trappen waren er in die vernedering.

Ja, spreken wij soms niet wat al te gemakkelijk, en al te lenig, van de *trappen* in den staat van Christus' vernedering? Zeker, het is gauw en rap *gezegd,* dat Hij van den éénen *trap* in den ànderen

komt, en van den éénen staat neertuimelt in den volgenden staat. Maar moeilijker is het, dit alles ons *voor te stellen,* en ons *concreet te maken,* dat wat Hij op het ééne oogenblik in den lijdensgang ondervindt, inderdaad in het volgende oogenblik nog weer een *hoogtepunt* moet lijken, vergeleken bij wat *alsdan*, in dat vólgende oogenblik, in een diepere schacht van schande, op een nog meer naar beneden afgaande trede van de ladder Hem overkomt.

Toch is het noodzakelijk, ons dit alles in te denken, Hem zóó te volgen van trap tot trap, van stap tot stap, dieper en dieper. Zóó alleen kunnen wij verstaan, waarom Christus, toen Hij bespot werd door het *Sanhedrin, Herodes, Pilatus* en de *soldaten, vóór* Zijn definitieve veroordeeling dus, op een *anderen* trap van vernedering stond dan thans, nu Hij *ná* die veroordeeling, aan het kruis hangende, de scheldwoorden en de taal van schimpenden helle-hoon zich naar het hoofd hoort werpen.

Want, inderdaad, er was ineens een scherpe afbuiging naar beneden geweest, een snelle afdaling van trap tot trap, juist in het oogenblik van de *wettige veroordeeling*. Toen immers Christus veroordeeld was, is Hij, gelijk wij zagen, *buiten de poort* geworpen. Dit moment is telkens weer te accentueeren; dat is voor ons denken *noodig*, zal het drama van den duistersten dag in heel de wereldgeschiedenis voor ons verbleekt besef niet worden opgelost in een alogische aaneenschakeling van louter toevalsbedeelingen.

Laat ons in gedachten even stil staan bij wat in het eerste hoofdstuk van dit ons derde deel gezegd is. *Hier* valt de draad te grijpen, die ons ook nu te leiden heeft. Hier ontdekken wij in den lijdensgang van Christus *drie* momenten, drie scherp geteekende overgangen.

Wij zien n.l. Christus beroofd, *eerst* van de vrije *daad, daarna* van het vrije *woord, tenslotte* van de vrije *gedachte*.

Dat zijn *drie* mijlpalen, waarbij we achtereenvolgens hebben stilgestaan.

Aan het eind van ons *eerste* deel toch zagen wij Christus *gebonden*, d.w.z. de vrije *daad* was Hem ontzegd: de gebonden handen

konden zich niet meer schikken tot eenige zelfgekozen daad.

Aan het eind van ons *tweede* deel bracht ons het evangelisch bericht zoover, dat Christus werd *veroordeeld*, 'verdoemd', voor den rechter. Dat beteekende dus toen, dat niet alleen de vrije daad Hem was onmogelijk gemaakt, maar ook het vrije *woord* Hem werd ontnomen: de veroordeelde heeft niets meer in te brengen; naar hem wordt niet meer geluisterd.

Nu kunnen evenwel de menschen aan iemand de vrije *daad*, en ook het vrije *woord* ontnemen, maar de vrije *gedachte* kunnen zij hem nooit ontrooven. De diepe schuilplaatsen der vrije gedachte zijn niet te veroveren. De geest is niet in boeien te slaan door zijns gelijken. Ten slotte laat de geest van den mensch zich niet in banden leggen, althans niet door den *médemensch*. Ze zijn er dan ook altijd geweest, de veroordeelden van de menschen, die naar de plaats van den dood heen zijn gegaan, wèl zonder dat zij het vrije *woord* of het vrije *werk* tot hun beschikking behielden, maar dan toch ook weer zóó, dat ze in die vrijheid van hun *gedachten*leven triumfeerden over hun overweldigers. Een zegelied hadden ze, nu ja, niet in den *mond*, maar toch in het *hart*. Als vrijen stonden zij onder de tyrannen; het was hun denkende geest geweest, die hun de vrijheid der persoonlijke zelf-bewaring had gelaten of bevochten.

Evenwel, *bij den Christus kon het proces alzoo niet worden afgesloten*. Bij Hem *moest,* behalve de vrije *daad,* èn het vrije *woord, óók* de vrije *gedachte* inzinken, wegvluchten, Hem ont-gaan. Indien God Hem de vrije *gedachte* niet bestrijdt, dan is Hij *niet* ter helle gevaren. Als de Heere den Borg niet dwarsboomt en tegenstaat, arresteert, in de engten, de spleten, van diens zuivere *logica,* van zijn door-dringende *rede,* van zijn nimmer-rustende *gedachten*wereld, dan zal de Christus niet *ganschelijk* zijn verdoemd. Dan zal Hij eigenlijk *ganschelijk* niet verdoemd zijn. Als Hij Zijn denkenden geest kan heenpersen met pure menschen-kracht door de engten van den bergpas, waar Hem de Wraak komt zoeken, dan is Hij, gansch inwendig, aan de Wraak ontkomen. Dan heeft de toorn Hem niet verbrijzeld; dan bleef Zijn kern, Zijn wezen, Zijn menschelijke diepte ongeschokt, vrij, ongebonden, heel en

ongebroken. De nederdaling ter helle - die kàn niet geschieden, zonder dat, *naast* de vrije *daad* en het vrije *woord*, Hem ook de vrije *gedachte betwist* wordt. Radikaal, met ernst, betwist. Betwist door den Heere God. Christus mag *nergens* vrije passage hebben, nòch als *werker* met de vrije *hand*, noch als *spreker* met den vrijen *mond,* noch als *denker* met den onweerhouden *geest*.

Ook Zijn *gedachte* moest gebonden worden, o God: 'belet Hem d' optocht, treed vooruit; zoo worde Hij in Zijn loop gestuit'.

Hoor nu en zie: dit laatste *is* Hem overkomen.

Ook Zijn gedachte is *absoluut* in den *twist* des Heeren gekomen. Ook Zijn *gedachte* is gemolesteerd van God.

En daarvan sprak de *aanvang* van ons *derde* deel. Toen op Zijn weg die mijlpaal was bereikt, waarbij wij in den *aanvang* van ons *derde* deel hebben stilgestaan, d.w.z. toen Christus werd geworpen *buiten de poort, toen* ontnam God zelf - de sterkere, de gansch-Andere, - den *mensch* Jezus de *vrije* gedachte. De geest van Jezus kon er niet meer onverhinderd *dóór*-komen met eigen krachten. (vgl. bl. 15-17).

In zekeren zin lijkt de harmonie, de parallelie, hier geschonden. Men zou immers verwacht hebben, dat, gelijk aan het *eind* van ons *eerste* deel[1)] de vrije *daad*, en, gelijk bij het *eind* van ons *tweede* deel[2)] het vrije *woord* Jezus afgenomen werd, *zóó óók eerst* bij het EIND van dit ons derde deel de vrije *gedachte* Hem ontvallen moest. En toch verklaarden wij daareven, dat dit reeds geschiedde bij den *aanvang* van dit derde deel, en dus niet eerst bij het *eind?*

Inderdaad; maar het heeft ons niet te verwonderen.

Want, gelijk wij gezien hebben, *behoorde* dit alzoo te zijn.

Dezelfde dwingende rechtslogica, krachtens welke de Messias als tweede Adam *binnen* de Hem toegemeten spanne tijds van Zijn menschelijken strijd, *binnen* den termijn, die ligt tusschen kribbe en kruis, en dus *met Zijn volle bewustzijn,* en dan *vóór* Zijn lichamelijk sterven, de helsche pijn moest lijden en den vloek moest ondergaan[3)], vorderde nu óók, dat Hij *vóór Zijn sterven,* en *met volle bewustheid,* zou door-staan de smarten van het *niet meer*

1) Zie deel I, bl. 442 v., vgl. 431, 417.
2) Zie deel II, bl. 522-524.
3) Deel III, bl. 11 v.

terecht kunnen komen bij God, ook met Zijn *gedachten* niet. Zijn apologie moet nergens *'plaats'* hebben, zelfs geen aanknoopings-*punt*. Hij moet in den paradoxalen *staat* ellendig zijn.

Ja, het vloeide voort, als een onafwijsbare consequentie, uit het Christus veroordeelende recht, het recht van God, dat Christus lijden zou onder de binding van Zijn geschapen *geest,* onder de berooving van de vrije, onverhinderde, door-brekende *gedachte*. Stuiten op een *muur,* juist in de geestelijke worsteling der *gedachten,* dàt zal het moeten wezen. *Die* pijn zal Jezus Christus ondervinden met volle bewustzijn, vóór den lichamelijken dood. Want, nog eens, nederdaling ter helle, - wat is dat tenslotte anders dan allermeest de *binding* van den werkzamen geest, de berooving van de vrije gedachte? Moet Christus waarlijk nedervaren ter helle? Is dit geen wulpsche oratorie over de afgrijselijkste bevinding, doch moet het vandaag *werkelijkheid* worden? Welnu, laat dan in Gods naam Hem de onbelemmerde gedachte gemolesteerd, bekeven worden. Laat elk asyl, waarin Zijn nood-lijdende geest zou willen vluchten, voor Hem vandaag gesloten worden. Zelfs in een *slop* mag heden Jezus' geest niet in zijn angsten vluchten, want Hij wordt *geheel en al,* met al wat in of aan Hem is, geworpen *buiten de poort;* dat is te zeggen: Hij heeft te erkennen, dat Hij van God reëel verlaten is; en dat, volgens de tucht der kerk, en volgens het beschreven wetboek van Jeruzalem, en volgens de heilige ordinantie van Gods nog niet verlaten Israël, voor Hem *deze regel geldt:* die buiten de poort geworpen is, is den Heere een vloek; en wederom: die aan het hout hangt, is den Heere een vloek. God zelf werpt Hem nu uit en opent Hem geen wijkplaats meer, noch onder Zijn sterke armen, noch in één van de wijde plooien van het kleed van vader Abraham.

Heeft het wat lang geduurd, eer wij terug kunnen keeren tot die sanhedristen, militairen, priesters, soldaten, die den gekruisten Nazarener beschimpen? Het moge zijn; maar wij *moesten* toch dezen langen weg afloopen, zouden wij zien, *waar het hier om gaat*. Wij *moesten,* om zoo te zeggen, die spottende lieden, dwergen

van al te klein formaat, plaatsen, niet tegen den achtergrond van menschelijke conventie, en van ‘humaan’ gevoel; want dan fronsen alle nette menschen hun voorhoofd over hen, maar dan is het daarmee dan ook uit. Neen - die spottende en grinnekende dwergen, ze worden ons getoond, gelijk de Geest der inspiratie ze ons schildert; die Geest heeft hen gezet tegen den achtergrond van een duisteren hemel, die Helsche Angst en Absolute Wraak laat losschieten van achter duister-dreigende wolken. Zoo straks zal de zon niet meer schijnen. We zijn hier in de broeiing van de *hel*.

Wie dan ook, in dit bepaalde moment van Christus' lijdensuur, de wezenlijke beteekenis daarvan verstaan wil, mag dit *helsche* karakter van Christus' tormenten geen oogenblik vergeten.

Spreekt iemand van *‘overdrijving’?*

Maar men *kán*, om zoo te zeggen, mits bij *zuivere* overweging van het kruislijden, *niet* ‘overdrijven’. Want alles is in Christus' kruis zwaar als de oneindigheid. Ja, wie de bizonderheden van Christus' lijden *verkeerd* uitlegt, d.w.z. wie Zijn lijden niet zóó ziet als het *zelf verstaan worden wil, die* kan natuurlijk *wèl* ‘overdrijven’, want zijn gedachten, zijn voorstellingen, zijn dan ook maar van hem *zèlf.* Doch wie den gekruisten Heiland der zielen ziet als Drager van de schuld, en als Lijder van die maatlooze straf, welke *hèlsch* genoemd wordt, wéét dan zeer wel, dat hij, mits eenmaal op den *goeden* weg van exegese staande, niet ‘overdrijven’ *kan*. En waarom niet? Omdat de waarheid, die hem van Godswege geopenbaard is, een taal spreekt, die nimmer de gedáchte uitput. Helsche straf (en hemelsche zaligheid) kan men nooit uitdrukken op volkomen passende manier, zoolang men niet - in de hel (of in den hemel) zelf is; dit zal nog vaker ons moeten blijken.

Daarom *is* ons verhalen van wat wij van Christus' lijden grijpen niet voor ‘overdrijving’ vatbaar, *zoolang* maar ons spreken ‘naar de meening des Geestes’ is. Wij zeggen over den Man van Smarten altijd te weinig, en kunnen daarom nooit te veel zeggen, zoolang wij de waarheid omtrent Hem getrouw blijven.

Derhalve moeten wij spreken: Christus, die aan het kruis de

hèlsche pijn lijdt, verneemt ook den hoon, dien men tegen Hem werpt, als *hèlle-hoon*. Evenals de spijkers, die men door Zijn vleesch heenjaagt, voor Zijn gevoel en besef niet maar 'gewone' spijkers zijn, doch instrumenten van het jongste oordeel; - en evenals de breuk in Zijn vleesch voor Zijn bewustzijn niet is een wonde van zóóveel centimeter, maar een breuk, die in *'dezen tempel'* geslagen wordt door de hand van God in de katastrofale vervloeking; - en evenals de vertering van Zijn ziel en geest niet maar is de vereenzaming van een of ander lijdend individu, doch de eeuwige, profonde, verlating van den Menschenzoon vanwege Zijn God; - zóó is ook de spotternij, die de menschen Christus lijden doen, in haar wezen niet anders dan *helsche* spotternij. Hoon der hel. Sinistere helletaal. Demonische helle-groet. Zóó voelt het de Christus. En zóó, als Hij het voelt, zoo *is* het ook eigenlijk. Hij alleen vóélt de objectieve waarheid in Zijn gansche, naar God gekeerde wezen.

Maar hoe kon die hoon der voorbijgangers, de hoon van den 'gaanden en komenden man', voor Jezus Christus *helsche* hoon worden?

Doe, als gij dit verstaan wilt, den bijbel open, en vraag hem, wat hij ziet gebeuren in de plaats der buitenste duisternis. Het antwoord is niet ver te zoeken: de bijbel zelf leert ons het wezen van den 'helle-*hoon'* verstaan. Niet alleen wordt in *dichterlijke* bijbel-taal de hellegroet, waarin de ééne verlorene al zijn ellende tegen den ander spuwt, hoorbaar gemaakt, maar ook is langs de wegen van *dogmatisch* denken uit andere Schriftgedeelten af te leiden, dat tot het *wezen* van de helsche straf óók behoort: de volkomen uitwerking van *déze* duistere wet: *homo homini lupus*. Dat is te zeggen: de ééne mensch verteert den ander. De naaste aast en raast op den naaste. De dichtst-bij-zijnde is altijd de verst-afstaande. Ontmoeting van den naaste is ontmoeting van den aller-verste. De generale wet van ont-binding drijft een wig, overal waar maar een opening te zien valt. Het *is* de *wet* der hel, dat de één den ander *haat*.

Zóó komt het, dat Jesaja spreekt van verdoemden, die elkaar in het rijk van duisternis en doodsschaduw verteren; gelijk b.v. de koning van Babel, of de verslagenen van het rijk der wereld. Tuimelen

zij in den sjeool, in het rijk van dood en duisternis, en is hun intrede daar zonder God, dan is het eerste woord, dat men hun tegenblaft, giftig als de dood: elke verlorene grijnst over de ellende van wie mèt hem is verloren in eeuwige duisternis. En zóó is ook Ezechiël te verklaren, die in gelijken geest gesproken heeft over Assur onder de verdoemden.

Zóó nu heeft ook de Christus zich aan het kruis hooren bespotten. Zóó, als Jesaja en Ezechiël dat hóórden, daar beneden in het rijk der duisternissen.

Want welke duisterling bespot op Golgotha nu niet den grooten Verloren Zoon? Zie, Hij vaart ter *helle,* en Hij weet zich nochtans de blinkende morgenster.[1)] Dàt is de paradoxale empirie en de paradoxale zelfbepaling. Daarom wordt Hem, met nog véél zwaarder accent, en met nog veel sterker stem, en met nog véél dieper bestel van recht en wraak, dan ooit Jesaja vermocht aan te duiden, toegeschreeuwd wat Jesaja eens den verloren koning van Babel hoorde toeroepen:

> Ook gij zijt van kracht beroofd als wij,
> aan ons gelijk geworden!'
> Nedergestooten in het doodenrijk is uwe pracht,
> het geruisch uwer harpen,
> Onder u spreidt zich als leger gewormte,
> en Uw dek vormen maden.
> Hoe zijt ge gevallen van den hemel,
> morgenster, zoon des dageraads!
> (Hoe) ligt gij neergeveld ter aarde,
> gij overwinnaar over de natiën!
> En gij, gij zeidet in uw hart:
> 'ten hemel wil ik stijgen,
> Boven de sterren Gods
> verheffen mijn troon,
> En zitten op den godenberg,
> diep in het Noorden,

1) Openbaring 22:16.

Ik wil stijgen boven de wolkenhoogten,
mij gelijkstellen aan den Allerhoogste!'
Maar in het doodenrijk wordt gij nedergestooten,
diep in de groeve!
Die u zien beschouwen u,
nemen u waar:
'Is dat de man, die de aarde deed sidderen,
koninkrijken deed daveren?'[1)]

De Christus wéét het - en Hij *próeft* - dat Hem nu een lijden overkomt, oneindig veel zwaarder dan het lijden, dat Ezechiël teekende, toen hij schetste, hoe de dooden van Assur, de eens zoo blinkende, trotsche 'boomen' in het Eden der wereldlijke cultuur, met bitteren hoon in den sjeool werden ontvangen. Ze werden daar opgevangen in de zwaarden en messen van dat helsche gezelschap.[2)]

Zwaarden en messen - en *helsch* gezelschap, dàt alles is er op Golgotha, als alle ordinaire lieden ronken tegen het Pascha Gods.

Want - en hier keeren we weer naar ons uitgangspunt terug: al hebben die menschen daar beneden allerminst helsche proporties aangenomen, de zwaarte van Christus' vernedering wordt niet bepaald door de subjectieve draag-wijdte van hun *bedoeling,* doch door de objectieve draag-wijdte van Gods Woord, Gods toorn, gelijk Christus daaronder neergebogen wordt. Die menschen zijn maar instrumenten; en de instrumenten zijn van beneden. Maar God hanteert de instrumenten. En God is van boven, en Hij is de Eeuwige.

Al die menschen nu prikkelen Christus tot tegenspraak, tot tegenweer, tot apologie. Zij drijven, hitsen, Zijn bevende gedachten in de engte, waar God, de rechtvaardige Rechter immer audiëntie had gegeven aan alle benauwde en verklaagde kinderen van 't verbond.

Maar God antwoordt Hèm niet (Ps. 22:3).

Hij sprak tot de vaderen, hoorde hun redenen, liet hun uiterste gedachten passage vinden, door-tocht.

1) Jes. 14:10-16 (vertaling Dr J. Ridderbos).
2) Ezechiël 31. Vgl. voorts deel II, bl. 179.

Doch de Christus vindt heden géén plaats van apologie. Zelfs in Zijn uiterste gedachten, *juist* in die uiterste gedachten, kan Hij niet langer zich op God beroepen tegenover de menschen. Hij mist de kràcht-van-appèl, want het rècht-van-appèl wordt Hem van boven betwist: bijbelteksten worden in dien twist tegen Hem aangevoerd. Daar staat, helaas, *geschreven,* dat de gehangene buiten de poort een *vloek* is.[1)] Voor appèl bij God moet de aangeklaagde *vrijmoedigheid* hebben, hij moet hebben, wat de Schrijft noemt: een op objectieve gronden *goed geweten bij God*. Dat sterke begeeren van het geloof, dat in den bijbel heet: *de vraag van een goed geweten tot God*, is het postulaat voor elk beroep, dat de mensch, tegenover zijn aardsche rechters en smaders en verwerpers, instelt bij God, den volmaakten rechter. Wat Job zich tot troost stelt, wanneer hij het uitroept: mijn rechter, mijn getuige voor mij, die is in den hemel, - dat moet ten slotte de groote, uiteindelijke zekerheid zijn van wie tegenover de menschen appelleert in zijn nood bij God. Wie alzoo appèl aanteekent, die *weet* het: God is toch met mij. Of, om tot het minste af te dalen: hij moet althans dit ééne nog kunnen zeggen: ik ben nog *niet* in merg en been daarvan doordrongen, dat God *tegen* mij is.

Maar nu Christus Jezus?

Voor Hem staan alle zaken anders. Hij is terdege daarvan in merg en been doordrongen, dat God *tegen* Hem is. Hij heeft - want hij is mensch - de geopenbaarde dingen, niet de verborgene, zich voor oogen te stellen. Dus *moet* in Zijne ziel het woord te branden staan: de gehangene is den Heere een vloek, er is geen aanneming bij God, er is geen vaste brug gelegd tusschen Jahwe en mij.

Op dezen hoogen muur van Gods onverbiddelijkheid stuiten alle Zijn gedachten af. Alle gedachten van den Zoon des menschen. *Buiten de poort* is Hij; en dat is meer dan een topografische notitie: het is de bewegende oorzaak en het verklarende motief geworden van al Zijn worstelingen, sedert deze koning als de balling de poort is uitgeleid. Op Hèm was dit woord van de uit-

1) Zie deel III, bl. 11-14.

geworpenen geschreven; het pàste op Hem, en was maar al te duidelijk op *Hèm* gemunt....

Nu kan men aanstonds hiertegen inbrengen, dat Christus toch wel wist, dat Hij tot nu toe zonder zonde was geweest; en voorts, dat Hij, die immer een klaar gezicht had in de heilige orde van den Wetgever van het heelal, dientengevolge ook altijd moet hebben geweten en geloofd, *dat tusschen de rechtvaardige ziel en den rechtvaardigen God geen eeuwige afgronden kunnen gapen in vijandigheden*.

Wij denken er niet aan, dit te ontkennen.

Wij willen zelfs wel, zoo sterk mogelijk, en dan in positieven zin, uitspreken, dat Christus' middelaarschap *staat of valt* met de onwrikbaarheid van Zijn overtuiging, dat God de rechtvaardige ziel niet kan verdoemen, en dat Zijn ziel rechtvaardig *was*.

Maar, - en hier komen wij weer, waar we zijn moeten - máár: daar staat tegenover, dat Christus niet alleen, en ook niet allereerst, te letten heeft op Zijn eigen klare, onmiddellijke wetenschap ten aanzien van Zijn zuivere verhouding tegenover God, doch dat Hij als Knecht der knechten heeft te letten op het *wetboek,* dat door God *geschreven* is, aan welks teksten en codices Hij onderworpen is. En wijl dit *wetboek* heeft verkondigd, dat de gehangene-naar-recht bij God niet aangenomen wordt, doch een *vloek* is voor den Heere, daarom vraagt deze *geopenbaarde* waarheid van Hem dezelfde attentie, als die andere, die *ook* geopenbaard is: dat God n.l. geen anti-these zijn kan van ‘die schöne Seele’; of, wilt ge het beter gezegd hebben: dat de heerlijkheid van God geen *paradoxale,* critisch-verdoemende, stelling *kàn* innemen tegenover eenigen rechtvaardigen geest.

Men behoort hier niet één, doch twee kanten uit te zien.

Wanneer sommigen willen vooropstellen, dat Christus gansch inwendig overtuigd moet zijn geweest van Zijn persoonlijke rechtvaardigheid bij God, en dus van Zijn *recht-van-apologie* bij God, dan stellen wij op dit oogenblik, hoewel dit niet tegensprekende, de andere gedachte daartegenover, dat Christus, als mensch, als knecht, als onder de wet gebonden schepsel, het Schriftwoord *naar*

zich toe moest halen: dat wie buiten de poort aan een hout hangt, in dubbelen zin en met dubbele duidelijkheid van illustratie een vloek is, een verworpenheid, een niet-aannemelijkheid, een onontvankelijkheid bij God. Dit Schriftwoord moest Hij, om zoo te zeggen, stervende, zichzelf nog voorhouden. En Hij moest voor de heel bepaalde, zeer concrete, absolute toepassing van dit geopenbaarde woord op Hem zelf een baan *bréken* in Zijn geschudden geest. Hij had Zijn ziel daarop te zetten. Aan dat kruis immers hangt niet een ‘naieve’ Christus, die van Zijn ‘zaaksgerechtigheid’ voor God gansch inwendig, doch a-kritisch is verzekerd, en met al het andere zich niet ophoudt, zich niet vermoeit. Neen, daar hangt hier de volbewuste *Arbeider* in Gods heelal, de Ambts-drager, de tweede Adam. En als zoodanig behoort Hij, in een bewustzijns-drang, in een werkelijkheids-wellust, die Zijn menschelijk bestaan tot op het uiterste spant en activeert, den vloek, de verlatenheid, het verworpenzijn, het ‘hangen voor het aangezicht van Jahwe’, te *doorleven*.

En hier begint voor ons denken de zwarigheid.

Immers, Christus' gang naar den dood, Zijn zelfovergave in den dood, behoort tot het uiterste toe een *schenkings*-daad te wezen; want ‘liefde’, die haar eigen doel voorbij zou zien, of die ontzonken wezen zou aan de klaar-bewuste kennis van haar doel-in-onder-scheiding-van-haar-middelen, zulk een liefde zou daardoor ontaard zijn in extase, in erotiek, natuurdrift, zelfdienst, afgoderij. Dit is de eene zijde, de eerste term, van Christus' kruis-geheimenissen: de liefde van den priester moet zichzelf *bewust* blijven daarvan, *dat de priester zelf onschuldig is;* en dat Hij daarom *schenken* kan, *wèg-schenken,* wat Hij *verdiend* heeft bij Zijn God; dat het offer van begin tot eind daad is van liefde, heerschende, goddelijke, souvereine liefde, liefde, zóó *voornaam,* en zóó *kuisch,* en zóó *ongerept,* dat het woord ‘aristocratisch’ nog maar belachelijk zou zijn, indien het deze liefde wilde typeeren.

Maar nu is er nog een andere kant aan dit vraagstuk; er moet nog een keer-zijde wezen aan den penning, dien de liefde zichzelf ter gedachtenis heden slaat.

Want nu komt de vraag op: *màg* dat bewustzijn van eigen

schoonheid, en zuiverheid, en kracht-van-dotatie, nu een soort van contra-argument leveren, waarmee Hij als betalend offer den *schrik* vanwege Gods toorn zich laat ontgaan? Als God Zijn Groote Remonstrantie heden voorlegt aan den Zoon, en daarin Zijn toorn en Christus' obligatie-tot-straf de uiterste rede doet zijn, mag dan Christus' *eigen besef* van volmaakt-en-gracieus-en-precieus-in-liefde-en-in-deugd te wezen, Hem tot een doorloopende argumentatie worden voor een menschelijke contra-remonstrantie, in te leveren bij God, die Hem slaat voor 't oog der engelen? Kan men, kan iemand in Gods wijde wereld, zich waarachtig tot een *vloek* voelen *worden,* als hij contra-argumenten bij de hand heeft, zoo maar voor de hand, zoo maar voor het grijpen? De vraag stellen is genoeg: een antwoord vraagt men al niet meer. Dit ééne is ons zeker: alle troost-redenen moeten heden door den Christus worden *losgewòrsteld;* niet een van Zijn troostprijzen is heden bij voorbaat voor Hem betaald. En - *gratis* wordt om twaalf uur op den 'jôm Jahwe', in het groote zweet-uur van den (alle eeuwen omvattenden)[1] 'dag des Heeren', geen enkele prijs, of troostprijs, uitgereikt. Betalen, betalen, dat is al, wat thans de klok slaat: werken, werken, 'voor het aangezicht van Jahwe'.

En als dan elke troost-rede, die Hij zichzelf zou willen voorhouden, en elke daad van heerschappij, die Hij zou willen doen, en elke gang-ter-ruste, moet worden *verdiend* door Christus, ja, indien voor het naast de kracht, om tot een moordenaar te zeggen: ik reserveer voor u een plaats in 't paradijs, moet worden *los-gevòchten, los-gewòrsteld,*[2] welnu, dan blijft er geen andere mogelijkheid over dan deze: dat aan den Zoon, als in den tijd bewogen, en beweegbaren, ziele-mensch, de vrije beschikking over Zijn troostredenen *eerst worde afgenomen*. Dat Hem het *recht-van-apologie* door rechtsbeschikking worde verbeurd verklaard, cùm effectu civili. Dat Hem de *pijn* van die berooving worde bewust gemaakt, door een schare van spotters om Hem te laten zwermen, aan wie Hij niets te antwoorden heeft. Dat Hij geworpen worde tusschen de mogelijkheden van remonstrantie en

1) Zie deel I, bl. 313, v.
2) Hierover nader het volgend hoofdstuk.

contra-remonstrantie, tusschen de polen van graciositeit en damnabiliteit, van bewuste *souvereiniteit* (die *bóven* alle recht-van-apologie blijft staan) ter eener, en bewuste *rechteloosheid* (die *benéden* alle recht-van-apologie blijft staan, tenzij de vloek door-leden zij) ter anderer zijde.

Zoo iets nu noemt men in de taal der menschen: para-doxaal; een woord, dat tast en zoekt, en niet kan zeggen, wat het eigenlijk bij *Hèm* beteekent.

Wij spraken daareven van het *paradoxale* in den Christus; en wij belijden het graag, dat hier een open afgrond voor ons ligt. We raken hier een van de moeilijkste vraagstukken, waarop het geloovig denken stuiten kan. Wij gaan ons niet te buiten aan een modeterm, doch spreken in vollen ernst: wij staan hier in het moment van Christus' zwijgen onder de spotters *buiten de poort* voor de *paradox*.

Dat is te zeggen - want misverstand is hier gevaarlijk -: in strikten zin staan *niet wij* in de paradox, *doch Christus. Dat Hij in de paradoxale plaag verteerd wordt, heeft ons juist van de pijn van het paradoxale verlost*.

Laat ons weer nabij treden en op Hem letten.

De paradox....

Als wij dat woord noemen, spitsen dadelijk vele tijdgenooten de ooren. De een vindt het *woord* reeds om zijn klank interessant; en de ander - verstandiger - den *inhoud* van het woord. De één spreekt het woord losjes uit, en kan het wel vijf keer in vijf minuten aan; *hij* verstaat dan onder een ‘paradox’ zooiets als: een opinie, of een werkelijkheid, die in strijd is, of schijnt, met wat volgens algemeen gevoelen voor de hand schijnt te liggen, hoewel die opinie toch waar, die werkelijkheid wezenlijk bestaande is, of zijn kan. De ander spreekt het woord ‘paradox’ volstrekt niet losjes of luchtig uit, maar brengt den donder van God en van het Woord erbij te pas, omdat *hij* dan weer onder het paradoxale heel iets anders verstaat: dit n.l., dat God en Gods gedachten, volmaakt *ànders* zijn dan wij, en onze gedachten; en dat daarom

alles, wat zuiver goddelijk is en hemelsch, verticaal indruischt tegen alles, wat wij in ons horizontale waarnemings- en oriënteeringsvlak, ooit denken, of denken *kùnnen,* ooit voelen en weten, of voelen en weten *kùnnen*. Met name in den laatsten tijd zijn er velen, die ons er op wijzen, dat God *gansch anders* is dan wij. Dat tusschen Hem en ons een afgrond ligt, die nooit te overbruggen valt. Dat God dus voor ons de *'gansch Andere'* is. Dat niemand, die *eindig* is, den *oneindigen,* absoluten, God in zijn eigen menschelijke gedachten ooit vatten kan; en dat daarom, en in dezen heel bepaalden zin, Gods waarheid *altijd paradoxaal* tegen ons denken en voelen en spreken invaart, als een levend, immer-beweeglijk *oordeel* over ons denken, en voelen, en overmoedig spreken.

Het is hier de plaats niet, om op deze dingen breeder in te gaan; noch om eigen standpunt hier tegenover af te bakenen.[1] *Thans* is het ons *hierom* slechts te doen, dat naar onze meening het woord *paradox* nooit met meer recht te gebruiken is, en dat zijn inhoud door niemand ooit scherper is gevoeld, en in zijn benauwdheid en *oordeels*-kracht is gepeild en beleefd, *dan hier op dit oogenblik door onzen Heere Jezus Christus*. En ook is het ons *hierom* te doen, dat het *element van waarheid,* hetwelk in de redeneering van hen, die God, in den zooeven aangegeven zin, den *'Gansch-Andere'* noemen, opgesloten ligt, in zijn verschrikkelijke pijn nooit een menschenziel zóózeer gewond heeft, en verschrikt, en den afgrond van oordeel en verbrijzeling heeft ingeworpen, als hier *den Heiland* overkwam.

Want - ga nu eens terug naar dien kalen heuvel Golgotha, en zet u daar nu stil neer aan den voet van het kruis. Luister dan met aandacht naar wat die spotters den gekruisten Heiland durven tegen roepen. Voelt gij dan niet, dat hier de Christus hangt te verteren onder katastrofale smarten, die toch ook weer permanente smarten zijn, smarten van waarachtig *paradoxaal* lijden, van *paradoxaal* kennen, van *paradoxaal* denken?

Maar wij *moeten* hier wel uitkomen bij dit woord: het para-doxale.

1) Voor eigen opvatting dienaangaande moge ik verwijzen naar mijn: 'Bij dichters en Schriftgeleerden', bl. 65-147, en 'Tusschen "Ja" en "Neen"', bl. 233-359.

Er was immers: stelling en tegen-stelling, werkelijkheid en tegen-werkelijkheid.

Op twee dingen toch, twee lijnen zijn wij hierboven gestuit.

Het *eerste* was, dat Christus den vloek *voor zich* aanvaarden moest, en dien vloek, als van God gewilde en in Zijn leven waarachtig optredende kracht-van-verwoesting, *bekennen* moest, door het Schriftwoord in Zijn eigen ooren aan te halen: dat de gehangene, buiten de poort, tot een vloek geworden is.

En het *tweede* was, dat toch *anderzijds* de mensch Christus Jezus moest *overtuigd* zijn van Zijn zondeloosheid bij God.

Deze twee dingen laten Zijn gedachten rechtdraads tegen elkander ingaan; de paradox in Zijn gebeden, in Zijn verzuchtingen!

Als Hij dat *eerste* overweegt, wanneer dus het Schriftwoord over den buiten de poort gevloekte in Zijn ziel in volle kracht weerklinkt, dan moet Hij per consequentiam zichzelf voorhouden: het is rechtvaardig, dat ik verstommen moet voor God en menschen, dat mij de adem afgesneden, het woord ontnomen wordt. Het is rechtvaardig: Christus exlex zwijgend onder de veel-sprekers. Jezus zweeg stil - doch Hij had nu voor 't eerst *buiten de poort* de hand op den mond moeten leggen.

Volgt evenwel Christus den *tweeden* gedachtengang van daareven, dàn *moet* Hij zichzelf belijden, dat Hij den vloek door en in zichzelf niet heeft verdiend, dat Hij hier wel in de zwarte wateren van den vloek is ondergedompeld, doch *zonder* dat die vloek *ook maar op één punt* in Hem een ontstekingshaard van zonde vinden kon, waarbij de vloek zich dan ‘organisch’ aan kon sluiten, krachtens de wet, volgens welke de zonde al de dood en de vloek in principe *is*.

De eerste gedachte zou dus - wij spreken menschelijk - deze kunnen zijn: Ik lijd rechtvaardig. Maar de tweede: ik lijd onrechtvaardig.

In de eerste lijn ligt de goede reden van dezen zielekreet: ik ben gevloekt, ik *waag* het niet, op God mij te beroepen. Maar in de lijn van het tweede ligt even sterk het recht bezegeld van den anderen zielekreet: ik ben rechtvaardig, en wee mij, als ik wantrouwend sta tegenover

de eerste logica van God, die immers heeft gesproken, dat Hij niet vijandig, niet antithetisch, staan kan tegenover de ‘schoone’, de rechtvaardige ziel?

Twééheid van gedachten; uiteengaande richting: de paradoxale plaag!

Ziet Christus op dat *eerste*, n.l. de werkelijkheid van Zijn vervloekten staat, dan kàn Hij niet anders doen dan *zwijgen*. Zwijgen, zelfs in de roering van Zijn gedachtenwereld. Maar let Hij op dat *tweede*, dat Hij n.l. de zuivere mensch is, die inderdaad ‘een goed geweten heeft tot God,’ dan moet Hij, met of zonder woorden, doch in elk geval: ‘ontroerd in den geest,’ roepen tegen al de spotters in; dan moet de apologie, al spreekt Zijn mond geen woord, toch in *gedachten* in Hem aanwezig zijn, en haar pleidooien kunnen ordenen naar logischen opbouw.

Wat is dat alles nu, als het *geen paradox* is? De paradox, die Christus heeft verscheurd, die Hem uiteen gedreven heeft?

Deze paradoxaliteit nu van Christus' empirie sloeg haken in Zijn ziel. Ter eener zijde weet Hij het: het *lijden* van den vloek is de noodzakelijke *weg;* de vloek - dat is de *weg;* het verbeuren van alle recht-op-apologie, ook tot in de gedachtenwereld toe, *dat is de weg;* de *weg* van betaling, de *weg*, vàn God, *náár* het volk, dat ik oneindig liefheb. De Heere heeft tot David gezegd, dat hij Abisai moest zeggen, dat hij tot Simei, dien scheldwoordenwerper, te zwijgen had. Dus spreekt straks David de boodschap des Heeren, en zegt: láát Simei vloeken, want de Heere heeft tot Simei gezegd: vloek David.[1)] En zou dan Davids groote Zoon aan de boodschap van Zijn vader David, en vooral aan diens boodschapsloosheid, heden kunnen ontkomen? Laat Hem maar zwijgen, en zichzelf zoowel tot een sprekenden David, als tot een verwonderden Abisai zijn. Hoor Hem, o Geest van God, in Zijn eigen diepten zich belijden: de Heere heeft tot al die Simei's, tot heel de rest van Saul,[2)] hier onder aan dat kruis bijeen, gezegd: vloekt Jezus, vloekt, en hoont,

1) Vgl. 2 Samuël 16:5-11.
2) 2 Samuel 16:5

en spot: Zijn vervloeking is Zijn *wég*. Er kwam een geest *in den hémel*, en die zeide: ik zal een spotgeest zijn in al de epigonen van Saul, opdat de Zoon van David valle, geschonden worde op den heuvel van den helschen hoon. De Heere nu zeide: Gij zult dit nu vermogen; ga uit en doe alzoo[1].

Maar aan den anderen kant: al wat in Jezus is, zingt psalmen, tot Gods eer. Zingt Hij ze al niet, dan componeert Hij ze toch voor het minste. *Hij heeft nog nimmer kwaad gedaan,* en Zijn gedachten hield Hij zuiver. Was dit Zijn *taak* ook niet? Moest Hij als tweede Adam niet *staan* in de gehoorzaamheid? En is niet aan den tweeden Adam, gelijk ook aan den eersten, *in uitzicht gesteld* een vrij en onverhinderd gezicht op God, die tusschen 'de schoone ziel' en het rècht-om-te-leven een onverbrekelijk verband gelegd heeft? En zie: als Christus nu weer *daarop* let, dan moet Hij zeggen: de vrije roem van een 'goede conscientie', het wel-verzekerd inbrengen van mijn eigen apologie bij God, dat is voor mij *evenzeer* de *wèg*, als dat de vloek de weg is. De Heere heeft door David gezegd: wee Simei, die David vloekt, het zwaard zal hem vinden. 'Houd Simei niet onschuldig, dewijl gij een wijs man zijt.'[2] En de spotgeest moge gevaren zijn in al de zonen van Saul, doch daar *blijft* geschreven staan: wie den rechtvaardige verdoemt (en hoont), die is den Heere een gruwel.

O de paradoxale dag van Golgotha!

Voor Christus' uiteengerukten geest was dit paradoxale lijden juist hierom zoo sterk, omdat *dit* bepaalde oogenblik van spot en hoon wezenlijk onderscheiden is van al de andere momenten, waarin Hij evenzeer gehoond werd. Het verschil lag hierin: dat Hij vroeger *wèl*, en nú *niet* het *recht van appèl* bij God boven alles handhaven kan.

In *alle* voorgaande oogenblikken, waarin de hoon der menschen Hem wondde, kon toch altijd *boven* wat de menschen deden de

1) Vgl. 1 Kon. 22:22.
2) 1 Kon. 2:9. Het zal duidelijk zijn dat deze verwijzing niet bedoelt te concludeeren met terugslag op de verhouding van David en Simei zelf.

spraak van God en het Woord van God den troost Hem bieden. Het Woord van God woog zwaarder dan het woord der menschen. Het woog *altijd* zwaarder; niet alleen voor zoover het aanneming bezwoer, maar ook voor zoover het afstooting, verwerping dreigde. Altijd en altijd weer stond aan het eind van elken weg God *tegenover* de verwerpers of de valsche vrienden.

Maar hier op Golgotha, d.w.z. *buiten de poort*, hier staan de zaken anders. Nu staat God niet tegenover het *menschelijke,* maar nu schijnt het goddelijke tegenover het *goddelijke,* Schriftwoord tegenover Schriftwoord, verbondsweg tegenover verbondsweg te staan. Het *àfzien*-van-de-apologie is heden even *noodwendig,* krachtens de wet der geopenbaarde dingen, als het *volhouden*-van-het-rècht der apologie. Wat *wanhoop* bij de menschen heet, dat is hier, (afgedacht van wat bij hen daar achter en daar onder ligt), niet alleen de grootste zonde, zij is ook de eerste gerechtigheid. Hier - bij den Christus, tweeden Adam.

Men versta ons hier wel. Wij spreken niet van wezenlijke tegenstrijdigheid in God, of in de Schrift, of in het geheel van de geopenbaarde dingen; want in het goddelijk raadsbesluit, in het welbehagen, dat de wet van borgtocht stelde, in de daarvan geschreven woorden, *ligt* de eenheid van wat hier tegenstrijdig *scheen*.[1)] Maar dit neemt niet weg, dat Christus *als mensch* de concussie van die twee tegen elkander botsende ervarings-werkelijkheden ook als botsing moet *gevoeld* hebben. Juist op dit moment staat Hij in den striksten zin van het woord in de paradoxale *beklemming*, want hier op Golgotha komt het goddelijke niet als *hoogere* macht en als *ultima* ratio (*uiterste* rede) *tegenover* het *menschelijke* te staan, maar al wat Godes is, en wat schriftuurlijk is, en wat geopenbaard is, dat schijnt nu *met zichzelf* te strijden. In al de zware uren van spot en verguizing, die hij *tevoren*[2)] door-leed, heeft Christus Zijn apologie tegenover de verklagende menschen, in Zijn gedachten althans, onverhinderd kunnen stellen: Hij was nog *binnen* de poort. Maar als Hij thans in Zijn gedachten

1) In het volgend hoofdstuk spreken we hierover nog nader.
2) Zie ons tweede deel, hoofdstuk IX, XVI, XXI, en XVIII.

wil optrekken vàn de menschen, die Hem hoonen, tot God, dan staat Hij voor een *muur*, en dan kan Hij maar niet verder: mijn God, waarom verlaat Gij mij, verre zijnde van mijn brullen? Mijn Steenrots, waarom vergeet Gij mij?

Is het een zinloos ondernemen, over deze dingen na te denken?

Maar hoe kan iemand dat nog vragen?

Staan wij dan niet - tenzij wij zoo de dingen zien - voor de absolute onmogelijkheid, om het *eerste* kruiswoord met het *vierde* te verbinden?

In het *eerste* kruiswoord immers sprak Zijn zelfverzekerdheid zich uit; zóó vast was Jezus overtuigd van de rechtvaardigheid van Zijn zaak, en zóó natuurlijk was Hem dit gevoel van zelfverzekerdheid, dat Hij het waagde, *voorbidder* te zijn voor Zijn moordenaren. Een voorbidder nu, die in geloof bidt, gaat ervan uit, dat over Zijn recht-van-apologie eenvoudig niet te twisten valt. Alle apologie van ànderen moet zelfs naar Hém verwijzen, op Zijn deugd zich verlaten.

Maar daartegenover staat dan straks dat *vierde* kruiswoord, dat van *verlating* spreekt. Zóó klaagt slechts Hij, wiens apologie maar niet terecht kan komen, naar wien niet meer geluisterd worden kan, die in den hemel onontvankelijk is verklaard.

Zeg nu maar zelf, of dit *eerste* en dit *vierde* kruiswoord, welke toch beide uit *één* menschenziel gekomen zijn, op *éénzelfden* middag, door *iets anders kunnen verbonden zijn* dan door een belevenis van uiterste paradoxaliteit?

Wij komen hier nog op terug,[1)] doch willen voor heden slechts dit eene weten, dat hier *in strikten zin* de paradox ligt. God *is* inderdaad de '*gansch Andere*' voor Jezus geweest. De term '*buiten de poort*' is in Jezus' theologisch woordenboek verklaard door den ànderen term: *'in de hel'*. Jezus heeft *geleden* onder de transcendentie Gods, en *miste* den *troost* van Zijne immanentie. God gaf Hem maar geen *troost* tegen de Simei's, al riep Hij ook het zwaard tegen

1) In de beide volgende hoofdstukken.

hen op ter verwoesting. Alle engelen fluisterden Jezus toe - of waren het duivelen? -: de Heere heeft tot deze menschen daar gezegd: vloekt David's Zoon. Hier is de paradox: de spot *past* (want Jezus is buiten de poort) èn - de spot past *niet* (want Jezus is 'de schoone ziel'). De scheldwoorden zijn *decent* (want Jezus hangt aan het hout) èn ze zijn *in*decent, een gruwel (want wie den rechtvaardige verdoemt, is den Heere een gruwel). Het eerste kruiswoord is een *natuurlijke* zaak: de rechtvaardige mag bidden voor onrechtvaardigen: Vader vergeef het hun, want zij weten niet, wat zij doen; *èn* ditzelfde eerste kruiswoord vindt ook *weerspraak* in den hemel: Vader, wat vraag ik voor anderen, vergeef[1)] het mij, want Gij weet wel, wat Gij aan mij doet, als Gij den mond mij snoert. En zoo is Christus heen en weer geworpen. God is zeer ver van Hem af. *Gansch anders*.

Nu, wij spreken dan ook immers van *trappen* van vernedering? Trappen - daar is een dalen, een *snel,* een *sprongs-gewijze* dalen naar beneden.

Denk aan Gethsemané, en tracht den afstand eens te peilen tusschen Gethsemané en Golgotha. In *Gethsemané* hebben wij óók gezien, dat Christus zeer in *angst* was. Dat het ook toen voor Hem erop aankwam, met Zijn worstelenden geest een *brug* te leggen over den afgrond heen; een verbindings-boog te construeeren tusschen den eenen bergtop en den anderen bergtop van Gods eeuwig recht. Doch in Gethsemané was Hij nog niet de rechtelooze, gelijk Hij thans geworden is. Eerst is Zijn requisitie-recht, daarna Zijn argumentatie-recht, volmaakt weersproken. In Gethsemané heeft Christus Zijn paradoxale vraagstuk opgelost, en als Hij overwonnen heeft, en Zijn rustpunt heeft hervonden, spreekt Hij Zijn vrienden aan en zegt: staat op, laat ons van hier gaan. Nu, op Golgotha, aan het kruis, zal Hij wederom overwinnen. Maar dat zal Hem *daar meer* bloed en tranen kosten, dan in Gethsemané, want Hij is *thans* de exlex, aller afschrapsel. Hij is in excommunicatie. In Gethsemané konden

1) *'aphes':* verbind daar geen onmiddellijk respondeerende rechtsgevolgen aan.

wij zeggen: Christus' angsten hebben hun eigen einde.[1] Thans moet het luiden: Christus' angsten hebben hun eigen, telkens hernieuwd, begin. In Gethsemané kon Hij, zoodra Hij maar weer de *kracht* der vrije gedachten had, Zijn ruststand hernemen; doch op Golgotha heeft Hij te kampen om het *recht* der vrije, onverhinderde gedachte. In Gethsemané was de zwarigheid, met Zijn gedachten *door te breken tot* God. Hier op Golgotha *begint* de moeilijkheid, zoodra Hij Zijn gedachten laat *uitgaan vàn* den in Zijn Woord sprekenden en tot Hem voorts zwijgenden God.

Ja waarlijk, *trappen* van vernedering! Gethsemané en Golgotha - enkele uren liggen daartusschen, - doch hoe oneindig groot is de afstand tusschen deze twee....

En - juist omdat die afstand zoo groot geweest is, en de overgang van ‘trap’ tot ‘trap’ zoo heel scherp gemarkeerd werd, geeft het ook geen pas meer, te vragen, of Christus niet die scheldwoorden ‘te zwaar’ genomen heeft, of het wel juist is, hier van *‘hellehoon’* te spreken.

Als de bijbel niet zelf ons openbaarde, dat de uitdrijving van Christus tot *buiten de poort* het alles beheerschend moment is, - wij zouden geen oogenblik durven handhaven wat hier geschreven werd.

Maar nu de Heilige Schrift inderdaad zóó spreekt[2], nu durven wij geen zachter kleuren kiezen voor het schilderij van Christus' *geestelijk-paradoxaal* verderf.

Voor Christus waren die menschen, die doodgewone menschen-van-de-vlakte, *inderdaad helsche* gif-mengers.

Niets minder dan helsch.

En *eigenlijk meer* dan helsch.

Niet minder dan helsch, zeiden we. Want - wij spraken het reeds uit - wie begrijpen wil, wat zich daar afspeelt in de diepten van Christus' ziel, moet niet vragen: hoe ver draagt de gedachte van het hoonend *subject*, doch: hoe krachtig is de actie en re-actie

1) Zie deel I, blz. 375-389.
2) Zie daarover de bizonderheden in hoofdstuk I van dit derde deel.

bij dit verheven *object* van den platsten hoon? Reeds eerder spraken wij erover, dat de *menschen* Christus niet kunnen verslaan, als God het niet doet[1]. Maar *als* God het eenmaal begint te doen, *dan* vermogen de menschen het ook. Het instrument wordt effectief door wie zich ervan bedient. En nu God als Rechter excommuniceerde (buiten de poort), nu worden die kleine menschjes van de vlakte, die doodgewone joden van de straat, die daar bij het kruis te schelden staan, die lieden van klein formaat, voor Jezus Christus tot stamgasten van de hel.

Neen, weeg hen niet in *uw* schaal of de mijne. Want werkelijk, dàn konden ze bij ons vanmiddag aan tafel hebben gegeten, ja, ze konden dan ons het beeld van ons eigen hart wel eens vertoonen. Zeker, zeker, ook deze menschen waren blind; en de schuld van zóóveel voorgeslachten werd in hen allen gewroken. Wie op het *subject* van den spotter ziet, die overdrijft inderdaad, als hij hier spreekt van helle-hoon.

Doch Christus mat hen slechts met *eigen* maat. Hij heeft de spotters niet verklaard 'op zichzelf', maar hen gezien als instrumenten van de wraak van God. De geest van Davids Zoon heeft hier het vraagstuk van David, Saul en Simei *uitgeput*. 'De Auteur zong Zijn eigen psalmen' in de Paaschzaal, nog maar kort geleden; wij hoorden Hem zingen met vreugde des harten[2]. Maar laat ons toch niet blijven staan bij den éénen kant der waarheid; er is nog een andere: *de Auteur zong Zijn eigen wraak- en vloekpsalmen,* en begreep zeer goed, dat ze *alleen* op Hem gezongen hebben kunnen zijn. Dies zwijgt Hij stil. Jesaja was van Hem en van Zijn Geest geïnspireerd, toen hij de zangen dichtte, die in de schildering van hellehoon den geest van Dante nog weer veel te zwaar waren. En Ezechiël ook; wij spraken reeds van hen[3]. Maar de Drijver van den Geest, die Jesaja dreef, en ook Ezechiël, wordt heden opgeschrikt door de vervulde kracht van realiteit, die in Zijn eigen hellepoëmen school. Gode zijn al Zijn werken, en den Logos Zijn eigen gedichten, van eeuwigheid bekend. Maar wat den Logos van

1) Zie deel I, blz. 372.
2) Zie deel I, blz. 267-287
3) In ditzelfde hoofdstuk, blz. 192 en 193.

eeuwigheid bekend was, met een voor-af-gaand, scheppend kennen, dat moet de vleeschgeworden Logos tot in de oneindigheid doorleven met een achternakomend, menschelijk-gebonden empirisch kennen.

En daarom deed Hem HIER, buiten de poort, een scheldwoord van die menschen zeer. Het 'overmocht' Hem, en drukte Hem zwaarder, dan toen Jesaja en Ezechiël, gelijk alle profeten, riepen: Gij hebt mij overmocht, o God aller profeten!

Houd stil en laat ons zien, of Hij Zijn eigen gedichten verdragen kan!

En, nu voor het laatst, zeg niet bij uzelven: 'het waren toch *maar menschen,* argelooze menschen voor een deel, en het waren geen *duivelen,* die daar spotten.'

Alsof *menschen*spot voor Christus minder zwaar woog dan duivelenhoon!

Neen, neen, het is juist andersom te zien: de *menschen* wonden Hem dieper dan de duivelen.

Ook hierin is Golgotha zwaarder verzoeking dan Gethsemané.

Toen de Heiland Gethsemané uittrok, kwam over Zijn lippen dat zwaargeladen woord: het is uwe ure *en de macht der duisternis*. De *demonen*, de *duivelen* zag Hij toen zich opmaken tot een pompa damnatoria: een zwarten stoet van hoonende machten.

Maar wie - gelijk Hij in het uur van Golgotha - in de *helsche* sfeer verkeerd heeft, die heeft niet alleen van *duivelen* last. AL, wat *persoonlijk* is, ontwaakt in 't *helsche* land in disjunctieve kracht, antithetisch, damnatorisch, tegenover *al* wat persoonlijk is, en meêgeworpen werd in dezen poel van buitenste duisternis. Dat wil dus zeggen: *naast* de verloren *engelen*, die men *duivelen* noemt, treden de verloren MENSCHEN op, om hellehoon te werpen tegen de anderen, die het op hun beurt doen tegen hen.

Zelfs gaan wij nog verder.

Want, evenals wij volhouden dat in het rijk der *hemelen*, en in den staat der *heerlijkheid, de menschen staan bòven de engelen,* omdat de *mènschen* van huis uit *zonen* zijn, doch de *èngelen* slechts *dienstknechten* in Gods huis; en evenals daaruit voortvloeit, dat

in den *hemel* van Gods heerlijkheid een *doxologie*, aan God of menschen opgedragen, *meer* waarde heeft, wanneer zij komt uit *menschen*mond, dan wanneer zij haar echo vindt onder de *engelen* Gods, - zóó willen wij het ook precies gezegd hebben, *maar dan in omgekeerde richting*, van de *helsche* diepten.

Oòk in de *hel* is ten slotte de gevallen *mensch* schrikkelijker, wijl in zijn natuur gewichtiger, dan een gevallen *èngel*. Alle helsche destructies bij elkaar kunnen de scheppings-ordinantiën niet verbreken. Zoodra daarom de *mensch* uit den veranderlijken tijd en uit het proces van wisseling en ver-wording zal losgewrongen wezen, en overgeworpen zal zijn in den staat der voleinde, onveranderlijke, dingen, zal de *minste onder de menschen* gewichtiger, en daarom verschrikkelijker, duisterder, zwaarwichtiger personage zijn dan de *grootste onder de gevallen engelen*. Een dwerg onder de menschen is *ginds* grooter dan een reus onder de duivelen; want zooveel als een *zoon* boven den *knecht* staat in de heerlijkheid, zooveel omineuzer is een *gevallen zoon* dan een *gevallen knecht* in helle-spleten.

En hierom woog in Christus' zuivere weegschaal, zoodra maar eenmaal al wat Hem overkwam in het helsche is getransponeerd, de hoon *der menschen zwaarder dan de hoon der duivelen*. Op de profetische, ontdekkende uitspraak in Gethsemané: ‘het is de ure en de macht der *duivelen*’, moest nu volgen, thans als een erkentenis van Christus tegenover Zijn eigen geest en ziel deze aangeleerde[1)] ervarings-belijdenis: ‘het is de ure en de macht der helsche *menschen*’.

En hierom was het aanstormen der *duivelen* in Gethsemané minder zwaar dan het aanstormen van de *rechters* tijdens het proces. En wederom: hierom was ook het aanstormen van de *menschen* tijdens het proces, dat nog valt *binnen* de poort, en *vóór* den rechtsgeldigen vloek, minder zwaar dan het snerpen van die hoonende woorden hier, *buiten* de poort, en *na* de voldongen acte van vervloeking.

Waren het ‘*maar*’ menschen?

1) ‘Gehoorzaamheid *geleerd* uit hetgeen Hij heeft geleden’ (Hebr. 5:8).

Maar - dat het hier de *menschen* zijn, die hoonen, *dàt* is nu *juist* het schrikkelijke geweest.

In dat *mènschelijke* triumfeerde *juist* het *helsche*.

En - we zijn er nog niet.

We hebben zooeven gezegd: het was *eigenlijk* voor Christus nog *méér-dan-helsch*.

Waarom dat laatste?

Omdat *Christus* anders in de hel lijdt, dan wie ook. Hij is de *zondelooze. Hij* is daar de absolute *vreemdeling*.

Zie, wanneer een verloren *menschenkind* in helsche duisternis vergaan is, en daar bespot wordt door de geesten, die in gelijke banden als hij gebonden zijn, dan steekt de *haat* van den ander hem wel een scherpe doorn in het vleesch, *maar: hij zelf heeft gelijke zonde; in hèm woont dezelfde zonde-drift*.

Doch *Christus* lijdt helsche pijn en helschen hoon, terwijl Hijzelf de *heilige* is, de *onschuldige*.

Het moge schrikkelijk zijn, zwart te zijn onder de zwarten, zondaar onder de zondaren, dood onder de dooden, doch Christus is de blanke onder de zwarten, de heilige onder de zondaren, de levende onder de dooden.

Daarom is *Zijn* helle-smart nog altijd schrikkelijker dan de ervaring van ieder ander in het rijk van buitenste duisternis. Ook *dezen* hellehoon zal in der eeuwigheid niemand zóó bitter kunnen proeven en smaken als hier de Christus.... Niemand zal *Zijn* paradoxale leed ooit begrijpen, noch in den hemel, noch in de hel. Hij is de Vreemde, de niet-verwante, in de hel geweest. In de plaats der buitenste duisternis, waar elk den ander afstoot, is Christus als de eenige geweest, die zóó con-junctief was als het leven en de liefde. Hij stootte niemand van Zijn pure menschheid af; dat Zijn gesproken Woord afwijzend, afstootend, oordeelend gebleken was voor wie het verwierpen, dat lag aan het Woord niet, doch aan de zonde van wie het weigerden. De zuivere ziel van Jezus kon niet anders zijn dan de groote at-tractie voor wat *waarachtig* menschelijk kan heeten.

Zoo was dus Christus onder de hooners en de schelders, als de Eenige, wien ‘iets *vreemds*’ daar overkwam. En *daarom* leed Hij de helsche pijn zwaarder dan ooit in der eeuwigheid iemand haar voelen kan. Zijn *eerste* kruiswoord was zooeven nog geweest: Vader, vergeef het hun. Maar nauwelijks was dat woord, waarin Hij voor alle volgende eeuwen *de wereld bij elkander hield*,[1)] uit Zijn mond gekomen, of de giftige slang van menschenspot klom op tegen Zijn kruis, en het sputum van haat en van afstooting zoog zich vast in Zijn verlaten ziel en geest.

Waarlijk, dit is helle-hoon geweest; en meer dan dat.

Nu moet het geloof een lied der liefde vóór en vàn Hem zingen.

Want juist in deze Zijne geestelijke verbreking en gevangenschap is Hij voor wie Hem aanneemt de *betere Middelaar,* de *voleinde Middelaar,* de *betalende Borg*.

Hij is, in het lijden van den hellehoon, de *betere Middelaar,* zeiden we.

De *betere*.... Dan is er dus eerst een *andere* geweest?

Ja, er wás reeds een middelaar des Ouden Testaments; de bijbel geeft zelf hem dezen titel, en noemt zijn naam: het was *Mozes*.

Oók Mozes heeft de idee van *plaatsvervangend lijden* in zijn middelaars-ziel gehad, en haar den God der geesten voorgedragen, en toen gevraagd, of God in Mozes' eigen lijf en ziel en geest aan die idee van 't plaatsvervangend lijden een satisfactorische uitwerking wel zou willen geven. Het wordt ons verhaald in Exodus 32. Toen Israël, rondom het ‘gouden kalf’, den beeldendienst - mèt zijn afgodische vormen - had aangedurfd, toen heeft Mozes, beducht, dat het door hem aanvankelijk geoefend wraakgericht den Rechter niet zou hebben kunnen bevredigen, zichzelf ten offer aangeboden. Och, zoo zegt hij tot God, dit volk heeft een zware zonde begaan.... Mocht Gij hun zonde hun kunnen vergeven.... Maar indien niet, *delg mij dan uit Uw boek, dat Gij geschreven hebt*.... (Ex. 32:31, 32).

1) Zie deel III, blz. 119 v.

Ook daarin laat de *middelaarsziel* van Mozes zich herkennen. Zijn liefde strekt zich uit tot behoudenis van anderen, en is tot de zelfofferande bereid. Hij wil zelf wel uitgeworpen zijn door God in de zee der verderving, indien dit plaatsvervangend verduren van den vloek de anderen maar houden kan op het schip van beloften. Ja zeker, *daar* is wat menschen 'liefde' noemen, liefdedaad; en die daad is zóó groot, als maar zelden wordt gezien. Er is eenzelfde bewogenheid, als welke later Paulus schrijven laat, dat hij wel wenschte verbannen te zijn van God om zijner broederen wil.

Niettemin, dit neemt niet weg, dat deze middelaarsliefde van Mozes *valsche* liefde was, en - *machteloos* ter verlossing.

Van valsche liefde spreken wij. Want Mozes' satisfactorisch aanbod maakt zich principieel los van het *recht* van God. Hij wil, en *durft,* aan God een weg voorschrijven in den vorm van een gebed; en zulks tot tweemaal toe (vs. 11-13, vs. 32), inplaats van bevend te leven, en te denken, uit Gods *geopenbaarde* Woord, en rechtsbestel. Waar dan nog bij komt, als verzwaring, deels ook als verklaring, van die zonde, dat Mozes, tusschen die twee gebedsacten in, de steenen wetstafelen, d.w.z. het grondleggend, en het eerstgegeven geschreven Woord, aan scherven heeft geslagen, daarmee zijn primaire middelaarstaak (overdracht van het geschreven Woord)[1)] verwaarloozend. Er is dus geen bewaring van den band aan de wet - zóó moet de liefde *valsche* liefde worden.

Doch Mozes' liefde is voorts ook *machteloos* ter verlossing. Mozes is immers geen tweede Adam, geen verbondshoofd: Hij kan dan ook in zijn eigen dood de anderen *niet* in zich besluiten. Hij is er 'maar *één*' onder zoovelen; als Mozes' naam geschrapt wordt, dan is *het aantal namen met één verminderd*. En *meer* is er dan *niet* gebeurd.

Reeds in dit opzicht is de Christus meer dan Mozes. *Hij* is *niet* één onder zòòvelen, doch als verbondshoofd, en als tweede Adam, draagt Hij *allen*. Delgt God Zijn naam uit het boek des levens,

1) 'De wet besteld in de handen van den Middelaar' (Hebr.).

uit de lijst der vrije sprekers voor de poort des hemels, dan worden in Jezus' naam alle andere namen *tevens* geschrapt: ‘zij zijn *allen* met Hem gekruist, *allen* met Hem begraven, *allen* met Hem gedood’, en dus ook *allen* met Hem in den helle-hoon geweest. *Allen*, hun geheele getal.

Doch nog iets anders houdt ons bezig.

Als Mozes den berg bestijgt - welk een sterke daad van een beraden ziel, een sterken geest! - om zijn plaatsbekleedend offer bij God aan te bieden, dan is er aan dien Mozes niets armoedigs. Er is aan hem veel menschelijk-begeerlijks. Er is vooral geen sprake van paradoxale verwarring. Ook is hij volstrekt niet in den helle-hoon. Integendeel: liefdegeuren stroomen van hem uit; geen mensch balt heden tegen hem de vuist; een leger van ellendigen hoopt op het heil van Mozes. Zelf is hij de aristocraat, de blinkende, groote, sterke ziel. In paradoxalen strijd is hij niet verwikkeld, want hij heeft al zijn zelf-bedachte reddingsplannen duidelijk voor zich afgeteekend. Niet minder dan drie heeft hij den Heere aan te bieden. Het eerste plan is: de natie als staatkundige eenheid sparen, de zonde als volks-zonde voorbij-zien (vs. 12). Het tweede: een bepaalde rest sparen, die rest nl., welke Mozes zelf na een vrijmoedig geoefend strafgericht nog overgelaten heeft (vs. 28, 32*a*). Het derde - subsidair - is: die rest-min-één in het leven behouden (vs. 32*b*). En al die plannen zijn nu uit Mozes' *eigen hart* bedacht; die antieke middelaar heeft blijkbaar verscheidene ‘systemen’ bij de hand. Het ‘systeem’ van plaatsvervangend lijden is dan daarbij gedacht als uiterste remedie; alleen verkieslijk, indien de andere plannen, God weet waarom, verwerpelijk zijn geacht....

De man nu, die zóó bij God optreedt, is van den paradoxalen strijd der gedachten verder af dan iemand. Hij wil zich wel geven in den dood; maar hij zal dan ook de groote *aristocraat* zijn in dien dood.

Stel nu tegenover dezen middelaar van het Oude Testament den beteren Middelaar des Nieuwen Verbonds. Bij *Hem* is er geen schijn of schaduw van eenig verlossings-‘systeem’, dat *uit Zijn hart* bedacht is: in Hem brandt het *Woord*. Het MOET, het móet,

het BETAAMT, dat zijn de rechts- en heilstermen, die Hij uit de Schriften afgelezen heeft. En juist wijl de verlossingsweg maar *één* is, en het heils-plan maar *één* is, juist *daarom* wordt Hij tot in Zijn nieren geplaagd, en in de verschrikking van de paradox gezet. Kon Hij zich ook maar een oogenblik hebben afgewend, losgemaakt, van de Schrift, van wat 'daar staat geschreven' over den gevloekte buiten de poort, dan waren al Zijn angsten van Hem dadelijk geweken; en dan zou Hij de lauwerkransen, die *dàn* beschikbare eereprijzen voor den eventueelen, den meer-dan-aristocratischen mensch-van-lièfde, zichzelf wel om het eigen hoofd gevlochten hebben, in zalige kruis-extase.... Maar het rampzalige van den dag is: dat nu het *Woord* voor den Opperste in liefde op den dag zelf der hoogste liefdedaad geen lauwerkransen openstelt als eereprijs, doch enkel schande-emblemen. En dat kwelt Jezus zeer. Het hooge-lage woord moet er maar uit: waarom, waarom? Hij kan er niet bij, Hij kan bij God niet komen, het systeem is zoo verschrikkelijk, want het is van uiterste noodzaak, en van ijzeren souvereiniteit. En wie heeft Zijn liefde geloofd? Och, geen smachter ziet naar Hem op, gelijk eens de rest van Israël hopend lette op Mozes' uitersten gang naar God. Twee moordenaren spotten. Rechts een, en links. Hij is in den hellehoon. Er is geen gedaante noch heerlijkheid in dien an-apologetischen Jezus; bij Mozes zinkt Hij in het niet: het is een kwestie van gratie hier.

Ja waarlijk.

En juist daarom hebben wij Hem lief.

Want in die paradoxale verstomming onder den hellehoon is Hij ons de *voleinde Middelaar*.

Dit was het *tweede,* waarvan wij boven repten: de *voleinde Middelaar* is Hij geweest, Hij, in de engte, de kloof van Zijn paradoxale gedachten. Dat is te zeggen: Hij kwam niet alleen boven Mozes uit, maar heeft ook het vraagstuk van Mozes grondig opgelost. Mozes' 'oplossing' was, hoe smartelijk ook voor hemzelf, zoo uiterst gemakkelijk: zijn *gedachten* waren *niet gebonden;* ze waren *vrij gebleven*. Zelfs ál te vrij. Hij had zijn plannen zelf bedacht; plan A, plan B, plan C. Een voorkeur-plan, en een subsidiair

bestek. Hoe volmaakt aan den anderen kant staat echter Christus! Zijn gedachten zijn geheel gebonden; en als Hij door het *Woord* geestelijk gebonden is, *dan* laten God en Satan de muskieten van den geest op Hem los. Mozes' offergang - stel, dat die aanvaard ware door God - zou hem den dood tegemoet gevoerd hebben in een louteren stroom van wierookwalmen, vanwege de groote liefde, de groote liefde; en daarachter, achter dien dood, waren daar wel vuur en sulfer? Had Mozes over *dàt* vraagstuk nagedacht? Doch Christus Jezus, Hij heeft aan het empirisch gegeven van Zijn brandende liefde geen gelegenheidsargument ontleend, dat Hem verloste van de pijn der bestreden gedachten. Zijn praktische rede heeft de theoretische niet verlost. Hij is geen Mozes, die aan de narduskruik van zijn eigen uitnemende liefde zoo gretig ruiken kon, dat de fijne aroma's van zijn 'schöne Seele' de walmen van vuur en sulfer verdreef. Vuur en sulfer wáren er bij Christus; en de damp was zonder het geopenbaarde Woord niet te verdrijven. *Maar het schrikkelijke was, dat die damp juist door datzelfde Woord te zien gekomen was*. Mozes is zijn eigen rookverdrijver in doodsgang. Christus evenwel worstelt met God, en met het Woord, en haalt op gezag de hel binnen Zijn geest, de hel en haar kwade dampen. Hij heeft gedaan al de geboden, nochtans mishaagt Hij God, en vráágt: waarom? waarom? Hij heeft er uren over gewerkt, eer Hij het zoover brengen kon, dit eene voor het minst te zèggen. Mozes meende plaisanterwijs ter helle te kunnen varen, doch Christus schrikt en beeft, en heeft geen apologie. Hij zwijgt onder de rapaljanen. En Hij alleen kon proeven, hoe de giftige dampen van vuur en sulfer alle wetenschap en zelfverzekerdheid den adem afsnijden.

En daarom eindigen wij thans met Hem te zien als onzen *Borg*. Onzen *betalenden Borg,* gelijk wij boven zeiden. Want het lijden van dien helle-hoon was *betaling*. Christus verdroeg den spot *in onze plaats*. Die snerpende taal van den voorbijgaanden man, die bewuste hoon van de volksleiders, zelfs het stuntelig verwijt van den man, die naast Hem hangt aan het hout, dien verdoemdemet-Christus-mee, het hoort er alles bij. Het kan niet worden

gemist. Het is de last van Gods recht, die op Christus drukt.

Dit laatste geldt in dubbelen zin: in het verduren van den hellehoon draagt Hij de *natuurlijke gevolgen* der zonde (de hel is zoo natuurlijk!), en *boet* Hij voorts voor den *overmoed* der zonde.

Wat het eerste aangaat: wij weten, dat de zonde, welker bezoldiging Hij voor ons draagt, den mensch verdeeld heeft, niet alleen tegen God, *maar ook tegen den mensch*. De bloei van sociaal leven is slechts in het paradijs te genieten. En anderzijds wordt de *ontbindende* werking der zonde in de hel volkomen uitgewerkt. Daarom móest die ontbindingsmacht ook den Christus verwoesten. Ook daarin moest Hij lijden, wat wij door onze zonde verdiend hebben. De spot van den verdoemde tegen den verdoemde is geen kunstmatig ‘apparaat’ van het laatste oordeel, doch een natuurlijke ‘apparitie’ van het eerste oordeel: het oordeel nl. dat in de zonde zelf meekomt.

En dan ten slotte: Christus in den hellehoon *boet voor den overmoed der zonde*.

Wij mogen onzen geest niet te gast doen gaan aan den maaltijd der overmoedigen, die met een benauwende precisiteit weten aan te geven, wat nu eigenlijk wel de naam is voor de aller-, allereerste beweging van de zonde in den eersten Adam. De eene specialist noemt hier als *eerste* overtreding den *hoogmoed,* de ander het *ongeloof,* de derde den *twijfel,* de vierde weer iets anders. Wij scharen ons onder hen, die onder den éénen naam van ongehoorzaamheid, of wetteloosheid, niet meer een onder-verdeeling durven voorslaan.

Maar hierin kunnen wij het allen met elkander eens zijn: de zonde, de eerste zonde is onder meer als *hoogmoed* te beschrijven. *Hybris*, zegt men in den laatsten tijd; en hybris is: de *overmoed*.

Ja, hoogmoed was dat, toen de mensch in 't paradijs *zijn* gedachten, èn de *satanische*, tegenover het gesproken Woord van God dorst plaatsen. Hoogmoed - toen hij de orde in de gedachten Gods ontleden wilde *als criticus* van die gedachten en van haar

orde[1)]. Hoogmoed - toen hij de daad deed, die op zijn critische houding paste en daaraan normen durfde ontleenen. Dit alles was in 't wezen en in de geboorte van de eerste zonde. Haar naam was óók: *hybris*. Overmoed van den geschapen, den eindigen geest.

Voor dezen overmoed van den eersten Adam heeft nu de tweede te boeten, en te lijden, en den geestelijken dood te sterven.

En deze hoogmoed van Adam wordt nu geoordeeld en gestraft in den paradoxalen nood van Christus.

Want in de paradox breekt God den hoogmoed.

Neen, niet als *wij* de paradox *begeeren*, wordt onze hoogmoed gebroken. Begeerte tot de paradox is spelen met vuur, spelen met banden van den geest, spelen met - het *helsche*. Christus heeft de paradox dan ook niet begeerd. Hij was er doodsbenauwd voor. Hij leed daaronder, gelijk Hij lijdt onder al wat helsch is.

En ook niet, als wij de paradox als ons normale levenslot, als vast symptoom, als regelmatig-begeleidend verschijnsel van een godvruchtig leven erkennen en poneeren, wordt *onze* hoogmoed gebroken. Want *ons* geloof heeft, juist in de aanvaarding van den Christus Gods als borg voor onze zonde, te bukken voor het geopenbaarde *Woord,* thans der belofte; dat Woord, dat ons verzekert, dat Christus, door de gevangenschap Zijner gedachten, onze gedachten in vrijheid heeft geleid, onzen denkenden geest gegeven heeft de opening der gevangenis, de verslinding van den paradoxalen nood en dood door de overwinnende kracht van Gods genadigen Geest, die uit Christus' kruisverdienste ons gemeenschap geeft met God, en de *oplossing* van Zijn genade-decreten ons doet aanvaarden boven al wat onzen geest verdeelt en verscheurt. Het geloof van den *christen* erkent, dat het Christus' kruis niet overdoen, niet andermaal verdienen kan. En die geloofserkenning, die Hem

1) ‘Is het ook dat God gezegd heeft?’ Zich de kracht en het recht suggereerend, om een systeem van Gods verborgen wil te construeeren op zijn *eigen* manier, zonder zich te *binden* aan Gods geopenbaarden wil, en niet terugschrikkend voor de idee daarvan, vaart de mensch voort tot een tweede auto-suggestie: dat hij n.l. recht en kracht bezit, om een systeem van Gods verborgen wil te construeeren, dat zich antithetisch verhoudt tegenover de uitdrukking van Gods geopenbaarden wil. En eindelijk komt hij dan ook tot de daad dier constructie en de erkenning daarvan als iets, dat waarheid en werkelijkheid bevat. ‘Als God zijn’.

ziet lijden wat *wij* niet meer mogen willen lijden, voert ook tot deze consequentie, dat Zijn paradoxale smart voor Hem gansch eenig was, en dat Hij ons van den nood der paradoxale plagen *verlost* heeft, ons overzettend in de *gemeenschap* van den transcendenten God.

Zóó komt de *Christus* op Zijn plaats: de plaats van den Borg, die in de engte is gedreven. Zoo aanvaarden wij door het geloof, wat wij niet kunnen doorgronden met ons verstand: dat Hij in den paradoxalen nood van Goeden Vrijdag gansch vernederd is, door de binding van Zijn gedachten, door de drijving van die gedachten, her- en derwaarts. En dat niet door twijfel aan de Schrift, doch door een successief, en in den tijd, worstelen met de Schrift.

En aldus heeft de Heere God Zijn Knecht doen boeten. Had die Knecht *gespeeld* met paradoxen - Hij ware vergaan door eigen schuld. Toen Hij ze schuwde als het oordeel - toen kon Hij door dat oordeel verbroken worden. Hij kwam toen tot een diepte-punt van rechteloosheid, van an-apologetisch rechtsbestand, van zwijgen voor, en nochtans hunkeren naar den Allerhoogste. En dat dieptepunt lag aan den anderen kant van den bergtop van Adams hoogmoedigheden. O, diepte der armoede, beide der kennis-bestrijding en der wijsheids-worsteling van den Heiland! Hoe ondoorzoekelijk waren Hem Gods oordeelen en onnaspeurlijk Gods wegen! Zelfs de gehoorzame ziel had *schöpferisch* den zin des Heeren niet gekend. Zelfs de Raadpensionaris van de Liefde kon Gods raadsman nimmer uit zichzelven wezen. Wie had God eerst gegeven, dat hem zou wedervergolden worden? Want uit Hem, door Hem, tot Hem zijn alle dingen. Hem zij het oordeel in der eeuwigheid. Amen.

Toen Christus dit *onder*-paradoxale amen had gevonden, toen was Hij in het borgtochtelijke dieptepunt gekomen: Hij had voor Zijn gedachten *geen doortocht* meer. Op welk punt Hij Zijn denktocht ook had aangevangen, - altijd en altijd weer was Hij in paradoxale verwarring gekomen. Dit was Zijn lijden. Het Zijne. Het kon van niemand anders wezen.

En toen God Hem de *'gansch-Andere'* was geworden, de transcendente, en toen voor Jezus niets meer was gebleven van de troost der immanentie Gods, toen was dàt: *hèl*. De hybris van Adam was

gebroken, en radikaal verdoemd. - De tweede Adam had geen doortocht meer voor Zijn gedachten: en hier werd de vermetele uittocht van Adams geest gewroken. Al Adams schöpferische gedachten-ontwerpen worden op Golgotha beschaamd, verdaan, bespot door God, en Rafael en Michael.

En Lucifer zag toe, en ijsde.

En wie is mensch hier, en zou *niet* ijzen? Want het waren die *menschen* daar onder aan dat kruis, die God gebruikt heeft, om Zijn Zoon in nood te zetten, en te ver-zetten in den geest.

Kom af, *kom* af, zoo riepen zij. De *kracht*-vraag!

Nu, de krachtvraag was meer gesteld in Jezus' ooren. Het boos en overspelig geslacht verzoekt wel meer ‘een teeken’.

Maar Jezus moet nu onder Zijn eigen profetie maar lijden: het zou geen teeken krijgen dan dat van *Jona* den profeet.

Jona nu is in de engte gedreven.

En meer dan Jona is hier.

O ja, ze hebben Jezus meer dan eens gevraagd, het teeken te doen.

Hij heeft het nooit gedaan, als er geen roeping was.

Maar toch stond het vroeger anders dan nu.

Zoo vaak Hij vroeger het teeken, waarvoor geen ambtelijk mandaat bestond, bewust geweigerd had, was het *niet-mogen* voor Jezus' besef identiek met het *niet-willen*. De binding vond haar keerzijde in de heerschappij, de zelfhandhaving van Gods zelfbewusten, doelbewusten Werker.

Maar als Hij vandaag weer 't boos en overspelig geslacht hoort krijschen om een teeken, het laatste, het grootste, dan *màg Hij niet*. Hij ziet den penning van het *verbod* aan, en heeft niet den moed, den penning om te keeren, om te weten of de keerzijde van die *verbods*penning de inscriptie bevatte van den vrijen wil van Jezus den Nazarener. *Hij mocht niet* - want *voor 't eerst* was Hij tot het teeken uitgedaagd *buiten de poort*.

Voor het eerst miste Hij den moed, te triumfeeren in het gedegen woord en Satans listen zijn mij niet onbekend.

Wat zou Hem nog bekend zijn dan het recht van God? Ja, Hij was kind geweest, en had het leven moeten leeren. Nu deed Hij intree in de hel, een kind in de boosheid. Dus kwam het nu op leeren aan, op 't loopen aan den lei-band.

Maar de band deed pijn en de hand van den Paedagoog voerde langs duistere wegen. Het verbondshoofd moest zwijgen onder de revolutionairen des verbonds, Hij wist tegen dat gespuis niets meer te zeggen: dit was vanwege de paradoxale plaag.

Om de overtreding Mijns volks is de paradoxale plaag op Hem geweest. Hij was nu tot de kern der zaak gekomen: de vraag, of de gedachte vrij was dan wel gebonden in deze wereld, waarin elke gedachte *geschapen* is, al wil ze *scheppend* heeten.

Golgotha - tegenbeeld van 't paradijs. - - Apologetisch oponthoud - -

Ja, nooit leek het gemakkelijker dan *hier,* zich te verdedigen. De kansen stonden zoo gunstig mogelijk. Stel u voor: de spotredenen waren de schunnigste, die ooit in de wereld mogelijk waren. Ze waren de verloochening van het humane in zijn kleinste verdunning zelfs. Alle menschelijkheid was er in zoek, en alle logica ook. Bar-Abbas, de Antichrist, zelfs ik, zegge een ieder, die dit leest, we hadden ons best kunnen verdedigen tegen *deze* spotters: de wereld op haar smalst.

Doch *Jezus* zweeg stil. Hij *had* zelfs hier niets meer te zeggen. Zijn naam was *tweede Adam:* d.w.z. *begin van voren af aan*. Alle begin nu heeft *eigen* wetten. De hamer van het Woord had Hem verbrijzeld: de gehangene aan het hout is de vloek. En Hij durfde niet naast Job gaan staan, die zijn hoofd een apologetische kroon dorst opzetten. En met Elihu durfde Hij Job ook niet bestraffen. Er bleef maar één ding over: bestraft te zijn: en eer Hij daarmee gereed gekomen zou zijn, durfde Hij niet spreken. Spreken is in *zulk* een straf al tegen-spreken. De paradox slaat stom voor God: en wie niet stom is, heeft haar niet gekend.

Hoofdstuk XII. Christus' paradoxale plaag en zijn vergeten hoofdstuk.

> *.... en zeggende: gij, die den tempel afbreekt, en in drie dagen opbouwt, verlos uzelven! Indien gij de (een) zoon Gods zijt, zoo kom af van het kruis....*
> *Anderen heeft hij verlost, hij kan zichzelven niet verlossen; indien hij de Koning Israëls is, dat hij nu afkome van het kruis, en wij zullen hem gelooven.*
> *Hij heeft op God betrouwd: dat Hij hem nu verlosse, indien Hij hem wèl wil; want hij heeft gezegd: Ik ben Gods Zoon*.
> MATTHEUS 27:40, 42 en 43.

> *En ook de krijgsknechten, tot Hem komende, bespotten Hem en brachten Hem edik, en zeiden: Indien gij de koning der Joden zijt, zoo verlos uzelven.*
> *En één van de kwaaddoeners, die gehangen waren, lasterde Hem, zeggende: Indien gij de Christus zijt, verlos uzelven en ons*.
> LUCAS 23:36, 37 en 39.

WIJ komen nog eenmaal terug, - en hopen het een derde maal[1)] zelfs te doen - op hetgeen reeds in het voorgaande hoofdstuk besproken werd, toen wij Christus zagen gebroken worden in den *helschen hoon*. Want over dat uur van spotternij, waarin Hij de strenge plaag van God als den Waarachtige op zich, den vleesch geworden Logos, den van den Geest vervulde, doch voor Zijn volk verbrijzelde, voelde drukken, moeten wij niet licht heengaan. Op de paradoxale plaag, die over Christus kwam,

1) In Hoofdstuk XIII.

op de smart, die de paradoxale motieven van Zijn geplaagde denken, van buiten af Hem oplei, móet onze aandacht andermaal zich richten, en zelfs een derden keer.[1)]

Men zal de vraag stellen: waartoe dit alles? Is nog niet genoeg gezegd van deze dingen? Nog niet genoeg over dien hoon van.... die menschen?

Laat ons op die vraag mogen antwoorden, dat toch eigenlijk de vraag zelf meer verwonderlijk is, dan elk mogelijk antwoord, dat men daarop geven kon.

Reeds wezen we in ons vorig hoofdstuk aan, waarom, als men niet van die spotters, doch van *Christus* uitgaat, het spot-moment op Golgotha zoo verschrikkelijk is, en een *eigen plaats* verdient in onze overweging.

Doch dit is nog niet alles.

Er is *nòg* iets, dat ons dwingt, nog langer *juist* bij die *geestelijke* worsteling van de uitgedrukte gedachten der menschen tegen de verzwegen gedachten van Jezus Christus stil te staan.

Wij mogen toch immers niet vergeten, dat wij hier staan *vlak voor het grootste raadsel, dat in heel de wereld ooit werd opgegeven.* Dàt raadsel bedoelen wij, dat God ons voorlegt in het *vierde kruiswoord,* waarin de Christus klaagt: Mijn God, *waarom* verlaat Gij Mij? Naar dit vierde kruiswoord werken onze moeizame gedachten zich nu heen. Wij moeten daar naar toe. Wij moeten, hoe dan ook, daar doorheen. Wij moeten er onder uit. Maar wanneer dit vierde kruiswoord ons ook maar even heeft *geraakt,* dan doet het ons aan als het gekristalliseerde mysterie. Niets in de wereld kan meer raadselen herbergen dan dit *ééne* woord, uit *dézen* mond gekomen: *waarom? Waarom?* O, ja, dat op dezen dag Hij, wiens *ambt* het is, God te *verklaren, zelf om een verklaring roept,* - dàt zal het mysterie zijn. Dat Hij, de Eéne, die uitgezonden is om alle ‘waarom’-vragende harten totrustte brengen, nu *zelf de rust niet grijpen kan*, maar in Zijn ‘waarom’ alle

1) In Hoofdstuk XIII.

vragers om een verlossend ‘daarom’, in hun petitie verlegen halt laat houden, dat is de groote aporie, het schuw-makende verlegenheidsgeval, waarin het christelijke denken hier verward geraakt is.

En juist omdat dit ‘waarom’ uit den mond van den *hoogsten Profeet* eigenlijk het slop is, waarin alle christelijke gedachten tegen den muur schijnen te loopen, de groote leeuwenkuil der christelijke wijsheid, waar niemand langs eigen gedachte-touwen zich uitwerkt, - juist daarom hèbben wij er zooveel aan, dat Christus ons in paradoxen verward blijkt te zijn. Wie in de strikken, in de lasso's, van den paradoxaal verschrikkenden God gevangen is genomen, ja die komt tot zijn meervoudige ‘waarom's,’ en hij kan ze niet omzeilen, *tenzij hij God zou hebben losgelaten,* God en het vraagstuk, God en de ziel-verbrekende paradoxen. Maar omdat Christus God in der eeuwigheid niet loslaten kán, daarom moet Hij van de *meervoudige* ‘waarom's’ doordringen tot het *enkelvoudige:* het ééne, het grondprobleem aan de orde stellende: *waarom?* En daartoe moet de Christus blijven worstelen met alle de paradoxale belevingen, en vermoeienissen, die over Zijn geest vijandig heden komen. *Vijandig,* dat wil zeggen: antithetisch tegen Hem in den heiligen krijg, waarin de vleeschgeworden Logos is gewikkeld.

Wat dunkt u, is het soms ‘overbodig,’ den Christus in Zijn paradoxale verwikkelingen van nabij te willen zien? Och neen, wij hebben het vermogen niet, Zijn *‘waarom’* te *ontleden*. Den *afgrond* van deze afgeperste bekentenis-van-onmacht, die in het midden van de wereldworsteling staat, en waarin de paradoxaal geplaagde bekent, dat Hij verslagen is, - niet één vermag hem te peilen. Maar het is ons dan ook slechts *hierom* te doen, dat wij, door de groote genade van God, en geloovende, ook nu, aan de klaarblijkelijkheid van Zijn openbaring, althans de richtlijnen mogen vinden, die de Schrift heeft afgeteekend, ook op den campus paradoxalis, waarop de Christus heden zwoegend neergeworpen is, speelbal, naar het schijnt, van de winden van den Geest, neergesmakt bij den uitlaat van de hel, verstikkend onder de giftige walmen, die uit zóóveel drakenmuilen stroomen. Wat heeft de Christus ons te zeggen? Of, als Hij in de aporie van Zijn

paradoxale uur, ons niets meer zeggen kan, ja zelfs een aporetische *periode* beleeft van paradoxale verwarring, van gedachten, die elkander onderling verteren, - goed, laat dit dan zoo zijn, - maar wat heeft *Gód* ons dan te zeggen? God, door de Schriften? De Profeet gaat zwijgen; God wilde trouwens *niet zonder Schrift* Hem in de wereld het woord verleenen. Aan ons dan ook daarom de taak, Hem hier voorzichtig en bescheiden te volgen in Zijn paradoxale verwarring, om zoo ons voor te bereiden op de ontmoeting van den geplaagden Christus, straks, in die diepste diepte, welke in het vierde kruiswoord ons dan tegen gaapt.

Willen wij nu van deze dingen iets zien, dan komen allereerst drie vragen aan de orde.

De *eerste* vraag is deze: *wat* wordt Christus nu eigenlijk verweten door die menschen, die daar om Zijn kruis te drentelen loopen, en die, hoewel klaploopers op de markt des geestes, niettemin instrumenten ons bleken te zijn van den helschen hoon? *Wat zeggen zij nu eigenlijk?*

De *tweede* vraag, die aan de orde komen moet, is deze: Wat moeten wij van hun gezegde *denken? Welke critiek oefent bijbelsch inzicht op den inhoud van hun woorden?*

En de *derde*, laatste, grootste vraag is deze: hoe verhoudt zich, negatief en positief, de ziel en de geest van Christus onder al deze dingen? Welk effect heeft de hoon bij Hem; beter uitgedrukt: *wat stelt Hij Zijnerzijds daar tegenover?*

Over elk van deze drie vragen willen wij spreken.

De *eerste* vraag dus, die wij stellen, is deze: wat hebben de menschen nu eigenlijk wel tegen Christus te zeggen; *wat voeren zij tegen Hem aan?*

Wanneer men de verschillende gegevens van den bijbel, gelijk zij in de evangeliën verspreid liggen, naast elkander legt, dan blijkt, dat zij eigenlijk *zes* punten naar voren brengen.

Daar is *vooreerst* de bekende *masjaal,* die reeds herhaalde malen

in ons tweede deel ter sprake is gekomen. De bedoeling daarvan is wel bekend. Het was het prikkelende woord van Christus, dat men den tempel wel af mocht breken, en in drie dagen zou Hij hem weer herbouwen. Laat hem - zoo zeggen ze - den wonderbouw dan maar beginnen! (Matth. 27:40, Mark. 15:30).

In de *tweede* plaats brengen de spotters ter sprake de *wonderen,* die Christus gedaan heeft. Ronduit erkennen zij, dat Hij anderen verlost *heeft*. Misschien bedoelen zij een verlossing uit algemeenen levensnood; en, niet onmogelijk is het, dat zij óók nog denken aan den heerschers-greep, waarmee Hij als wonderdoener aan dood en graf hun buit ontrukt heeft: Lazarus! Welnu: laat Hem het Lazaruswonder nog eens overdoen: hier bij drie kruisen heeft Hij een driedubbele kans. (Matth. 27:42, Mark. 15:31, Luk. 23:35).

Als *derde* punt brengen zij ter sprake Christus' *zelfaankondiging als Koning,* de boodschap van Zijn koningswaardigheid: als Hij de Koning Israëls is, laat Hem dan afkomen van het kruis (Matth. 27:42, Mark. 15:32, Luk. 23:37).

Een *vierde* onderwerp, dat in hun spotredenen ter sprake komt, is Christus' persoonlijk *geloof in God,* en de *mystieke gemeenschapsband,* die Hem aan God verbonden heeft. Hij heeft op God betrouwd, laat God nu, indien dat vertrouwen zin heeft gehad, hem antwoord geven, en Hem uitredden, want wie geen Baälspriester is, behoeft een Karmels-gebed niet vergeefs te bidden (Matth. 27:43). Let wel: ze schijnen zoo maar in het Karmel-klimaat te kunnen overspringen; de Karmel ligt niet ver van de plaats der bergrede....

In de *vijfde* plaats komt daar nog bij: het thema van Christus' zoonschap bij God. Hij heeft gezegd, dat hij de Zoon van God is; zoo althans luidt onze vertaling; maar misschien is het beter, een andere vertaling te kiezen, en te volstaan met de algemeene opmerking, in den mond dier spotters dan gelegd: hij heeft gezegd, *een kind van God* te zijn[1)].

Ten slotte, in de *zesde* plaats, komt nog dit thema aan de orde,

1) Vergelijk Grosheide, Komm. Matth., blz. 352, 353; en ook hetgeen wij later nog zullen opmerken over den ‘hoofdman-over-honderd’, en zijn uitspraak: waarlijk deze was een godenzoon (Matth. 27:43).

dat Christus gezegd heeft, *de Messias te zijn*, althans zich als Messias aangekondigd heeft. Indien hij daar de Christus, *d.w.z. de Messias*, is, laat Hem dan zijn feestelijken ommegang dan zoo dadelijk arrangeeren, en afkomen van het kruis; wij loopen dan van harte mee in den stoet. (Luk. 23:35 en 39).

Wanneer men nu deze verschillende redeneeringen met elkaar vergelijkt, moet men natuurlijk beginnen met aan te nemen, dat zij alle door elkaar heen geworpen zijn. Wij onderscheiden verschillende groepen van spotters: de één spreekt zus, en de ander zóó. Bepaalde groepen worden met nadruk genoemd: de sanhedristen doen mede; de soldaten laten zich ook niet onbetuigd; ook zij, die opzettelijk of toevallig, voorbijgaan, en het tooneel zoo eens opnemen, hebben weer dadelijk hun woord bij de hand; en zelfs de met Christus gekruisigden stemmen in met dit al te goed bezette koor van helsche spotters en smaders. Het zou toch wel te ver gezocht zijn, indien men, zooals een enkele wil, aan een *bepaalde* groep ook een *bepaald* spotwoord toeschreef. Men mag, juist in tegengestelden zin, wel als vaststaand aannemen, dat, globaal genomen, deze *zes* door den bijbel ons genoemde punten in al die spotredenen door elkaar gemengd zijn, en dat de een het woord van den ander overneemt; dit gaat zoo bij den helschen hoon: de valsche schijn van solidariteit is dat, de karikatuur daarvan.

Opmerkelijk is het echter bij dit alles, dat de spotters, hoezeer zij onderling verschillen mogen in ‘beschavingspeil’, in algemeene, of theologische, ontwikkeling, in meerdere of mindere bekendheid met de concrete feiten van den dag, en de naar voren tredende momenten van Christus' openbare leven en werken, toch op enkele bepaalde punten onderling ten zeerste overeenstemmen. *Drie* punten van overeenkomst tusschen al die spotters, en al die spotredenen willen wij slechts noemen.

In de *eerste* plaats: zij *allen erkennen het wonder* bij den Christus. Zij geven toe, dat de man, die daar hangt, wonderen gedaan heeft. Zij loochenen niet, dat krachten, die van de ‘andere wereld’ zijn, - de ‘andere wereld’ is een gemakkelijk asyl voor ongeloof, dat zijn eigen naam niet hooren wil - zich in Zijn leven hebben losgemaakt, en

dat die wonderlijke krachten in bepaalde effecten van wonderdaad naar buiten zijn getreden. Het registratie-boek van de wonderen van Jezus van Nazareth heeft althans voor enkele punten - ze spreken deftig van notoire feiten - voor hen ter inzage gelegen.

In de *tweede* plaats kenmerken zij *allen* hun spotredenen, (en typeeren zij hun eigen geest) hierin, dat zij *beweren, dat het beslissende wonder nog ontbreekt*, en - helaas - nog nooit kon geregistreerd worden. Want hoeveel krachten de Nazarener ook gedaan heeft, en hoeveel notities van mirakelen ook in zijn dagboek, stel dat men het napluizen wilde, zouden moeten erkend worden als authentieke berichtgeving, *één* wonder ontbreekt er nog aan: zichzelven heeft Hij nog niet verlost. Dat ééne zou eigenlijk nog moeten gebeuren. Stel u voor, een gekruiste, déze gekruiste, die afdaalde van zijn kruis.... Hierin zou inderdaad het toppunt van den berg der wonderkrachten door Hem bestegen zijn, en zou, hetgeen nog in de voorgaande wonderen disputabel is, in helder licht komen te staan.

En nu in de *derde* plaats: ook hierin stemmen *al* die spotters met elkander overeen, dat zij brutaalweg *om dit laatste wonder vragen*. Indien Hij daar dat ééne nu nog doet, dàn zullen zij Hem 'gelooven'. *Maar,* als dit ééne wonder uitblijft, dàn behouden zij zich het recht voor, ook al die andere wonderen critisch te bekijken, en het hunne daarvan te denken. Men weet er alles van, dat Beëlzebul ook simulant kan wezen: sommigen doen, juist in bewogen tijden, wonderen door Beëlzebul, den overste der duivelen; en goede theologen laten zich zoomaar niet verschalken. -

Dit alles dan ter beantwoording van onze *eerste* vraag.

En nu de *tweede* vraag, die wij hierboven gesteld hebben: *wat moeten wij van dit alles denken?* Welke *critiek* moet een door den bijbel geleid verstand op deze spotredenen oefenen? Men kan hier *tweeërlei critiek* oefenen; d.w.z. niet alleen op hetgeen zij *zeggen,* maar ook, en vooral, op hetgeen zij *niet zeggen*.

Allereerst dan de vraag, wat te denken is van hetgeen die spotters *wèl* durven zeggen?

Laat ons hier eerst afrekenen met de opinie van hen, die meenen, dat hier *zedelijke ernst* aan het woord nog kan geweest zijn bij die bespotters van den Heiland. Of dat er een 'betreurenswaardig' *misverstand* in het spel was, zooals dat dan onder de menschen heet. Daar zijn er inderdaad, die aan zoo iets gelooven.

Sommigen denken, dat bij die joden daar aan den voet van het kruis een herinnering levendig zou geweest zijn aan een passage uit een apokrief boek, het z.g. Boek der Wijsheid, of dat die passage voor het minst op de joden toepasselijk is. Bedoeld geschrift is gekleed in den vorm van een vermaning, die dan door koning Salomo gegeven zou zijn aan de heidensche wereldmachten en -vorsten, en waarin tot hun leering de Wijsheid wordt verheerlijkt. Het boek zelf is evenwel niet van Salomo, doch dateert uit later tijd. De meeningen loopen overigens ten zeerste uiteen, ten aanzien van de vraag, wanneer dit geschrift eigenlijk wel ontstaan is. Sommigen denken aan den tijd der Ptolemeën; anderen zoeken naar jongeren datum; sommigen zelfs gaan zoover, dat zij het geschreven achten *nà* Christus. De opgaven varieeren van de periode van 150 vóór tot 40 nà Christus.[1)] Men ziet, hier is alles reeds onzeker; en het zou daarom ongeoorloofd zijn, te onderstellen dat de joden daar bij het kruis bewust zullen hebben gedacht aan het 'Boek der Wijsheid'.

Evenwel, er is nòg een mogelijkheid. Het kan ook zijn, dat de inhoud van dit boek onwillekeurig op een of andere wijze parallel loopt, of een aanrakingspunt heeft, met het spottooneel op Golgotha. En inderdaad, inzóóverre raakt deze apokriefe litteratuur het vraagstuk van den hellehoon, die Christus op Golgotha wondt, als daar, met name in de passage, die dan gewoonlijk met het tafereel van Golgotha in verband gezet wordt (hoofdstuk 2:12-20), het vraagstuk aan de orde komt van *de verhouding van de goddelijke wijsheid tot de wijsheid, die van beneden is*. In het Boek der Wijsheid wordt n.l. een polemiek gevoerd tegen zekere joodsche

1) Zie R.H. Charles, D. Litt. D.D., The Apocrypha and Pseudepigrapha of the O.T. deel I, Oxford, Clarendon Press, 1913, p. 521, volgens wien Paulus het boek gekend heeft en reminiscenties eraan geeft in Romeinen en Efeze (p. 519).

filosofische vrijgeesten van den tijd, waarin het geconcipieerd werd.[1] Nadat eerst hun overleggingen en hun gedragswijze zijn geteekend[2], wordt vervolgens een schildering gegeven van zulke voorname, doch afvallige joden, als wier beeld ook geteekend is in het boek der Makkabeën, en die ook telkens in de psalmen het probleem zijn van de psalmdichters. In het algemeen teekent dus dit boek in zijn eerste deel den strijd, dien de goddelijke wijsheid heeft te voeren met de wijsheid der wereld[3].

In de eigenaardige entourage nu van dit apokriefe geschrift komt een merkwaardige passage voor. In hoofdstuk 2:12 wordt de goddelooze vrijgeest sprekend ingevoerd. Het gezelschap der afvalligen houdt onderling raad. Een soort van afspraak wordt gemaakt, dat men de gangen van 'den rechtvaardige' maar eens scherp moet nagaan, omdat hij altijd deze vrijbuitersgeesten lastig valt, en offensief hun tegentreedt in hun werk. In terugslag op de tuchtoefening, die 'de rechtvaardige', met de wet in de hand, op de goddeloozen altijd maar weer oefenen wil, (vs. 12), nemen deze laatsten zich nu eens voor, *hem zelf* maar eens aan een soort van *godsoordeel* te onderwerpen. Immers:

> Hij beroemt zich, de ware godskennis te bezitten,
> en noemt zichzelf een knecht van God.
> Ons wordt hij zoo tot een (wandelend) verwijt inzake onze gedachten;
> hij maakt het ons al moeilijk, wanneer wij hem slechts aanzien.
> Want zijn gedrag wijkt af van dat der anderen,
> en zijn levenswijze is (voor ons gevoel) zeer vreemd.
> Wij zijn in zijn oogen menschen van minderwaardig gehalte,
> en hij houdt zich verre van onze wegen, als van hetgeen verontreinigt.

1) E. Kautzsch, Die Apokryphen und Pseudepigraphen des A.T. deel I, Tübingen, Mohr, 1900.
2) a.w., opschrift boven hoofdstuk I: 16-20.
3) a.w., blz. 483, vergel. 1 Makkabeën 1:53 en 54 en zie ook de verwijzing, weer op blz. 483, zoowel naar Psalm 22:9 als naar *Matth. 27:43*, vergel. eveneens a.w. blz. 478.

> Hij prijst daarentegen het uiteinde van den rechtvaardige gelukkig,
> en beroemt zich erop, dat God zijn Vader is.
> Laat ons nu eens zien, of zijn woorden waar zijn,
> en laat ons eens beproeven, hoe de afloop van *zijn* leven zal zijn.[1)]
> Want als de rechtvaardige een zoon van God is, zal Deze hem (immers) aannemen,
> en dan zal Hij hem (toch) uit de hand van zijn weerpartijders redden?
> Laat ons hem op de proef stellen met beschimping en mishandeling,
> opdat wij zijn zachtmoedigheid (toetsend) mogen leeren kennen,
> en zijn standvastigheid kunnen beproeven.
> Laat ons hem veroordeelen tot een smadelijken dood,
> want naar zijn woorden zal het hem dan immers vergaan.

Men hoort het duidelijk: in deze eigenaardige taal, welke de auteur van het apokriefe boek in den mond van een goddelooze coterie legt, wordt inderdaad gerept van de mogelijkheid van een zeker godsoordeel; waarbij dan de rechtvaardige, *als hij waarlijk rechtvaardig is*, zal moeten *blijken* rechtvaardig te zijn *uit de uitkomst*. Kan hij door een wonderbare uitredding uit zijn nood niet *bewijzen*, dat God naar hem omziet, dan zal daarmee zijn pretentie van het kindschap Gods zijn gelogenstraft; en voorts zal de smadelijke ondergang van zoo'n in eigen oog rechtvaardige voor deze lieden een geschenk zijn van God; want het zal hun zorgeloosheid permissie geven, om op den eenmaal ingeslagen weg voort te gaan.

Onder verwijzing nu naar deze passage uit het Boek der Wijsheid meenen sommigen, dat de daar gegeven probleemstelling hier door het brein ook van die spotters spookt. Welwillend besluit men dan, dat allicht, *met name onder de Schriftgeleerden*, er althans

1) *Hier* verwijst Kautzsch naar Psalm 22:9 en *Matth. 27:43* (blz. 483).

nog wel eenige zedelijke, en theologische ernst lag in de woorden, die zij Christus toevoegden. Konden zij ook niet op hun manier het probleem van het *godsoordeel* hier gesteld hebben?

Er is echter, gelijk wij zeiden, nog een àndere poging gewaagd, die deze al te grove en ruwe spotternij wil wijten aan een zeker *misverstand,* dat tusschen Christus en Zijn vijanden zou bestaan hebben. Wij denken hier met name aan een onlangs verschenen boek,[1)] dat over deze dingen nader spreken wil. Het is het werk van een theoloog uit de z.g. godsdienst-wetenschappelijke school, die beweerd heeft,[2)] dat Christus' bedoeling met dat bekende woord over afbraak en opbouw van den tempel eigenlijk was geweest: *te protesteeren tegen den steenen tempel*. Deze toch zou Hem veel te mooi geweest zijn. En nu zou die raadselspreuk bedoeld geweest zijn als een *pleidooi vóór een eenvoudigen, onopgesmukten tabernakel,* die, verre van pracht en weidsch vertoon, een *geestelijke* inwoning Gods onder Zijn volk mogelijk maakte.

Hoe zulk een ons vreemd lijkende parafrase van Christus' woord in het brein van dezen theoloog opkomen kan, vraagt iemand?

Wel, volgens hem is de andere, ons bekende, verklaring, die de bijbel zelf geeft, en volgens welke Christus met ‘dezen tempel’ *Zijn lichaam* bedoelde, een paulinisch-allegorische ‘*omduiding*’ van Jezus' uitspraak. Bedoelde schrijver meent, dat het voor de joden een vreemde, en ook onaannemelijke, gedachte zou geweest zijn, dat het *lichaam* van Jezus zou worden erkend als een woonplaats van God, een tempel dus. Op dien grond betoogt hij dan voorts, dat Jezus heel iets ànders heeft willen zeggen met Zijn raadselspreuk, dan volgens de gewone opvatting aangenomen wordt. Christus zou n.l. hebben willen *protesteeren tegen den tempel als zoodanig*. De bouw van Salomo's tempel wordt dan gezien als een zondige

1) *Ιησους Βασιλευς ου βασιλευσας,* Die messianische Unabhängigkeitsbewegung vom Auftreten Johannes des Taufers bis zum Untergang Jakobs des Gerechten von Robert Eisler, II. Heidelberg 1930, Carl Winters Univ. Buchhandlung (9er Band v. Religionswissenschaftl. Bibl. begr. v. Wilhem Streitberg), S. 500 sqq.

2) O.m. met verwijzing naar Hand. 6:13 v.v. (Stefanus), Amos 9:11, vgl. Hand. 15:16.

overtreding jegens den God der vaderen. En Christus zou nu tegenover die vaderen liever aan *dit* woord zich hebben gehouden: *God woont niet in een huis, dat met handen gemaakt is;* hetgeen dan, op zijn beurt, weer zou moeten beteekenen: God woont niet in een vast *huis* van steen, maar in een *tent*, een *tabernakel*. Zoo[1)] zou Christus in den bekenden masjaal den trotschen tempel met zijn prachtig ornaat en hoogen geveltop aan de vervloeking hebben prijsgegeven. En in stee daarvan weer een *tabernakel* hebben begeerd. Zoo kóstbaar als een tempel is, zoo eenvòudig toch was de oude tabernakel van Israël in de woestijn. In *drie dagen* zou nu Christus terug willen keeren naar den ouden tabernakel. Want het waren immers ook drie dagen geweest, die gevraagd waren door Mozes aan Farao, drie dagen om te komen van den uittocht van Israël in de vrijheid èn het offerfeest in de woestijn (Ex. 8:27).

Welnu, zouden de duisterheden van den tempel-masjaal niet mede aanleiding kunnen geweest zijn tot misverstand bij het volk, en reden, of oorzaak, van den strijd met de officieele leiders? Is het niet mogelijk, dat achter de sarcastische woorden der Schriftgeleerden althans een theologische controvers gelegen is?

Zoo vraagt men.

Omdat de kwestie ons onderwerp raakt, willen we even bij deze proeve van exegese stil staan.

Met het volgende moge tot haar afwijzing volstaan worden.

Indien de hierboven gememoreerde opvatting juist was, dan zou

1) In het verband van dit betoog zou er dan een min of meer bewuste tegenstelling geweest zijn tusschen de joodsche tijdgenooten van Jezus en den Heiland zelf. Eerstgenoemden wilden, onder verwijzing naar Ex. 36:8-38, met een beroep dus op de groote pracht van den ouden tabernakel, steeds meer pronk en praal in het (bestaande, of door den Messias te betrekken) Godsgebouw, maar Christus zou tegenover dien pronk hebben willen teruggrijpen naar Amos 9: 11-15, en dan daaruit deze conclusie trekken, dat niet een grootsche tempel, maar een (eenvoudige, onversierde) *tent* het ideaal der toekomst wezen moest. De God der vaderen had immers ook niet in een weidschen tempel, doch in een *tent* gewoond. Wat Jezus dan in drie dagen (de paar dagen, die verliepen tusschen paaschfeest en uittocht in vrijheid) in de woestijn zou hebben willen bouwen, was een *tent* van Godsvereering voor de getrouwen der toekomst.

dus Christus tegen de joden, die hun, toch al mooien, tempel nòg prachtiger wilden maken, hebben willen opponeeren, door een oproep om terug te keeren naar het eenvoudige woonhuis van God, zooals dat gedurende de woestijnreis aan de vaderen in den tabernakel was gegeven.

Maar wij *ontkennen* de juistheid van deze 'verklaring'.

En, naar wij meenen, doen wij dat op goede gronden.

Immers, Christus heeft tegen den tempel *als zoodanig* zich *niet* verzet. Hij kwam den tempel niet bréken, maar *vervúllen*. Bovendien heeft Christus den wagen der openbaringshistorie *nooit achteruit gedrongen*. Daarom grijpt Hij ook nooit terug *van* den tèmpel *náár* den tabernákel; want de tabernakel mocht *wèl* zijn plaats hebben in de woestijn, niettemin was straks de tempel een *begeerlijk* huis; rijker en schooner dan de tabernakel in de woestijn kòn zijn. Evenals nu Christus er *niets* tegen had, dat de tabernakel, toen het daarvoor de tijd was, voor den tempel wijken moest, zoo heeft Hij er *àlles* tegen, wanneer men *nà* den témpel *wéér* een *tabernakel* zou oprichten. *Achteruit-slaan* is Christus' werk nooit geweest. En eindelijk is het ongeoorloofd, te verkondigen, dat een duidelijke exegese van Christus' raadselspreuk, een exegese, die door den bijbel zelf gegeven wordt, - dat n.l. de 'tempel' in dit verband Zijn eigen *lichaam* is - niets anders zou zijn dan een '*misduiding*', in paulinischen geest, van Jezus' woord. Zulk een stelling strijdt ten eenenmale tegen wat wij als waarheid erkennen inzake de Heilige Schrift.

Om nu van andere dingen maar te zwijgen[1)].

Hoe gewichtig dit alles dan ook klinkt, het kan ons niet imponeeren. Ook afgedacht van de ingebrachte bezwaren, meenen wij, dat in de spotredenen van Christus' vijanden niets aanwezig is, dat op zedelijken ernst, of op zùlk een 'misverstand' wijst, dat enkel theoretisch heeten mag. Trouwens, juist het feit, dat de spot hier

1) B.v. dit, dat het 'vervullen' van de schaduwen van den tempel door een aanbidding in 'geest en waarheid', behalve de prachtige vormen van den tempel, ook de andere vormen van den *tabernakel* uitsloot.

de meest uiteenloopende menschentypen vereenigde, en dat zoowel de getabberde heeren als de gemeene man uit het volk tegenover den gekruisten Nazarener hun laatste restje menschelijkheid uitschudden, bewijst wel, dat hier geen kommentaar moet geleverd worden uit het standpunt van de humaniteit. Daar zijn 'de *voorbijgangers',* de gaande en komende man: slechts in het voorbijgaan hebben ze enkele woorden opgevangen, doch dadelijk 'doen ze mee'. Daar zijn de *soldaten:* zij hebben hier en daar een lossen klank opgevangen, een zeker gerucht over het *koningschap* van dien gekruiste daar. Maar ook zij doen gretig mee. Hoe weinig 'ernst' hun gedrag bepaalt (terwijl zij toch *als groep* met al de spotters op één lijn gesteld worden in het evangelisch bericht) blijkt wel hieruit, dat zij Jezus, quasi-toeschietelijk, azijn hebben aangeboden[1)], zonder dat ze daarmee thans bedoelden, Hem te drinken te geven[2)]. Ook hier is dus van zedelijken ernst geen sprake, zelfs niet van oppervlakkig medelijden. En hoe wij te denken hebben over de leden van het *Sanhedrin,* is ons reeds duidelijk gebleken.

Neen, wij kunnen ons niet vinden in de opvatting van hen, die zelfs nu in den drabbigen wijn van demonische lusten nog hun 'klare water' willen mengen van zuivere menschelijkheid. De taal van spot en van hoon is vandaag daarvoor te vreeselijk. Is het niet verschrikkelijk, hoe hier het woord 'geloof' in den mond genomen wordt? 'Kom af van het kruis, en wij zullen u gelooven!'

Verder komen zij niet: er moet een *wonder* gebeuren, en dan liefst één, dat aan hun geïmproviseerde opdracht voldoet. Zonder de normen van het wonderbegrip te hebben overwogen, stellen zij de vormen van het uiterste wonder (het uiterste en eerste naar zij meenen) in een oogwenk vast. Vervolgens zullen zij op het gezicht van

1) Sommigen meenen, dat dit bericht, in dit verband (Luk. 23:36 en 37) een mededeeling bevat, welke reeds anticipeert op hetgeen ook afzonderlijk verteld wordt in Matth. 27:48, Mark. 15:36, Joh. 19:29. Wij persoonlijk oordeelen echter, dat dit niet juist gezien is, en sluiten ons aan bij de meening van anderen, o.a. Nebe, die de hier voorgedragen opvatting verdedigen.

2) De vertaling van het grieksch kan dan ook luiden: zij kwamen hem azijn aanbieden, zij kwamen met de azijn aandragen.

het alzoo voorgeschreven wondereffect gaan gelooven. Maar het waarachtige *geloof*, dat het wezen der religie is, en dat bindt aan God en in Hem, door de liefde, vruchten dragen doet, is hier bij deze theologen en hun leerlingen buiten het gezichtsveld gebleven.

Zoolang voorts deze spotters niet verder komen dan een gelegenheidstheorie over het *wonder* en zijn *kracht*, zullen zij nog altijd zich uit hun netten kunnen redden, stel eens, dat zij er in verward zouden raken, onverwacht. Hebben zij niet reeds vroeger Christus' wonderen 'verklaard' uit Beëlzebul, den overste der duivelen? Kom aan, dat zou nog altijd weer geschieden kunnen, want over het *wonder* en zijn *herkomst* heeft de gekruiste Nazarener tevergeefs in hun ooren dagen en jaren lang gesproken. Zoodra Hij hun teeken hun geven zou, werd de discussie onmiddellijk tòch weer geopend. Ook al kwam de Christus van het kruis, zij zullen *niet* gelooven, en liever 'zich handhaven' door dan dit laatste nazareensche wonder te typeeren als de knapste praestatie van vorst Beëlzebul.

En dan, hoe weinig *theologische* ernst bij hen te zoeken is, blijkt hieruit, dat door heel hun redeneeringscomplex deze gedachte heen loopt, dat de ware koning Israëls niet in vernedering kan zijn. *Als* Jezus de koning Israëls is, dan moet hij maar afkomen van het kruis! Zoo suggereeren zij zich een soort van dogmatiek, waarin geen plaats is voor het geloof aan een koning Israëls, die *in vernedering* is. Maar hun eigen litteratuur heeft van den messiaanschen koning, die door vernedering heen tot verhooging komt, toch op verscheidene plaatsen gewag gemaakt; al is dan daarbij de probleemstelling volmaakt anders, dan in Paulus' brieven, en in heel de Schrift zelf, aan ons gegeven wordt.

Daal verder af, en gij raakt nog dieper afgrond van zonde. Reeds is gezegd, dat hun schimp herinnert aan psalm 22:9. Ook daar heeft de dichter geklaagd over spotters, die het 'hoofd schudden'[1)] en zeggen: hij heeft het op den Heere gewenteld; dat Hij hem nu uithelpe, dat Hij hem redde, dewijl Hij

1) Teeken van verachting.

lust aan hem heeft[1]; laat Jahwe hem bevrijden, Hij heeft immers een welgevallen in hem!

De vraag zou kunnen worden gesteld, of hier een bewuste aanhaling, althans zinspeling, gegeven wordt op psalm 22:9. Wel is het al te dwaas, te denken, dat *ieder* van die ginnegappers bewust en letterlijk zich psalm 22 herinnerd zou hebben, of daaruit citeeren zou. Maar hoe staat het met de *Schriftgeleerden?* Zij hadden er wel verstand van, bijbelteksten te citeeren, en toe te passen, op hun manier. Inderdaad, wij mogen aannemen, dat er onder *hèn* wel dégelijk waren, die wisten, dat psalm 22 een *rechtvaardige* aan het woord laat komen, tot wien dan juist de *goddeloozen* zeiden, dat hij het godsoordeel aandurven moest, als zijn geweten zuiver stond; en dat - nog altijd in de logica van dien psalm - toch deze gedaagde en geplaagde rechtvaardige *geen enkel uiterlijk teeken doen kon,* waarin zijn rechtvaardigheid voor God *gedemonstreerd* werd naar buiten. Indien de Schriftgeleerden aan dezen tekst gedacht hebben, dan is nog veel te meer hun hoon demonisch; dan spelen zij bewust met vuur; dan toonen zij inderdaad, dat zij den psalm uit elkander rukken, en slechts dàt ééne woord zich in gedachten roepen, dat hèn niet dadelijk voor ieders oog verwonden kan. Maar als zij van *beven voor het Woord* verstand hadden gehad, dan zouden zij bang als de dood geweest zijn voor een frivool woordenspel, *waarbij hun de rol van den goddelooze werd toebedeeld*. Zij zouden het ook wat àl te 'gewaagd' gevonden hebben, den Nazarener de woorden in den mond te leggen van den *dichter* van psalm 22, die, hoewel geplaagd en van God verlaten, toch een klassiek voorbeeld was en bleef van den *rechtvaardige voor God,* wiens apologie eerst terecht kon komen.... in den hemel, en die niettemin op de niet-begrijpende aarde door God gesteld was als een exordium van zegenende kracht en leven.

Juist, als wij hieraan toegekomen zijn, is het de plaats, om te

1) Vertaling Dr A. Noordtzij:
'Wentel het op den Heere!' 'Laat Die hem redden,
hem bevrijden; Hij heeft immers een welgevallen in hem!'

herinneren aan wat vervolgens in ons tweede vraagpunt de aandacht vraagt: de critiek n.l., die de bijbel oefent op al die spotters en hun spotternij, zoodra men maar let *op hetgeen zij verzwijgen*. Waarom verhanselen zij het probleem van psalm 22? Hoe komen die knappe koppen er toch toe, vandaag alle problemen uit elkaar te rukken? Och, dit hangt samen met een algemeen verschijnsel: zij hebben geen oog voor Christus' *priesterschap,* hun gedachten gaan altijd maar weer voorbij aan de groote vraag van de bediening der *verzoening,* de *offer*idee, het dienen in betalende liefde. Laat ons het zóó mogen zeggen: ook hier wordt Christus opnieuw tot in de ziel gewond, omdat onder al die luidsprekers *niemand* ook maar rept van Zijn *'vergeten hoofdstuk.'*

Wat was dat ook al weer: het *'vergeten hoofdstuk'* van den Christus? Wat bedoelen wij met dien term?

Reeds eerder hebben wij ervan gesproken. Het gebeurde met zooveel woorden in het *tweede* deel van dit boek, maar zakelijk ook reeds in het *eerste*. In ons *tweede* deel n.l. hebben wij gesproken over Christus exlex en Zijn vergeten hoofdstuk. Dat 'vergeten hoofdstuk' was Christus' *priesterschap,*[1)] de wet van *voldoening*, van verzoening met God door het betalend *offer*. In heel het proces is daaraan geen woord gewijd: *wel* de profetie, *wel* het koningschap, doch niet het priesterschap werd in de 'discussie' naar voren gebracht. Doch ook reeds in ons *eerste* deel stootten wij op de tragedie van het 'vergeten hoofdstuk.' Ze lag ook reeds besloten in den titel van hoofdstuk VIII: 'Christus ingehaald en misduid.' Ook daar hoorden wij, dat de menschen, die om Jezus heen zich reppen en roeren, wèl Zijn *kracht,* Zijn *wonderen* roemen, en subsumeeren willen aan het begrip van Zijn *koningschap*, doch geen oogenblik denken aan Zijn *priesterschap,* of aan Zijn wil tot verzoening door voldoening.

Ditzelfde nu keert hier terug.

Lees die spotredenen nog eens over. Ze zinspelen wel terdege

1) Vgl. deel II, blz. 411, v.

op Christus' *profetisch* ambt; want zij erkennen de wonderen *als teekenen;* en in het *teeken* wordt immers de *profeet* als zoodanig openbaar? Ook reppen zij *wèl* van Christus' *koningsambt;* want zij erkennen de wonderen *als 'krachten';* en in zulke 'krachten' wordt immers de koning, de drager van geweld en macht openbaar? *Doch niet één denkt er aan Christus als priester;* niet één oppert de *idée* zelfs van het *priesterschap,* niet één denkt aan de wonderen *als geschenk,* als geschenken in *absoluten* zin, als gaven eener souvereine liefde, voor welke het 'geven' absoluut is, en in welke dus het 'ontvangen' volmaakt ontbreekt. Dat in Christus' wonderen een liefde naar buiten breekt, die geeft, een liefde, waarin krachten van genezing uitgaan, die den geneesmeester zelf verteren zullen, en mogen, - zie dááraan denkt er niet één. Want *àls* zij daaraan gedacht hadden, zou hun hoon geen zin meer gehad hebben; en zou al hun gekunstelde geleerdheid of banale ongeleerdheid dadelijk gebleken zijn, mijlen ver van den rand van het eigenlijke probleem van den dag te liggen.

Dit was toch wel tragisch.

Want er zijn nu drie momenten aan te wijzen, waarin Christus publiek geplaatst wordt tegenover de menschen, doch dan zóó, dat in alle verhandelingen telkens weer de zaak van het priesterschap het *vergeten hoofdstuk* blijkt te zijn.

Deze drie momenten zijn verdeeld over de drie afdeelingen van dit boek.

In ons *eerste* deel was het vooreerst het oogenblik van den *intocht in Jeruzalem,* toen de schare enkel wist te spreken van Christus' wonderlijke daden en krachten[1)], maar niet van Zijn priesterlijke offerande. Daar was de *Christus gloriosus*, - en Zijn vergeten hoofdstuk.

Het tweede moment, waarop wij nu doelen, trok de aandacht, toen wij in ons *tweede* deel rechters en volk, allen te zamen, hoorden spreken van Christus als eventueelen koning, en profeet, maar hoorden zwijgen als het graf over Zijn priesterschap[2)].

1) Zie deel I, bl. 114 v.
2) Saamvatting van dit alles, deel II, blz 411 v.

Daar was de *Christus exlex,* - en Zijn vergeten hoofdstuk.

En thans, in ons *derde* deel, vinden wij Christus verstrikt in de paradoxale raadselen, gehoond tot den dood toe, geworpen in den hellehoon, en dan wederom stom onder zooveel menschen, die van alles en nog wat weten te spreken, behalve van Zijn priesterlijke liefde. Daar is de *Christus paradoxalis,* - en Zijn vergeten hoofdstuk.

Nu, als dan de massa van Christus' executanten Zijn priesterschap volmaakt negeert, dan blijkt de hoon van hun parmantigheid niet eens te kunnen *ráken* aan het wezen van Zijn eigen vraagstuk. Wij wisten dat bij voorbaat: nu blijkt het achteraf. Nooit heeft de spot zóó hòl kunnen zijn, zoo dom en belachelijk, als hier.

Nog één stap verder, - en dan is er inderdaad het helsche; en het helsche is onder meer ook dit: de belachelijkheid ten top gevoerd.

Het was geen opwekkende lectuur, - maar we hebben hiermee iets willen antwoorden op de tweede van onze drie aanvankelijk gestelde vragen.

Maar nu ten slotte, wij komen die menschen niet oordeelen. Een betere vraag - onze derde - vergt thans een antwoord: hoe heeft de Christus tegenover deze dingen zich gehouden, en *wat is Zijn reactie op dit alles nu geweest?*

Op deze groote vraag is het antwoord kort: *Jezus zweeg stil*.

Neen, dat is dezen keer nu eens geen ‘bijbel-tekst’; het *‘staat’* er met zooveel woorden niet. En dat het niet gezegd wordt, valt zelfs even op. In de beschrijving, die de evangeliën gaven van den gang van het *proces,* hoorden wij telkens met nadruk zeggen: *doch Jezus zweeg stil;* en zoo vaak wij over dit woord, in het aangegeven verband gebezigd, nadachten, bleek er een diepe zin in te liggen. Welnu, zou men die karakteristieke mededeeling nu ook niet in het verhaal van *Golgotha* verwacht hebben?

Maar het zou wel eens kunnen zijn, dat de bijbel *dit maal* het ‘zwijgen’ van Christus daarom niet opzettelijk vermeldt, omdat

het hier - op Golgotha, 'buiten de poort' - iets *'vanzelfsprekends'* is te achten....

Ja, zeker, dat zwijgen van Christus onder den over Hem heen geworpen hellehoon spreekt in *dit* duister uur eigenlijk voor zichzelf; althans wanneer men maar weer zich indenkt de beslissende beteekenis van *dit bepaalde moment:* het verschil tusschen Zijn rechts-staat *vóór* en *nà* Zijn uitleiding 'buiten de poort'. Want wat is 'natuurlijker' dan het verstommen van den exlex, den man-zonder-apologetenrecht? Het zwijgen van Christus voor Zijn *rechters* wekte eerst onze verwondering; ja, waarom? Omdat Hij *daar* nog *recht van spreken héέft,* ja, zelfs tot spreken uitdrukkelijk opgevorderd wordt, geciteerd wordt. Doch *hier,* op Golgotha zinkt Christus zelfs *ònder* dien bodem weg, waarop de kwestie van spreken-of-zwijgen disputabel heeten kan. Zinkt Hij niet weg in 'grondeloozen modder'? Is Hij niet gekomen in diepten, waar men alleen maar verstommen kan? Is Hij niet voor ons de verlorene geworden, die, juist omdat Hij in den helschen hoon verkeerde, geen rècht-van-spreken meer heeft, wijl Hij geen vrijen doortocht meer vindt voor Zijn gedachten van zelfverdediging? 'Pro domo', dat is de gebruikelijke term, van wie *voor zichzelf* wil spreken. Maar hoe zal Christus hier pro domo spreken? Hij is hier voor, d.i. in plaats van, al Zijn volk. En waar dat volk, gezien in zijn verlorenheid, niet anders kan dan *zwijgen,* zwijgen op de klacht van Gods onstuimigen toorn, daarom zwijgt ook nu de Christus. Het is nu het uur en de macht van de helle-kinderen, die Hem toebrengen het verdiende loon der zonde, die anti-sociale kracht van dood.[1)]

Dit zwijgen van Christus, dit onbeantwoord laten van den helschen hoon, is dan ook in de eerste plaats een openbaring van Zijn *lijdelijke gehoorzaamheid,* het ondergaan van wat Gods *straf*bediening Hem liet overkomen. Hij ziet onvoorwaardelijk af van zelfverdediging. Zijn in haar loop gestuite gedachten concipieeren geen apologie, in te dienen ter plaatse, waar ze niemand hoort:

1) Hierover thans niet meer; vgl. deel II, blz. 178-180.

de plaats van de voleinde excommunicatie. Hij leest de spreuken van de Schrift, ook die, welke voor den gehangene alle wegen afsluiten, duidelijk van de wanden af. Hij twist met de wereld niet, en begint ook niet van voren af aan; want Hij heeft zooeven Zijn ‘uitersten dienst des Woords’ verricht; en nu komt Hij tot den Rechter, die door de Zijnen, door Zijn mystieke lichaam, grondig is beleedigd.

Christus' zwijgen beteekent dan ook *ditmaal* iets anders, dan toen wij Hem voor de rechters zagen breidelen Zijn tong. Dat zwijgen voor Zijn rechters bleek ons in ons tweede deel telkens o.m. een *rechterlijke* daad. Het was een handhaven van den masjaal[1)], d.i. een prolongatie van het door het Woord ontketend schiftings-oordeel, en een rustig opnieuw geldig stellen van al de obligaties, die Israël, met zijn rechtscolleges, en, in anderen zin, ook Pilatus, nog niet hadden ingelost. Zijn zwijgen was een daad van *heerschappij*[2)], zoolang Hij stond voor de rechters. In Zijn zwijgen veroordeelde Hij hèn sterker, dan zij Hém, en broedde Hij van binnen dezelfde gedachte uit, welke Hij eens, aan het einde van de Schriftopenbaring gekomen, zeggen, inspireeren zou in Openbaring 22:11: die onrecht doet, dat hij nog onrecht doe, en die vuil is, dat hij nog vuil worde, en die rechtvaardig is, dat hij nog rechtvaardig worde, en die heilig is, dat hij nog geheiligd worde. De wet der schifting, eschatologisch.

Anders echter staat het nu.

Christus' volkomen zwijgen op Golgotha is geweest een levendig en krachtig en stijlvol *aanvaarden* van den vloek. Die als apert gevloekte geen recht van apologie heeft, néémt het nu ook niet ‘als een roof’. Zijn zwijgen is *nu* bewuste zwakheid. Oordeel.

Zwakheid; dit woord wordt onder ons licht misverstaan.

Daarom worde dadelijk eraan toegevoegd, dat het geen zwakheid was van ‘karakter’ (laat even die theologische dwaasheid hier op papier staan); ze was geen laten-zinken van den moed; geen moedeloos loslaten van een strijd, die ‘tòch’ vruchteloos scheen te zijn: want zoodanige ‘zwakheid’, zulk défaitisme, zou

1) Deel II, blz. 86 v.
2) Deel II, blz. 86 v., 96 v., 342 v., 350 v., 383 v., 388 v.

Christus onmiddellijk gestooten hebben buiten de mogelijkheid van vervulling van Zijn messiaansche taak. Neen, wanneer wij Zijn zwijgen 'zwakheid' noemen, dan bedoelen wij daarmee de volslagen hulpeloosheid van wie in rechtsbestel Gods oordeel draagt. Het is God, die Hem de keel toesnoert, en Hem verbiedt, en praktisch verhindert, antithetisch te spreken uit recht van Zijn natuur, Zijn menschelijke natuur, alsof die ooit te denken, te beschouwen, te vertoonen ware buiten wets- en rechtsverband, als phaenomeen 'an sich'. Want heden moet de Christus spreken en zwijgen, louter in Zijn ambt, dat door het recht is ingezet en omschreven, en dat Hem in al Zijn bewegingen (ook van den geest) heeft afgepaald, afgezet, van rondom. Al wat Hij na dit uur nog spreken wil, de nog te wachten kruiswoorden, die explosies in de geestelijke wereld, inbegrepen, het zal moeten *losgeworsteld worden* uit een innerlijken kamp, *vóór* 't tribunaal van den Oppersten Wetgever. Elk hierna te oefenen spreek-recht moet voor elk te spreken woord, om te beginnen reeds straks voor het tweede kruiswoord, expres *verdiend* worden.[1)] Het moet een Simsons-last zijn, waarom Hij is in worsteling bij God. En dus màg Christus niet eens antithetisch zichzelf in Zijn onnoozele 'natuur' tot een soort van middelpunt maken in een cirkel van een toevallige congregatie van toeschouwers, die daar ergens op een bepaald plekje van de wereld, in een gegeven constellatie, in een voorhanden groepeering van personen, de kwestie van den nazarener en zijn vreemd 'geval' aan de orde stellen. Want Golgotha *is niet* 'een bepaald plekje' van de wereld, omdat Christus *nù* is in *de hel;* en het uur van Golgotha *is niet* 'een gegeven moment' in de wereldhistorie, maar het is de *middag* van den éénen *dag des Heeren*, den 'jôm Jahwe'; en het gezelschap van Golgotha *is niet* een toevallig conglomeraat van menschen, die een zekeren historisch gesignaleerden Jezus in hun dispuut ter sprake brengen, doch hier is enkel en alleen de *groote dialoog tusschen God en schepsel,* tusschen *God en den mensch,* tusschen *God en de bondbrekende gemeenschap,* tusschen Dien,

1) Hierover, en over de *kracht* van dat verdienen, in het volgende hoofdstuk.

die *te eischen heeft,* èn dien, die de eischen *heeft in te willigen*.

Waar zóó de dingen staan, heeft ‘een zekere Jezus’ niets meer in te brengen, want ‘een zekere Jezus’ is hier niet; hier is de tweede Adam, en die komt juist aan het kritieke punt van den wereldwerkdag toe. Dus heeft de ‘historische Jezus’ niets meer in te brengen; niets althans, dat *‘iets’* van Hem, een ‘bepaald’ woord, een ‘bepaalde’ uitlating, een ‘bepaalden’ datum, een ‘bepaalden’ term, een ‘bepaalde’ handeling tot onderwerp van discussie zou maken. *Er is maar één ding* aan de orde; en er is er maar één, die het spreekprogramma opstelt, en de rollen van spreken en zwijgen verdeelt; en die ééne is *God*, die te spreken heeft over *alles;* en die geen discours opent over *iets*, dat een ‘onderdeel’ zou zijn, afzonderlijk.

Hierom zwijgt Jezus tot de menschen. Het sprak zoo heel van zelf. Want *zij,* d.w.z. die menschen, praten over een zekeren tekst, en over een zekere bewering, en over een bepaalde, hun stomme attentie opvallende *merkwaardige zinsnede* uit al de nazareensche redevoeringen. Ging Christus *daarop* in, dan zou Hij, nu althans, na den uitersten dienst des Woords, en in den vloek, *buiten de orde* zijn. Dan zou Hij, nu de groote grondkwestie van alle spreken en denken en leven en zijn behandeld wordt, gelijk zijn aan iemand, die een bepaald onderdeel, een bizonderheid in een uithoek van een of ander betoog, nu even voorop schoof om van de hoofdzaak af te leiden. Hij zou onmiddellijk gevallen zijn buiten den stijl van het uur. Hierom zwijgt Jezus. *Het wordt ons zóó verstaanbaar, dat Hij na Zijn laatsten dienst des Woords geen enkele directe, antithetische, oordeelende aanspraak meer gehouden heeft tot anderen*. Hij aanvaardt daarin het recht van God, die *àlles*, dat is: *het ééne,* met Hem te verhandelen heeft in het uur van Zijn vervloeking. Hij zwijgt zóó grondig, dat het niet eens meer afzonderlijk verteld wordt.[1)] Nooit heeft iemand zóó grondig gezwegen; ook Hijzelf niet.

1) Vóórdat men ons in de rede valt, willen wij even opmerken, dat wij straks nog in een volgend hoofdstuk hopen te spreken over de plaats en de onderlinge verhouding van de kruiswoorden, vervolgens gericht tot den moordenaar, en tot Jezus' moeder en discipel (en die dus ook ‘bizonderheden’ van het dagelijksch en persoonlijk leven aan de orde stellen) althans, voor zoover zij dit vraagstuk raken.

Christus heeft dus geen enkel détailpunt van Zijn messiasschap meer aan de disputeerende menschen zijnerzijds ter bespreking gegeven. Noch antithetisch, noch thetisch heeft Hij één van hun (boven genoemde zes) 'punten' aan de orde gesteld. Hij heeft vroeger, toen Hij hun leeraar was, door *spreken*, en thans nu Hij onze Borg wil zijn, door *zwijgen,* altijd alles tot de hoofdzaak herleid. En nu de menschen het 'vergeten hoofdstuk' van Zijn *priesterschap*, dat wil hier zeggen: van de offer-idée, van Gods wil-tot-dienst, van de messiaansche zelf-overgave uit brandende liefde, *blijven* vergeten, nu hebben zij alles verminkt, wat voorts nog van Hem te zeggen zou zijn. En zoo aanvaardt de Christus Zijn lot, Hij aanvaardt de negatie, en bukt het hoofd onder de ellende van de helsche straf; waarvan de 'regel' nu eenmaal is, dat de menschen, die van *niemand* het geheim *verstaan*, van *állen* het meeste weten te *zeggen*.

In dit aanvaarden van het zwijgen is Christus *Man van smarten* in den sterksten zin des woords geworden. Wij hebben reeds vroeger gezegd, dat Hij als masjaal-spreker in Zijn eigen garen vallen moest[1)]. Heden is dit woord in zijn schrikkelijksten zin vervuld. Want Christus heeft met Zijn raadsel de menschen vermoeid, heeft de opperste Wijsheid met zich in knechtsgestalte omgeleid, heeft, ook door het probleem van de drie-daagsche tempelrestauratie, op te geven, alle beroeps-theologen schaakmat gezet; - en vandaag op Golgotha komt nu de groote afrekening. Nu worden al die raadselen *tegen Hem gekeerd;* Hij moet ervaren, dat zelfs het zwakke glimpje van ontzag, waarop anders elke raadselspreker nog mag rekenen, voor Hem niet meer bestaat, want Hij heeft een 'groote fout' begaan, altoos volgens de menschen. Hij heeft niet de raadselen *vermenigvuldigd,* het ééne probleem door het andere, en de ééne mislukking (aan den kant der 'oplossers') door het stellen van een nieuw probleem uit hun gedachten verdringend, naar de wijze van alle interessante probleemstellers uit de school der valsche profetie. Doch Hij heeft telkens weer naar het ééne

1) Deel II, blz. 77-80, passim.

probleem, dat nog niet opgelost was, de arme tobbers, en de pedante beroepsmenschen, teruggedrongen, en heeft dien masjaal over den tempel nu al enkele jaren lang telkens weer opnieuw opgegeven als probleem. Wie heeft ooit zoo'n koppig raadselmeester gezien? Weg met Hem!

En nu wreekt zich de massa - *op haar wijze*. Ze weet niets, - en daarom simuleert en suggereert ze zichzelf alles te weten. De man van de straat weet zoo maar alles van Hem: Zes problemen krijgt Jezus tegelijk op! Maar Hij aanvaardt Zijn lot, Hij neemt áán de diep-menschelijke smart, van in Zijn eigenlijkste bedoeling misduid, en zelfs genegeerd te worden; en zwijgt tegenover de menschen, omdat Hij grondig zwijgt tegenover Zijn God. Wie in den grooten dialoog met Hem is opgegaan, behoeft niet meer de ooren te stoppen voor wie naast hem staan te tjilpen; want hij is enkel oor voor God.

Lijdelijke gehoorzaamheid!

Doch in dit zwijgen spreekt ook *dadelijke* gehoorzaamheid. Hoe zullen we haar werk omschrijven? Laat ons maar denken aan wat de bijbel noemt: 'het *overgeven* van Zijn zaak aan Dien, die rechtvaardig oordeelt.'[1)]

Ja, wij allen kennen dien tekst wel: 'die, als Hij gescholden werd, niet wederschold, en als Hij leed, niet dreigde, maar gaf het over aan Dien, die rechtvaardiglijk oordeelt.' Maar letten wij wel voldoende op de kracht, de activiteit, van dat *'overgeven'?* Och, indien wij dit woord over den Heere Christus lezen in het licht van wat *wij* zooal in *onze* 'gevoelige oogenblikken' een stichtelijk moment vinden voor en van *onszelf,* dan krijgt dit toch zoo krachtige woord *overgeven,* hoewel het hier van *Christus* gebezigd wordt, een vlakken zin, de slapste beteekenis. Het wordt dan zóó slap, dat het ons van niet meer spreekt dan van een zekere doffe berusting, een 'maar niet nader op de dingen ingaan, de zaak maar laten gaan'; m.a.w., *niets doen*, enkel *passief* zijn, daad-loos

1) Vgl. 1 Petr. 2:23 (imperfectum); actieve daad.

wezen, werkeloos zijn. Wanneer men echter (zoo is de goede methode!) van Christus uit redeneert, dàn beteekent *'overgeven'* een bepaalde *handeling*, een *daad*, hier een *volgehouden*, 'telkens en telkens' weer[1)] verrichte *daad*. 'Geven' is trouwens een daad, 'overgeven' is: bewust in handen stellen. Het is: tot den rechter gaan, audiëntie bij hem vragen, en dan met opzet onze zaak bij hem aan de orde stellen. Wie in dien zin zijn zaak *'overgeeft',* kan niet passief blijven, want de passieve mensch blijft in zijn huis en vraagt bij den rechter geen audiëntie aan. Maar de actieve *doet wat,* zoekt den rechter op, verklaart zich incompetent, verricht de actieve daad van *overgeven*.

Zoo is nu Christus hier *bezig*.

Juist *omdat* Hij *buiten de poort* is, en de straf van God erkent, die Hem geen recht-van-spreken toekent, gaat Hij actief den gang der incompetenten, het pad op, naar den eenigen Rechter, stap voor stap, met gedachten. Hij is actief gehoorzaam; en kent ook daarin tijd en wijze. Zijn gedachten zijn gedreven in de engte; dit was Zijn paradoxale plage. Zijn gedachten mogen er niet meer door, Hij staat in den éénen, in het absolute zákelijken, dialoog; God is in de spleet getreden, en die tot Bileam gemaakt is, kan er niet door. Maar *Hij* heeft God en het zwaard *op tijd ontdekt*, en slaat naar 't stomme beest niet, noch naar iets of iemand in de wereld. Hij zwijgt en *doet de daad*. Hij *geeft* de zaak den rechter *over*. Hij denkt dit alles door, en spreekt zóó grondig tot God, dat Hij geen woord meer tot Hem hoorbaar zegt; en daar vandaan slechts is 't, dat Hij zoo grondig zwijgt tot deze *menschen*.

In deze *gehoorzaamheid nu maakt Hij zich los van alle hellekinderen,* die in hun hoon Hem willen vernietigen, dat is: in hun cirkel gretig, wijl afgunstig, halen. Dit *ééne* toch, dat men zijn zaak aan den Rechter overgeeft, ontbreekt juist allen hellekinderen. *Als* er in het rijk der eeuwige duisternis ook maar één was, die, al was het nog maar enkel antithetisch tegenover de scheldwoorden der anderen, desperaat over den disjunctieven zin van de hel,

1) Dr S. Greijdanus, Komm. op de brieven v. Petrus etc. (Amsterdam, Bottenburg) op 1 Petr. 2:23 (volhouden: imperfectum).

die groote mislukte gemeenschap, de zaak van de scheldwoorden *aan den Rechter overgaf,* dan zou *van dat ééne punt uit* de hellebodem splijten, en een mensch uit de klauwen van Satan beginnen verlost te worden. Als er een 'beginnen', en een 'worden' nog ginds mogelijk was. Maar niemand doet daar ooit als Christus hier.

Dit was dus 't eerste: Christus *isoleert zich* van de hellekinderen.

En nu het tweede: Hij *overwint* hen ook daardoor, overmeestert hen, *koopt* zich het rechter-schap over hun samenscholing.

Want door zichzelf mèt de wereld aan den rechtvaardigen rechter over te geven, *actief,* heeft de Knecht des Heeren, de tweede Adam, God rechter gelaten over heel de wereld. En Hij heeft dat koningschap van God erkend, *juist* in de *geestelijke* wereld: waar de principes van de grondwet worden gehandhaafd of verloochend. Juist daar dus, waar dit het moeilijkst is, heeft Hij het regeeren God en den Vader overgedragen. Hij doet dat nu, vóór Hij afdaalt in den eeuwigen dood, gelijk Hij het ook eenmaal doen zal, eer Hij alles overleidt in het eeuwige leven.

En deze *dadelijke* gehoorzaamheid vloeit nu weer, gelijk altijd, *in één acte* sámen mèt de *lijdelijke*. Reeds eerder zagen wij,[1)] dat Christus *zich isoleerde* in den katastrofalen vloek. De bittere vruchten van dit zelf-isolement aanvaardt Hij op dit oogenblik van Zijn zwijgen naar de passieve en de actieve zijde. Hij eet het *Zijne;* Hij eet Zijn *eigen* spijze. Er is in den grond geen wezenlijk isolement, dan bij de verlorenen. Object van helschen hoon te zijn, dat is: geïsoleerd zijn. Ontzie Hem nu: Zijn isolement-in-de-vervloeking, dat is Hij in den *gebedsvorm* begonnen (Vader vergeef het hun); en thans heeft Hij het voltooid door het actieve *overgeven* van al het Zijne aan den Rechter van hemel en aarde. Dus heeft Hij al maar dóór *gebeden;* ook toen Hij zweeg, handhaafde, bad Hij Zijn gebed, dat eerste kruiswoord. Zóó bad Hij in volkomenheid. Want bidden is tenslotte *overgeven* aan God, het is het actief kómen tot de uitspraak, die straks bij Hem het laatste kruiswoord wezen zal: Vader, in uwe handen *beveel* Ik mijnen GEEST. Bidden is: God

1) Deel III, hoofdstuk VII.

erkennen met geloof (dus in actieve daad), God in Zijn recht van uiteindelijke, of[1] in den oerwil verkiezende, beslissing. Bidden is actieve zelfuitstorting voor den Vader, met gelijktijdige bewuste zelfbinding aan den Rechter. Bidden is zichzelf in rechte positie stellen tegenover God, met aanvaarding ook van deze consequentie: dat het *Hèm* dan overgelaten worde, *àlle* dingen te plaatsen in rechte positie tegenover *Zichzelf*. Zoo was Christus geïsoleerd in vloek, wijl in (messiaansche) knechtsgebeden. Hij was alleen. En wie alleen staat - *zwijgt*.

Love nu de kerk haar Borg, die *in de hel* gezwegen heeft, en God als rechter *daar* erkend heeft. *Nú* durven wij van 'borgtocht' spreken; *nú* weten wij, dat Hij *in onze plaats* den hellehoon geleden heeft. *Nú* zien wij Hem, die, ook toen Zijn geest in de ééne, de uiterste,[2] engte gedreven werd, toen er de bestreden gedachte was, en de weerhouden gedachtenstroom, bewust zich heeft gebonden aan de ideeën Gods, en Zijn maximen niet hardop noemen dorst, of ze moesten door God aan Zijn geweten zijn verkondigd, met hoorbare stem, als de artikelen der Grondwet van het Rijk. Wij zien den *Christus* nu, die *Zijn* eigen verwarringen slechts bij de gratie Gods te boven durfde komen. De paradoxale verwarring - Hij was er in geworpen. Hij wij overwinnen, van harte gaarne. Doch - in gehoorzaamheid. De 'Satz des Widerspruchs' mocht Hem geen oogenblik vertroosten, als quietistisch argument, die 't denken aberreeren liet van God, opdat het rusten zou op een zelf-bepaalden sabbath. God was Zijn sabbath, en anders - blijft er de plaag slechts over.

Hoe Hij in deze plaag van paradoxen overwon - wij zullen trachten, in een afzonderlijk hoofdstuk met vreeze en beven ook daarvan iets te zeggen. Dat blijve thans nog rusten. Dit slechts zij heden ons genoeg, dat Christus in de plaag, die op Hem was, vanwege de paradoxale bestrijding, het *vergeten hoofdstuk* van de borgtochtelijke liefde in Zijn *eigen ziel en geest gehad* heeft, en

1) Dat is hier hetzelfde.
2) Eschatologische.

daar voor Hém, en voor het volk, bewaard. Het zij ons genoeg, te weten, dat Hij Gods priesterschap-bepalende idée van borgtocht, en van priesteroffer, van het wijd openzetten van het hart voor hetgeen verloren was, *niet antithetisch* behoefde te zien, om daaraan vast te houden, in Zijn hoogen doodsnood, *tegenover* scheldende menschen, maar dat Hij die idée geheel alleen opnieuw heeft òpgeworsteld, andermaal gegrepen, vastgehouden, wederom voor zich vástgesteld, in eigen persoonlijken strijd: eerst voor God, toen voor het volk, dat op Zijn geest gebonden was. 'Zet mij als een zegel op uw arm', zegt ergens een ziel, die bruidstooi zoekt, tot Hem. 'Zet uw naam als een brandmerk op mijn rug', sprak hier de Slaaf,[1] die de religie oefende, tot God. *Zijn* zeggen ging *voorop*....

Hoe heerlijk is toch Hij, die, *wat iedereen vergeet,* uit eigen menschelijke[2] geestes-middelen telkens zich voor oogen wist te houden, telkens, of liever ongebroken, altijd maar door, *permanent*.[3]

Is Hij niet de *Schoonste* onder de menschenkinderen? *Gansch anders* - wat aangaat de *zonde?*

Want *wij,* menschen, *als wij eerlijk zijn, zullen moeten erkennen,* dat de man, die ons *scheldt,* en ons *vervolgt,* en ons *bespot,* en ons *hoont,* en ons met zijn leelijke karikaturen achterna zit, voor ons soms in deze wereld *noodig is als brood,* omdat hij, zijns ondanks, ons nog zoo vaak een *grooten dienst* bewijst.

Een *dienst bewijst?*

Ja, zeker.

Want daar is nog zooiets als *ressentiment*[4] in de psychologie. Daargelaten de vraag, of zij, die in onze dagen er het meest over spreken,[5] de dingen op hun plaats laten, ja dan neen, - dit is toch, in het algemeen genomen, wel waar, dat vele menschen *een bepaald thema alleen daardoor zoo telkens weer opnieuw bij anderen of zichzelf aan de orde stellen,* omdat de tegenspraak, die ze ont-

1) Christus 'in de gestaltenis van een *slaaf*' (Filipp. 2); ook naar den geest.
2) Hierover nog in het volgend hoofdstuk.
3) Imperfectum; zie noot 1 op blz. 245 en 246.
4) O.m. gedefinieerd als een telkens weerkeerende, negatieve, emotioneele, dikwijls onbewuste antwoord-reactie tegen een ander of (straks) tegen iets anders; een tegen-gevoel.
5) Nietzsche, E. Dühring, A.G. Hübener, vooral Max Scheler.

moeten bij hun vijanden, of de spotternij, waarmee knappe karikaturisten hen prikken, maar niet uit hun gedachten weg wil. Er zijn zooveel menschen, die *alleen zóólang* ertoe komen kunnen, een onderwerp vast te houden, of lievelings-stellingen breedvoerig uit te werken, of hun speelgoed, hun strijdmateriaal te revideeren en op te poetsen, als zij mèt hun geestelijk bezit in de antithese staan; als een ander, wezenlijk of denkbeeldig, *tegenover* hen positie kiest; als anderen tegenspreken, of de dingen in valsch licht plaatsen. Hier b.v. is er één, die 'de christelijke actie' alleen dàn met 'vuur' verdedigt, als er een heusche of denkbeeldige vijand is, die den voet dwars zet. Daar weer is er een ander, die een ideaal slechts zoolang 'najagen' kan, als anderen hem daarin dwarsboomen. Verslapt de tegenstand, dan zinkt de ijver dadelijk in. Ginds vindt ge een derde, die de positieve eischen van het koninkrijk der hemelen, de christelijke school, de christelijke politiek, de christelijke 'radio', en al wat meer christelijk is, louter en alleen daarom propageert, omdat het christendom ze nog in strijd veróveren moet. Het is een bittere zin, maar wij mogen hem niet terughouden: voor een slappe kerk is dikwijls het bestaan van 'de wereld', en het spreken over 'de wereld' een noodzakelijk ding, want het prikkelt de activiteit, het houdt de menschen wakker, het dwingt telkens weer, thema's aan de orde te stellen, die onze traagheid, als er geen bestrijding was, allicht terugdringen zou. Heel de kerkhistorie, ook de geschiedenis van het christendom in onzen eigen tijd, is daar een bewijs van; en wie eerlijk is, en het zondebegrip diep ophalen wil, zal moeten toegeven, dat heel wat christelijke geluiden in de wereld dadelijk zouden verstommen, als de wereld niet zooveel rumoer maakte.[1)] Dat Christus' leger velen mee ziet loopen, die dadelijk *Christus* los zouden laten als er geen *Anti-christ* was en geen *Pseudo-christ*.

Het is hier de plaats niet, om hierover breeder te spreken,[2)]

1) Het omgekeerde ook waar.
2) Natuurlijk zijn de aangegeven voorbeelden ontoereikend, om het verschijnsel, gelijk het thans besproken wordt, te typeeren. Een wending naar andere kanten is er ook: afgeven op ondeugden van anderen uit een zeker spijtgevoel, dat men er niet aan mee kan doen, verheerlijking van bepaalde idealen, om aan den eisch van andere te ontkomen, enz. Wat men in den laatsten tijd onder dit hoofdstuk bespreekt, raakt eigenlijk meer en meer de verdringingsleer; het conflict wordt daarbij naar binnen verlegd, de antithetische houding van of tegenover de buitenwereld komt daarbij niet zóó sterk naar voren als in de boven aangegeven voorbeelden, die we echter hier in het verband van dit betoog opzettelijk kozen. Zie voorts M. Scheler, Vom Umsturz der Werte, I, 1919.

noch om voorop te stellen, dat wij ons loon weg hebben, als wij op zúlk een negativistische wijze geprikkeld moeten worden tot 'de *daad'* in het rijk der hemelen. Dan drijven wij zelf onze paarden niet, *doch* laten ons mennen door Satan, in ons 'mennen'.

Doch genoeg hiervan.

Wij hebben er behoefte aan, tegenover al die slapheid, en al dit negativisme en al die decadentie, waardoor wij, juist in onze 'drukste' oogenblikken, dikwijls zoo arm en schraal en belachelijk worden in de oogen van de engelen, thans den *Hoogepriester onzer belijdenis* ons voor oogen te stellen. Zie sterk op Hem! Als Hij Zijn borgtochtelijke liefde, straks, vlak hierop, aan dien 'moordenaar' kwijt wil, en daarin bewijst, dat Hij van liefde in brand staat, *zelfs in de hel,* en daarmee ook, dat Hij Zijn liefdevuur ontstoken heeft *uit eigen krachten,* en het aangeblazen heeft met *eigen* wind, en het stof gegeven heeft uit brandhout, dat Zijn *eigen* hand heeft saamgelezen, dan zeggen wij: *hier was geen zweem in van ressentiment*[1]. Ook zóó is deze hoogepriester zonder zonde. God zijn gedankt: Zijn liefde was dan ook geen *sentiment,* maar zij was middelaarsworsteling, ambtswil, gehoorzaamheid, knechtschap, geloof; zij was een openbaring van Christus' volkomen *zijn-in-God*. 'Zulk een hoogepriester betaamde ons, heilig, onnoozel, onbesmet, afgescheiden van de zondaren' - ook in het *aan de orde stellen* van Zijn problemen.

Want weer heeft Hij *allen overwonnen!*

Ressentiment - dat kan er immers toe leiden, dat godsdienstige menschen bepaalde onderwerpen telkens ontduiken,[2] omdat een ander, die ons niet zint, op een manier, die ons niet zint, of met een gevolg, dat ons onaangenaam is (b.v. in de schuld zet) ze bespreekt.

1) Tegenover theorieën als van Nietzsche (in verwijderden zin) en vooral van A. Gustav Hübener (Chr. und das Ressentiment, cf. Scheler, 74) is deze belijdenis te handhaven.
2) De 'vergeten hoofdstukken' van de kerkelijke pers, o.m.

Nu zijn alle eeuwen door de menschen gelijk; is het zoo dwaas, te onderstellen, dat het zwijgen der *priesters* over het probleem van Christus' *priesterschap*[1] ook voortkwam uit *ressentiment?*

Maar hen heeft Christus dan overwonnen, *ook in dit opzicht*.

Nu weten wij het: Christus, in Zijn paradoxale plaag, is, hoewel heen en weer geworpen tusschen ‘doxa’ en ‘doxa’, tusschen meening en meening, tusschen stelling en stelling, niet gevlucht *uit* de ééne eenzijdigheid *in* de àndere, uit de eene ‘doxa’ in de andere, uit de ééne stelling in de andere, uit het ééne woord in het andere, doch Hij is gebleven, wat Hij altijd is geweest, het Woord van God, de mensch Gods, de *ongebroken* mensch Gods, de zuivere ziel, de ongebroken ziel, de loutere geest, bij wien niet is geweest eenige samenstelling van geheel of deelen. Hierin *moet* voor ons straks liggen het geheim van Zijn *òpkomen* uit den nood der paradoxale bestrijding; waarover echter straks.[2]

Gij zijt dus in de hel geweest, Heere Jezus? En daar hebt Gij in het doornenvuur gestaan van helschen hoon? En hebt Gij *daar,* mijn Heiland, die andere vlam beschermd en áángeblazen van Uwe *priesterlijke liefde, die liefde, waarvan niemand spreken wilde, waaraan niemand dacht, waar niemand plaats voor zàg of zócht* in heel het samenstel der dingen, boven of beneden?

Dan willen wij moed grijpen, en gelooven, dat in den hemel men een Hooglied van de liefde dichten zal en zingen, dat in heel andere taalfiguren spreken zal dan het Hooglied van den bijbel. Het oude Hooglied brengt ons reeds bij het uiterste van ons denken, wanneer het aldus schrijft: *Vele wateren* zouden de vlammen der liefde, vlammen des Heeren immers, *niet kunnen blusschen*. Maar hooger zal eenmaal de lof der engelen, en nòg hooger de litanie der zalige mènschen, klinken, als zij zich saam verbazen over dit veel grootere wonder, dat veel vlammen der hel zich niet hebben

1) Van een (door velen beweerde) antithese tusschen Paulus' en den synoptischen Jezus willen wij niets weten.
2) In ons volgend hoofdstuk.

vermengd met de vlammen der liefde. Dat veel *wateren* de liefdevuren niet blusschen, dat is veel. Maar dat veel *vuren* van helsche passie de vlammen des Heeren niet in den rossen gloed van hun brand en vertering hebben opgesmolten, of zelfs maar onzichtbaar gemaakt, dat is meer. Gij zijt de tweede Adam, Heer; want sedert de eerste viel, is er niemand geweest dan Gij, die in de liefde den tegenspreker kon ontberen. De schelders waren geen aanleiding voor U, om een psalm, een lied van liefde te reciteeren. Het vergeten hoofdstuk hebt Gij thetisch, en niet antithetisch, in den dialoog met God betrokken, zonder dat ook maar één enkele stem van beneden U daartoe opwekte of opwerkte.

Als ik den boekenschat van menschelijke schoonheid-zoekers aanspreken wil, dan vind ik één bekend geschrift,[1)] dat mij verhaalt, hoe in den kamp van engelen en demonen de list der engelen hellegeesten kan doen wijken. Als engelen, zacht en delicaat, *rozeblaadjes* (symbolen van de *liefde*) strooien op den nek van opstormende duivelen, dan winnen ze daarmee den strijd; want hoe zou de geest van het kwaad den liefdebrand verdragen?

Maar nu ik *Jezus* heb *hóóren* zwijgen, en nu ik *Zijn* liefdetocht zich heb zien lòswòrstelen, louter uit eigen schatkameren, waar alle waaiende winden van de aarde aan waren voorbijgegaan, zelfs toen Hij was in het helsche huis, nu weet ik, dat rozeblaadjes van liefde niets vermogen in den wereldhof. Het beeld is ons niet sterk genoeg. Vele wateren - krachtige vlammen, en een zucht, die windstoot heet, omdat hij uit *Jezus'* mond gegaan is, dàt is andere beeldpraak. Paradoxale winden woeien; daar dwarrelen alle rozeblaadjes op, en dwarrelen aan de duivelen - en het precieuze volk voorbij; ze gaan, waar hen het toeval drijft. Maar in de paradoxale winden stond de Rots der Liefde pal; en haar beneden vergeten hoofdstuk stond boven ingegrift. De winden waaien van beneden, ze zijn tegelijk ontbonden, - paradoxaal. Doch de wind des Geestes, de ‘sterke gedrevene’ wind van den onstuimigen, priesterlijken uittocht, is van Hemzelven uitgegaan. Deze windstoot was niet uit de

1) Goethe's Faust.

natuur, kon daarom niet afhankelijk zijn van de bewegingswetten, die hier beneden gelden. Gods winden uit Gods schatkameren, - en wat zouden wij nog meer te vertellen hebben? De krachtige windstoot van Christus' geest in Zijn borgtochtelijken, priesterlijken uitgang overwon den vicieuzen cirkel van alle waaiende winden. Hij is niet uit de natuur, noch uit de menschen, Hij is enkel uit God.

Kom af van het kruis, zoo hebben zij gezegd, en wij zullen U gelooven.

Maar zij verstonden niet, dat dat kruis *gezet* was door Hemzelven: Zijn hand gedreven van den Geest. Niet een Heiland, die vàn het kruis àfkomt, dwngt ons tot gelooven, maar een Heiland, die áán het kruis kòmt, die is het wonder tot in alle eeuwigheid.

En wederom: kom af van het kruis, en restaureer den tempel! zoo hebben zij gezegd.

Doch zij hebben niet begrepen, dat hier de tempel toch waarlijk is gebouwd. Want Hij, die God en 't priesterlijk verloste volk kan zien in helsch gezelschap, en ‘*mijn* God’ nog roepen kan, en ook: ‘*mijn* volk’, boven snerpenden helle-hoon uit, die heeft het bestek van Gods huis op den vloer der hel afgeteekend, en den ganschen tempelbouw met al Zijn liefde-woningen voor eigen oog gehad, ook toen Hij neervoer tusschen saters en demonen, tusschen bandieten en schelders, tusschen het verdoemd gezelschap van u en mij, gelijk wij van nature zijn. Groot zijt Gij, Heer, en zeer te prijzen, want onze den liefdes-tempel zoekende oogen zoeken onrustig, totdat zij rusten op U.

Hoofdstuk XIII. Christus' boven-paradoxale ‘amen’.

En Jezus zeide.... voorwaar (amen).
LUKAS 23:43.

DOCH Jezus zweeg, verwonderlijk, en heel natuurlijk,[1)] stil.

Zóó is de samenvatting van hetgeen wij tot nog toe in onze laatste hoofdstukken hebben gezien. *‘Doch’* Jezus zweeg stil: het was een wonder in onze ooren. *‘Dus’* - Jezus zweeg stil: het was de redelijke godsdienst: te zwijgen in den dialoog met God, te zwijgen voor den Rechter, te zwijgen in de hel.

Jezus zweeg heel eenvoudig stil. Hij had niets meer te zeggen; het uur der verlating was gekomen, en een klok had niemand hooren slaan. In de eeuwigheid geldt de hartslag als klokslag. Jezus Christus zweeg; dat kwam zoo van Zijn hart en van Zijn God; bij Hem kan men dat zoo wel zeggen. Hij kon ook niets spreken, want de bede, die in den mond van alle psalmdichters geweest is, de vraag n.l.: doe mij recht, o God, van mijn wederpartijders, en van de lieden, die mij lasteren, die bede stuitte af op de *wetenschap* van het van God-verlaten zijn. Dus zweeg Jezus stil.

Maar nu, Zijn zwijgen is het einde niet. Wij zullen Hem zoo dadelijk weer hooren *spreken*. En het woord, dat Hij dan spreekt, zal er een zijn van *groote kracht*. Het zal een *verzekering* zijn van sterke bewustheid. Hij, die geen gedachte door de hemeldeur kon binnenwerken, opent straks met vast gebaar de hemelpoort,

1) Verwonderlijk, van beneden gezien; natuurlijk, van boven gezien (uit Gods recht). Dit is dus *geen* paradox!

en zegt tot een moordenaar - nu weet ge 't al -: gij komt er zéker in; kom in, gij gezegende Mijns Vaders, en beërf dit koninkrijk. Dezelfde, die zwijgen moest onder hellehoon, beschikt hier over duizend litanie-zingende engelen, en vraagt niet, of zij Zijn gast misschien wel elders zouden wenschen. Hij spreekt zeer sterk. Hij spreekt zóó boud, dat de hemelen ervan te beven staan. Hij zegt: AMEN!

Dit is een verwonderlijk ding. Wij wéten immers, dat dit *'amen'* van Christus valt *ná* die bespotting, die Hem overkwam, en die Zijn geest levend begroef. Dat inderdaad zóó de chronologische orde is, blijkt ons duidelijk uit de aanteekening, dat de 'moordenaars', nu als groep gezien, - over de bizonderheden later - deel hebben genomen in de spotternij van die vele anderen. Tot den éénen medegekruisigde, die in de spotternij volhardt, heeft Jezus niets gezegd; tegenover hèm blijft Hij maar diep en grondig zwijgen. Maar wanneer daarna de ànder het woord neemt, en een bestraffend woord spreekt tot den allernaasten lasteraar, en als dan vervolgens ook die stem een poos verstomt, totdat zij, na wat wachten, schuchter, verlegen, een gebed tot Christus richt, dan moet er dus wel vrij wat tijd verloopen zijn *van* het oogenblik af, dat de bespotting, ook van dien mede-kruiseling, tegen Jezus aansloeg, tot op dit oogenblik toe, dat Hij - in de aanspraak tot dien laatst bedoelden man - weer het woord neemt en met sterke *verzekerdheid* dien tweeden gekruiste introduceert, (dit woord is nu eens letterlijk te lezen) in het hemelsche paradijs.

Juist de omstandigheid, dat Christus Zijn '*amen*' sprak, *nadat* Hij onder den hoon van de menschen was doorgegaan, legt ons te vaster in de banden van Zijn rustige kracht. *'Voorwaar'*, zoo spreekt Hij; en in het grieksch staat hier, evenals in andere plaatsen, waar onze vertaling van *'voorwaar'* spreekt, het bekende woord *'amen'*. Als ooit het woordje 'amen', wel verre van een stopwoord, of een min of meer plechtige formule te zijn, levend, en krachtig, is geweest, een woord, gedragen door onmiddellijk geloof, en vaste wetenschap, en sterk vertrouwen, dán is het *hier*

geweest. *Dit* ‘amen’ valt in het middaguur van den ‘jôm Jahwe’, den grooten *dag des Heeren*. Het boeit onze aandacht, en dat wel om *drie* redenen.

Drie redenen.

In de *eerste* plaats, omdat het weer *spreken* is: Jezus doet den mond weer open, hoort, Hij heeft weer wat te zeggen, na Zijn diepe zwijgen.

In de *tweede* plaats, omdat dit ‘amen’ een *stellig* spreken is. Een stelligheid bij een stelligheid, een verzekering van zekerheid. *‘Amen’* is immers uit den woordenschat des *geloofs*. Het is eigenlijk een hebreeuwsch woord, waarvan de grondvorm beteekent: *voor waarachtig houden, vertrouwen,* (met name tegenover een persoon) *verzekerd zijn*. Heel den bijbel door speelt dit woord zijn rol; want niet alleen is het in Jezus' mond telkens geweest (zoo dikwijls Hij nl. ‘voorwaar, voorwaar’ - d.w.z. ‘amen, amen’ - tot de menschen zegt), maar ook (het is immers hebreeuwsch) treffen we den grondvorm van het woord herhaaldelijk in het Oude Testament; en dan juist op die plaatsen, waar *het geloof* wordt beschreven. Het oudtestamentische woord voor *gelooven* komt van denzelfden stam, die ook het woord *‘amen’* gevormd heeft. *‘Abraham geloofde God’,* - als we dat lezen, dan staat er eigenlijk, dat Abraham in de *amen-relatie* stond tot God. Dat het volle vertrouwen in God het ‘*amen*’ vanzelf uit Abraham gehaald heeft; het zat al in den man, het *typeerde* zijn relatie tot God. Dit geloof van Abraham nu, deze amen-betrekking, waarin Abraham stond ten aanzien van den levenden God, is, gelijk Paulus in den brief aan de romeinen zegt, zijn rechtvaardiging bij God geweest. Abraham is - om zoo te zeggen - in de historie, beslissend, radikaal, definitief, en krachtens een onweerstandelijk werk Gods in een punt des tijds, in de amenrelatie tot God getreden, en sinds daarin gebleven; en het is hem tot rechtvaardigheid gerekend.

Men begrijpt, dat het woord ‘amen’ lang niet altijd in deze scherpe beteekenis, in dezen stellig gemarkeerden zin, door den bijbel gebruikt wordt. Integendeel, er zijn ook plaatsen, waarin het woord ‘voorwaar’ of ‘amen’ een heel gewone algemeene ver-

zekering aanduidt. Maar als dit woord nu hier in Jezus' mond is, dan mòet bij Hém dit simpele ‘amen’, gelijk trouwens al Zijn woorden, uit Zijn bepaalde relatie tot God verklaarbaar zijn. Het moge waar zijn, dat de Heiland in dit ‘amen’ een verzekering doet aan een *mensch,* toch moet het woord naar zijn geboorte en geboorte-recht bij Hèm wortelen in Zijn volmaakte *zekerheid omtrent het algemeene doen en laten van Gód*. Tot een met Hem gekruisigden misdadiger spreekt Jezus; en Zijn ‘amen’ ontsluit den man het paradijs. Over de bizonderheden daarvan spreken wij nog nader; thans hebben wij vooreerst genoeg eraan, in Christus' *‘amen’* Hem als zelf-bewusten *profeet*, en *priester*, en *koning* weer te vinden. Als *profeet* ziet Hij uit het desolate heden van dien verloren zoon zich ontsluiten de wegen der zaligheid; en legt Hij verband tusschen beneden en boven, tusschen dien man daar naast Hem, en den raad en wil van God. Dus is de Christus profeteerend; ‘amen’ zeggend, is Hij omtrent de axioma's van Gods hemel-ordinanties volmaakt verzekerd. Wanneer Hij daarbij *priesterlijk* met een ‘amen’ dit verloren schaap te rusten brengt, dan moet Hij ook daarin omtrent God, en omtrent de ‘innerlijke bewegingen van diens barmhartigheid’ volmaakt verzekerd zijn. En als Zijn hand eindelijk in *koninklijke* kracht den afsluitboom van het hemelsch paradijs openwerpt, voor dezen vloekgezel, dan spreekt ook daarin zich de bewustheid van eigen isagogiekrachten.

Dit alles verbaast ons; ‘spijze gaat uit van den eter, zoetigheid van den sterke’, en een ‘amen’ van den paradoxaal geplaagde. Een kort, maar wolkenbrekend ‘amen’, - de Assurantie. - Zóó sterk klonk nog nooit een ‘amen’ hier beneden. Geen ‘amen’ is zóó'n mirákel. Zelfs het vooropgaande ‘amen’ van de engelen, de zaligen, de ‘dieren’, de ‘ouderlingen’, in het hemelsche paradijs,[1)] kán niet zóó krachtig zijn, zóó actief, zóó zelfgenoegzaam als *dit* ‘amen’ van den Gekruiste. Want die het ‘amen’ spreekt, heeft eerst zoo lang gezwegen, omdat Hij niet meer wist;.... het is een wonder in onze ooren.

1) Openb. 5:14, 7:12, 19:4, 22:20.

Verdient nu reeds om deze twee redenen dit ‘amen’ onze gespannen aandacht, daar komt nog een derde bij.

Want, en nu worden wij weer verlégen met onze eigen blijdschap - want het schijnt toch weer zoo haastig in te zinken, dit ‘amen’, al werd het nòg zoo krachtig uitgestooten. Leek dit ‘amen’ zooeven ons zoo sterk en zoo overweldigend? *Maar straks volgt er een ander woord:* ‘WAAROM?’ *En waar is dan die kracht, die zekerheid gebleven? ‘Amen’,* maar dat staat toch *aan den anderen kant* van het *‘waarom?’* En ‘*amen’* gaat aan dien overkant dan ook nog daarboven. Tegenover het ‘waarom’ - het niet-doorzien - staat het ‘daarom’ - de uitspraak van het wéldoorzien. Maar wie dan onder de ‘daarom’-sprekers ook nog ‘amen’ zegt, die heeft bij het *door*-zien ook het *in*-zien, en het geloof maakt hem naar eigen wet verzekerd. En dus is ‘daarom’ veel; doch méér is ‘amen’ voor wie leeft uit het geopenbaarde Woord van God. ‘Amen’ *stelt* niet, maar *sterkt* het ‘daarom’ des geloofs, gehandhaafd tegenover het ‘waarom’ van den ongewisse. ‘Amen’ is nog meer dan het leggen van het wils-verband tusschen den *inhoud* der verzekering, en den God van welbehagen, die ons zoo gansch inwendig héèft verzekerd; want in mijn ‘amen’ wordt èn de zaak, waarvan ik zeker ben, alsook mijn zekerheid, in Gods presentie vastgelegd. Daarom is de *‘amen’*-formule een luidspreker zoowel voor de uitspraak: *‘daarom’,* als ook voor de verzekering: *‘dat’*. En dan zulks alles in *geloof*.

Maar als dit nu zoo is, waar moeten we dan met Christus' *‘amen’* heen? Zijn vierde kruiswoord zegt ‘waarom?’ ‘Waarom, mijn God, hebt Gij mij toch verlaten?’ Hier hooren wij den mensch Christus Jezus. Weer staat Hij voor een muur, en komt er niet door. In dit ‘waarom’ - Hij heeft drie uur lang er over getobd, alleen maar om het woord te kunnen zèggen, - werpt Hij zichzelf en ons aan den anderen kant van Zijn verheven ‘amen’. Al Zijn verzekerdheden zijn in een oogenblik verteerd. Men kan dat hier voor Zijn begrip vertalen met: *verbeurd*. Want alles dunkt Hem rechtvaardig hier.

Maar Heer, hoe moet dat nu met Hem? Wie op het eene oogen-

blik ‘amen’ zegt, en op het volgende ‘waarom’, en dan in beide gevallen over *dezelfde verhoudingen* spreekt, die schijnt, als wij aan den hemel denken, een gruwel, want hij heeft, naar 't ons zoo lijkt, de amen-*relatie* verstoord; en, als wij in de taal der menschen van beneden willen spreken, dan is hij een levende ergernis en dwaasheid. Ja zeker, ook in het opzicht van Zijn woorden-spreken, Zijn intervallen en Zijn pauzes, schijnen we weer te worden uitgedreven naar 1 Corinthe 2: Christus, die ergernis, die gróóte dwaasheid! Ja, dat *is* toch wáár, dat het vierde kruiswoord met zijn *‘waarom’* ten slotte *dezelfde* dingen disputabel stelt, als waarin Zijn ‘amen’ in het tweede kruiswoord reeds beslist had? Ook in dat vierde kruiswoord gaat het over de verhouding tusschen God en schepsel, over de relatie van boven en beneden, over het verband tusschen Gods ordinantiën en haar axioma's eenerzijds, èn de God-liefhebbende ziel anderzijds - want Christus is met den moordenaar van God verkoren, en tot de liefde van den Geest verwekt. Ook in dit vierde woord gaat het straks over open of gesloten hemeldeuren. Fundamenteel gesproken, loopen het tweede en het vierde kruiswoord over dezelfde oer-vragen. En *daar* ligt juist de zwarigheid: dezelfde Heiland, die met een krachtig ‘amen’ al de knoopen doorhakt voor den moordenaar daar naast Hem, is drie uur later niet in staat, Zijn eigen knoopen te ontwarren, en spreekt Zijn duister: ‘waarom’? - God, ik weet het niet meer.

Spreek nu maar zoo voorzichtig als gij wilt; toch houdt gij om *Paulus'* wil - want hij *schreef* 1 Corinthe 2, - en ook om *Gods wil* - want Hij *inspireerde* 1 Corinthe 2 - toch houdt gij, zeggen wij, de vraag met geen mogelijkheid terug: *is dat ‘amen’ van Jezus nu wel iets waard geweest?* Is, wat wij de sterkste geloofstaal genoemd hebben, soms de holste frase? Is Jezus' ‘amen’, gesproken tegen twaalf uur van den jôm Jahwe, soms een brutale anticipatie op hemeldeclaraties geweest, waarover de Vader der waarachtigheid, de God aller waarheid, dezen ‘amen’-spreker duchtig heeft gestraft? Ja, - al was het dan misschien enkel maar om Hem die *verzekerdheid* af te nemen, - heeft God dan soms den Menschenzoon, die zoo *verzekerd* was in 't ‘amen’-spreken, ge-

straft met onverzekerdheden; - al liet Hij voorts dien moordenaar, die 't ook niet helpen kon, maar binnen komen?

Ja, ja, Paulus, ergernis en dwaasheid is dat: een introducent van een nieuwen gast aan het hemelsch feestgelag, maar die straks voor zichzelf moet vragen, waarom hij buiten wordt gesloten. Ergernis en dwaasheid is dat: een verzekerde, en een verzekeraar, die over enkele uren niets meer weet. Het wordt nu heel moeilijk, hem 'amen' te hooren zeggen, en dan niet de vuist te ballen, of in lachen uit te breken.

Nu, het was ook moeilijk voor den man, die met dat 'amen' zooeven gemakkelijk was vertroost geweest: wij bedoelen den bandiet, tot wien dit sterke woord gesproken is. Iemand[1] heeft eens gezegd, dat die man het straks wel moeilijk zal gehad hebben, toen Jezus eerder stierf dan hij. En fijn teekent hij daarbij aan: toen moest de moordenaar in een *dooden* Zaligmaker gelooven. Wij hebben er niets tegen, dat men dien *dooden* Zaligmaker een *probleem* voor den man noemt. Maar wij zouden zeggen: het probleem *begint* voor hem toch eigenlijk al eerder. Wij zouden het zóó willen uitdrukken: straks moest de moordenaar *in een 'waarom'-sprekenden 'amen'-zegger gelooven*. Want men kan ter elfder ure binnenkomen, gelijk die moordenaar, *máár* - aan 1 Corinthe 2 *komt men niet voorbij,* zelfs niet 'ter elfder ure.'

Het zijn dus *drie* redenen, die ons dit *'amen'* van Jezus als van het grootste belang doen zien. Zij zijn in haar eenvoudige natuurlijkheid zóó doorslaggevend, dat het eigenlijk ongepast dunkt, over dat *'amen'* heen te loopen.

Toch is dit vaak geschied.

Dáár waren dan weer twee redenen voor, althans twee *oorzaken*.

Eenerzijds toch lijdt ons christelijk denken nog altijd onder dit gebrek, dat wij het lijden van Christus veel te veel zien alleen maar als *lichamelijken* nood, of, iets 'fijner'[2] gezegd, als *zielsnood,* doch te weinig worstelen met het vraagstuk van den *geestelijken*

1) J. van Andel, Bloemlezing uit 'De Avondster,' blz. 172.
2) 'Fijner'; ja - volgens den (bedorven) smaak van velen althans.

nood van Christus; wij bedoelen daarmee nu den nood, waarin Zijn menschelijke geest, en ook Zijn denken, gewikkeld was. Dat de verlossing, de borgtocht, de verwerving ook van het *rècht van passage* voor de *vrije gedachte* dóór de *binding*-van-gedachten, bij den Borg op het programma stond voor den Goeden Vrijdag, ontgaat eigenlijk aan zeer velen.

En dàt *mòet* toch wel de waarheid zijn. Wanneer men echter het lijden van Christus *hoofdzakelijk* ziet in het *lichamelijke,* of in de droefheid van de *ziel* - zooals die dan tot nu toe verstaan werd - dan is het te begrijpen, dat men zich niet spoedig, en eigenlijk nooit zoo heel intensief, heeft bezig gehouden met de *geestelijke* worsteling, die er bij den Christus toch *móet* geweest zijn; en die ons twee polen vinden doet: aan den éénen kant het passief moeten aanhooren van de stekende woorden der spotters; aan de andere zijde dat hoogst verzekerde, welbewuste *'amen'*.

Daar komt nu als tweede reden, of oorzaak, dan nog bij, dat onze christelijke gevoelswereld over het algemeen liever beroerd wordt door een verhaal over een *interessanten* 'moordenaar', die dan, en nog wel *bijna* te laat, tot bekeering komt, dan dat wij bewust en opzettelijk en proleptisch van *Christus* altijd weer uitgaan. Een laat gevonden object van eeuwige verkiezing is (om de 'spanning' in dat late vinden) voor de meeste menschen interessanter - zij zouden zeggen 'stichtelijker' - dan de geestelijke worsteling van den Messias, die den rechtsgrond voor de verkiezing gespannen leggen moest. Geen wonder, zeggen ze dan, het ééne levert stof voor een boeiende vertelling, en dat andere is 'maar' een dogmatische constructie, waarvan met 'zooveel' woorden niet *verhaald* wordt in den bijbel.

Toch zullen wij ons moeten wachten voor die dubbele fout. Het is wel vertroostend, te spreken over dien getroosten en behouden bandiet. Maar het is toch *plicht,* van *Christus* uit te gaan. Het is trouwens ook noodzakelijk, voor wie naar *'spanning'* vraagt. Wat is meer: de spanning van den *hoorder,* die het verhaal van den bijna te laat komenden proseliet verneemt (en die vergeet, dat voor God dit 'bijna' geen enkele 'verrassing' insluit), - òf de *spanning* van

den Christus, die nu vèchten moet om den rechtsgrond te verwerven voor de introductie van dezen tot *dit* uur van eeuwigheid geroepen mensch? Ja, *spanning,* uiterste spanning! Het 'amen' van den Christus is een knooppunt, een keerpunt, waar de zegetocht van Christus' geestelijke triumfen aanvankelijk op uitgeloopen is, en vanwaar de strijdende God Hem straks weer heeft teruggeslagen.[1)] En daarom vraagt het feit van dit *'amen'*-spreken zijn plaats, ook in dit boek, eer wij iets naders mogen weten omtrent 'hetgeen daar verder volgt'. Want het is niet, of wij van dit 'amen' maar niet los kunnen komen, zonder bijgedachte aan den nood van den dichter van psalm 42? 'Al Gods baren en al Gods golven' zijn over Christus heengegaan. En evenals de dichter van psalm 42 zijn ziel telkens tot een 'amen' vermaant, doch die vermaning straks weer repeteeren moet; en evenals deze 'amen'-spreker-op-korten-termijn in het eene vers zijn geest opwekt, om zich uit de paradoxale ondervinding en ziels-verwikkeling los te werken, en omhoog te wringen door het geloof in God, doch straks zijn eigen *'amens'* weer interrumpeert, - zóó komt ook Christus uit Zijn 'menschelijke, al te menschelijke' gejaagdheid en paradoxale verwarring tot het zichzelf vermanende, en vermannende, *'nochtans',* tot een *'amen'* der herwonnen zekerheid; en straks is het weer de inzinking: *waarom* toch, o God? 'Mijn steenrots, waarom vergeet Gij mij?'

Laat ons voorzichtig toetreden en iets van deze dingen trachten te verstaan. Het wordt vandaag een vraagstuk, dat zelfs de Schriftinspiratie raakt: de dichter van psalm 42 *zingt* niet zoozeer zijn eigen psalm, als dat Hij ermee *worstelen* moet. De Auteur *ondergaat* Zijn eigen psalmen, en gaat er van ònder.

Gelijk reeds gezegd is, is dit assertorisch '*amen*' van Christus een triumfkreet; Hij *komt Zijn paradoxale plaag erin te boven*. In dit 'amen' bereikt Hij den top weer van denzelfden berg, die in zijn kloven en spleten de benauwdheid over Hem eerst had doen komen, en in zijn dal de tegenstrijdigheden.

1) Duisternis, en 'waarom'; vierde kruiswoord; waarover nog nader.

Laat ons duidelijkheidshalve nog even de hoofdzaak mogen samenvatten van hetgeen boven reeds werd gezegd.

In de *eerste* plaats, zoo merkten wij op, moest het voor Christus, met het oog op Schrift en ervaring, volkomen zekerheid hebben: *ik ben onschuldig* in Gods oogen. Hij mocht omtrent Zijn eigen zuiverheid en deugd geen oogenblik in twijfel zijn.[1)]

In de *tweede* plaats, zoo zagen wij, moest het voor Christus, wederom met het oog op Schrift en ervaring, volkomen zekerheid hebben: *ik ben verfoeilijk* in Gods oogen; ik ben 'tot een vloek *geworden,'* 'tot zonde *gemaakt*'.

In de derde plaats werd ons daarbij dan dit benauwend vraagstuk voorgelegd: *hoe* zulk een paradoxale concussie van gedachten in Christus' menschelijke natuur mogelijk was, en daarna dat andere vraagstuk, hoe Hij, gegeven eenmaal dit *conflict,* daarin *overwinnen* kon, en er bovenuit kon komen. De vraag is dus: hoe komt Hij in het dal van het *'waarom',* èn hoe stijgt Hij weer op tot de berghoogte van het *'amen'?*

Sommigen maken zich van deze vraagstukken àf met een beroep op Christus' volmaakte *wetenschap*. Het is hun genoeg, te 'constateeren', dat Christus nu eenmaal alles 'systematisch', en duidelijk, voor zich zag; dat Hij elk oogenblik Zijn gansche boek der verklaringen in hoofd en hart had, en dus nooit voor eenige deur verlegen stond; Zijn sleutel paste dadelijk op alle sloten. Christus, zoo zeggen zij dan, zag altijd het geheel van Gods plan, en van Gods werk, voor zich liggen, kon dus geen problemen hebben, maar bracht onmiddellijk al, wat Hij *wist,* over naar de dingen, die Hij *ervoer*.

1) Reeds (bl. 196, v.) is gezegd, waarom. Recapitulatie: Als Christus Zijn eigen zuiverheid en zondeloosheid niet meer zou hebben geweten, dan (om van zeer veel andere onaannemelijke consequenties te zwijgen), dan ware Zijn lijden niet meer geweest de actieve middelaarsdaad; dan verliest het 'waarom' van het vierde kruiswoord zijn scherpte, wijl het *juist* door het besef van zondeloosheid wordt verstaanbaar gemaakt; dan zou Christus Golgotha hebben moeten aanzien als een alledaagsch symptoom van onrecht in de wereld, òf als een strafgericht over eigen zonde, of - als hij gemeend had te kunnen verlossen zonder *bewuste* overtuiging van volkomen gehoorzaamheid - dan had Hij in Zijn hoogste verbonds-betaling de *termen* van het verbond geschonden (tot die termen behoort ook de eisch der volkomen zelfbewuste trouw aan de geboden).

Het zal wel duidelijk zijn, vooral voor wie ons eerste deel met instemming mocht gelezen hebben, dat deze opvatting de onze niet is. Uitvoerig hebben wij daar trachten aan te toonen, dat Christus' denken als mensch wel altijd een eenheid[1] is, en ook immer zuiver blijft, maar dan ook volkomen *menschelijk*, en: in alles aan de *wetten van den tijd* gebonden. Daarom konden wij ook spreken over Christus' angsten, die hun *eigen aanvang* hebben[2], en hun *eigen zwaartepunt*[3] en hun *eigen einde*[4]. Wat wij tóen hebben opgemerkt, valt hier, in ander verband, weer in rekening te brengen. Trouwens, wat doen wij nog langer te spreken over deze dingen, alsof zij voor een schriftgeloovig mensch nog twijfelachtig waren? Het simpele feit reeds zelf, *dàt* Christus *'waarom?'* zegt, beslist hier alles. Eén van beide: men moet dit 'waarom' van zijn verterend, verwoestend karakter ontdoen, en dit in benauwdheid uitgedreven woord van den stervenden Christus vervlakken tot een 'oratorische vraag' (wat eigenlijk met blasphemie gelijk te stellen is), òf - men moet het laten staan in zijn volle kracht, doch dan daarmee tegelijkertijd erkennen, dat in Christus' menschelijke natuur de *mogelijkheid* was van een benauwend heen-en-weer-geschoven-worden tusschen de wanden van het werk-huis van Gods gerechtigheid en waarheid hier in de historie, die Gods raad vervult; een heen-en-weer-geworpen-worden tusschen hemel en aarde, een reëel zoeken, dat verbinding leggen wil tusschen Gods geopenbaarden en verborgen wil, tusschen scheppend en geschapen kennen, tusschen normen-stellende en normen-handhavende gerechtigheid, tusschen decreet en empirie, tusschen nomothetisch en nomotaktisch werk Gods in de historie, tusschen logisch en genetisch oordeel, tusschen de boeken boven en de dagboeken beneden, tusschen apriorisch en aposteriorisch kennen. Een het leven nemende worsteling, om tusschen het ééne einde der gedachten èn het àndere einde een eenheid te vinden, een hoogere, in God gewaarborgde, en in de ziel aanvaarde, harmonie.

1) Synthetisch (*zonder* de bijgedachte van de verbinding van *heterologische* elementen, Kant).
2) Zie deel I blz. 288, v.
3) Zie deel I blz. 348, v.
4) Zie deel I blz. 375, v.

Indien trouwens Christus in Zijn kruis buiten de mogelijkheid gestaan zou hebben van paradoxale verstoring en verstrooiing, indien Hij buiten de kánsen, de mógelijkheden, van paradoxale pijn geleefd had en geleden - stel eens de mogelijkheid -, indien inderdaad een *echt* 'waarom' in Jezus' ziel niet zou hebben kúnnen geboren worden, dan - wij schrikken niet terug voor het woord - dan ware Golgotha een *vertooning* geweest, het ware enkel *schijn*. Dezelfde menschen, die zoo gaarne spreken van Christus' *bloed,* en die over de waardij van ook maar één droppel *bloeds* boeken vol schrijven, en preeken en gedichten er aan wijden, moesten toch eigenlijk ook al lang zich hebben bezig gehouden met de ontzaglijke waarde van de worsteling en het lijden van Christus' menschelijken *geest*. Neem uit Christus' lijden, vooral het kruislijden, de *geestelijke verwarring* weg, de empirische benauwdheid van het problemenstellen, en van het botsen tegen den *muur*, - en Golgotha is niets anders dan een mislukte poging: het tracht ingang te vinden tot menschelijk lijden, zonder evenwel *waarachtige gemeenschap* met het menschelijke in dat lijden te kùnnen hebben. Dan is Golgotha in het beste geval, indien nog wel dienst, dan toch niet meer dienst van den *tweeden Adam,*[1] Dan lijdt de Christus niet *in onze plaats* hetgeen door onze zonde was verdiend, doch draagt - stel, dat zulks mogelijk was - als 'prijs', dien Hij voor ons 'verworven' heeft, iets naar ons toe, dat *niemand ooit als schuldigen prijs te betalen had gekregen*. Want tòt het lijden van den toorn *behoorde ook:* de binding der gedachten, de verstoring van den geest.

Wij willen daarom geenszins van de bovengestelde vraag *op deze wijze* ons ontdoen.

Nu komen er anderen, en zeggen ons: o neen, op deze wijze willen *wij* de dingen ook niet zien; máár, zoo gaan ze dan verder,

1) Tweede Adam: want de eerste (denk aan het 'proefgebod') stond onder dezelfde verplichting om het verband te leggen in bewuste *daad* van religie tusschen Gods verborgen en geopenbaarden wil, enzoovoort (zie bl. 265). Wij gaan thans evenwel hier niet nader op in, omdat de kwestie van het *borgtochtelijke* in het paradoxale lijden van Christus reeds aangeraakt werd in het vorig hoofdstuk en in dit nieuwe hoofdstuk dus niet anders dan *indirect* aan de orde komen mag.

máár: tòch willen wij ons ook van alle curieuze vragen ontslaan, enkel en alleen reeds door te vluchten, mét die vragen, in onze geloofskennis, *dat de menschelijke natuur in dit lijden ondersteund is door de goddelijke*. Zij, die dezen kant uit willen, denken dan voornamelijk hieraan, dat het denken van Christus voor ons te zwaar is om na te denken (hetgeen trouwens aanstonds toegegeven zij) omdat (en hierin verschilt hun meening van de onze), omdat wij *er hoegenaamd niets van kunnen weten*. Zij zeggen: Christus was mensch niet alleen, *maar ook God;* in Hem was dus niet alleen ménschelijke ervaring, en ménschelijk denken en voelen, doch *óók góddelijke* wetenschap, en *góddelijke* souvereiniteit-van-besluiten, en *góddelijke* voorwetenschap; en voorts een samenknooping, in elk ondeelbaar oogenblik, van al de draden, die in elk bepaald decreet van God elkander vinden. En - zoo gaan zij dan nog verder - en nu past het ons niet, hierop dieper in te gaan; ‘men moet niet wijs zijn boven hetgeen men behoort wijs te zijn’. Al weten wij, dat Christus' ziel en geest zwaar zijn geplaagd door het lijden, en door de vragen, die Hem verdrukten, laat ons - zoo luidt hun vermaning - laat ons in het algemeen ons troosten met de waarheid, dat de goddelijke natuur de menschelijke ondersteunde, en dat voorts alle vragen in dit als onverwinbaar erkende *mysterie* blijven steken.

Nu willen wij het element van waarheid, dat in deze opmerkingen besloten ligt, allerminst weerspreken, *voor-zoover* n.l. hier met recht en rede wordt gesproken. *Ook wij erkennen het mysterie*, en zeggen ronduit: *wij doorgronden het niet*. Wij weten niet, en zullen nooit weten, *hoe* de brug te slaan is tusschen het goddelijke en het menschelijke in den Christus. Wij belijden daar aan het kruis onzen *Heere* en onzen *God;* en Hem als zoodanig te belijden, ook in dit schrikkelijk uur, *sluit in* de volle erkenning van het onbegrijpelijke, het mysterie, in dezen verborgen samenhang. Als ooit iemand het ondernemen mocht, een ‘afdoende’ ‘verklaring’ te geven van den samenhang tusschen het goddelijke en het menschelijke in Christus' gedachtenleven, dan ware deze poging even *dwaas,* als het ondernemen van hen, die meenen, dat zij Gods

bestaan ‘bewijzen’ kunnen, en Gods werken kunnen beschrijven in een het probleem *uitputtende* gedachtenreeks.

Dit neemt intusschen niet weg, dat wij, *juist* als wij het mysterie mysterie laten, nog des te vaster in den greep van ons vraagstuk komen. Het vraagstuk in zijn kern is immers: het paradoxalein-het-menschelijke, dat zuiver bleef. Men komt daar niet van af. Het helpt niet, of men al zegt, dat Christus' menschelijke natuur, nu ja, ook wel in haar *geestelijke* worstelingen ondersteund ‘zal zijn’ door de goddelijke -; een opmerking, die in haar bepaalde ‘toepassing’[1)] verder buiten beschouwing blijve. Immers, door te spreken van *ondersteuning*, *erkent men toch*, dat het geplaagd zijn van Christus in Zijn *menschelijke* natuur het eigenlijke vraagstuk is.

Dit zuiver menschelijke nu *mag* de christen bij het licht der Schriften onderzoeken. Wat meer is: hij *moet* dat doen. Wij zijn *geroepen*, den tweeden Adam, die *voor ons* geworsteld heeft, ook in Zijn denken, te zien in het licht der Schriften, en *hetgeen* van Hem ons te verstaan gegeven werd, ons ook voor oogen te houden.

Trouwens, wat is dat voor een ‘troost’, en wat is de *zedelijke ernst* in de al te gemakkelijke poging, om alle raadselen in het vraagstuk van Christus' geestelijk rijzen en dalen, van Zijn ‘amens’ en ‘waaroms’, eenvoudig ‘op te lossen’, of op zij te zetten, met een vrij mechanisch toegepaste theologische wijsheid, volgens welke overal, waar voor ons een moeilijkheid opduikt, de bijstand van de goddelijke natuur aan de menschelijke ook wel zal opgedoken zijn. Maar zóó mechanisch en abrupt en incidenteel mogen wij dien ‘bijstand’ toch niet denken. Het mysterie van den samenhang tusschen Christus' godheid en menschheid mag niet te pas gebracht worden als een ‘argument’, dat, naar de gelijkenis van een deus ex machina, ons te rechter tijd *uit* onze moeilijkheden helpen moet. Want die samenhang schiep een *toestand* van jaren, een toestand, die er *altijd* geweest is, die er óók was in Christus' jeugd, in Zijn jongelingsjaren, in Zijn verzoekingen, in Zijn wonderen, in

1) Zie boven: de toepassing was: het vraagstuk dan maar onaangeroerd laten.

Zijn slapen, Zijn rustig overleggen, Zijn eten en drinken, Zijn vacantiën zelfs. Die samenhang is geen telkens invarende en zich dan weer terugtrekkende flikkering van hemelsche krachten, die dan net precies dáár uit de wolken schieten, waar wij het moeilijk krijgen. Wie ons dan ook, met een beroep op dien verborgen samenhang tusschen het goddelijke en het menschelijke in den Christus, verbieden zou, het vraagstuk van Zijn menschelijke geest-verwarring voorzichtig en eerbiedig te benaderen, die moet dat zelfde verbod ook uitvaardigen, wanneer er sprake is van Christus' geboorte, kindsheid, jeugdjaren, en al wat daar verder volgde zooeven.

Neen, laat ons liever erkennen, dat Christus in elk geval *waarachtig mensch* geweest is, en dat zulk een bespreking van Zijn zuiver menschelijke verzoeking en overwinning, waarbij men zich beperkt tot het in de Schrift gegevene, geoorloofd is en goed. Hoe ook de samenhang, en de relatie, tusschen goddelijke en menschelijke natuur ooit moge zijn geweest, Christus heeft Zijn gansche lijden toch altijd ten volle en uitsluitend *in* Zijn *menschelijke* natuur doorleden. *Dat geldt dus ook van Zijn geestelijke worstelingen,* Zijn paradoxale dieptegangen, en Zijn in een ‘amen’ zich oplossende triumfen. Elke poging om hier mechanisch, en abrupt, den samenhang tusschen menschelijke en goddelijke natuur, en de ondersteuning van de menschelijke dóór de goddelijke natuur, te hulp te roepen ter *verkláring,* is eigenlijk voor wie de grondgedachte van Calvijn aanvaard heeft, een verkapte ketterij: want zij tornt aan de waarheid, dat Christus' lijden *in* Zijn *menschelijke* natuur geheel en al *door*leden is.

Ons vraagstuk beperken wij dus tot de *menschelijke* natuur van den Christus.

En dan willen wij *twee* dingen hier naar voren brengen.

Het *eerste* is: dat Hij *waarachtig* mensch is.

En het *tweede:* dat Christus *onzondig* mensch is.

In het verband van ons vraagstuk verbinden wij daaraan deze twee conclusies:

1e. Omdat Christus *waarachtig* mensch is, *kàn* Hij in de paradoxale bestrijding *kómen*.

2e. Omdat Christus *onzondig* mensch is, kan Hij *niet* in de paradoxale bestrijding *blijven*.

Wat het *eerste* betreft: als *waarachtig* mensch *kàn* Christus in de paradoxale bestrijding *kómen*.

Onder verwijzing naar hetgeen in ons eerste deel daarvan gezegd is, volstaan wij hier met een enkele aanduiding.

Christus was als mensch, in den tijd geboren, in den tijd levende, en ook stervende en lijdende, onderworpen aan de *wet van groei,* van *verandering,* van *wisseling*. De *eenheid* was er wel in Zijn wezen, maar de *eenheid* van Zijn *wezen* sluit niet uit de *uitgebreidheid* van Zijn *ondervinding*. Tegenover de pluriforme, wisselende dingen en machten van het menschelijke leven staat Hij zelf wel altijd als een innerlijke eenheid, gaaf, onverdeeld, ongebroken, maar Zijn bewustzijn is aan de wet van groei onderworpen, en ook aan die van tijd en van successie; voorts is het zuiver menschelijk, en kan zich dus niet isoleeren als bepaald gegeven, dat zich zou kunnen losmaken van de zich voor Hem, gelijk voor ons, *ontplooiende* kennis- en waarnemingsgebieden. De dingen nu, die buiten Hem zijn, doemen niet alle tegelijk, doch successief, voor Hem op. En ook Hem schikt en arrangeert het leven zijn leg-stukken allerminst in harmonische orde. Ook Hem is de Schrift geen tekstenrol met tekst- en zaakregister. Ook Hij moet leeren, in-dringen, verbinden, *leeren*. Wanneer dus Zijn menschelijke geest zich plaatst tegenover de dingen, die Hem ontmoeten, en Hij Zijn hart zet op Gods openbaringsmiddelen, dan legt ook Hij het verband tusschen wat Hij ondervindt, en wat Hij weet en kent van God, telkens in levend rapport en in wezenlijken samenhang met het tijdelijk gebeuren, en met de wisselvalligheid van alle aardsche, in een historisch proces zich voortbewegende, leven, daarbij zich zettend voor de zich geleidelijk ont-sluitende Schriften. De aandacht van Christus heeft geen wil tot zelf-verstrooiing of tot zelf-verdeeling, is evenmin een onbeweeglijke, parate grootheid,

doch is eenvoudig gebonden aan het verspreid liggen der dingen in hun samenstel, en aan het ook alweer verspreid liggen der openbaringsgegevens in de Schriften. Tenslotte heeft de Christus als mensch zich niet te richten, in te richten, naar de verborgen dingen, die alleen bij God bekend zijn, doch naar de geopenbaarde dingen; dat is: Hij moet zich ieder oogenblik, tegenover alles, wat Hij ziet en ondervindt, bewust, en in een telkens-nieuwe daad, richten tot, zetten op de Schriften, op Gods 'op velerlei wijzen en op vele malen'[1)] gesproken en geschreven Woord, en dit dan weer met krachten, die groeien, met een bewustzijn, dat sterker wordt, een Godskennis, die wast, met Zijn toenemende menschen- en levenskennis.

Uit dit alles vloeit voort, dat Christus, evenals wij, op contrapolaire machten en werkelijkheden in dit ons aardsche leven gestooten is, waarvan de *diepere eenheid alleen bij God* bekend is, maar voorts aan alle menschelijke waarneming en bewijsvoering onttrokken is. Veel is er in het leven, dat ons tegenstrijdig dunkt. Ook Hem kwam zoo van buiten zulk een schijnbare gebrokenheid, zulk een tweeheid, onder de aandacht. Overkwam Hem dit, dan moest Hij een *brug slaan* tusschen pool en tegenpool, tusschen zijde en keerzijde, tusschen waarheid en aanvullingswaarheid. Een brug slaan, ja, als iedereen. Dat is: het materiaal voor die brug was door God gegeven, gelijk altijd, maar Hij moest het zelf eerst *samenlezen*. De spanning, de boog van de brug, Hij moest ze zelf berekenen. Daartoe moest Hij zich concentreeren op wat Hij wist van God, op wat Hij gelezen en geloofd had uit de Schriften.

Te meer klemt dit, omdat Christus niet *'in het afgetrokkene'* 'theoloog' is, doch in de eerste plaats *religie* drijft, de groote *religieuze ziel* is. *Dàt* de mensch Christus Jezus theologisch werkzaam is, *dàt* Hij leest, en leeft, uit de Schriften, is juist een *gevolg,* een uiting, een goed werk, van Zijn *religie;* religie dan nu opgevat als pure, ongebroken, in alle dingen zich handhavende *dienst*

1) Denk eens aan de beteekenis van deze uitdrukking (Hebr. 1:1) zooals Christus ze moet gelezen en 'verwerkt' hebben!

van God. Reeds hierom *kàn* de Christus nooit met een ‘afgetrokken’ theologisch denksysteem opereeren en experimenteeren, en de verschijnselen en verspreide gegevens van het leven en van de openbaring combineeren, zonder dat dit Hem op den harden prijs van een geestelijke worsteling komt te staan. Bij Hem is Godskennis niet ‘uit’ ervaring, doch zelve is ze wel ervaring, leven, dienst. Juist *doordàt* Hij religie drijft, is Hij theoloog. Wij hebben geen Christus, die met behulp van abstracte, menschelijke denkvonden rustbanken timmert, waarop Hij, onbewogen tusschen de schijnbare tegenstrijdigheden, zich wijs maakt, God te ‘genieten’. Wij hebben evenmin een Christus, die met Zijn denk-apparaat rustige bogen gaat construeeren, welke de uit elkaar liggende puntige bergtoppen van Gods openbaringsterreinen aan elkaar verbinden moeten;.... een constructie op papier, op de manier van iemand, die een mathematische constructie uitvoert met behulp van enkele losse gegevens, maar - *zonder* dat hij *in de ruimte,* in het *heelal,* ooit *werkelijk* kan verrichten, wat hij op zijn glad *papier* met passer en boog en hulplijn klaargespeeld heeft. Neen, bij Christus is het juist *omgekeerd*. Al *Zijn* constructies *zijn belevingen;* een heendragen van wat Hij in Zijn geest ontworpen heeft *naar de levende werkelijkheid,* naar de verste uithoeken, en in de verborgenste binnenkameren van het geheel der werken Gods.

Hier vloeit onmiddellijk uit voort, dat voor Christus de paradoxale ondervinding *mogelijk* is geweest. Want Hij kwam als waarachtig mensch in een wereld, en tot een Schrift, die beide haar *eenheid* slechts aan den *in den tijd gehoorzamen onderzoeker* geven te verstaan. Gethsemané is er het voorbeeld van. Lang het eenige niet; lang het eerste niet; - maar misschien wel het ons eerst toesprekende.

Op Zijn menschelijken gehoorzaamheids-*gang* lag er paradoxie in deze dubbele ervaring: de bewustheid van Zijn goede recht, op grond van het geopenbaarde Woord, dat van Zijn werken goede getuigenis gaf; en anderzijds de bewustheid van Zijn verlatenheid, Zijn vervloeking, Zijn reëele verwerpelijkheid voor God, wederom op grond van het geopenbaarde Woord, dat Hèm allerspeciaalst

verzekerde, dat de vloek hing aan den gehangene buiten de poort.

Zoo kon Hij *komen* in de paradoxale netten.

Nu komt het *tweede:* Zijn *onzondige* menschelijke natuur verhindert Hem, te *blijven* in de paradoxale ellende. Hij *kàn* daar niet in *blijven* haken, Hij *kàn* er niet in blijven *rusten*. Hij *kàn* niet zeggen: laat de vraag nu maar los, Hij *kàn* Zijn ziel niet vermanen, de problemen voorbij te gaan, en zonder een bóven-paradoxaal antwoord dan maar te 'berusten' in een *'waarom?'*

Immers, hier vallen *twee* dingen op te merken:

a. de paradox kan niet *van binnenaf* bij Christus groeien.

b. Hij kan de paradox niet objectief *aan God* toeschrijven, of haar bestaan uit Gods wezen en werken verklaren.

a. Wat het eerste betreft: de paradoxale verwarring kan niet uit Christus' eigen wezen opkomen. En dit heeft al dadelijk zijn consequenties. Want - nu in het algemeen gesproken - wat niet uit den mensch kan *groeien,* kan (tenzij het een *nieuwe schepping is*,[1)] hetgeen wij van de paradox straks zullen ontkennen) ook niet een blijvende toestand van het menschelijk leven zijn, geen blijvend, begeleidend verschijnsel van zijn leven wezen.

Dat de paradoxale verwarring *niet* uit *Christus zelf* voortkomen kan, behoeft eigenlijk geen betoog; tenminste, *niet* voor iemand, die onze opvatting omtrent het wezen en de herkomst van het paradoxale deelt. Wanneer het paradoxale een *uiteengaan* is (of dat veroorzaakt) van *denk*wegen, waardoor de *eenheid* in het denken wordt gebroken, en twee meeningen, of stellingen, elkander *blijvend* in ons denken tegenspreken, zonder dat we uit het *ja* in het ééne, tot het *neen* in het andere geval durven besluiten, dan *kàn* dit niet zijn oorsprong hebben in Christus' menschelijke constitutie. Immers, de Christus is één. De zonde moge òns menschelijk denken hebben aangetast en in paradoxale verwarring gebracht hebben, doch Christus, die ontvangen is van den Heiligen Geest, en in wien de zonde op geen enkel punt bederf bracht of ontbinding, -

1) Zooals de wedergeboorte, en wat daar uit voortkomt.

Hij heeft, al droeg Hij de *zwakheden* van de menschelijke constitutie, toch nooit de oorzaak daarvan in zichzelf gehad. Nooit werden Zijn gedachten door een actie van Zijn eigen geest uit elkaar gedreven. Nooit heeft Hij van Zijn kant Zijn stand-punt (en gezichts-punt, of orienteerings-punt), verlegd van middelpunt naar omtrek. Nimmer heeft Hij de eenzijdigheid gezocht of onzuivere weegsteenen in Zijn hand gehad. En hierom kan het paradoxale niet *uit* Hem zelf *voortkomen*. Het kan alleen maar op Hem *neervallen*. Nooit was Hij antithetisch tegen zich zelf verdeeld, en nimmer heeft Hij dus een antithese 'gezien', waar God ze niet 'gegeven' had. *Wèl* zag Hij antithese, klaar en scherp, tusschen God en Satan, tusschen het goddelijke en het satanische, tusschen goed en kwaad; maar Hij heeft nooit antithese kunnen zien, als gevolg van eigen denkfout, tusschen de Schriften onderling of de werken Gods in bestand van natuur of van genade. Laat ons de *zwakheid* van Christus' menschelijke natuur, een 'zwakheid', waarin ook Zijn empirisch leven, Zijn waarneming, Zijn geestelijke groei, gebonden lag, nooit onwillekeurig omzetten in een geestelijke *'ziekte'*; want zwakheid en ziekte zijn twee. Neen, Christus' denken gleed niet uit, en heeft Zijn eigen wegen niet uiteengedreven. Zijn denken 'schept' geen antinomieën. 'Zwakheid' en 'ziekte' zijn twee; 'zwakheid' en 'kracht' zijn óók twee. De 'zwakheid' van Christus' menschelijke natuur is zelf geen positief beginsel; zij kan niet 'schöpferisch' Hem aan het denken zetten; men kan er evenmin Zijn wetenschap omtrent den Allerhoogste uit verklaren, als dat men eenige fantasie omtrent een in antinomieën gebroken God of openbaring op grond daarvan bij Hem zou kunnen onderstellen. Zij kan Hem niet laten opklimmen tot Gods altaren, doch evenmin Hem doen bouwen een altaar voor een onbekenden, in antinomieën zich verhullenden, (af)god. De zwakheid van Christus als mensch kan wel verhinderend, wel belemmerend, remmend optreden in de opvaart van Christus' denken. Zij kan Hem ook *ophouden* in Zijn worsteling om te komen tot dien verheven rust-stand, die dan niet aan het begin, maar aan het eind van Zijn denk-arbeid, Zijn van God uitgaande en op God aan-werkende theologische onderzoekingstochten wordt begeerd. Die zwakheid, die menschelijk-tijdelijke gebondenheid,

kan wèl het triumfantelijk gevoel van het staan op den berg der voltooide denkpaden tegenhouden, wèl den strijd van Zijn gedachten verlengen. Maar zij kan *niet* daarin een *fout* doen komen. Zij kan niet een valsche *methode* van denken leeren; een denk-methode, die Gode 'ongerijmde dingen' toeschrijft, antinomieën Hem toedicht.

Men lette op het onderscheid tusschen Christus' denk-*aanvangen* en denk-*resultaten*. Boven werd reeds erkend, dat Hij als waarachtig mensch toegankelijk was voor strijd, *aan*-vechting, worsteling in gedachten. In de objectieve werkelijkheid als tweede Adam geplaatst met een zuiver functionneerend denk- en waarnemingsvermogen, moet Hij nu wetenschap (denk*inhoud) veroveren, verwerven;* en dit langs den weg, die in de *openbaring* is gegeven. Ook voor Hem, neen, *juist* voor Hem, die den Adamsweg der proefgeboden ten einde toe àfloopen moet, - *juist* voor Hem zeggen we, gold de vaste regel des te meer, dat de openbaring Gods geen vaste paragrafen heeft gegeven, waarin dan bepaalde loci (hoofdstukken) van dogmatiek, of paragrafen van wijsbegeerte, of gereed materiaal van kennis wordt vastgelegd en in logische orde samengevat. Eerder omgekeerd: de eerste en de tweede Adam moeten uit wat God openbaart in het Woord, en in natuur en geschiedenis, zichzelf een samenvattend oordeel, een overzichtelijk weten veroveren. En hier zien wij verschil tusschen het begin en het eind in beider kennis-werving: aan het begin staan zij beiden met een zuivere waarnemings*kracht,* een ongeschonden denk*vermogen,* een normale *houding* tegenover het geheel. Vervolgens komt voor beiden de vraag, of zij nu ook langs zuivere wegen van *gehoor zaamheid*, als religieus bepaalde menschen, den rijken buit der te behalen wetenschap (als denkinhoud, kennisobject nu genomen) zullen bereiken. Adam viel op dezen weg. Maar de tweede Adam bleef voor de zonde ontoegankelijk. De zonde van de lijdelijke berusting in de paradox[1)] kon dus in Hem niet zijn. Zij ware slechts mogelijk, wanneer Hij zijnerzijds het centrum van Zijn ken-gebied als standpunt had prijsgegeven, en niet meer had ge-

1) Een vorm van vertwijfeling aan God of aan de *mogelijkheid* van de bewuste gemeenschap met God.

loofd aan de eenheid van God en van Gods werk. Hij kan wel *áán*gevochten worden, doch nooit wordt Hij *van Zijn kant* 'bevonden, tegen God te strijden.' Hij *dicht* Zijn God geen antinomieën toe, al kan haar *schijn* Hem wel benauwen en *aan*-vechten.

Dus kon de paradoxale schijn wel - want die schijn *bestáát* - over Hem *komen*, doch Hij kan met dien paradoxalen schijn geen oogenblik *vrede houden*. Gelijk een gezond lichaam *reageert* tegen infectueuze stoffen, zoo *móet* in Christus dadelijk een *reactie* ontwaken tegen elke zoodanige constellatie in het leven, waarin God of Satan Hem beproeven of verzoeken met den schijn eener antinomie. Een passieve verhouding tegenover een paradoxalen schijn in *Gods* woorden of werken, is voor Hem de zonde, God-verzaking, ongeloof.

Deze opinie hangt samen met onze stellige overtuiging, dat het *vrede nemen* met de paradox-in-strikten-zin *hoogmoed is*.

Boven[1)] merkten wij op, dat een paradoxale ondervinding door God gebruikt kan worden, om onzen hoogmoed te *verbreken*. Zelfs hebben wij aan deze gedachte het recht ontleend, om te schrijven, zooals wij schreven in het slot van ons voorgaande hoofdstuk: Christus onze *borg* in de paradox!

Alleen maar, deze penning heeft een keerzijde.

Als God, mij in de paradoxale *beproeving* tuchtigend, met *Zijn* bijl mij neerslaat, om mijn hoogmoed te breken, moet ik niet zelf die bijl willen hanteeren. Dat zou mijn hoogmoed juist bestendigen: Gods bijlen passen niet in mijne hand. Ook moet ik de strijdbijl, die God in Zijn liefdevollen krijg tegen mijn hoogmoed zwaait, niet met een stichtelijk gezicht gaan omtooveren, al preekend, in een werktuig van den *vrede*, doch ik moet bidden, dat *Zijn* beproeving niet een *satanische* verzoeking worde: leid mij niet in (paradoxale) verzoeking, doch verlos mij van den booze! Het is dwaasheid, een *strijd*bijl aan te dienen als een werktuig van vreedzamen, positieven opbouw, akkerbouw. Het is dwaasheid, een *tucht*middel, waarmee God mijn hoogmoed *breken* kan, aan te

1) Deel III, bl. 217, v.

dienen als een *leer*middel, waarmee Hij in Zijn school mij en de dingen in hun zuivere oerverhoudingen laat zien. Het is dwaasheid, de *heilzaamheid* der *schaamte* over het niet-weten (in paradoxale bestrijding) *na* de bestrijding (dan komt de schaamte immers) tegen te werken, door het *niet weten* als normaal te beschouwen. Het abnormale - mijn zonde - wordt wel gebroken door het tuchtmiddel der beproeving, maar deze uiterste remedie van tucht moet dan ook niet als normaal levensbrood aangeprezen en verheerlijkt worden.[1)]

Dit laatste nu is de fout van hen, die wij boven hoorden verkondigen, dat, zoolang deze wereld en de tijd er zijn zullen, het paradoxale het normale is, omdat God *'gansch anders'* is dan de mensch. Toen hebben wij *tegenover* deze stelling gehandhaafd, dat God aan Zijn openbaring juist ingang geeft *in* ons menschelijk leven, en ze daarin nieuwe vrucht doet dragen, waarin Zijn gemeenschapsleven door ons als kennend wezen genoten wordt. Welnu, thans willen wij daaraan toevoegen, dat dan ook door wie op dit ons standpunt staat, de paradox *nooit kan toegeschreven worden aan de openbaring*, *die God geeft, of aan haar manier*. *Dàt* wij op paradoxen stooten, komt van onze beperktheid, onze zwakheid, ons bederf, maar dat *ligt niet aan God*. Hij moge ons daarin vernederen, en 'spotten' met ons als dwergen, die op onzen hoogmoedstocht verdwaald zijn in het paradoxale woud, waarin de duisternis ons, kinderlijke zwervers, overvallen heeft; maar Hij *zelf* heeft *niet* de schùld van ons verdwalen; want Zijn openbaring was één. Zouden wij de paradox als een *lot* aanvaarden, een lot, dat God *als Schepper* en *als Openbaarder* op ons gelègd heeft, van het paradijs af aan tot het einde aller tijden toe, dan zouden wij niet geloofd hebben, òf aan de eenheid van Gods gedachten en wèrken, òf aan de eenheid van Zijn wézen, òf aan de eenheid van Zijn

1) Want dan vergeet men, dat de remedie der beproeving *a*. samenvalt met een satanische oorlogs-daad van verzoeking; *b*. dat ze van Gods zijde alleen daarom toegepast wordt, omdat ik het geopenbaarde Woord te weinig heb erkend, en daarheen nu teruggedreven worden moet. In Christus was het eerste niet (het vóór de paradoxale bestrijding niet genoeg rekenen met het Woord); dat was in *ons*. Daarvoor moest Hij nu boeten als Borg. En zoo moet Hij in de paradoxale bestrijding zich naar het Woord *terrug*- en *òp*-werken. Daartoe moest het Woord voor Hem eerst in di-stantie zijn: tekst 'tegen' tekst.

openbáring. Dan zouden wij twijfelachtig, d.i. ongeloovig, staan tegenover de door het Woord zelf beweerde doorzichtigheid en klaarblijkelijkheid en éénheid der Heilige Schrift. Wij zouden critisch staan tegenover het geloof, dat de Schrift *genoegzaam* is, o neen, *niet* om ons alle wetenschappelijke vraagstukken te laten 'oplossen', maar *wèl,* om ons *als religieuze menschen* te leiden tot het in de religie ons gestelde doel.

Kom nu met deze gedachten naar Golgotha, - dan wordt duidelijk, hoe het in Christus moet zijn geweest ten aanzien van deze dingen. Christus heeft nooit *hoogmoedig* tegenover God gestaan. En daarom heeft Hij nooit, ook zelfs geen enkel oogenblik, voet kùnnen geven aan de onderstelling, dat God onduidelijk ons heeft aangesproken, of duidelijk Zichzelf heeft tegengesproken, of over ons héén zou hebben gesproken. Nooit heeft de Heiland *rust gehad* bij een paradoxale ondervinding; want die kan geen sabbaths-ondervinding zijn; en de geest van Christus haakt naar de groote sabbathsrust bij den Vader aller geesten zelf. Paradoxale schijn kan niet uit den positieven wil van God zijn. Zoolang Hij daarmee wordt geplaagd, 'is Zijn hart brandende in Hem'. Gods spreken is toch één en ongebroken? *Dus moest Hij met Zijn paradoxen naar de Schriften, zèlfs als de* SCHRIFTEN *Hem de paradoxale vraag hadden voorgelegd*.

Wij durven zelfs de stelling aan, dat Christus in de krachtworsteling, waarin Hij Satans verzoeking[1)] wil verteren en Zijn gedachten vrijmaken van den paradoxalen last, *enkel en alleen op het geopenbaarde Woord is aangewezen*. Alleen op dat geopenbaarde Woord. Zijn messiaansche bewustzijn was geen superbe goddelijke wetenschap, die dan ware 'meegebracht' uit den hemel, en voorts buiten zijn menschelijke ken-acten stond. Het was geen naïeve intuïtie, die dan als tweede factor in Zijn levensleiding, los van de Schrift als eersten factor, zou kunnen staan. Elke poging, om de dingen zóó te 'verklaren', komt weer neer op de boven[2)]

1) Ook een *krachtworsteling,* nu van Satan: Zie Cremer-Kögel, Bibl.-theol. Wtbch, d. Neut. Gräz.[10], S. 914, over het verschil (oorspr.) tusschen dokimazein en peirazein. Geen bloot-intellectueele worsteling in de paradoxale verzoeking, doch *levens*-kamp!
2) Deel III, bl. 269.

afgewezen denk-constructie, die Christus' menschelijke gehoorzaamheid, nu ja, ten deele niet menschelijk, maar goddelijk wil maken; doch het goddelijke sluit de gehoorzaamheid uit; God *gehoorzaamt* niet. O neen, toen Christus in de wereld kwam, knaap werd, jongeling, man, toen Hij leed en stierf, moest Hij als mensch genoeg hebben aan de Schriften. Het leerstuk van de genoegzaamheid (de sufficientia) der Schriften krijgt nieuwen glans en diepte, als wij het zien *als een geestelijk eigendom ook van den waarachtigen mensch Jezus Christus*. De tweede Adam kon uit de Schriften weten, dat de gehoorzaamheid, dat het volbrengen van de geboden, pure religie was; en dat religie altijd is: gemeenschap met den Vader. Ook kon Hij reeds uit de Schriften weten, dat dat ééne menschelijke leven, waarin *elk oogenblik* erkend en beleden kon worden: *ik heb gedaan al de geboden,* niets anders *kón* zijn dan het leven van den éénen Messias, op wien de eeuwen hadden gehoopt, wien de Groote Missie zou zijn opgedragen van den Vader. Dus kon de Christus, *uit* het iederen dag met zalige vreugde bij zichzelf constateeren van het zondeloos bestaan, en van Zijn volkomen trouw aan de geboden, opklimmen,met verwijzing naar de Schriften, tot de *zekerheid,* dat Hij moest zijn de groote uitverkorene, de Messias, de tweede Adam, de van eeuwigheid geroepene tot den grooten arbeid der verlossing, naar de wet van het genadeverbond.

Zóó was in waarheid Hem de Schrift *genoegzaam*. *Met haar genoegzaamheid staat of valt Zijn messiaansche zelfbewustzijn;* en omgekeerd. De genoegzaamheid der Schrift was, om zoo te zeggen, Zijn axioma, Zijn eerste en Zijn groote geloof. En hierom was het *onmogelijk*, dat Hij een paradoxale ondervinding *als normaal* kon zien, of, ook maar één moment, daarmede *vrede hebben*. En toen de paradoxale ellende over Hem kwam, *op den eenigen weg, waarop zij Hem kon overvallen,* dat is: *op den weg van de nederdaling ter helle,* op den weg van het exlex-wezen *buiten de poort,* toen heeft Hij - *en dat was Zijn gehoorzaamheid, en het werd voor ons Zijn borgtocht* - uit alle *kracht*[1)] zich *verzet*

1) Zie noot 1 op bl. 278.

tegen de paradoxale beleving. Doch Zijn kracht is gehoorzaamheids-praestatie. Dus drijven Hem de Schriften naar de Schrift; de woorden naar het Woord. ‘Schrift met Schrift vergelijken’: hier is het vervuld. De worsteling van psalm 42, waarin de ziel de ziel, de geest den geest vermaant, is absoluut in Hem *vervuld*.

Nu vragen wij in dit verband niet meer, in hoeverre de godheid de menschheid ondersteund heeft. Wij gelooven dat wel, maar kunnen van de *wijze,* waarop dit is geschied, geen woord ooit zeggen. Dat laatste doet ons evenwel niet zeer; want wij klemmen ons vast aan de verheugende wetenschap, dat Hij in Zijn *menschheid,* in Zijn *Adam-zijn, genoeg* had, niet alleen, om *ontvankelijk* te zijn voor van buitenaf op Hem vallende paradoxale verstrooiing, maar óók, om uit kracht van Zijn volmaakte religie daartegen *op te staan,* en zich *vrij te vechten*, zóó krachtig, en zóó effectief, dat Hij eindelijk uitbreekt in een boven-paradoxaal: *amen!*

Amen - ‘het zal waar en zeker zijn’!

Wie een dergelijke gedachtenketen, die toch ‘schriftuurlijk’ is, uit handen geven wil om zich te vermeien in middeleeuwsche poëzie, waarin valsche aesthetiek en ongeestelijke erotiek den Christus vergelijkt met een *nachtegaal*, die in den meiboom een liefdeliedje zingt, of kweelt, omdat hij *niet anders kàn* in de blijde Mei van Zijn natuurlijke, aangeboren, onpersoonlijke, niet-geestelijk gekende liefde, een liefde-liedje dus[1)] voor dien armen ‘moordenaar’ daar naast Hem, die heeft voor een armzalige aesthetiek alle rijkdommen van Gods *waarheid,* en van den waarlijk architectureelen opbouw van de dogmatiek[2)] verkwanseld.

Een *expectoratie*, hoor ik iemand zeggen.

Precies!

Maar ze is dan ook verklaarbaar uit onze stellige overtuiging, dat zóó alleen te gelooven blijft aan een bestaande, en in *beproeving*[3)] van den tweeden Adam in het vuur gebrachte amen-*relatie*[4)] tusschen

1) Zie deel I, bl. 267 v.; vergelijk ook deel III, hoofdstuk XIV (het hierna volgende).
2) Die toch voor het ‘mysterie’, ook hier, den vollen plaats heeft ingeruimd.
3) Proefgebod!
4) Straks weer opnieuw ‘beproefd’ van de zijde Gods door de duisternis van drie uur lang; waarover later.

God en den Christus als Hoofd van het genadeverbond, Handhaver van het werk-verbond.

En nu willen wij het dogma een *gedicht* zien worden; nu willen wij, de paradoxen verliezende, ze winnen[1)].

Want het '*amen',* dat de Christus tot den moordenaar gesproken heeft, is nu ook vol van heerlijke *contrasten*; contrasten echter, die nu in Hemzelf, en in Zijn God, en in het Woord, hun diepere eenheid vinden.

Want het '*amen*' van den Heiland, dat is nu:

ten eerste: hoewel *spanningsvol*, toch zeer '*gewoon';*

ten tweede: hoewel empirisch te legitimeeren als geheel en al *ervarings*moment, toch ook chriftuurlijk te legitimeeren als zuivere *leer;*

ten derde: hoewel *bóven*-paradoxaal, toch *nederig-geloovig;*

ten vierde: hoewel een woord van den *ontledigden* Christus, toch een woord van den *vervulden, pleromatischen* Messias;

ten vijfde: hoewel uit den mond van den geheel *verbrokene,* toch *triumfeerend.*

Laat ons dit zien.

In de eerste plaats: Christus' 'amen' is, hoewel spanningsvol, toch zeer 'gewoon'. D.w.z. voor Zijn besef zoo heel 'natuurlijk'. Dat het spanningsvol is, is nu wel reeds gebleken; het was een triumfgeschal NA paradoxalen strijd; en het wordt straks *weer* gevolgd door een 'waarom?' van uiterste benauwdheid. Het staat dus tusschen twee oorlogen in. Toch is het ook weer zoo heel 'gewoon'; want wij hebben in dit alles Christus gezien als zuiver *mensch*, die, om tot dit 'amen' te komen *niet meer noodig had*, dan God *aan ieder mensch gegeven heeft,* n.l. het Woord, en verder de openbaring Gods in de historie van het leven. Het was dus in deze woestijn zóó *gewoon* als elk moment in 't paradijs voor Adams val 'gewoon' was. Christus kwam voor ons verwonderd

1) Natuurlijk *niet* meer in den strikten zin, waarin de paradox boven afgewezen werd.

gezicht niet het tooneel van Golgotha - om zoo te zeggen - op, om daar Zijn roeping te volbrengen in een mysteriespel, door goddelijke wetenschap gedreven, en door bovennatuurlijke kracht in evenwicht gehouden, maar Hij bleek in alle deze dingen *mensch*. Wij hebben Zijn messiaansche zelfbewustzijn *niet* gezien als een parate denk-constructie, die altijd voor Zijn oogen in oplossing klaar lag, en die Hij voor zichzelf gereed gebracht had met gegevens uit Gods verborgen raad, of met herinnering aan den raad des vredes, die in alle eeuwigheid, vóór den tijd, tusschen den Vader en den Zoon gesticht was, met hulpmateriaal dus, dat den eersten Adam niet ten dienste stond. Neen, Christus hebben wij gezien als *mensch,* die ook in Zijn messiaansche zelfbewustzijn *ten slotte genóeg* had, en heden als *knecht móest* hebben, aan het dubbele gegeven van: de *Schriften* eenerzijds, en Zijn volmaakte, Hem zelf bekende historisch betoonde gehoorzaamheid anderzijds. Zoo is de Christus als knecht, als Middelaar, den zwaarsten strijd ingegaan in geen enkele andere wapenrusting dan alle dagen Hem gepast heeft. Hij *streed* als mensch; wat God dan voorts dien strijder doen zou, om Hem te *ondersteunen,* nu ja, *dàt* stond aan Gòd; maar *Hij* heeft van Zijn zijde *daarop niet* zich *'ingesteld'*. In het buitengewoonste uur bleef Hij 'gewoon'. En toen Hij Zijn 'amen' sprak, was dat dan ook niet veroverd òp menschelijke empirie dóór goddelijke wetenschap; en was het ook niet een 'aristocratisch' zekerheids-gebaar van wie zonder bovenmenschelijke kracht zijn geestelijke plunje toch maar niet zou hebben kunnen redden, maar het was een '*amen*' van één, die *mènsch was*, en zich van geen ander wapentuig in dezen kamp bediend had, dan Hem als *knecht* en *mensch* in Zijn geboorte meegegeven was.

Vandaar dan ook, dat dit 'amen' van Christus ten slotte een *handhaving is*, van wat Hij, nu drie jaar geleden - in den ambtelijken *aanvang!* - tot den duivel heeft gezegd. Toen, vóór drie jaren, Hem de Satan verzocht in de woestijn, - *daar waren toen géén menschen bij* - toen heeft Hem Satan ook gezegd: *spring van die tempeltinne af*, *en zij zullen u gelooven*. Dat is: doe ostentatief een wonderteeken, en zij zullen u gelooven, zij zullen

u gelooven zonder het kruis. Maar Christus zeide: Mijn *amen-relatie tot God verhindert mij;* ga achter mij, Satan, halleluja, *amen!* En nu, - *vandaag* is de toestand, hoewel met scherper probleemstelling, *weer dezelfde*. Wéér is daar een stem, neen, er zijn *veel* stemmen, er is een *koor* van stemmen, van ménschenstemmen, die allen tot Hem zeggen: *kom af van het kruis, en wij zullen U gelooven*, doe een wonderteeken van ostentatieve kracht en van zoodanige tendenz, en wij zullen U gelooven. Ditmaal is het probleem *moeilijker;* want, in de eerste plaats: het zijn nu geen duivelen, maar het zijn *menschen,* die het zeggen; *en dat is erger*, gelijk wij reeds gezien hebben[1)]; en in de tweede plaats: vandaag *is de omweg van het kruis niet meer te omgaan*, het kruis *is* er al. Alleen de dood kan nog ontgaan worden. Maar het probleem moge dan ingewikkelder zijn, en de spanning heftiger, het blijft ten slotte de oude kwestie, zoowel nu als toen: of Christus door een ostentatieve wonderdaad, los van de uiterste gehoorzaamheid, geloof voor zich zal eischen en vermeesteren. En nu eerst verstaan wij Zijn antwoord. Een antwoord, dat Hij drie jaar geleden door spreken, en thans door zwijgen, heeft gegeven. Het antwoord was: *daar staat geschreven:* gij zult den Heere uwen God niet verzoeken. D.w.z. gij zult geen buitengewone dingen doen, waarvan *niet geschreven staat* in het geopenbaarde Woord, maar u voegen tot de nederige, tot de gewone, tot de dingen van de dagorde in het rijk der hemelen, tot de *zeer* '*gewone'* houding van wie zijn plicht vervult, en *meer dan dit* niet hoeft te weten.

En toen de Christus God niet had 'verzocht', maar den 'gewonen' weg bleef kiezen, ook in het zwijgen onder hellehoon, toen zag Hij den weg zoo heel duidelijk liggen. Het was de weg van de zeer *gewone* dingen. En langs dien weg komt Hij tot 'halleluja' en tot 'amen'. De hemelen stonden van dit 'amen' te trillen, *maar het hart van Jezus sloeg geen oogenblik er sterker om*. Integendeel, het kwam weer tot zijn rust, dat hart, toen Hij

1) Zie deel III, blz. 208-210.

maar ‘amen’ zeggen kon, en gaf zich makkelijker nu in den dood. Wie God plaats geeft, krijgt zèlf weer lucht. Dit ‘amen’ is vol van bewuste activiteit (de uiterste spanning) en van - laat ons het praedicaat nu eens voorzichtig gebruiken - en van hemelsche naiviteit (het zeer gewone).

In de *tweede* plaats: het ‘amen’ van Christus is, hoewel *empirisch* te legitimeeren als wezenlijk *ervarings*moment, ook weer *schriftuurlijk* te legitimeeren als *zuivere* conclusie van *zuivere rede*. Het *is ervarings*moment; want Christus was juist in die verlatenheid, en in die uitwerping buiten de poort benauwd. *Ervarings*moeilijkheden vulden Zijn uren, verteerden Zijn ziel. Niettemin heeft Hij *om zich te redden*, de Schriften laten spreken, d.w.z. *al* de Schriften. De moeilijkheden, die de Schrift Hem zèlf liet zien, heeft Hij ook met de Schrift zelf opgelost. *Hier moèt* Zijn overwinning haar uitgangspunt genomen hebben. Evenals Christus enkele dagen later, na Zijn opstanding, de Emmaüsgangers troosten, en tot overwinning leiden zal, door hen te vermanen, niet maar *een enkele Schriftplaats* over een *bepaald feit* te doen spreken, maar *al* de Schriften over *ál* de feiten te laten getuigenis geven, zóó heeft Hij *zelf* ook thans tot *àl* de Schriften zich gewend, en àl de Schriften tot het ééne Woord, de ééne Schrift herleid. Tusschen het ééne *Schriftgegeven*, dat n.l. de volstrekt gehoorzame ziel niet veracht kon zijn bij God, en het àndere *Schriftgegeven*, dat wie buiten de poort was, stond onder de wettelijke verachting, *scheen* geen brug te slaan. Dit bleek ons juist het paradoxale. Maar toen heeft Christus, die, om Gods wil, èn in Zijn eigen nood, een brug móest en zoù slaan, deze brug *niet* gelegd door abstracte filosofie omtrent mogelijkheid of niet-mogelijkheid, doch Hij heeft de Schrift haar eigen uitersten onderling laten verbinden, en is alzoo *ván* den éénen bergtop van schriftuurlijke wijsheid *tòt* den anderen bergtop van schriftuurlijke wijsheid opgeklommen *dóór* het verbindingsdal wéderom van *schriftuurlijke wijsheid*. *Hij* was niet ‘onverstandig, noch traag van hart, om te gelooven al wat de profeten, al wat de Schriften tevoren gezegd hadden’. ‘*Moest* de *Christus* (de Messias) niet al deze dingen

lijden, en *alzóó* (langs dezen *wèg*) tot Zijn heerlijkheid 'ingaan?'[1] Ja, inderdaad, dit zeiden al de Schriften. Daar zou er één moeten zijn, *en die ééne was dan de Messias*[2], voor wien de verlating een kloof, als diepte-weg ter aanneming, graven zou, voor wien de vervloeking de diepte-weg naar den voleinden zegen worden moest. En, nu al de dagen, *ook deze laatste dag*, en ook dit eigen uur, waren *afgesloten* met de volkomen zekerheid: '*Ik heb gedaan al de geboden'*, nu wist Hij ook: er kán geen andere messias zijn dan ik alleen; dus moet voor *mij* de uiterste verdrukking de eenige *weg*, en de uiterste verlating de *methode* van aanneming zijn. Zoo was Hij tot de Schriften ingegaan, en was Zijn 'amen' resultaat van schriftuurlijk-legitimeerbare wijsheid.

In de *derde* plaats: Christus' 'amen' is, hoewel *boven-paradoxaal, toch nederig-geloovig*. Hij heeft de Schrift aanvaard, en het woord: *'het mòest alzoo',* is heden in Zijn ziel bezonken. *Het moest,* zoo zong Hij zichzelven toe. Het *betaamde* God, zoo hield Hij zichzelven voor. En nu vráágt Hij niet meer, maar gelooft, dat dan langs *dézen* weg Zijn messiaansche triumf *móet* volgen; en dat Hij dus *gehoorzaam* is, als Hij, doende wat van den Messias is, de hemelpoort wijd open zet voor een verloren menschenkind, dat in Zijn ooren bidt. Dus opent Hij als Koning de deur, en weet zich nochtans knecht. Evenals nog op *dit* oogenblik Christus de wereld regeert uit den hemel *als knecht des Heeren,* knecht óók in verhooging, zoo heeft Hij *als knecht,* het wetboek voor Zijn oogen, en de bevelen Gods in het hart, *'amen'* gezegd. Dat 'amen' was de zelf-contrôle van den knecht, die zichzelf verzekerde, dat Zijn verrichte arbeid klopte met het gegeven bestek.

Ook hierin zien wij Christus wederom uitgaan boven Mozes. Want Mozes heeft de steenen tafelen stuk geworpen; dat is: hij heeft niet alleen zijn *boete*-preeken *van te voren beroofd van elken*

1) Vgl. Christus' woord tot de 'Emmaüsgangers'.
2) Aposterori nadenken over wat God apriori besloot. Van het (bij God) tweede op het (bij God) eerste concludeeren, van de vrucht tot den wortel: praktische vroomheid, theologie als *religie*.

tekst; maar ook - dat was de keerzijde - ook zijn *belofte*- en zijn *troost*-predikaties a priori van hun tekst beroofd. Mozes heeft de eerste proeve van bijbelschrift (de geschreven steenen tafelen) van zich afgesmeten; en deed *tóen* het eerste groote, 'messiaansch'[1] bedoelde, verzoek en de eerste messiaansch bedoelde poging tot *plaatsvervangend lijden*. Zoo was dan ook Mozes' aanbod van plaatsvervangend lijden volstrekt niet religieus te legitimeeren. Wat bij Mozes *ervaring* was, *dàt* was niet legitiem, want het was niet naar de Schrift; en wat schriftuurlijk was (inzake de plaatsvervangende messiaansche offerande) dat was bij Mozes niet 'ervaren'.[2] Doch Christus heeft in zuiver menschelijke *ervaring* Gods zuiver *Woord* een plaats gegeven, en omgekeerd. Hij komt *boven* de paradoxen *uit,* omdat Hij *in* de paradoxen gezocht heeft naar *al* de Schriften, en de steenen tafelen aan Zijn borst geklemd hield. Geen tittel of jota heeft Hij verzuimd te lezen.

In de *vierde* plaats: met het bovenstaande hangt ook het volgende samen: Christus, de 'amen'-spreker, is wel gansch *ontledigd,* maar Zijn messiaansche zelfbesef is *pleromatisch;* en *tóónt* dat, *juist* in het *'amen'-zeggen*. Wij spreken nòg eenmaal van Mozes: toen deze den berg besteeg, om zijn satisfactie-idee aan God ter uitwerking voor te dragen (hóór de dwaasheid in die woorden), toen kon hij tegenover de menschen het niet verder brengen dan een *'misschien'*. Hij zeide, eer hij den berg beklom: *'misschien* kan ik verzoening voor uw zonde afsmeeken' (Ex. 32:30). Zoo sprak hij *twee* maal *'misschien'; eerst* tot de *menschen*, die het van hem hebben moesten; en *daarna* tot *God*, van wien hij het hebben moet om middelaar te zijn. Ja zeker, *ook tot God* komt hij slechts met *mogelijkheden, niet met zekerheden*.[3] Welnu, de man, *die 'misschien' zegt*, staat *tegenover* den mensch, *die 'amen' zeggen kan. 'Amen'* beteekent: *wis en zeker;* maar een *'misschien'* laat alles *óngewis, ónzeker*. Dat is dan *Mozes*.... Doch *Christus Jezus,* hoewel gansch ontledigd, dat is, (in *dit* verband): zonder eenigen

1) 'Middelaar' heet Mozes in den bijbel; vgl. deel III, blz. 211-215.
2) Vgl. t.a.p.
3) De drie plannen; zie bl. 213/4.

uiterlijken schijn van betoogkracht, en zonder eenig uiterlijk aannemelijk te maken recht-van-apologie, en zonder éénige goddelijkonmiddelbare, onbestreden, zekerheid, - Christus zegt *niet 'misschien'* tot den moordenaar, maar: *'amen'*.

Dit is Zijn messiaansche *vervulling*. Mozes is een architect gelijk, die met zijn eigen bestekken geen raad weet. Hij had er drie, en had ze alle ingeleverd bij God. Maar een *meester* in de architectuur, een man, die het doel, de omgeving, den tijd, de situatie, de elementen van het te bouwen huis geheel overziet en *beheerscht,* en wiens geest daarbij in staat is, in de gegeven situatie een *volkomen passend plan* in te dienen, die kan *slechts één* plan indienen: een ander zou een onbetamelijk *probeersel* zijn voor zijn besef. Hoe hooger architectuur, hoe sterker gebondenheid van bestek. Zóó is nu Christus onder God architect - en tevens onder God uitvoerder van den bouw -: de *Meester!* Hij kan 'maar' *één* bestek indienen; dat ééne bestek, waarin niet maar *een bepaalde* schriftgedachte uitgewerkt wordt, doch de eenheid van *alle* Schriften. En *daarom* is Hij ook de eenige, die het *'misschien'* van Mozes - en de anderen - overwinnen kan door Zijn bondig *'amen':* het zal waar en zeker zijn; het kan niet anders; zóó alleen past dit détail in het geheel des Heeren; amen.

En, nu in de *vijfde* plaats: hoewel Christus gansch *verbroken* is, *triumfeert* Hij in Zijn 'amen', Hij is geheel verbroken en verslagen tot in den geest. Dies erkent Hij 'God *als God'*; Zijn 'amen' is daarom absoluut *'naar'* (overeenkomstig) God (door de verwerking van *'al* de Schriften'). Doch ook geheel *'van'* Hem zelf (door volkomen *verovering,* toeëigening, van 'àl de Schriften'). Het is een triumf, waarin de slaaf in zijn eigen uitgestootenheid vanwege den hemel, een ander in den hemel instooten kan. Hij, die niets meer te zeggen heeft, op grond van eigen waardigheid of verdienste, voor zoover deze menschelijk *phaenomeen* is, heeft toch zóó absoluut zichzelf, en al het zijne, in het *rechtsbestand* besloten en ingevoegd, dat hij in het uur, waarin hij zich volkomen aangeklaagde weet, doet wat des rechters is. Begonnen met knecht te

zijn, eindigt Hij als Rechter. En aan dien verlorene daar naast Hem vertoont Hij heden al de majesteit van den rechter, den beschikker over hemelsche troonzetels. Hij zegt Zijn simpel *'amen',* en bloedt dan verder leeg. -

Ja, *dit* gezicht is óók 'aesthetisch', en *dit* is óók van 'spanning' vol, maar het is een aesthetiek, die met de *profetie* zich heeft gevoed, en daarvan niet kon wijken. Uit Golgotha, de volkomenheid der onschoonheid, verschijnt God blinkende: mijn Heere en mijn God!

Om al deze dingen zien wij Christus thans reeds in triumf. Paulus leert in Philippensen 2, dat Christus verhoogd is *tot loon* voor Zijn vernedering. Maar Zijn verhooging neemt haar aanvang reeds op Golgotha. Dit 'amen' is een glimp reeds van Zijn messiaansche heerlijkheid. Geen wonder: want nu Hij alles zelf heeft losgeworsteld uit de hand van den Rechter, den Openbaarder aller Schriften, nu kan Hij ook in dit Zijn 'amen' Zijn triumfen vieren. De dag van Zijn dood heeft trouwens ook in andere oogenblikken de verhooging reeds in het uur der vernedering laten vooruitgrijpen op haar eigen glorie[1)].

Dus heeft bij Jezus Christus de paradoxale vernedering Zijn volkomen logische verhooging verdiend. Hij wierf de *vooropgaande* 'amens' van de engelen[2)] hier op Golgotha, en *werd* zoo zelf 'de Amen'[3)]. Door zelf de Schriften als eenig redmiddel voor Zijn denken te handhaven, heeft Hij het recht verworven van Schriftinspiratie. Op de scheiding tusschen Oud- en Nieuw Verbond staat hier de Logos, het vleesch geworden Woord. Dit in het vleesch verschenen Woord heeft lang reeds vóór dit uur, onder het Oude Verbond, de Schrift gegeven van het Oude Testament, maar thans heeft Hij het recht daartoe als *Christus* zich verworven, door paradoxaal geplaagd te worden vanwege de Schriften, en

1) Denk b.v. aan Christus' overgave van den geest aan God, aan de teekenen bij Zijn sterven, aan het nieuwe graf, waarin nog niemand had gelegen, ook aan het derde kruiswoord (requisitie), zelfs aan het vijfde, in verband met Joh. 19:28.
2) Amen, ook voor het *Lam*, Openb. 5:14, in verband met het Lam, 7:12, vgl. vs. 9, 10.
3) Openb. 3:14.

boven-paradoxaal Zijn ‘amen’ uit te zingen na worsteling in gehoorzaam volgen van de Schriften.

Zoo wordt Hij naar verdienste rechtmatig inspirator (door Zijn Geest) van het Nieuwe Testament, en tevens achterna van het Oude Testament. Hij verdiende het recht, om den Geest, die Schriften inspireert, als Hem gegeven gave uit te zenden, omdat Hij zelf in Zijn menschelijken geest van den Geest verlaten werd, en nochtans heeft geloofd aan de klaarblijkelijkheid der Schriften. Hij is als mensch en knecht met al de zijnen wezenlijk één geworden, ook in het absoluut *behoeven* van Gods Woord. Hij heeft *verdiend* Zijn recht, om op den weg naar Emmaüs de ‘onverstandigen en tragen van hart’ te vermanen, dat zij zouden doorzoeken ‘ál de Schriften’. Hij heeft de Schrift verdragen en liefgehad, ook toen zijzelf Hem de problemen opgaf. Dit is geloof in God en in het Woord: te weten, dat God, *als God-van-het-Woord,* het raadsel *stelt,* en nochtans niet van Hem te scheiden. Het ‘amen’ van Golgotha, ziedaar de *doorbraak* van den Christus met de Schriften, met Zijn eigen Schriften, met Zijn eigen God. Het is het doorbraakpunt van het volkomen geloof, brekende door den vicieuzen cirkel van den empirischen schijn.

Maar nu, - *die lofzang lijkt nog steeds gevaarlijk, immatuur, aanvechtbaar*.

Want - nog altijd is één van onze boven gestelde vragen zonder antwoord gebleven. Wij hebben immers ons verstout, te zeggen, dat Christus' ‘amen’ zoo bitter weinig waard lijkt? Wij konden makkelijk Christus prijzen boven Mozes, omdat Christus ‘amen’ zegt en Mozes ‘misschien’. Maar.... al die mooie woorden nemen niet weg, dat Christus - en *dát is nu de vraag* van daareven - na een paar uur *toch weer zegt* ‘*waarom?’* Een ‘waarom’, waarin Zijn ‘amen’ nog weer wegzinkt *ònder* Mozes' dappere ‘misschien’, Nu voor het laatst: heeft dit *‘waarom?’* van het vierde kruiswoord het *‘amen’* van het tweede niet volkomen *opgeheven*, ter zijde gesteld, en van zijn triumfen ontledigd? Kunnen al die doxologieën, die wij daareven op den Christus zongen, overeind blijven

staan, als wij toekomen aan dat bittere *'waarom?'*: wáárom verlaten?

Inderdaad, *naar menschelijk gezicht,* is Christus' 'waarom' een *vernietiging* van Zijn monumentale 'amen'. Doch wie zijn gedachten in een *geloofs-vooroordeel* weer *bindt* aan de Schriften, ook in het vraagstuk van samenhang en samengang van Christus' empirie met Christus' Schriftgeloof, die vindt de oplossing.

Indien de Christus in Zijn *'amen'* triumfeert, en in Zijn *'waarom?'* straks tòch weer naar beneden zinkt, dan kan dat *niet aan Hem* liggen, zooals Hij is op 't oogenblik van Zijn verzekerd *'amen'*. Dan moet dat liggen aan de *uiterlijke* omstandigheden. Daar moet *iets nieuws* tusschenbeide zijn gekomen. Niet Hij, maar 'de situatie' moet veranderd zijn.

Grijp dezen draad nu vast in dezen doolhof, dan opent zich voor u een zeer wijd perspectief, en staat ge opnieuw verwonderd over den verheven *stijl*, de goddelijke *harmonie*, in heel den lijdensgang van Christus.

Immers, dan komt het zóó te staan: dat Christus *tweemaal* in de zeef gebracht is: éénmaal *zònder* een directe daad *van buiten af*, èn éénmaal door een opzettelijk, zoo ge wilt, 'mechanisch' intreden van een nieuwe macht *van buiten*, die Hem neersloeg, om Hem andermaal te beproeven op het punt der uiterste gehoorzaamheid.

Om onze bedoeling duidelijk te maken, moeten wij even terug.

Toen Christus in *Gethsemané* bedroefd was en beangst, toen moest Hij eerst *geheel alleen*, binnen de wanden van Zijn *eigen* zielehuis, het conflict ten einde toe uitstrijden en daarin overwinnen.[1)] En eerst *nadat* Hij *zelf van binnen* was aangevochten (zonder tusschenkomst van menschen of machten van buiten) en *daar* had overwonnen, vielen *daarna van buiten af* de plagen op Hem. Het geheim van Christus' angsten in Gethsemané was hierin gelegen, *niet* dat van buitenaf de banden Hem bonden, maar dat van binnen uit het probleem gesteld werd, en doorworsteld werd, en in geloof werd opgelost. En toen Zijn *eigen geest* zich van de banden had

1) Deel I, bl. 369, v. 374, 385.

ontslagen, toen pas kwamen de moordenaren van buiten af om Hem in banden te slaan.

Parallel hiermede liep een andere lijn. In Gethsemané moest Christus eerst, door een van binnen naar buiten werkend proces Zijn bloed *zelf* uitdrijven[1)] en pas *daarna* werd Zijn bloed door *menschen* uitgedreven: een werking van buiten naar binnen (de geeseling, ná het bloedzweeten).

Telkens dus, wanneer Hij uit eigen krachten een worsteling binnen de wanden van Zijn eigen geest tot een geloofseinde heeft gebracht, komt vervolgens de nood, die Hem van buiten af andermaal dompelt in ellende. Al Zijn grondproblemen moet Christus *tweemaal* behandelen, en daarin *tweemaal* triumfeeren; den eersten keer *zonder,* de tweede maal met mechanisch geweld, of uiterlijke complicaties.

Zóó is nu ook de wet der paradoxale bestrijding. Eerst kwam ze over Hem, zonder dat 'iets vreemds' (iets dat niet bij de 'orde' van den dag behoorde) was geschied. De spot, de dobbelsteen, het hoongelach, ach, dit was alles met het kruis *gegeven*. Het zou Jesaja tenslotte ook hebben kunnen gebeuren, en Petrus later, en ieder ander. Er zat voor Christus een probleem in al die dingen, doch Hij had dat zelf moeten voelen, aan de orde stellen, en tot oplossing brengen. Hij deed dat ook, door *zijnerzijds* de feiten van den dag tot paradigmen en tot openbaring van de oneindige noodzaak en haar wet te maken. En in Zijn eigen zielehuis bracht Hij den strijd ten einde, en vond Zijn krachtig '*amen'*.

Maar dan moet nu opnieuw, en dan *van buiten af*, in diezelfde worsteling een vreemde, mechanisch intredende, macht Hem terugwerpen, weer achteruit doen slaan.

Dit van buiten af intredende moment is de drie-urige duisternis, waarover later nog afzonderlijk te spreken valt.

Tot nog toe was die duisternis er niet. Hetgeen den Christus *van buiten af* plaagde, dat was, gegeven eenmaal vonnis en kruis, heel 'gewoon'. Ze lagen alle 'in de lijn': die menschen daar,

1) Deel I, bl. 368-371.

hun spijkers, hun woorden, hun gebaren. Had Christus hen niet zelf in het helsche overgedragen, dan zou Golgotha, wat de *uiterlijke* dingen betreft, niets wonderlijks hebben beleefd. Dan waren al de gebeurtenissen ‘logisch’ uit de voorgaande voortgevloeid.

Maar nu wordt het de beurt van *God*. Nu treedt van boven af, mechanisch, geweld op: iets, dat niet ‘in de lijn’ lag, noch in de ‘logica der feiten’. De zon bedekte zich; een wonder trad in; ook de natuur kampte tegen den Zoon, beroofde Hem van Diogenes' geschenk en van de gave aller paupers. Hij kreeg geen *licht* meer. Drie uren lang brak op den Christus van buiten af de orde der natuur: het werd *des middags* donker.

En toen wierp God Hem andermaal in de bestrijding terug. Toen keerde weer de paradoxale nood; weer kwam de worsteling, om *tegen den schijn der dingen in vòl te houden* de wetenschap van Zijn rechtvaardigheid bij God. Een bitter ‘waarom?’, na drie zeer lange uren: ach, hoe benauwd Hij is! Eerst was Hij in het ‘gewone’ verloop der actueele geschiedenis, gelijk ze tot nu toe door-leden was, met Schriftopenbaring, en met de feitopenbaring, gereed gekomen. Maar nu dit nieuwe element: die duisternis! Ze greep naar het *begin* der Schriften terug, want licht is Gods *eerste* scheppingswoord; en naar het begin der *geschiedenis,* want God begint haar loop in 't licht; en naar het begin der gemeene gratie, den levensgang na intree van de zonde, want 't eerste wonder na den val was: dat de zon *bleef* schijnen! En op dit eerste ding van den beginne wordt Hij nu andermaal verzocht. De zonde van *Adam* kon het licht geen pauze stellen en geen lampen dooven, maar voor *Hèm* verduistert God de zon. Zoo bracht God Zijn recht-op-leven-en-op-licht, Zijn toonbaarheid, Zijn recht op de gave der allerarmsten, in geding; beproefde den Zoon met paradoxalen schijn, nu voor de tweede maal. De paradox, ja, maar nu niet meer in Jezus' eigen ziel, doch in de generaalste openbaring Gods in de natuur en in Zijn eigen, allerbizarste, jongste gegeschiedenis; een katastrofe, niet van spijkers, doch van de werkstukken van Genesis I. En in die *tweede* worsteling, die over *dezelfde* moeilijkheden ging, moest Christus *andermaal* nu triumfeeren;

zóó, dat Hij eindelijk zal kunnen zeggen: het is volbracht, d.w.z. de orde is gehandhaafd, en *niets vreemds* is mij hier overkomen, Vader, in Uwe handen beveel ik mijnen geest....

Ja, zóó vinden wij de rechts-bedoeling en -bedeeling, de historische plaats, van deze *drie-urige duisternis*. Ze schijnt een onregelmatige caesuur in de persing van Golgotha; maar toch vertoont ze ons nu de affreuze harmonie, den goddelijken stijl, van den dag der groote offerande. En zóó ook krijgt de kwellende vraag van daareven een antwoord; de vraag n.l., of Christus' *'waarom?'* niet Zijn *'amen'* opheft en waardeloos maakt. Wij antwoorden nu: *neen! Dit 'waarom?' vernietigde Zijn 'amen' niet,* maar *bevestigde het,* is bewijs van Zijn erkenning bij God. *Want op dat 'amen' heeft God gewacht,* eer Hij van buiten af met Zijn invallende duisternis Christus' ziel en geest benauwen kon. Eerst moest de Zoon *alleen* den strijd verduren. En *toen* Hij inderdaad den Satan hàd verslagen binnen de wanden van Zijn eigen zielehuis, en met een zelfgewonnen krachtig 'amen' den duivel had doen deinzen, *tóen* kon God komen met Zijn donkerheid; niet om den Zoon te verzoeken, maar om Hem te beproeven.[1)] Tegenover Christus' zwijgen in het eerste 'organische' proces, staat nu Zijn 'waarom?'-spreken in dat tweede, mechanisch opgelegde, proces. Tegenover Christus' *'amen'* als beëindiging van het *eerste* immanente proces der paradoxale plaag, staat Zijn zesde en zevende kruiswoord als triumf in het *tweede* proces der paradoxale, geestelijke worsteling.

Het vierde kruiswoord is ons nu reeds wat dichterbij gekomen. Tusschen de twee afgronden van Christus' vernedering en verlating is thans een harmonie gelegd van uiterste *noodzakelijkheid,* een verbinding van goddelijke *logica*.

Dus is Zijn 'amen' den Heere Christus duur te staan gekomen. Want het ontketende, het ontbond, de laatste verdervingsmacht, die van buiten af Hem zocht, en tegen Hem ontwaakte ter ver-

1) Hier wordt ook verstaanbaar dat de periode, samengevat in het eerste drietal kruiswoorden *(sociaal* sprekend), de afdalende (bestrijdings-) en de opgaande (amen-) lijn doet zien, en dat vervolgens de tweede periode, afgeteekend in het viertal laatste kruiswoorden (sprekende alleen over den Christus zelf) dezelfde afdalende lijn (4e en 5e) en opgaande lijn (6e en 7e woord) vertoont (het 5e vormt den overgang).

tering. Het goddelijk bevel: ‘zwaard, ontwaak tegen dezen herder’, had moeten *wachten* op dit dynamisch ‘*amen*’, ten bewijze, dat de *eerste* worsteling, de immanente, was volstreden. *Toen* eerst heeft God (figuurlijk gesproken) de zon stil gezet, de wolken saam gedreven om Jezus' triumfantelijk geheven hoofd. Ja, ja, de ‘moordenaar’ moest in een ‘waarom’-sprekenden Zaligmaker straks gelooven; zeiden we 't zoo niet? Maar een andere weg van behoudenis dan deze weg van *dwaasheid* was er voor Hem niet.

Voor òns is evenmin een andere weg dan deze.

Met opzet hebben wij in deze drie laatste hoofdstukken reeds getast naar die afgronden van den geest, waaruit het vierde kruiswoord moet geboren zijn. Dat *moest:* de nederdaling ter helle is geen afzonderlijk bedrijf, dat men begrenzen kan binnen de drie uren van die duisternis, toen God de deuren sloot, *doch zij is het drama zelf;* met nòg zooveel sprongen en katastrofes, in nòg zoo scherp contrast van convulsies tegenover stille verwoesting, moge het verderf op den Zoon des menschen komen, en zich in Zijn binnenste en aan Zijn buitenste uitwerken; - máár: immer blijft de nederdaling ter helle *niet één der bedrijven in het drama, doch het drama zelf*.

En in dit drama werd de Christus gedwongen, de controversen tweemaal uit te vechten: eerst in den mikrokosmos, de kleine wereld van Zijn geschapen mensch-heid, vervolgens in den makrokosmos, de groote wereld, waarin het spel met zonnen ingezet zal worden, met minder niet.

Zoo zijt Gij dus nog niet gereed, Gij ‘amen’-spreker in het huis van Satan; en voor Uw sterke *‘amen’* zult Gij nog zwaar te lijden hebben. Het is dan ook het uur, waarin de dood zijn *consequenties* vraagt. Die waren nòch hem, nòch zijn drijver, Satan, ooit gegund tot nu toe. Dus werkt de angst van binnen naar buiten, en van buiten naar binnen. En is de Zoon geheel alleen, want Hij is in de consequenties; die zijn tot nu toe immer weerhouden. Wij ook, o Heiland, kunnen U niet volgen. Wij laten U geheel alleen. Maar spreek tot onze ziel een enkelvoudig *‘amen*.’ Dat zal genoeg ons

zijn; en het zal U zelf genoegzaam wezen. Zeg ons Uw ‘amen’, eer het uur verteerd is, want heden wordt Uw ‘amen’ niet meer bestreden; de zon van Paschen blijft daarboven schijnen; het is er altijd middag. Zet ons als een zegel op Uw arm; want, amen, gewis, hoe hoog de nood moog' gaan, Gij zult Uws vijands kop verslaan, en alle draken vellen. In dit alles zijt Gij meer dan overwinnaar door Hem, dien Gij hebt liefgehad. Amen, ja amen!

Ja, zeker, wij willen nu ook krachtig ‘*amen*’ zeggen.

Heeft hij het zelf ons niet geleerd? *Gegeven?*

Hoewel: het onze háált niet bij het zijne.

Dit neemt ons evenwel den troost niet af; geef *Hém* Zijn eere in de dynamiek van 't ‘amen’-zeggen, - en laat *òns* om Christus' wil de genade van de amen-*relatie*, o God van alle genade en vertroosting. Want de Zoon Gods, Jezus Christus, die onder ons gepredikt is, die was *niet* ja èn neen, omdat Hij *wel* was ‘amen’ èn ‘waarom’, ja, ja, die beide, in gerechtigheid. *‘Waarom?’* en *‘neen’* zijn twee; grondig gescheiden. Zoo is Hij ons geweest ja in Hem. Want zoovele beloften Gods als er zijn, die zijn in Hem ja, en zijn in Hem: AMEN.[1)]

Dit zegt de Amen, de trouwe en waarachtige Getuige, thans openbaar geworden als begin der schepping Gods[2)]: amen, gij met mij in het paradijs.

1) Vgl. 2 Corinthe 1:19, 20.
2) Vgl. Openb. 3:14.

Hoofdstuk XIV. Christus, den dooden Judas confronteerend met den dooden boef.

En hij zeide tot Jezus: Heere! gedenk mijner, als Gij in Uw koninkrijk zult gekomen zijn.
En Jezus zeide tot hem: Voorwaar zeg ik u: heden zult gij met mij in het paradijs zijn.
LUCAS 23:42, 43.

WIJ hebben in ons eerste deel, en ook nog in ons derde,[1] even gerept van de middeleeuwsche voorstelling, volgens welke de gekruiste Heiland te vergelijken is met een 'nachtegaal', die zijn lied van louter 'minnen' zingt in den hoogen meiboom van het kruis. En we lieten niet na, zulk een 'visie' elk attribuut van *zuivere* schoonheid te ontzeggen, omdat de ware beteekenis van den gekruisten Christus en van de kracht van Zijn liefde erin voorbij-'gezien' wordt.

Moeten wij na de onmiddellijk voorafgaande hoofdstukken dit bezwaar nog nader ontwikkelen? Wij gelooven het niet.

We vernemen het *tweede kruiswoord*,[2] dat tot den boef daar naast Hem door Christus is gesproken. Ook die middeleeuwsche zanger ving het op:

Men hoort den nachtegael singen
Al onder den scerpen doren,

1) Vgl. deel I, bl. 267, v., deel III, bl. 280.
2) Het 'voorwaar' in den tekst (vs. 43) blijft nu verder onbesproken; daarover handelt hoofdstuk XIII.

Syn herte is vol van minnen,
Die wilt, die macht nu horen.
Die schaker bat om vrede.
Hi mocht wel hebben prijs.
Díe nachtegael singt: nog heden
Suldy zijn in 't Paradijs.

Maar wij strijden hiertegen niet meer. Wij herhalen slechts: Christus' liefde wàs geen *natuurgevoel,* dat een *uitweg voor zich* zoekt in *zelfbevrediging*, want zij is *ambtelijk,* persoonlijke godsdienst. Geen liefde dus, die enkel a-critische verbindingen legt, doch die critisch scherp onderscheidt en scheidt.

Onderscheiding. Scheiding.

Want Christus, tusschen twee misdadigers gehangen, neemt den één aan, en den ander niet. Twee veroordeelden zullen op éénen kruisberg sterven; ‘de één zal aangenomen, de ander verlaten worden’.

Scheiding. Onderscheiding.

Want Christus, die vandaag geconfronteerd wordt met den dooden Judas[1)], in de àndere wereld, - Hij presenteert zich bij den aanvang van de zitting der goden[2)] van het heelal in gezelschap van een dooden boef. En vraagt het eerste woord. En neemt het. En zegt: geef Judas hier, ik confronteer den dooden Judas met dezen dooden bandiet. En liet de goden alle zwijgen. Een hand schreef op den wand een vreeselijk woord: *welbehagen*. De duivelen kropten hun woede op: zij hadden geen apologie.

Nu, om Christus' wil, dan eerst iets van dien boef en zijn verlegen vragen.

Daar spreekt er ergens één: voorzichtig met den broeder-boef; hij heeft door Jezus' hellewalm wierook gemengd: de wierook der gebeden.

Maar - het offer was toch wel uiterst schraal.

Het gebed van den man mogen bedachtzame christenen niet

1) Zie deel II, bl. 226-249.
2) Vgl. psalm 82.

mooier maken dan het is; daar hebben ze heusch gelijk aan, en 't is te hopen, dat ze 't nù òòk willen hebben. Wij mogen niet vergeten, dat de nardus ditmaal in een rare flesch zat; en de flesch was vóór de vulling niet gespoeld. Onreine gedachten. Verwarde voorstellingen. Ontoereikende doorwerking van heiligende genade. Het is niet best.

Daar is de *vorm!* God *houdt* van mooie vormen. Maar hier is alles even arm. Een rauwe stem, een verwrongen gezicht, een benevelde geest, en dan niet eens gevouwen handen. Men zou haast gaan meespreken met de farizeërs, die Jezus vroegen, een paar dagen vóór Zijn dood,[1] of nu inderdaad *kindergebazel* Hem nog bekoren kon. 'Hoort gij wel wat dezen zeggen?' zoo vragen zij minachtend. Precies zoo zou men vandaag willen vragen: 'hoort gij wel wat deze daar zegt? Boevengebazel? Zeg, is de man nog wel toerekenbaar?'

Intusschen, - dit is dan nog maar de *vorm*. Maar ach, het *wezen*, het wezen van het gebed, - is het wel waarachtig gebed?

Ja, antwoordt haastig iemand, ik weet dat zeker; want zijn *aanspraak* is al zoo mooi. Hij noemt Jezus immers: *Heere?* Men vergeet evenwel, zoo sprekende, dat er ook handschriften zijn, die inplaats van het woord '*Heere*' lezen: *Jezus*. '*Jezus,* gedenk mijner, wanneer gij in Uw koninkrijk gekomen zult zijn.' Maar uit het gebruik van dezen naam, 'zonder meer', is nog niets af te leiden met betrekking tot de vraag, of deze spreker de *aanspraak* van zijn gebed heeft ingedacht met zuivere logica, en in trouw aan de geopenbaarde waarheid.[2]

Ja, maar, zegt een ander, die man betoont toch zoo'n sterken *moed*, door *Jezus te belijden*, en van Hem een gunst te vragen. Ja, door zijn vleesch en ziel in Jezus' hand te stellen, heeft hij toch immers Christus *tegenover rechters en volk* erkend, als schoon en goed? *Hij* zegent, dien *zij* vloeken. *Hij* roept aan als Heer van een definitief koninkrijk denzelfde, dien de *joodsche overheden* als gevloekte *buiten de poort* werpen. Is dat protest tegen deze rechters

1) Deel I, bl. 126 v.
2) Deze lezing (punctuatie) is dan ook nog onzeker.

soms geen deugd? Is het geen *geloofsdaad*, als hij partij kiest tégen zijn volk, en als hij tegen den man, die mèt hem is gekruisigd, eveneens opponeert, door ook aan hèm te vragen, *of hij nu nog niet ophoudt* met zijn smaden van dien Jezus?

Wanneer men echter aan al deze dingen een *bewijs* ontleenen wil, voor de stelling, dat het gebed van dezen man waarlijk een *gebed* is, dan zeggen wij: deze bizonderheden zijn, *op zichzelf genomen*, volstrekt geen bewijs van zedelijkheid, en vroomheid, en godsvrucht. Van protest tegen rechters, en tegen de meerderheid, en tegen de helft plus één, had deze man toch immers jaren lang *geleefd!* Waarschijnlijk was hij één van de vele revolutionairen tegen het romeinsche gezag; en in elk geval iemand, die het met de houding van de meerderheid en met de meening van de overheid nooit nauw genomen had. Hij was, nu ja, feitelijk *altijd* in de contramine geweest. Daarom is het feit, dat hij opponeert tegen de menschen daar nog volstrekt geen bewijs van oprechte *bekeering*. Laat Jezus maar voorzichtig zijn, zouden wij bezorgd willen zeggen: er zijn zoo vaak menschen, die iemand vóórspreken, louter en alleen, omdat zij graag *anderen tegenspreken*. Wie durft uit deze oppositie concludeeren tot mystieke unie?

Zelfs, als we den man aan Jezus hooren vragen, of deze hem gedenken wil, *wanneer Hij in Zijn koninkrijk gekomen is,* zeggen wij: zoodra men den tekst van dit gebed op een papiertje schrijft, en dan nauwkeurig beziet, *zonder te denken aan Christus Jezus, die het antwoord erop geeft,* dan *zegt het ons hoegenaamd niets,* omtrent 'de ziel' van dezen moordenaar. Het kon wel *zelfzucht* zijn, dat hij om een goed woord van voorspraak, of om een veilig plaatsje, vraagt.[1)] We kennen ze wel: de menschen, die in hun leven anderen niet ontzien en nu uiterst bang zijn voor zichzelf, als hun eigen uur geslagen is. Denk Jezus' antwoord weg; en ge zoudt de vráág van den benauwden boef kùnnen exploiteeren voor het schrijven van een pakkend hoofdstuk in een boek: *de mortibus persecutorum*. Hetwelk beteekent: over bloedslurpers - en hoe

1) Over de vraag zélf straks.

benauwd zij 't wel eens hebben kunnen in den dood. Maar goed, stel eens het gunstige geval, dat de man het goed bedoelt, en werkelijk *Christus* eeren wil, niet alleen zichzelf beveiligen. Ook dan kan het toch maar een 'indruk' zijn, in het laatste moment, en welk een oogenblik! Jezus, moeder Maria - wij kennen de exclamaties tegenwoordig nog. En hebben we niet alle reden, om dien man te wantrouwen? Wij lezen immers, dat de *beide* medekruiselingen, toen zij op Golgotha kwamen, aanvankelijk Jezus hebben beschimpt,[1] gelijk al de anderen ook deden. Ze hebben ook van hun kant de machtsvraag gesteld: of Jezus inderdaad verlossing geven *kón*. En hoor - gaat nu de ééne overstag? Hij houdt zijn schimptaal in; bezint zich; broedt over het *machts*vraagstuk in alle stilte verder; komt eindelijk voor den dag met een beleefde, serviele vraag, waarin evenwel de *machts-kwestie* dadelijk weer om den hoek komt gluren: er zal een *koninkrijk* zijn, en een goed plaatsje kan de machthebber bezorgen. Kom, is dat niet verdacht, dat 't al weer de *machts*-termen zijn? Waar blijven de *rechts*-termen? Christus, pas op Uw *vergeten hoofdstuk!*[2] Ja, ja, hier wordt gebeden. Bidden beteekent ten slotte vragen - in 't grieksch. En 't grieksch zegt hier dan nog maar, dat de man wat *zeide*. Neutraler kan 't verslag niet zijn. Draagt dit verzoek het merk van deugdelijkheid? Voorzichtig, menschen! Gij zoudt *in elk ander geval* uw schouders ophalen, en op zijn best de zaak overgeven in de hand van God. Trouwens, de tijd om de waarachtigheid van zijn gebed te *bewijzen,* is den moordenaar niet gelaten. Straks moet hij in een dooden zaligmaker gelooven, zoo is terecht gezegd.[3] Maar nu nog moeten alle geslachten in het leven van den dooden moordenaar *gelóóven*.

Nog dubieuzer wordt de zaak, indien wij de *woorden*, die hij spreekt, wat van naderbij bezien. Hij heeft het over een *koninkrijk*. Een koninkrijk van *Jezus*. Maar wat zal hij daarmee *bedoelen?*

1) Wij meenen, dat Matth. 27:44, vgl. Marc. 15:32, een andere opvatting niet toelaat.
2) Het *priesterschap;* de voldoening; zie deel II, bl. 411, v., vergelijk ook III, bl. 237, v.
3) J. van Andel, 'De Avondster', blz. 172; vgl. hier deel III, bl. 261.

Wanneer de discipelen van Christus, die jaren lang hun ziel gewillig ópendeden voor Zijn woorden, nog zulke dwaze en onmógelijke gedachten hebben omtrent het koninkrijk van Christus, dan zal toch déze mensch omtrent dat koninkrijk ook wel zeer vreemde dingen denken? Er schemert hem zoo iets in vage verte; maar een klare erkentenis van de werkelijkheid, die God gedacht heeft, en thans bezig is te scheppen, heeft bij den man ontbroken. Temeer blijkt dit hieruit, dat hij van al de kwesties omtrent Jezus juist dat ééne puntje naar voren brengt, dat *anderen* telkens op den voorgrond schoven. Hij heeft in het proces van Jezus, voorzoover hij er van gehoord heeft op den weg naar de kruisplaats, en daarna, telkens hooren spreken over het *machts*vraagstuk in verband met den nazarener; we wezen daar reeds op. *Kan hij, of kan hij niet?* Hij heet een koning, laat hem dan afkomen van het kruis. Boven Jezus' hoofd hing zijn beschuldiging: alweer dat beweerde *koningschap!* Geen mensch gelooft eraan. Hij zelf eerst ook niet. En nu hij eindelijk wel er aan gelooft, nu denkt een nuchter mensch ('t is negentien eeuwen geleden gebeurd....): nu ja, misschien hooghartig verzet tegen de meerderheid.... Hij heeft *zoo váák* beweerd, dat het recht doorgaans is bij hen, die door de meerderheid worden uitgestooten. Alle revolutionairen beginnen hun speeches daarmee. Maar wat *is,* concreet gesproken, *dat kóninkrijk,* waarvan hij in zijn doodsnood rept?

Wij weten het niet. Wij weten *wèl,* dat één woord hier *niet* gesproken wordt: dat is het woord: *priester*. De priester-koning[1)] van Zacharia VI, och neen, dat is te ver uit zijn gezicht.

En dan, de man spreekt van *'gedenken':* Jezus, gedenk mijner, wanneer gij komt in uw koninkrijk. Maar wat zègt dat woord? Om hiermee te beginnen: hij *stelt* alvast dat 'gedenken' uit, op onbepaalden termijn. Ook als hij aan een messiaansch koninkrijk gedacht heeft, zal hij de komst daarvan toch eerst hebben durven verwachten, nadat deze Jezus door vele mirakelen heen over kruisheuvels en koningsgraven en keizertronen in Zijn glorie zal her-

1) Vgl. deel II, bl. 412-415.

rezen zijn. *Wanneer dat wezen mag?* Hij laat den termijn liefst onbepaald. Bovendien wettigt *juist* dat woord *'gedenken'* het vermoeden, dat zijn voorstelling omtrent den Heere Christus nog zeer vaag en verward is. Immers, dit verzoek om hem te *'gedenken',* zou *kùnnen* beteekenen: een bede om een 'goede plaats' in dat nieuwe rijk.[1] In dat geval zou *hier* het direct te vinden aanknoopingspunt zijn voor de stellige bewering, dat hij in Jezus den *Messias* zelf (niet een van de voorloopers of heiligen slechts) gezien heeft. Maar als het zóó bedoeld was, zou deze man wel wat al te gemakkelijk dadelijk dingen naar een eereplaats; zijn verlangens zouden dadelijk een vlucht nemen, die kwalijk past bij zijn schuwe verlegenheid. En de bescheidenheid, die wij bij dezen bidder onderstellen, zal eerder tot haar recht komen in een verzoek om *voorspraak*. Niet een 'goede *plaats',* doch een 'goed *woord'* zou dan in dit *'gedenken'* bedoeld zijn. Er schemert iets door van de *voorspraak*-idée. Jezus moet *bij God* een voorspraak zijn voor den berooide, die niets meer te verliezen heeft dan dat ééne, dat men àlles noemt. Maar nu de consequentie: evenals indertijd de galileesche moeders, die haar kinderen tot Jezus brachten, opdat de rabbi van Nazareth hun de handen op zou leggen, daarbij uitgingen van de gedachte, dat Jezus wel een *goed woord* bij God[2] kon doen; en evenals dit verzoek om tusschenkomst *bij God* dus feitelijk Christus' eigen autoriteit om als Messias zonden te vergeven en het rijk in bezit te nemen voorbijzag, - zóó *kàn* ook die misdadiger met zijn troebel denken zich Jezus hebben voorgesteld als een rechtschapen[3] man, die door zijn zuiver leven en door zijn groote heiligheid bij God bizonder in de gunst staat. Die Jezus kon dus voorspraak doen bij God. Dat hij in Jezus den Messias erkend heeft, den Messias, die uit eigen recht en verdienste te beschikken had over de sleutels van het rijk, *dàt* ligt in de woorden, die hij spreekt, volstrekt nog niet opgesloten.

Zoodat we dan maar zeggen willen, dat er nog wel iets hapert

1) Denk aan de bekende vraag van Salome voor haar beide kinderen.
2) Dr F.W. Grosheide, Komm. Matth. bl. 228.
3) 'Deze heeft niets *ongeschikts* gedaan.'

aan dat gebed. Ook wanneer men het *wezen* des gebeds er in terugvindt, erkent men tevens toch, dat Christus zelf in den wierook van die bede ook kwaden walm van zonde geproefd moet hebben. Daar liggen hier resten van den ouden mensch, dwaasheden van een bedorven theologie (*indien* nog 'theologie'), en het beslag van menschelijk onverstand.

Als iemand, al of niet korzelig, ons vraagt, waarom wij dat alles zoo met nadruk voorop stellen, dan antwoorden wij: het heeft *niet* de bedoeling, ons *iets moois* af te nemen, doch alleen maar te vragen: *waar* is het mooie hier, en hoe ontdekken wij het? Want *fantasieën* zijn niet mooi - op Golgotha. Wil het verhaal ons dierbaar worden, dan moeten wij den verlegen bandiet niet laten zeggen, wat *wij* willen hooren. Hetgeen de man hier vraagt, kan - als ik alleen zijn woorden exegetiseer - *even goed* gevraagd zijn door een onbekeerde. Zijn bede, *op den klank af verstaan*, bevat geen enkel *bewijs*, dat de onbeholpen hanselaar, die niet eens zich kan uitdrukken in het dialect van de zichtbare kerk, levend lid is van die kerk, waarachtig christ-geloovige.

En eerst, wanneer wij hardop ons zelf hebben gezegd, dat wij de deugdelijkheid van dit gebed uit zijn eigen vormen allerminst kunnen bewijzen, eerst dàn krijgen wij iets moois terug voor hetgeen ons eerst aan 'lieve' gedachten afgenomen werd.

Want nù is het ònze beurt om te verklaren: wij kunnen - gelukkig - geen enkel bewijs aan dezen misdadiger zelf ontleenen voor de echtheid, de wezenlijkheid van zijn bidden, *want ons bewijs ligt in den Christus*. Niet het schemerende woord van een kruiseling, maar het vaste woord, de bindende belofte van den *Messias*, is voor ons het *afdoende* bewijs, dat aan dezen corrupten zoon van Abraham genade is geschied. Christus *neemt hem aan*. Dat is te zeggen: Christus 'kènt' hem als Zijn erfgenaam; en *dàt* bewijst ons, dat hier de vruchten kiemen van eeuwige verkiezing. Die vrucht is niet empirisch-psychologisch vast te stellen, noch uit een gebedsformule los te werken. Ze is enkel maar te *gélooven* uit Christus' machts-woord van belofte. Geen godsdienst-psychologie,

maar het Woord, de belofte, de uitspraak van het messiaansche bewustzijn van den Heiland, geeft op onze vragen stichtend antwoord. Het *amen* der verhooring exegetiseert de amen-relatie van dezen bidder-zonder-amen-formule[1)], dien schuwen schuiler bij een Jezus-van-schandaal. Wees maar stil, verlegen broeder; wij gelooven de waarheid van uw bidden niet om uwentwil, maar om des Heeren wil. Wij gelooven, dat Christus ook onder de paradoxale door-een-werping van de uitwerkselen van Gods decreten altijd weer, àls Hij spreekt over de decreten van den verkiezenden God, den vasten bodem van diens *welbehagen* heeft bereikt. En dat Hij zóó de plaats-toewijzing in het paradijs gedaan heeft. Zijn toegangsbewijzen verstrekt Hij niet dan met den stempel van de voor-verordineering Gods. Wij weten *niets* van dezen toegelaten klant van heggen en stegen langs psychologischen weg; wij weten àlles langs theologischen weg. En het is ons meer dan genoeg.

En nu wij zóó den nieuwen broeder hebben gevonden en erkend als lid van de mystieke unie van den tweeden Adam, *nú* weten wij, uit *déze* overweging, dat *in den grond* zijn protest tegen de menschen, die zijn Koning hoonen, *niet* was een handhaving van zijn oude natuur, doch een openbaring van zijn nieuwe. *Nú* weten wij, dat, ook al is zijn gebed niet vrij geweest van de bij-mengselen eener bedorven theologie, het *wezen* des gebeds daarin toch wél aanwezig was. Dat hij verbroken is door den Geest van Jezus Christus, en dat zijn kranke brein nog ‘heden’ tot genezing komen zou, zoodra zijn jagend hart maar stilgezet zou zijn. Ja, *nú* gelooven wij, dat zijn verzet tegen de menschen dezen keer heeft ingesloten een zelf-beschuldiging; dat hij Christus, zooal niet ‘verstaan’, dan toch ‘gekènd’ heeft, aangenomen in geloof, gelijk Hij waarlijk is. Wij gelóóven, dat hij in zijn levenswortel niet door het valsche licht van zijn beneveld denken zich heeft laten leiden, doch het heeft overwónnen. Hij heeft zich *overgegeven*. Aan wien? Aan Christus. Door wat middel? Door het gehoor van het gepredikte Woord. Kleine resten van de openbaring van

1) Vgl. voor dit ‘amen’ en voor het begrip van de ‘amen-relatie’ deel III, bl. 255 v., 257.

Christus Jezus, waren in zijn 'hart' gevallen. Of is het niet prachtig, *dat hij zich aansluit bij hetgeen hij het laatst van Jezus zelf gehoord heeft en gezien?* Christus toch heeft *als voorbidder* voor Zijn vijanden, Zijn smaders, zich *geopenbaard* in het onmiddellijk voorafgaande kruiswoord. Och neen, hij begreep van de eschatologische, historiemakende beteekenis van die voorbede nog niet zoo veel. Maar hij greep dit ééne: een heirleger van smaders aan den éénen kant, een energie van voorbidding aan den overkant. O God, hij zelf was ook onder de *smaders*[1] geweest. Maar de *voorbidder* was door God *naast hem* gezet: geestelijke bijstand, geestelijke voorstand, ja hoe zal hij dat nu zeggen? Maar God had hem zooeven aangezien. *En nu reflecteert hij op de jòngste openbaring*. Hij *springt* ineens naar voren. Hij is zóó maar allen theologen van de natie vóóruit. Gij, die voorbidder zijt voor Uwe moordenaren, ik óók ben moordenaar, ik heb U ook vermoord met schimp en zònde. Wees ook mijn voorbidder. Ook voor mij, ook voor mij. Geef mij van de kruimkens, Heer; ze vallen toch nog van de tafel van de kinderen? Gedenk mijner, Jezus,[2]wanneer gij in Uw koninkrijk eens komt. Denkt de man omtrent Jezus misschien ongeveer zóó, als Jozef over den schenker dacht, toen hij hem vroeg, hem te gedenken, als hij straks weer staan zou voor den farao? Och, houd met vragen op. Er is een komen met het hart, door Christus tot God. De man geloofde God, en het is hem gerekend tot rechtvaardigheid.

Of hij bekeerd is? Maar hij *bekeert* zich toch?

Toen hij hier aankwam, heeft hij zelf de kreet van het bloed[3] gesanctionneerd: *verlos u zelf en ons*. Brutale vraag, en ongeloovig. - Doch thans spreekt hij een andere taal. Het groote wonder met hem

1) Van *beide* gekruisigden wordt door Mattheus en Marcus gezegd dat zij *smaadden:* van den eéne, die zich verhardde, slechts, dat hij bepaaldelijk *lasterde* (Lucas).
2) De lezing 'Jezus', boven als *mogelijk* genoemd, wordt hiermee niet met zekerheid voor juist uitgegeven; zie Nebe, Leidensgeschichte, II, 1881, S. 266.
3) 'Van het *bloed*' *:* - Nebe wijst erop (S. 258-9), 'dat (vgl. ons deel III, bl. 134-5) misschien de executie van de twee *vervroegd* is, omdat men Jezus haastig wilde dooden. In dat geval was het om Zijnentwil, dat zij nu reeds, onverwacht, sterven moesten. Een mogelijkheid, waarmee te rekenen is, ook omdat dan de 'smaad' van beiden begrijpelijker en minder demonisch wordt.

moet nu gebeuren, *niet* aan *dézen* kant van den dood, maar aan den *overkant*. De Christus moet hem niet van het kruis af helpen, maar hem, met kruis en al, in Zijn koninkrijk nu binnendragen. Ja zeker, hij komt al uit zijn heggen en stegen, en hij zal de zorg voor 't feestgewaad dan wel den Koning overlaten: hij gaat zoo dadelijk mee, precies zóó als hij is. Waarlijk, dat is vooruitgang, winst, wassen en toenemen in een oogenblik. Het is vluchten tot den middelaar Gods en der moordenaren, het is Christus aannemen, zóó, gelijk Hij zich daareven heeft vertoond. Verheft hij zich soms boven zijn geestelijke familie? Is hij ineens te voornaam om zich te rekenen bij de gemeenschap van de moordenaren? Maar hoe kan men dat zeggen? Hij vraagt *niet meer,* dan hij *weet,* dat Jezus schenken wil aan - *moordenaren*. Want hij heeft het *eerste* kruiswoord verstaan. Dat wàs een bede voor de moordenaren. En nu, hoor: - hij vraagt van zijn kant *enkel maar*, te mogen deelen in dienzelfden zegen, dien Christus óverhad voor - moordenaren. Wie kàn nu zeggen, dat hij den hoogmoed voedt? Hij verloochent zijn familie niet, want nòg gaat hij staan in het gelid van de zwarte jagers van den dood, de moordenaren. Hij kiest geen hooge stellage, vanwaar hij als een geestelijke parvenu hoogmoedig anderen veroordeelt, en hij is niet bezig, zooals wij eerst mogelijk achtten, in zijn oude negativistische rol. Neen, hij schikt zoo simpel aan bij de tafel der veroordeelden; want hij is al tevreden, als Jezus hem iets geeft van wat Hij hùn geschonken heeft, die Hem daar hingen aan het hout.

Ja, het antwoord erkent de vraag. Er zijn *gebeden* ontvangen en geboren. Gebeden, - want blijkens den griekschen tekst heeft de stakker *herhaaldelijk* gebeden, al maar door, aanhoudend. Jezus, Jezus, toe, luistert gij nog niet, mag ik in uw koninkrijk zijn? Zegt gij nog niets? Maar ik wilde het toch vragen, wilt gij daar voorspreker zijn voor mij? Jezus, Jezus, gij kunt heel lang zwijgen, en ach, ik heb het ook niet anders verdiend, maar wilt gij aan mij denken in uw rijk? Jezus van Nazareth, joden-koning, ik zie het wel, gij hebt veel met u zelf te doen, maar ach, bid ook voor mij. Wilt

gij ook voor mij spreken in dat rijk, waarvan hier sprake viel?

De man heeft *volgehouden*.

En dàt bewijst iets anders: Jezus heeft hem *láten* volhouden. Hij wist te zwijgen, en verstoorde de geboorte der gebeden niet. Doch toen eindelijk de bidder zijn ziel geheel had open gedaan, en met zijn schorre stem uit zijn vertrokken mond ten slotte het uiterste woord gewrongen had, en hij niet verder kon, toen sprak de Middelaar van God en moordenaren Zijn verheven woord: amen, ik zeg u, heden zult gij met mij in het paradijs zijn. En hieruit weten wij, dat niet slechts Jezus' koningschap, doch ook de idee van Christus' priesterschapsbemiddeling dit stukgeslagen hart gegrepen hebben moet. Hij heeft de kern ervan aanvaard: gedenk mijner, gedenk mijner.

Dit geloof heeft bergen verzet; het heeft straks een *waarom*-sprekenden voorbidder geloofd en omhelsd. Dit was nòg wonderlijker, dan de erkenning van den *dooden* voorbidder. Want om terug te keeren in[1)] Zijn koninklijke kracht moest Jezus - hij begreep het wel - eerst ondergaan. Neen, niet de lichamelijke, doch de geestelijke dood van den Heiland heeft den man verschrikt, indien hij nog daartoe in staat was. Maar ook voor hem waren bergen te verzetten: hij kwàm in 't paradijs; het vierde kruiswoord heeft hem niet gedood.

Maar nu genoeg van dezen man. Wat komt er van den *Heiland* hier te zien?

Beginnen wij met het *algemeene*: hier uit zich Christus' sterk *geloof*. Christus opent den man het *paradijs* in Zijn gemeenschap. Het *paradijs* - dat is hier de naam voor het leven in gelukzaligheid bij God, zooals dat na den dood hun, die Hem vreezen, wacht. Welnu, de Heiland is verzekerd, dit paradijs te zullen ingaan; ook neemt Hij zich het recht-van-introductie daar. Hij heeft geloof in God, en in zichzelf.

Daartoe is Christus' antwoord *paedagogisch:* het zuivert de onvolkomenheden in den vrager uit. De man *vroeg* iets omtrent het

1) ‘en’; niet: ‘eis’.

koninkrijk; hij krijgt in antwoord een belofte omtrent het *paradijs*. Het *koninkrijk* nu is een ‘instituut’, het *paradijs* een ‘organisme’; het *koninkrijk* is (in de gevallen wereld) veroverde weelde, het *paradijs* is herstel van natuurlijke gratie. Het koninkrijk, - daarin is het menschelijke van Christus verheerlijkt, het paradijs, - daarin is het goddelijke met zijn glans en zegen naar het menschelijke weer teruggebracht. Het koninkrijk van ‘*Jezus*’, - dat staat aan het eind van Christus' middelaars-kamp; maar het paradijs van *‘God’*, dat stond aan het begin van Gods scheppings-uitgang in den wil-tot-vrede. Het koninkrijk (van Jezus, want zoo zegt 't de ‘moordenaar’), dat is de greep *vooruit*, naar 't *einde* aller dagen; het paradijs (van God, want zoo bedoelt het de Heiland), dat is de greep *achteruit,* naar 't oer-*begin* der dagen. Het koninkrijk - dat is de vertooning van Christus aan 't eind. Het paradijs - dat is de verschijning van God aan het begin. En *omdat* dit *woord* ‘paradijs’ naar het *begin* teruggrijpt, naar het begin der *schepping* (dat aan de periode der *herschepping,* der rijks-verovering door ‘Jezus’, is *voorafgegaan*), daarom is ditzelfde woord *paradijs* óók weer een aanduiding van de nieuwe wereld, waarin *God* de vruchten in zal zamelen van Christus' middelaarsdienst. Het paradijs - dat wil straks zeggen: die communie van zaligen en van God, waarin de gemeenschap der hernieuwde menschheid de weelde mag genieten, en den rijkdom, van het zijn bij God in een herstelde levensorde. Het *paradijs,* - dat is dus, zoolang de historie nog niet voleindigd is, de naam, om aan te duiden den *ruststand àchter* de wolken van dat wordende, immer beweeglijke, rijk der hemelen, dat nog zijn worstelingen heeft hier *ònder* de wolken. Toen dus ‘de moordenaar’ vroeg om de voorbede van Christus in Zijn koninkrijk, toen hechtte *hij* zich aan den persoon van *Jezus*. Hij vraagt: gedenk mijner; dat is: geef mij een plaatsje *àchter* u. Maar wanneer Christus hem antwoordt, dan spreekt *Hij* de woorden: *‘mèt* mij’; gij zult *mèt mij* in het paradijs zijn. Niet Christus, doch de eeuwige God is hier de Eerste en de Laatste. Jezus moet ‘minder worden’, God moet ‘wassen’. Zoo stelt zich gever naast ontvanger, Heer naast knecht, die voorgaat naast die in het gelid

loopt in de achterhoede. 'MÈT mij in het paradijs'. Hier *sub*-ordineert de Christus den bidder niet aan zich, doch *co*-ordineert zichzelf met hèm. Broeder, wij zullen samen gaan - tot God. De koning wijkt in Christus terug achter den *knecht* des Heeren; de Middelaar *pronkt niet met Zijn koningskleed;* Hij geeft *al de eer aan God,* die Hem in rechten daagt.

Daarom is ook dit woord een wezenlijk *kruis*-woord. Het heeft den *stijl* van het kruis getrouw bewaard. De Middelaar *is* er, doch is nog in *verberging*. Hij pronkt en praalt niet, eer God Hem zulks uitdrukkelijk heeft toegestaan. Maar op dit uur heeft God met Jezus in rechten te doen. En deze Zijnerzijds verbreekt de wolken, die Zijn glorie bedekken, niet, eer het de tijd is. *'Mèt mij';* niet: *'àchter mij'*, ja - dat is nu wel zeer 'neutraal' gesproken. In dezen zegtrant gaat de Schoonste aller menschenkinderen in vernedering en verberging. Hij spreekt niet van 'gedenken', noch van Zijn aller-eigenst koninkrijk. Hij spreekt zóó effen, en houdt den sluier, dien God om Zijn schoonheid wierp, zóó stevig vast naar de gelegenheid van dezen dag, dat Hij, de generaal, een woord kiest, simpel als de taal van Zijn gemeene voetvolk. Of kan niet elke eenvoudige vrome, die bij genade leeft, *dat zelfde woord* ook zeggen tot ieder ander, van wien hij vertrouwt, dat ook deze Godes is, en dat op éénen dag zij samen zullen sterven? Neen, Christus spreekt hier niet uitdrukkelijk over Zijn priesterlijke voorbede. Ook citeert Hij niet meer Dan. 7:13, gelijk Hij dat - rechtstreeks of indirect - deed voor het Sanhedrin[1)], zich zelf vertoonend als den Zoon des Menschen, die in Zijn kracht zal komen aan de rechterhand Zijns Vaders. Hij bedient zich aan het kruis van een 'vox media'. Hij laat het over aan God, Zijn Zoon te verheerlijken, en zegt den moordenaar precies zooveel als noodig is, om dien man aan Christus, maar vooral aan God te binden en te verplichten in der eeuwigheid.

Hierin blijkt Christus' woord ook weer *gehoorzaam*. Hij heeft buit behaald; en er komt er één achter Zijn zegewagen aan; -

1) Deel II, blz. 122 v.; vgl. Dr J. Ridderbos in 'De Bazuin', 78e Jaargang, no. 31 (1 Aug. 1930).

maar Zijn zegewagen is niet een pronkkoets des Satans voor Hem geworden. Hij heeft niet, om de vreugde over dezen buit, Zijn kruis vergeten, of het rechtsgeding. Hij bracht den buit zóó naar den Vader toe; een geweldig jager, ja, maar dan voor 't aangezicht van Jahwe. Het tweede kruiswoord viel niet uit den stijl; gelijk *elk* ander kruiswoord is het *openbaring* in *verberging*. De *wil* ontwaakt; de *souvereiniteit* verzekert zich van zich zelf; maar wat men voorts te *hóóren* krijgt, och, och, dat is *zóó* nederig, dat mijn àfgeleefde grootmoeder het kan zeggen op haar sterfbed, tot elk verzonken leven, dat met het hare op één dag in Gods naam inschuift in den dood. Het is *zóó ècht verberging*, dat '*Hopende*', die in Bunyan's Christenreize '*Christen*' ondersteunt, wanneer zij samen waden door het duistere water van den Jordaan des doods, het letterlijk kan naspreken, zoo hij wil.

Leert nu van Hem, want Hij is 'nederig en zachtmoedig'. Niet één betreedt het paradijs, zonder dat *Hij* voor elken gast *gepleit* heeft. Hij spreekt nochtans het woord der *gasten,* en niet de taal van *Gastheer,* of van *Paracleet* der gasten. Hij spreekt niet over 't zitten, rechts en links van Hem, gelijk hij elders - binnen de poort - zulks wel gedaan heeft. Hij houdt zich niet als Troonbezetter, doch als een die aanzit '*mèt*' de kleinsten aan Gods disch. '*Mèt* mij, *mèt* mij', gij en ik, wij beiden. O God, Hij weet het nog: Zijn *taal* is naar Zijn plaats: *buiten de poort*. Als God Hem alle sieraad afneemt, zal *Hij* niet pronken met een middelaarskroon. De beeldspraak der gewenning, die zoo rap kan spreken van '*paarlen aan de middelaarskroon*', - Hij heeft zich niet ervan bediend voor de hellepoort. Hij koos geen sieraad voor Zijn kroon, want Hij deed enkel maar Zijn ambt; en heeft geen tijd, den penning om te keeren, en dan te zien, dat de keerzijde van den last de lust is. De trosknecht in de achterhoede van Zijn leger hoore nu scherp naar Hem: die knecht zal op den grooten dag der dagen *precies hetzelfde* zeggen tot den minste van Gods schamelen, wanneer de Anti-christ het vuur voor beiden stookt, of ook, als in een punt des tijds God samen hen zal optrekken naar boven.

O, die in woorden niet praalt, is een volmaakt man. O Christus,

die in *staat* van vloek uw *stand* niet ophoudt, en niet uitdagend pronkt met parelen aan Uw kroon. - O knecht, die het met een *masjaal* gewaagd hebt bij dit kind, dat nauwelijks was geboren in het huis Uws Vaders! Want raadselspreuk, masjaal, is het geweest: het zei genoeg, maar verheelde en verhulde méér dan genoeg; zoo zouden wij het zeggen; wij zeggen graag een vèrsje bij een sterfbed. -

Ja, *heden zult gij met mij in het paradijs zijn;* - nu krijgen wij dat woord eerst lief om zijn verstoken grootheid. Wij hebben eerst lang moeten worstelen, eer wij[1)] iets konden vermoeden van den zwaren gedachtenstrijd, die er achter ligt. Nu komt het '*amen*', groot, energisch, doch de zelfaankondiging van den Archêgos[2)] onzer zaligheid is *zóó klein en in-getogen, als het maar wezen kàn*. Hij is tusschen de paradoxale bergen doorgetogen; klom eindelijk op Zijn hoogte, en sprak Zijn eerste woord: het kon niet eenvoudiger wezen. Waarlijk, dèze mag ons nu vermanen: laat uwe woorden weinig zijn.

Daarom is ook Jezus' tweede kruiswoord *Zijn* behoud èn 't *onze*. Dit laatste beteekent dus 't behoud, alweer, van moordenaren.

Ja, het was *Zijn* rechtvaardiging, gelijk we zeiden.

Indien toch Jezus de groote zelf*verberging* door een òntijdig, *uit* den stijl van Golgotha vallend, majesteitsvertoon had doorbroken, dan had Hij noch den moordenaar, noch zichzelven, noch ons behouden.

Maar nu Hij zich zóó gehoorzaam verborgen blijven liet achter den sluier der vernedering, nu komt Hij daarin tot Zijn heerlijkheid.

En vindt Zijn apologie, *niet in woorden, maar in feiten*.

Want wat dit laatste aangaat, er zijn tijden, waarin *woorden* niet meer in staat zijn, een mensch te verdedigen. Welgelukzalig, die dan door de *feiten* wordt gerechtvaardigd.

Alzóó is heden Christus Jezus door de *feiten* gerechtvaardigd.

Neen, door de woorden niet. Wij hebben immers reeds uitvoerig

1) Zie de voorgaande hoofdstukken; met name dat over het 'amen'.
2) 'Overste(n) leidsman'.

erover gehandeld, dat Hij op Golgotha, onder den helschen hoon, het *recht-van-àpologie* zich zag ontnomen, omdat Hij lijden moest *buiten de poort?* Dit was de eerste lijn van de gedachten. En nu vonden wij zooeven de *voortzetting* van die lijn, hierin, dat Hij, schoon Middelaar, een woord sprak, dat, wèl wat het *bewustzijn* van den spreker betreft, een wònder is, gansch eenig in de wereld[1)], doch voorts, voor wat den *klank* aangaat, zoo *heel gewoon* is: elk, die gelooft, kan 't tot den ander zeggen. Wij verheugden ons erover, tusschen wat in de voorgaande hoofdstukken bleek, en wat ons thans ontmoet, die heerlijke harmonie te vinden.

De gedachte hieraan nu kan ons ook verder den weg wijzen.

In de stille bedachtzaamheid toch, die het tweede kruiswoord kenmerkt, eeren wij een *zuiver reageeren van Christus*' *geest op de rechterlijke casuspositie van het oogenblik*. Gelijk altijd, zoo houdt ook nu elk woord, dat Christus spreekt, *verband* met wat Hem overkomt van Godswege. De Middelaar, hoewel als Middelaar aangeroepen, verzwijgt nochtans geheel Zijn Middelaarsnaam en -eere. Niet wat *Hij* doet, of doen zàl, of doen kàn, wordt nu door Hem verkondigd, doch slechts hetgeen Hem *mèt* den moordenaar overkomen zal. Niet wat Hem van den man voor eeuwig *onderscheiden* zal, doch wat Hij met den man voor eeuwig zal *gemeen hebben,* is 't kort begrip van 't antwoord, dat Hij geeft. Wel is er in Zijn woord een triumfantelijke zekerheid, dat het paradijs Hem wacht, maar deze zekerheid zet juist te sterker ons in verbazing over deze beheerschte zelfverzwijging van Zijn middelaarspositie.

Deze verwondering komt eerst tot rust, als men *ook thans* den Christus ziet, als Middelaar, die ten volle onder den indruk staat van het *rechtsverband* der dingen, en van het *rechtsbestand* van alles, wat Hem hier ontmoet. Christus' middelaarsglorie is in het zingen of het zeggen van haar eigen lof juist *hierom* zoo voorzichtig, zóó *kuisch,* wijl zij in het uur, waarin God Hem Zijn luister afneemt,

1) Het ‘boven-paradoxale amen’, hoofdstuk XIII.

ook *niet ontijdig speelt met een kroon*. Zelfs met een kroon van *woorden* niet.

O, wonderlijke, mystieke verwarring, vreemd vertoon: ze wisselen, ze ruilen hunne wisselkleederen: de Zaligmaker, èn de man, die als een brandhout uit het vuur gerukt is! Zie toe: de moordenaar van *zijn* kant hoopt, dat Christus *voor hem pleiten* zal, getuige voor hem wezen zal bij God. Maar Christus Zijnerzijds draagt dien moordenaar als *Zijn* getuige-ter-verontschuldiging in den hemel voor, Hij presenteert den man vrijmoedig.

Dit verwondert u toch niet?

De knechtelijke ziel van Christus Jezus heeft de weldaad van een *goeden getuige* niet versmaad. Zijn volkomen *onderwerping,* in merg en been en nier, aan de dwingende logica van het *gezag*-voerend feit, dat Hij *reëel* de *aangeklaagde* is, de ééne uit het gansche heelal, geeft zich juist hierin bloot, dat Hij dan ook het *hebben van een getuige niet versmaadt,* indien deze getuige Hem rechtvaardigt door de *feiten*. Zou Hij daarover niet als een kind zoo blij zijn? Och - als Hèm dat niet *blij maakt, dan speelt Hij maar een rol:* het luistert hier weer o zoo nauw.

Zie nu: die man daar in zijn schamele ellende, en nochtans gast welhaast van 't paradijs, - hij *is* toch inderdaad een getuige '*à décharge*' voor onzen verklaagden Advocaat en Paracleet, onzen grooten Getuige, Christus Jezus. Had Hij geen recht-van-apologie? Maar laat dan maar de *feiten* spreken, zoo Hij Zijn mond moet breidelen: hier is nu eens een man, die in brand heeft gestaan van *dezelfde problemen,* die Judas Iskarioth tot in den geestelijken vuur-dood dreven. Doch zie nu de uitkomst. Terwijl Judas zich verhardt, en in zijn stommen dood - misschien op 't zelfde oogenblik - Christus als machteloozen verlosser verklaagt bij God, daar schaart die 'moordenaar' zich als getuige aan den anderen kant. En komt verkondigen, dat Jezus van Nazareth niemands ongeluk, niemands verderf, niemands ellende is.

Het verwondere niemand, dat wij hier nog van Judas spreken: wij 'halen' hem niet 'uit zijn graf', want hij tuimelt juist erin;

en - God ziet de kruisen *vlak naast* de plek staan, waar dat met Judas gebeurd is. Reeds hebben wij[1] ervan gehandeld, dat op den dag van Christus' dood het rechtsgeding omtrent Christus Jezus beroering bracht ook in de wereld der afgescheiden zielen. De ziel van Judas trad op éénen dag mèt die van Jezus uit de zichtbare wereld over in de onzichtbare; en over de verwikkelingen van het aardeleven wordt in die laatste *onfeilbaar* vonnis gestreken. En onmiddellijk.

Nu is hier echter nog een *derde* ziel: heden zal zij met Jezus in het paradijs zijn. En ook die derde is om Christus zeer beroerd geweest. Het is de ziel van dezen biddenden bandiet, dien verbrijzelden opstandeling.

Terwijl nu eenerzijds, *ook voor Christus' eigen besef,* de Heiland *wòrdt* geconfronteerd met den dooden Judas, daar kan Hij nu van Zijn kant Judas met dezen bekeerden moordenaar confronteeren, coram Deo, voor den grooten, witten troon, om welken men de *zielen ziet* als levend of niet levend (Op. 20:4, 5, 11).

Tusschen Judas en dien 'moordenaar' was *overeenkomst* en *verschil*. De *overeenkomst* is, dat zij beiden zich aan Christus hebben gestooten. Judas deed dat op den duur, en de ander op het eerste gezicht[2]: een Messias aan het kruis.... Bovendien hebben beiden - en dàt is het nu juist, wat ons deze twee bij elkander doet brengen - hun levens-probleem gemaakt van het *koninkrijk van Jezus*. Judas is met dat vraagstuk van Jezus' koningschap bezig geweest, en deze 'moordenaar' ook. Het spant beider laatste uren, en doet hun veel geweld. Daar komt nog bij, dat beiden met het '*koninkrijk*' bezig zijn, ten koste van het '*paradijs*'. Het *koninkrijk,* d.w.z. de dadelijke, zichtbare, uiterlijk-effectieve macht, het stevig instituut, het opgelegd geweld[3]; - dàt is het, wat Judas

1) Deel II, blz. 226-249, vooral blz. 232-238.
2) Beide moordenaars smaadden (bl. 256, 300, 305, noot 1).
3) Het gaat niet aan, hier zoomin als elders, het begrip 'koninkrijk', voor zoover het Nieuwe Testament daarvan spreekt, te stellen *tegenover* het begrip, 'keizerrijk', en dat dan in dezen zin, dat '*koninkrijk*' zou beteekenen de vrije organisatie van menschen, die door cultuur, geboorte, ras, belangengemeenschap op elkander aangewezen en zonder druk van boven af naar elkaar toegegroeid zijn, terwijl dan '*keizerrijk*' zou wijzen op uiterlijk geweld, dat kunstmatig eenheden schèpt en dwingt, ook waar zij niet uit natuurlijke levensverbanden opkomen; de usurpatiegedachte dus. Immers, de grieksche taal gebruikt het woord *koning* ook voor de strengste despoten, de tirannen, de wereldveroveraars.

interesseeren zou, waarnaar hij snakt, dat hij liever ‘heden’ dan ‘morgen’ ziet optreden. Doch ook de gehangen bidder heeft het in zijn laatste woorden[1)] almaar over een *koninkrijk*. Laatste woorden zijn zwaar geladen; òf dat *koninkrijk* hem ook dwars zit! Doch Judas, zoowel als die gekruisigde, hebben over het *paradijs,* en over de idee daarvan, blijkbaar minder sterk nagedacht. Judas ‘trok’ liever geen ‘wissels op een andere wereld’, zooals men dat dwaselijk zegt; hij nam Jezus kwalijk, dat deze naar die ‘andere wereld’ telkens weer verwees, en alle problemen daarin ‘opbergen’ wilde naar het scheen. En die ‘moordenaar’? Nu, die heeft blijkbaar evenmin in 't klimaat van 't paradijs geademd. Ook hèm kon ‘de andere wereld’ maar niet grijpen. Er lag dan ook een stille *tegenspraak* in Jezus' benedictie voor hem opgesloten. Hij rekte zijn hals uit naar een *rijk*, en kijk, hij stáát voor de grens van het *paradijs;* en dat was hem nog nooit zoo opgevallen; eerst Jezus' fijngekozen woord brengt hem aan 't denken. Zeg zelf, is er geen *overeenkomst* tusschen die beiden, en tusschen hun vraagstelling?

Overeenkomst tusschen hen beiden lag ook hierin, dat Christus hun *tégenkwam,* omdat Hij dit mòest doen. Evenals Christus den moordenaar tegensprak - zie boven - zoo heeft Hij óók Judas tegengestaan. Hij heeft, in *déze* wereld optredend, en in *déze* wereld *God als God handhavende,* aan Judas toch niet verzwegen, dat men *déze* wereld nimmer recht kan *zien*, noch recht kan *zetten*, zonder vooropgaande binding aan Gods heilige orde, die in *déze* wereld nog worstelen moet om zich in te wringen in den chaos, maar die *àchter de wolken* reeds een heils-staat van paradijs-schoonheid geschapen heeft. Dat men bij het *rijk* slechts uitkomt, als van het *paradijs* de tocht wordt aangevangen. Voor Jezus Christus was er dus *geen tegenstelling* tusschen ‘deze wereld’ en het ‘paradijs’; want over beide wil God zich uitbreiden, beide straks

1) Het gebruik van dat woord (‘koninkrijk’) krijgt temeer beteekenis, indien wij het *spreken* van den man opvatten als een al-maar-door spreken, (vgl. bl. 306).

met elkaar vereenigen, in beide gediend worden. Maar Judas had van *zijn* kant een tegenstelling tusschen deze twee 'werelden' *gemáákt*. Hij kende slechts twee typen: *zeloten* voor het *rijk,* òf *idioten* van het *paradijs*. Wij spelen niet met woorden hier; want 'idioten'[1] beteekent hier zooveel als 'ambteloozen, nietsdoeners, nietsnutten'. Zóó zag nu Judas de dingen. Wie voor het RIJK vocht, had '*vandaag*' met een *paradijs* niet meer te doen; want het *rijk* vorderde *actueelen* en *zichtbaren* arbeid, hier *beneden*. Maar de dwepers, die van een *paradijs* kweelden, lieten den actueel-productieven arbeid los, en werden zoo tot idioten, aldus sprak Judas Iskarioth. Dat *rijks*burgers kolonisten van het *paradijs*[2] zich konden voelen, en daaraan hun prikkel tot rijksarbeid beneden konden ontleenen, begreep hij niet. En zóó als Judas nu, heeft ook de moordenaar gedacht, en ook geléefd. Is hij inderdaad een revolutionair geweest, dan spreekt dit nog des te sterker. En zoo zijn ze allemaal *gebotst* tegen Jezus, en deze ging in tegen hèn. Een kort begrip van wat Hij *tégen* Judas in drie jaren in te brengen had, ligt in Zijn antwoord aan den biddenden recruut, die dienst bij Hem wil nemen. Door beiden - Judas en den ander - is de *rijks*-kwestie gesteld; dit vraagpunt wordt niet van de agenda afgevoerd; maar de *paradijs*-kwestie gaat toch *voorop,* zegt Jezus. En dit was nu Zijn *tegenspraak*. Ze nam haar sterke consequenties. Want Judas en die ander, ze zagen àl maar op de hand en op den mond van JEZUS van Nazareth. Die JEZUS moest de groote *daad* verrichten. HIJ moest historie maken. Maar JEZUS treedt terug voor GOD. Mijn zoon, geef *God* de eer. Hij stelt Zijn antwoord op: God zelf wordt daar verkondigd als het *einddoel* aller dingen, en ook als eerste Aanvang, en als de Maker der historie. Want in het wordend RIJK treedt Jezus ÒP, doch in het voltooide paradijs treedt Jezus AF (1 Cor. 15:24, 28). En dàt heeft Judas niet verstaan; hij heeft er geen geduld voor willen hebben. Dat Jezus in de zicht-

1) Uit de grieksche taal (ook van het N.T.)
2) 'Onze wandel - ons politeuma - is in de hemelen; waaruit wij ook den Zaligmaker (Zijn "komen" vandaar "in" Zijn koninkrijk: zie bl. 307, noot 1) verwachten' (Filipp. 3:20).

bare wereld gaat staan *naast de eenvoudigsten,* dat Hij de taal van ‘Hopende’ spreekt in kritieke, grond-leggende, momenten, dat Hij (gelijk Hij hier den moordenaar zegt) met *de ongewapenden* in het *paradijs* gaat, en alles naar den *Váder* wendt, dat juist heeft Judas zoo doodelijk geërgerd. En dàt werd heden ook den ‘moordenaar’ als onverteerbare, harde, waarheid te verteren gegeven. *Of* er tusschen beiden ook overeenkomst is! Wij zien het probleem van Judas in den moordenaar terugkeeren. Het stomme verwijt van Judas tegen Jezus houdt niet op. De man gaat zich verhangen; maar zijn klacht zit nog in de lucht, opnieuw, hier bij het kruis. Die man wil maar niet dood; zijn demon schijnt in een gekruisten bandiet gevaren, en de man heeft er een brok van in de keel. Het rijk, o God, het rijk. Een vroege catechisatieles en nu die late *Jezus!* Maar past die Jezus wel op catechisatielessen? Hij praat van paradijzen.... En 't is, of Satan, die Judas achterna gezeten heeft, en nu aan hèm zijn werk ten naastebij volbracht heeft, thans nog met Judas' waanzin dien moordenaar wil enten, *opdat hij met het probleem van Judas den Heiland nog verzoeke*. En anders koppig zich van dezen onwezenlijken paradijsgast af moge wenden, stom en verbeten, gelijk de man van Karioth.

Nu brandt er een vraag op de lippen.

Zal inderdaad de Satan *naast Judas dien moordenaar stellen?* Zullen er op éénen dag in het rijk der schimmen *twee* getuigen opstaan in 't gericht *tégen* den Nazarener?

Neen, dat zal niet.

Want tusschen Judas en den moordenaar gaapt tóch een afgrond.

De overeenkomst tusschen deze twee was groot; maar het verschil oneindig groot.

Want Judas heeft zich met zijn vragen in zichzelf besloten, en is gestikt in de door hemzelf bedorven lucht. Maar die ander is *tot Jezus gegaan*. Wat hij van de messiaansche idee verstond, dat heeft hij *gebruikt*. Zijn *problemen* waren dezelfde, maar zijn *houding* was anders. O ja, ook hij heeft - vooral, wanneer het

waar is,[1] dat ook hij eerst gesmaad heeft, - ook hij heeft moeten worstelen met de idée van een koninkrijk, dat *over een kruisheuvel* zijn eigen Souverein zag gaan. Maar het vraagstuk heeft hem niet verteerd. Wat den mensch verteert, dat is niet eenig denkprobleem, doch slechts zijn niet-gelooven.

En nu komt tusschen deze twee het principieele verschil naar buiten, in de vruchten. Judas wilde *dadelijk,* '*heden*', zien wat hij begeerde. Zijn morgenleus was: 'ik wil *heden,* Jezus, in uw *rijk* zijn'. Maar hij krijgt *heden* niets, en morgen, - ach, laat ons van morgen nu maar zwijgen. Doch deze laat-komer, die, anders dan Judas, geduld had tot op een verre toekomst - want hij zag Jezus' koninkrijk eerst later, láter komen[2] - *hij* krijgt zijn loon reeds *heden. Heden* zult gij met mij in het paradijs zijn. - -

Dit is dan nu de apologie van Jezus Christus. De *feiten* spraken over Hem àfdoende taal, ook in het uur, waarin Zijn *gedachten* waren gebonden, mèt Zijn woorden en daden. De levende historie, zij rechtvaardigt Hem in elke complicatie. Daar traden *twee* getuigen op in 't postletaal gericht. Den één, dien Judas, zou men nog 'sympathiek' kunnen noemen. Maar voor den ander heeft geen nuchter mensch crediet. Die Judas heeft tenminste nog drie zware jaren voor Jezus doorgeworsteld; en ànderen heeft hij veel gegeven van wat hij zelf bezat[3]. Maar och, die moordenaar, hij had alleen maar wat gevraagd voor *zich;* en voor een ander had hij geen tijd en plaats gehad, tenminste in het rijk van - Jezus. Doch in de wereld, waar de paradijswet weer hersteld is, en waar de orde Gods zich 'zoo maar' heel naief ontplooit in de doorschouwde feiten, *dáár* zal de 'sympathieke' Judas een valsch getuige blijken, en die affreuze moordenaar als waarachtig getuige ontvankelijk zijn verklaard.

Veel goeds zal hij van Jezus daar nog zeggen.

Want Jezus Christus heeft *dezelfde zonde* gezien, in Judas en in hèm. En heeft in beider oogen *hetzelfde* aanvankelijk beteekend.

1) Zie boven, bl. 256, 300, 305.
2) Zie boven, bl. 301/2.
3) Vgl. deel I, bl. 162.

En heeft aan beiden *hetzelfde* Woord bediend. En heeft tot beiden *dezelfde* tegenspraak gericht. Maar zie, de één, die Hem bij God als *ijdelheid* verklaagt bij 't openen der boeken, is slechts door eigen onwil ledig bij Hem weggezonden; een ambtelooze, idiotes[1)] tegen wil en dank, voor 't eeuwig paradijs-rijk. Doch deze andere, die den Christus uit liet spreken, en die zijn ziel aan Hem heeft *overgegeven,* is door dienzelfden Heiland voor eeuwig behouden: ambts-drager met een kroon in 't rijk, dat paradijs geworden is na Christus' wederkomst.

Zoo trad Christus de paradijspoort binnen. Zijn pleit was in de zichtbare wereld niet op te lossen in termen, die van menschen waren vastgelegd. Maar in het paradijs begrijpt men Hem zóó. Hoor, hoe Hij blijmoedig Zijn stem verheft, een glans van blijdschap in Zijn oogen. Amen, *wij samen* straks naar het paradijs. Daar is geen woord te veel bij, en ook geen woord te weinig. Een *engel* sterkte Hem in Gethsemané, maar liet Hem weer alleen. Een *mensch* komt nu op Golgotha, een getuige, die *met Hem mee gaat* straks, en onder engelen goede woorden spreken zal van Jezus Christus. De Advocaat van alle zielen is om die gave dankbaar. God, die *de nederigen* vertroost, heeft scherp op Hem gelet, of Hij zóó nederig was, dat Hij zich troosten liet door de komst van dezen brekebeen. Nu, - Hij *is* verheugd, want bij Hem is nog de eenvoudigheid des harten. Spreek op, broeder-stotteraar, spreek recht en ferm, en zeg veel goeds van Jezus. En wees voor engelen niet verlegen; laat dit maar over aan Hèm. Wat u betreft: de engelen zijn zeer begeerig, in uw hart te lezen. Geef in het paradijs uw simpel getuigenis over den Menschenzoon. Ze zullen daar dadelijk concludeeren, dat deze Jezus niemand kwaad gedaan heeft, dat Hij alleen maar het Woord verkondigd heeft, en voorts de grondwet van het wereldleven niet heeft verwrikt: de constituante van het *welbehagen*.

Maar nu - wat ons betreft: wij kunnen daar niet bij zijn, als

1) Zie bl. 316.

in de wereld achter de wolken de boeken opengaan en Judas door den streng-constitutioneelen vorst, dien hij - rebel - versmaad had, geconfronteerd wordt met den moordenaar.

Wat zullen wij dan doen ter stichting?

Wij zullen lezen in Zijn *Woord,* en aan ons zelf belijden, dat hier onder de wolken alles onzeker blijft, tenzij we Hem dan maar gelooven op Zijn woord.

Ja, *laat Zijn spreken los, en alles blijft onzeker*. Een gebed, dat niet als gebed te bewijzen is. Een bekeering, die niet van verharding principieel te onderscheiden is met menschelijke bewijsgronden. Een belijder, die wel eens de brutaalste egoïst kon wezen. Een verkiezing, die haar object op dat andere object van verwerping maar al te veel laat lijken. Dat alles is de *buitenkant*. Wie zou *bewijzen, langs eenigen anderen weg dan dien van Christus' eigen woord,* dat de ééne moordenaar van den anderen in wezen onderscheiden is? *Neem Jezus uit het midden weg,* en de twee buitenste kruiselingen worden dadelijk familie van elkander, en blijven het ook, en ontzeggen even koppig aan Jezus het recht, zich uit zichzelf te verklaren. Denk Jezus' woord weg, of geloof het niet onvoorwaardelijk, - en de drie kruiselingen zijn samen één lugubere sociëteit van den dood, een steriel college van wartaalsprekers.

Maar - *begin van Jezus' woord uit,* en laat het licht van *Hèm* op àllen vallen, en ineens hangt Christus richtend tusschen de levenden en de dooden, tusschen de verkorenen en de verworpenen, tusschen geloof en ongeloof, tusschen bekeering en verharding.

En zoo is het weer Zijn Woord, maar dit dan ook *alleen,* dat het verbloeden van die drie ons niet laat zien als een knooppunt der natuur *binnen* den omtrek van den vicieuzen cirkel van het keer-weer-spel van dood en leven, recht en onrecht, zelotisme en idiotisme, doch als een knooppunt in het weefgetouw van God, waaruit Hij straks de draden haalt van eeuwige verkiezing en eeuwige verwerping.

Want het troostende woord van Jezus is wel wat meer dan zachte muziek van natuurlijke liefde. Hier is wat Calvijn genoemd heeft het mysterium tremendum: verborgenheid om-voor-te-beven.

Niemand heeft ooit God gezien, maar de eeniggeboren Zoon Gods, die naar een moordenaarshart zich buigt, die heeft ons God verklaard, en God daarin *herkend*. Heere, ga uit van mij, want ik ben een zondig mensch. Blijf bij ons, Heer, want de avond is gedaald; het wordt hier donker van rondom. Gedenk mijner, Jezus, nu Gij in Uw koninkrijk gekomen zijt.

> Als een schamel bedelaer, arm en beroyt,
> Come ic tot u heel van duechden naect.
> Tgoet, dat ghij mij verleent hadt, heb ic verstroyt
> En deerlijc verquist; maer, want ghij noch noyt
> Ghebreckelijcken bedelaer en ghebraect,[1)]
> Soe en ben ic, u biddende, niet misraect;[2)]
> In ghenaden en muecht ghij niet zijn verrijct.
> Den biddenden moordenaer ghij niet en verstaect.[3)]

Hij zal hooren, en spreken tot Zijn kleinen: *mèt* u. Zij, antwoordende, zullen zeggen: *àchter* U. Ja, een voorzetsel is een lastig ding in den mundus sensibilis en intelligibilis; mijn catechismus weet er alles van, maar komt er ook al niet uit.[4)] Het hòeft ook niet, want Hij denkt voor mij, voordat Hij in Zijn koninkrijk gekomen is.[5)]

1) Uw hulp weigerdet.
2) Op den verkeerden weg gekomen.
3) Verstoottet. Het geheel van Anna Bijns.
4) Zondag 13 (eerstgeboren Zoon, Hij vóór ons, en ook onze Heere, en wij toch ook Gods kinderen, Hij mèt ons.
5) Over de zelf-openbaring van Christus in de behoudenis van den ‘moordenaar’ spraken we ook reeds zijdelings op bl. 141, 142. Hoewel de daar gegeven opmerkingen verband houden met wat in de voorafgaande hoofdstukken behandeld is, komen we er hier niet meer op terug.

Hoofdstuk XV. Christus zich substitueerend.

> *En bij het kruis van Jezus stonden Zijne moeder en Zijner moeders zuster, Maria, Klopas' (vrouw), en Maria Magdalena*.
> *Jezus nu, ziende (Zijne) moeder*, *en den discipel, dien Hij liefhad, daarbij staande, zeide tot Zijne moeder: Vrouw, zie, uw zoon!*
> *Daarna zeide Hij tot den discipel: zie, uwe moeder! En van die ure aan nam de discipel haar in zijn (huis)*.
> JOHANNES 19:25-27.

MARIA BIJ HET KRUIS.

Zóó leiden velen, vooral onder de aesthetische naturen, hun hoofdstuk, hun rede, hun preek, in, wanneer zij hun gedachten geven naar aanleiding van den tekst, dien wij hierboven lezen.

Nu, zij kunnen zich beroepen op oude getuigen. Het klassieke:

> Stabat mater dolorosa
> Iuxta crucem lacrimosa,

heeft de figuur van de bedrukte moeder aan het kruis, aan wie het zwaard door de ziel gegaan is, reeds van oude tijden af, in de kerk tot middelpunt der ‘meditatie’ gemaakt. En in later tijd heeft het niet ontbroken aan poëten, ook niet aan homileten, die den geest van dit ‘Stabat mater’ in zich hebben voelen branden (indien ook ‘brànden’!) en in gelijken zin geschreven of gesproken hebben. Wie kent niet Vondel's ‘Kruisklaght der zalige Kristmoeder en Maaght Maria’:

Jesus nat bekrete Moeder
Stond bij 't Kruis daar ons Behoeder,
Haar beminde Zoon, aan hing:
En haar docht, terwijl ze steende,
Hem betreurde en druckigh weende,
Dat een zwaart door 't harte ging.

Och! hoe druckigh, hoe vol rouwe
Was die zegenrijckste vrouwe
Moeder van Godts eenigh Kint?
Die, uit een weemoedigh harte,
Bevende aanzagh al de smarte
Van haar vrucht, bij Godt bemint.

Och! wien zou in 't hart niet snijden,
Zoo hy in dat deerlick lijden,
Kristus lieve Moeder zagh?
Och wie zou zich niet bedroeven,
Zagh hij 't hart beklemt van schroeven,
Om den Zoon, die 'r onder lagh?

Inderdaad, - het tooneel, waarop de bijbel Christus met Zijn moeder en verwanten samenschikt, beweégt. De dramatiek is prachtiger dan ooit.

Alleen maar - *in ons geval is het ons daarom niet te doen*. Want niet de mater lacrimosa, maar de filius lacrimosus; niet Maria's moedersmart, doch de ellende van haar Zoon, Gods Zoon, haar Heer, is het, die ons hier allereerst verkondigd wordt, en ook moet zaligmaken. Zoodra wij Maria en haar smart in het middelpunt plaatsen van onze gedachten, hebben wij den Zoon beleedigd; en daarmede - gelukkig! - ook haarzelf. *Niet* het feit, dat de mater dolorosa daar stond, doch dat de Christus dolorosus daar hing, verkondigt, spreekt ons aan. Niet het feit van Maria's zwijgen en - *heengaan*, doch het àndere Christus' spreken en zenden en - *blijven*, is ons een oorzaak van verlossing.

Wij willen dan ook heden in het woord, dat Christus sprak tot Zijn moeder, en tot den discipel, dien Hij lief had, weer onzen *Middelaar en Borg vinden;* zooals wij Hem àltijd trachten te zien, heel dit boek door. Wij kunnen ons niet vinden in de bewering van een overigens over Christus' lijden met liefde schrijvenden auteur, die, toekomend aan dit derde kruiswoord, opmerkt: ‘was het eerste woord, dat Jesus sprak aan het kruis, door Hem gesproken *als Middelaar*, het tweede *als Zoon Gods*, dit sprak Hij als *zoon des menschen*, die zorg draagt voor zijn nagelaten betrekkingen’[1]. Wij hebben tegen deze poging tot nadere onderscheiding van ‘de kwaliteiten’, waarin Christus Zijn kruiswoorden gesproken zou hebben, in het algemeen reeds bezwaar. Immers, wij gelooven, dat Christus *àl* Zijn kruiswoorden sprak èn als Middelaar, èn als Zoon Gods, èn als Zoon des menschen. En tegen de bewering, dat in het *derde* kruiswoord dan in meer *specialen* zin Christus als mensch onder de menschen naar voren treden zou (het menschzijn dus *‘op den voorgrond’* plaatsend), hebben wij óók onze bedenkingen. Vooreerst is het, in het algemeen gesproken, een exegetische en dogmatische misgreep, Christus aan het kruis zich te laten wenden tot Zijn moeder, met het gezicht naar het terrein van het ‘natuurlijke leven’, doch met den rug naar Zijn ambts-terrein. Het terrein van het natuurlijk leven *is* tot in de uiterste hoeken *ambtsterrein* voor Christus. Bovendien is de argumentatie zelve, zooals zij in de enkele geciteerde woorden reeds te verstaan gegeven wordt, voor ons besef onjuist. Christus wordt gezegd zorg te dragen voor Zijn *‘nagelaten betrekkingen’*. Maar dat is toch niet juist? Immers, Hij had méér ‘betrekkingen’ dan Zijn moeder alleen. Vervolgens blijft men zoo staan vóór de vraag, waarom Christus, *als het hierop* aankomt, eerst thans dit werk der voorzorg doet, en niet eerder?[2] Of - hoe vreemd het klinke - later?[3] Christus *wist* toch immers, dat er van definitief ‘nagelaten

1) P.G. Groenen, a.w. bl. 498.
2) Johannes was in de paaschzaal; over de begrafenis is ronduit gesproken (zalving).
3) Na de opstanding; het afscheid op Goeden Vrijdag is (als men in zulke dingen, het essentieele ziet) voorloopig; en bij de hemelvaart definitief.

betrekkingen' kwalijk te spreken viel? De Vrijdagavond was nabij, de Zondagmorgen brak haast aan, en op dien Zondagmorgen zou Christus wederom *léven*. En, al zou dan ook ná die opstanding Zijn verhouding tot menschen en wereld volkomen anders zijn, er zou toch nog tijd genoeg blijven, om te zorgen voor Zijn moeder, en dan in alle rust en verhevenheid? Werkelijk, wanneer men Christus' woorden, tot Maria gericht, in hun bedoeling meent uitgeput, althans gepeild te hebben, in boven aangeduide wijze, dan blijven er toch eigenlijk nog vragen genoeg over[1)].

Neen, - in de historische feiten, zooals zij zich voordoen, en deze dan weer juist in hun nuchtere realiteit, komt onze Heiland ons tegemoet. Ons allen. *Wij* zijn Zijn 'betrekkingen', als wij den wil Zijns Vaders doen. Hij zoekt Zijn *kerk*, ook nu, Zijn kerk en bovenal Zijn God.

Oók moet men de historische mededeeling van Johannes niet bederven, of vervlakken, door er een *allegorisch* spel mee te spelen. Sommigen doen dat. Daar zijn er b.v., die *Maria* teekenen als type van het trouw gebleven Israël, nader als 'de moeder van de christenheid', Maria, in de worsteling, waarin zij heden gewikkeld is. En in *Johannes* zien ze dan het type van de nieuwe christenheid zelf. De conclusie ligt straks voor de hand: 'Maria' en 'Johannes' moeten elkander vinden: het trouw gebleven Israël, en de nieuwe christenheid, moeten elkaar de hand geven en tot elkander komen te staan in de relatie van moeder en zoon[2)]; 'Hij is onze vrede, die deze beide één gemaakt heeft'....

Eén stap verder, - en men kan het verhaal ook 'gebruiken', om een handreiking tusschen roomsch-katholicisme en protestantisme te bepleiten; zooals dan ook werkelijk gebeurd is[3)].

Evenwel, dit alles blijve verder rusten. Niet Maria, doch Christus willen wij zien. Ook Maria kan in den grond enkel maar *ontvangen,*

1) Billijkheidshalve vermelden wij nog, dat genoemde auteur in zijn verdere explicatie van Christus' woord dan ook veel breeder gezichtsterrein betreedt, dan men in de boven geciteerde woorden afgezet vindt.
2) Niebergall, Praktische Auslegung des Neuen Testaments, 254; Holtzman, aangehaald bij Groenen, 501.
3) Waarmee van *ònze* zijde allerminst gezegd is, dat deze twee tot elkander staan in dezelfde verhouding als Israël en Christendom.

met ons mee. Heden mag zij niet eens met *hèm daar* in het paradijs zijn; de Zoon staat het haar niet toe.

Nu treft het ons al dadelijk, dat Christus, als Hij Maria aanspreekt, daarmee een *selectie* doet. Zijn moeder was niet de eenige, die stond en toezag. Behalve Maria worden ons ook als aanwezig vermeld: de zuster van Zijn moeder, Maria, de (vrouw) van Klopas, en Maria Magdalena[1)]. Het was dus een heele familiekring, die daar bij het kruis stond. Vier vrouwen: 1e Jezus' moeder, 2e Salome (zuster van Maria, tante van Jezus), 3e Maria (vrouw van Klopas, en, daar Klopas broeder van Jozef was, eveneens ‘tante’ van Jezus, gelijk Jozef ‘vader’ van Jezus was voor de wet), 4e Maria Magdalena. Een kleine groep, doch ‘vertoonende’ alle familie-banden. De lichamelijke moeder (Maria), en tante (Salome). De tante naar de wet (Maria van Clopas) en - de intieme van den Geest, Maria Magdalena, die ‘den wil des Vaders’ leerde ‘doen’. Voorts zijn er nog meer van de familie geweest. Uit andere gegevens van de evangeliën toch blijkt, dat de familie-kring vrij ruim vertegenwoordigd was. Johannes zelf was er ook; Salome en de andere tante zijn reeds genoemd; verder waren er veel vrouwen, die Jezus van Galiléa af gevolgd waren, en Hem gediend hadden, en - de

1) Er is onder de exegeten verschil van meening over de vraag, wie eigenlijk precies hier bedoeld zijn. De *zuster van Jezus' moeder* is volgens velen dezelfde als *Maria van Klopas*. Maar in dat geval hebben twee zusters beide denzelfden naam gedragen (Maria). Dit drijft (nevens andere overwegingen) anderen tot een zeer breede rij van onderstellingen ten aanzien van de identiteit van Maria (vrouw, of zuster) van Klopas, en de familierelaties in het algemeen. Wij volstaan hier met verwijzing naar Groenen, a.w. 491-494, en sluiten ons aan bij Dr S. Greijdanus, art. Salome, in ‘Chr. Encycl.’ (zie beneden) en bij Dr C. Bouma (Korte Verklaring der H.S. ‘Evangelie van Johannes’, bl. 232), als hij zegt: ‘Het is niet waarschijnlijk, dat Joh. drie vrouwen noemt. Dan droegen beide zusters denzelfden naam. En het komt geheel overeen met Johannes' streven naar anonymiteit voor zich en zijn familie, dat hij de zuster van Jezus' moeder niet met name noemt. Want uit vergelijking met Matth. 27:56 en Mark. 15:40 blijkt, dat de moeder van Joh. bij het kruis stond, dat zij Salome heette, en, daar ook Joh. behalve zuster van Jezus' moeder was. Jezus en Johannes waren neven. Volgens Hegesippus Maria, de vrouw van Klopas, dus een tante van Jezus. Dan is het één familie, die daar staat met Maria Magdalena bij het kruis. Er hebben daar dus vier vrouwen gestaan.’

uitdrukking van Lukas 23:49 is zoo ruim mogelijk - al Zijn bekenden stonden van verre. En nu treft het ons, dat de Heiland van al die personen niemand bizonder aansprak, dan alleen Zijn moeder en Zijn discipel-in-intiemeren-zin: Johannes. Dezen laatste dan nog alleen, voorzoover hij met Jezus' moeder voortaan in relatie werd gezet. Anderen uit den kring van familie of bekenden heeft Christus niet aangesproken. Ook vinden wij geen woord van Hem vermeld, dat voor hen gezamenlijk bedoeld kan zijn. Dus is het spreken van Christus tot Zijn moeder van bizondere beteekenis: het doet een souvereine *keus*.

Dat treft te meer, omdat het het *laatste* woord is, dat Christus in vernedering gesproken heeft tot menschen. Alle nog volgende kruiswoorden spreken slechts over Hemzelf.

Dus is dat het laatste woord, waarin de Christus-in-vernedering de *menschen* zoekt, en aanspreekt, een zoeken van, en een spreken tot Zijn *moeder*. Hij is ook hier *gehoorzaam*. Het laatste woord, waarin de Christus het gebied van de *tweede* tafel der wet met name betreedt (het terrein van den naaste) is gericht tot haar, die, naar het *eerste woord* dier tweede tafel, ook de eerste aandacht *verdient*, gelijk ze die naar de natuurlijke levensorde heeft *gehad*. Zijn drie-en-dertig-jarig leven van wetsvervulling wordt heden getypeerd en goed voor God en mensch bevonden. Zie, hoe Hij naderbijkomt. Zijn eerste drietal woorden raakt de *menschen*. Hij begint bij de versten (de vijanden), vervolgt bij Zijn vrienden (den moordenaar) en eindigt bij de moeder, die in de tweede tafel voorop was gesteld door God (want de vader Jozef schijnt reeds gestorven te zijn geweest). Heilige orde: deze doet den naaste recht! Toen kwam Hij - denk maar aan het vierde kruiswoord - naar de *eerste* tafel van de wet. Hij kwam tot God en heeft geen andere goden voor Gods aangezicht, ook al berooft God Hem van alles. Dit zich-òpworstelen van Christus vàn de tweede, naar de eerste tafel van de wet, dit profetisch-knechtelijk accentueeren van de eerste woorden van de beide tafelen, is ons een nieuw bewijs van Zijn gehoorzaamheid, en van Zijn trouwen dienst aan God en aan Zijn moeder. ‘Die zijn broeder, zijn moeder, niet lief heeft, die hij

gezien heeft, hoe zal hij God liefhebben, dien hij niet gezien heeft?'

Reeds is hiermede de schifting, waarvan wij boven spraken, gereedelijk 'verklaard', voor zoover wij menschen hier iets 'verklaren' kunnen. Christus heeft in zekeren zin tot Maria 'pro omnibus' gesproken: háár voor hen allen. Niet, omdat die moeder 'moeder van de kerk' moest worden; want de kerk heeft geen moeder, zij heet zelf Zijn bruid, en heeft voorts een hoofd, een vader, een koning. Een moeder heeft zij niet; zij moet zelf 'moeder' worden (Gal. 4). Het was ook niet, omdat Christus, door Zijn moeder aan te spreken, de '*natuurlijke*' verhouding, waarin Hij tot haar stond, wilde eeren als de *voornaamste* relatie, waarin Hij ooit kon staan tot eenig menschenkind. Straks hopen wij te zien, dat Jezus juist hier het natuurlijke ondergeschikt[1)] maakt aan het geestelijke, dat Hij het daaraan *dienstbaar* stelt, en de verbànden van het bloed subordineert aan de verbònden van den Geest. Christus laat Maria niet naar voren treden als *eerste* onder de vrouwen, *omdat* zij Zijn moeder is geweest, alsof daarmee nu alles van haar dienst en van Zijn dienst gezegd was. Want - nog eens - wij hopen te zien, dat Zijn woord tot Maria *onderdeel* is van dit onverzettelijke en onverwrikbare Woord-en-Geest-proces, waarbij Zijn moeder als *moeder* op den achtergrond gedrongen wordt, en haar glorie vindt, en ook haar consummatie, *niet* in het *exceptioneele* geval, dat haar boven alle vrouwen verheft (het moederschap over Jezus), doch juist in het *gemeenschappelijke*, dat zij met alle geloovende vrouwen deelt (het lid der kerk zijn).

Neen, indien de Christus, stervende, het *laatste* woord, waarin Hij nog de *menschen* zoekt, richt tot Zijn *moeder*, dan is dat hierom, wijl *Hem de wet alzoo gebiedt*. De wet heeft vader en moeder op den voorgrond geplaatst in de tweede tafel van haar geboden, en wil als Woord-openbaring door ons zoo onvoorwaardelijk vertrouwd worden, dat wij gelooven, dat wie aan haar eerst met name genoemde beschermelingen (want dat *zijn* vader en moeder) recht doet, daarmee bewezen heeft, den naaste in *alle* verhoudingen recht

1) Iets anders dan 'minderwaardig'.

te doen. Wie vader of moeder *recht doet*, heeft de *gansche* tweede tafel vervuld, en in den wortel ook de eerste reeds. De paradigmen der wet zijn voldoende, juist omdat ze geen paradigmen zijn, doch den *ganschen* dienst van den *ganschen* mensch vorderen. In de primaire verhouding van ouder tot kind ontplooit zich immers het eerste leven, legt zich de eerste wets-verplichting ten aanzien van den naaste op, komt God naar ons in vormen van gezag, en ontwaakt het bewuste leven. De ik-gij-relatie knoopt bij den naaste aan, en dan weer nader bij die twee, die uit natuur- en Geesteswil de eersten voor ons zijn: de vader en de moeder. Zoo geeft dan Christus, met Zijn onmiddellijk gevoel voor de harmonistiek der wet, Zijn *laatste* woord nu aan Zijn moeder. Zij stond voor Hem op 't grenspunt van de twee werelden, die Hij vandaag doorwaden moest. En in zekeren zin spreekt Hij haar aan *pro omnibus:* d.w.z. als Hij aan *deze* allernaaste den eisch der wet volbrengt, dan heeft Hij het in haar aan *allen* gedaan.

Niettemin, al heeft Christus' moeder-zoekend woord dus een *generale* beteekenis, het spitst zich toch ook weer toe in den *specialen* vorm, waarin Hij thans zich plaatst tegenover moeder en discipel: Hij heeft voor beiden een bevel, voor beiden een mandaat. Hij heeft ten overstaan van hen zelf een mandaat ontvangen van hun aller Vader. Hij plaatst zich *bóven* hen, en ook weer *ònder* hen, in zooverre Hij hun lasten draagt voor God, voor beiden het kruis aanvaardt, en van beiden *afstand doet*. En *waarom* afstand doet? Omdat Hij, niet alleen vandaag, maar ook in de komende dagen, straks na de opstanding, in absoluten zin *moet zijn in de dingen van Zijn Vader en voorts in die van* HEEL *Zijn volk*.

Wij weten niet, in hoeverre Christus bij het kruis *Zijn broeders* heeft gezien. *Dat Hij ze hàd*, volgens de wet, en ook door geboorte uit Maria, meenen wij te moeten gelooven[1)]. Zijn die broeders er

1) De opvatting van sommigen, volgens wie ‘de broeders des Heeren’ geen kinderen van Maria en Jozef geweest zijn, meenen wij op verschillende gronden te moeten verwerpen; het heeft echter geen zin, op deze kwestie hier breeder in te gaan.

geweest? Het is mogelijk, dat zij zijn meegeteld onder *'al Zijn bekenden',* die bij het kruis 'van verre stonden'. En *als* zij inderdaad op Golgotha geweest zijn, dan treft ons nog des te meer de *schifting*, die Hij maakt tusschen familie en familie, tusschen bloedverwant en bloedverwant. Hij kiest *niet uit Zijn broeders*-naar-het-vleesch er één, die voor Maria heeft te zorgen. Hij gaat nu àl Zijn *broeders* één voor één voorbij, en kiest *Johannes* uit, den 'intiemen' *discipel,* den candidaat-*apostel,* den jongen man, die binnen enkele weken niet maar geestelijke *broeder* van Maria zal zijn door de opstanding van den Paaschvorst, doch, door den Pinkstergeest daartoe gesteld, *apostel óver haar* zal zijn. *Apostel,* dat is een zwaar woord, want het houdt in, dat Johannes toegerust zal zijn met zulk een ambtelijk *gezag over het kerklid Maria,* dat hij - denk aan Ananias en Saffira - over haar *ambtelijk recht heeft van leven en van dood*.

Op dit punt toegekomen, kunnen wij dan ook benaderen, *waar het hier om gaat*.

Zeker, Christus is in Zijn laatste woord-voor-moeder inderdaad Zoon des menschen; want deze naam heeft tenslotte ook den algemeenen zin van: mensch-onder-menschen. Als Zoon-des-menschen is Hij met alle menschen één. Maar tevens is Hij *Middelaar* Gods en der menschen; en *Borg* voor de zijnen; en *regeerder* en *kooper* van Zijn *kerk;* en de *stuurman* aan het stuurrad van de historie *aller tijden,* de Vorst van *kerk* en *wereld*. Ook *als zoodanig* doet Hij Zijn àmbtswerk, dat is: Hij *dwingt het natuurlijke tot dienstverrichting aan het geestelijke*. Hij smeedt het natuurlijk leven om, dat het andermaal instrument zij, waarover de Geest vaardig wordt als Werker van den *godsdienst*. Hij dwingt het *bloed* in de wegen van den *Geest;* zet de *moeder* op de wegen van het *apostolaat;* knecht de *natuurlijke* geboorte aan de geboorten uit den *Geest;* maakt het *speciale* (Maria's bizondere eere), dienstbaar aan het *generale* (de werving van de kerk); *en komt alzoo tot Zijn uiterste bezigheid: zich als bloedverwant, als historisch rondwandelaar op aarde, naar de bloot historische zijde, te* SUBSTITUEEREN. Hij stelt Johannes in Zijn plaats, en vervult alzoo de wet van het

Rijk der hemelen *in* en *aan* zichzelf, *in* en *aan* degenen, die Hij lief heeft.

Dat waren hooge woorden, alle bij elkaar; doch laat ons nu beproeven, hun inhoud in het bijbelsch bericht zelf te wijzen. Het bijbelsch bericht, gelezen naar de eenheid aller Schriften, en naar de analogia fidei.

De historie lijkt huiselijk, en is dus wel bekend.

Toen Christus aan het kruis Zijn moeder daar zag staan onder de andere familieleden en bekenden, en nevens haar Johannes, toen heeft Hij stervende bevel gegeven van Zijn huis. Nu, dit is ook het municipium van al wie sterven gaan. De Christus schaart zich onder hen. Maar ge moet uw woorden toch nog even corrigeeren; want, bevelen gevend aan Zijn huis, is Hij weer in *verberging*. Geeft Hij bevelen aan *Zijn* huis? *Maar het wàs het Zijne niet!* Zijn *eigen* huis kòn Hij maar geen bevelen geven, omdat Hij het niet had. De vossen hebben holen, de vogelen nesten, en de Menschenzoon was onder de wet: het huis bleef van Zijn moeder. Alzoo: Hij heeft het huis van *Maria* bevelen gegeven. En, eenmaal over de grens van uw en mijn ‘beleefdheid’ heen, gaat Hij meteen maar verder. Hij geeft bevelen, óók aan het huis van Zebedeüs en Salomé, de ouders van Johannes en Jacobus. Hij grijpt krachtdadig in op de orde van dat huis; want hoor: Hij requireert Salome's zoon tot ondersteuning van Zijn moeder. *Vrouw, zie uw zoon; zoon, zie uw moeder*. Dat zijn niet *twee* bevelen; maar het is de dubbele vorm van één en hetzelfde bevel. Maria mag het zwaard, dat door de ziel haar gaat, niet eigenhandig uit de wonde trekken; dit blijve privilege van haar Zoon; om wiens wil trouwens 't zwaard haar door de ziel nu *is* gegaan. Hij draagt de zorg voor moeder aan Johannes op. Dit is de eenvoudigste zin der woorden. De moeder moet haar eigen zoon nu overgeven. Om Hèm is zij begenadigd geheeten onder de vrouwen; Hij heeft haar leven tot een wonder gesteld. Dan *blijve* het wònder ook in de scheiding: dan ontvange zij uit *Zijn* bestel een *anderen zoon* in

Zijne plaats; ....alsof het wonder repeteerbaar ware....; och ja, er zijn barmhartigheden, die wreed mogen heeten. - - Maar goed, - die ander zal Johannes zijn. Nu, Johannes is de beste, dien Jezus kiezen kan voor deze teere taak. Niet, dat *wij* dat zoo degelijk kunnen beslissen; maar wij weten, dat Jezus' keus onfeilbaar is, en géén probeeren. Zoo neemt Hij den discipel, dien Hij bizonder lief had; en die *ook naar het bloed* aan Maria als zijn *tante,* aan Jezus als zijn neef, verbonden was[1]. Hèm zet de Heiland naast Maria, en stuurt ze saam naar huis; de gewonde ziel late zich balsemen door den meest geliefden leerling, en wèlvertrouwden neef. Zoo gingen deze twee straks hand aan hand. En het was avond. En het was nacht. Uw volk is mijn volk, uw God is mijn God. Soms moet dat zóó gezegd worden: Waar uw God zich verbergt, zal zich de mijne ook verbergen; waar uw volk hoont, zal het mijne hoonen. Grooter is deze liefde dan die van Ruth en Naomi; kwam het soms daarvan, dat zij geen nieuwen naam bedachten voor Maria: Mara?[2]

Doch laat ons over hun liefde maar niet verder spreken, opdat wij den verloren Zoon toch niet vergeten. Want om *Hèm*, en *Zijne* liefde, is thans de Heilige Geest in actie. Die Geest beveelt ons, scherp toe te zien, want wij mogen niet met Maria en Johannes mee, voordat wij *Christus* wederom Zijn *ambt* zagen bedienen, Zijn *messiaansche ambt*.

Welaan, Hij *is* ook in Zijn ambt. En handhaaft wederom de oude wet, die geldt voor àl Zijn openbaringswerken tot nu toe: dat n.l. Hij zich voor 'het vleesch' verbergt, en in Zijn ware wezen gezien wordt, èn *voorbij gezien,* gehoord, èn *niet verstaan*. Toch geeft Hij voor het *geloof* zich bloot. Voor den geloovige geeft Hij zich te zien als *Profeet, Priester* en *Koning.* Hij geeft zich bloot in

1) Vergelijk hetgeen boven opgemerkt werd in de noot op blz. 326, en zie ook het artikel van Dr S. Greijdanus, s.v. Salome, in de 'Christelijke Encyclopaedie', Kampen, Kok, deel 5, blz. 22: '"De zuster Zijner moeder" is dan Salome (vgl. Matth. 27:56 en Marc. 15:40), en deze blijkt dan eene zuster geweest te zijn van Maria, de moeder des Heeren'. Tevens was zij de moeder van Jacobus en Johannes, Matth. 4:21. Zie ook nog hieronder, noot op bl. 343.

2) Vgl. Ruth 1:20.

alle *déze* dingen, ja '*zelfs*'[1] in de dingen van huis, tuin en keuken, als *Messias* en als *Borg*.

Wij spraken daar zoo even van de *verberging,* waarin de Christus thans voor het oog der menschen *schuil gaat*. Wat wij daarmee vooral bedoelen? Het staat in den titel van dit hoofdstuk: Christus *substitueert* zich, door Johannes in Zijn plaats te zetten.

Christus *verbergt zich*. Reeds voor de *leden der familie*. Is dit nu 't afscheid van Hem, die *over enkele dagen* de Pääschvorst wezen zal? Is dit de toon van Hem, die binnen drie maal vierentwintig uur de vrouwen groeten zal, en spreken tot de magdaleensche en Johannes, een boodschap van leven en van eeuwige jeugd, ook voor Zijn moeder? Zijn broeders hebben eenmaal 'niet in Hem geloofd'. En niemand weet met zekerheid, of zij dan *thàns* reeds tot geloof gekomen zijn. Het kan wezen, maar het is niet zeker. Doch, indien het inderdaad zoo is, dan kan dit laatste woord van Christus, als God het niet verhoedt, hen in den storm van ongeloof weer voortzweepen, opjagen. Hij spreekt, *alsof* Hij in der eeuwigheid niet meer te wachten is. Hij doet zooals een ieder, die het *weer-zien* moet verschuiven ad kalendas Domini, d.i. *tot aan den jongsten dag*. Daar hangt Hij onder Zijn familie - en Hij *verzwijgt* het zoet geheim van Zijn herleving, - Zondagmorgen. Hij mòcht niet vrij uit spreken vanwege het ongeloof der schare, wilt gij zeggen? Maar, als Hij dan maar *niets* gezegd had tot Zijn moeder! Dit zwijgen zou niet half zóó pijnlijk de opstandingsidée hebben *weggedrongen,* als *nù* dit *spreken* het schijnt te doen. Voor de oogen van de gansche familie zoekt Hij een remplaçant uit voor zichzelf, een remplaçant in het huis van moeder. Is 't niet, alsof Hij zeggen wil: Ik ga nu heen, en voorts is er niet meer te doen, dan balsem te koopen, en mij te laten liggen tot aan den jongsten dag; en voorts te zoeken naar den schoot van vader Abraham? *Vrouw, zie uw zoon*, - maar hier *verbergt* de Messias zich met Zijn messiaansche kracht. Hij is niet 'vriendelijk', naar

1) 'Zelfs' - tusschen aanhalingsteekens. Want het middelaarschap strekt zich tot àlle dingen met gelijke verlossingsbegeerte uit.

ons begrip: het ‘messiaansch geheim’ wordt in het uiterste bewaard. Zelfs in familiekring. Hij is zoo koud, - durf ik het zeggen? - Hij laat het voor de familie hierop aankomen: *zij hebben de Schriften,* en die spreken van de opstanding der dooden, en van den messiaanschen levensdag; en nu moeten zij het verder maar afdoen met God, en Schriftgeloovig worstelen met opstandingsideeën. *De groote verberging!*

Ja, een verberging, *ook voor Johannes*. Het was *de tiende ure,* indertijd, toen Johannes van zijn voormaligen leermeester, den Dooper, overkwam naar Jezus, dat Lam Gods, dat de zonde van de wereld nemen moest. Nu, hij had zoo bij zichzelf gedacht, dat het rijk van *vrede* aan zou breken, en dat nu, nà de krachttermen van den Dooper, honig van de lippen van het ‘Lam’ Gods druppen zou. Het was hem toen wel tegengevallen; want de nieuwe Leeraar ontving den leerling-neef met een nog sterker krachtterm: *donderzoon,* boanerges, werd hij, gelijk Jacobus ook, geheeten door den nieuwen Meester. Maar och, hij had zich wel geschikt, hij had met den kràcht-term gewòrsteld; en hij had er zooveel van begrepen, dat hij veel *geweld* en groot *rumoer* moest maken in de wereld: een zoon des *donders*. Komaan, - drie jaren lang had hij gebroed over het messiaansche vraagstuk van: *hoe de menschen donder maken,* en God den bliksem in laat slaan. Maar nu vandaag! Waar blijft de Meester met Zijn krachttermen nu? Ach, Hijzelf verglimt in grauwen nacht; en tot den *donderzoon* zegt Hij heel rustig: zoon, zie uw moeder. Is dat de *wereld-missie* nu: een weduwe[1)] gaan troosten binnen vier enge wanden, en verder - hopen op het heil des Heeren, ad kalendas Domini? Nu ja, het mag dan behooren tot den ‘zuiveren en onbevlekten godsdienst’, dat men weduwen bezoekt in haar verdrukking (Jac. 1:27), maar ja, als men nu eenmaal donderzoon heet, dán rekent men toch op gewichtiger mandaten. Jezus, waarom verbergt gij U?

Ja, Hij verbergt zich. Hij gaat, achter de vaten van de huishouding eener weduwe, óók schuil voor het oog van *Zijn volk*. Toen dit

1) Volgens algemeen gevoelen was Jozef, die in het geheele verhaal reeds lang niet meer genoemd wordt, reeds gestorven.

woord, dat door de omstanders is gehoord, eenmaal over Zijn lippen was gekomen, kon Hij er niet meer van af. De spotters wisten het nu: hij dàcht er niet aan, af te komen van het kruis. Hij schikt zijn zaken, en denkt aan moeder. Hij doet de uiterste wilsbeschikking. Geen enkele stem kondigt het teeken aan van Jona den profeet. Zal hij de zee zoo dadelijk ingeworpen worden, *en terugkeeren?* Maar hij regelt zijn zaken, en weet niet, naar het schijnt, van den grooten visch en van het wonder. Zóó openhartig erkent Hij zelf Zijn te verwachten dood, en zóó publiek ziet Hij àf van eenig teeken ter verlossing, dat de spot, die straks nog om Zijn hoofd zal golven, eigenlijk reeds bij voorbaat door dit woord als al te platte pret geteekend is: 'hij roept Elia, laat ons eens kijken, of de groote man ook bij hem komt'.

Alzoo verbergt Hij zich. Waartoe? 'Opdat zij, ziende, niet zien, en, hoorende, niet hooren.' 'Vrouw, zie uw zoon', - maar wat is dat anders dan de *handhaving van Zijn masjaal*[1)] onder de ongeloovigen?

Deze zelfverberging van den '*Christus*' nu culmineert zich in de zelf-substitutie, van *'Jezus'*. Want is dat nu geen wonderlijke zaak: *Hij* door een ander vervangen? HIJ?? De Christus is als Christus toch door geen ander te substitueeren? d.w.z. niemand is toch ooit in Zijn plaats te stellen om Zijn remplaçant te zijn, Zijn taak in steê van Jezus te vervullen, geheel of gedeeltelijk? Gij hebt volkomen gelijk. Maar het *behoort* nu eenmaal tot de wet der *vleeschwording*, dat Hij *als Jezus*, d.w.z. als historische persoon, die hier beneden toen en toen gewerkt heeft, en onder de menschen daar en daar verkeerd heeft, *ten deele is* te remplaceeren; doordat Hij in Zijn menschelijke verrichtingen, in Zijn sociaal verkeer, zich met ons allen onderworpen heeft aan de wet, die God voor allen heeft gegeven.

Ja zeker, tot op zekere hoogte *kàn* Christus een plaatsvervanger voor zich kiezen. Wij gaan zelfs geen oogenblik buiten de perken van eerbied of geloof, wanneer wij zeggen, dat, oppervlakkig gezien,

1) Deel II, blz. 85 v., 349 v., 389 v.

de remplaçant van Jezus in de verzorging van Zijn oude moeder veel werk van Jezus heeft kunnen overnemen, - en misschien wel *meer* dan Hij zich aan haar geven kon. Want voor Zijn moeder heeft toch Jezus eigenlijk in den laatsten tijd 'niet veel' kunnen zijn. Het ambt, dat God Hem had gesteld, lei op Zijn ganschen tijd beslag. Het dreef Hem ver van huis. Het maakte Hem dienaar van allen. Hoe verder de jaren voortschreden, des te grondiger moest Maria haar eerstgeborene *loslaten*. Dus heeft misschien die ééne 'stille Zaterdag', waarop Johannes Maria zachtkens troostte, haar meer gegeven aan gezelschap en aan *aanspraak*, dan Jezus in geruimen tijd Zijn moeder had geschonken. Trouwens, in het algemeen gesproken, *kòn* inderdaad veel van het gewone menschelijke verkeer tusschen moeder en zoon vàn Jezus òp een ander worden overgedragen; indien die ander de ziel van Maria maar verstond, en mits die ander maar behoorde tot het 'overblijfsel der verkiezing', dat in die dagen onder Israël was weggescholen en bij het kruis uiteengeslagen.

Toch doet dit alles niet af van het groote feit, dat Jezus naar Zijn wezen en Zijn wàre werk *niet is te remplaceeren*. De Zoon van Maria kan achter zich geen 'Seth' voeren[1)]. Met Hem is het groote geheim in Maria's leven gekomen. Engelen trokken een lichtstreep, van boven, zoomaar naar *haar* huis. De kracht van den Heiligen Geest heeft haar overschaduwd. Het wonder kwam met het Kindeke mee. Zij was een *eenige* onder de vrouwen, doch slechts, wijl *Hij* gansch eenig was.

Welnu, indien de Christus nu zich laat vervangen door Zijn neef Johannes, wat is dat dan anders, ook onder het voorbehoud, dat wij zooeven maakten, dan een *zelf-verberging?* 'DE' Zoon des Menschen reikt een ordinair solaes aan Zijn bekreten moeder, alsof Hij '*een*' zoon eens menschen is, en niet *de groote* Menschenzoon. Zijn naam is ordinair geweest, Zijn huis en Zijn verkeer, en Zijn vertier, 't was alles zóó als bij de anderen. En zóó ook is Zijn uitgang: een zoon voorziet zijn arme oude moeder.

1) Vgl. Genesis 4:25, Seth: 'een ander *in de plaats* van Abel'.

Wilt gij het raadsel hierin peilen, zet dan de *eerste* moeder op de eerste bladzijde van het *Nieuwe Testament* eens naast de *eerste* moeder op de eerste bladzijde van het *Oude Testament*. Maria dus naast Eva. Juist door die beide moeders alzoo aan te dienen, hebben wij tevens het recht gevindiceerd, om ze beide *met elkander te vergelijken*. Beide moeders openen een nieuw tijdperk. Maar hierin zijn ze onderscheiden: de eene moeder baart zonen, *die men substitueeren kan*, de andere ontving haar eerstgeboren zoon als een, *die nooit te substitueeren wezen zou*.

Ja, *Eva* had haar Kaïn, en zij had haar Abel, en haar Seth kwam *in de plaats van Abel* straks, toen Kaïn hem had doodgeslagen. Seth is de *plaatsvervanger* dus; de woordspeling, waarvan Eva zich bij de naamgeving: Seth, bedient, spreekt dat eerlijk uit. 'Ik noem hem Seth, want God heeft mij *een ander* zaad *gezet inplaats van Abel*.' Laat Eva toe, aldus te spreken: zij heeft slechts zonen 'uit den wil des mans'; de een *kàn* den ander - zoover als dit onder menschen mogelijk is - substitueeren, want Eva heeft den rijkdom van de armen: zij heeft het *groot getal,* haar kinderen zijn *meervoudig;* men kan ze *tellen,* en nummeren. En wat 'een nummer' heeft, kan door een ander 'nummer' worden gesubstitueerd. Het eindige kan de leege plaats van het eindige vervullen. Tenminste 'tot op zekere hoogte'; en - het moederlijk gevoel zal over de redelijkheid van die formule ('tot op zekere hoogte') nimmer twisten.

Maar nu *Maria*. Zij heeft niet '*een*' zoon, maar '*den*' zoon, den grooten zoon gebaard, den '*mannelijken*' zoon, 'die al de heidenen hoeden zal met ijzeren roede' (Openb. 12). De verhouding van Eva tot Maria, die moet men eigenlijk zien *in het licht van Openbaring XII*. In dat vervaarlijk hoofdstuk worden al de moeders, die 'vrouwenzaad' de wereld indroegen, gesubsumeerd onder het ééne visionnaire beeld van die 'vrouw', die, het hoofd in de wolken, den voet in de kolken, hemel en aarde vervult, *veel* geboorten heeft, *doch* eigenlijk *slechts één groote, beslissende geboorte*. *Veel* geboorten: want er is sprake van '*de overigen* van haar zaad'. Er zijn er dus veel. *Eén beslissende* geboorte: want in de volheid van den tijd baart

zij den *éénen* zoon, den *mannelijken,* die in zijn kracht de volken domineeren zal. *Die eene is de Christus*.

Zóó worden alle dingen op hun plaats gezet, en worden de verhoudingen in de geboorteregisters van het zaad der vrouw zuiver geteekend. Eva komt hier op haar plaats te staan, en Maria ook; en *het geheim van 't derde kruiswoord, dat wordt hier onthuld*.

Immers, wie is die vrouw in Openbaring XII? Het is Eva niet, en ook Maria niet, het is geen hemelkoningin, die met een menschennaam te noemen valt; want *alle moeders,* die uit den Geest baren voor en in de kerk zijn onder die ééne vrouw begrepen. Het is *de kerk*. En van dat ééne groote kerk-lichaam is Eva nu ‘een’ lid, en ook Maria is ‘een’ lid. Eén onder vele.

Inzóóverre nu, als Eva en Maria *samen* òpgenomen zijn in het mystieke lichaam van de ééne *kerk,* is inderdaad de moedersmart en de moederweelde van de ééne met die van de andere op *eénzelfde historisch plan* gezet, en worden zij beide ge*co*ördineerd, zij *met haar kinderen*.

Maar aan den anderen kant: ditzelfde hoofdstuk laat ons zien, dat tusschen deze beide moeders, en beider geboorten, toch ook een groot verschil bestaat. Een eschatologisch verschil. Een zwaarteverschil. De Zoon van Maria is onder alle zonen de groote. *Hij* is de *mannelijke* onder vele anoniemen, die gerangschikt zijn onder den *verzamelnaam:* ‘de overigen van haar zaad’, en die tot de ‘mannelijke’ daad der wereldomzetting en -regeering de incompetenten zijn.

In zóóverre nu, als die ééne *mannelijke* Zoon door geen van ‘de overigen van haar zaad’ te remplaceeren is, is inderdaad hetgeen Maria in haar barensweeën als Gods religieuze gedaan heeft in en voor het koninkrijk der hemelen, een *apart* moment, met niets te vergelijken.

Nu wordt tusschen Openbaring XII en Lukas XXIII een brug geslagen. Want hier op Golgotha is de ‘*mannelijke*’ Zoon, die alle heiden hoeden zou met *ijzeren roede,* de *zwakste* zoon geworden. *Onder* al ‘de overigen van haar zaad’ zinkt Hij weg. Niet één van hen is ooit zóó zwak geweest, zoo ont-ledigd. Hij is ‘een worm,

géén mannelijke zoon', een spot en smaad der menschen. Dit is de *objectieve* verborgenheid van Hem. En *nu past Hij zich in Zijn woorden daarbij aan*. Hij voegt zich in Zijn derde kruiswoord bij dat groote legioen van ongenoemden; dat zijn de kleinen, die nog wèl hun naam vermeld zien in de *historische* boeken, maar die te klein zijn voor afzonderlijke vermelding in het *apokalyptisch* visioen van Openbaring XII. De ééne mannelijke Zoon neemt een van de vele *andere zonen*, en *substitueert zichzelf door dezen*. Zoo schuilt Hij weg, Hij, die de ééne is onder velen, Hij, die geen 'nummer' heeft, maar *Hoofd* van allen is, en daarom in der eeuwigheid niet remplaçabel. Hij *is* het *middelpunt,* maar spreekt, alsof Hij in den *omtrek* staat. Hij is '*de eerste* onder vele broeders', maar doet alsof Hij een *gewone* broeder is, een, dien men kan vervangen.

Evenwel, in die verberging openbaart Hij zich nochtans voor het *geloof*. Juist voor het geloof *handhaaft* Hij zich als den éénen *mannelijken* Zoon, dien niemand remplaceeren kan, als Borg en Middelaar. '*Vrouw, zie uw zoon*', hij moet u helpen, *hèm voorbij te zien,* en den Grooten Zoon te verstaan in Zijn messiaansche wezen. '*Zoon, zie uw moeder*', - doch zie haar in geloof; dat zal Uw eer-van-remplaçant versmelten, en alle eer aan Mij doen geven.

Ja, Christus bedient *Zijn ambt,* en doet het werk dus, dat Hij niemand overdragen kan. Het geloof ontdekt zijn *Profeet, Priester* en *Koning*, en daarin steeds zijn *Borg* en *Middelaar*.

Als *Profeet* spreekt Christus. *Profetentaak* is dit: het historische en natuurlijke leven te plaatsen in het licht van het eeuwige, scheppende, souvereine welbehagen Gods. Zóó *profeteert* hier Christus. Hoe is Zijn *aanspraak?* Hij zegt niet: *moeder,* doch: *vrouw*. Gebrek aan eerbied? O neen -: *plaatsaanwijzing!* Juist in het aanwijzen van een anderen zoon, dus in 't grondig *afstand doen - voor eeuwig!* - van de bloedrelatie tusschen Maria en zichzelf, teekent Christus toekomst af, en belicht het heden uit de eeuwigheid. Maria *is* Zijn moeder nu niet meer; dus wordt zij *op haar plaats gezet*. Zij is *een lid* van het lichaam van *de kerk*. *Haar* barensweeën zijn voorbij gegaan; maar die van de *kerk* nog

niet. En wat haar zelf belangt: als kerklid onder vele leden krijgt zij haar naam *niet* uit het *speciale*, doch uit het *generale*. Van nu af zal zij niet meer gelden in concreet-actueel-historisch verband als ‘de’ *moeder van Jezus*, doch als ‘een’ *lid der kerk*. En daarom heet zij: *vrouw*. De Engel der gemeente, de Koning der kerk wijst haar een stoel in de groote gemeente. Geen eerestoel, gelijk Rome dien voor haar gereed gezet heeft, en elken dag weer afstoft; want Maria heeft zichzelf *geheel te offeren*, d.i. zij heeft óók *afstand te doen* van elk vertoon van glorie, dat *haar* in het centrum zetten zou, de zon van Jezus zou bekampen met een nevenlicht, een zon-verduisterend licht. Haar stoel is trouwens straks een heusche *achteraf-zetel*. Dat blijkt in Handelingen I: een ironie is daar aan 't woord, waarop ook wij de tanden kunnen stompbijten. Wanneer straks ‘in de opperzaal’ de kleine schare samenschoolt, die wachten moet op 't Pinksterfeest (dat is: op den terugkeer van Christus), dan noemt Handelingen I in ‘keurige’ orde de personen op, die daar bijeen zijn. *Eerst* de *mannen, daarna* de *vrouwen*. *Eerst* de *apostelen,* de geroepen *ambtsdragers, daarná* degenen, die door *bloed*verwantschap aan Jezus zijn verbonden: Maria en de broeders des Heeren. Eerst de geestelijke familie; dan *als zoodanig* de ‘natuurlijke’ familie. Daar hurkt Maria in de achterhoede. De *apostelen* zitten *nu* op een stoel der eere, *zij* hebben de vooraanzittingen, *hùn* naam staat in het eerste gelid; *niet* de naam van *Maria*. Een *speciale* eerepositie heeft Maria niet meer; maar de *apostelen*, ook Johannes, kregen nù een bizonder eeremerk, een speciaal privilege, dat hen van anderen onderscheidt. Was *Maria* indertijd geroepen tot een exceptioneelen dienst op het terrein van de *natuur,* van *vleesch en bloed*, thans zal de beurt aan de *apostelen* zijn, doch dan op de wijde stroomen van den *geest*. Zij krijgen een *ambt,* dat *niemand in de wereld van hen overnemen kan,* een ambt, even *onoverdrachtelijk,* een ambtsbediening, even *onvervangbaar,* als Maria's moederschap dit geweest is. Een directe ambtsverrichting van woord-profetie, van kerkregeering, van geestesoverdracht is hun bij speciaal gezegelden privilegebrief vergund. En voor dit apostolaat moet ook Maria straks eerbiedig *bukken*.

Dit alles nu wordt in de aanspraak '*vrouw*', wel *niet* opzettelijk *geprédikt* (want Christus verbergt zich), maar er wordt toch *ruimte voor gemaakt*. Zoo vaak Christus Zijn moeder *vrouw* noemde, wilde Hij in de ambtelijke relatie zich en haar een plaats wijzen. Zoo is het nu ook hier: een *profeteeren*.

Dus komt Maria in dit derde kruiswoord *op haar plaats*. Ja, in Lukas II en XXIII, daar bij de *kribbe* en het *kruis*, dáár staat ze op den *beganen grond;* en zie dan eens, hoe hoog zij uitsteekt boven anderen. Maar Openbaring XII laat die hooge figuur verschrompelen: een kerklid blijft er over. Dat zijn *twee manieren* van openbaring in de Schrift: de historische en de apocalyptische; en het derde kruiswoord met zijn aanspraak legt nu een *verbindingsschakel* daartusschen, en maakt den overgang doorzichtig. Op zij - hier wordt *geprofeteerd!* Vrouw, laat mij los, en neem een anderen zoon. Verdraag het, dat hij aan u meegegeven wordt. Raak mij niet aan. Houd mij niet vast. Dit laatste zal Hij Zondagmorgen tot Maria Magdalena zeggen. Maar in den ingewikkelden vorm van dit Zijn zelfverbergend woord zegt Hij het nu reeds tot Zijn moeder, wijlen Zijn moeder. Houd mij niet vast, Maria, raak mij niet aan, want de wegen van het rijk der hemelen, en de optochts-psalmen van den Heere God, die eschatologisch invaart in de historie, ze maken *scheiding*. Vrouw, laat mij los, ik ben niet meer van u, voortaan ben ik van *àllen;* en alzoo betaamt het ons, alle gerechtigheid te vervullen. Ik ben nog afdalende tot den Satan, opvarende tot mijn Vader.

Zoo kwam Hij tot het tweede, en werd *Priester*. Hij deelt geschenken Gods gewillig uit. Hij geeft Maria het hare: wat wil zij nog meer? Van wat ons *onderscheidt* van anderen, leeft geen mensch; hij *leeft* slechts in de *gemeenschap* met de *algemeene* gave. Zoo *zegent* Christus nu Zijn moeder. Hij leidt haar zachtkens over vàn de natuurlijke unie met 'Jezus' tot de mystieke unie met 'Christus'; Hij neemt de gestalte van 'Jezus' weg, opdat 'Christus' gestalte in haar neme. Hij leidt haar niet in verzoeking, doch verlost haar van den booze. Want zij was in verzoeking - meer dan Thomas - zich met haar speciale breuken te isoleeren,

zich te verheffen boven het apostolaat, zich te beroepen op het schoon verleden. Nu zet Hij haar een *apostel* bij; gansch zachtkens leidt de Zoon de moeder naar het Pinksterfeest, waar zij Hem weer zal krijgen, doch met de anderen mee. Hij neemt het kerklid aan, en daarom laat Hij de moeder los. Hij snijdt de banden door, opdat ze blijven trekken. Hij zet haar *achteruit,* maar *bouwt* haar gansch inwendig. Hij *redt* Maria.

Hij geeft geschenken, ja, ook aan *Johannes*. Men heeft Johannes 'Jesu-phiel' genoemd, tegenover Petrus als den 'Christo-phiel', d.w.z. *Petrus* zou meer de idee van *Christus* als Gods ambtsdrager hebben uitgebroed, terwijl *Johannes* meer de persoonlijke liefde en de intimiteit met *Jezus in Zijn historische verschijning* als vriend en dagelijkschen rabbi zou hebben liefgehad. Wij aan vaarden deze onderscheiding echter niet; ook al, omdat ze hier door Jezus - die met zorg Zijn instrumenten kiest - gelogenstraft is. Johannes moest immers juist Maria bijstaan in de worsteling der ziel, om 'Jezus' los te laten en 'Christus' te ontvangen? Maria 'Christophiel' te helpen worden, ziedaar zijn naaste dagtaak[1)]. En zie - nu zet de Priester ook Johannes op zijn plaats. Hij ordent hem nu reeds voor 't *levens*werk. En als een zacht Patroon, doet Hij dit trap voor trap, en stap voor stap. Thans staat Johannes als een *zoon ònder* Maria nog. De Priester houdt Johannes nog in staat van *onderworpenheid,* want dat is goed voor hem. Zoo lang het nog geen Paschen is, màg ook Johannes geen proleptische paaschvreugde smaken. Maar tevens bereidt Christus de *nieuwe* situaties voor, en arrangeert hen allen naar Zijn welbehagen. *Nu* staat Johannes *onder* Maria, want de een moet nardus over Jezus' voeten, de ander tranen op Maria's sluier plengen, een voorbereiding, beide malen, voor Zijn begrafenis. Nu is het nog: vrouw, zie uw *zoon,* zoon, zie uw *moeder*. Doch over enkele dagen, wanneer het *Paschen* is, zullen deze twee, in den *verhoogden* Heer elkaars *gelijken* zijn: in den 'Kurios' is noch man, noch vrouw, noch 'moeder', noch 'zoon'. Dàn wordt het: *zuster,* zie

1) Wij komen daar straks nog op terug, blz. 347 v.

uw *broeder*; broeder, zie uw *zuster*. En op het *Pinksterfeest* - denk weer aan Handelingen I, - dàn zal de verhouding van vandaag geheel zijn òmgekeerd. Dàn zal Johannes *kerkvorst* voor Maria, en zij een *ambtelooze* onder een groeiende gemeenschap van kerkleden zijn. Dàn zal het heeten: kerklid, zie uw *apostel, apostel,* zie uw *kerklid*. Hier is de Priester in Gods huis: Hij wijst een ieder zijn eigen plaats, want in het huis des Vaders, *ook hier beneden,* zijn 'vele woningen'. En tevens wekt Hij, uit kracht der priesterlijk verworven verzoening, hun religieuze gaven op, en haalt de wijgeschenken door den Geest uit de bevende handen willig weg. O wonderlijke priesterdaad - Hij zelf gaat in de katastrofes in, doch bewaart de zijnen er voor; Hij zorgt, dat - ondanks al hun snelle rampen - het homogeen continuum van dienst bij hen verzekerd blijft. Hij *heiligt* hen.

Hebt gij uw Priester goed gezien? Want Hij is Priester voor ons *allen*. Hij laat Zijn moeder los, want Hij wil niet meer vleeschelijk aan haar, doch geestelijk aan allen toebehooren. O zachte priesterstem! Ik hoor Hem zeggen, zachtkens, maar beslist: *laat de dooden hunne dooden begraven,* doch gij beiden staat op, en volgt den *Christus* door *Jezus* nu niet meer te zoeken; doet zóó uw actueelen dienst, want dat is bij God religie. Wie is mijn moeder, wie mijn neef, mijn broeder? Die den wil mijns vaders doet, die is mijn broeder en mijn moeder en mijn zuster en mijn neef.

Zoo staat de Christus in dit zelfde woord ook op in kracht van *koningschap*.

Ja, Hij is *Koning* hier. Hoe vaak reeds hebben wij Zijn koningschap verbonden met de oefening van Zijn *requisitierecht?* Welnu, hier *blijkt* de koning *Requirent* in het vol bewustzijn van Zijn *macht*.

Eigenlijk is dit derde kruiswoord de *kroon* op al Zijn requisitie-daden.

Daar staat Salomé, de moeder van Johannes, en Johannes zelf. Nu is Salomé, volgens het gevoelen, dat boven ontwikkeld werd,[1)]

1) Vergelijk nog eens het artikel *Salome* (van Dr S. Greijdanus) in Chr. Enc. V, 22, waar het woord *'vermoedelijk'* echter niet is voorbij te zien.

de tante van Jezus geweest, de zuster van Maria. Hoe heeft de Christus nu niet altijd wat Hem geschikt leek, voor Zijn eigen ambtelijken dienst *gerequireerd!* Hij heeft ingegrepen in de *zaak* - het groot-bedrijf - van oom Zebedeüs, toen Hij tot Jacobus en Johannes (twee broers, zonen van Zebedeüs en Salome, Jezus' neven) heeft gezegd: volgt Mij. Ze hebben het bedrijf van vader in den steek gelaten en zijn den wonderlijken neef gevolgd. Dit was de eerste requisitie; Hij zei tot Salomé: tante, *vrouw,* zie uw zoon *voorbij;* en tot Johannes: zoon, zie uw moeder *voorbij.* Wie vader of moeder liefheeft boven mij, is mijns niet waardig. Dit was nog maar het begin. Maar toen daarna! Ook in de financiën van de familie greep de Christus in. Niet alleen onttrok Hij aan de firma twee a.s. 'firmanten' - zij waren toch reeds bezig in vaders bloeiend bedrijf[1)] - maar ook hun *kapitaal* sprak Hij vrij krachtig aan. Salomé diende Hem van haar goederen; en het viel niet mee, dertien menschen enkele jaren lang zonder werk te laten leven. En nu - het is nog niet genoeg - *dit* oogenblik! Eerst heeft Hij aan Salome haar twee zoons ontrukt. Toen heeft Hij *geld* gerequireerd, op beider toekomst ingegrepen. *Nu* hangt *Hij* aan een hout, en alles schijnt verloren, maar onbeschroomd *blijft* Hij Zijn recht van requisitie pretendeeren, en neemt Salomé's zoon bij voorbaat ook voor de periode *ná* Zijn dood Salomé àf. Johannes moet zijn huis en ook zijn schip *voor altijd* achterlaten, Maria bij zich nemen, en eer voor tante dan voor moeder zorgen. Hoewel die laatste toch ook een zwaardsteek had gekregen door de ziel: had zij niet eveneens veel liefgehad?

Dit is de *koningswil*. Maar wie durft tegenspreken? Hij requireert toch niet voor zich; Zijn *koningsdaad* is tevens *priesterwerk*. Ja, wèl blijft Hij in stijl! Hij heeft de week van 't lijden *ingezet* met een *dubbelen* requisitie-eisch: de *ééne* om de *stad* Jeruzalem voor het laatst te zeggen, waar het op stond (het ezelsveulen),[2)] de andere om Zijn *kerk* te zeggen, waar het eeuwig op zal staan (de

1) Deze gedachte steunt op de aanteekening, dat er huurlingen in het bedrijf waren aangesteld, Marcus 1:20.
2) Zie deel I, bl. 97 v., vgl. 143 v.

avondmaalskamer).[1] Nu doet Hij dan Zijn *laatste* requisitie vande-week. Van het avondmaal maakt Hij een LIEFDEMAALTIJD, een 'AGAPÈ', zooals de eerste christenen het noemden. Gelijk de eerste christenen in hun bijeenkomsten de *liefdemaaltijden* aan het *avondmaal* verbónden hebben, d.i. de *natuurlijke* verzorging van de ellendigen, *die Jezus achter had gelaten* (let op dien term, *hier*), hebben gecombineerd met de verkondiging van Zijn dood, d.i. met het heilig *avondmaal*, en gelijk *zij* daarin *verbonden* hebben de requisitie van de *paaschzaal*, én van de *ziel* van neef Johannes voor tante Maria, zóó heeft de Christus heden zèlf gewild. Hij kondigt *kerkrecht* af: de Koning van de kerk. Heilige orde, overgegeven liefde; en tegelijk een ordening van de nieuwe gemeenschap, die uit Zijn bloed zal rijzen. Waarlijk, deze requisitie is reeds een *zelfvertoon van den aanstaanden Paaschvorst*.

Zij is dan ook *niet minder wonderlijk dan Christus' boven-paradoxale* '*amen*'.[2] Dit laatste 'amen' wordt gevolgd door een *bovenparadoxale requisitie*.

En hier keert de lijn van onze zoekende gedachten naar haar uitgangspunt terug.

'Want, zonder eenigen twijfel', - die requireert, èn degene, *van wien* gerequireerd wordt, zijn twee. En wederom, 'zonder eenigen twijfel', die requireert en geschenken van zielen voor zich *neemt,* is *meer* dan hij, die wòrdt gerequireerd. De (absoluut) gerequireerde is degene, dien men (relatief) substitueeren kan; maar de absolute requirent is altijd de *Eéne*, de blinkende in recht en schoonheid. Hém kan ter wereld niemand substitueeren; want *nemen* is wanneer het het uiterste vergt, het volstrekte némen; dat is een *enkelvoudige* daad, de daad van één, en niet van twee of meer, de daad van mijnen *Heer en God*. Derhalve heeft de Christus, hoewel zich *verbergend* voor het jodendom, en voor 'het vleesch', zich *voor het geloof* prachtig en heerlijk *te zien gegeven*. Hij *handhaaft weer zichzelf*. Hij zegt met dáden: *amen*. Dus heeft Hij, ook in deze requisitie, *getriumfeerd*. Zijn requisitierecht - wij

1) Zie deel I, bl. 143 v.
2) Deel III, bl, 225 v.

spraken daar uitvoerig over - was Hem volmaakt *betwist*, en in den grond *weersproken*.[1)] En toen Zijn kleed *verdobbeld* werd, is deze tegenspraak, deze kantige, hoekige demonische weerspraak, in bitterste en uiterste consequentie *doorgedreven*. En toch heeft Christus, hoewel naakt uitgekleed, voor het oor van dobbelaars en sjacheraars, Zijn requisitierecht volmaakt gehandhaafd. Wat is dat anders dan triumf? In Zijn boven-paradoxale '*amen*' komt Hij *als denker* uit de afgronden der paradoxale bestrijding op, in eigen kracht. En in Zijn boven-paradoxale *requisitie* komt Hij *als bezitter* uit eeuwige afgronden eveneens op. In de groote principiëele vragen van *zijn* en *hebben*, van rechts*staat* en van rechts*bezit*, heeft Christus *tegen allen schijn in*, zichzelf heer-lijk *gehandhaafd*.

En in dit alles is Hij *Borg;* zalig, wie aan zùlk een Borg niet wordt geërgerd.

Als Borg *verkondigt Hij de openbarings-historische plaats van Zijn dood;* dit is het *eerste*. En als Borg *gaat Hij ook in tot den dood;* dit is het *tweede*.

Wat het *eerste* aangaat, als Borg zet Hij in het derde kruiswoord *Zijn eigen dood op het zuivere plan*. Immers, Hij geeft Maria en Johannes *werk te doen*. Hij duldt het niet, dat van den laten Vrijdagavond tot aan den vroegen Zondagmorgen toe, (één dag en twee fragmenten van een dag) Zijn 'sterfgeval' Maria of een ander, *op zichzelf* bezwaren zal. Niets staat er 'op zichzelf'. Geen enkelen dag, zelfs niet den stillen Zaterdag, wil Hij daarom zien doorgebracht met een rouwklage, zonder tegenwicht, over Maria's verloren Zoon. Zijn moeder mag geen Rachel zijn, want *Rachel* weigert getroost te wezen, omdat haar kinderen niet zijn. Wee over Maria, indien zij, als een tweede Rachel, den dood van haren Zoon tot onweersproken reden van pure droefenis zou maken. In Gods huis wordt Ben-oni niet gekend. Wij zijn *Zijn* smarte-kin-

1) Zie het hoofdstuk: Christus onder helschen hoon.

deren; laat ons de orde niet veranderen. Dus stelt Hij Zijn moeder een Benjamin voor; die kán niet sterven in Gods huis. Hij zet juist *dien* discipel aan haar rechter en haar linker zijde, die onder alle menschen van Gods Geest verkoren is om de diepste dingen te schrijven, die ooit in de wereld zijn gezegd, *over de verbintenis van Gods eeuwige gedachten in het historisch leven van den mensch Jezus*. Hij laat Zijn moeder bijstaan, *niet* door een '*synoptische*' *ziel*, *doch* door een *johanneïschen geest*. De discipel, die tot nog toe het meest van Hem *verstaan* heeft, en die van het mysterie van het *vleesch geworden Woord* slechts hierom onder Geestesdrijving later schrijven mocht, omdat Hij blijkbaar door den scheppenden Geestenvader in zijn *denken* en *zijn* daartoe van zijn geboorte af en opwaarts, is gepraedisponeerd, krachtens de praedestinatie, - DIEN mensch juist zet Hij naast Maria. De stille Zaterdag. Och ja, dat is een dag geweest, waarin Johannes 1:1-14, de groote proloog van het Evangelie van Johannes, reeds is *benaderd* door twee *tastende zielen*. De Heilige Geest heeft toen die beiden overschaduwd, *die het meest van den vleesch geworden Logos* konden zeggen. Maria had het *vleesch*, het was gescheurd door God. Johannes had den *geest*, hij was gescheurd door God. De één, Maria, wist hoe *vleeschelijk* de Logos was; Hij had haar vleesch en bloed genomen. De ander, Johannes, wist, hoe waarachtig *de Logos* in het vleesch gevaren was: de Logos had zijn geest genomen, den geest van Johannes, Zebedeüs' zoon. En zoo heeft Jezus aan Zijn moeder *het beste gegeven*, *wat Hij haar geven kon*: Hij heeft Zijn borgtochtelijken dood op de rechte plaats gezet. Dat is te zeggen, Hij heeft aan de twee intiemen, de intieme van het *vleesch*, en den intimus van den *geest, strikt verboden*, *het moment van Zijn verbrekingsdood ook maar een oogenblik te accentueeren, los van het geloof*, *of met den rug naar God,* die het geloof in zielen legt. Dit derde kruiswoord *lijkt* 'natuurlijke' liefde (philein); maar het *is* van a tot z *geestelijke* liefde (agapaan). Christus' uiterste zorg voor moeder Maria is een strikt verbod, op Goeden Vrijdag uitgevaardigd, om Zijn sterven 'erotisch' te zien, of 'psychologisch' te 'benaderen', of sensueel, 'natuurlijk', aan te

voelen, of in verrukte smart zich daarin te verdiepen. Franciscus van Assisi staat tegenover *dit* woord ‘machteloos’, en alle erotische zielen van elke eeuw worden hier *gesommeerd,* zich te *bekeeren* tot de *geestelijke* liefde. De Christus heeft Zijn dood als borgtochtelijken dood geproclameerd (nog eens: onder vooropstelling van het geloof). Hij heeft gezegd: deze dood is de *weg*, het *móet* alzoo geschieden; en daarom moet Johannes, die *doctor dogmaticus*, die reeds opwast in den geest, totdat hij eenmaal een *evangelie* schrijven zal, *bij* de *mater dolorosa* staan. Want niet de *natuur* van vleesch en bloed, maar de uit God geboren *geest* kan Jezus' dood in het rechte licht bezien, en op stillen Zaterdag den overgang doorworstelen van den *láátsten sabbath* tot den *éérsten Zondag*.

Dit wat het eerste punt betreft.

En nu het tweede: Christus heeft in het *derde* kruiswoord ook Zijnen dood *aanvaard*. Schande lijden ten aanzien van de allernaasten, de naasten als de versten zien, dat is *óók* lijden van den borgtocht, omdat hij hoort bij 't wezen van de *straf*. In de hel GAAT ieder van den ander weg, omdat hij *niet kan liefhebben*. Zoo is de Christus niet, Hij heeft wel lief. En daarom *zet* Hij de anderen van zich af, en *zet* zichzelf ook van hen af; doch deze *actieve* gehoorzaamheid is met de *passieve* weer verbonden. Hij *wordt* van de anderen gescheiden, van allen, die Hij liefheeft. Dit is Zijn *lijden* nu geweest, het lijden van de straf voor onze zonde als *ontbindingsmacht*. De zonde, is zij niet het uiterste-eerste principe van *schisma?* Zij verdeelt vader en moeder, ouder en kind, zij zet den enkeling in de schande, *voor* en *in* de intiemste gemeenschap, die het leven van origine eertijds kende. En deze straf aanvaardt Hij nu met open oog. Zoo lijdt Hij een geestelijken dood. Maar - Hij lijdt als Borg, d.i. Hij *overwint* den geestelijken dood. Immers, de copulatieve kracht, waarmee Hij Johannes aan Maria bindt, verteert de disjunctieve kracht der zonde. En doet dat *op den rechten tijd*. Want die ont-bindings-kracht der zonde was *zooeven* op Hem aangevallen in het *spottooneel*, waarover wij reeds spraken. Die *hellehoon* van zooeven, *die* was een klaar vertoon en ook vertoog

van de ontbindingsmacht der zonde Hem geweest. *En daarop grijpt het derde kruiswoord ook terug*. Zelf afgestooten en verlaten spant onze Borg Zijn samenbindingskrachten. *Hij verbindt het ongelijke:* den diepen geest van Johannes aan de gevoelige ziel der moeder, den man aan de vrouw; en maakt van neven zonen. De roof, dien Hij aan Salomé pleegt, wordt haar tot een zalig genot; dit kwam van Zijnen Geest. De *nabetrachting* van den dag van den uitersten dood op stillen Zaterdag zet Hij triumfantelijk om in een propaedeuse van den schoonsten dag, den uchtendstond van Paschen.

Maar in dit alles aanvaardt de Borg Zijn isolement. Want deze diepe liefdegevoelens kan Hij aan niemand 'kwijt'. Zijn liefde is zóó geestelijk (agapaan), dat ze geen vormen vindt om zich uit te drukken (philein). En zulk een liefde *verteert*. Verteert althans de *menschelijke* natuur. Hij *moet* aan deze liefde sterven. Geen wonder, dat ze dan ook haar vermoeid bevel uitvaardigt onmiddellijk voor Zijn *nederdaling ter helle*. Zijn liefde kan zich niet meer strijdloos uitdrukken; nu komt Hij op den rand der hel. Hij is *alleen.* Nog één moment, - en het wordt *donker* op Golgotha, drie uren lang; dan komt de laatste bestrijding *van buiten af,* en is Hij van de Liefde heel *verlaten*. Doch Hij *aanvaardt* Zijn lot. Ook Zijn isolement. Is 't niet opmerkelijk, dat Hij *vóór die duisternis,* en *vóór* de groote exclamatie van het *vierde kruiswoord* Zijn moeder heenzendt? Heeft Hij hetgeen nog komen moest, gewéten? *Gevoeld?* Wij durven niet meer zeggen, dan wij weten. Maar wij *gelooven,* dat Hij gereed heeft *willen* zijn met alle menschen, alle machten van beneden, eer Hij verzinken zou in grondelooze hellesmarten. Dat deze *komen zouden, dàt* was Hem althans wèl bekend.

Dus *gáát* Hij in isolement.

> 'Als wij de doodsvallei betreên,
> laat ons elke aardsche vriend alleen', -

ja, zóó zeggen wij het. Maar Hij kon het zóó niet zeggen. Als *Hij* de doodsvallei betreedt, laat Hij de aardsche vrienden *gaan*. En

máákt zichzelf *alleen*. En *wéér* versta ik Hem beter, als Hij niet '*moeder*' zegt, doch: '*vrouw*'. Hij heeft voortaan geen moeder meer. Zelfs tusschen Paschen en hemelvaart zal Hij Zijn moeder opvallend weinig geven, haar 'minder' dan veel anderen. De strenge logica van Zijn eigen verheven woordenkeus verzwakt Hij Zijnerzijds geen oogenblik. Ja, vrouw, ga nu maar heen, ik neem van moeder afscheid voor alle eeuwen, en voor alle eeuwigheid. -

Toen is de Christus in de laatste bestrijding gekomen. Maar door Zijn moeder *bij voorbaat weg te zenden,* heeft Hij in Zijn uiterste priesterdaad dit wetswoord scheppend vervuld: *groet niemand op den weg*. In het uur, waarin men God direct te dienen heeft, is niemand onderweg te groeten. Hèm groetend, groet men automatisch al de Zijnen; en dit moet hun dan maar genoeg zijn, of zij het al verstaan, of niet. *Groet niemand op den weg*. Want zielen, en zielsbewegingen, mogen op de vrije banen van den Geest *geen oponthouden scheppen*. Gelijk een priester onder Israël niet treuren mag om zijne dooden, omdat een priester *zich niet op mag laten houden* in zijn ambtelijken dienst,[1] zoo *verbiedt* de Christus, het gebod en zijn gestrengheid nog verdiepend, dat men om Hem zal treuren zonder geloof. De Hóóge Priester zendt Zijn moeder heen, voordat Hij op het uiterste gevergd wordt en getergd. Het oponthoud heeft Hij vermeden; Zijn oog brak niet op een nabije *moeder,* doch op het vergelegen *volk*.

Dus is de substitutie van den Nazarener als Maria's huisgenoot *kèrk*-dienst geweest. Het huisgezin ontving het *ambts-werk* der *religie; en dat deed éven heel èrg zeer*. Hebben wij boven van *Eva* gesproken? Maar *haar conflicten worden hier opgelost*. Toen Adam over een vervloekte wereld het licht der evangelische genade had zien rijzen,[2] heeft hij den naam van zijne vrouw veranderd. Zij heette *eerst Manninne,* doch na Gods zegenwoord over den verlosser, die *uit hun zaad* zou komen, heeft hij de manninne genoemd: *Eva,* omdat ze levens*moeder* wezen mocht. Dat was *geloof* van Adam.

1) Vergelijk deel II, blz. 144, 145.
2) In de bekende moederbelofte, het 'prot-evangelie', Genesis 3:15.

De naam *manninne* is een naam voor 't *heden:* de man is voor de mannin, en de mannin behoort den man. Zij spelen saam in het *heden*. Maar de naam *moeder* is hier een *eschatologische* naam, hij worstelt om de *toekomst;* er wordt gegrepen naar toekomstige goederen. God zelf had immers gezegd, dat uit hun *kinderen,* uit hun *toekomst,* de verlossing dagen zou? Dus noemt nu Adam zijne vrouw *niet naar zichzelf, doch naar zijn kroost*. Zij is er niet meer, om met hem een arcadisch spel in het *heden* te spelen (man en mannin), doch samen zijn zij er, om te *lijden,* en te bloeden, voor de *toekomst,* die het *zaad* moet schenken.

Maar zijn geloof was tastend nog, onzeker. *Wanneer* zou 't Groote Kind verschijnen? Och, Eva is de moeder '*aller* levenden'; het kan dus héél lang duren....

Nu *is* dan eindelijk de groote geboorte geweest. En de moeder, die waarlijk moeder van den Levensvorst, van het gróóte vrouwenzaad, mocht zijn, staat hier.... doch bij een kruis. De *manninne* is geheel ondergegaan, en het *spel* hield op, het levensspel. De *moeder* stond op, zij was geheel verbroken. En de Groote Zoon zendt haar naar 't huis der moeilijke vertroostingen. Zichzelven zendt Hij in den dood. Als Adam *dit* uur in de verte had gezien: de naam van levensmoeder zou op zijn lippen zijn bestorven. Doch de tweede Adam, die al Zijn kracht verbergt in het woord van Zijn zelfsubstitutie, handhaaft zich nochtans als den *Vórst* van het leven. Het *spel heeft uit; zóó* wordt het weer *veroverd*. Want, nu het er op aan komt, wordt *het kind niet uit de moeder, doch de moeder uit het kind verklaard*. En daarom laat het Kind de moeder in eenen nevel achter; alleen het *geloof* zal dezen nevel scheuren.

Zoo is dan Christus onze vrede, ook in natuur en vleesch en bloed. Adam en Eva worden hier verklaard: de Zoon verklaart de ouders, zeiden wij zooeven.

Ja, *deze* Zoon verklaart Zijn vaders en Zijn moeders, al tezamen.

Ook vader *David* wordt uit Davids Zoon verklaard en vervuld.

Ook Davids leven kende een *bedrukte moeder,* die een vraagstuk stelde aan zijn huis. Wij denken hier aan Rizpa (2 Sam. 21), die

ook haar plaats naast Rachel hebben moge, en die op de grenslijn van het huis van Saul en David staat te weenen.

Toen Saul viel, liet hij een sombere erfenis achter: een onbeleden kwaad, een haard van vloek; hij had Gods eed geschonden. En toen in Davids tijd die vloek ten slotte 't volk verdierf - want niemand[1)] had erop gelet - heeft men een zevental - sacraal getal - van Sauls kinderen genomen - onder wie twee van Rizpa - en aan een hout der schande hen gehangen: een exlex, ieder voor zich, in hun vervloekingsdood. Maar de vloek bleek door dat vonnis niet verteerd: de plaag (een hongersnood) bleef aanhouden. De offerande Davids had geen kracht meer van verzoening[2)]. *Bad David zelf te weinig?* Was de spanning er niet meer? Hoe het zij: er is één, die de spanning wel heeft; die ééne is nu Rizpa. *Zij* heeft *geworsteld*, om den Heere te verbidden. Zij hield de wacht bij de zeven galgen, opdat de vloek verzengd zou worden, en de gehangenen in gunst *begraven* zouden worden. En haar *áánhoudend* wachten, haar dramatisch aanstormen bij God, om zich te làten verbidden, en aan Saul's ellendige resten nog een glimp van eere te geven in een begrafenis, - dit *áánhouden* van Rizpa, zeggen wij, *was nog iets goeds;* het was een heilzaam tegenwicht[3)] tegen de doffe onverschilligheid der velen, die tevreden waren met het opus operatum[4)] van een voltrokken vloekgericht. Maar overigens: *wat een ellende!* David had Sauls zonde *niet vermeden;* ook *niet verzoend;* en een *bedrukte moeder* moet den koning David aanvullen en bijstaan.

Maar nu op Golgotha!

Daar is Maria. Haar kind, haar koningskind hangt aan een vloekhout. In Hem wordt David hier nu zelf gevloekt. Doch *hierin* ligt de tegenstelling: Maria heeft, in tegenstelling van Rizpa, *niets te*

1) David ook niet!
2) Zonde in zijn eigen huis, *juist in dien tijd:* zijn zonen heetten (zooals er staat in 't hebreeuwsch) priesters; misschien een greep naar priesterlijke *eer* althans, en dat door 't koningshuis (het kwaad, dat Saul ten val gebracht had, kwam in Davids huis terug). Ambtelijke ongehoorzaamheid; bedekking van het messiaansche beeld.
3) *'Alzoo'* (Rizpa's strijd wordt mee-gerekend) 'werd God den lande verbeden'.
4) D.w.z. een (godsdienstige) handeling, waarmee men al tevreden is, als ze uiterlijk verricht is, ook zonder dat het hart erin gesproken heeft.

doen. Zij is démissionnair. Rizpa's zielespanning was de noodzakelijke *aanvulling* van een opus operatum[1)]: het huis van David offert wel, maar speelt zelf met de zonde. En Davids huis kan Saul wel in zijn dood vervolgen, doch kon zijn vloek niet breken. Daarom *deed* Rizpa wat: haar spanning en haar taai volharden bij Jahwe vullen het vonnis aan, dwingen meê den zegen af. Doch Maria - die andere bedrukte moeder bij een vloekhout - kan naar huis gaan. *Zonder haar* zal heden Jahwe 'den lande worden verbeden'. Want het offer van vandaag, dat is geen opus operatum, doch *'door den eeuwigen Geest'* geeft heden zich de Christus over. In *dit* vloekoffer legt Hij zelf de spanning der gebeden. Maria heeft niets meer te doen, de moeder kan wel huis-toe gaan, omdat de Zoon nu alles, àlles heeft volbracht; niet slechts Zijn offermes, doch ook Zijn zielepersing is er bij Hem, om den vloek weg te dwingen, uit de lucht. Die twee waren in David gescheiden, in Davids Zoon verbonden. Rizpa: de offer-aanvullende extase, de publieke voorbede; Maria - een rustig in demissie gaan: een lofzang op de algenoegzaamheid van Christus, die aan Zijn moeder niets te doen geeft ter verzoening, doch zelf alleen als Zoon van David alle kwaad van Saul en David in zichzelf verteert, mits Saul, of zijn verdoemde broed, en Davids rest, in Hem gelooven wil.

Zoo neemt de Christus copulatief afscheid van de menschen. Zijn twee staven hield Hij in de hand geklemd: *liefelijkheid* en *samenbinding*. In kracht van Geest gekomen tot natuur, blijft Hij haar vrede.

De eerste helft[2)] van Christus' kruiswoorden ging onzen geest voorbij. En was de harmonie niet schoon? In het *eerste* kruiswoord heeft Hij om *tijd* bij God gebeden, en voor den tijd, die volgen zou, Zijn wil bekend gemaakt.[3)] In het *tweede* kruiswoord heeft Hij een mensch, die voor den tijd verloren was, de *eeuwigheid* geopend en voor die eeuwigheid Zijn wil bekend gemaakt.[4)] Nu, in het *derde* kruiswoord, heeft Hij den *tijd onderworpen aan de*

1) Zie noot 4 op de vorige bladzijde.
2) Zie daarover dit deel, blz. 114, 115.
3) Zie dit deel, blz. 119 v.
4) Zie dit deel, blz. 258, 287/8.

eeuwigheid, de dagen van de menschen gesteld onder de wet van den dag des Heeren, en in de stilste woning van den stillen Zaterdag twee menschen laten broeden over het duistere geheim, dat later van Johannes zou geschreven worden. *Geschreven;* want

> Nadat hy geweest was hier
> 's Heeren secretaris,
> Van sijn leven een griffier,
> Van sijn dood notaris,
> Quam hy, door het beulsgespuys,
> Dringen tot aen 't roode cruys,
> En wierd Christus broeder,
> Als hy, voor en boven al
> Sijn gesellen, hem beval
> D' opsight van sijn moeder.
> En wie waer, met meerder reên,
> Tot dit ampt verbonden....[1)]

dan hij, die, van den Geest gedreven, Maria alzóó leeren kon: in den beginne was het Woord, en het Woord was bij God, en het Woord was God. Dit was in den beginne bij God. *En het Woord is vleesch geworden;* en wij beiden hebben Zijn ellendigheid gezien, een ellendigheid als van den laatstgeborene van Eva, nochtans vol van genade en waarheid. De groote substitutie is de groote absolutie. Want de Eeuwige, de Oneindige, is in den tijd onder de eindige waarden gevaren ter verlossing. Zoo wordt dan Christus' zelfsubstitutie *de vervulling van de voetwassching*. De Meester werd als één, die dient. De Meester is niet te vervangen, maar dienaars (slaven) *kocht* men in die dagen. Men kon ze substitueeren. Zoo wiesch de Christus voeten en oogen - en het was alles hetzelfde: de Leeuw werd lam, spijze ging uit van den eter. Gij raadt dit raadsel niet; en als ge zegt: *ik geef het op, dan* tooit de Groote Simson u met Zijn wisselkleederen. Hij heeft ze zelf geweven, en sloeg niet één filister voor u dood.

1) Joh. Stalpaert v.d. Wiele, Sint Jan, Evangelist, XXVII December.

Hoofdstuk XVI. Christus exlex in den donker: Christus burren de poorten Gods.

> *En van de zesde ure aan werd er duisternis over de geheele aarde* (*over heel het land)*[1] *tot de negende ure toe*.
> MATTH. 27:45.

DE bekende Nietzsche laat in één van zijn boeken zijn held Zarathustra zeggen: ‘Vele zonnen loopen daar rond in de ruimte; tot alles wat donker is, spreken zij met haar licht, maar tot mij zwijgen zij. O, dat is de vijandschap van het licht, tegen alles wat zelf licht geeft!’

Dit zijn ronde woorden, waarin zich echter de hoogmoed van dezen mensch uitspreekt. In eigen oogen lichtdrager, beroemt hij zich, dat de lichtdragers in de wereld hem niets meer te geven hebben, en verzint hij tot zijn zelfverheerlijking (misschien is het eerlijk, te spreken van een onbewuste poging tot zelfverdediging) de fabel van jaloersche zonnen.

Hoe geheel anders is Christus Jezus! Hij, die Zelf het Licht is, ‘God uit God, licht uit licht’, *roept om het licht*. Hij drinkt gretig de glanzende weelde in, die de berg der verheerlijking Hem biedt, en schreit ook daarna om een lichtstraal, een kus van boven:

> Verlos Mij, toon Mij 't vriend'lijk *licht*,
> Van Uw vertroostend aangezicht.

1) Hierover later, zie blz. 372 en 373.

Daarom is het ook voor Hem *lijden* geweest, en geen oorzaak van valschen roem, dat Hem op Golgotha het *licht* ontnomen is, drie uren lang. Van die *duisternis* mogen nu roemen alle geslachten: ‘in Uw licht zien wij het licht’. Dus moeten wij met Hem den donker in.

Het verband van de geschiedenis is ons wel bekend. Als Christus aan het kruis hangt, en de eerste ellende van de acute *daad* der kruisiging heeft doorstaan, dan komt Hij vervolgens in de *tweede phase* van het kruislijden: Hij gaat van de katastrofe der kruisiging naar de *versterving* van het gekruisigd-*zijn.* Langzaam maar zeker vloeit Zijn bloed weg. De wonden zwellen, knellen; het bloed kruipt, omdat het niet gaan kan; de koorts jaagt door het vleesch. Het werk is nu gedaan, de *sociale* daad (behalve dan de uiterste der offeranden) is al volbracht: voorbede voor de soldaten, paradijsontsluiting voor den moordenaar, toewijzing van de moeder aan Johannes.

En toen tot zóóver 't werk gevorderd was, toen zeide God: de voorbereiding is volbracht: *nu komt het eigenlijkste van het offer zelf; nu moet Hij in den donker*. Ontsluit, na de zes praeparatoire zegelen, thans het peremptoire zevende zegel van het boek van dood en van vloek. Een hand schoof onder de wolken; ze hing zoo iets, dat duisternis maakt, vóór de zon, en trok zich weer terug.

Toen was het donker. Alleen maar donker. Zwijgen van rondom. Een bloeddruppel viel op den bodem; de centurio hóórde hem duidelijk vallen. Stilte. Stilte. En de angst. En, zwijgen van rondom. Zwijgen, boven en beneden. De spotters durfden niet verder. Het rumoer verstomde. De borst van den moordenaar hijgde; men hóórde het zelfs in de achterste rijen van de toeschouwers, o neen, het waren omstanders.

Wat wij er wel van zeggen moeten?

Niet al te veel geleerdheid. En vooral niet iets, dat ‘verklaren’ kan.

Pogingen tot ‘verklaring’ van deze duisternis zijn wel ondernomen, maar zij spotten met zichzelf. Daar zijn zoo van die menschen, die er hun ambacht van maken, alles, wat God langs wonderlijke wegen doet, te ‘verklaren’ langs natuurlijke wegen; - alsof God

en de natuur contrasten waren, en alsof de natuur niet precies even mirakuleus was als - een mirakel. Maar goed, menschen van dit slag hebben gezegd: het zal dan wel een zonsverduistering zijn geweest, een heel gewone, 'ordinaire' zonsverduistering. Neen, zoo haasten zich dan op hun beurt gretig alle benauwde geloovigen, blij, dat zij dézen dans nu eens ontspringen kunnen, neen, dat kán dezen keer ten minste niet, want: Paschen viel samen met volle maan, en op volle maan is immers een zonsverduistering 'uitgesloten', omdat de maan dan tegenover de zon staat, wat bij een zonsverduistering niet het geval is? Ja maar, zeggen vervolgens weer anderen: 'de duisternis zelve zal dan haar oorzaak gevonden hebben in een opeenhooping van zeer dichte wolken of in een opstijging van dampen uit de aarde, tengevolge waarvan het licht der zon verduisterd is geworden. Men wijst er ook op, hoe ieder jaar te Jerusalem, en wel alleen in het begin van de maand April, zeer donkere dagen voorkomen, welke gewoonlijk "zwarte siroccos" genoemd worden, en gedurende welke de atmosfeer heet en vol stof is. *Origenes* reeds was deze meening toegedaan'.[1)] Evenwel, hoewel 'op zichzelf' deze mogelijkheid niet uitgesloten achtend, gelooven wij toch, dat het woord 'duisternis' te sterk gekleurd is, dan dat aan een dergelijk verschijnsel hier moet gedacht worden.

In elk geval is voor ons dit ééne van de grootste beteekenis, dat wij in dat intreden van die duisternis hebben te zien een *opzettelijke*, en *directe*, werking van God.[2)] Wil men dus het zoo noemen, dan zeggen wij: hier was een *wonder;* en in dat wonder sprak God objectief.

Natuurlijk spreekt God allereerst hier *vàn* en *tot* Zijn *Zoon*,

1) P.G. Groenen, a.w. 512.
2) In het voorbijgaan zij er aan herinnerd, dat verschillende getuigenissen, die men buiten den bijbel om heeft willen samenlezen, tot bevestiging van de historische mededeeling van den bijbel, met deze duisternis niets hebben uit te staan. Men heeft zich beroepen op de brieven aan Polycarpus en Apollophanes, welke op naam van Dionysius Areopagita zijn gesteld. Ook op getuigenissen van Phlegon, en van Thallus en anderen. Wij gaan echter al deze dingen voorbij, omdat zij ten eerste het evangelisch bericht niet raken, en omdat deze getuigenissen bovendien ook voor het geloof volstrekt overbodig zijn.

den Borg van onze ziel. Is het niet ‘de ure en de macht der duisternis’? Hij heeft het zelf gezegd, dus moet Hij 't zoo beléven ook. Daarom komt God, om deze waarheid, die in haar wezen de dingen der *onzienlijke* wereld raakt, ook in *zichtbare* vormen uit te drukken. In Bethlehem werd eens de nacht tot dag; op Golgotha de dag tot nacht. In Bethlehem zijn vele engelen, wier licht door 't donker breekt; op Golgotha zijn vele duivelen, die in den donker triumfeeren - naar het schijnt - over het licht.

Hoe zouden wij hier het onderling verband der dingen ooit kunnen zien, zonder aan de *nederdaling ter helle* van Christus thans te gedenken? De duisternis, waarin Christus nu gehangen was, viel in, viel op Hem, op dàt tijdstip, waarin Zijn angsten zich zóó vergrootten, dat zij zich eindelijk lucht moesten geven in het benauwde woord: Mijn God, Mijn God, waarom verlaat Gij Mij? Hij leed de helsche kwelling.

Nu is het dit, wat God den Zoon wil zeggen: hebt Gij de helsche kwelling *willen* lijden? Dan moet dat ook met vol *bewustzijn* wezen.

Van Zijn kant zet de Vader dan ook voort, als Rechter, wat de Zoon, als aangeklaagde, heeft begonnen.

Toen Jezus n.l. op den heuvel van den dood gekomen was, heeft Hij den drank van wijn-met-mirre, niet willen nemen. *Hij wilde de bedwelming niet*. Hij verkoos, den Vader recht in het gelaat te zien, óók, als deze Hem verstiet.[1)]

God houdt Hem nu daaraan.

Want, wie met God alleen wil zijn, wie het oog van God in eigen oog wil voelen branden, *die moet in den donker zijn*. Waar zal men anders God zien, dan in het duister, althans *in wat de menschen-van-vandaag zoo noemen*? Is de nacht niet altijd voor de profeten geweest, en voor die dichters, die van God genomen of verlaten werden? Nu komt de Christus als profeet en borg. Hij komt in 't uiterste. Dan hóórt Hij in den nacht te zijn.

Het kon en mocht niet anders.

Want *in den hemel zien,* of *in de hel zien,* dat kán God ook wel

1) Zie dit deel, blz. 81 v.

iemand geven op klaar-lichten dag, maar dan gebeurt dat slechts *in extatische vervoering*. Deze trekt dadelijk een 'nevel voor de oogen'. Als God Paulus neemt, en hem laat inzien in den derden hemel, dan is Paulus in '*verrukking van zinnen*'. Wanneer Johannes op Patmos in den open hemel moet zien, dan is hij ook op klaar-lichten dag '*in den geest*'. Als Abraham God moet zien, gelijk deze de historie van de toekomst voor hem ontsluiten wil, dan is Abraham ook alweer *in den geest*.[1)]

Zoo zou God ook aan Christus Jezus wel op klaarlichten dag de verschrikkelijkheden, de werkelijkheden van de àndere wereld hebben kúnnen toonen, indien Christus maar 'in den geest' geweest was, in extatische bedwelming, in verrukking van zinnen. Want óók dàn ware Christus louter oor en oog geweest voor de hemelsche of helsche dingen.

Alleen maar, *op zùlk een wijze* moet dat niet bij Hèm. De verrukking van zinnen, de toestand van het zijn-in-den-geest, die maakt iemand *passief*, en *sluit zijn eigen werkzaamheid uit*. Doch Christus moet *niet enkel passief* zijn; ook niet in de onttrekking aan de dingen van beneden. Neen, Hij moet *actief blijven*, tot het laatste toe, zèlf werkzaam, zelf gespannen, zelf zoekende Zijn God, en zelf *àfgaande*, door een eigen daad, op Satan. Hij moet niet, gelijk Johannes, Paulus, Abraham, tot louter oog en oor *gemaakt wórden*, - lijdelijk -, maar Zijn oogen moet Hij zelf, actief, laten *dóórdringen* door alle nevelen heen, zoekende God en den duivel. En wat Zijn ooren betreft: Hem zijn de ooren '*(uit)gegraven*'.[2)] Hij *kán* goed hooren, met Zijn waakbewustzijn, en *móet* nu ook getrouw die roeping voor zich aannemen. Door *eigen inspanning,* niet door mechanischen *dwang,* moet Hij de geluiden opvangen, die komen uit de andere wereld. Een extatische Christus kan ons niet verlossen. Indien de Heiland 'in den geest' geweest was, dan zou Zijn activiteit verslonden zijn door *dwang*. Dan ware de eenheid van Zijn werk gebroken. Dan zou Hij zijn geweest een knecht, die in gebondenheid slechts dat kon zien, wat hem voor oogen

1) Genesis 15: het licht in den rook.
2) Ps. 40:7: goed hoorende gemaakt zijn.

wórdt *gebrácht*. Want zóó staat het met Gods 'verrukten'; zij *hálen* niets naar zich toe, God noch duivel. Was Christus hun gelijk geweest, dan was Hij niet ter helle *neergedááld,* met eigen energie, doch dan ware Hij slechts aan haar voorbijgesleept. Of, om het nog erger te zeggen: dan zou de hel met haar aspecten even aan Hém voorbij getrokken zijn. Maar dat is geen verlossingsdaad. Dat is niet God zien, of den duivel zien. Dát geeft slechts een mechanische convulsie, die wel lichaam en ziel in beslag neemt, maar die niet door lichaam en ziel Hem zélf beslag kan laten leggen op den duivel en zijn dwangbuis, op God en Zijn verheven wetboek.

Daarom is het allereerst om Christus' middelaarsambt in 't lijden trouw aan 't *eigen* werk te houden, en Hem daarin ook te *beproeven,* dat God Zijn Zoon nu in den donker zet. Voor den tweeden Adam geen bezwijming: het *werk*-verbond heeft zooeven zijn papieren op tafel gelegd. De dia-loog begint: God en Hij zelf, ze zullen tegen elkander overstaan. Nu moeten de gordijnen toe: in 't donker slechts is God te *spreken*. Licht verbindt de menschen van eenzelfde horizontale vlak, maar het verbindt niet met de àndere wereld. Het is *verkeersmiddel,* 'sociaal'. Maar God is onze 'socius' niet; Hij is de Andere. Hèm kan men wel in 't dònker vinden - de anderen moeten dan even op zij. En wat zal Christus *in de spleet,* waarin Hij God zal ontmoeten en den duivel, nu verder doen met een *verkeersmiddel* van de menschen? Hij is met de menschen tot zóóverre uitgepraat. Hij heeft Zijn laatste punt op 't 'sociale' dag-programma immers afgehàndeld?[1)] Licht heeft nu voor Hem geen zin meer. Hij heeft niets meer te doen, behalve dan het groote offer. Rorate coeli; drupt van boven, alle hemelen; want wat Hèm betreft, Hij is buiten het verkeer gesloten. De Middelaar, die tot Zijn eigenlijke functie komt, heeft geen inter-mediair meer noodig. Het licht is communicatie-middel; wat doet men daarmee ná de groote *ex*communicatie?

Ja, ja, die laatste vraag, die brengt over naar een *tweede* punt.

1) Zie boven bl. 353 en 354 (de drie eerste kruiswoorden); vgl. bl. 114/5.

Wij proeven in den donker de branding van den *vloek*, die op den Christus komt. Hij is beroofd van licht; nu kan Hij *lijden*. Benauwdheid op den *dàg* is *iets*. Benauwdheid in den *nàcht* is *meer*. Benauwdheid in een nacht, die '*gemaakt*' is, opzettelijk voor Hem *gemaakt* is, op den mid-dag, dàt is *àlles*. Verder kan men op aarde niet. Die donkerheid schept mogelijkheden voor het *zwaarste* lijden, is tevens van de uiterste vervloeking een expressie.

Want, om tot dit laatste nu te komen, het licht is immers de *eerste* gave van Gods *toebereidend*[1] scheppen? Dit *aller-eerste* nu - dat *àllen* is gelaten na den val - *is nu aan Hem onthouden*. 'God doet Zijn zon schijnen over boozen en goeden'; behalve dan over Hem, die als Borg en Middelaar tot 'onder-booze' is gemaakt. Zelfs déze wereld heeft geen kleed, dat Hem zou passen, want zij kan niet anders dan de gemeene gratie tegen het gemeene oordeel laten roemen, en kan den Borg dus niet in het volstrekte oordeel zelf isoleeren. Dus brengt God een vervaarlijk teeken over Hem: Hij neemt het licht weg, om in deze berooving, dit àf-stroopen van den Borg, te laten weten: dat de Borg beneden 't leven en zijn eerste gaven en middelen wegzinkt. De mensch, die God beroofd heeft, wordt van den toevoer van de primitieve gaven afgesneden: *Hij* is vandaag die mensch, tot Roover is Hij thans gemaakt. De vloek komt aan, en komt met katastrofes[2]. Drie dagen duisternis in Egypte, en de eerstgeborenen sterven, de eerstelingen van Egypte's kracht. Drie uren duisternis, en de eerstgeborene sterft, de eersteling der kracht Gods.

Evenwel niet slechts met den *aard*, doch ook met de mate, de *intensiteit* van Christus' lijden, hield het intreden van de wonderlijke duisternis verband.

Die *intensiteit* is in het lijden zelf weer een afzonderlijk vraagstuk. Want - reeds vaker wezen wij daarop - de Middelaar staat voor de menschelijk-onmogelijke taak, dat Hij in een *eindigen*

1) Tweeërlei 'scheppen' is er: een *maken*, stellen, van de wéreld, - Genesis 1:1 - en een *toebereiden* der geschapen aarde-wereld (het werk der 6 scheppingsdagen).
2) Vgl. deel III, blz. 100 v.

tijdsduur een *oneindigen lijdenslast* moet ondergaan. *Eindig* moet de *tijdsduur* zijn; want anders komt er nooit een oogenblik, een punt in den tijd, waarin het historisch proces van Gods genadewerk zich om kan wenden van lijden tot triumf, van kruis naar kroon; en wordt het 'betalen' van den Borg geen 'àf-betalen'. Maar *oneindig* moet de *lijdenslast* toch blijven; *oneindig* zijn de lasten, die Gods ongemeten, 'ongehouden' toorn op hen laat drukken, die *buiten* Hem zijn; en de Middelaar wordt aangesproken, niet voor iets anders, doch voor *hetzelfde* lijden, dat de zonde heeft verdiend: een lijden zonder menschelijke meetbaarheid.

Deze oneindige waarde ontvangt nu Christus' lijden allereerst uit Zijn Persoon: Zijn menschelijke natuur is verbonden met den Persoon van den ongeschapen Zoon van God. Doch voorts moet dat lijden een *intensiteit* bezitten, welke de span-kracht van Zijn menschelijk vermogen tot het uiterste vergt. Juist wijl het *successieve* tijds-verloop (drie uren) hier achter staan moet bij het *intensieve* levenslijden, komt alles er op aan, dat de *intensiteit* des lijdens den Man van smarten geheel vertere.

En is het uur der duisternis in deze wereld nu niet allereerst het uur der *intensieve* ondervinding? De dag - het licht - spreekt *successief* ons toe, telt ons zijn uren en minuten uit, en laat ons onophoudelijk *méten* tijd en ruimte. Maar de duisternis - de nacht - en vooral de wonderbare duisternis - de kunstmatige nacht - verdringt de *successie* der momenten uit het werkend bewustzijn (zooveel dit kan) en laat de krachten, die op ons inwerken, toe, haar volle *intensiteit* op ons te laten wegen (zooveel dit kan). Tellen is dag-werk; wegen nacht-werk. Voor het *lengte*-begrip van den dag schuift de nacht het *diepte*-begrip in de plaats.

En juist, omdat in Christus' lijdenslast de lengte voor de diepte wijken moet, de intensiteit meer is dan het *successief verloop,* juist daarom heeft de nacht, het donker, zijn beteekenis. Zijn lasten-van-den-geest zijn Hem oneindig zwaar. Dus schuift Zijn God Hem in den donker, want Hij moet *ervaren*, wat men te verstaan heeft onder '*buitenste duisternis*'. Dat was een *leer-begrip* van Hem: buitenste, extreemste, hier niet bekende, duisternis. Hij heeft dit

leer-begrip altijd zuiver *uitgelegd*. Maar heden komt het op *ervaring* aan. Welnu, - ervaring van de duisternis vraagt - *duisternis*.

Ja waarlijk, *exegese* moet bij Hem met de *ervaring* samengaan.

Johannes de Dooper heeft eens getuigd van Hem: Hij mag ons leeren van den hemel; want als Hij van het huis des lichts getuigt, dan spreekt Hij over iets, *dat Hij gezien heeft en gehoord;* Hij is er *in* geweest (Johannes 3). Met andere woorden: de *exegese,* die Hij geeft als *mensch*, omtrent den *hemel*, is bij Hem één met de *ervaring*, die Hij daarvan heeft als het *Woord.* de *Logos. Dit woord wordt heden in zijn tegendeel omgezet*. Wil Hij als *Logos* leeren van de *hel?* Wil Hij dit duistere begrip ons *exegetiseeren* door Zijn Woord? Wel aan, Zijn *'leeren*' van de hel, dat huis der *duisternis*, worde dan nu een leeren van hetgeen Hij heeft *gezien, en ook gehoord*. Hij moet er *in* geweest zijn. De helle-*exegese*, die Hij geeft als Logos in de Schriften, door apostelen en profeten, die worde één met de *ervaring,* die Hij heden heeft als mensch. Hij moet de duisternis *ervaren*.

Stil maar, Hij doet dat al.

En Hij *ervaart* den chaos.

En is in de *caesuur* van den wereld-historie omspannenden 'dag des Heeren'. Om twaalf uur brengt God duisternis; dat is te zeggen: Hij verklaart, dat de *normale* stand van een verloren wereld wezen zou: de verlatenheid, de desolate hang in 't peilloos donker.

Aldus *ervaart* de Christus de troosteloosheid. Eén der profeten heeft gezegd: ten tijde van den avond zal het licht zijn. Een troostelijke rede, voorzeker. Maar nu voor Hem het tegendeel: ten tijde van het licht, 's-middags om twaalf uur, zal het nacht zijn. In den 'dag des Heeren' is de middag, het uur van twaalf, een chaotische inslag in den kosmischen opbouw. Gelijk de spijkers en de hamers der soldaten door Hem geplaatst zijn tusschen het schoone *begin* en het chaotisch *einde* van de wereld; en gelijk Hij, toen Hij bad voor de soldaten, bewust gestaan heeft tusschen den *eersten* dag der wereld-harmonie en den *laatsten* dag van haar chaotische verbreking, zoo is het nu ook hier. De Zoon hangt in het duister, - op den *mid-dag*. Den middag, neen, niet slechts van dien bepaalden

‘datum’, maar van de ééne geschiedenis van den éénen wéreld-dag. Dus grijpt Zijn aandacht nu terug naar *aanvang* en naar *uitgang* van de wereldgeschiedenis. Naar den *aanvang* allereerst. In den beginne van den grooten ‘dag’ stiet God met de inkomst van het licht de deuren van de wereld open. En zie, Hij *liet* ze open, ook na den val van duivelen en menschen. Maar wat in den beginne was en bleef, dat wordt den Zoon ontzegd. Hij voelt, en weet het: hier wordt geschiedenis gemaakt, God doet *iets nieuws* (‘chedasjah’) hier in de wereld varen, en.... laat den Zoon eraan ten onder gaan. Want deze donkerheid is ook verwijzing naar den *avondstond* der wereld. Hoor de stem van Joël (2:10): zon en maan worden zwart, de sterren trekken haar glans in; het is de dag des Heeren; daarom zal Jahwe brullen uit Sion en uit Jeruzalem geven Zijn stem, dat hemel en aarde beven (3:15-16). Of ook, verneem Jesaja's stem (13:10): Zie, de dag des Heeren komt gruwelijk, met verbolgenheid en hittigen toorn, want de sterren des hemels en zijn gestarnte zullen hun licht niet laten lichten; de zon zal verduisterd worden, wanneer zij opgaan zal, en de maan zal haar licht niet laten schijnen. Of ook (50:3): Ik bekleed den hemel met zwartheid, en stel een zak tot zijn bedeksel. En onder dit alles heeft de Heere Heere *mij* een tong der geleerden onthouden, en moet ik klagen: *waarom*, *waarom?* Ik weet het niet, ik ben niet in de plaats van God, ik ben de broeder van den blinde en den dwaas. Dag des Heeren, dag der dagen: - het zal te dien dage geschieden, spreekt de Heere Heere, dat ik de zon op den middag zal doen ondergaan, en het land bij lichten dag verduisteren (Amos 8:9). Christus in den katastrofalen vloek; een tuimel, een val, een afgrond van buitenste duisternis. Hij is de grens overgezet; hij had geen geldig paspoort.

De ‘dag des Heeren’ is in Christus' ziel geweest. Hij heeft de eeuwen, de jaren niet *geteld* in hun successie, ze niet achternagerekend, maar ze hebben op Hem *gewogen,* Hij heeft de *spanning* van de geschiedenis doorleefd, in alle *intensiteit*. Zóó, als een stervende, naar velen zeggen, in één moment zijn levenshistorie in kort begrip tezamenvat, zóó, als een ziener intensief inleeft, in

wat de menschen van den dag slechts extensief kunnen door-leven, zóó heeft de Christus heel de wereld- en heilsgeschiedenis ondergaan, en àlle momenten waren even krachtig voor Zijn aandacht. Alleen maar: 't was geen *droom*, en evenmin *apokalyps*. Hij *wáákte* in den donker, en *werkte*, en voelde zóó zich stooten buiten al Gods poorten. De poort van Jeruzalem was ineens zoo wijd geworden als de heele wereld.

Want - om dit laatste vast te houden: niet slechts met den *aard,* of de *intensiteit*, doch ook met de *rechtsgeldige* beteekenis van Christus' lijden houdt de duisternis verband. Het reeds zoo vaak besproken rechts-moment van Christus' *uitdrijving buiten de poort*, krijgt thans een *universeele* beteekenis: het vonnis wordt bekrachtigd en tegelijk voor het gansche àl *effectief verklaard* ‘met ingang van heden’. Buiten de poort van Jeruzalem - dat werd nu hetzelfde als: buiten *alle* poorten, niet slechts van *Jahwe* (verbonds- en heilspoorten) doch van *God* (scheppings-poorten: *licht!*)

Ja zeker, die duisternis behoort bij 't *rechtsgeding*, en bij de *rechtsvolvoering*. God wierp de boomen van àl Zijn doorgangswegen dicht voor den Zoon. Hij zette àlle sloppen en asylen voor Hem af. Hij stiet Hem eigenhandig, absoluut buiten àl Zijn poorten. Over Jeruzalem, over Judea, over Palestina, over deze wereld, straks tusschen al de sterren door, en over alle werelden heen, roept God nu met Zijn sterke stem: is er ergens een poort? - dat zij Hèm nu buiten werpe. Nu wordt het meenens met den weggezonden bok: het is ook Groote Verzoendag, als de bok moet naar de woestijn. Zeg zelf, is er wel ergens een waarachtige *woestijn* in deze wereld, die wij kennen? Woestijn, - dat is, getrouwelijk overgezet zijnde: *hèl*. Dus moet de Christus buiten de poorten, want Hij verdient ter *helle* nu te varen.

Wij moeten even terug naar den aanvang van ons derde deel. Daar spraken wij over de rechts-beteekenis van Christus' uitwerping *buiten de poort*, als exlex. Toen hebben wij den nadruk er op gelegd, dat in Israël, onder het openbaringsvolk, de uitdrij-

ving van een veroordeelde buiten het voor menschen overzichtelijke operatiegebied van rechterlijke *woorden* en *daden*, een *belijdenis* inhield. Zij erkende, dat *menschelijke* woorden en strafmiddelen *ontoereikend* waren, om het wezen en de straf van de bedreven zonde adaequaat (volkomen) *uit te drukken* èn *toe te passen*. Zoowel de *woorden,* als de gerechtelijke *werken* van verderf, reikten niet tot de volheid van *Gods* recht en gramschap. Zelfs de *geopenbaarde* wet, en zèlfs dat strafmateriaal, dat 'vervaardigd was naar het voorbeeld, dat op den berg van den Wetgever is getoond', was niet in staat, de volle strafmaat te *zèggen* of *toe te meten*. Daar is een voor menschen *onverteerbare rest* van goddelijken toorn; dit bleek ons de groote *onderstelling*, en ook de duidelijke *belijdenis*, van de instelling van den exlex, die voor Jahwe wordt opgehangen, buiten de poort.[1)]

Deze in menschentaal niet-uitgedrukte toorn *wordt nu* aan Christus te verstaan gegeven. De *duisternis* zegt Hem iets. Ze zegt Hem het *uiterste*. Ze is de *vorm*, waarin de Heere *uitdrukt* de *helsche* toorn. En ze is tevens *bediening* van dien toorn; ze behoort tot het *strafmateriaal,* waaraan de menschen niet reiken kunnen. *Zij niet alleen*, doch zij wel degelijk *óók*. De onverteerde *rest* van toorn komt nu op Christus neer. Een kruishout maken *menschen*; 't is nog maar kinderspel, vergeleken bij het strafmateriaal, dat God nu aanwendt: *Hij* legt Zijn hand aan zonnen. Zijn licht-roof is verlengstuk van het aller-aller-ergste, dat menschen kunnen vinden en bedenken voor den gevloekte. De taal, die God in duisternis nu spreekt, is zóó absoluut verdervend, ontblootend, afstroopend, invretend, interend, dat de rechterlijke vonnissen van Pilatus en het Sanhedrin, en de spotternij van Golgotha nog niets is bij de taal van God, die den exlex in het donker zet. Ja zeker, de Christus had die alle reeds door *eigen denkdaad*, en in *eigen 'vreeze* des Heeren' getransponeerd in 't helsche, eeuwige. Maar nu komt God van *Zijne* zijde; het *trans*ponеeren van den Zoon wordt heden ontmoet door het *im*ponеeren van den Rechter. De

1) Zie deel III. blz. 6 v.

onverteerbare rest! Het onzegbare in den toorn! Het niet-meeraardsche, het extra-mundale, het infernale in het zeggen en in het doen van den vertoornden Rechter, en dan *Zijner*zijds, *dàt komt er nu*. De duisternis valt samen met de nederdaling van den Zoon ter helle. Zij is een vorm, dien Gods ongedeelde gramschap uit de geschapen dingen kiest, om zich bekend te maken en zich erin te bevredigen. God molesteert den Christus naar de mogelijkheden-van-molest, welke diens menschelijke natuur en het geheel der geschapen dingen Hem als Rechter bieden. En voor het overige: wie zal zeggen, wat Christus' *lichaam* heeft geleden? Wat in Zijn ziel, Zijn geest te doen geweest is? Hoever Zijn denken uitgerekt is?

Zoo wordt de Christus buiten *alle* poorten nu geworpen, alle kringen van het leven, buiten alle werelden. Wij hooren Hem zeggen, dat dit *verlating* is. En daaruit ontleent deze zonsverduisteringsacte een zoowel negatieve als positieve kracht van verderf: zij laat den Christus zien als *extra-mundaal,* en dan wel nader *infernaal,* terechtgestelde.

Extra-mundaal, dat is te zeggen: geen enkele ‘wereld’ mag Hem ontvangen. Een ‘wereld’ is een *samen*hoorend, *samen*voegend, *samen*hangend ding. Een samen-stel. Maar Hij, de Groote Zondaar, vindt geen plaats in eenigen samenhang. Daar gaat nu Adam tusschen alle werelden door; en tusschen alle werelden hangt zwarte duisternis. Daar zinkt de Adam nu; de exlex wordt exsul, d.i. hij heeft geen *bodem* nu meer onder zijne voeten. Hij vaart al uit den tijd; al slaat Zijn hart nog in den tijd. Hij is geslingerd buiten de ruimte, al staat dat kruis daar nog, een paal in den grond. En nu Hij buiten alle *samen-hangen* zich geworpen, zich gezonden weet, nu vaart Hij al ter helle. Dat is de eenvoudigste, wijl eenige, consequentie. Het is de keerzijde, om zoo te zeggen, de ‘vertaling’ van het onontvankelijk zijn voor alle organische saamhoorigheden. *Geen licht meer,* nu ja, dat is nog maar *negatief*, zou men zeggen. Dat zegt immers volstrekt nog niet, hoe het wèl is, maar hoogstens hoe het *niet* is. Er is *niet* licht, en er is *geen* zon, en daar is *af*-wezigheid van Gods eerste en breedste geschenk: het licht. Maar voor den kampenden geest van Hem, die aan alle dingen onmiddellijk

een *verbonds*-, dat is een *religieuzen* naam geeft, beteekent dit negatieve aanstonds een positieve daad: niet slechts als koning, doch als recruut, niet als hoofd, doch als mensch, niet als Rabbi, of Profeet, doch als adept en proseliet bij engelen wordt Hij voor het heelal *gedegradeerd;* en dat *zóó grondig*, dat het eerste geschenk van allen, het *licht*, van Hem nu afgenomen wordt. Extramundaal.

Dit zet zich dan positief om in het *infernale,* d.i. het *helsche*. Neen, wij weten nu niet meer, want om de hel te beschrijven moet men er geweest zijn.[1] Wij zoeken niet naar woorden, God beware ons. Wij komen niet verder dan Zijn eigen leer-term: *buitenste duisternis*. De Heiland is nu algeheel ontkleed.

Wij, menschen, vinden het al heel wat, een *brekend oog* te zien. Nu, straks zal Jezus' oog óók 'breken'. Maar eer het '*brak*', is het *onderschept*, is het *buiten werking gezet*. Is Hij verblind? Neen, het is veel erger. Het is 'ziende niet zien, en hoorende niet verstaan'; Hij heeft daar zelf wel dikwijls van gesproken. Tusschen het *oog* en het *licht* is rapport, en het *leven* houdt dat gaande. Maar het rapport is *hier* verbroken, niet wijl het leven vlood, maar doordat God eenvoudig zei: *snijdt alle draden bij Hém door; Hij is tot zonde gemaakt*. God sprak alzoo tot alle engelen: laat alle leidingen aftakken éven voor Hem; geen enkele toevoerbuis, mag naar Hem doorgetrokken blijven. De conducten, de aquaeducten[2] der natuur, de toevoerbuizen, de 'leidingen', gaan naar ieder, behalve dan naar Hem. *Hij* hoeft tot God niet meer te bidden:

> Sluyt mij niet buten, och!
> Al heb ic menichmael gebroken mijnen eedt
> En schandelijck besmet mijnder zielen cleedt,
> De *conduten,* och,
> Van Uwer genaden wilt my ontsluten noch.[3]

1) Hierop komt het volgende hoofdstuk nog terug, blz. 379.
2) Ezechiël 31, de wateren onder de aarde, die de 'boomen' voeden, deel III, blz. 44. *De duisternis als antwoord op* '*Christus*' *uitersten dienst des Woords*'.
3) Anna Bijns (O ontfermhertighe Godt). Conduten = toevoerbuizen.

Neen, neen, Hij hoeft daarom niet meer te bidden. Want *juist* als Hij zich tot *zonde,* en tot *meineed,* en tot *smet* laat *máken,* waarachtig máken[1)], zijn de 'conduten' voor Hem afgesneden. *Op die* '*conduten*' komt het altoos in de wereld, de saam-hoorigheden, aan. Voor Hem geen toevoer meer van eenig goed, zelfs niet van de gemeene gratie. Hij staat nu eenmaal overal buiten, zelfs buiten de 'weldaad' van een versterving uit verval van krachten. Onlangs verscheen een boek, waarin iemand, die - in Rusland! - gefolterd was geweest in een duistere gevangenis - vertelde, hoe het hem mogelijk geweest was, onder de vreeselijkste martelingen *niet* te schreeuwen, zichzelf niet te verliezen. Hij had zich voorgenomen - het was hem aangeraden door een ander - een *lichtpunt* in het oog te vatten, een lamp, een blinkend ding van koper of zoo iets. Zoo lang hij met zijn oogen dat lichtpunt vàst kon houden, kon hij zichzelf blijven, niet vergaan, niet gèk worden van de pijn. Niet één, van die dit lezen, zal kunnen zeggen, wat hiervan áán kan zijn. Maar hoe het zij, - voor Jezus Christus was zèlfs dit laatste redmiddel er niet. Geen licht - geen zicht, o God, hoe kan Hij U en zich behouden?

Toch is voor ons een helder licht in deze duisternis ontstoken. Want Christus *doet als borg Zijn dienst;* en wordt door God *nu tot de aller-zwaarste dienstverrichting toegelaten*. Dat zijn twee dingen; laat ons zien.

De Christus doet als borg Zijn dienst. Immers, het extra-mundale lijden, dat infernaal zich open-doet, dat is *wat wij verdiend hebben;* Adam komt heden op zijn eigen plaats.

Waarom preeken wij, denken wij, tienmaal, honderdmaal, over de *verheerlijking op den berg,* tegen éénmaal over de *verduistering* op Golgotha? Ligt het eigenlijk niet voor de hand, deze twee contrasteerende momenten met elkaar in verband te zetten?

Gij weet het: op den berg der transfiguratie[2)] was het groote

1) 2 Cor. 5:21.
2) Zie deel I, hoofdstuk II en voornamelijk hoofdstuk VI.

theologisch vraagstuk dit: waar is de mogelijkheid, waar de werkelijkheid, waar de rechtsgrond voor den *onverhinderden doortocht* van de '*kebood Jahwe*', d.i. van *de heerlijkheid des Heeren?* De grootsten van het Oud Verbond, Mozes en Elia, ze hadden de *heerlijkheid des Heeren* (Gods openbaringsvorm onder Israël) wel *aan* zich gehad, doch konden haar niet *van* zich *uit* doen gaan, ze konden er geen *baan* voor breken onder Israël. Ze konden de 'kebood Jahwe' geen *passage* bezorgen onder de openbarings- en verbondsgemeenschap. Dus kwamen zij op eenen hoogen berg tot Christus, en vroegen Hem, of Hij dat wèl kon doen. Of Hij Gods volk *gemeenschap* geven kon aan de *lichtende* 'heerlijkheid des Heeren'[1]. Het hemel-licht, dat onder Mozes en Elia *geen* passage vinden kon, onder Israël, dat moest *de Christus* aan àl Zijn volk over de heele wereld effectief naar recht doen doorbreken.

Toen heeft de Christus op den berg met eenen duren eed *beloofd, dat Hij alzoo zou doen,* en dat Hij daarvoor *rechtsgronden* zou leggen.

Nu wordt die eed van Hem gevraagd. Hij moet er thans voor *stáán*. Dus zinkt Hij onder Mozes en Elia weg, en wordt van licht beroofd. Het is het *tegenbeeld van wat Hem op den berg der transfiguratie overkwam*. Toen werd de nacht[2] tot dag, hier wordt de dag tot nacht. 'Zie toe', zegt Hem een stem, 'dat gij het alles maakt, naardat het op den berg door u beloofd is; *ook* nu, *nu God het alles ànders maakt, dan naar het voorbeeld, dat op den berg u werd getoond*. Zie toe, dat gij het licht vrij-koopt door zelf te gaan in 't donker. Zie toe, dat gij de "kebood Jahwe" van u uit doet gaan, door eerst radikaal haar te verkiezen.' Toen viel de mist; er was geen doorzien meer aan. Neen, Hèm wordt niet gevraagd, wat het volk eens Mozes vroeg: dat hij een doek over zijn blinkend aangezicht zou leggen. Want niemands oogen hebben van Hem ooit pijn gehad. Wel gaat een bedekkende sluier over Zijn gelaat, doch niet, omdat Hij te schoon, doch omdat Hij te verschrikkelijk is. Hij is onverdragelijk, niet van licht, doch van valen dood. Zijn dofheid

1) Zie deel I, hoofdst. VI, met name blz. 82 v.
2) Vergelijk deel I, blz. 15, v.

werd on-menschelijk, beneden-menschelijk. Maar toen de drager van het licht erdoor verloochend was, toen wierf Hij ons het licht en het leven. De *heerlijkheid des Heeren* heeft zich teruggetrokken, het licht keerde tot zijn bron terug, aan de fundamenten werd gerukt, Hij werd op 't vale paard gebonden, de eerste toebereidingsdaad van scheppende voorzienigheid brak af op Hem; en zóó is door den Borg het recht verworven op een lichtstraal. En op een psalmvers: Gods vriend'lijk aangezicht, heeft vroolijkheid *en licht*.

Vroolijkheid! En licht! Want - in de tweede plaats - de Borg *wordt toegelaten tot de zwaarste examinatie*. Dat is: als borg wordt Hij erkend tot nu toe. Er slaat een jubel door den nacht. Want is het toelaten van iemand tot de zwaarste dienstverrichting, niet een officieel bewijs, dat hij *tot nu toe* de school doorloopen heeft *met goed gevolg?* Zoo wordt ook de duisternis een eere-diploma over de *drie-en-dertig jaren* van Christus' werken, oefenen, op aarde. Want immers: niet Christus maakte deze duisternis, *God deed het*. Zij trad voor Jezus' gevoel mechanisch in.[1)] En door dit wonder Zijnerzijds *erkent de Rechter, dat nu de acte kan geopend worden van het laatste bedrijf;* Hijzelf roept Christus op tot de zwaarste - laatste - proef. Dit is de approbatie over drie-en-dertig jaren. Hij krijgt Zijn testimonium. Goed heeft Hij het werk er afgebracht, de Menschenzoon. Zelfs drie van het zevental van Zijne laatste woorden zijn *hiermee* reeds als goede woorden aangenomen. En wijl die drie voorgaande woorden ons spraken van Zijn verhouding tegenover de *menschen*, geeft God den Zoon getuigenis, dat Hij hun allen recht gedaan heeft. Het komt nu op een *slot*-woord aan: dat Hij mèt *God* nu ook gereed nog kome, en de Rechter zal zeggen: het is genoeg! Nu God Hem *eigenhandig* den toegang opent tot de folterkamer van het *heelal,* nu zegt God zelf tot Hem: tot nu toe was de dienst volkomen. Verblijdt u, alle hemelen, en verheugt u, het gordijn wordt wel voor de zon geschoven, maar het Paaschlicht zit er achter, het breekt al door. ‘De tijd is voorts maar kort’,

1) Zie boven, blz. 290-294.

want wij zijn nu bij het *laatste bedrijf*. Ja, God slaat met de eene hand naar het hart van dezen mensch, maar met de andere zet Hij de wijzers van de wereldklok op één minuut voor twaalf, het keerpunt van den ‘dag des Heeren’.

Hier wordt de eenvoudigste christen wijzer dan de grieksche filosoof Diogenes. Van hem gaat het verhaal, dat hij, toen een wereldveroveraar hem vroeg, wat hij nu wel begeeren zou, geantwoord heeft: niets meer dan dit, dat Uwe Majesteit niet voor mij in de zon gaat staan. De man vond het *licht* zijn beste geschenk. Nu, deze *voorkeur*stem, uitgebracht op één van Gods geschenken, was onvoldoende gemotiveerd; en trouwens ook niet heelemaal geméénd. Maar daarom gaat het ons nu niet. Laat òns 's mans wijsheid hierin overtreffen, dat wij na het uur van Golgotha een lichtstraal *als genade* leeren zien. De zon schijnt elken dag *om Christus' wil*. Zijn *eerste* kruiswoord had van God gevraagd, haar nog niet stil te zetten; *toen* bleek Hij ons de groote Jozua, die zon en maan en sterren ophoudt vanwege de oorlogen des Heeren.[1)] De Christus ging zelfs *bóven* Jozua toen staan. Maar hier is Hij de mindere geworden: ten aanzien van de zon volmaakt *beroofd* van veldheersen van voetknechtsrechten. En nu Hij dit gedragen heeft, nu zingt de zon van Zijn genade; psalm 19 verdiept zijn vreugdelied ná ‘twaalf uur’ van den goeden grooten Vrijdag; en Romeinen I zijn dreigement.

Intusschen, deze zon kan zelf niet spreken zonder Hem, die haar verklaart. Zij kan haar taal alleen aan ons verstaanbaar maken, als wij het *Woord* gelezen hebben. God wil Zijn christenen niet door stomme zonnen, maar door de levende verkondiging Zijns Woords onderwezen hebben. Neen, niet de zon vertoont haar eigen Pauper. De kindertjes van de samaritanen en van de batavieren speelden op Goeden Vrijdag rustig verder. De duisternis viel immers niet (zooals onze Statenvertaling wil) over de heele ‘*aarde*’,[2)] doch over

1) Zie deel III, blz. 133.
2) Zie Grosheide, Komm. op Matth., blz. 353, 354. Sommigen willen gaarne vasthouden aan de vertaling ‘*aarde*’, omdat het hun een treffende symboliek lijkt, dat ‘de geheele wereld’ in stuiptrekking ligt vanwege den ‘moord’ op Christus. Zij zien in dat universeel doortrekken van de duisternis een van de weeën van het jongste oordeel. Wij kunnen echter deze gedachte niet accepteeren. Er werd tot nu toe alleen maar tot het *openbarings*volk gesproken; zie daarvoor den tekst. Bovendien is in het kruislijden de *verberging* even groot als de *openbaring,* en bepaalt het terrein van het ééne tevens dat van het andere. Het strijdt o.i. met de orde van de openbaringsgeschiedenis, wanneer men katastrofale gebeurtenissen *over de geheele wereld* wil ontketend zien, vóórdat de Pinkstergeest is doorgewerkt, of als men een *teeken* aanneemt, daar waar het *Woord* niet kwam. Men zou met evenveel recht kunnen beweren, dat het licht in den nacht van Bethlehem over heel de *wereld* zou hebben moeten schijnen. Of dat de metamorfose op den berg der verheerlijking publiek had moeten zijn. Niet om een rouwfloers, dat God over de wereld zou willen trekken, gaat het hier, maar om de toebrenging van het oordeel aan den Christus; en wat de menschen daarin te vernemen hebben is wel van beteekenis, doch blijft secundair.

het gansche (judeesche) '*land*', over heel de *streek;* de vertaling kan moeilijk anders luiden. Aan de zon was dus geen internationale missie toevertrouwd; die zou de *Pinkstergeest* zichzelf wel voorbehouden.

Maar tot de menschen, *die hier samen zijn*, heeft God wel waarlijk iets te zeggen. Hij laat de *heidenen* nog met rust, maar spreekt te krachtiger tot het *openbaringsvolk,* gelijk het hier, op het feest nog wel, in de heilige stad is saamgestroomd. Het was *genoeg*, dat God tot *Israël* sprak; want het gordijn daar in den tempel was nòg niet gescheurd, en Israël stond nog in zijn rechten als het volk van Gods verbond en openbaring. God spreekt de kinderen Abrahams aan, en geeft, wat hun beloofd is: 'het teeken van Jona den profeet', in zijn eerste acte: de ondergang, het wegzinken in de diepte, de duisternis.

Maar zonder het Woord zegt ook dit teeken niets. Ook hier gaat het weer door: 'opdat zij ziende niet zien'; men kan het in dit geval ook omkeeren: 'opdat zij niet meer ziende, toch aan hun zuiver zien niet zouden twijfelen'. Immers, het bleef de groote vraag: indien die duisternis teeken van gramschap is, *wie* worden dan erdoor vermaand? Indien God, die Zijn hand aan zonnen legt, en zonen, soms dreigen wil, *wie* wordt hier dan bedreigd? De Christus - of Zijn rechters? Is deze licht-eclips *bevestiging* van het vonnis over Jozua van Nazareth, of roept zij wraak erover? Och neen, daar komt nu niemand uit zonder de Schriften. '*Al* de Schriften'. Straks klaagt de nazarener zelf, dat *hij* van God verlaten is. Toen konden alle rechters weer op adem komen: hoor,

hij trekt het zich toch heel erg aan; hij begrijpt het goed, dat de Vader der lichten het op hèm gemunt heeft. Niet onmogelijk, dat in den avond iemand de doodstraf heeft verdedigd onder opmerking, dat soms de executie iemand op het laatst nog uitdrijft tot boete en berouw....

Maar - àls wij in de Schriften lezen.... dàn proeven wij in die duisternis een aanspraak Gods tot Christus' moordenaren. Is het Paschen, prachtige priesters, het hooge feest van Egypte's ondergang? 't Was donker in Egypte, eenmaal, en Gosen baadde toen in licht. Maar bij u is het *vandaag* zoo *donker*. En Gosen, nu ja, *waar* was Gosen?

Houd op met vragen; ze hebben zich niet bekeerd. Zij zeiden tegen elkaar: houdt stil, laat zien of nu Elia komt. Ze slikten al hun kwesties in, en deden dapper en ferm.

Maar hun dan, die *gelooven?* Heeft hun de Heere iets te zeggen? Ja, waarlijk. Niet slechts al wat den borgtocht predikt, dien *inhoud* des geloofs; maar ook iets over de *methode* des geloofs, over den *weg,* om *tòt* geloof te komen. Toen Christus in de helsche pijn was, *heeft niemand Hem gezien. In Gethsemané niet*, want Hij scheidde zich af op steenworp afstands. En op *Golgotha weer niet*. Welke verschrikkingen Zijn gelaat misvormd hebben, hoe de angst der hel in Zijn oogen en over Zijn lichaam is gevaren, dat heeft geen enkel mensch gezien. God heeft Zijn pinksterkinderen straks bij duizenden getrokken, maar Hij heeft er *niet één* door een '*wondeblik*' getrokken. Hij heeft er niet één in de hel laten zien.

Dus keeren wij aan 't eind maar weer terug naar den berg van het licht, den berg van de verheerlijking. Toen wij daar het licht zagen spelen om het hoofd van Jezus, toen was het laatste woord, dat God tot menschen sprak en tot den candidaat-pinkster-preekheer Petrus: *hóórt Hem, hóórt Hem*. Op het HOOREN kwam het aan. Niet op het *zien* van het licht, of op het *niet-zien* vanwege het donker, maar op het *hooren van het gepredikte Woord*. Ga nu vrijmoedig het donker uit, doe al de luiken open en steek bij nacht de lampen aan. Het licht is goed, met dankzegging genoten. En doe uw bijbel open, en verklaar dit intermezzo op den dag des

Heeren bij het licht van al de Schriften en van de dogmatiek van den zwaargeladen Paulus. Kom dan, en zeg uw psalm. Gij kunt nu echt hier op de *aarde* zingen: Gods vriend'lijk aangezicht heeft vroolijkheid *en licht* voor alle oprechte harten, ten troost verspreid in smarten. Gij kunt er zeker van zijn, dat de stem van Christus in den hemel op hetzelfde uur tot den Vader zegt: één dag is in Uw huis mij meer, dan duizend waar ik U ontbeer. Want Hij is in de hel geweest. Den *tel* raakt men daar kwijt. Voor den vervloekten exlex zijn ginds de duizend dagen als een fragment van een dag, en drie uren als duizend dagen. Alzoo heeft Hij Zijn God ontbeerd in duizend dagen. Maar de bondswoning is dan ook open, en de dorpelwachters treden toe. En intusschen is een zekere Paulus bij rabbi Gamaliël bezig, les te nemen; hij leert het zelfstandig naamwoord '*licht*' in alle naamvallen verbuigen, opdat hij straks zou kunnen schrijven in een brief, die ver buiten het 'judeesche land' zal komen, een brief, die thans zóó wijd verspreid is *als de zon haar stralen schiet,* een geheimzinnig woord over de erfenis der heiligen in het *licht*. Als zij *Johannes* lezen, den *verteller*, zullen zijn hoorders zeggen:

> Ha! 't hert gaet my ontsincken
> In dit ghesicht.
> Wie sou *sulcxs* van u dincken,
> O eeuwigh *Licht!*[1)]

Maar wanneer *Paulus,* de *verklaarder,* zal uitgesproken zijn, dan zullen zij aanvullen: Het volk, dat in duisternis zat, en daarom van die duisternis zooeven niets gemerkt heeft, heeft een groot licht gezien: het licht in den donker. Zóó was de orde, zoo was het in orde.[2)]

1) Justus de Harduyn.
2) Over de plaats van de duisternis in het Kruislijden als organisch geheel is hier niet meer gehandeld; zie daarover bl. 289-294.

Hoofdstuk XVII. Christus van God afgestooten doch niet afgescheiden.

> *En omtrent de negende ure riep Jezus met een groote stem, zeggende: Eli, Eli, lama sabachtani? dat is: Mijn God, mijn God, waarom hebt Gij mij verlaten?*[1)]
> MATTHEUS 27:46

WIE wel eens een uitvoering van Bach's Matthäus-Passion heeft aangehoord, zal zich het moment herinneren, waarin 'de evangelist' het vierde kruiswoord aankondigt. In veel gevallen stemt die aankondiging niet overeen met het onmiddellijk volgende oogenblik, waarin de andere solist, die Christus' woorden vertolkt, het vierde kruiswoord zingt. Eerstgenoemde kondigt aan, dat Jezus *riep met een groote stem*.[2)] Maar als dan de tweede vertolkt, wàt Christus dan gezegd heeft, dan draagt hij dat meestal voor met *ingehouden* stem; en het orgel begeleidt den solozang met zacht geluid.

Dit dunkt ons een onjuiste opvatting, welke zooal niet den componist, dan toch den bijbelschen evangelist, dien opper-componist, onrecht doet. Het vierde kruiswoord werd niet zacht, met ingehouden stem gezucht, doch *uitgeschreeuwd*. En wie het orgel en de menschenstem laat dálen, doet dit uit misverstand. Er was kràcht in Jezus' roepen; Hij verhief Zijn stem *met macht*. Nooit

1) In het hier volgend hoofdstuk wordt over de beteekenis van het *'waarom'* slechts indirect gesproken. Daarover is reeds gehandeld in de hoofdstukken XII-XIII, vooral het laatste; de reden voor deze wijze van behandeling is aangegeven op bl. 294; zie ook bl. 13, 222/3, 265 v., 289-293.

2) Und um die neunte Stunde schrie Jesus laut.

heeft de wereld zoo gedreund, als toen de Heiland *riep:* Eli, Eli, lama sabachtani? Dit woord heeft wolken gescheurd, heeft de zon, die eerst niet doorbrak, omdat ze dat niet mòcht en dus niet kòn, weer achter de wolken *wèg*gedwòngen, en is geweest de bóvenindividueele expressie van de bóven-individueele emotie. De gansche kerk heeft hier gezucht met onuitsprekelijke zuchtingen. En de Geest heeft hier gezucht met onuitsprekelijke zuchtingen. Hemel en hel waren in één greep besloten, en werden in één kreet in onderling verband gezet. Hoewel dit *hunnerzijds* niet mogelijk werd *gemáákt* voor de anima sensitiva van onzen Heere Jezus. Daarom is Zijn roepen met een groote stem dan ook het vergen van de stem op het uiterste geweest. In dit vervaarlijk roepen wordt de hoogste spanning, waartoe de menschelijke natuur is op te drijven, verstaanbaar gemaakt naar buiten.

De *kracht,* waarmee de Christus roept, is voor ons dan ook een bittere waarschuwing. Hij wil ons bij voorbaat zeggen: dat niemand vandaag erbij zal kunnen. Dat wij hier hoogstens in de verte tasten, - omdat de openbaring, hoewel zij zelfs nu haar klaarblijkelijkheid bewaart, de onschendbaarheid van haar *mysterie* een ieder inprent.

Wij zullen dan ook niets *begrijpen*, van wat wij straks gaan zeggen. Wij zullen van den inhoud van het vierde kruiswoord het wézen *niet* 'verklaren'. Natuurlijk geldt dat ook van alles, wat tot nu toe over Christus' lijden hier geschreven werd. Maar de onmogelijkheid eener verklaring, die het wézen opklaart, wordt ons *op dit moment* sterker op 't hart gebonden dan ergens elders. Een bekende regel zegt: wie den dichter wil verstaan, *moet naar 's dichters land toegaan*. En nu verschijnt op Golgotha *de Dichter* in gansch uitnemenden zin. Stil, hier spreekt *Jezus*. Scheppende geest. Gevoelige ziel. Bovendien: *Auteur der psalmen*. Hij zal Zijn zwaarste lied nu zingen, *zèggen,* en - *het bij Zijn eigen verzen niet meer harden*. Gij weet het immers wel: het vierde kruiswoord is, zoo men het aldus zeggen wil, '*citaat*'. Het is letterlijk de ouverture van psalm 22. De Zoon van David zingt Zijn Vader David 'na'.

Onlangs verscheen een boek, geschreven door een israëliet, over

Jezus van Nazareth. De man schreef, dat het bericht omtrent het vierde kruiswoord wel niet historisch betrouwbaar wezen zou. Waarom niet? Wel, omdat iemand, die in hoogen doodsnood is, *niet in citaten spreekt*.

Nu spreken wij deze laatste opmerking in haar algemeene strekking reeds tegen. Wie iets verstaat van de vroomheid, van de mystiek, die bij de Schriften is gekweekt, die weet wel beter. Vrome menschen spreken in hooge levensmomenten *haast vanzelf* uit de Schriften. Veel bidders vallen, juist in het dieptepunt van hun gebed, in bijbeltaal. Bij het avondmaal doet een schriftwoord meer dan een 'mooie' toespraak. Sterfbedden halen te meer schriftwoorden uit de ziel, naarmate de wandteksten in de sterfkamer voor het brekend oog vervagen. Wie in de Schriften leeft, spreekt *juist in hoogen nood,* gelijk in hooge blijdschap, in 'citaten'. Dit in het algemeen gesproken. En wat voorts in bizonderen zin den Heiland betreft: Hij spreekt *juist in citaten*, omdat, in strikten zin gesproken, *Hij nimmer in citaten spreekt*. De Schrift is vrucht van inspiratie, de Logos is haar auteur door Zijnen Geest. Dus is de Logos poëet, schepper van gedachten en gedichten in den bijbel[1)]. Wanneer die Logos nu als mensch *terug voelt* in *ervaring*, van achteren naar voren, wat Hij als Logos door den Geest *vooruit* verkondigd heeft, van voren naar achteren, ja, - dan is het *echtmenschelijke* in die ervaring ongetwijfeld hierin te kenschetsen, dat men zegt: *hoor, hij citeert;* doch anderzijds is Christus, die als Persoon de Zoon van God blijft, ook in Zijn menschelijke natuur, *niet* bezig te citeeren. Als mensch keert Hij wel terug tot een bijbelwoord, maar als God *heeft Hij het eerst* als de Opperste Wijsheid zelf *verkondigd*. Hij 'citeert' dus niet een ander, dien Hij dan *nadenkt,* maar zegt Zijn *eigen* woorden, *die Hij tevoren had gesproken op zichzelf,* en die Hij nu, van achteren, als mensch, vervult, *terecht laat komen*, bij zichzelven, omdat nu blijkt, dat zij *inderdaad* op Hem geschreven en gesproken zijn. En deze spanning tusschen den *goddelijken Persoon* des dichters eenerzijds,

1) Vergelijk deel I, bl. 271, 273. ('De Auteur zingt Zijn *eigen* psalmen.')

en de *menschelijke natuur* van den met Zijn eigen poëmen worstelenden mensch Christus Jezus anderzijds, verraadt zich in die hooge, roepende, krijschende stem: Mijn God, waarom verlaat Gij mij? *Alzoo ontroert Hij weer* zichzelven[1)]. Zijn eigen wateren beroert Hij met Zijn eigen staf. Zijn eigen geest moveert Hij. Het Woord werd vleesch, het vleesch bekent zich tot het Woord, doorleeft Zijn eigen inspiratie, en is *in één moment ontvanger en verwekker van gedachten en gedichten*. Dus neemt Hij thans zichzelven *áán*, doch neemt zich tevens aan in de *verstooting*. Dus heeft Zijn God Hem *niet* verlaten, doch is Hij primair bezig zich te *handhaven*, en te *bevestigen in* Zijn eigen woorden. Het is iets groots: *zich in zijn woorden te handhaven*. Bij God is dat zelfs *álles;* doet Hij het niet, *dan is Hij God niet*. Dus: God de Heere, God de Logos, *handhaaft zich* in Zijn woorden. *Doch*: wijl Zijn eigen woorden van *verlating* spreken, is nu Zijn *zelf handhaving* tevens een *zelfverstooting*, *om Zijner woorden wil: om Zijns zelfs wil*. God verstoot den *mensch*, omdat de Logos *zichzelven niet verstooten kan*, maar *zich terugzoekt* in Zijn eigen schriften.

Dit is mysterie. Wij kunnen niet erbij, want - hier grijpen wij terug naar het woord van zooeven - *wij zijn niet in het land van dezen Dichter geweest*. Zijn land *wàs* de *hemel* en *is* de *hel*. Wij hebben den *Dichter* niet begrepen. zullen Hem nooit begrijpen, omdat Hij God is, in den *hemel* is, en boven ons begrip staat in Zijn spreken. En wij zullen ook over Zijn *gedicht* zelf niet kunnen denken, gelijk het behoort, want de dichter *is* thans in de *hel*. Wie Hem verstaan wil in Zijn helsche kwelling, moet *in de hel* geweest zijn om iets ervan te kunnen verstaan; en daarvoor beware ons God. Ja, God Almachtig beware ons ervoor, dat wij ooit in het land van dezen Dichter komen. *Hij beware ons voor een verstaan van het vierde kruiswoord*. Hij beware ons, *vooral hier*, voor een ervarings-theologie, want die komt ons op den duren prijs te staan van de verdoemenis.

Trouwens, ook al zou *straks* na dit leven in de wezenlijke pijn

1) Vgl. Joh. 11:33; zie hierover nog hierna, bl. 415.

van den verloren staat iemand *willen* begrijpend nadenken over de smart van Christus, in Zijn van God verlaten zijn, dan zou ook hem dit nog een eeuwige onmogelijkheid zijn. Want al wie buiten Christus in de hel is, is daar als *zondaar;* zijn verdorvenheid is niet te niet gedaan. Doch Christus was in de helsche pijn als de *heilige* mensch, en daartoe als Persoon van den eeuwigen Zoon. Zoo is nog nooit iemand in de hel geweest, en zal er ook nooit een zijn. Het vierde kruiswoord staat ongenaakbaar boven alle schepsel op de aarde, in de hel of in den hemel.

Al wat wij kunnen doen, beperkt zich daarom hiertoe: dat wij de *openbaring*, schoon zij geen *begrijpen* toelaat, gehoorzaam trachten in te denken, en de lijnen daarbij volgen, die de Schrift in haar geheel voor ons heeft afgeteekend.

Er loopt een verhaal van iemand, die over het vierde kruiswoord zeer lang had nagedacht, en eindelijk opstond met den uitroep: *God van God verlaten*, *wie zal het minste daarvan zeggen?*

Nu, laat het ons maar dadelijk uitspreken: al kunnen wij het mysterie niet doorgronden, wij kunnen wèl zeggen, wat het *niet* geweest is. Welnu, - *dit is het zéker niet geweest. Gòd* is *niet* van Gòd verlaten. Dit is een eeuwige onmogelijkheid. Ook in dat oogenblik des tijds, waarin de Zoon *als Christus, in Zijn menschheid*, van God verstooten werd,[1)] heeft *God* met sterke roeping *God* begeerd, heeft God zichzelven aangenomen. Met name óók in de verlating van den Borg als mensch is *Gods begeerte tot zichzelf krachtig uitgesproken en gehandhaafd*. Wij zeiden dat zooeven reeds, doch voegen *dit* er nog aan toe: *juist omdat God zichzelf begeert*, heeft Hij de verlossing gewild: Zijn eigen wereld mocht Hem niet ontgaan.[2)] En wijl de weg tot deze wereld-herovering *moest* leiden over Golgotha,[3)] en over het verlatingspunt, daarom is God op het zelfde oogenblik *bezig, zich te handhaven*.

1) Straks over de vraag, of dat objectief te verstaan is, bl. 385 v.
2) Infralapsarische zeg-trant, die de supralapsarische gedachte niet tegenspreken wil.
3) Het ‘betaamde God’ (Hebr.); ‘het moest’ (Matth., Lucas).

Neen, niet *God*, doch de *mensch* is hier van God verlaten. De *ménsch* Christus als offerande voor de zonde. En *hiervan* spreekt de Christus in Zijn menschelijke taal.

Nu is de taal van menschen *ontoereikend* voor het *uitputten* der eeuwig-werkelijke, en der werkelijk-eeuwige dingen. Wij zeiden dit zóó vaak reeds, dat thans gevoegelijk hiervan kan gezwegen worden. Intusschen, ook in het vierde kruiswoord doen wij wèl, ons hiervan te *doordringen*. Want zóó wordt dan tegelijkertijd ons denken over deze dingen vooruitgeholpen in nederigheid; wie zich als denkend mensch vernedert, zal verhoogd worden.

Aldus, - in *menschentaal* klaagt Christus, dat God Hem verlaten heeft. De taal van 't vierde kruiswoord kan dus slechts op een *niet-adaequate* - onvolkomen - wijze uitdrukken, wat Hij hier ervoer. Immers, de verlating van geen enkel mensch, ook van den dichter van psalm 22 niet, was ooit *volkomen. Niemand* in de wereld is *algeheel* van God als gaven-schenker en -bewaarder verlaten ooit geweest. Want, wat ‘de wereld’ in het algemeen betreft: zij is nog ingeklemd in het plan van de gemeene gratie. Gods grootste vijand plukt nog vruchten van háár boomen, en gaat in kleeding, die Gods gunst geweven heeft. Generaals of recruten in het satanisch leger, ze loopen alle in pantsers, die de hemel onderhoudt. Verlating, alzoo genoemd niet naar zedelijke of naar rechtsverhoudingen, doch naar de *gevolgen*, die ze heeft, verlating dus als *algeheele ontblooting*, is in *déze* wereld *niet mogelijk*. Is zij dan, zoo vraagt iemand, tenminste ten volle verwerkelijkt voor de verlorenen, die van de aarde reeds zijn weggenomen? Het antwoord luidt: *neen*, ook niet voor hen. Want in de helsche pijn is thans nog niemand ooit tot volle diepte van ellende afgestooten. De hel zal dán eerst ten volle voor de scherpe winden van Gods gramschap bloot liggen, wanneer de *dag der dagen zal voorbij gegaan zijn*. Tot nu toe is de *volle* inhoud van het begrip ‘verlating’ daar nog niet bekend.

We denken eindelijk aan *Gods kinderen*. Ook hen hoort men van *verlating* spreken; doch ook bij hen is deze nimmer *wézenlijk*.

Zij zijn toch bij God aangenomen? Uit Zijnen Geest herboren, léven zij eeuwiglijk in Hem. In principe is verlating in strikten zin bij hen onmogelijk. Wel spreken zij - den bijbel zelf daarin ten deele volgend - van ‘geestelijke verlatingen’, wanneer een ijskorst trekt over hun hart, of als de troost en de gemeenschap Gods *voor hun besef* wijkt, of verslonden wordt, - maar dit is toch iets anders dan een objectieve, goddelijke daad van verlating, want zij is enkel negatief. Zij hebben een zekere mate, een zekere energie, een zekere volheid van Geestes-gemeenschap *niet*. Maar God slaat hen niet weg, verloochent hen niet, werpt Zijn deur voor hen niet dicht. Al staat hun geestelijk gemis niet buiten Zijn *voorzienigheid,* omdat Hij daarbij negatief en positief hun Paedagoog wil zijn, die hen straks laat *gevoelen,* dat zij Hem *noodig hebben* (vgl. bl. 217), toch heeft Hij positief hun geen verderf doen toekomen. En als Hij hen dan weer teruggeleid heeft, dan blijkt dat hun ‘verlaten-zijn door God’ de keerzijde was van Gods verlaten-zijn door hèn. Zij zelf zijn achteruit geslagen op den weg, die Zijn genade tusschen zich en hen had geplaveid. Hij kan van *Zijn* kant zeggen: Mijn kind, Mijn kind, waarom hebt gij Mij toch verlaten? En wat Hemzelf aangaat: Hij strekt Zijn hand nog tot hen uit; en wàt in hun ‘verlatingsperiode’ nog *actief* van *Hèm* uitgegaan was, dat was een onderdeel geweest van een *proces-van-aanneming*.

Maar nu de Christus?

Bij Hèm is àlles ànders. Plaats Hem *ten eerste* tegenover de *verloren menschen hier op aarde:* gij ziet verschil. *Zij* eten van de tafel der gemeene gratie, *Hij* mist haar thans; zelfs deze zón weigert Hèm te kussen. *Hij* draagt geen pantser, dat God zelf Hem heeft bewaard; want geest en lijf en ziel worden Hem radikaal gebroken. - Stel Hem *vervolgens* tegenover hen, die *nu reeds in de helsche pijn zijn:* gij ziet verschil. *Zij* zijn daar slechts als *incompleten:* hun lichaam is er niet; de toorn kan *daarin* zich niet uitwerken. Maar Christus hangt *ook met Zijn lichaam* aan het hout, en in Zijn gansche menschelijke bestaan groeft door Hem heen: de plaag! - Stel Hem *ten derde* tegenover de *geloovigen*, zooals de dichter van psalm 22 er één was: gij ziet ver-

schil. *Zij* hebben hunnerzijds hun God verlaten, en wisten niet, *hoe zeer dat doet*, als men Hem waarlijk mist. Maar *Hij* van Zijn kant heeft God *niet* verlaten, verlaat Hem thans *nog* niet. Van *Hèm* wordt *niet* geklaagd, daarboven: Mijn zoon, Mijn zoon, waarom verlaat gij Mij? Bovendien is bij den *Christus* God niet de zachte Paedagoog, die *door* 't *gevoel* van het verlaten-zijn Hem feitelijk terugleidt in den staat van gunsten en privileges, zooals wij straks van de *geloovigen* in 't algemeen dit konden zeggen. Want Christus is hier in het *rechtsbestand* verlaten. Aan *Hèm* bedient het recht van God den vollen *toorn*. Scherp wordt het onderscheid aldus gesteld: de geloovigen, als *zij* van God zich verlaten achten, *mógen tot God terugkeeren, móeten* dat zelfs doen, zonder dat een *nieuwe rechtsgrond* daarvoor gelegd behoeft te worden. Wee hun, als zij hun terugtocht naar de hemelpoort *niet* ondernemen zouden! Maar *Christus* is in *Zijn* verlatenheid *niet* gerechtigd Gods hand aan te nemen op den *ouden rechtsgrond* van voorheen. De *rechtsgrond moet door Hem thans juist gelegd worden*. Hij moet *wáchten*. Lijden en *door*-lijden. Zijn verlating is geen phase van een verstolen aannemingsproces, maar het verstootingsproces zelf. Dit laatste heeft geen ‘phasen’ in zich, want het lijden is *oneindig;* de oneindigheid nu wordt niet in phasen gezien, noch in tijdperken gemeten. Ook is Hijzelf in Zijn Persoon *oneindig;* dat vreeselijke woord valt u van alle kanten aan, en op. En voorzoover de Christus dan toch *in den tijd* verlaten is geweest, was dit geen phase van Gods toenadering tot Hem, maar van *Zijn* messiaansche *werving* van Gods gemeenschap in Zijn Middelaars-kracht. Hij mocht en moest wel *zòeken* naar Gods hand, maar had te wàchten, tot zij Hem weer toegestoken werd. Die zelfde hand blijft den geloovigen altijd toegestoken.

Zoo staan de dingen dus voor Christus *fundamenteel* ánders, dan voor wien ook in de gansche wereld Zelfs de *dichter van psalm 22* is met den Christus niet te vergelijken, hoewel déze spreekt het woord van génen.

Immers, voor dezen dichter, blijkbaar David zelf, was de verlatenheid relatief, bij Christus absoluut. Bij David is het een *gevoel,*

dat hij de zegeningen der genade mist, bij Christus is er *realiteit*. David is type, Christus anti-type, d.w.z. *het komt bij David eigenlijk op Christus aan,* bij Christus is het *eigenlijke*. Bij David is God *ver* van zijn 'brullen', bij Christus is God *geheel* daarvan weggegaan. David mist wel uitwendigen bijstand, maar op hetzelfde oogenblik inspireert hem de Geest, oefent hij geloof, en profeteert. Christus echter mist, behalve uitwendigen bijstand, ook den inwendigen; en als Hij profeteert, dan is dat een profetie, die uit de diepte van het 'waarom' zonder hulp was opgeworsteld. Bij Christus vergeleken is David het kind. Een kinderhand is gauw gevuld, en ook heel gauw geleegd. Maar Christus is de reus, in Zijn diepten 'roept de afgrond tegen den afgrond'. David voelt zich in verstervingsgevaar, Christus is in den eeuwigen dood. David is niet onder den vloek, maar staat in den zegen; het feit, dat hij een psalm kan dichten, vertoont hem in zijn gratie. Doch Christus is onder den vloek, Hij heeft gratie noch heerlijkheid; Hij zou affreus geweest zijn om te zien, als God niet zelf Hem in het donker weggedaan had.

Het was dus alles vréémd. Het komt in tijd noch eeuwigheid terug. Voor dezen Christus was God in volstrekten zin: de '*gansch Andere*'. En: de gansch *Tegengestelde*. De menschelijke taal is in het vierde kruiswoord op het uiterste van haar uitdrukkingskracht gevergd; ze heeft 'een sprake verkondigd, die ze niet gehoord had'. En toch is dit geweldigst woord gezegd in 't alle-daagsche arameesch, de omgangstaal van Jezus en het volk. De *officieele priesters* konden psalm 22:1 veel mooier en *beschaafder* reciteeren! Maar *ònze* Hoogepriester zegt het zóómaar ordinair in de taal van iederen dag; een officieel tempel-hebreeuwsch heeft Hij zich niet geleerd....

Maar dan is *in dat vierde kruiswoord de wet der vleeschwording wederom vervuld*. De hel ligt hier in windselen. En evenzoo de hemel. Het demonische spreekt toe in 't arameesch. God spreekt in dialect. Eeuwige realiteit wordt uitgesproken in de taal van marktgangers en van keukenmeisjes; het gaat den kant van pinksteren al uit,[1)] maar 't is voorloopig niet om bij te houden.

1) De gewone taal van het *dagelijksche* leven geschikt verklaard voor de *heilige* dingen; het officiëele (beperkende) tempelhebreeuwsch niet langer voorgeschreven.

Toch willen wij nabij treden, en pogen, zooal niet te *begrijpen*, dan toch te *kennen* hier.

Eén van de eerste vragen is wel deze: spreekt het vierde kruiswoord iets uit, dat *werkelijk waar* is, of is het slechts een uiting van iets, dat Christus zelf zoo '*voelt*? De grove zonden van Gods kinderen, zoo is gezegd, nemen wel niet de genade, maar toch *het gevoel* van de genade bij hen soms weg. Zóó kan men vragen: is Christus *werkelijk* nu van God verlaten, of *voelt* Hij zich slechts verlaten? Is Zijn woord *profetisch,* ontdekt het een bestaande realiteit, of is het een *subjectieve gevoelsuiting?* Hierop antwoordt gereformeerd inzicht in de taal van Bavinck: 'Sommigen hebben dit kruiswoord wel opgevat als eene wanhoopskreet, dat zijn zaak verloren was, en God Hem verlaten had.... of louter subjectief verstaan van zijn zuiver menschelijk gevoel' der psychische overweldiging op dat oogenblik door de hoogste smart in Zijnen doodsnood, 'of, zij het ook op verren afstand, vergeleken bij de kreet eener moeder, wier hart breekt onder de schande van haar kind, maar die toch door hare groote liefde die schande op zich neemt, en zich buigt onder het oordeel Gods. Maar al deze uitleggingen laten aan de woorden geen recht wedervaren en zijn met de doorloopende beschrijving van Jezus' dood in de Schrift in strijd. Er is in de klacht van Christus niet van eene subjectieve, maar van eene objectieve Godverlatenheid sprake: Hij voelde zich niet alleen, maar Hij was door God verlaten; zijn gevoel was geene inbeelding, berustte niet op eene valsche voorstelling, maar beantwoordde aan eene werkelijkheid.'[1)]

Inderdaad, wat Christus uitspreekt is 1° een *feit;* dit feit wordt 2° door Hem zuiver *gevoeld*, en ook zuiver, hoewel tevens (gelijk in heel de Schrift) anthropomorf, *uitgedrukt*.

Het was dus *objectieve verlating;* dit in de eerste plaats. *God*

1) Dr H. Bavinck, 'Geref. Dogmatiek', III^2, 431/2.

doet iets. De verlating als daad van God kan *negatief* en *positief* omschreven worden.

Negatief gezien, is die verlating een algeheele onthouding aan den Christus van alle gaven, waarmee de God der algemeene of der bizondere genade Zijn schepsel in dit leven weet te dragen of te troosten. De zon was weg. Zijn eer werd tot schande gemaakt. Hij werd ontoonbaar. Hij had geen gedaante noch heerlijkheid, ja, keerde terug tot den a-kosmischen staat van een gebrokene bij God. Bovendien is daar onttrekking van *geestelijke* gemeenschap. Engelen sterken niet. De Heilige Geest troost den ambtsdrager niet; bevestigt diens verordineering tot het ambt noch zijn bekwaammaking ertoe; noch door eenige inspraak in het hart, noch door de opening der oogen, als in het verslindend uur, toen Christus Satan als een bliksem uit den hemel zag vallen. Zalfolie had de Christus nooit ontvangen; maar waar was de geestelijke vertroosting, de vocatio interna[1)] als rust- en lustgevoel? Er waren paradoxen, dat was wat anders, doch het was *dát* niet! En de Geest, die niet vertroostte, die sterkte evenmin. Krachten gaan niet uit, en - maar houd toch op.... wie zal ooit duidelijk zeggen, wat de onttrekking van de Geestesgaven voor een onzondig hart beteekent? Wij staan hier, reeds wanneer het andere menschen betreft, voor een *raadsel;* want op welke manier de geestelijke wereld, de engelen, de Heilige Geest zelf, op menschelijke zielen inwerken, kunnen wij nooit beschrijven. Wij weten, dat zulk een inwerking bestaat, maar niet, *hoe* zij 'functionneert'. Wij kunnen van haar schrijven, maar haar *be*schrijven *niet*. En nu wij niet weten, hoe zij geschiedt, kunnen wij evenmin zeggen, op welke wijze en in welke bepaalde vormen zij zich in kan houden, en terug kan trekken. Hoeveel te meer staan wij dan verlegen, nu God in een bepaalde, nimmer weerkeerende verhouding tot de onzondige, menschelijke natuur van Christus staat? Een menschelijke natuur, die dan bovendien nog haar raadselen voor ons vermenigvuldigt, omdat zij *onpersoonlijk* is?

Wij staan verstomd en durven den mond nauwelijks opendoen.

1) Inwendige roeping.

Wij weten slechts dit ééne: de *religieuze drang* in Christus *riep* om Gods gemeenschap, en op een klaar *inwendig* getuigenis dat Hij Gode behaagde; doch aan dien *inwendigen* honger beantwoordde wat God *van buiten* Hem deed toekomen *niet*. 'Gij antwoordt niet'; veel verder dan dit negatieve woord komen wij niet (ps. 22:3). Doch enkel reeds dit negatieve keert in de vrome ziel van Christus nu alles onderstboven.

Het was dan ook een zaak niet van *vereeniging,* doch van *inwoning*.

Geen zaak van *vereeniging*. Want in Christus zijn de twee naturen vereenigd, doch hieraan verwrikt God niet. *Verlating* beteekent *daar*, waar eerst *vereeniging* geweest is: verscheuring, bondsbreuk, antithese, eeuwige loslating.

Doch naast de *vereeniging* van goddelijke en menschelijke natuur kennen wij ook een *inwoning* Gods in den mensch, dien Hij verkoren heeft, ook in den *mensch* Christus Jezus. 'De vereeniging van Goddelijke en menschelijke natuur in Christus is.... van de inwoning Gods in zijne schepselen en in de geloovigen wezenlijk onderscheiden'.[1)] In deze inwoning deelde ook de Christus als mensch. En zie, waar de *vereeniging*, boven bedoeld, geen verandering, geen verwrikken of verbreken toeliet, daar kan de *inwoning* wel degelijk verschillende sterktegraden hebben, ja, voor een tijd zich opheffen, zonder dat daarmee het '*huis*' waar 'in' God 'woont' voor eeuwig prijsgegeven is. Het begrip '*wonen*' laat speling, variatie, een meer of minder toe. Voor de *vereeniging*, boven bedoeld, geldt de wet: alles of niets; eeuwig of nooit. Maar voor de *inwoning* Gods in Christus is er een wet van meer of minder, van op- en neergaan. Zoo kan elke *onttrekking* van Gods gunst, elke *retractie* van hemelsche energieën en goddelijke gemeenschaps-actes, den mensch Christus slechts benauwen. Zij haalt Hem uit Zijn element, stelt Zijn gansche levensrecht en -kracht *van menschelijk standpunt uit* disputabel, werpt de vraag op, of Hij, waar God tegen Hem verdeeld is, niet ook tegen zichzelf ver-

1) Bavinck, a.w. 331.

deeld is, en niet terugvalt in den chaos van het niet uit God gevoede en gesterkte leven. Benauwdheid van rondom. - -

Dan, de verlating Gods is ook iets *positiefs*. God zendt op Christus *àf:* helsche tormenten. Daar is een angstkreet in Zijn ziel: *Leid* mij niet in verzoeking, maar verlos mij van den booze. Als God op dit gebed nu *zwijgt,* al maar *zwijgt, niet* antwoordt (dus: negatief zich verhoudt, psalm 22:3), dan wéét Christus met onmiddellijke zekerheid, dat de voorstelling van een werkeloozen, negatief zich verhoudenden God, de waarheid geenszins uitput. In dit werkeloos toezien is God toch waarlijk ook *actief* bezig. Gelijk een *actieve* werking Gods ons *leidt* naar de kampplaats der verzoeking; en gelijk in de toelating van de zonde door God de Almachtige zelf ook weer altijd *actief* optreedt, omdat de zonde alleen bestaan kan met een *actieve* permissie van God, - zóó is ook voor den Christus een *actie* van den Vader tégen Hem eenvoudig onmiskenbaar. Zij *bestáát*. God is het, die de duivelen ontbindt, en de vier winden van de aarde. Christus' geest, als Hij drie uren lang ìn-wroet tegen helsche machten, ziet de *duivelen* op zich afkomen, en God doet voor Zijn oogen den dienst van den oppasser in de arena, die de leeuwen en stieren en bokken en de koeien van Bazan, en de honden (psalm 22) op den grooten martelaar met ijzingwekkende rust *loslaat*: hij *doet de hokken open*. Een stem, geklag, geween, en veel gekerm: verlos mij van den leeuw, die brult, verlos mij van de honden. Mensch, - wie dat waarachtig bidt, die heeft erkend, *dat God wat dòet*, dat Hij niet ver weg is. Zóó als de martelaren in de arena den man gezien hebben, die de deuren van de beestenhokken openzette, en verder toezag, maar met zijn oogen dwòng, zóó heeft de Heiland *God* gezien in Zijn arena. God deed niet veel; maar Hij deed àlles wat gebeuren moest: Hij heeft den draak ontbonden. Dezelfde Heiland, die den Satan eens als een bliksem uit den hemel heeft zien vallen, heeft *nù* den Satan zien *opkomen* uit de hel. Alle winden uit Gods schatkamer bliezen in één richting. Ze bliezen tegen Hem. Afflavit deus, dissipatus est: God heeft daarnet geblazen, de zoon, de herder, wordt verstrooid. Hoor, - een oproep van den Heer des hemels: zwaard, *ontwaak* tégen mij-

nen herder. Neen, de leer van een niet-werkend God biedt geen uitkomst; zij is trouwens even verfoeilijk als de verlating zelf.

Inderdaad, de verlating wàs objectief.

En - dit is de tweede plaats - subjectief wordt zij door Christus zuiver *gevoeld*. En tevens op zuivere, hoewel anthropomorfe, wijze *uitgedrukt*.

Christus' woord ‘correspondeert’ immers in inhoud en vorm aan wat zooeven als objectieve werkelijkheid ons bleek.

Op het *negatieve* element in de ‘verlating’ van Godswege reageert Zijn woordkeuze. Hoewel Hij weet, dat de *duivelen* op Hem afkomen, dat de *hellepoort* tegen Hem wordt opengezet door den wereldbestuurder, toch klaagt Hij niet over het *aanstormen* der *duivelen*, doch over het *verlaten* van *God*. Het *aanrukken* van honden en stieren - och ja, dat staat óók in psalm 22, maar Christus reciteert den *heelen* psalm niet, Hij noemt het *thema* slechts, het *eerste vers* van dezen duisteren psalm. En in dat eerste vers domineert *niet* de verkondiging van wat de *duivel doet*, maar van wat *God* NIET *doet. Hier* ligt de moeilijkheid; *niet* in wat de ‘honden’ doen. Duivelen en ‘honden’ immers zijn tenslotte ook maar ‘*tweede oorzaak*’, maar God de *eerste*. En wie wat *zeggen* wil, het moge dan wezen over een mug of over het kruis, over een lucifer of over een bliksemstraal, over een kinderwagen of over ‘God wagens boven 't luchtig zwerk’ - *àls* hij wat zèggen wil, dan moet hij beginnen a parte Dei: d.w.z. hij moet *van God uitgaan, vàn Gòd àf* de dingen noemen, God in het middelpunt plaatsen van zijn gedachtencomplicaties en van den tuimel zijner woorden. Welnu, dan blijkt, dat God *onthoudt* de honden-werende bevelen. Anders hadden de ‘honden’ geen *kàns* op de trappen van het forum. Het is de vraag *niet,* wie hier *wèl* zijn, duivelen, honden, stieren, menschen, - maar wie hier *niet* is. Niet het *komen* Gods in toorn, doch het *wijken* van Gods liefde bepaalt de woordkeus van het vierde kruiswoord.

Maar ook het *positieve* element in Gods objectieve daad weerspiegelt zich erin. Christus zegt, dat God Hem verlaten HEEFT.

Iemand, met wien wij eens in gemeenschap *hèbben* gestaan, kan ons niet verlaten *zonder een daad te doen,* zonder *om te keeren*, zonder in een relatie tot ons te gaan staan, die een *andere* is, dan de eerst bestaande. Christus past dus op zich zelf toe, hetgeen de bijbel, anthropomorf sprekende, uitdrukt, als hij zegt, *dat God berouw heeft*. Juist in dat *berouw van God* ligt immers de gedachte uitgesproken, dat de uiterlijke positie *is veranderd*. Wel ligt àchter die verandering in de uitwendige verhoudingen toch een onverbrekelijke *eenheid* van Gods raad en besluit. Maar die behooren tot de *verborgen dingen*. En omdat Jezus in Zijn '*waarom?*' duidelijk bewijst, dat Hij naar de verborgen dingen niet vraagt, doch zich aftobt met de *geopenbaarde* dingen, met de *uitgaande* werken Gods, daarom zoeken wij hier de verklaring op gelijke wijze. Nu weten wij iets meer: Hij *hoort* God tot de engelen - niet eens tot Jezus - roepen: *het berouwt Mij, dat Ik Jezus koning heb gemaakt*. Of wederom: *het berouwt Mij, dat Ik den mensch gemaakt heb*. Ja, nog één stap naar beneden, en dan zijn we waar we uitkomen moeten: *het berouwt Mij, dat Ik den mensch tot bondeling gemaakt heb*, spreekt de Heere, de Almachtige (vgl. ps. 110:4, Hebr. 7:20, 21).

Is 't waar, dat hier tot 't eigenlijke punt, dat in geding is, afgestoken wordt?

Maar hoe zou 't anders kunnen?

Verlating - dat woord onderstelt *gemeenschap*. Gemeenschap tusschen God en mensch. Nu is gemeenschap tusschen God en mensch religieus; zij schept een eenheid niet van wezen of van werking, doch van *verbonds-trouw*. Tusschen God en mensch is het *verbond* gegeven. In dat *verbond* ontplooit zich de religie. Door het *verbond* wordt de verhouding tusschen Schepper en mensch tot persoonlijke liefdes-verhouding. En in dat verbond wordt de gemeenschap *bewust* gemaakt; herkent zij zich, belijdt zij zich, geniet zij al de tijden en gelegenheden, die de Vader van de liefde 'in Zijn eigen macht besteld heeft'. In dat verbond, waarvan God zelf de termen en de vormen en de postulaten heeft gesteld en vastgesteld en afgekondigd en aangekondigd - omdat Hij nimmer

ophoudt Souverein te wezen - neemt God den mensch, dat maaksel, aan als *vriend;* den mensch, dat *moetend* wezen, vertoont Hij nu als *mógend* wezen; den mensch, dat puur *product,* noemt Hij een producent; Zijn eigen knecht maakt God daarin tot *vriend*. In dat verbond laat Hij van nu af de religie haar roering en beweging, haar in- en uit-, haar op- en neergang, noemen: een *gemeenschapswerking,* een *omgangs*-vorm, een openbaarwording van de *unie* tusschen God en mensch.

In dat *verbond* is nu ook Christus als religieuze mensch gesteld.

Hij *dient* zijn God; - dat *is* de *verbonds*verhouding al. Hij dient Hem voorts als Hoofd van het genadeverbond en als mandaatvoerder van het werkverbond; daar wordt de verbondsrelatie tot absoluut-beslissende en centrale gesteld. En al Zijn levensdagen door heeft Christus deze unie met God gevoeld. Zij schonk den zegen, kleurde, bepaalde den zegen, wàs de zegen. 'Vader, ik dank U dat Gij mij gehoord hebt'. 'Doch ik wist, dat Gij mij altijd hoort.' (Joh. 11). *Maar op dit uur* blijven die woorden, *waarmee de lijdensweek geopend is*[1)], in het *eind* van deze zelfde week den Heiland in de keel steken. De unie tusschen God en Hem trekt niet meer, werkt niet meer. 'Geen wonder', - vermeten wij, dappere leerlingen van Zijn eigen school ons achteraf te zeggen: 'geen wonder', want Hij werd als verbondsbreker nu behandeld, en daarom *mòest* de unie worden doorgesneden. Ja, ja, het is al gauw gezegd. Maar al is hiermee een rechtsgrond aangewezen, toch is hiermee nog niets verklaard, noch omtrent het grondrecht van dien rechtsgrond, noch omtrent het *'hoe'* der dingen in deze rechtsbedeeling van de rechts-berooving. Dat *'hoe' is* eenvoudig niet te beschrijven. Het eenige, wat wij vermogen, is te belijden aan onszelf, dat het verdienen van de verbonds-unie door het verbondsinterdict, het verwerven van den vrede des verbonds door het lijden van de wrake des verbonds voor Christus was een oneindige smart, een terugkeeren tot de oorsprongen der wereld, tot

1) Vgl. deel I, bl. 45. Dit geeft dieper perspectief aan het verhaal: Joh. 11:41, 42 staat tegenover het vierde kruiswoord, vgl. hierna bl. 403.

de aanvangen der religie, tot de fundamenten van alle vreugde, en een dáár vernemen van Zijn excommunicatie.

Hier hielpen Hem zelfs de Schriften niet meer. Want de Schrift is gegeven in en door het genadeverbond, en spreekt wel over het werkverbond, doch uit het standpunt van het genadeverbond. Haar orienteeringspunt neemt ze in het genadeverbond, dat sedert Adams val in de wereld ingetreden is, en den loop van kerk en wereld verklaart. Doch de Christus mist in dit ont-stellend uur niet slechts de verbonds-unie, gelijk ze voor den *israeliet* gepredikt is in termen van het genadeverbond, hij mist ze ook in elken vorm, waarin ze aan *Adam* zich openstelde in de gemeenschap van het *werk*verbond. Hij heeft altijd 'gewerkt', overeenkomstig de verbondseischen, doch de belooning, die het 'werken' zelf in zich bevat, wordt verteerd door de supplicie. En dit is dus een terugkomen van God op den epiloog van den zesden 'scheppingsdag'. God spreekt: *het berouwt Mij, dat Ik Adam tot Mijn bondgenoot gemaakt heb*. Daar is Gods on-verklaarde woord. Het verbond was ook mono-pleurisch. Het werd van Gods kant afgekondigd; dus moet de Zoon het maar verdragen, dat diezelfde God het ook van Zijn kant op kan zeggen, zóó souverein, zóó *uit de hoogte*, dat de gebroken mensch niets anders overhoudt dan een confuus '*waarom?*'

Nu hoor ik iemand zeggen: maar dat is toch maar een *anthropomorfisme*, dat woord over God, die *'berouw'* heeft? En dus was het toch eigenlijk zoo erg niet, omdat het toch niet geheel en al waar was?

De man, die met dit argument komt aandragen, om de geestelijke worsteling van den Christus minder zwaar te bevinden, dan ze hier - blijkens het sterke woord: *helsch* - gezien wordt, bedoelt met het 'anthropomorfisme' zùlk een spreekwijze, waarbij *God,* en het *goddelijke,* aan *menschen* voorgesteld wordt onder *menschelijke* beelden. Er zijn bekende gevallen van zulk spraakgebruik: God is een geest, 'en toch' wordt Hij voorgesteld onder de menschelijke beelden van een God, die 'handen' heeft, en

‘voeten’, en wiens ‘oogen’ de gansche aarde ‘doorloopen’, en die offers ‘riekt’, en ook ‘berouw’ heeft. Niemand zoekt in zulke uitdrukkingswijzen een adaequate uitdrukking van wat werkelijk in God zelf is; integendeel, men voelt zóó maar, dat ze ‘oneigenlijk’ gesproken zijn.

En nu wil men ook op dit bepaalde punt zijn conclusies trekken. Welnu, zoo heet het dan: het is tenslotte ook ‘slechts’ een *anthropomorfe* uitdrukking, welke God als ‘verlater’ van den mensch voorstelt. Christus ‘sluit zich’ nu bij het bijbelsch spraakgebruik ‘aan’, en drukt zich dus eveneens zijnerzijds uit in anthropomorfismen. En dan volgt de rappe conclusie: het was dus ‘maar’ figuurlijk bedoeld, en zoo erg is het toch niet geweest.

Wij keeren het evenwel om.

Juist omdat de Schrift over God spreekt op anthropomorfe manier, en Christus zich van háár spreekwijze bedient, is het lijden voor Hem veel en veel zwaarder, dan wij het ooit ons kunnen indenken.

Wat toch is, in het algemeen gesproken, de beteekenis van het anthropomorfisme in de Schrift? Het antwoord moet luiden: er zijn twee elementen in: een *vernederend,* en een *vertroostend* element. Ja, het is in de eerste plaats *vernederend;* want het zegt ronduit, dat wij God niet kunnen kennen, als Hij van zich zou spreken in Zijn eigen taal en uit Zijn eigen volheid. Hij moet naar ons toekomen, ons toespreken in onze eigen taal, in beelden uit ons aanschouwelijk leven zich bekend maken, en ons zóó houvast aan Hem geven. Wij worden in het anthropomorfisme behandeld zóó, als kleine kinderen door den paedagoog. Toch is dit ook weer zeer *vertroostend*. Want het bewijst ons, dat God toch in Zijn liefde zich bij ons aan wil sluiten, en daarin zeer barmhartig is, omdat Hij rekent met onze opvatting, hoe zwaar Zijn preeken voorts ook mogen wezen.

Maar hoe stond Christus nu onder deze anthropomorfismen? Christus, als mensch, als in den tijd gebonden schepsel?

Voor Hèm was de *vertroosting*, die er voor *òns* in ligt, thans *niet* bereid. En de *vernedering*, de *verschrikking*, waarvan wij spraken, gold voor Hem in absoluten zin.

Neen - de vertroosting van 't anthropomorfe spreken Gods moest Hij ontberen. Wanneer iemand *al zijn best doet* om ons duidelijk te maken, dat hij voor ons *niet meer zijn best doen wil,* zeg, is dat vertroosting? Ach neen. Als hij die harde boodschap in een nevel liet, vaag, onzeker, boven ons bereik, zij zou ons niet kunnen wonden. Maar juist nu de spreker van daareven *zich zoo inspant* om het ons goed duidelijk te maken, dat hij ons verworpen en verloochend heeft, doet hij ons door die *bevattelijkheid* van 't harde woord zoo'n pijn. En zoo was 't met den mensch Christus. De Schrift - waaruit Hij als mensch Gods zijn eigen wegen leeren moest, spreekt over Gods toorn ook onder het ongetwijfeld anthropomorfe beeld van *verlating*. En dus doet God *Zijn best,* den Menschenzoon te leeren, dat Hij voor Hem geen goed woord over heeft. De *doorzichtigheid* der openbaring is voor den Christus op dat oogenblik een ijselijke boodschap.

En daarom bleef er niets dan pure smart over, *juist* omdat Christus werd toegesproken in de Schriften met een anthropomorfisme, en Hij zich *daarin* ook moest uitdrukken. Want de *werkelijkheid* omtrent God is altijd veel geweldiger en krachtiger, dan het anthropomorfe beeld het uitdrukken kan. Dit geldt ook van het beeld der *verlating*. Verlating onder de menschen - dat is nooit iets absoluuts en nooit iets onvoorwaardelijks, en nooit iets oneindigs. Bij Christus is het dit alles wel. Verlating - dat is bij de menschen nooit een fundamenteele verwerping, nooit een daad van volkomen rechts-souvereiniteit, nooit een voldongen ont-trekking. Bij Christus kan dat wel. Hierom - dat is bij de menschen niet een dooding, en zoo het al doodend is, dan is het nooit de eenige oorzaak van dood, en nooit een oorzaak van eeuwigen dood. Bij Christus was het dat wel. En daarom was het alles oneindig veel zwaarder, dan het anthropomorfisme zèggen kon.

Hoor scherp toe, Tweede Adam - het berouwt God, dat Hij Adam heeft gemaakt. Er blijft alleen vernedering over; knechtelijkheid. God is een vreeselijk God, Zijn zwaarden zijn zeer scherp.

Nu, - Christus *heeft* geluisterd naar den psalm van David en zich aan Davids God geconformeerd. Hij heeft Zijn klacht niet

uitgeschreid in de taal van Zijn ervaring, - dan waren alle profeten tegelijk vergruizeld - doch in de taal der anthropomorfe Schrift. Er was een Adam en er was God, en alle deuren gingen dicht. Wat sterft, dat sterve, zoo had God gesproken, en had zich omgekeerd. Verlating! Maar *juist,* omdat de Christus de wet der anthropomorfe openbaring aanvaardt, is Hij de grootste lijder onder de profeten. Op Hem past nu het woord: Gij hebt mij overmocht. *Het past op Hem als hoorder en als spreker*. Als drager van de boodschap en als haar lijdend voorwerp. Geen zwaarder theologie dan theocentrische theologie, d.i.: een theologie, die *uitgaat van God*. Want deze is nu van den Christus. Hij heeft, gelijk wij zeiden, niet gesproken over de tweede oorzaken - duivelen, menschen - noch over de machten, die Gods actieve permissie ten kwade over Hem liet komen, doch *over God zelf*. Zoo komt Zijn spreken over God en over de 'honden en stieren' onder den zwaartedruk te staan, omdat Hij uitgaat van Zijn God. Dit mag, gelijk wij straks nog zeggen willen, een gehoorzaamheid-betoon zijn, dat onze ziel zal zaligen, het is toch niettemin voor Christus zelf de worteloorzaak van Zijn lijden. Wie God niet kwijt kan, kan zich niet bedwelmen, kan geen prikkels afstompen, kan van geen enkele pijl de spits afbijten, verdiept al zijn contrasten tot in de oneindigheid. In dit vierde kruiswoord is Jezus Christus absoluut het slachtoffer van de bergrede. Zijn theocentrisch denken en spreken heeft Hem al deze smarten aangedaan. Slechts daardoor krijgt het woord 'verlating' een positieven inhoud, en een negatieven, predikt het een wezenlijk verderf, wondt het Zijn geest paradoxaal, en snijdt het buiten Hem alle toegangen af, en binnen Hem alle samenhangen.

Het *uitspreken* nu van Gods objectieve doen en niet-doen, m.a.w. het hardop-*zeggen* van het vierde kruiswoord was dan weer in het lijden van Christus een afzonderlijk en noodzakelijk element.

Niet slechts heeft Hij *gevoeld* en *bedacht,* dat God Hem had verlaten, maar Hij heeft het ook *gezegd*.

Waarom is dat *zeggen*, dat *uitspreken* van deze verlatenheid van zoo groote beteekenis?

We kunnen dat gereedelijk verstaan, als wij b.v. aan het *gebed* denken. In het *bidden* is het *zéggen,* het hard-op *spreken,* het *onder woorden brengen* van onze begeerte, een afzonderlijk moment. Bidden moge tenslotte een handeling van den geest des menschen zijn, en de naam 'gebed' moge voor God reeds verdiend zijn, wanneer in de *gedachte* en in de *begeerte* God gekend wordt en begeerd en aangeroepen, toch *behoort* het tot de *techniek* èn ook tot het *wézen* van het gebed, dat men hetgeen men begeert, ook *zègt* aan God. Een uitgegroeid gebed *spreekt*. Niet de objectieve behoefte, ook niet het bewustzijn daarvan, evenmin het subjectieve nood-gevoel, dat uit de behoefte opkomt, zelfs nog niet het in *gedachten* uitgaan, mèt dien nood, tot God, bepaalt het wezen des gebeds. Bij het volwassen gebed *behoort* de *taal,* het *spreken*.

Om meer dan één reden is dat zoo.

Spreken, zèggen, is in het bidden noodig, allereerst om de *zuiverhouding* van het bidden. In het voorzichtig *formuleeren* van het gebed, in het *'onder woorden brengen'* van de behoefte, wordt een eerst vaag besef concreet gemaakt en uitgedrukt in menschenwoorden. Zoo presenteert de geest des menschen zich niet zonder voorbereiding; integendeel: hij *bindt* zich voor God. De naieve opwelling tuchtigt, controleert, conformeert zich aan Gods spreken, en *maakt woorden:* de naakte ziel zoekt naar een kleed: zij kan voor God niet in een speelschen huppelgang verschijnen, sinds zij haar zonde kent. Zich heilzaam schamend over een ontaarding van vrijmoedigheid in vermetelheid, hult zich de ziel voor God in 't kleed; zij wikt haar woorden en schikt haar woord naar het geopenbaarde Woord. En door dit *spreken* van haar eigen woorden conform het Woord van God, overwint het geloof tegelijk alle *valsche* schaamte, en herleidt het elk gevoel van schaamte tot een zuiver betoon van nederigheid. In het bidden is het *zèggen* dan ook onmisbaar.

Welnu, *reeds* in parallelie hiermee kan men zich duidelijk maken, waarom het *uit-spreken* van Zijn verlaten-zijn een afzonderlijk en *onmisbaar* element in Christus' lijden is. *Hij bewaart het wezen des gebeds*. Kerkzangen mogen nu zingen: halleluja, amen: de

Hoogepriester heeft het *wezen* van 't gebed geen oogenblik geschonden: de nood heeft Hem niet laten vlòeken; gebeds-verminking nòemt men bòven immers aanstonds vloeken? Hij heeft GESPROKEN, halleluja, amen. Zijn ziel was als een dorstig land: dit heeft Hij nu gemeen met alle *bloot-creatuurlijk* leven, dat niet spreken kan, wijl het niet tot verbond 'verordineerd' en geschapen, en dus ook niet tot verbonds-taal bekwaam gemaakt is. Maar Hij heeft Zijn dorsten ook GEZEGD; Hij geeft er *uiting* aan. Hij spreekt in menschentaal - een andere heeft Hij niet - en *zegt* Zijn ondervinding. Dus *verzamelt* Hij Zijn gedachten, óók, nu ze recht-uit verschrikkend zijn. Hij schaamt zich zeer, in naaktheid voor Gods engelen tentoongesteld, *maar de schaamte wordt geen valsche schaamte*. Want *vàlsche* schaamte *wil niet spreken* van zichzelf; zij zwijgt of - spreekt druk over vele andere dingen, om de aandacht van haar eigen schanden af te leiden. Zij is dus *òngehoorzaam*, ze kan niet bidden, noch belijden, handhaaft de zonde en verwerpt de deugd, die immers in *eenvoudigheid* des harten *dient*. Maar Christus moet in het dieptepunt nòg *spreken,* want zóó alleen kan Hij Zijn bidden zuiver-houden, en tot bidden nog bekwaam zijn. Hij *realiseert zich* al wat God Hem doet; *erkent,* dat dit verstooting heet, dat Hij nu is, niet in de missie, doch in dé-missie. Zoo *blijft* Zijn schaamte *heilig;* zwak, nu ja, maar toch *niet zondig*. Hij heeft van *Zijn* kant het verbond toch *niet* gebroken, door de *taal* niet meer te willen. Hij *bleef spreken, ook toen God zweeg*. Hij bleef *door-spreken*. O, nooit heeft iemand zoo on-beschaamd gesproken. De onrechtvaardige Rechter uit de gelijkenis, - ach neen, die is er niet in deze werkelijkheid; maar de rechtvaardige Rechter zal toch *moeten* opstaan uit Zijn rust: hier is een *creatuur,* dat *dóór-spreekt*, ook als de Eerste Spreker lang en grondig zwijgt.

Maar nu zijn we er nòg niet.

Er is een *tweede* reden nog, waarom Christus SPREKEN moest. Zèlfs, *juist*, als God het antwoord weigert. De *eerste* reden was zooeven: het gebed moet *gebed* blijven. Nu komt er deze *tweede* bij: het gebed moet *onderworpen* blijven. Zóó absoluut *onderworpen,* dat het God belijdt als *eerste noodzaak* voor het *creatuur-*

lijk leven, *afgedacht ook van* '*t verbond*. Zóó *onderworpen*, dat het Hem blijft zoeken, ook als de mensch, die oorspronkelijke *genieter op het hoogste scheppingsplan* (het *verbonds*terrein) in 't zwijgen Gods wordt neer-gestooten tot het *onderste scheppingsplan:* die neder-heid van het *bloot-creatuurlijk* leven, dat den PLICHT te erkennen heeft om God te dienen en te zoeken, ook als geen enkel *voorrecht* meer het *plichts*-betoon ooit vergezellen zou.

Hebt gij erop gelet, dat Christus komt tot God, *hoewel Hij niet geroepen is?* Dat is het diepte-punt in het lijden. Wanneer ik als mensch *geroepen* ben, mij *toe-gesproken* weet, *dàn* is er weer verbondsrelatie. En het *verbònd* komt altijd weer met privileges, die de mensch ontving *bóven* de andere schepselen. Maar het verbond is *mono-pleurisch;* dat is: *ook daarin staat voorop, dat God de Souverein is,* dat de mensch de verbonds-*genieting* tot de creatuur-*verplichting* moet herleiden. 'Al doodt Hij mij, ik zal toch tot Hem moeten komen....'. Al ontneemt God aan Zijn verkeer alle gratie van *genieting*, en alle *gemeenschaps*-vormen, al belacht Hij die uit een ontoegankelijk licht voor ons verbroken denken, blijft dan de bondeling geen *creatuur?* Geen uit een souverein behagen, uit een monopleuren wil, *geworpene* in het bestaan? Al wijken alle *lusten,* is het geen *làst*, dat al wat maaksel is, den Maker heeft te eeren?

Welnu - hier is uw Heiland.... God *antwoordt* Hem niet meer - toch *blijft* Hij spreken. Hij houdt zich vast als *creatuur*, holt Zijn eigen verbondsbodem uit, tot Hij op de creatuurlijke fundamenten van Zijn mensch-zijn stoot, durft het aan, met het *gansche schepsel* één te worden, en spreekt: Maker, waarom verstoot Gij Uw *maaksel?*

Hier belijdt Hij God *in* en *met* en *voor 'het gansche schepsel'*.

Dit was Zijn *diepte-punt*.

Want nu de Christus de religie niet meer kan *genieten* als verbonds-gemeenschap, doch niettemin ze blijft erkennen als *creatuurlijke verplichting*, en nu Hij krachtens dezen plicht *'zich onderwindt'*, tot God te spreken, hoewel God *niet tot Hem spreekt*

(ps. 22:3), nu is het vraagstuk van Zijn lijden tot een vraag van *'àlle creatuur'* geworden.

En nu is *ook* het SPREKEN van het vierde kruiswoord een spreken uit de diepste diepten van *onvoorwaardelijke* (desnoods lust-looze) *gehoorzaamheid* en absolute (van bizondere privileges afziende) *afhankelijkheid* en - pijn geworden. Hij schikt aan, bij de tafel aller creaturen, en neemt voor zich de *laagste plaats*.

Nu denken wij terug aan het *anthropomorfisme* van daareven.

En zetten dat in verband met de *verbonds*-gedachte van daar straks.

In alle verbond toch behoort *gesproken* te worden. Verbonden openen den mond. In verbonds-relatie is *gemeenschap* tusschen persoonlijke wezens, die elkander hun liefde *verklaren*. In het *woord genieten* de in één verbond begrepenen elkander. En voeren zij de vreugde *hooger* op. In het woord *geven* ze zich elkander, in het woord wordt de *òm*gang *òp*gang, de spontaneïteit bewust, de liefdezang een liefdespsalm, het leven een belijdenis, het zijn wordt logisch in den geest gevierd. Dus: de verbonds-gemeenschap der religie is een *spraak*-gemeenschap. God *roept* en *antwoordt:* de mensch *antwoordt* en *roept*.

Maar wij zagen zooeven: de *taal* des verbonds is die van het *anthropomorfe* spreken. Dit is bij uitstek *verbonds*-taal tusschen God en mensch. In het anthropomorfisme vonden wij een voor den mensch *vernederend*, *neer-zettend, laag-houdend*[1)] element, en óók een *vertroostend, op-beurend, verhoogend* element.[2)] Welnu - met het *eerste* correspondeert de gedachte, dat het verbond tusschen God en mensch in zijn diepste fundeering *mono-pleurisch* is, want God blijkt daarin de Souverein, de 'Gansch-Andere', de in zichzelf voor ons ongenaakbare, die niet genoten noch verstaan kan worden, tenzij Hij *afdaalt* in anthropomorfe taal; met wien verbonds-*woorden* niet te spreken zijn, zonder deze *neerbuiging* Zijnerzijds in 't spreken. Maar met het tweede element correspondeert de *werkelijkheid* van het verbond *als verbònd:* door het (anthropomorf geregelde) woord-

1) Het eerste woord past *ná* de zonde (genade-verbond); de beide laatste praedicaten gelden *vóór* de zonde, (paradijs, werk-verbond).
2) Als voren.

verkeer *geeft* God *gemeenschap, oefent* Hij ze en *laat* Hij ze ons ook oefenen onzerzijds.

Hierom MOEST Christus *spreken!* Want dat spreken BEHOUDT Hem èn de gansche creatuur. Door te spreken op de plaats van de *bloote* creatuur werkt Hij zich met haar op naar boven, naar 't *verbondsniveau*. Dat spreken *behoorde* erbij! *Juist, omdat* de idee van een *verlatenden* God anthropomorf is, en in de volle diepte van haar verschrikking niet uit-geput kan worden, moest de Christus SPREKEN. Spreken - ook als God bleef *zwijgen*. Spreken, niet uit eigen gezag - het creatuur heeft geen gezag - doch naar het *Woord*. Hier is het anthropomorfisme de dunne draad, dien Hij gehoorzaam greep om op te klimmen van het enkel-creatuurlijke tot het kindschap.

Want in dat *spreken* tot een zwijgend God belijdt de Christus, dat Hij de religie wel *mist* als verbonds*geschenk,* doch ze nochtans *vasthoudt* als *creatuurlijken plicht*. En - op dàt dieptepunt gekomen vraagt het *creatuur* om de réchten van den mensch, en de mensch om de rechten van den *verbonds*-mensch. De plicht-creatuur vraagt niet *ontslag* uit de verplichting, doch een vertoon in woord-verkeer met God van de *verplichting* als *genieting*. Het onbeschaamde creatuur-gebed is de diepste taal, die *ootmoed* ooit gesproken heeft. Godlof, *Hij* houdt de schaamte in de *heiligheid,* verbindt ze met religie, bewijst *geloof* ook in de uiterste verzoeking en verstooting, en is *verlost* door het *theocentrisch* zien en *eerlijk* spreken.

Nu wordt Hij in het *openen* van het gesprek tot God, die Hem verlaten heeft, *corrector en verzoener van den eersten Adam*. Deze heeft zich achter struikgewas verborgen, en komt eerst voor den dag, wanneer een stem, een stem van God, hem duidelijk citeert, en vraagt: waar zijt gij? De *valsche* schaamte! Taal-verlies! Maar Christus is de ongeroepene, geen mensch ziet naar Hem om, alle stemmen werden stom. Nochtans *heeft Hij den hemel geopend,* door *uit de hel* te roepen, te roepen tot God. Hier is de ongenoode gast voor de hemelpoort gaan staan, en klopte aan. Bid, zoo vermaant Hij zich, en u zal gegeven worden; zoek, en gij zult vinden, klop, en u zal opengedaan worden. De creatuur in 't kleed van

weduwstaat klopt aan de deur, waarachter de Rechter feest hield en nu slaapt. Hij zegt zich: zou God dan geen recht doen aan Zijn tot creatuurlijkheid gepraedestineerden, en de deur weer opendoen? O neen, - deze verlatenheid, het niet-gevonden-hebben tot nu toe, het leege hart, de leege hand, de toegesloten deur, dat alles is *nog niet verklaard*. Dat alles *houdt* Zijn vraagteeken nog in 't openhartige: *waaròm, wááròm?* Maar boven het feit van het *onverklaarbare* der verlatenheid staat hier de *zekerheid* van het willen en mòeten naderen tot de poort des hemels, ook als geen stem Hem noodigt. Moet dit komen tot God een ingaan zijn tot de 'wrake des verbonds', - het zij zoo, maar kómen zal Hij; en *zeggen,* dat Hij komt, dàt zal Hij óók.

Men voelt het wel, dat *hier het keerpunt* der gedachten werd bereikt. Tot nu toe was alles hierop uitgeloopen: Christus is *afgestooten*.

Nu vullen wij het aan, en zeggen: Hij moge afgestooten zijn, Hij is *niet afgescheiden* van God. *De band aan God bleef trekken,* en Hij zelf heeft als bloote creatuur dien band bewaard.

Daarom is het *spreken* van Christus in Zijn zielenood voor ons het steunpunt der gedachten. Van hieruit begint Zijne en onze verlossing. De ongenoode Gast behoudt ons: Hij neemt ons achter zich aan. De in Zijn spreken tot de niet-sprekende creatuur zich nederig voegende heeft Gode geen ongerijmde dingen toegeschreven; de paradox, het schijnbaar-ongerijmde, heeft Hem niet van God afgedreven, Hij heeft het zijn niet uit het denken afgeleid, en den plicht niet uit het denken bepaald. Hij heeft *geleefd* uit het axioma van Gods heerlijkheid en eer: God kan Zijn creatuur toch niet verdoemen: want de naam van God is ook daarop geschreven. Dit wist de Heiland niet uit lange redeneering, doch uit den wortel van geloof; het vierde kruiswoord is een practische loochening van het deïsme.

En dan, - wanneer de Christus in Zijn roepen tot Zijn God zich bloot geeft als een hulpbehoevend kind, dat in verlatenheid niet leven kan, dan toont Hij daarmede geen lust te hebben aan wat

niet is uit God. ‘Wien heb ik nevens u omhoog’ - daarin herken ik nu den psalm van Golgotha. Heeft Hij de hel veracht? O neen, Hij heeft haar vreeselijk *gehaat,* en doodelijk *gevreesd*. Waarom? Omdat de straf Hem kwelde? Neen, daarom niet. Maar omdat God zoo groot is en zoo goed, en omdat het hart onrustig is in ons, totdat het rust vindt in Hem.

En wederom: waarover klaagt Hij? Over de *pijn?* Of over God? Of over Satan? Ach neen, Hij *vraagt* tenslotte slechts, en klaagt niet aan. Niet eens het feit, dat Hij een slachtoffer is van de hel, maar dat Hij daarin is een *vrijgegevene van God, dàt* doet Hem zeer. Hij heeft zelfs dezen hoogen moed gehad, dat Hij den chaos *afleidde uit God*, en het principe der verklaring bij Hem zoekt; *m.a.w.:* Hij *ontkent het chaotische* in den chaos. Hij loochent, dat de hel een andere gelijkwaardige *wéreld* is, die souverein tegenover de wereld zou staan van God. Hij gaat met Zijn ‘waaroms’ tot God, wiens recht en kracht en wil zich handhaven *ook* ‘*in het helsche element*’.

Daar is gehoorzaamheid, en zij is primordiaal. Want Hij spreekt niet over een *mogelijkheid*, maar over een *feit*. Niet over wat *kàn* zijn, doch over wat *is*.

> Een mensch lijdt dikwijls het meest
> door[1] 't lijden, dat hij vreest,
> doch dat nooit op zal dagen;
> zoo heeft hij meer te dragen
> dan God te dragen geeft.

Ja, wij, *menschen*, zeggen wij niet dikwijls: God *zàl* mij nu verlaten, o wee, Hij verlaat mij *al?* Wij roepen vaak onze verlatings*kansen* uit, en maken er verlatings*werkelijkheid* van, zoodra wij ook maar even het lijden voelen aankomen. Bij Christus is het andersom. Hij heeft niet gezegd: ‘mijn God, *zult* Gij mij nu verlaten?’ doch: ‘Gij *hebt* mij verlaten.’ Er is een feit, en dat feit

1) De formuleering blijve voor rekening van den auteur van dit vers (wand-tekst).

schiep een *toestand*. Neen, *déze* mensch lijdt niet '*meer* dan God te dragen geeft'. Dat *kòn* ook wel niet, want Hem werd *àlles* te dragen gegeven, en wanneer men 'àlles' heeft, kan er van 'meer' geen sprake zijn. Maar wij bedoelden zooeven dan ook eigenlijk, dat Hij niets *ànders* heeft geleden, dan wat Hem God te dragen gaf. *Zijn lijden is met ongeloof niet vermengd geweest*. Hij heeft het *feit* geëerbiedigd in de hel.

Dit staat trouwens met zooveel woorden in den tekst van het evangelie. Christus riep in de *negende ure*. Eerst is gezegd, dat de *duisternis inviel* van de *zesde tot de negende ure*, dat is van het middaguur tot drie uur in den namiddag. *Drie uren lang* is dus de Zoon gemarteld, heeft Hij gezwegen. En *aan het einde* van deze drie uren, - *dàn eerst* spreekt Hij *dit*.

Dus is Hij niet bezwaard met de zonde van den dichter van *psalm 39*. Dat was een man, die zijn tong met een breidel had willen bewaren, opdat *de menschen maar niet zien zouden,* dat hij het niet meer áánkon, wat hem God deed overkomen. Dat was de man, die, *niet* uit kracht, die *God* verleend had, zwijgen *kòn* in geloofsberusting, maar die, in een valsch kracht-vertoon tegenover de *menschen,* feitelijk zijn niet-berusten wilde *maskeeren*.

Alzoo is Christus niet.

Want als Hij eindelijk spreekt, dan is het nog een eerlijke erkentenis van Zijn verslagen zijn en Zijn verslagenheid. Hij maskeert niets; Hij roept met luide stem. Hij roept zóó luid, dat de overwinningsjubel, dien Hij zich veroorloofde bij Lazarus' graf, nu *voor de schare* wordt verteerd. '*Om der schare wil*' - òf Hij ook rekent met de menschen! - *om der schare wil* had Hij gezegd: ik weet, dat God mij altijd hoort. (Joh. 11:41, 42). Dat was de inzet juist geweest van 't opstaan van de overheid tot Zijn verdelging.[1)] En thans zegt Hij, wéér *tot de schare:* God antwoordt niet; ik ben verlaten. Ik kon Lazarus wekken, maar ik kan mijzelf nu niet verlossen! Wanneer 'het vuur brandt in *Zijn* binnenste', dan is het *heilig vuur*[2)]. En voorts, - ook hierin komt Hij boven den zanger

1) Deel I, bl. 45, vgl. deel III, bl. 391.
2) Vgl. daartegenover de belijdenis van ps. 39:4.

van psalm 39 uit, dat Hij eerst spreekt, *als God is uitgesproken*. De duisternis week in de *negende* ure, en de mond van Jezus opende zich in de *negende* ure. Hij heeft *God uit laten spreken;* overhaastte zich niet, deed niet ongeduldig tegen den hemel en tegen God.

En vooral hierom is Christus gehoorzaam, omdat Hij, de theocentrische theoloog, in Zijn theologie *religie* oefende, ook toen de majesteit Gods Hem brak. Hij sprak niet 'God' maar '*Zijn* God' aan. '*Mijn* God, *mijn* God, waarom verlaat Gij mij?' Het was 'citaat', maar niettemin volstrekte *ervaring*.

Zoo is Hij in de hel *geweest* als de volslagen *vreemdeling*. Hij *hoorde* daar niet thuis, Hij kon zich daar niet acclimatiseeren. Tot geen enkele helsche realiteit heeft Hij *niet néén* gezegd. Dit vreemdlingschap was niet iets negatiefs, maar het was positief. Want Hij was vreemdeling in de hel, doordat Hij zoon en huisgenoot bleef in den hemel, theocentrisch in gedachten, woorden, werken.

Dus heeft Hij in de hel *gesidderd*.

't Is waar: de duivelen sidderen ook (Jac. 2:19)....

Maar het verschil is toch oneindig groot.

Als Christus 'siddert', is dat anders dan bij Satan. De duivelen sidderen, omdat zij tegen God verdeeld zijn, en tegen zichzelf niet minder. Christus siddert, wèl omdat God tegenover Hem verdeeld is, en Hij zichzelf niet buiten God meer houden kan; maar *Hij* is zelf *niet* tegen God verdeeld, en daarom ook niet tegen zichzelf. Hij beeft en siddert, maar bij Hem is 'vreeze en beven' niet gelijk bij Satan, een bewijs van destructief bestaan, doch middel tot den positieven bouw, een positief begrip. 'Vreeze en beven' - dat krijgt hier die klassieke beteekenis, die het in het Nieuwe Testament altijd heeft, zoovaak de term gebruikt wordt; het beteekent *sterke spanning*, doch die iets *doet*.

Broeders, wij worden hier verlost. Want Christus vaart ter helle, *alleen* omdat *het móet*. Neder*daling* ter helle, d.w.z. een eigen *daad* doen, die in het helsche gezelschap brengt, dat is een *gruwel,* en de brutaalste overmoed, *tenzij het móet*. Vergeet één oogenblik, dat Christus *mòest* vanwege de theocratie, - en de volzin: Hij is

gedaald ter helle, beteekent: Hij heeft met God en met vuur gespeeld, Hij heeft Zijn God verloochend. Maar, nu het *móest* geschieden, en Hij nog in de *hel gevraagd* heeft, waaròm in Gòdsnaam Hij toch niet acceptabel heette in den *hemel*, nu is Hij daar beneden *vreemdeling* geweest, halleluja.

Broeders, wij zijn *verlost*. Hij heeft de duisternis *doorwaad*. Hij is er *door*gekomen. *Drie uren lang* heeft Hij dit nu doorleefd. Het was, van menschen-standpunt uit gezien, een *periode*. Hij zelf heeft van een periode niet geweten, het was de eeuwigheid. Eer Abraham was, ben Ik, heeft Hij gezegd. Dat was tot menschen, die bij perioden rekenen, en die 't niet laten kunnen, te praten van ‘eerder’ of ‘later.’ Maar toen Hij in den donker hing, drie uren lang, en eerst ‘na’ drie uur weer kon spreken, toen heeft Hij geen ‘eerder’ of ‘later’ meer onderscheiden. Hij zei: Abraham leeft, en Ik ben dood. Hij zei niet meer: Ik sterf, of: Ik zal sterven, of: Ik stierf. Hij kende niet meer den *onvoltooid* verleden of presenten tijd. Hij kende slechts 't perfectum absolutum. Ik ben grondig dood. God heeft mij door en door verlaten. - Ja, dat is het geweest - Hij heeft de hel *door*-waad. Hij gaf geen gil, en 't was geen plof, toen Hij in 't duister viel, en 't duister op Hem viel. Dat lag zoo niet in Zijn verheven aard: het was Hem tot een tweede natuur geworden, God te laten *uitspreken*. Hij *schrok* ook niet, want Hij zonk ònder de mogelijkheid van 't schrikken weg. Het schrikken viel zoo maar van Hem weg, het was veel erger, 't was zoo ànders.... Iemand, gij, of ik, iemand, die schrikt, die geeft een gil, hij wordt ‘in een punt des tijds veranderd.’ Maar Christus sprak een volzin, een vraag-zin dan nog maar, na wat voor u en mij een tijdperk van drie uren was, een periode. Satan kòn Hem maar niet aan het schrikken krijgen, zelfs niet, toen God de Heere hem tegemoet kwam met een evenement van duisternis op klaren dag. Wij zijn verlost, want er is geen tuimel in de hel geweest. Hij heeft haar *door-gewaad,* maar Zijn oogen zagen diep-treurig, ze zagen naar binnen, Zijn blik was niet afwezig, neen, dat niet, maar - och, ik weet niet, hoe ik 't zeggen moet, ik wil maar zeggen, dat die ééne vraag in de oogen stond. Maar vèrder ging Hij - wadend, wadend.

Hij kón niet schrikken, - en toch was Hij waarachtig mensch en aan geen kwaad gewend; bij Hem zou men niet eens durven praten over - gewenning aan de hel.... Hij kon niet schrikken, want het was véél erger. 't Was geen obsessie, 't was veel erger. 't Was geen hartstocht, 't was geen verglaasde blik, 't was geen stuiptrekking, 't waren niet eens zeven weeën. Het was daaronder - 't was een eindloos wee, en hoogstens kan men het met zijn menschelijk denken brengen tot deze *negatieve* zinnen. Het was *niet* dit, en 't was *niet* dat, en voorts: 't geheim van Eén weet God alleen.

Broeders, wij zijn verlost. Het was de *tweede dood*. 't Was dat, wat anderen lijden moesten *na* den eersten dood. 't Was dat, waarvan de Openbaring zegt: de overige dooden *leefden niet;*[1] o, wat een troost - dat is ook 'maar' een *negatieve* volzin....

Broeders, wij zijn verlost. Want nu wordt 't zaak, ons te herinneren, dat Hij toch zelf eens over de hel gedoceerd heeft. Hij sprak erover onder twee symbolen; één van de *worm*, één van het *vuur*. De *worm* zou er niet sterven, het *vuur* er niet gebluscht worden. Hij sprak alzoo in overeenstemming met Jesaja. Die heeft ook eens den onweerhouden dood, den tweeden, helschen dood, geteekend onder deze twee symbolen. Daar is vooreerst die *worm*. Daarin wordt aangeduid de doodswet der *ont-binding*. In die ontbinding werkt de dood *van binnen naar buiten*, want de *worm*, nu ja, zeg het maar - ge denkt bij dien worm aan een dood lichaam, dat tot verderf komt, dat uit-een-valt, en zulks dan, *zonder dat men iets daaraan doet*. 't Gaat 'zoo maar,' want het bloed is bedorven, het lichaam laat zichzelf reeds los in al zijn deelen. - Doch er is nog een tweede ding: het *vuur*. Dat vuur beteekent een verwoesting, die, *niet* van binnen naar buiten, maar *van buiten naar binnen* den verdoemden mensch verteert en aanvreet. Vuur - dat wordt van *buiten af* ontstoken, zijn vlammen komen lekkend naar hem toe, eerst van buiten, en pas daarna van binnen schroeien zij. Dat is dus helleteekening onder een *twee*voudig teeken, verkondi-

1) Openb. 20:5 Dr S. Greijdanus: 'werden niet levend'; 'in den eeuwigen dood wegzinken'; 'verloren gaan in alomvattenden zin', De Openb. des Heeren aan Joh. (Korte verkl. der Heilige Schrift), bl. 302.

ging van dood op *twee* manieren. Er is vooreerst de *worm;* geen mensch wordt door het *vuur* van Gods gericht verteerd, tenzij een kracht van dood, ont-bindend, *van hem zelf* vooraf is uitgegaan. De dood zit *eerst van binnen:* de *zònde* is verderf, principe van ontbinding, - in 't lest komt steeds de worm, die 't eind eerlijk laat zien. En pas *daarna* komt dan het *vuur* als objectief, van buiten af, verterende en verzengende kracht. In den worm blijkt de mensch *reeds dood te zijn*, en *daarom* zegt een stem van uit het *vuur:* laat *de dooden* door den dood verteerd zijn: vlammen des Heeren.

Nu, broeders, zoo zijn wij dan hier verlost in Hem. Want nu gaat ons de waarheid schemeren: *Christus* is in de hel geweest, *niet* naar de wet-van-*'worm'*-verderf, doch *enkel* naar de wet-van-*'vuur'*-verderf. Zijn vierde kruiswoord, theocentrisch sprekend, en belijdend, *bewijst* ons, dat Hij God geen oogenblik verloochend heeft. *Dus was Hij niet ontbonden* door een van *binnen* naar buiten werkend verderf; de *worm* was niet bij Hem; er was *geen zonde* in Hem. Er was *alleen* maar *vuur*. En toen het vuur van Gods gericht verwoestend naar Hem toekwam, *toen vond dat 'vuur',* dat is dus nu: de objectieve dood, *geen 'worm' in Hem*, dat is: geen subjectieven dood. Tusschen Zijn *uitwendige* verhoudingen onder het gericht (het *vuur*) èn Zijn *inwendige* verhoudingen onder datzelfde gericht (geen worm) was geen rapport. De dood verteerde van buiten, doch 'zat' niet van binnen. Bij alle menschen, die verloren gaan, bij alle duivelen daartoe, komt het vuur *slechts daar*, waar ook de worm is, en wordt de objectieve dood *ontmoet* door subjectieven dood. Overal dood - *van binnen* èn *van buiten*. Maar hier bij Christus is het anders. En daarom is in deze drie verlatingsuren *de dood verslonden*. Hij *kon niet verder*. Hier was 'iets nieuws' hem overkomen: voor het eerst verwoestte hij *van buiten* af, doch vond van binnen *geen contact*. Toen was de dood gestorven, hij was eenvoudig uit-gewerkt. Waar geen rapport meer is tusschen uitwendige en inwendige verhoudingen, wat zal men daar nog verder hopen voor den dood of voor het leven?

De dood vond geen contact.

Maar 't leven, God, kòn het contact maar niet verbroken krijgen

- hoor, uit diepten van ellenden roept Hij met mond en hart *tot God*. Eli, Eli. De zaag heeft nu eens *niet* gepocht tegen dien, die haar trok; dit was nog nooit gebeurd, in heel de wereld niet - Eli - Eli - de gansche kerkhistorie moet er aan te pas komen, en de twee naturen, en de hemel en de hel, en niemand kan dat duistere lied leeren in hemel of op aarde of in den door-waden afgrond. Pas op, reciteer het niet; en als ge kunt, denk aan den hemel, aan de hel, en aan de aarde. *Aan den hemel* - een hand kwam uit de hel, en legde zich op de trappen van den Troon - de troon was niet bezoedeld. - *Aan de hel* - er was een *vuur* geweest, dat geen contact meer vond, het kon niet verder.

En nu *de aarde?*

Zeg maar niet al te veel, doch denk maar eens hierover na: iemand schreef eens, en velen lezen gretig: honderd-vijf-en-veertig predikaties over het gekrookte riet. - Maar hoeveel predikaties begeeren *diezelfde* menschen over het groene hout, dat in het vuur geweest is? 't Is in het aantal niet gelegen, - voor wie dat heeft begrépen tenminste. Voorts kan een tijd uit zijn getallen worden geoordeeld, en ieder is zwak, juist in de dingen, waarin hij ‘knap’ is. Honderd-vijf-en-veertig predikaties, - maar *Hij* is er te geweldig voor. Mijn God, mijn God, waarom hebt Gij mij aangenomen? Ik woon op aarde en heb haar waarachtig niet verloochend, haar noch haar getallen. Ik belijd, dat ook ikzelf honderd-vijf-en-veertig maal met mijn *eigen ik* mij bezig houd, tegen - hoe vele malen, dat ik lijd, in arbeid ben, om *Hèm?* Ik durf de verhoudingen niet bepalen, doch ik schaam mij zeer. Een stem zegt: er is vergeving; maar *twintig eeuwen* kerk- en dogmengeschiedenis leggen toch wel verplichtingen op.

Hoofdstuk XVIII. Christus zich schikkend tot ben dood.

> *Hierna Jezus, wetende, dat nu alles volbracht was, opdat de Schrift zou vervuld worden, zeide: mij dorst! Daar stond dan een vat vol edik; en zij vulden eene spons met edik, en omleiden ze met hyzop, en brachten ze aan Zijnen mond*.
> JOHANNES 19:28-29.

> *Doch de anderen zeiden: houd op; laat ons zien, of Elia komt, om hem te verlossen*.
> MATTHEUS 27:49.

ZIJN voeten schikken op het bed, - dat is een bekende zegswijze van het Oude Testament, om patriarchen-dood te melden. Een mensch, die oud is, en van dagen zat. Hij heeft den loop voleindigd, hij schikt zijn voeten op het bed, voor de wereld een groet, en voorts God tegemoet.

Nu, een *kruishout* kan men kwalijk met een sterfbed vergelijken. Maar de groote 'aartsvader' en archeeg van onze belijdenis, die in de kracht van vader Jacob-Israël[1)] geleefd heeft en gewerkt, zal ook in de kracht van vader Jacob sterven. Hij *schikt Zijn voeten op het hout*, en heeft Zijn zaken wél besteld. Als Mozes kan Hij wel geen berg bestijgen, om daar zich aan den dood, dat is in Zijn geval: aan God, te geven. Hij hééft Zijn bergen trouwens alle reeds bestegen. Maar niettemin doet Hij een *daad*, die boven Mozes' bergbestijging uitmunt in haar kracht. Want Hij *neemt*, Hij *requireert* van de menschen water, dat Hem Zijn laatste oogenblikken moet verhelderen, opdat Hij met een helder hoofd en met een klare stem

1) Zie deel I, blz. 397, v.

Zijn geest den Vader geve, en uit deze wereld *trede* in den schoot van God.

Ziet toe. Jezus schikt de voeten op het bed. Dat dit ‘figuurlijk’ is gezegd, moogt gij gerust vergeten dezen keer.

Hoe Hij zoo rustig zich kon geven?

't Verhaal der dingen luidt aldus:

De Heiland aan het kruis heeft grooten dorst. Begrijpelijk, zegt ieder. Inderdaad; in de paaschzaal had Christus (waarschijnlijk) voor het laatst gedronken; en de gruwelijke kruisiging, de voorafgaande mishandeling, de stekende zon, het torsen van het kruis, de geestelijke kamp, zeggen ons genoeg.

Maar iets ànders valt ons even op. Niet, dat Jezus dorst heeft, doch dat Hij het *zègt*, verwondert even. De omstanders hóórden Hem klagen. En de vraag drong zich op: zou Hij spijt hebben van Zijn weigering van daareven? Hij heeft toch eerst den myrrhedrank *geweigerd?* En zou Hij nu Zijn hoogmoedig, heftig *neen*-schudden van daarstraks herroepen? Zie eens, hoe gretig Hij nu drinkt. 't Kan toch niet zijn om de uitnemendheid van wat Hij nu krijgt, boven hetgeen Hem straks geboden werd? Die myrrhe was bitter, maar die ‘edik’, die zure, wrange, slechte soldatenwijn is al niet veel beter, wat water en wat azijn.... En toch, hoe *gretig* drinkt Hij! Zooeven kon Hij nog met vrije hand den beker aan den mond zetten en - Hij wilde niet. En ziet ge nu wel, hoe moeizaam Hij het hoofd vooroverbrengt, om toch de spons niet te laten glippen van dien stengel af! Heeft Hij berouw?

O neen, dit zij nu reeds vooropgesteld.

Wij zullen zien, dat Christus, in Zijn roepen om drinken, wel verre van berouw te toonen, zich zelf juist *handhaaft*. Maar om de *eenheid* van Zijn gedachten in drinken en niet-drinken te kunnen zien, moeten wij eerst *de plaats bepalen,* die dit kruiswoord inneemt in het verband der dingen.

Het blijkt, dat het: ‘mij dorst’, uitgesproken is *na* het *vierde* kruiswoord. Spotters hebben immers, onder het uitreiken van den drank, die Jezus op Zijn klacht gegund werd, smalend gezegd:

laat ons eens zien, of *Elia* komt. Die naam *Elia* is hier een boosaardige woordspeling op den tekst van het vierde kruiswoord: *Eli, Eli,* lama sabachtani? Het is dus duidelijk, dat Jezus over Zijn dorst geklaagd heeft *na* de periode van de drie-urige duisternis, welke periode met Zijn vierde kruiswoord afgesloten is.

De Heiland riep om drinken, drinken. Hij is dus tot de wereld teruggekeerd. Of Hem niet eerder reeds die dorst gekweld zal hebben? Natuurlijk, - maar het *helsche* lijden van zooeven was zóó diep ònder het gewóne menschenlijden weggezonken, dat in die drie uur geen woord over Zijn lippen is gekomen. Hij heeft *ook toen* gedorst; doch 't was een smachten *niet* naar water, maar naar *lévend* water, waarvan men, drinkend, eeuwig leeft. *Die* dorst was ònder-menschelijk geweest; men lijdt hem slechts in de àndere wereld. Een beker water is *dáár* niets, die is te ver uit het gezicht. Het is in zekeren zin dus een bewijs, dat Christus *uit den diepen afgrond opkwam*, als Hij voor Zijn *lichaam* lafenis vraagt. Hij is weer onder ons, in de bewoonde wereld. Hij voelt Zijn vleesch weer. *Hij kan weer omzien naar het offer-materiaal:* geloofd zij God.

Maar Zijn *omzien* naar dat offermateriaal - dat was een werk van Christus' *geest*. Hij voelt Zijn *lichaam* met den *geest:* die *twee* zijn noodig voor het offer, dat nu komen zal. Stil, menschen, het laatste ding gaat nu gebeuren!

Het is het evangelie zelf, dat ons op deze dingen wijst. Christus' kreet-van-dorst, zegt Johannes, is slechts te doorvoelen en te verstaan, wanneer men er een *geestelijk* vraagstuk van maakt. *Niet,* alsof wij dit dorsten zelf zouden moeten '*ver-geestelijken*'. O neen; de Heiland heeft *lichamelijken* dorst, en krijgt *gewonen* soldatenwijn; dien Hij ook gaarne aanneemt. Waarom zou men dat roepen om *natuurlijk* drinken nu toch 'vergeestelijken'? Het is niet noodig, het is dwaasheid. Want voor een ieder, en voor *Christus* wel in de allereerste plaats, is *in* het natuurlijke het geestelijke, en behoort ook in natuurlijke levensfuncties *God te worden gediend*. Het natuurlijke wordt zoo dadelijk verbonden aan het geestelijke. Dit blijkt zoo duidelijk uit wat Johannes opmerkt in het verband van

deze historie. Dat Christus' vraag om drinken *niet* is een bloote uiting van *natuurlijk* leven, zooals het krijten van een stervend beest, doch voor Hem een *geestelijk* vraagstuk, blijkt uit Johannes' aanteekening, dat Christus, in dit korte kruiswoord, *ten eerste:* wist, dat alles reeds volbracht was, wat Hem te doen gezet was; en *ten tweede:* de *bedoeling* had, de Schriften te vervullen. Dat zijn dus dadelijk *twee* sterke verrichtingen van Zijn geest. Hij *weet* wat, en Hij *wil* wat. Zijn *weten* strekt zich uit over heel Zijn voorgaand leven, en Zijn *willen* strekt zich uit naar Zijn voorhanden sterven; met de begeerte, *om de levens-lijn in 't sterven trouw te blijven*. Zijn *weten*, zeiden we, omspant Zijn gansche leven, met inbegrip van 't moeizaam werk van dezen dag. Hij heeft volbracht, wat Hem te doen gegeven was, volgens de *Schriften*. En nu Zijn *willen:* Hij *bedoelt*, Zijn welhaast volgend sterven in verband te zetten met Zijn leven, door ook in 't sterven trouw te blijven aan de *Schriften*. Hij broedt, zelfs stervende, een *Schrift-vraagstuk* uit, Hij volgt de handleiding van de Schriften, ook in het stervensuur. Het is een kleine aanteekening, verscholen, en vergeten vaak, onder veel andere woorden. Maar uit die kleine aanteekening ligt Christus' gansche leven voor ons open; want zóó, als Hij gestòrven is, zóó heeft Hij immer en altoos geléefd.

Omdat het *dorsten* van den Christus dus allereerst een *geestelijk* vraagstuk is, kunnen wij zijn plaats in Christus' leven en sterven, niet bepalen, zonder *eerst* die dubbele aanteekening van den evangelist Johannes van nabij te hebben bezien. Eerder kunnen wij geen stap verder.

Christus *wist* dus, dat thans alles reeds *volbracht was*. Dat is een zinrijke mededeeling. De inhoud toch van het *zesde* kruiswoord *(het is volbracht)* blijkt reeds in Jezus' geest en ziel aanwezig te zijn, als Hij het *vijfde* spreekt. Als Hij het vijfde kruiswoord spreekt, brandt het *zesde* Hem reeds op de tong. Zóó legt Hij al Zijn steenen één voor één, in de muren, die Hij stervend optrekt. Hij stuwt en stouwt Zijn woorden: een *tempel* van het Woord. Zijn vijfde kruiswoord bouwt het zesde. Het zesde ligt ver-

borgen reeds in het vijfde, en het vijfde wordt verklaard in het zesde. En niet alleen dit, maar het vijfde kruiswoord grijpt *terùg* ook naar het vierde, en wat daar achter ligt. In het vierde kruiswoord ligt, gelijk wij zeiden, het *keerpunt* aangegeven van Christus' stervensgang. In dàt woord komt Hij òp uit grondelooze diepten, en komt als overwinnaar. Hetgeen daarna nog volgen moet, is *lichter*, dan hetgeen voorbij is. *Eerst* leed Hij *helsche* pijn, en stierf den eeuwigen, en den geestelijken dood. Maar dat is nu voorbij. Hetgeen *nù* nog Hem rest, is enkel *overgave van het lichaam*, uitlevering van het *instrument*, het àf-gebeulde instrument, waarin, en ook waardoor, Hij God getrouwelijk gediend heeft. Hij heeft in en met dat instrument als geestelijk mensch óók Zijn allerzwaarste werk verricht: de nedervaart in de helsche kwelling. Ook 't lichaam heeft daaronder mee gezwoegd; al kunnen wij omtrent het *hoe* hier verder niets meer zeggen. En nu het aangewezen werk in het lichaam is ten einde toe verricht, is het nu niet de natuurlijkste zaak ter wereld, dat Hij het instrument zelf uitlevert aan dien God, die het Hem geschonken heeft?

Maar *hoe* kan Hij dit doen?

Niet naar de wet van het oude paradijs, waarin het lichaam zonder doodsgang zich ontwikkeld hebben zou tot hoogeren bestaansvorm, doch naar de wet van de *gevallen wereld*, waarin de vloek zich uitwerkt. Die vloek toch werkt zich uit ook in verbreking van het lichaam, in scheiding, uit-scheiding der *ziel*. Het verbreken van het instrument - het lichaam - is ook een deel der straf.

Deze laatste supplicie nu - Christus wéét, dat ze nabij gekomen is. Hij voelt, dat Hij nu al[1)] zal sterven.

En nu ligt in de nadrukkelijke mededeeling, dat Christus *wist, dat alles nu volbracht was*, voor ons een bewijs, dat Hij de beteekenis van Zijn eigen middelaars-verwikkelingen wèl verstaan heeft.

Wij hebben immers, sprekend over het invallen van de *duisternis* op Golgotha, erop gewezen, dat hierin een *objectief spreken van God lag*. Vernietigend, - en toch ook weer vertroostend; een erken-

1) Hierover straks, bl. 422.

ning immers, dat Christus *tot nu toe* alles trouw volbracht had.[1)]

Eerlijk gezegd, zou dit laatste, hoezeer het ons ook *achteraf* een noodzakelijke en logische inschakeling van het duisternis-motief in het geheel van het verhaal toeschijnt, ons toch een tè koene bewering zijn geweest, *wanneer het niet steunen kon op deze mededeeling van Johannes*. Johannes evenwel verzekert ons, dat Jezus ook als mensch *wist, tot nu toe alles volbracht te hebben*. Zijn 'conscientie' spreekt een goed woord vàn en tòt zichzelve.

En toen de Christus in die duisternis zich opgeroepen voelde tot den laatsten worstelstrijd, is Hij het strijdperk ingegaan. En heeft den dood en den duivel in eigen residentie opgezocht.

Maar nu de consequentie.

Indien het *invallen* van de duisternis voor Christus beteekent het moment, waarin God Hem gerechtelijk inzendt in de uiterste verwoesting, dan moet ook het oogenblik, *waarin het licht weer doorbreekt*, en dus het donker opklaart, Hem een objectief getuigenis zijn, dat God zelf *den strijd volstreden acht*. Indien het *invallen* van die duisternis beduidt een toelating tot de zwaarste examinatie en tentatie, dan beteekent het *wijken* daarvan de uitreiking van het rechts-diploma, dat Hem verklaart, dat Hij de proef doorstaan heeft. Jezus voer ter helle, toen het donker was. God zelf trekt Hem daaruit, als Hij het licht weer uitzendt over Golgotha. Het is dus al weer Paschen in beginsel. Boven de wolken legt men de hand reeds aan het klokketouw voor 't komend feest. Want evenals aanstaanden Zondagmorgen de *opwekking van Christus uit de dooden* een publiek-rechtelijke erkenning wezen zal van Christus' ontvankelijk-verklaring, mèt Zijn werk, en van Zijn rechtvaardiging bij God, - zóó is thans die nieuwe *doorbraak van het licht* getuigenis in rechten, dat God Hem als werker en tweeden Adam *erkent*, thans ook met terugslag op den laatsten worstelstrijd: het lijden van de helsche pijn.

De Christus heeft het dus *geweten*, dat het lijden van de helsche pijn het zwaarste was geweest, de eeuwige dood, de tweede dood.

1) Zie deel III, bl. 371.

En dat Hij onder dezen tweeden dood was uitgekomen. En dat Hij toch nog niet vervallen was aan wat de Schrift den *eersten dood* noemt: verbreking van het lichaam, stil-zetting van het hart, onttrekking aan dat leven, dat men ‘in het lichaam’ hier op aarde uit geboorte leeft. Er kon nu heel bepaald geen zwaarder strijd meer komen. *Het keerpunt wàs bereikt*. De ommekeer, de òpvaart, nu naar 't eeuwig leven toe, dit alles was *niet meer te stuiten*. Er bleef nu één ding over nog: *te sterven*. Hetgeen het eerst is bij de menschen, dat is het laatst bij Christus. Hun ‘tweeden dood’ moest Hij doorlijden met bewustheid, vóór hùn ‘eersten’, zou Zijn leven hier op aarde niet vergaan in ijdelheid. Maar nu dan ook die ‘tweede dood’ doorleden *is*, nu kàn Hij naar het lichaam sterven; reeds wordt die dood-in-'t-lichaam gezien als *doortocht* naar het eeuwige leven.[1)] Luister maar naar de kruiswoorden, die hierna nog volgen: het zijn *belijdenissen* van het *leven*, van de *kracht*, de daad. De eerste aanleg van een fugatisch paaschlied.

Hierom is alles, wat nu nog geschieden zal, Zijn praeparatio ad mortem: zijn zich bereiden tot den dood. De kreet: ‘*mij dorst*’, *mòet* hiermee samenhangen, en daaruit zijn verklaring krijgen; dit weet de lezer van Johannes reeds bij *voorbaat*. De Heiland draagt Zijn geest weer in Zijn eigen handen. Hij is weer compos mentis, d.i., Hij is weer meester van zichzelve. Hij heeft Zijn ziel zelfs uit de klemmen van de hel weer losgewerkt. Geloofd zij God: de Christus kan *zichzelven weer ontroeren*.

En als Hij dit dan doet, dan is *Zijn* allernaaste werk van godsdienst *dit* voor Zijn besef: dat Hij zich op het lichaam spitst, en daarvoor zorgt. Want daarop loopt nu binnen enkele oogenblikken alles uit, daarin loopt nu alles af. De *geest* kwam klaar met geestelijken dood, nu komt het *lichaam* nog. O God, de *laatste* priesterdaad moet nu geschieden.... voorzie Hem dan van middelen, die deze laatste daad bij God volkomen kunnen helpen maken. Bekleed, o hoogste majesteit, Uw priester met gerechtigheid. Hij doet

1) Waarmee natuurlijk niet ontkend is, dat het sterven tot de *offerande* heeft behoord; over de verbintenis van 't een en 't ander hoofdstuk XX en XXI.

de laatste daad. Vul Zijn handen, verstrek Hem offermateriaal; - vul Zijnen mond met edik, en met lof, en wat voorts noodig is voor 't laatste, laatste ding.

Niet te haastig, niet te haastig. Johannes heeft nog een *tweede* aanteekening: hij *weet* zoo heel secuur, dat Jezus in Zijn vijfde kruiswoord de Schrift vervulde, *en dat ook bepaald bedoelde*. Letterlijk zegt hij: Jezus, wetende, dat nu alles volbracht was, opdat de Schrift zou vervuld worden, zeide, mij dorst. Zoo althans luidt onze Statenvertaling.

Wat wil de evangelist hiermee?

Er zijn drie opvattingen. Sommigen meenen, dat Christus de woorden: *mij dorst,* opzettelijk gesproken heeft om in die bepaalde woorden, *en daarin dan alleen*, een herinnering, een aanhaling, te geven uit het Oude Testament. Hij zou Zijn dorst bekend gemaakt hebben, om een oudtestamentisch schriftwoord in vervulling te laten gaan; zulk een nl., waarin een vrome ook over dorst geklaagd had.

Dit is echter een opvatting, die haar bezwaren meebrengt. Het is niet licht te denken, dat deze heele korte zin, een enkel woord slechts in het grieksch, bepaald *citaat* zou willen wezen. Trouwens, wie wijst de woorden aan, die Jezus dan zou hebben overgenomen? Men vindt ze overal en nergens.

Een tweede opvatting is deze: dat Christus niet bepaaldelijk dit ‘dorst hebben’ ‘zonder meer’ heeft willen uitspreken, maar dat Hij eigenlijk alles, wat de menschen *in antwoord op die kreet gedaan hebben,* zou hebben *uitgelokt, om daardoor de Schrift te vervullen*. Met name komt dan het reiken van den *edik* (in antwoord op Christus' klacht) hier in aanmerking. Naar bepaalde woorden van het Oude Testament wordt dan verwezen, b.v. psalm 22:16:

> Droog als een potscherf is mijn keel; mijn tong
> kleeft aan mijn gehemelte;
> zoo legt gij mij in het stof van den dood.

Of ook psalm 69:22:

> Zij gaven mij gal tot spijze,
> drenkten mij met azijn voor mijn dorst.[1)]

Deze tweede opvatting, laat zich éven welwillend ontvangen: zij legt inderdaad een nauwen samenhang tusschen Jezus' woord en het historisch bericht in zijn vollen omvang. Er komt nog bij, dat psalm 69 in het evangelie van Johannes reeds meer dan eens naar voren is gekomen (2:17, 15:25), en dat eveneens psalm 22 in het lijdensbericht reeds onze aandacht vroeg.

Toch hebben wij ook tegen deze opvatting bezwaar. Dit ‘citeeren’ is ons te weinig *citeeren;* het is wat al te mechanisch[2)]. Men zou trouwens, indien het zóó bedoeld was, verwachten, dat Johannes dan *nà* de mededeeling, dat den Heiland edik gereikt was, zou hebben aangeteekend: toen is daardoor vervuld geworden, hetgeen gezegd wordt in de schriften van het Oude Verbond.[3)] Duidelijk blijkt evenwel, dat Christus *zelf* hetgeen Hij doet en spreekt, *bedoeld* heeft als een *middel*, waardoor Hij *zijnerzijds opzettelijk*, en nadrukkelijk, de Schriften kon vervullen. De feiten brengen immers volstrekt geen Schriftvervulling, die los staat van Jezus' *bedoeling;* - neen; Hij haalt de Schriftvervulling zelf en zelfstandig uit de feiten los; Hij dwingt de feiten om den Schriftinhoud te openbaren in vervulde werkelijkheid.[4)] Dit klemt temeer, nu Johannes aanteekent, dat Christus *wist, dat alles* TOT NU TOE *was*

1) Vertaling Dr A. Noordtzij, ‘Korte Verkl. der Heilige Schrift’.
2) Als het op den ‘letterlijken’ edik aankomt, dan is ‘de gal’ weer een ‘lastige’ bizonderheid; die ‘gal’ ‘speelt’ nog wel ‘een (zeer ondergeschikte) rol’ in den myrrhe-beker, dien Christus *niet* genomen heeft, Matth. 27:34, vgl. hier bl. 76, 77, doch die ‘gal’ ontbreekt hier in Joh. 19:28 v., (gelijk de aanhaling van ps. 69 ontbreekt in Mt. 27). Bovendien is de reiking van ‘gal’ en ‘edik’ in ps. 69 niet in eigenlijken zin bedoeld, en is het daar een vijandige daad. Hier was het reiken van den azijn *zelf* nog niet vijandig, dat werd de spot eerst (zie hier onder).
3) Vgl. vs 36, 37, 24. Ook 12:38-40 enz.
4) Het is waar, dat het grieksche ‘*hina*’, niet altijd de strenge beteekenis behoeft te hebben van *opdat;* maar men moet ook dit woord lezen in den samenhang van het geheel, die o.i. dwingt te denken in boven aangegeven richting (vgl. de formule's voor de aanhalingen uit het Oude Testament; zie voorts over het ‘*verwacht*’ zijn van het gevolg, zelfs bij een ‘hina’ in consecutieven zin: Robertson-Grosheide, Bekn. Gramm. op het gr. N.T., Kampen, Kok, 1912, § 298, 2).

volbracht. Tot nu toe; dan vraagt men als vanzelf: en wat nu verder? Ons voornaamste bezwaar echter tegen deze opvatting ligt hierin, dat men op deze wijze Christus ziet als een, die zelf het reiken van den edik *uitlokt*, om daardoor de Schriften te vervullen. Nu is in het verband van psalm 69 het reiken van den edik ongetwijfeld een *vijandelijke* daad, met *booze* intentie geschied, *zonde, miskenning*. Kan men nu zeggen, dat Christus de menschen *uitlokt*, met het doel, dat zij zullen verrichten, wat in hetzelfde oogenblik Hem als zonde, waarover Hij klagen mag bij God, tegenstaat? Al begeert Hij zeer, de Schriften vervuld te zien, Hij kan van Zijn kant niet bedoelen, de menschen te bewegen tot een daad, die voor Zijn geest Hem staat als zonde. Wel *dwingt* Hij dikwijls de menschen, te *kiezen, wat* zij willen doen, zich te verklaren ten aanzien van de groote vraagpunten, die in de profetie aan de orde zijn gesteld, maar dat is iets ànders, dan een daad *uitlokken*, die in de profetie als zondig is geteekend.

Hierom kiezen wij voor een derde opvatting, die de woorden in de vertaling anders rangschikt, zonder evenwel aan den griekschen tekst geweld te doen.[1)] Tweeërlei vertaling is dan mogelijk. De eerste is deze: Jezus, wetende dat (nu) alles reeds volbracht was, *zeide, opdat de Schrift vervuld zou worden:* mij dorst. En een andere, eveneens toelaatbare vertaling, is deze: Jezus, wetende dat (nu) alles reeds volbracht was (wat Hij doen moest) om de Schrift te vervullen, zeide (in dat besef): mij dorst.

Men ziet het verschil tusschen deze twee vertalingen. In de *eerste* wordt de uitdrukking: ‘opdat de Schrift vervuld werd’ verbonden met het *spreken* van het vijfde kruiswoord. Is déze vertaling juist, dan *bedoelt* de Heiland met Zijn spreken *de Schrift te vervullen*. In het *tweede* geval echter ziet de uitdrukking: ‘opdat de Schrift vervuld werd’ op het voorafgaande woord, n.l. dat Jezus alles volbracht had. Hij zou dan het besef hebben gehad, klaar en sterk, dat Hij van Zijn zijde tot nu toe alles verricht had, *wat tot vervulling van de Schriften moest gebeuren*.

1) Vgl. Blass, Gramm. d. ntl. Gr., 1902, S. 297, 6.

Nu gelooven wij, dat de oplossing van de moeilijkheid ligt in een versmelting van deze *beide* proeven van vertaling. Christus *wist* inderdaad, dat Hij van Zijn kant de Schrift vervuld had, door te doen hetgeen in haar als taak van den Messias was omschreven. Hij wist ook, dat de *groote beslissing* reeds gevallen was, dat Hij de *zwaarste proef* als Schriftgetrouwe Knecht des Heeren *had* vervuld.[1)] Maar het messiaansche lijdenswerk was nog niet *algeheel* beëindigd. Integendeel, - *het sterven moest nog komen*. Hij oriënteert zich dus zuiver: Hij weet precies, waar God en 't volk en Hij aan toe zijn. En in deze klare zelfbepaling, uit kracht ook van het 'goed geweten', dat Hij heeft 'tot God', erkent nu Christus, dat Hem nog slechts één ding overblijft te doen: de offerande van Zijn lichaam. Hier is Zijn vleesch, dat voor velen verbroken moet worden tot vergeving van de zonden. Hier hamert Zijn bloed, dat voor velen vergoten moet worden tot vergeving van de zonden. Welaan, dat Hij zich dan bereide. Dat Hij zich zelf bereide, Zijn voeten schikke in den dood, Zijn vleesch en bloed nu schikke op het altaar. Hij ondergaat den dood toch niet zonder het te weten? Hem *over*valt de dood toch niet? Het lijden slaat Hèm niet bewusteloos. Integendeel, Hij oriënteert zich tot het laatste toe met volkomen nauwkeurigheid; dit was Zijn zede zoo geweest, al de dagen. Hij verkent te allen dage Zijn terreinen. Hij weet, tot nu toe geleefd te hebben conform de Schriften, en nu zegt Hij, *ook al weer met de bedoeling, om de Schriften te vervullen:* mij dorst. Wij zouden daarom *deze* parafrase willen geven: Jezus, wetende, dat nu alles volbracht was (wat Hij te doen had) om de Schrift te vervullen, zeide (in diezelfde wetenschap en met dezelfde bedoeling): mij dorst.

Is hiermede de letter van de tweede vertaling, maar tevens de bedoeling van de eerste aanvaard, dan zien wij eigenlijk, hoe *fijn* de evangelist Johannes hier ons de wijze teekent van Christus' stervensgang. Een vat met edik, een handvol soldaten, een spons, een rietstok, en de ensceneering is afgeloopen. Maar *daar is nog meer:* het *vleeschgeworden Woord*. Johánnes toont - naar eigen

1) *'Reeds';* vgl. hierna bl. 422 v.

doel - dat vleeschgeworden Woord ook in den stervensgang van Jezus. Hetgeen een '*natuurkreet*' schijnt te zijn, van gelijke zwakheid als het janken van een hond, die dorst heeft, of als het roepen van een dorstig land, dat wordt nu *openbaring van Gods ongemeten krácht*. Waaròm *wil* Jezus drinken? Waarom doet Hij bij God en menschen een *verzoek*, waarom een vrágend *beroep* op het laatste greintje 'menschelijkheid', of men Hem toch wat wáter geven moge, of iets anders, om te drinken? Omdat de Schrift rechten heeft op Hem, ook in Zijnen dood; gelijk tot nu toe altijd in Zijn leven dit aldus geweest is. O neen, geen mechanische - toevallige, geest-voorbijgaande - Schriftvervulling zoekt Hij in Zijn spreken: ik heb dorst. En evenmin een Schriftvervulling, waarbij 'de bizonderheid' van dien azijn, den edik, allen nadruk heeft. Thans wordt de Schrift *zóó breed* verstaan, *als men die Schrift maar nemen kan*. Geen wonder, menschen, geen wonder: we zijn toch immers hier in 't krachten- en 't gezichtsveld tusschen den tweeden en den eersten dood? Hoor toe, - de Christus, die met ál de Schriften heeft geworsteld alle dagen, grijpt nu uit '*al de Schriften*' deze ééne hoofdgedachte, dat de Messias der belofte *den dood niet als een lot moet ondergaan, maar als een daad moet doen*. Zijn dood moet een *schenking* zijn, priesterlijke *dotatie*. Hij moet in Zijn laatsten priestergang, en in Zijn laatste gebaar van de toeschikking van het offer, volkomen *in den vrijen wil* zijn; *Hij heeft Zijn vrijen wil toch niet voor niets terug gekregen?* Wel is Zijn *gedachte,* en in het algemeen Zijn *wils*-leven, gedwarsboomd, in de engte gedreven door God zelf, maar in Zijn triumf, als Hij opkomt uit de diepte der helsche verschrikking, heeft Hij Zijn rechten zich weer voorbehouden, Zijn rechten van priester, en profeet, en koning.

En nu, krachtig in herwonnen zekerheid, bereid tot den vollen dienst van God, en van het volk, en in dien dienst *opeischend* wat Hem noodig is, om den laatsten altaargang te volbrengen in gerechtigheid, *requireert* Hij water of iets anders. O God, Hij heeft zóón dorst. Gelijk een hert schreeuwt naar de waterstroomen, alzoo schreeuwt Zijn ziel tot God. Hij wil wat drinken, want Hij wil ze allen drenken, die om den troon des Vaders moeten staan. Hij wil

wat drinken, want Hij gaat den hof van God besproeien. Hij houdt Zijn offer in de hand - want Hij is zelf Zijn eigen priester, en moet dus *waken,* als de laatste offer-acte komt. Dus dwingt Hij koninklijk om eenen dronk. Azijn of water - als 't maar even krachten geeft. 't Is Israëls God, die krachten geeft; Hij heeft het goud en zilver en het vee op duizend bergen en den edik in tienduizend vaten. Nu staat Hij op in geestelijke wijs, en haalt het water uit die steenrots van de hardste zielen. Hij zal zichzelf toch niet ontvallen! Zijn laatste krachten raapt Hij samen. Geen uitputting zal Hem dooden: het laatste offer-altaar staat buiten het bereik van de grijparmen der natuur. Ze is zielloos lieflijk, en reedloos wreed, maar zie: vandaag zal haar dementie niets bederven. Zie toe, Hij drinkt al. Hij roept Zijn krachten weer terug, verheldert weer Zijn oog, is Jonathan gelijk, die honig proeft - edik is ook goed - om *tot het einde* toe te vechten. Hij zingt daarbij de psalmen Davids (‘al de Schriften’) en heeft de divinatie in zichzelf. En Hij is immer aan zichzelf getrouw. Hij dronk *eerst* niet, want Hij wilde *geen verdooving!*[1] Thans drinkt Hij *wèl,* want *Hij wil geen verdooving!*

Dus zal Hij nu zichzelf wel helpen, engelen Gods! 't Was in Gethsemané voor 't laatst geweest: een *engel* kwam Hem *sterken;* ook dit was toen geschied met het doel, *uitputting te voorkomen*, opdat Hij òp zou veeren, en God Hem dan belasten *kón*.[2] Thans moet Hij *zelf* Zijn krachten rapen, en versterken. En waar het nu niet meer te doen is om *geestelijk* vermógen, doch enkel om de *concentratie* van Zijn aandacht, en om physieke bereiding van het lichaam voor de laatste daad, daar sterkt Hij nu zichzelve door een laatsten dronk, om dan, groot en vervaarlijk, Zijn beide uiterste woorden te spreken, en dan den geest te geven uit Zijn eigen krachten.

Nu is het niet meer noodig ‘citaten op te zoeken’, belegen woorden van dorst of van azijn. Want heel de Schrift weegt nu op Jezus' ziel, de openbaringsgeschiedenis verbergt zich achter een edikvat.

1) Zie dit deel, hoofdstuk V, met name bl. 81.
2) Zie deel I, hoofdstuk XX, met name bl. 357/8.

En nu wij dit vooropgesteld hebben, nú treft ons, achteraf, de schikking van de feiten, de vervulling van de letter. Nu Christus immers Zijnerzijds de Schriften wil vervullen, zonder détails van edik of van gal expresselijk te zoeken, nu schaamt in werkelijkheid de bizondere voorzienigheid van God zich niet voor het détail. Nu komen Geest en letter samen. De Schrift wordt *letterlijk* vervuld op ongedachte wijze. Want toen psalm 69 klaagde over de haters van den dichter, die hem azijn te drinken gaven, toen was dat bij dien man een figuurlijke rede-wijze: die 'edik' was de hoon, de spot. Maar zijn figuren worden bij Christus reëele historie. Een vat, gevuld met ordinairen wijn, een zuur soldatendrankje, een mengsel van azijn, water en eieren; en dat is nu voor Jezus. Eén der soldaten neemt een spons - misschien werd die gebruikt om 't bloed af te wasschen bij de kruisiging, of moest ze dienen om de kruik van de soldaten af te sluiten - en nu wordt deze spons in het vocht gedoopt, en op een hysopstengel[1)] naar Jezus' mond gebracht. Hiermee is letterlijk psalm 69 aangehaald, om daarna geestelijk te worden vervuld.

Ja, ook dit laatste.

Want wat de dichter met zijn edik bedoelde - de spot - dat komt hier ook tot Jezus. Doch daarover straks.

Ik kan dat edikvat dus niet stichtelijk en 'geestelijk' voorbijloopen, als ik wat weten en wat zeggen wil van Christus, die zich *door den eeuwigen Geest* Gode onstraffelijk heeft opgeofferd. Het Kind lag in doeken, en was het Woord van God. De Man drinkt edik, en slikt en slokt, en is het Woord van God. Het Woord is dan ook vleesch geworden en heeft bij soldatenransels gewoond. Zijn geest, Gods Geest, zijn absoluut aanwezig, en ook werkzaam, in deze wijs van drinken en van sterven. Eén woord verdient daarbij de aandacht nog; het woordje '*reeds*', 'alreede'. Jezus wist, zoo staat er, dat alles '*reeds*' volbracht was, wat naar de Schriften moest gebeuren. Terecht werd daaruit boven afgeleid, *dat Jezus*

1) De vertaling 'rietstok' is niet juist.

zich bewust was van Zijn naderend einde, vóórdat Hij om den drank gevraagd heeft. En ook, dat Hij dit vroege einde van den dag en van den kribbe-kruis-weg heeft aanvaard als *Gods beschikking,* die Hem vrede gaf in het hart. Want inderdaad, de rust des doods kwam spoedig. De engelen zeiden: Kom, Heere Jezus, ja, kom haastelijk. Daar hingen anderen aan een kruis, die uren, en soms dagen lang nog moesten lijden. Menschen, die het weten kunnen, verzekeren, dat er gekruisigden geweest zijn, die niet door die wreede straf zelf, maar van den *honger* zijn gestorven. En zeker is, dat na de kruisiging, waarbij tenslotte geen enkel edel deel rechtstreeks beleedigd werd, de dood soms lang op zich liet wachten. Maar *Christus* heeft niet heel lang moeten lijden. '*Reeds*' was alles volbracht.... Hij zelf schijnt ook verwonderd. Heeft Hij misschien na de opstanding zelf dit woordje 'reeds' Johannes ingegeven, door hem te zeggen, hoe Hij den dood heeft voelen komen? Wij weten het niet. Het deert ons niet. 't Was *reeds* volbracht, dat is genoeg. Toen Hij de *diepte* had door-waad, de helsche pijn, viel Hem de lengte-maat nog mee. Want in den *tijd* gezien, ging Zijn verdrukking *haast* voorbij; de lengte woog niet op tegen het gansch zeer uitnemend *eeuwig gewicht* van Zijn verderf (1 Cor. 4). O hooge majesteit van het vijfde kruiswoord: Hij snijdt het Woord Gods over de verhoudingen rècht! In 't *tijdelijke* zegt men wel spoedig: *reeds*. Maar in de eeuwigheid, - och, wees maar stil: ge weet het nog wel, hoe Hij *drie uren lang* geen woord kon uitbrengen 't Verschil van tijd en eeuwigheid, - twee àndere, gansch andere dingen. *Wij* zouden zulk een 'reeds' niet hebben durven schrijven; maar ja - hoe vaak botst hier het onze tegen dat wat Godes is?

Maar ook dit *reeds* worde niet aan een ander woord gekoppeld. Staat er, dat Jezus *reeds* van 't lijden was ontheven en dat Hij zoo dat voelde? O neen - het *werk* was *reeds* volbracht, de Vader *reeds* bevredigd! *Dàt* is 't, wat 't harte sterkt. Zijn *'reeds'* verklapt geen heimelijke oppositie tegen 't lijden; 't is niet bedoeld als een Elia's-woord: laat nu maar haastig 't leven vlieden, komm, süsser Tod. Integendeel, hier is de *offeraar*. Blijmoedig gaat hij nu Zijn laatsten gang, vroolijk als een held, om het liefde-

pad te loopen, dankbaar, dat de *Vader* nu reeds Zijn dienstknecht kan ontslaan in vrede naar Zijn woord. Want dat bewijst, dat Vaders oogen Zijn eigen zaligheid hebben gezien. Reeds zal Hij nu vóór den moordenaar uit in het paradijs zijn, Hij krijgt Zijn kans van plaatsbereiding. De jeugd kwam weer: hij nam om dat verzwegen *'reeds'* reeds in genade toe bij God en bij de engelen.

Dus was Hij tot het uiterste *geduldig.* Hij werd gestooten buiten de gaven der gemeene gratie: geen kleed, geen zonnestraal. Maar nauwelijks kwam Hij terug uit Zijn afgronden, of Hij vroeg weer Zijn gaven van gemeene gratie. En Hij kreeg er een: een scheut azijn. En wendde dadelijk die gave der gemeene gratie om in den dienst der particuliere genade. Ja, Hij is de seigneurale Requirent. Blijven de engelen nog altijd weg? Geen nood, Hij heeft Zijn dienaren, zooal niet boven de wolken, uit onze engelenwereld, dan toch onder de wolken. En onder de volken. Ook uit de volken: want die soldaat is een romein. Romeinsche hand heeft aan den Zoon van God de laatste krachten helpen toevoeren, die voor het offer van de wereld noodig waren: psalm 22 eindigt dan ook internationaal.

Maar ja, de edik van psalm 69: de hoon!

Een enkel woord nog over de spotternij, waarmede ook dit 'humaan' vertoon van een vriendelijken dronk voor Christus toch tot lijden werd gemaakt. Men had Hem hooren roepen: Eli, Eli. Natuurlijk heeft men wel geweten, wat dit beteekende. De laffe woordspeling, die van het woord 'Eli' den naam 'Elia' maakt, kan niet van de romeinsche soldaten geinspireerd zijn, die van Elia niet geweten hebben, maar moet een vinding van de Schriftgeleerden, althans de joden, zijn geweest. *Zij* immers waren des te beter bekend met de beteekenisvolle plaats, die Elia inneemt in de joodsche Messias-verwachting; zij wisten ook, dat Elia verwacht werd als voorlooper van den Messias. Voor hen was dus Christus' roepen: Eli, Eli, mijn God, mijn God, wel verstaanbaar; zij kennen wel hebreeuwsch, en arameesch, zij kennen ook psalm

22, en wisten voorts heel goed, dat de hebreeuwsche naam voor Elia niet eens Elia is, maar Elij-jahoe, een andere klank dan ‘Eli’ of ‘Eloi’. Men hoeft dus niet te denken aan een niet-begrijpen. En ook niet aan een zeker angstgevoel, dat volgens sommigen zich van de menschen meester zou gemaakt hebben, en de vraag zou hebben doen opkomen, of misschien Elia komen zou, te vuur en te zwaard, om in te grijpen op de geweldpleging tegen den wonderdadigen nazarener. Neen, het was hier weer *spot*. Een spot, die misschien wel dienen moest, om den stillen angst, die door de duisternis gewekt kan zijn, weg te daveren in hooge woorden, doch die in elk geval als *spot* zich aangediend heeft; - niet als een oproep, wederzijds, om toch Elia te ontzien, als die eens komen mocht.

De spot was vlijmend scherp, want hij wou breken Christus' messiaansch bewustzijn. Dit punt was[1)] ook reeds opgeworpen in de spotredenen van eenige uren geleden. En nu was dit de scherpe angel aan hun woorden, dat zij den gewaanden messias laten roepen om een man, die nog *vóór* den echten messias uit moet gaan. Immers, Elia zou niet de messias wezen, doch voorlooper op het messiaansche pad. De simulanten willen maar zoo langs hun neus weg even zeggen, dat 't nazareensche brein ietwat verward is: vandaag is hij messias, morgen wacht hij op een van diens paranimfen.

Ja, dit was *edik* geven. Zelfs de soldaat, die nog toeschietelijk is, kan 't niet laten, mee te doen, als de anderen scháteren om den nazarener, en zijn mal geval.

Op deze spotternij heeft Christus niet geantwoord. Zij kon Hem niet meer wonden. Toen Hij bespot werd *vóór* ‘de *zesde* ure’, was dat iets anders dan nu, *nà* ‘de *negende*’, dat is te zeggen: *na de groote crisis*. De eerste spottaal, vóór het vierde kruiswoord, was onderdeel der paradoxale bestrijding, die uitliep in een verterend ‘waarom?’ Maar thans is aangeteekend door het Evangelie, dat Christus *wist, dat alles nu volbracht was*. Zijn boven-apologetisch

1) Vergelijk in dit deel blz. 225/6.

recht, Zijn sacrosanctie, staat voor den vleesch geworden Logos nu weer vàst. Al Zijn zekerheden zijn herwonnen. Laat hen maar spotten; Hij vaart ongeschokt straks verder tot Zijn volgend woord, en spreekt: het is volbracht. Elia *is* gekomen; en zij hebben hem gedaan, al wat zij wilden. De Messias is gekomen; ook hebben zij Hèm gedaan, al wat zij wilden. Maar door hun krommen raad heeft God Zijn raad vervuld: het is volbracht. -

Hij was een man van drie-en-dertig jaren, maar stierf den bovenpatriarchalen dood: Hij schikte Zijne voeten, deed de aanspraak, en ging heen. Want groote zorg was in Zijn hart: aan de offerdaad mocht niets slordig wezen, niets ook *slap*. Let op, Hij ziet uitnemend scherp toe, dat Hij 'alles maakt naar het voorbeeld, dat Hem op den berg getoond is'. De tabernakel en de tempel vonden beide zichzelve veel te MOOI voor Hèm, en veel te plechtig. Maar nooit is daar een offer zóó harmonisch en zoo zuiver toebereid. En als wij nu Zijn avondmaal vieren, zeg, is het dan geen afzonderlijke blijdschap, dat Hij Zijn vleesch geschonken heeft, en ook Zijn bloed, en *tot het uiterste* deze schenkingsdaad heeft *voorbereid?* Zorgvuldig? En zoowel aan 't volk, als aan Zijn God getrouw in den vereischten stijl van piëteit en Godsvrucht?

Ga nu op zij, en laat mij hier alleen. Ik wil Hem goed bezien. Of neen, ik kan het niet. En toch, ga nu op zij, ik wil bij Hem mijn bijbel lezen. Dat kan ik wel.

Ik lees het elfde hoofdstuk van Johannes. Ik hoùd mij nu maar aan Johannes, want hij alleen heeft mij gezegd, dat Jezus zwaren dorst had, en dat Hij *in* het dorsten heel expres dien dorst *verkóndigd* heeft *met een bedoeling*. *Met een bedóeling!* Hij is zóó erg schriftuurlijk geweest, dat mijn buurman in de kerk over Hem het hoofd zou schudden, wanneer Hij maar een ànder was. Och, och - ik hóór 't den man al zeggen - zóó dicht al bij den dood te wezen, en dan nog zóó vast aan de letter hangen.... Ja, Hij had een *bedoeling*, toen Hij *zeide,* dat Hij dorst had. Ik ben er zeker van, dat mijn buurman aanhang krijgen zou, als Jezus Christus eens een

broeder-van-de-kerk-bij-ons was, in ons dorp. Dan zouden wij het allen zeer bedenkelijk vinden: zoo'n uiterste ‘voorwerpelijkheid’. ‘Ik heb dorst’ zeggen - en dan daarmee *een bedoeling* hebben, stel u voor, een bedóeling, - waar blijven alle zusters-van-de-onbevangenheid? Hij is zoo vreéselijk verstandelijk....

Weg met die zusters, en met mijn gemeenteleden en met mij zelf, en met mijn buurman: Johannes weet wel, wat hij zegt. Ga weg, ik moet den bijbel leeren lezen. Heel alleen maar leeren lézen.

En ik lees alles nog eens over. Ik hoor een kreet: Ik heb zoo'n dorst, o God en menschen, Ik heb zoo'n gròòten dorst, Ik sta in brand van dorst. Dit was geen woord zonder emotie, dit was de waarheid. Hij was bewogen. Dit is 't *eerste*, dat ik lees: *Hij was bewogen*.

Ik lees een tweede ding: Hij *wist*, terwijl Hij zoo bewogen was, Hij wist, *dat Hij volbracht had al de Schriften*. En dit verzekerd weten, stond *in verband* met 't roepen, krijten, schreien om wat drinken. Zijn geest liet zich niet 't zwijgen commandeeren door het verdroogde vleesch. Zijn vroomheid werd geen Leidenschaft. Zijn geest was één, en allerwege, en rondom, in al Zijn woorden van emotie. Ik heb een *tweede* ding gelezen: *Hij was bewogen in den geest*.

Nog even stil zijn, want ik lees een derde. Hij heeft een doel, met 't spreken. Mijn zuster-van-barmhartigheid wordt boos op mij, zij zegt, dat ik niet àl maar zeggen moet, dat Hij *gekunsteld* was. Maar heb ik dat gezegd? Weet zij een woord, *ik heb er geen*.... Ik weet alleen maar, dat Johannes zegt, dat God, de Heilige Geest verkondigt, dat Jezus Christus een *bedoeling had* met het vertèllen van Zijn dorst. Hij *wilde* nog iets doen, conform de Schriften, want o, *die letter*.... En nu Hij dat begeert, belijdt Hij Zich, dàt Hij 't begeert. En besluit te spreken. En spreekt met vibreerende stem, en is daarin de blanke oprechtheid. Zijn stem is louter eerlijkheid. Hij is bewogen, ‘geëmotioneerd’, hoewel niet geëxalteerd, Hij heeft Zijn stem zoo diep en heesch gemaakt, en is toch absoluut Zichzelf. Hij heeft Zichzelf bewogen, eigen staf in eigen wateren gestoken. Hoe moet ik dat nu allemaal in één woord zeggen? Ik hèb geen woord, en al zoek ik alle woordenboeken en hand-

leidingen van psychologen af, ik zal geen passenden term ervoor vinden. Ik kan het alleen *omschrijven* als mijn *derde* punt: Hij heeft *Zichzelf ontroerd*. 't Was heelemaal oprecht, en heelemaal intentie. Natuurlijk en opzettelijk. Niet ‘gemaakt,’ maar absoluut gemààkt....

Durf ik het nu op een papiertje schrijven? Drie punten, Heere, vergeef het mij, als 't zoo heel mager is, en zoo skelet-achtig. Drie punten: *Hij was bewogen;* Hij was bewogen *in den geest;* Hij ontroerde *Zichzelven*.

Maar nu herinner ik mij, wat ik gelezen heb in het elfde hoofdstuk van ditzelfde evangelie. Toen Hij naar 't graf van Lazarus toog - Hij was op '*t krachten-veld*, schreef iemand - toen stond er ook datzelfde: Hij was *bewogen;* en *in den geest* bewogen; en was ontroerder *van zichzelf*.[1)] Het was dan ook *Johannes*, die dat schreef (11:33). Mattheus, Marcus, Lucas hebben weer and're dingen ons te zeggen.

Dus is Hij hier *teruggekomen op Zijn oude sterkte*. Hij kan weer *krachten* van zich uit doen gaan. Pas op, Hij zal zoo dadelijk een ‘groote stem,’ een groot geluid doen hooren....

Toen Jezus naar het graf van Lazarus ging, om met den dood te vechten, toen was Hij bewogen, in den geest, en in een ontroering, die van Hem zelf was uitgegaan. En alzoo heeft Hij het groote wonder toen gedaan.

Nu ben ik weer in rust. Kom nu maar weer, dan gaan we sámen lezen. Ik heb gehoord, toen Hij Zijn ‘Eli, Eli’ sprak, dat Hij voor ieders oor, *voor* '*t oor der schare* moest herroepen, hetgeen Hij had gesproken, hardop gesproken, bij het graf van Lazarus.[2)] Dat

1) Vgl. Dr S. Greijdanus, Eene bladzijde uit het zielelijden van onzen Heiland, Geref. Theol. Tijdschrift, XIV, 3 (Juli 1913), bl. 112: Hij was niet passief, lijdelijk, doch actief, werkzaam in deze aandoening. Hij werd niet ontroerd, Hij deed zich ontroeren. Geene zwakheidsopenbaring, maar krachtsuiting was hier bij Hem.... Bl. 114: Hier was geen bloot zich door iets laten aandoen of roeren, maar hier was een *reageeren tegen* hetgeen van buiten op Hem inwerkte. Etaraxen (= ontroerde) wijst op schrik, ontsteltenis, verwarring.... Bl. 115: Het gaat.... in Joh. 11:33 niet om eene taalfiguur; maar eene werkelijkheid in 's Heeren gemoed wordt daar beschreven.... Ook in dit art. wordt de ontroering van Christus in Joh. 11 gezien als een toornen tegen Satan, en een in verband zetten van wat voor oogen was met heel de heilshistorie, al de Schriften dus, bl. 116/7.

2) Vgl. hierboven bl. 403.

was de ‘schare’ al genoeg; ze had er alles van begrepen. Maar wie is Hij *van binnen?* Wie is Hij *in den geest?* Het antwoord ligt al in uw eigen mond: Hij is van binnen weer de oude, Hij is weer even sterk, als toen Hij uitging om Lazarus van den leelijken dood af te trekken.

Welnu, als Hij dan even sterk en even gewèldig is en even zelfgenoegzaam,[1] als toen Hij Lazarus wekte uit de dooden, en wist, dat God Hem altijd hoort, dan is Hij in dit oogenblik weer heel en al de oude. Hoor: Hij kan Lazarus toch verlossen. Hij kan Zichzelf waarachtig wel verlossen. Het is de vraag maar, of Hij 't *wil*. Maar neen - Hij offert Zich. Doch door *dienzelfden* wil. Dus: dat Hij Lazarus uit den dood haalde, dat was veel; maar dat Hij Zichzelf *in* den dood *zendt*, dat is alles. Hij schikt Zijn voeten op Zijn doornenbed. Hij weet, dat Hem de Vader altijd hoort, want Hij is door de hel gewaad. En in 't besef, dat alles rechtens is van Hem, dat Hem de Vader altijd hoort, vraagt Hij een droppel drinken.... Zou ik het nu begrepen hebben?.... Er was een rijke Man. Rijk was Hij in het krachten doen; Hij kon de dooden uit de graven halen. Die rijke Man was ‘in de pijn geweest’. Hij had Zijn oogen opengedaan, zijnde in de pijn, zijnde in de hel, nedergedaald ter helle. Hij deed Zijn oogen open, voelde dorst, vroeg drinken. En Abraham is *wèl* gekomen. De edik van een vreemde was zoet als 't water der fonteinen, die binnen Sion zijn. Abraham *kòn* dezen rijken Man, die in de pijn Zijn oogen open had gedaan, niets weigeren, het was zoo vreemd: de breede, diepe kloof, die was er nu ineens niet meer.

Zuster-van-barmhartigheid, vroomheid is hier geen naïviteit. En, broeder-van-de-spanning, vroomheid is hier geen Leidenschaft. Tenzij gij Jezus Christus ijdelheid zoudt noemen. Maar een exempel heeft Hij ons gegeven: er liggen op Golgotha bouwstoffen voor een leer van het godvruchtig dorsten, en voor een methodiek van de oprechte klacht.[2] -

1) Zich zelf ontroeren, Joh. 11:33.
2) Over de plaats van dit vijfde kruiswoord zie nog: hoofdstuk XXI, blz. 474-477.

Hoofdstuk XIX. Christus in de justificatie.

Toen Jezus dan den edik genomen had, zeide Hij: het is volbracht.
JOHANNES 19:30*a*.

HIJ gaat van kracht tot kracht nu voort. Zijn vierde woord was zwakheid. Zijn vijfde had den *vorm* der hulpbehoevendheid, doch een oneindige *kracht* werkte, bewust, zich daarin reeds uit. Nu hooren wij Zijn zesde woord: dáár is een *kracht* aan het spreken, die ook haar *vorm* vertoont.

Hoewel, 't is kort genoeg. Precies gelijk het vijfde woord. 't Is in de grieksche taal één enkel woord slechts. Toch is het zesde kruiswoord vol van hemelsche werkelijkheden. En even vol van aardsche dus. 't Is een *belijdenis* van onzen Profeet en Priester en Koning. En een hooge roem van God.[1)] Het vleeschgeworden Woord beroemt zich, dat het oogenblik van Jezus' sterven niet is een tuimel in den nacht, doch prolongatie van den dag des Heeren. Den 'dag'-van-heil, die in het oogenblik van Jezus' dood een nieuw uur mag doen slaan, en zijn geschiedboek een andere bladzijde op doet slaan.

'*Het is volbracht*', - wat *wil* de Heiland met dit woord?

Om dat te weten, moeten wij ons even afvragen, *waarop het eigenlijk ziet*. Heeft Christus hier het oog op de Schriften en de profeten, die vervuld zijn? Of is het meer een algemeene aanduiding, dat Zijn lijdenskelk geledigd is, en dat het lijden, eens Hem op de hand gezet, nu haast voorbij is?

1) *Johannes* schrijft weer erover!

Velen meenen verplicht te zijn tot een *keus* tusschen het ééne en het andere gevoelen. Maar naar onze meening is zulk een keus volstrekt onnoodig. Wij gelooven *zoowèl,* dat de vervulling van de Schriften den Christus heeft gerechtvaardigd in Zijn conscientie, *als ook,* dat het volvoerd-zijn van Zijn levenstaak, Hem met een onfeilbaar, en dus onweerhouden, vreugdegevoel vervuld heeft: het ging *naar huis*.[1] Zouden wij nu een *tegenstelling* moeten maken tusschen het eene en het andere? Maar dàt *begeert* niemand. Moeten wij dan het ééne *losmaken* van het andere? Maar dat *behoeft* niemand. Wanneer wij ons herinneren, dat het *zesde* kruiswoord naar zijn inhoud *reeds in Christus*' *gedachten was, toen Hij het vijfde sprak*,[2] dan is daarmee tevens de zin van het zesde lichter te grijpen. Wij hebben immers gezien, in het voorgaande hoofdstuk, dat Christus wist, dat alles volbracht was; en tevens, dat Hij in dat besef aan de definitieve, generale Schriftvervulling Zijn uiterste aandacht gaf. Tòen was dus reeds in Christus' *geest*, wat *thàns* uit Jezus' *mond* komt.

Hiermede is tegelijkertijd de zin van het zesde woord geduid. Alles was volbracht, n.l. wat Hem in bepaalden zin *te doen* gegeven was. Alles was volbracht, n.l. in Zijn historisch leven, wat *door de Schrift* als messiaansche taak was aangeduid. Zoo wordt in dezen uit-roep van onzen Triumfator verbonden: het eeuwige en het tijdelijke, de raad van God en de daad van Christus. Deze twee hebben elkander *gevonden*, hebben elkander al dien tijd van Zijn leven op aarde *vastgehouden*, worden nu in één woord saamgebracht. In het zesde kruiswoord belijdt de Christus, dat Zijn leven van geboorte af tot sterven toe trouw heeft gehandhaafd, wat de Vader Hem op handen heeft gesteld. Het eeuwige is niet door Zijn tijdelijk bestaan *heen* gevaren, doch daarin *in*gevaren, en daarin *mee*gevaren. En, staande voor den afgrond van den dood, weet Hij zich nu *vervuller* en *vervulde. Vervuller*, - in zooverre Hij als knecht en mensch *gedaan* heeft, hetgeen Hem was

1) Vgl.: Joh. 3:31, 32 't woord van den Dooper: Hij is *van boven;* heeft in den hemel *gezien* en *gehoord;* vgl. hier bl. 362/3.
2) Vgl. boven, bl. 412/3.

geboden. *Vervulde,* in zooverre Hij als knecht en mensch niet heeft gewerkt op *eigen gezag,* noch heeft gedaan Zijn *eigen* werk, maar de werken van den *Vader*, die in den Zoon zichzelf heeft uitgestort.

Het was een hooge vreugde-roep; en de vreugd was ook waarachtig-menschelijk. Daar *is* een objectieve kracht-van-vreugde in den Christus, die immer zich gelijk blijft. Het is de diepere levensgrond van den lust aan God, en van het goede geweten. Doch de mensch Christus Jezus is in den tijd gezet, leeft met de tijden mee, groeit met het op- en neergaand werk. Dit maakt Zijn blijdschap zoo beweeglijk in haar pure menschelijkheid. Ge ziet het aan Hem: Hij jubelt, wijl er iets nieuws te zeggen is. *Het is volbracht*.

Ja, ja, maar *wat is eigenlijk volbracht?* Het messiaansche werk? Neen, dàt volstrekt niet; want indien Christus niet uit de dooden opgestaan was, niet alle dagen nog den dienst verrichtte, dan was alles nog vergeefsch, en waren wij de ellendigsten van alle schepselen. *Wat is volbracht?* Het voldoen aan het recht van God? Ook dàt niet; want aan het recht van God, ook aan het eischend recht van God, voorzoover dat in de historie van den Christus iets te vragen heeft, zal dàn eerst zijn voldaan, als Hij het koninkrijk God en den Vader zal hebben overgedragen. *Wat is volbracht?* Het knecht-zijn? Ook dàt niet; óók als Kurios, verhoogde Heiland, blijft Hij als Christus *onderworpen* aan den Vader. *Wat is volbracht?* Soms de vernedering? Neen, ook van haar kan 't hooge woord niet zijn gesproken. Want ook het sterven is straks een vernedering, en de begrafenis. *Wat is volbracht?* Dat Hij tot ergernis gesteld is? O neen, ook dat niet. Want niet als lijder slechts, of als een teeken, dat weersproken wordt door menschen in Zijnen smaad en schande, is de Christus ergernis, want Hij is ergernis met al de Schriften mee, en alle dagen door, Hij is het in alle gedaanten, die God Hem zou hebben toebedacht, stel, dat een andere dan de gegevene mogelijk geweest was. Hij is een ergernis, óók in Zijn verhooging.[1)] Hij is het óók in

1) Tegen Kierkegaard, Barth, Althaus enz.

wat men niet kan *zien*, maar slechts *gelooven* van Hem zelven.

Neen, als gij vraagt, *wàt* eigenlijk nu volbracht is, dan komt slechts één ding hier naar voren: de bewuste, in lichamelijke en geestelijke pijn doorleden, vernedering, *die* is volbracht. Niet eens het dienen, doch het slaaf-zijn-in-vernedering, dàt is, naar de actieve zijde nu gezien, volbracht. De betalings-pijn, het straf-lijden in bewustheid, dàt is nu volbracht. De vordering tot betaling aan den toorn van God, zij kon het *sterven* Hem niet kwijten, en evenmin den grafgang. Maar *dàt* lijden, waarin de Christus *actief* op moest treden, waarin Hij, de tweede Adam, *door eigen inspanning* zich moest over*géven*, dàt is volbracht. Wel zal het dragen der *vernedering*, het ondergaan van smaad en schande, het ergernis-en-dwaasheid-zijn, ook nog na dezen blijven in de naaste toekomst. Maar wat na 't sterven voorts nog komen moet, tot Zijn vernedering, dat vergt Zijn *eigen daad* niet meer. Als alles is volbracht in het *geven* van den geest, dan zal het *wijken* van het leven, *als Hij zich eenmaal heeft gegeven*, niet meer een daad van Hem behoeven te wezen. Het *overgeven* van den geest, dàt is de laatste daad, maar het *sterven* komt daarna van zelf. En wat dat graf betreft, daarvoor heeft Hij 'Zijn knechten en Zijn maagden'. *Zijn* daad zal daarvoor niet gevraagd worden.

Het zesde woord van den gekruisten Christus is dus zoowel *profetische Gods*-verkondiging als blijmoedige *zelf*verkondiging. Het is vol van subjectieve blijdschap. Maar deze blijdschap heeft de tucht aanvaard; zij is gehoorzaam. De spreker blijft de *knecht* des Heeren. Leert nu van Hem, want Hij spreekt nederig en zachtmoedig. Hij zegt toch niet[1)]: *ik heb volbracht*, neen: *hèt* is volbracht. *Hij zelf* is het onderwerp van Zijn verheven volzin *niet*. Indien de knecht zijn eigen werk tot thema van bespreking stelt, dan heeft hij niet het werk, den naam, de eere van zijn zender op het

1) Wanneer hier enkele malen volgt: dit of dat zegt Christus *niet,* dan leggen we nog geen *tegenstelling* tusschen wat Hij wèl gezegd heeft en de andere formules, die wij hier ontbreken zien. Het komt op de *formuleering* en den opbouw van dien volzin van het 6e kruiswoord aan: deze kan niet toevallig zijn.

eerste plan gelaten. Doch Christus, die ook hierin theocentrisch is in Zijn religie, stelt niet zichzelf, en niet Zijn eigen aandeel in het werk, in het middelpunt, doch overziet het gansche werk, dat God door Hem gedaan heeft. Wat zegt Hij? Hij spreekt niet: *heurèka*, ik heb het gevonden, want niet Zijn eigen *inventief* vermogen, doch Zijn bekwaming tot den ambtsdienst, die een *opgedragen* werk *volbrengt,* ten-uitvoer-legt, verheugt Zijn geest. Hij spreekt als knecht, die een *bestek* te volgen had, en niet als gracieuze architect. *Het is volbracht,* - hier trekt de Christus in Zijn aandachts-cirkel niet alleen zichzelf, maar ook den Satan, al de duivelen, zelfs deze kwade menschen hier. Ook spreekt Hij niet: *ik ben verlost, ik ben den strik ontkomen, het is mij niet mislukt*, want - hoewel Hij van de ‘spanningsgevoelens’ schier niet meer ademen kon - Hij mòest dan ook eerst drinken - wil Hij toch liever dan de tijdelijke ondervinding van den dag of van de dagen, de vastheid van de Schrift, en van Gods raad bezongen hebben. Niet Zijn ‘spanning’ en ‘ontspanning’, doch het verloop der tijden Gods, 't tot consummatie komen van Gods besluiten, geeft Hem het thema van Zijn overwinningszangen. God zij geloofd: de mandaten van het messiaansche leven zijn gelukkiglijk beëindigd. Niet dat *Zijn* plan *aan* Hem *gelukt* is, doch dat *Gods* plan *door* Hem *volbracht* is, bepaalt Zijn vreugde. Geen wonder, zeggen wij al weer (maar achteraf dan): want het geloof moge in deze dagen voor sommigen bij voorkeur *waagstuk* heeten, - Christus heeft het geloof als *waagstuk niet gekend*. Het leven naar de letter door den Geest uit de geboden vond Hij de eerste en eenige en volkomen *veiligheid*. De Schriften hadden haar loop, en nu de geopenbaarde wil van God Zijn spijze is geweest en Zijn ont-spanning, nu is het zéker, dat de verborgen wil van God een lust aan Zijne lusten heeft. Hij controleert Zijn geloof niet aan de goede uitkomst, doch constateert de uitkomst des geloofs. Hij is in geenen deele onverzekerd van de uitkomst; ware Hij dat geweest, dan was het óverstappen in den dood, zònder volmaakte zekerheid, toch nog een *waagstuk* nu geworden. Dat is: een daad van ongeloof. Maar juist integendeel is Hij van Gods critiek op het messiaansche knechtschaps-

leven volkomen zeker in zichzelven; en brengt haar korte hoofdsom ook naar buiten uit zichzelven in een duidelijk verstaanbaar woord.

Zoo komt de Christus in de justificatie. Hij wordt bij God en in de vierschaar van Zijn eigen conscientie volkomen gerechtvaardigd. Het is volbracht; de raad, de Schriften zijn volbracht. En deze hooge jubel, dat het lijden den *éénen,* goeden, *dienst* gedaan heeft, den dienst aan *God*, die in Zijn eigen sabbathsingang een volk achter zich inleidt tot Zijn sabbathsvreugden door rechtvaardiging in Christus Jezus, breekt nu over de hoofden uit: *het is volbracht*.

En dus: niet een bepaald *iets uit* de Schriften, doch *àl* de Schriften waren in Zijn geest in beide laatste woorden. Hierom gelooven wij ook niet, dat dit zesde kruiswoord een opzettelijk citaat is. Sommigen willen in het: *het is volbracht*, een bewuste allegatie zoeken uit psalm 22, het laatste vers. Deze psalm sluit met deze woorden:

> Men spreke van den Heere aan het komend geslacht
> en men verkondige zijne gerechtigheid aan het volk, dat nog geboren moet worden,
> want Hij heeft het gedaan[1)].

Nu willen sommigen in dezen laatsten versregel: *Hij heeft het gedaan,* het zesde kruiswoord in originali zien. Zij wijzen dan erop, dat zoo *heel* psalm 22 in vervulling is gegaan, en op Golgotha geheerscht heeft: het begin, het midden, ook het einde van den psalm. Het *begin:* men herinnert zich het vierde kruiswoord. Het *midden:* want de verdeeling der kleederen, de spot, de smaad, de dorst, waren alle motieven uit psalm 22. En nu dan het einde: het is volbracht, het is gedaan, *God heeft het gedaan*.

Evenwel, tegen deze opvatting maken wij bezwaar. Immers, psalm 22 bedoelt met die *daad* van God, welke door den dichter bezongen wordt, de uitredding uit den nood, de òpgaande lijn. Doch Christus betrekt niet slechts Zijn opkomst uit den nood,

1) Vertaling Dr A. Noordtzij, Korte Verklaring der H. Schrift.

doch ook den nood in Zijn gezichtsveld. Niet alleen de overwinning, maar ook de strijd, niet slechts de krachten van verhooging, maar ook hetgeen vernederd heeft, is voor Zijn geest getreden; en *daarin* vindt de Christus nu Gods raad vervuld, en de Schrift met al de profetie tot rust gebracht.[1)]

Zoo wordt dit woord van universeele kracht en heerlijkheid met àl zijn zuivere menschelijkheid toch ook een woord van onzen Heer en God. Langs het edikvat, dat Christus' stem tot deze spreuk physieke kracht verleende, klimt Zijn gedachte op, tot den afgrond van den tijd, rekt zij zich uit tot het eindpunt aller eeuwen. Het Woord is vleesch geworden, verborg zich in een schreiend kind, nam een azijnteug om te spreken. En sprak toen van de groote werken Gods. Dat het volbracht was.

Ja, dat het tot hiertoe volbracht was, zei mijn Heer en God.

Want *drie maal* spreekt alzoo het *Woord* Gods in en over de geschiedenis. Het woord *'volbracht!'* klinkt helder op in het *begin* van de historie, in het midden, en aan het eind. In het begin, want: 'alzoo zijn *volbracht* de hemel en de aarde en al hun heir' (Gen. 2:1). Hier is reeds het eeuwig Woord, de Logos, voor ons getreden: want door het woord des Heeren zijn de hemelen gemaakt. En aan het *eind* der tijden hooren wij dienzelfden klank opnieuw: de Openbaring van Johannes zegt, dat eenmaal over de wereld een stem zal uitgaan: *het is geschied*, (Openb. 16:17); dat is de roep, waarmee wordt afgesloten de geschiedenis van kerk en wereld, gelijk zij door den Geest van Christus tot voltooiing is gebracht. Nu worden deze beide uitersten, het eerste begin, en het voldragen einde, aan elkander saamgebonden in het zesde kruiswoord. Daar spreekt de Logos, in vernedering; en draagt de wereld, die eens 'door' Hem geschapen is, den Vader op, en geeft ze over: ze is rijp voor het laatste bedrijf; de gordijnen kunnen daarvoor opengaan; de consummatie van den Geest kan aanvang nemen na de consummatie van het werk van God in

1) Wij zwijgen dan nog van het feit, dat de Septuagint niet aan iets, dat God doet, doch aan 'het *volk*, dat Hij geschapen heeft', blijkt te denken.

aardschen tabernakel[1)]. En nu Hij heeft gearbeid naar de Schriften, en niet meer kan beproefd zijn, of bedroefd, in alle eeuwigheid; nu Hij het werkverbond, dat proevend en *examineerend* tot den tweeden Adam kwam, volbracht heeft in gerechtigheid, en *alle bondsverrichting boven* de examinatie-phase uitgedragen heeft, nu neemt Hij ook den Geest in Zijn bezit, den Geest, die immer rijp maakt wat in potentie is gegeven, die immer consummeert, wat door den Wil gesteld is in beginsel, den Geest, die straks uit Christus alles nemen zal, totdat *ook Hij* kan zeggen: *het is volbracht*.

Wij vonden daarom tweeërlei: het zesde kruiswoord bleek ons *menschelijk,* en daarna *goddelijk*. Laat nu onze gedachten op haar pad terugkeeren. Wij denken terug, en zien in het zesde kruiswoord een dubbele plaatsbepaling hier geschieden. Immers, *ten eerste:* de Christus neemt als Zoon van *God* in het zesde kruiswoord Zijn rechte plaats in in het *goddelijke wezen,* en legt daar Zijn verklaring af. Ten *tweede:* de Christus neemt als Zoon des *menschen*, als onze *Middelaar* en *Borg*, in het zesde kruiswoord Zijn rechte plaats in *onder de Zijnen*.

Wat het *eerste* betreft: de Christus neemt als Zoon van *God* Zijn rechte plaats in in het goddelijk wezen, en legt daar Zijn verklaring af. Hij geeft als Zoon van God Zijn rekenschap aan de heilige drievuldigheid. De uitdrukking ‘rekenschap geven’, moge sommigen een vreemde klank schijnen, en hun niet passend dunken voor de verhouding tusschen de drie personen *Gods,* maar ze blijve toch hier staan. Wij moeten de dingen niet bezien in menschenlicht, doch den uitgang der gedachten nemen bij *God*. En *dàn* past het zooeven gebezigde woord. Want het is bij uitstek *goddelijk,* dat Vader, Zoon en Geest elkander *rekenschap* van hunne werken geven. Het goddelijke leven in de drie personen is niet slechts onderlinge kennis, doch wederkeerige *aanspraak*. De heerlijkheid

1) Tabernakel: want na de opstanding is het vleesch van den Logos tempel - ‘gebouw’: 2 Cor. 5.

van het goddelijke leven, de kracht van het goddelijke werk, wordt tusschen deze drie altijd verkondigd, in de geheimtaal van het immer tot God weerkeerend welbehagen Gods, het zelfbehagen dus van God, den zelfgenoegzame. En thans treedt hier de Zoon in de gemeenschap van den Vader en van den Heiligen Geest, en hoor, hoe juicht Hij over Zijnen dag! Het is volbracht! Het lied der goddelijke scheppingsvreugde zong niet zóó hoog als deze korte zang van Gods herscheppings-mogendheden. De Heere heeft *'iets nieuws'* op aard gebracht. Dat *nieuwe* is nu tot een zeker punt van rijping en fixeering voortgeschreden, een punt, waarop men zeggen kan: het is volbracht! Het is volbracht! - dat is een avondlied en ook een middaglied. Een *avondlied,* zoolang men het uit het gezichtspunt van den *tijd* zich denkt: de avondzang van Christus moriturus is het dan, het avondlied van de zeer vreemde pelgrimage van drie-en-dertig-jaren. Maar deze avondzang van Christus' tijd-bestand wordt ook de *middagzang* van Gods verheven werkdag. God heeft geschapen en herschapen, Hij heeft de schepping ondergraven, en een dieper fundament daaronder uit-gelegd. En heden komt de Zoon en zegt: heah, ik zie àl wat ik heb gemaakt, en zie, het is zeer goed. Want zonder het Woord is geen ding gemaakt, dat gemaakt is. Door hetzelve zijn alle dingen gemaakt. En zonder het Woord is geen ding herschapen dat herschapen is. Door hetzelve zijn alle dingen teruggebracht. Heah, het 'begin der schepping Gods', de almachtige God, is zeer verheugd over Zijn daden. Er is in God een scheppend welbehagen: Hij ziet, *eer* het volbracht is. En daar is ook een wederkeerend welbehagen, wanneer Hij 't werk aanschouwt, *nadat* het is volbracht. *Het is volbracht:* voltooide tijd, perfectum.[1)] Er is een perfectum hier gevallen. Het is zoo maar lachend uit Gods mond gevallen. Perfectum beatitudinis, perfectum quiescens. Gods voltooid-tegenwoordige tijd davert in de historie, - - berg u voor de emaneerende kracht van uw in scheppingsdrang naar buiten tredenden God:

1) Voltooid(tegenwoordige) tijd; niet: het *wordt* volbracht, doch: het is volbracht.

Zingt nu blij te moe:
't Machtig Opperwezen
Zingt Zijn lof zich toe.

Hij zingt zichzelve toe. Het is volbracht. In een perfectum van volkomen rust kondigt de Zoon Zijn overwinning af. Hij zegt het zoomaar tot den Vader en den Geest. Hij staat oneindig ver boven de evangeliseerende praktizijns. Hij doet de immanente aanspraak, waarin de Vader, Zoon en Geest elkaar genieten. En Zijn verheven woord van uitgesproken rust, van de voltooide daad, die ruststand van den God, die nimmer niet gereed is, Zijn perfectum-van-zeven-zaligheden, 't is alles in den hemel slechts bekend. Op aarde kan men naar den zin van deze zaligheid in reciproke aanspraak tusschen de drie Personen alleen maar bevend tasten. Perfecta zijn beneden zeer labiel, zij worden dadelijk vervangen door een nieuwen, onvoltooiden tijd. Maar het perfectum is bij uitstek hemelsch; alle hemelsche werkwoorden worden daarin allereerst vervoegd.[1)] Het duidt het *àf-zijn* van de actie aan, en alle hemelsche actie is, in haar naar God gekeerden kant, *voltooid*. ‘Gij zijt Mijn Zoon, heden *heb* Ik U gegenereerd’. ‘Gij zijt Mijn Vader, heden *heb* Ik het volbracht’. 't Is hemel-taal. Waarom? Wel, - deze ruststand-in-volkomenheid is aan den Satan vreemd, is in de hel volkomen onbekend. Dáár is het slechts de spanning, de onvoltooide tijd, niets is er af, de rust-stand is er een onmogelijkheid. Om één perfectum propheticum aan te durven, zou de hel een heelen slag moeten om-keeren: ophouden hel te zijn. Daar is een ongebroken spanning, die tot ontspanning nimmer komen kan. Vreezen. Sidderen.

Maar de Zoon *staat op tòt* Zijne *rust*. Hij staat ook op *in* Zijne rust. Het opstaan is al staan, en al Zijn staan is zitten, rusten.

Zoo treedt de Zoon ook nu in de gemeenschap van de heilige drievuldigheid. Het menschelijk woord van Jezus den Nazarener heeft tegelijkertijd een flits doen uitschieten van goddelijke herscheppingsvreugde.

1) Beeldspraak natuurlijk, doch die steunt op taalgebruiken van O. en N.T. (met name de poëzie en de profetie), en op dogmatische overwegingen.

Ja, tot de drie personen treedt de Zoon in zuivere relatie. Hij heeft volbracht het scheppend vernieuwings- en verlossingswerk van den grooten ‘dag des Heeren’. Welnu, die ‘dag des Heeren’ wordt door caesuren, uren, ingedeeld. Het is er avond geweest, of anders middag geweest, of anders morgen geweest, maar in elk geval zijn er mijlpalen geweest. Aangegeven uren. Overgangen. In ‘mijlpalen’ teekent ook deze dag zijn scheppingsevoluties af.

Hoor toe: daar klinkt thans op den ‘dag des Heeren’ een stem. Mijn Heer spreekt en mijn *God*. Hij zegt: volbracht! Nu is het morgen geweest, en het is het middag geweest. En hierin zoekt de vreugde, die het hart van God drijft, dadelijk een uitgang, een uitweg, een uitlaat naar de aarde. Want in dat zesde kruiswoord wordt *Gods* sabbathsrust gevindiceerd; maar omdat God tot Zijnen sabbath de menschen wil doen ingaan, daarom komt er dadelijk een reactie van Zijn sabbaths-evoluties hier beneden. Bij 't zesde kruiswoord roept God, mijn Heer en God, de nadering reeds uit van den christelijken Zondag. Het was volbracht, maar dan volbracht op den *middag* van den ‘jôm Jahwe’[1)]. Dus was de *moeitevolle* arbeid, en het zweetend *zwoegen*, en het werken *op*-de-rust-*áán*, nu volbracht. *Eerst bij den Zoon; vervolgens bij het volk*. En daarom ligt het in de rede van dit herscheppingsdag-verdeelend woord, dat nu de zon, die op den ‘jôm Jahwe’ moet schijnen, haar keerpunt neemt. Nu zal het voortaan niet meer een werken zijn, om *tòt* de rust te *kòmen*, maar een werken, dat *van haar uit mag gaan*. *Eerst bij den Zoon: vervolgens bij het volk*. Het is volbracht: nu zal de sabbath van de menschen hier beneden niet meer aan het *eind* van al hun zwoegen staan, doch aan het *begin* der dagen en der weken komen. De herscheppingsprocedure Gods, het scheppend stellen van de *nieuwe* dingen in het rijk der hemelen, keert nu van het *stellen* tot het *ordenen* in, gaat nu van het *fundeeren* tot het *optrekken* van den gevel over, slaat over *vàn* den *strijdvollen* dienst, die de nieuwe dingen stelt, tòt den *vreugdevollen* dienst, die ze ordent,

1) ‘Dag des Heeren’.

en komt zoo tot het (paasch)vorstelijk en eschatologisch *genieten* der gestelde en geordende ‘nieuwe’ genade-werken. En hierom springt de Sabbath in het keerpunt van alle tijden over van den laatsten op den eersten weekdag. Want de aardsche werkelijkheden mogen de hemelsche weerspiegelen. De christelijke sabbath wordt bij voorbaat aangekondigd, juridisch vastgelegd, door dit zesde woord van Christus, en straks geproclameerd en feitelijk ingevoerd op den dag van Zijn verrijzenis.

Wij zijn begonnen met te letten op de drie personen van het goddelijke wezen, toen wij den Spreker van het zesde kruiswoord wilden hooren. Het was een roep van God tot God, van 't vleeschgeworden Woord tot den Vader en den Heiligen Geest. Een roepen Gods tot God door 't overigens echt-menschelijk woord van Christus heen. En wat zouden wij ook anders kunnen doen? Het zesde kruiswoord heeft ons, *menschen*, arm en ledig tentoongesteld. Hier wordt over ons *heen* geroepen. God roept tot God ‘met ons, over ons, zonder ons’. De aanspraak van den Zoon tot Vader en tot Geest golft om ons heen, wij hooren een trilling, een vox humana, maar in den diepsten grond gaat dit van God tot God gerichte, en in God wederkeerend woord, aan ons voorbij. Gods allocuties zoeken eerst Hemzelf; eerst daarna, en slechts daarin behouden ze ons. Het heilsfeit heeft door de kracht van boven zijn *eigen* wegen op de aarde afgebakend. Het is volbracht: - als ik het zóó zie, verneem ik hier de souvereine taal van *vrije genade*.

Maar nu in de tweede plaats: in dit zesde kruiswoord neemt Christus ook Zijn rechte plaats in *tegenover de zijnen*. Hij staat rechtop, en op *zijn* plaats, in de gemeenschap des *verbonds*. Wij hebben hieraan uitdrukking gegeven, toen wij boven dit hoofdstuk schreven: *Christus in de justificatie*. Waarom die vreemde term? Omdat hij eigenlijk niet is te vervangen. Het woord ‘justificatie’ is een vaststaande uitdrukking, die de *rechtvaardigmaking* aanduidt. En dáármee wordt dan aangeduid de rechterlijke uitspraak Gods, waarbij den zondaar de schuld der zonde wordt kwijtgescholden, en hem het recht op het eeuwige leven wordt toegekend.

Natuurlijk is de justificatie in dézen strikt-bepaalden zin aan Christus niet te geven. Hij heeft geen zonde, ze kan Hem dus niet worden kwijtgescholden. Houdt men het woord in zijn strenge beteekenis vast, dan zeggen we: Hij deelt niet in de justificatie, maar deelt ze uit.

Toch is de Christus - en dit staat hier tegenover - *tot zonde gemaakt*, een vloek geworden. Hij is in het recht van God veroordeeld, en moet ook *door dat zelfde recht* weer worden hersteld. Tegen Hem ontwaakte 't straffend recht. Zoo kwam Hij als de 'Ebed Jahwe', de lijdende 'knecht des Heeren', in Zijn diepe schande. Maar nu is Christus wederom in het gelijk gesteld. Hij heeft den eisch volbracht. Alle obligaties van het werkverbond kan Hij ter uitbetaling presenteeren. Hij is rechtvaardig, *ook in Zijn eigen conscientie*. Want, wat dit laatste aangaat, Hij *wist*, dat al de Schriften door Hem waren nageleefd. En *zegt* dit ook. En nu plaatst Hij zichzelf tegenover het recht van God, en roemt in Zijn justificatie.

Ook hierin is de orde van Gods werk. Met nadruk immers is er op gewezen, dat Christus Zijn rechts-gedingen *eerst* in *Zijn eigen binnenste*, binnen de wanden van Zijn eigen geesteshuis, tot oplossing brengt, en dat *eerst daarna* God Zijnerzijds diezelfde conflicten *weer* aan de orde stelt, en, nu door van boven en van buiten af intredende werkingen, den rechtsingang *weer* opent, het oude vraagstuk weer laat behandelen.[1)]

De zelfde orde ligt nu hier.

Want *wie* heeft Christus uitgeroepen als rechtvaardige? Nu ja, de zon is voor den dag gekomen, dat was dan ook het eenige, dat Hem weer voor-sprak, vriendelijk toe-sprak. Maar voorts heeft Christus *Zijn eigen geest* bewogen en beroerd, en *zichzelf* heeft Hij *verzekerd*, dàt waarlijk alles is volbracht naar den wil van God. Dat daarom de tweede Adam zijn dag met vreugde kan overzien. En dat Hij nu rechtvaardig is bij God. En eerst, als Hij dat *zelf* zichzelf heeft toegeroepen, en Zijn *paaschrecht zelf* bij zich heeft vastgesteld, *dan* komt *daarna* de Vader met een daad

1) Vgl. boven, blz. 290-294.

van buiten: Hij scheurt de hemelen, Zondagmorgen straks, werpt Jezus' grafsteen zóó opzij, laat het leven in Zijn sidderend lichaam varen, en roept de justificatie van den Christus *ook van Zijn kant* uit.

Dus heeft het paaschfeest zijn aanvang genomen in Christus' geest, waarin Hij zich rechtvaardig opwekt, en niet zondigt. Het paaschfeest mòest beginnen bij Hemzelf. Hij moet *gelooven* in Zijn eigen justificatie. Zij ligt niet slechts in Zijn eigen recht verankerd, doch moet ook door Zijn eigen geloof omhelsd en uitgeroepen worden.

En alzoo is geschied.

Het blijkt ons in de kruiswoorden, die nog volgen. In het *zesde* spreekt Hij uit, dat al het werk volbracht is, dat het geschonden werkverbond niet langer tègen Hem kan eischen. Hij zegt tot God: de spanning is nu uit de lucht; het worstelen heeft nu uit; het rechtsgeding is niet meer in den schijn van eenige onzekerheid; schuld is niet meer op mij te verhalen: het wiel is omgeslagen. De straf is nu voorbij. *Dit is het eerste* in de justificatie. En in het volgende kruiswoord, het laatste, neemt Hij het recht op het eeuwige leven zich nu aan, vindiceert Zijn eeuwig leven boven den tijdelijken dood, en zegt: Vader, in Uw handen beveel Ik Mijn geest. Dit recht op eeuwig leven *is het tweede* in de justificatie.

Dus is de Christus in *Zijn* justificatie. Dit zesde kruiswoord is daarom ook één van die historische momenten, waarop *de onze* in de wereld uitgeroepen en bevestigd wordt.

Laat ons nu vroolijk zijn; in het *vierde* kruiswoord heeft Hij wel een stem gehoord, die zeide: het berouwt God, dat Hij Jezus koning heeft gemaakt, maar in het *zesde* zegt Zijn stem: aanschouw mijn werken, de verworpen koning mag er toch wel zijn. Hij versteekt zich niet langer achter de vaten. De koning is toch in de justificatie? Zijn profetie is dan ook zelfverdediging: Hij is weer in Zijn ruststand. En Hij vermaant zichzelf: *slaap nu maar in, en rust*. Het is volbracht: het is alweer - en *nù* óók voor Zijn *menschheid* - perfectum quietivum.[1)] De Zoon des menschen, tweede Adam, kan

1) Voltooide tijd; rustgevende gedachte daarbij, dat het werk volbracht is.

nu als mensch gaan spreken in voltooide rust; - zoo mag Hij God genieten. De christelijke dogmatiek heeft vaak van Hem gezegd: Hij was ‘geen comprehensor, maar viator’; dat is te zeggen: Hij ging niet door het leven heen, als één, die koel-begrijpend, als een speler van een bestudeerde rol, met bloot-intellectueel inzicht en doorzicht door het leven heentrok, een vreemde, onbewogen gast, maar neen, Hij was een *pelgrim* hier beneên, die telkens als *nieuwe ervaring* doorleefde, wat Hem als nieuw verschijnsel tegenkwam.

Wij zullen dit gevleugeld woord der dogmatiek niet tegenspreken; in anderen vorm hebben wij zelf hier vaak iets dergelijks gezegd. Alleen maar, wij moeten de spreuk aanvullen. De comprehensor - die verstandelijk de samenhangen doorziet -, en de viator - die empirisch de verwikkelingen doorleeft - ze zijn *bij Christus nooit een tegenstelling*. De *onderscheiding* is geen *scheiding*.

We zien het hier. Hij is de *comprehensor;* want Hij spreekt: het is volbracht. Och ja, dat heeft Hij altijd goed begrepen. Hij heeft het nooit anders kunnen denken. Hij heeft Zijn steenen dagelijks gevlijd, en heeft nooit aan *zichzelf* getwijfeld. Maar Hij is ook *viator:* dat Hij nu waarlijk kláár is, is een ontdekking in een punt des tijds, een zalig lùst-gevoel in dit verheven oogenblik; het kan den mond Hem openbreken. Hij kijkt tegen dat wonderlijke ding echt-menschelijk, bewogen, aan.

De *comprehensor* is hier: Hij heeft dit oogenblik van te voren al in *verband* met al Zijn tijden gezien. De *viator* is hier: Hij *geniet* dat oogenblik, alsof Hij er niets van begrijpt, het nooit heeft zien aankomen. De *comprehensor* is hier: Hij beziet den dag en de dingen van den dag in vogelvlucht uit Zijn verheven hoogte: Hij kent den plattegrond en ziet de wegen in hun onderling verband. De *viator* is hier: Hij is zóó verrast, als wie plotseling een scherpe bocht neemt, en ineens een 'n ongedacht panorama ontdekt. De *comprehensor* is hier: Hij rekent met *tijden*. De *viator* is hier: Hij geniet Zijn *momenten*, Zijn *‘oogenblikken’*.

Ja, - ze praten in de kerk, den laatsten tijd, zeer graag en veel over *‘het oogenblik’,* dat is dan: het levens-moment, waarin bij ons de tijd van de eeuwigheid aangeraakt wordt, en gesneden.

Ik láát hen nu maar praten, geloof ik.

Want ik heb hier aan Hem genoeg. Hij heeft Zijn 'oogenblik'. Dat geeft een inslag, een accent, een deining in Zijn rhythme. Maar het is ten slotte in het rhythme inbegrepen. Het is een 'sela', maar - de psalm gaat door. Sela, dat is een oogenblik; maar de psalm, dat was de toestand. Hij is *viator,* die Zijn 'oogenblik' doorleeft, maar ook: de *comprehensor,* die nadrukkelijk weet: nu is het 'middag' van den dag des Heeren.

Dus werd de 'middag' van Jahwe in het 'oogenblik' van Jezus met beving genoten. Hij belijdt zichzelf: 'Ik weet het, dat Ik al de Schriften heb volbracht, en heb geroepen, om de Schrift nog verder te vervullen. Ik geloof met hartstocht aan de Schriften'. En Hij stelt zich een vraag: 'Wat *baat* het mij, dat ik dit alles nu geloof?' Hij weet Zijn antwoord: 'Dat ik in mijzelf voor God rechtvaardig ben, en erfgenaam des eeuwigen levens'. Hij zingt Zijn avondlied als man van drie-en-dertig jaar. Maar 't wordt een lied van Zijn justificatie. Zoo leert Hij aan de engelen het middaglied des *Heeren,*[1] en handhaaft *'t morgen*lied van *God*.[2]

Wat is Hij rijk, onmetelijk rijk.

En toch, wat is Hij arm. Wat is ook dit woord arm. Arm - naar de wéreld. Want, strikt genomen, wat is dit nu: het is volbracht? Heeft Hij nu ook maar iets gemeen met 'groote mannen'? Ach neen. Hij zei niet '*ik*', doch '*,het*'. Zijn zesde kruiswoord is geen conclusie, in kapitale letters, onder een autobiografie geschreven, en zegt ons niets omtrent Hemzelf. Hij heeft zich niet 'ontleed'. Hij heeft zich ook niet 'getypeerd'. Hij heeft Zijn werk ook niet 'gekarakteriseerd'. Hij is volstrekt niet een 'groot man', die boven op een uitstekende rotspunt van den berg der menschheid is gaan staan, waar haast geen mensch Hem kan bereiken, waar Hij alléén 't hoofd in de wolken heft, victorie kraaiend tegen de zon. God zij geloofd, Hij is niet onder de 'groote mannen'. Hij is oneindig meer, Hij is gansch ànders. Hij is de basis, het fundament, de hoeksteen van het menschenleven. En daarom spreekt Hij nu zoo vreeselijk

1) *Jahwe:* verbondsgod, *her*schepper, jôm Jahwe, genadeverbond.
2) *God:* als wereld*schepper* (vóór de *her*schepping).

algemeen. *Het* is volbracht. Alle ketters kunnen er het hunne, hun ‘interpretaties’, bij denken. En alle afgeleefde menschjes kunnen, wanneer zij sterven, hetzelfde zeggen. 't Is weer het oude lied: Zijn kruiswoord kan de minste van Zijn broeders in den mond ook nemen.[1)] Het is volbracht: een woord van zelfverberging.

Maar in die zelfverberging is Hij nu mijn Heiland. Geen keizer en geen koning, geen filosoof, en geen groot man kan in zóó vage termen zijn discoursen eindigen. Ze denken allen een ontwerpbiografie er achter, als zij in een laatste woord zichzelf typeeren willen. Maar Christus heeft geen biografie, verdraagt ze niet. Hij is als mensch geheel in het *werk* van God verslonden. Dit was ‘Zijn *spijze*’; niet Zijn décor. Het was Zijn leven, niet Zijn levenstype. De ijver van Gods huis heeft alle biografische notities bij Hem zoomaar verteerd. Het is volbracht; het *werk* is volvoerd; de zaden zijn ontkiemd. Hij zelf heeft niets aparts; de vraag naar een ‘biografie’ is absoluut hier uitgeschakeld. Hij verdráágt een ‘leven van Jezus’ niet.

Zoo zal Hij sterven in een wereld, die van 't ‘groote mannen’ baren is bezweken. De *onpersoonlijke* menschelijke natuur onttrok zich met een *onpersoonlijk* klinkend woord. De menschen schudden 't hoofd; zij sloegen eerst de borst, toen er 'n aardschok kwam; zij kunnen niet schrikken van onpersoonlijke woorden, hoewel die eigenlijk nergens anders zijn te spreken, en dus bij Hem een wonder zijn, mirakuleuzer dan zoo'n ordinaire aardschok. De menschen gingen heen: Hij had nu letterlijk niets bizonders meer gezegd tot Zijn verklaring of rechtvaardiging. *Het. Het*. En daarmee uit.

Maar in den hemel was de reactie anders. Toen Hij zoo onpersoonlijk eindigde, maar van den Geest Zijn bijna-uiterst woord gedragen worden liet, toen zei men dáár: God zij geloofd, de eerste Adam is geworden tot een levende ziel, de tweede Adam tot een levendmakenden geest.

1) Vergelijk deel III, bl. 309, 310, 312, 316/7.

Hoofdstuk XX. Christus' uitgang, Gods doorgang.

> *En Jezus, roepende met groote stem, zeide: Vader! in Uwe handen beveel ik mijnen geest*.
> LUKAS 23:46*a*.

IN het rijk der hemelen zijn geen pauzes. Zoomin de vloer van Gods werk-terrein hiaten vertoont, zoomin wordt daar de arbeid door lacunes opgehouden. In het rijk der hemelen heeft altijd alles haast. Wanneer men met het eene daar gereed is, volgt het andere onmiddellijk daarna. Het ééne wee gaat, het andere komt. De eene weldaad gaat, de andere komt.

Als dit nu reeds een wet is in het rijk der hemelen voor ieder, die er in wil ademhalen, hoeveel te meer zal dan de Groote Arbeider van Gods wéreldwerk staan onder déze wet? Heeft Hij het woord '*volbracht*' gesproken? Is dus Zijn werkprogram tot op dit punt nu àfgehandeld? Dan is er maar één vraag op dit moment nog 'vroom', de vraag: *wàt nù?* De dienaar heeft zijn werk gedaan, en ook daarvan gerapporteerd. Het rapport kwam tot een eind. Wat is er verder van Gods dienst? Heeft Hij gezegd: het is volbracht? Dan is Hij dadelijk gevangen in Zijn eigen woorden. Want Hij moet *aanstonds verder*. Geen pauzes. Heer, *wàt nù?*

Maar Hij weet zelf wel, wat nu vroom is. Hij staat gereed voor de nieuwe acte.

Hoor toe: Hij maakt Zijn levens-uittocht tot Gods werk-doortocht. Jezus' uit-gang wordt Gods door-gang. Hij maakt Zijn eigen eindpunt aanstonds tot Gods vervolgpunt. Hij maakt Zijn eigen avond-

lied onmiddellijk tot het middaglied van God,[1] dien strijdbaren held, en staat en spreekt zoo dadelijk *in het volle leven*. Het leven dan van *God*. Een ander lééft er eigenlijk niet, dan God alleen, 'God, die alleen onsterfelijkheid *heeft*'. En hierom spreekt Hij het woord van den geschapen man, die midden in het volle menschenleven staat, en spreekt. Hij spreekt hardop. Hij roept met groote stem. Hij roept het woord van Gods getrouwe daglooners, want Hij is zelf Gods ingespannen werk-knecht, die in 'de eerste ure' is gehuurd en tot de laatste werken zal, en die niet achteruit zal zien bij de groote loon-uitkeering. Hij roept het woord nu van den man, die op de *middaghoogte van het leven* staat: *Vader, in Uwe handen beveel ik mijnen geest*.

Daar is misschien een enkele, die zich verwondert, en die zich afvraagt: maar is dat nu wel zoo?

Wij begrijpen elkaar wel. De man, die zoo spreekt, heeft het woord van Christus, dat boven dit ons hoofdstuk staat, zóó vaak gehoord, en op de lagere school al zóó goed uit een boekje geleerd, - rubriek: de zeven kruiswoorden, - dat hij zoo dadelijk aan het woord van onzen tekst de *doodsgedachte* gaat verbinden. Ge hoeft hem maar te vragen: wat was dat ook al weer, toen Jezus sprak: 'in Uwe handen, Vader, beveel ik mijnen geest?' Prompt zal hij antwoorden: dat was het afscheidswoord van *Jezus*. Hij zal niet spoedig zeggen: *Christus'* afscheidswoord; nog minder: Christus' doortochtswoord. Maar hij zal zeggen: Jezus' afscheidswoord. Jezus' laatste woord. Het is al heel mooi, als hij zegt: het laatste woord van den *vernederden Christus*.

Van deze omschrijving laat hij zich niet gauw afbrengen, deze broeder. Begrijp hem goed: hij wil met alle kracht, of eigenlijk zonder eenige inspanning van kracht - want hij vindt hier alles de natuurlijkste zaak ter wereld - zijn 'stichting' toch bewaren. Is dat geen 'stichtelijk' woord, - vraagt hij - waarmee Jezus afscheid neemt, die pia anima? En de associatie van zijn gedachten brengt hem

1) Terugslag op het voorgaande hoofdstuk, bl. 438, 445.

dadelijk naar andere sterfbedden; hij zegt erbij: van *dierbaren*. En vindt, dat men de laatste woorden van *een stervende* niet licht vergeet. En met een beroep op deze *algemeen-menschelijke* ervaring wil hij dan het laatste kruiswoord beschermen tegen wie zijn ‘sfeer’ van fijne teederheid zou willen ontwijden. De man heeft dus eigenlijk het kruis rondom met sterfbedden van dierbaren afgezet; en hij vraagt u nu, langs al die stervenden heen te gaan, om zóó in goede, rechte ‘stemming’ aan te komen bij het kruis, en het laatste woord van Jezus op te vangen.

Gij wilt misschien tegen deze poging, om uw gedachten in de gewenschte ‘stemming’ te brengen, zwakjes protesteeren, met de opmerking uwerzijds, dat Jezus aan het kruis niet zòò sterft als die anderen op hun bed; omdat die anderen alle *fluisteren,* terwijl Jezus *roept* met ‘*groote stem*’. Want och, dat laatste weet de man van zooeven ook wel. Hij heeft zijn antwoord klaar: die groote stem bewijst, dat Jezus' *dood* een *daad* is; de Heiland was niet uitgeput, Hij kon nog luidop roepen. Hij was dus sterk genoeg tot leven, maar zie, Hij doet de *daad* van sterven. De man heeft dus het fenomeen van Jezus' groote stem gerubriceerd, en weet de paragraaf van zijne dogmatiek, waaronder die ‘groote stem’ moet ressorteeren. Maar intusschen is hij toch niet van die groote stem *geschrokken*. En is de andere paragrafen van zijn dogmatiek nu even kwijt. Hij brengt u daarom toch nog gráág die vele stichtelijke sterfbedden langs, opdat gij goede en gewijde aandacht krijgen zoudt voor 't laatste woord van ‘Jezus’. Want onze broeder van daareven is maar niet af te brengen van zijn chapitre. Laat dan dat groote stemgeluid ‘iets vreemds’ in Jezus' sterven zijn, maar is Zijn laatste kruiswoord niet inderdaad een roerend *afscheid*swoord geweest van het leven? Een woord, dat 't stervensoogenblik aandoenlijk inleidde en markeerde? Zouden wij de lampen niet gaan dooven, en ons in kaarslicht zetten?

Neen, wij zullen de lampen niet dooven.

Wij zullen in het volle daglicht gaan staan. Want, met uw verlof, de zon van God is ook zooeven weer door de wolken heen-

gebroken. Het is daarbij niet waar, dat Jezus' laatste woord, gesproken in vernedering, als *afscheidswoord* bedoeld is. Want Christus neemt geen afscheid. Zijn laatste woord tot menschen is geweest het *derde* kruiswoord; en volgens de logica, die in de orde van de zeven kruiswoorden op te merken valt,[1] zou een afscheidswoord-tot-menschen *nù* uit den stijl hier vallen. Hij spreekt de menschen trouwens volstrekt niet aan. Hij heeft Zijn moeder weggezonden. Ja maar, zegt iemand, een stervende typeert zich in zijn uiterst woord. Maar - hier *is niet* 'een stervende'. Hier is *de* stervende. Doch deze is dan tevens de vòl-krachtig levende. Hij heeft er geen behoefte aan, Zijn sterven en Zijn leven door een *typeerend* woord nu af te sluiten, want Hij *heeft* geen typeerende woorden, Hij staat er veel te hoog, en bukt er veel te laag voor.[2] Hij heeft tenslotte zelfs geen woorden, die boven andere woorden van Hemzelven uitsteken. Ook Zijn *laatste* woord wil niet met één grein meer aandachtigheid bekeken worden, dan al het andere, dat Hij sprak in Zijn voorafgaand leven. Zijn woorden alle bij elkaar zijn zóó vol van Gods wet, dat zij vanzelf het karakter van die wet aanvaarden. Nu is de wet verschrikkelijk eentonig, gelijkmatig. Waarom? Omdat zij nimmer heeft wat menschen noemen: een *ultimatum*. De menschen bevelen, vragen, tien keer iets zonder emphase, of zonder succes; en dan hèlpt het niet; en dan kondigen zij eindelijk den elfden keer een ultimatum af; dàn wordt het *méénens*. Maar de wet, het Woord van God spreekt nooit een ultimatum. God spreekt aan het eind met dezelfde wils-kracht als aan het begin. Hij spreekt dus zònder wezenlijke *kracht*-verheffing. Hij moge Zijn *stem*-verheffing als paedagoog der zielen hebben (niet om Zijn wisselende aandacht voor zichzelf, doch om onze wisselende aandacht voor Hem), doch Hij zelf geeft aan geen van Zijn woorden *waarde, kracht*, boven eenig ander woord, dat Hij gesproken heeft.

Zóó gelijkmatig nu is Christus' spreken ook. Zijn woorden saam zijn van gelijk gewicht. Zijn laatste woord is éven 'gewoon' - of buitengewoon - als Zijn voorlaatste, Zijn middagwoord, Zijn morgengroet.

1) Zie dit deel, bl. 114/5.
2) Vgl. boven, bl. 445/6.

En hierom mógen wij Zijn laatste kruiswoord niet beluisteren onder de versche impressie van al die sterfbedden van daar straks. Want dat is maar gedachten-bederf. Wij moeten onzen Grooten Doode niet uit de kleine dooden verklaren. Wat zoeken wij den Doode onder de dooden? Hij is hier niet, Hij is den hades ingegaan door *eigen* kracht. Zijn stervens-woord moet dan ook uit Hemzelf alleen verklaard worden. Uit Hem - en uit de Schriften dus.

Dat laatste woord wil dan ook *niet* Zijn sterven *accentueeren* of *typeeren*. Wie dat zou meenen, vervalt in de groote theologische fout, dat hij het *moment* van Christus' *sterven* accentueert, hoe wel dat tegen heel de volheid van Gods openbaring ingaat. *Het oogenblik van Christus' sterven is zonder Zijnen stervens*GANG *niets. Het heeft dàn geen eigen inhoud*. Het prolongeert den toestand, die geweest is, en leidt zoo over in den toestand, die nog volgen zal. Het sterven van Christus heeft ongetwijfeld zijn eigen beteekenis, maar wie het moment van dat sterven accentueeren zou ten nadeele b.v. van Christus' *voorafgaande* processen van helsche pijn, van bewuste overgave, van permanente smart, heeft van Zijn sterven en Zijn grondig dood-zijn niets begrepen. Het sterven *stort* Zijn bloed; maar op het *geven* kwam het óók aan. En dat geven - daarover heeft Hij, als wij 't goed zien, drie-en-dertig jaren gedaan.

Wij zeiden daar, dat uit de Schriften, die ons Hem zelf geven te zien, ook het laatste kruiswoord te verstaan is. Welnu, wat doen wij anders dan de Schriften volgen, indien wij zeggen: het laatste kruiswoord is geen stervens-, maar een *levens*woord? Gij weet het wel, ook dit woord is - om zoo te spreken - *citaat*. En *hier* begint pas de mogelijkheid van goede verklaring. Het is genomen uit psalm 31:6:

> In uwe handen beveel ik mijn geest:
> *Gij bevrijdt mij,* Heere, Gij God der trouwe!
>
> Ik wil jubelen en mij *verheugen in uw gunst,*

daar Gij naar mijn ellende hebt gezien,
gelet hebt op mijn zielenood,
en mij *niet overgeleverd hebt*
in de hand van den vijand,
maar *ruim baan hebt gemaakt voor mijn voet*.[1)]

Is dat een stervenswoord? Komt dàt soms uit den fluisterenden mond van al die vrome menschen op hun sterfbedden, gij weet nog wel, van zooeven? Wel neen, gij voelt het: hier spreekt een man, die *midden in het leven staat*, die juicht over zijn behouden dag, die niet in de enge poort van den dood, niet in de smalle kloof van 't sterven staat, want zie, hij heeft *ruim baan* gekregen voor zijn voet. Een nieuwe vondst, zegt iemand, van later tijd? Maar dat is niet waar. Reeds de oude joden hebben het zóó begrepen. De opmerking is gemaakt, dat psalm 31:6 in de rabbijnsche litteratuur wordt voorgeschreven als een kort avondgebed. Leerlingen van scholen moesten het bidden bij het naar bed gaan, en in het algemeen werd elken israëliet dit gebed als avondgebed aanbevolen.[2)]

Maar ook al hadden de joden het niet zoo begrepen, *Christus zelf* begrijpt Zijn eigen psalmen altijd goed. Wij willen hiermede niet zeggen, dat Hij een psalmwoord, of een ander bijbelwoord, niet zóó gebruiken kan, dat Zijn bijbelgebruik ons *verrast* en *verwondert*. Integendeel, herhaaldelijk geeft Christus in Zijn bijbel-aanwending een uitlegging van een oudtestamentisch woord, welke zeer ver uitgaat bóven wat de dichter, of een ander bijbelschrijver, zelf bewust gevoeld heeft en heeft willen zeggen. *Elk* woord, dat Christus aanhaalt, wordt in Zijn mond veel rijker, dan het ooit verstaan werd; Hij haalt er àlles, Hij haalt er de vòlheid uit. Maar nu de andere waarheid: àls Christus een bijbelwoord citeert, dan *maakt Hij zich nooit los van de kerngedachte, de quintessence, het elementaire, dat in dat aangehaalde woord den zin bepaalt*. Christus zegt wel altijd *meer,* maar nooit iets *ànders* dan Zijn dichters en profeten uit het Oude Verbond spraken. Wanneer wij dus kunnen

1) Ps. 31:6, 8, 9, vertaling Dr A. Noordtzij.
2) Strack-Billerbeck, Komm. zum Neuen Testament, II, 1924, S. 269.

aantoonen, dat de *dichter* van psalm 31:6 *niet* in bepaalden zin aan den *dood* gedacht heeft, toen hij dit woord tot zijn bede maakte, doch dat hij daarmee *midden in het leven* is gaan staan, dan is *daarmede* duidelijk gemaakt, dat het laatste kruiswoord in den mond van Christus niet *mag* bepaald worden, allereerst, primair, uit Jezus' naderend sterven. Voorop blijve staan, dat het laatste kruiswoord in zijn *diepste* beteekenis *moet* vasthouden aan die elementaire werkelijkheid, welke in psalm 31:6 den zin dier woorden bepaalt. Indien de vraag van sterven-of-leven in psalm 31 een ondergeschikte vraag is, en *Gods doortocht* met Zijn leven en Zijn kracht de *hoofdzaak* is, dan moet dit ook zoo zijn in onzen tekst.

Nu kost het niemand ook maar eenige moeite, het bewijs hiervoor te leveren. De dichter van psalm 31 *denkt niet aan zekerheid van sterven*. Hij roept zijn God *juist* aan, dat deze *zijn leven verlenge,* den raadslag van de vijanden breke, en hem beveilige. Hij weet, dat hij nog zeker de gunst van Jahwe zal genieten, en zingt alzoo zijn *levens*lied. Als nu deze dichter *zijn geest in handen van zijn God legt,* dan is daarmede *dit* bedoeld, dat hij zich door een *bewuste geloofsacte* met het oog op zijn (hoe dan ook) *voort te zetten* levenswerk, staande bij een mijl*paal*, die tot '*door-trekken*' opwekt, in zijn geest, in zijn diepste wezen, in de gronden van zijn bestaan, aan zijn Schepper ter beheersching en bepaling overgeeft. Het is *geen* woord bij de eindpaal, doch bij een mijlpaal *op* den weg gesproken.

Wij wezen onlangs op de *actieve daad,* die er ligt in Christus' overgeven van Zijn zaak aan God.[1)] Gelijke *activiteit*, opzettelijkheid, bewustheid, is nu ook aan het woord in psalm 31. De dichter weet, dat de vijanden op zijn leven loeren. Hij stelt door het geloof daartegenover bij zichzelve vast, *dat zijn tijden in Gods hand zijn,* en dat daarom al die bedreigingen hem in het minst niet kunnen doen vertwijfelen aan de mogelijkheid van een nog langgerekt bestaan, *waarin Hij God kan dienen*. In dat besef keert hij zich af van de vijanden, aanvaardt zijn levenskansen, spreekt uit, dat de toekomst voor hem geenszins onzeker is, en doet de geloofsacte, waarbij hij

1) Vgl. dit deel, bl. 245/6.

zijn leven in zijn diepsten, vasten grond in de hand van God stelt.[1] Hij laat zich dus niet ophouden door de vijanden. Zij kunnen hem *eigenlijk* niet raken. Hij gaat eenvoudig-weg zijn gang, en beveelt zich, juist met het oog op zijn volgend leven, aan zijn Vader aan.

Deze *lévens*aanvaarding nu van den dichter van psalm 31 móet er zijn ook in het laatste kruiswoord. Met al wat daarin elementair is.

Daar is b.v. de *actieve* daad van het geloof. Ook Christus' woord is daarvan vol. Wanneer men het woord, dat de grieksche taal heeft voor ‘bevelen’ (het ‘bevelen van den geest’) eens nagaat in het Nieuwe Testament, dan ziet men, dat het telkens beteekent: een bewuste, actieve geloofshandeling, waarbij men in vertrouwen op God een bepaald belang Hem aanbeveelt, of de beslissende wending in de levenssamenhangen aan Hem overlaat. Zoo wordt er gesproken van het opdragen van een zeker *werk* aan iemand (Lukas 12:48), een opdragen aan den Heere van *ouderlingen,* of van de *zielen der geloovigen* (Hand. 14:23, 1 Petrus 4:19) of van het bevelen, het aanbevelen van een aantal *christenen* aan God en aan het woord van Zijn genade (Hand. 20:32), en eveneens van het toevertrouwen, het overdragen van den *inhoud* der prediking aan getrouwe getuigen (2 Tim. 2:2), ook wel van het opdragen van een gebod (1 Tim. 1:18). Christus doet dus een *actieve* daad: o ja, die ‘groote stem’!

Een tweede ding vraagt onze aandacht: evenals de dichter van psalm 31, door zich met al het zijne in Gods hand te stellen, feitelijk de beweerde macht der vijanden ontkent, en hen als determineerende krachten in zijn leven loochent, zóó doet ook Christus. De vijanden meenen het nazareensche leven te hebben bepaald, maar het geloof van Jezus zegt, dat *God alleen* bepaalt. O wee, Hij is naar elken kant rechtvaardig. Hij heeft eerst de *vrienden* vernederd in Zijn voorlaatste kruiswoord: Hij sprak tot God met hen, over hen, zonder hen.[2] Thans worden de *vijanden* vernederd: Hij spreekt met hen, over hen, zonder

1) Het woord ‘geest’ is in psalm 31 te lezen als ‘ziel’, en dit dan weer te verklaren als ‘leven’, levensbeginsel. Meer mag men er dáár niet in zoeken.
2) Vgl. bl. 441.

hen. Hij gaat Zijn *door*-tochts-lied aanheffen. *Zij* zeggen: de eindpaal. Hij kijkt niet eens op, maar zegt tot God: bij dezen mijlpaal wil ik wel eens even stilstaan en een allocutie tot U doen, zooals bij alle mijlpalen gebruikelijk is. Dan gaan wij samen verder, Vader. Het werk gaat door.

Verbindt men nu de boven gewonnen gegevens tot een samenvattend geheel, dan legt het laatste kruiswoord zich voor ons open. Geen dof geluid van dood, doch een sonore zang van léven klinkt hier van het kruis. 'Klink helder op', gebeeldhouwd levenslied! De vijanden meenen 'hèm daar' gedood te hebben. Maar 'Hij hier' doet, alsof ze niet bestaan. Hij negeert hen, souvereiner dan de man van dien antieken psalm. Hij doet Zijn rustig *avondgebed,*[1)] Hij gaat slapen, tot morgen, Vader, tot den nieuwen dag; even stil staan, bidden, en dan wachten op den komenden dag. 'Mijn tijden zijn in Uwe hand'. Hetwelk is, overgezet zijnde in de vervullingstaal: 'mijn paaschtijden zijn in Uwe hand'. En evenals de dichter van psalm 31 ten slotte maar wil zeggen: ik ga gewoon mijn gang met het gezicht op God, zoo roept de Christus tot het kruis: *ik ga gewoon mijn gang, met het gezicht op God*.

Zijn laatste woord is daarom *niet een accentueeren van Zijn sterven, maar, precies omgekeerd, een affirmeeren van het ongebroken leven*. Hij zingt zichzelf geen doodenlied nu toe, maar, zonder de aandacht van Zijn dood af te trekken - Hij schikte Zijn voeten immers tot den dood? - zonder dus den dood te verdringen of te verbergen, roept Hij toch den *doortocht* van het leven uit: en zet het *moment,* het '*oogenblik*', op zijn goede plaats in al Zijn '*tijden*'. *Hij gaat zoo heel gewoon Zijn gang,* want Hij heeft God gevat; God zal Zijn geest wel vatten. Zijn woord gaat niet van 't feit van het sterven uit, om *tegenover het onvermijdelijke sterven* een *asyl* te zoeken in Gods léven, - maar het roept, juist omgekeerd, openlijk uit, dat Gods leven in al wat Hem gebeuren zal, *zich absoluut zal handhaven,* dat Hij volstrekt dus geen 'asyl' *behoeft*.

Neen, broeder, die pas van 'een' sterfbed komt, gij grijpt het

1) Vgl. bl. 452.

hoogste niet, wanneer gij, lettend op Zijn *krachtig stemgeluid,* eerbiedig zegt: Zijn *dood* is eigenlijk een *daad*. Want wanneer men dat krachtig *stemgeluid* maar wil verklaren in het licht van Zijn krachtige *gedachte*, dan wordt het zoo: Zijn *daad* is nu op dit moment de *dood;* wel aan, dan *dóet* Hij deze daad. *Primair* de *werkzaamheid;* en 't *sterven secundair*. Geen *vlucht* tot God, *omdat* de vluchter 'dood moet'. Doch *dienst* van God, en daarom sterven, omdat die stervensdaad vandaag op het programma staat. Hij is zeer groot: Hij draagt Zijn *werkkracht* door het geloof naar het moment van Zijnen dood toe, en eet Zijn alledaagsche spijze. Zijn spijze is: den wil des Vaders doen.

Dit was dan nu het laatste woord van Christus in vernedering. Is het geen arm vertoon, geen nederig vertoog? Michal heeft het vandaag te kwaad: hij maakt zich klein met de geringen, en houdt zich ook alzoo bij God en menschen. Wat is Hij klein van spreken. O ja, we weten het wel, dat laatste woord wordt dadelijk groot, als wij het verklaren naar de hermeneutiek van het *als-of*. Dan doen wij maar, *alsof* het een woord van Hem *alleen* was, *alsof* het door Hem het *eerst* gezegd was, *alsof* het niets te maken had met den man uit een grijs verleden, die psalm 31 dichtte. Maar vindt ge eigenlijk ook niet, dat men bij 't sterven maar zijn *'alsof-s'* in moet houden? Zijn psalmwoord *is* nu eenmaal *niet* door Hem het *eerst* gesproken, het is nu eenmaal van en voor ons allemaal, ook voor de vrouwtjes van het rusthuis. Dat is de waarheid. Maar niet ieder wil daaraan. Wij stuiten op zoo grove inconsequentie. Dezelfde menschen, die ons langs de 'stervenssponden' van goede christenen heenleiden willen, om 'in de stemming' ons te brengen, waarin men met veel stichting Christus kan zien sterven, *vergeten* al die doodgewone menschen dadelijk, zoodra zij maar tot Christus meenen te zijn doorgedrongen. Als ze eenmaal in de goede stemming zijn, beluisteren zij *Zijn* sterfwoord, en blijven naar Hem opzien, doch blijven ook dan met den rug naar de andere, de gewone menschen, toestaan. En denken bij elk woord, dat zij Hem hooren spreken: dat is een woord van den Messias, den Zoon van God,

en dat is dus het aller-grootste, aller-sterkste, aller-stichtelijkste. Van dit Zijn uiterst kruiswoord spreken ze daarom gróóte woorden; om het uit te leggen werken zij met zware begrippen; zij gaan filosofeeren, of theologiseeren, over het begrip ‘geest’, of over het begrip ‘overgeven’ of ‘aanbevelen’ van den geest. Ze hebben ineens de vrouwtjes van 't rusthuis vergeten.

Nu is het ver van ons, het goede recht van zwaargeladen woorden hier te loochenen. Want inderdaad, - een bijbelwoord ontvangt in Christus' mond altijd zijn eigen *volheid*. Wij erkennen dan ook graag, dat het gebruik van het woord ‘*geest*’ geen toeval is; dat het in *Christus' mond* dan ook niet slechts beteekent: het natuurlijk leven, doch al wat in Hem bewust is, en een wil heeft, en Hem drijft. En eveneens, dat Hij zich dus met Zijn volle bewustzijn en met heel Zijn verstand en met alle motorische krachten van Zijn levensbeweging aan den Vader uitlevert.

Maar al aanvaarden wij dit alles, het neemt toch niets af van onze bewering, dat de man, die in ons de rechte ontroering wil wekken, door ons eerst *langs* de ‘gewone’ dooden heen te leiden *tot* dezen Doode, om vervolgens ‘bij’ Christus' kruisdood ons te ‘bepalen’, *inconsequent* is. Want, zoo zeiden wij, zoodra hij bij het kruis gekomen is, *vergeet hij al die andere dooden*. En dàt is nu juist zijn *fout;* Hij lijdt verlies op zijn *eigen zwakke punt*. En - omgekeerd - *juist wij,* die *geweigerd* hebben, met ‘gevoelige indrukken,’ opgewekt door het gezicht op de andere stervenden, tot Jezus' kruis te komen; wij, die Christus' kruis in Zijn *eigen licht wilden bezien, los van alle andere dooden en andere* ‘sterfgevallen’; *juist wij krijgen daarna*, aandachtig lettend op het woord, dat uitgaat van Jezus' eigen mond, vanzelf te maken met ál die sterfbedden, al die ‘sterfgevallen’, van álle geloovigen samen. Want *dit* wordt nu de schoone ontdekking: Jezus' stervenswoord is *zóó heel gewoon, dat ieder, die geloof in God heeft, het na kàn zeggen, en ook na móet zeggen*. Kijk, *nù* komen al die sterfbedden in ons gezichtsveld terug, want *nu* kwamen ze in *Jezus' licht* te staan. En heusch niet alleen sterfbedden staan nu in onzen gezichtskring. Och, houd toch op met al uw leven-ontvluchtend, dat is: God-verzakend, sentiment,

dat pas tranen persen kan bij sterfbedden en in rouwkamers. Want, behalve die schemerende sterfkamers, komen nu ook alle studeerkamers, waarin geloof worstelt tegen den overmoed des ongeloofs, alle werkkamers, alle ziekenhuizen, alle strijdtooneelen, alle bidcellen, kortom *alle plaatsen*, *waar een menschengeest zich sterkt in God,* in het gezichtsveld van den stervenden Heiland, in het spreek-terrein van het laatste kruiswoord te liggen. Hij laat mij, nu ja, die stervenden, maar vooral ook de *levenden* zien, en zegt mij: ik ben, stervende, *hunner één*. Want *dit* is het wonder: dat Christus een woord kiest, *dat ieder kiezen kan en moet*, dat Hij zich in Zijn dood *gemeen maakt met den gemeenen man*. Het *laatste kruiswoord is Zijn uiterste verberging*.

Denk toch eens nuchter hierover na: als *wij* hadden moeten zoeken naar een passend woord, dat geschikt was, om den stervenden Jezus in den mond te leggen, hadden wij dan niet vast en zeker uit *Jesaja* een keus gedaan - die heet immers ‘adelaar’, onder de profeten.... - of uit een *messiaansche profetie* in het algemeen, of uit een typisch-*messiaanschen psalm?* Maar Christus neemt - wij zouden zeggen - een ‘heel *gewonen*’ psalm, die in geen enkel opzicht *meer* of *directer* christologisch is, dan welke andere tekst ook van het Oude Testament. Een psalm, die niet op het theologen-lijstje van de messiaansche psalmen is gezet. Avondgebedjes van israëlietische kindertjes, èn de stervenskreet van mijn Heer en mijn God, ja, ja, die hebben nu *denzelfden tekst*. Wij hebben het kindeke gevonden, in doeken gewonden, en liggende in de kribbe. Wij hebben den man gevonden, in kinderwoorden gebonden, en knielend naast een jodenjongetje voor zijn kribje. En deze twee doen samen hun avondgebed. Het ‘onze Vader’ is een kindergebed geworden *na* Hem, doch de formule van Zijn stervenswoord is een kindergebed geworden *zonder* Hem. Beste menschen, iedereen kan nazeggen, wat Hij in Zijn uiterste sprak.

Een groot verschil nietwaar, met wat Hij sprak tot het Sanhedrin, toen Hij zichzelf vertoonde als den Menschenzoon, dien men *van nu af aan* zou zien zitten op den troon van God en komen met

de wolken![1] Een groot verschil nietwaar, met wat Hij enkele uren geleden nog gezegd heeft in Zijn *laatsten dienst des Woords* aan de vrouwen van de stad.[2] Ja zeker, Hij is de Zoon des Menschen, als Hij zoo krachtig spreekt en preekt. Maar nu is Hij vervallen tot de taal van de christen-leerlooiers van Thyatire, van de recruten in Zijn leger, van de mummelvrouwtjes in de ziekenzaal van 't rusthuis. Nu moet dezen keer de hoofdletter maar eens weg: hij is de zoon des menschen. Tenslotte beteekent dit woord ook niet meer dan: *mensch*. En wel heeft deze naam, precies gelijk elk 'citaat' - zie boven - bij Hèm een heel bepaalden en vervulden inhoud, maar wie Hem eenmaal heeft verstaan *in het licht van die vervulling*, die ziet Hem nu in Zijn ontlediging, in Zijn kenosis, Zijn verberging. Hij kan er haast bij schreien, dat Jezus, stervende, nu eens geen enkel signifisch woord gegeven heeft, dat wij in vaandels konden borduren. Hij is ons altijd moeilijk. Hij houdt ons zeer ver buiten dat gezichtsveld, waar een Constantijn de Groote zulke *mooie* vaandel-woorden 'krijgt'. Bijvoorbeeld: in hoc signo vinces. Och, och, Hij doet zoo heel gewoon.

Wij kunnen na het bovenstaande ons dan ook niet vereenigen met hen, die hier met nadruk wijzen op Johannes 10:18, waar Christus zegt: *niemand neemt mijn leven van mij, maar ik leg het van mij zelven af; ik heb macht, hetzelve af te leggen, en heb macht hetzelve wederom te nemen*. Sommigen zeggen nu, dat Christus, door luid-op te roepen, dat Hij Zijn geest door eigen daad in de hand des Vaders stelt, hiermee het *bewijs* aan de *wereld* wil geven, dat Hij inderdaad *macht heeft*, *Zijn leven af te leggen*. Met deze meening gaan wij niet accoord. Natuurlijk erkennen wij, DAT Christus vrijwillig en naar eigen bevoegdheid Zijn leven aflegt en Zijn geest den Vader geeft. Maar wij ontkennen, dat Hij dit thans aan de wereld ZEGT. Want ook het zevende kruiswoord is *verberging*. Had de dichter van psalm 31 soms de macht, zijn leven af te leggen?

Is dan Christus' dood geen daad? Ja zeker; maar wij gelooven

1) Zie deel II, bl. 119, v.
2) Zie deel III, bl. 41, v.

zulks, niet zoozeer om de letter zelve van Zijn stervenswoord, doch hierom, dat Hij, alzoo sprekende, een *levenswoord* in den mond neemt, een woord, dat Hij *elken dag* kan spreken, en dat Hij, als getrouwe interpreet van psalm 31, en als volhardend bidder, naar wij vast gelooven mogen, *ettelijke malen heeft gebeden en gezegd*. Ditzelfde woord kon Christus spreken, zoovaak Hij ter ruste ging, een preek moest houden, een wonder had te doen, te disputeeren had, moest wijken voor vervolgers, omdat Zijn ure nog niet was gekomen. Hoe vaak lezen we niet: 'Zijn ure was nog niet gekomen?' Dat is in anderen vorm wat psalm 31 ook weet: 'mijn tijden zijn in Uwe hand'. Ook in zulke kritieke uren, als Christus bewust zich retireerde, en van de eene landstreek naar de andere trok, tusschen de steenwerpers en de zwaardtrekkers door, gaf Hij psalm 31 zijn normale exegese: in Uwe handen, Vader, *beveel ik mijnen geest. Dán* was de situatie van den dichter óók bij Hem *vervuld*. En daarom: *niet de letter* van het woord 'bevelen', maar de *geest*, waarin Hij deze letter op de lippen neemt, die *geest* èn ook die *letter* samen, *die* maken ons nu duidelijk, dat Hij Zijn *daad*werk voortzet in Zijn *dood*werk.

Neen, zie dien sterken zelfverbergingswil niet in dit stervenswoord voorbij.

Nu wordt het *ònze* beurt, te zeggen tot den broeder van daar straks: *heb eerbied voor het woord van dezen stervende*. Wie zal ons zeggen, *of niet Maria en Johannes*, *dienzelfden* Vrijdagavond, eer zij naar bed gegaan zijn, precies *hetzelfde* hebben gebeden? Misschien hebben omstanders dat laatste woord opgevangen, en het verteld aan de moeder en den discipel. En och, dan behoeft ge uw fantasie maar even den vrijen teugel te laten, om het u zóó voor te stellen: een is er, die het laatste woord van Jezus vertelt; een tweede zegt: dat is een tekst uit de heilige boeken; een derde gaat dien tekst opzoeken, tot hij hem vindt; men leest dien psalm in Johannes' huis; hij past ontzaglijk scherp op den nood van de intieme vergadering; men zingt hem, bidt hem. Natuurlijk is dit alles fantasie; wij weten het wel. Maar wij weten ook, dat zij niets extra-ordinairs zoekt. Psalm 31 pàste bij de huisgemeente der verstrooide schapen van Jezus.

En als gij dat nu goed begrepen hebt, dat Jezus' stervenswoord Hem évenzeer gevoegd heeft bij de ambts-aanvaarding vóór drie jaren, *dàn* wordt u duidelijk, dat Christus' dood de daad is, en tevens prolongatie zoekt van alles, wat gebeurd *is*, in wat nog *kómen* moet. Door dit Zijn laatste woord *knoopt Hij Zijn sterven zóó maar aan Zijn paaschfeest aan*. Hij heeft het zelfde psalmvers in gebeden gezegd, toen Hij Zijn ambt aanvaardde. Toen werd Hij van den Geest gedreven in de woestijn - den duivel tegemoet. Nu zegt Hij het weer. Terstond wordt Hij van den Geest gedreven in den dood - Gods engelen tegemoet.

Maar deze verbintenis tusschen Goeden Vrijdag en Paschen legt Hij *alleen in Zijn gedachten*. Anders zou Hij niet meer in *verberging* zijn geweest. Doch Hij verbergt voor alle ongeloovigen de beschreven rol van het boek der zuivere rede Gods, volgens hetwelk Zijn sterven *prolongatie* neemt in leven, doortocht, *paschen*. Hij is de hoogste *Rechthebber*, want Hij heeft het werkverbond *volbracht;* maar verklaart zich nochtans hulpbehoevend. Hij is in de justificatie, heeft *recht* op eeuwig leven, *recht* op de macht in hemel en op aarde. Zijn rechten zijn bezegeld in Zijn zesde woord: het is volbracht. Maar na dit zesde woord volgt nu geen looneisch, doch een bede om *bescherming*. Zijn geest beveelt Hij dan ook in Gods *handen*. Neen, nòg kinderlijker: in *Váders* handen. De *hand* van God nu is in den bijbel een beeld van *macht* en *kracht;* een kracht, die *niet aan menschen ter beschikking staat*. Zoo komt Hij gansch ontledigd, krachteloos, zonder vertoon van souvereiniteit, zich *overgeven* aan den Vader. Hij géét zich *naar den geest*, dat wil ten slotte zeggen: Hij zinkt terug tot den aanvang van de schepping. Nu zweeft Hij in de ruimte. De *Wil*, het Welbehagen blaast Hem, dat geschapen wezen, werwaarts God wil. Hij wordt nu *absoluut* voor Zijn besef *uitgeleverd* aan den hoogsten, den éénen Souverein.

Vandaar dan ook, dat Hij na het *perfectum*[1] van het zesde

1) Vgl. boven bl. 438/9.

kruiswoord in *ònvoltooiden* tijd nu weder spreken gaat in het zevende.

Wij zagen, hoe het perfectum - de voltooide tijd - de *rust* beduidt, de *afgewerkte* taak vertoont, de ziel in rust-stand wijst, een beeld, daarin, van de eigen rust van God. Het *is* volbracht, zoo was het toen. Maar thans spreekt Hij Zijn bevend woord in onvoltooiden tijd.[1] Hij staat toch voor een nieuw begin? Hij moet den draad weer opnemen. Hij stelt, gaat stellen, zal stellen Zijnen geest in Vaders handen. De Knecht is nauwelijks gereed, of Hij vraagt een nieuwe opdracht. De mijlpaal was bèreikt. Perfectum. En nu de bocht om. Het nieuwe uitzicht. God wees mijn ziel genadig,[2] maar ik moet verder.... God kan niet wachten, geen dag en geen uur.

Zeg, is dit laatste woord van Christus nu geen *oordeel?*

Het *veroordeelt* elke eenzijdige accentueering van het *oogenblik* van Zijn sterven, welke te kort zou doen aan het *geestelijk proces,* dat in dat sterven wel is uitgeloopen, doch zonder hetwelk het sterven zelf *niets* positiefs zou zijn. Juist door een laatste woord te spreken, dat Hem ook in 't hart lag bij elke mijlpaal op Zijn doortochts-reizen, toont Hij Zijn uitgang als Gods doorgang. De Nazarener sterft; maar de Schepper van hemel en van aarde gaat eenvoudig verder. Het wiel van den zegewagen Gods wentelt rustig door; en voor den begrafenisstoet van den Nazarener houden Gods optochten niet stil. Waar is de dagorde van het doorgaand rijk der hemelen?

Het heeft een diepen zin, dat Christus een *levens*woord spreekt in Zijn stervensuur, want Hij belijdt daarmede, dat Hij reeds is in de opgaande lijn. Dat Hij al opkomt uit de onderste schachten van vernedering, en dat Hij, opgekomen uit den ‘tweeden dood’, reeds in het proces van *hemelvaart* begrepen is. En op Zijn weg uit hel naar hemel doet Hij wat elke pelgrim doet: Hij sterkt zich in Zijn God, belijdt Hem, doet de acte van het oogenblik.

1) In alle tekstvarianten.
2) In den zin van vr. 12 Heid. Cat.

Een *oordeel*, ligt er in dit woord, ook over ons. Hoe vaak verwondert zich de kerk over de ‘omstandigheden’ van Christus' sterven, zonder - en hier begint de fout pas - de wijze, den gang, van Jezus dood' organisch te verbinden met den gang van Christus' leven? Hebben wij het, na zóóveel eeuwen christendom, na zóóveel eeuwen van prediking, nu waarlijk nog niet verder gebracht dan - een *heiden?* Die heiden, op wien thans gedoeld wordt is de centurio, de hoofdman over honderd. *Hij* heeft den vreemden kruiseling zorgvuldig opgenomen, de *wijze* van diens sterven aandachtig nagegaan, en kwam toen tot zijn uitspraak, dat *dit* wel iets bizonders wezen moest.[1)] Hij bracht het zoover, als *hij* gekund had; het sterven had hij mogen zien, doch 't leven gaf hem niet den sleutel in de hand, waarmee hij 't raadsel van het sterven kon verklaren. Helaas, op dien armoedigen heiden lijken wij ook dikwijls. Wij laten ons ontroeren door de *wijze* van den *dood* van Jezus; en of we nu alle ‘Pieta's’ kennen of geen enkele, aan ons allen is toch vaak gemeen, dat wij Zijn *dood* bezien los van Zijn *leven*. Dan zijn we zeer ontroerd: maar hebben niet meer dan de heiden: God zij ons allen dan genadig.

Ja, heusch, Hij *oordeelt* ons. Hij oordeelt onze instituten van staties in de roomsche, van zeven lijdensweken in de protestantsche kerken. Hij oordeelt niet ons zien en hooren van Zijn lijden: wij kunnen 't nooit te veel doen; maar Hij veroordeelt onze *verhoudingen*. Zeven ontroeringen om den *stervenden* Heiland, en *geen* àndere *zeven* om en uit den *levenden* Kurios, - *dàt is het*, wat Hij tégen ons heeft. En als gij het nu zoo ernstig meent met uw verzekering, dat de uiterste wil van een stervende u heilig is, welnu - doe dan, wat Hij bevolen heeft, spreek Hem dan na. Spreek nu een *levenswoord,* want daarmee heeft ook Hij Zijn *préliminairen* besloten. En voorts verlangt Hij zeer naar het uur, waarop Hij Zijn laatste acte zal mogen openen. Als Hij Zijn stoel bestijgt tot het uiterste gericht, dan zal Hij voor het laatst

1) Later hierover nog meer.

den Vader zeggen: Vader, in Uwe handen beveel ik mijn geschapen geest.

Vader, in Uwe handen beveel ik mijnen geest.... Nu zeggen alle menschen haast vanzelf: toen *viel* het scherm. *Hij* sprak: het scherm gaat op: de nieuwe acte. De engelen zetten zich, om toe te zien. In 't volle licht stond Hij, de dramatis Persona.

Hoofdstuk XXI. Christus uit- en doorgaand.

En als Hij dat gezegd had, gaf Hij den geest.
LUKAS 23: 24*b*.

En het hoofd buigende, gaf Hij den geest.
JOHANNES 19: 30*b*.

TOEN is de Heiland in den dood gegaan. Hij had met den dood een voorzichtig verdrag gesloten: wanneer het Zijne ure eenmaal wezen zou, dan moest de dood Hem nemen. Toen de dood dat nièt kòn, nam Hij hem zelf; en sloot een voorzichtig verdrag met zichzelf. De ure was gekomen; het werd hóóg tijd. Hij had Zijn God gevraagd: wat nu? En het antwoord was geweest: laat het lichaam breken; want alzoo betaamt het u, alle gerechtigheid te vervullen. En voorts: kom daarna in, als de volmaakt getrouwe dienstknecht, kom in de vreugde van Uw Heer.

Dat waren dus *twee* dingen. Het eerste is, dat Christus' sterven een *verplichting* was; het tweede, dat, indien Hij die verplichting nakwam, Zijn sterven doortocht wezen zou naar heerlijkheid.

Het was dus *noodzaak,* dat Hij stierf.

Wij willen nu niet breed daarover spreken, omdat reeds eerder is uiteengezet, welke plaats naar onze meening de bloedstorting van den Christus, het verscheuren van Zijn lichaam, inneemt in het geheel der openbaringsgeschiedenis[1)]. Slechts mogen wij nog enkele dingen aanstippen.

1) Zie o.m. deel II, blz. 488-499.

Het eerste, dat ons treft, is dit: wij weten niet, wat sterven is. Het sterven is een raadsel; het *blijft* een raadsel ook op Golgotha. Wat Jezus' sterven is, wordt niet bepaald; het wordt alleen *geteekend* naar een bepaalde zijde. Het heet tot twee maal toe: een *geven van den geest*. Aan dit woord kan zich ieder houden. Hij gaf zich over naar den geest. Hij gaf zich over met hetgeen Zijn verschijning in de historie bepaalde en met hetgeen deze verschijning van Hem zelf een *zelf*-vertooning maakte. Hij gaf zich daarom *grondig* over. *Geheel en al* gaf Hij zich over. In het boek ‘de Prediker’, heet *sterven:* 't wederkeeren van den geest, tot God, die hem gegeven heeft. En dit is de hoofdzaak in het sterven van den Christus. Alleen met dit verschil: het wederkeeren was Zijn *daad;* Hij *deed* zich wederkeeren in den geest. Zijn geest bewoog zichzelf tot wederkeer. Wij kunnen dit niet verklaren; en evenmin beschrijven, of omschrijven. Wij kunnen dat alleen gelooven, zooals Zijn geboren worden door een eigen daad, het doen *in*keeren van Zijn geest, alleen *geloofs*stuk voor ons is.

Hij deed Zijn geest dus keeren; en daarin werd Zijn knechtschap nu volkomen. Want Zijn dood was door Zijn eigen daad gewogen: Hij liet den dood, dien grooten roover, over zich komen, en och, Hij haatte alle berooving; maar Vader had gezegd: het *moet*. Niets is meer knechtelijk, dan dat de geest zich onvoorwaardelijk in Vaders handen stelt. Dan wordt de mensch herleid tot den oorsprong van zijn bestaan, hij laat zich in factoren óntbinden. Zoolang wij niet den *geest* Hem hebben uitgeleverd, hebben wij *onszelf* niet uitgeleverd. Hierom voltooit de Christus nu Zijn knechtelijk bestaan alzoo, dat Hij Zijn geest den Vader weer in handen stelt. Hij waagt het met Zijn God: laat zich herleiden naar den oergrond aller dingen. Hij houdt de groote revisie: Zijn *bepalingen* mogen Hem andermaal gesteld worden. God moet met Hem, en mag met Hem van voren af aan wel weer beginnen. Hij waagt het, want de van zijn onschuld overtuigde kènt geen waag-stuk.[1)]

Die overgave van den geest, dit zich weer *in principe* ter beschikking

1) Vgl. boven, bl. 434/5.

van den Vader stellen, is een terugslag op Zijn nederdaling in het helsche. Toen Hij de helsche pijn doorstond, is Hij fundamenteel uiteengerukt, van binnen gansch verslagen, en van buiten algeheel geruïneerd. *Dat Hij Zijn lichaam tóen behield,* dat was geen gunst, nog minder een victorie: het was alleen een obligatie; dat lichaam moest Hem *houden*, als een levend, werkend, wezen, *binnen den tijd* en op de banen van de tijds-beweging.[1)] Toen heeft Hij *in het vleesch* den dood gesmaakt. Hij heeft den dood toen als *complete* mensch gesmaakt; en heeft toen ondervonden, dat het zijn-in-het-lichaam nog volstrekt niet zeggen wil: te *léven*.

De Christus *was dus dood geweest*. Hij had dien dood *ook in Zijn lichaam* moeten dragen, want *heel* Zijn menschelijk bestaan doorleed de helsche kwelling. Ook 't vleesch werd door den toorn doorgroefd - verlaten. *Hoe?* Dat weet men niet: de helsche dingen zijn ons niet bekend. Maar nu Hij in Zijn gansche mensch-zijn den dood *gesmaakt* heeft als den 'tweeden dood', en uit dien dood weer opgekomen is, en toch Zijn vleesch nog aan zich voelt, Zijn lichaam nog aan zich ontdekt, nu geeft Hij *ook dat lichaam* aan den Vader over, opdat Hij *heel en al* onder de handen van den Rechter zich zoo geve. De ruïneering moet *volkomen* zijn. Hij is eerst in Zijn geheelheid *vast-gebonden;* nu wordt Hij *ontbonden*. Het *smaken* van den dood kwam eerst; nu kome nog het laatste *treffen* met den dood.

Het is dan ook *Zijn tijd,* om het lichaam af te staan door overgave van den geest. Want *eerder* dan dit oogenblik mocht Hij het niet gedaan hebben. Indien de Christus naar den 'eersten' - voor Hem laatsten - dood verlangd had, dus: naar het treden uit het vleesch, vóórdat de 'tweede' - voor Hem eerste - dood ten einde toe door-leden was, dan zou Hij zich onttrokken hebben aan de helsche pijn, dat is: aan 't wezen van de straf. Dan ware zulk verlangen om te treden uit het lichaam, ter ontkoming aan de helsche kwelling, ten slotte principieel gelijk geweest aan het roepen der onwilligen: bergen, valt op ons, heuvelen, bedekt ons. Want zóó is het krijten van den

1) Vgl. boven, bl. 12 en voorts bl. 97, 362, 382/3, 413-415.

mensch straks, die God het instrument niet gunt, waarin de eindelooze plaag doorleden worden moet. Doch Christus heeft onder de helsche pijn den geest niet willen geven. Hij heeft den roover-dood niet aangeroepen uit onwil tegen God, die sloeg en sloeg. Hij bleef Zijn vleesch maar torsen, drágen onder helsche pijnen. Maar thans, *nu alles is volbracht,* geeft Hij den geest en sterft ter rechter tijd. Zoo is Hij de volkomen knecht, die heel en al zich ter beschikking stelt. Hij hield Zijn instrumenten bij elkaar, toen Hij er mee te werken had. Is 't werk gereed: dan levert Hij ze in. Tropeeën zijn vandaag er niet. O Heldenvader, niet in eigen handen houdt een sterflijk mensch zijn geest. Wanneer de Vader zegt: het is de tijd nu, om tot Mij terug te gaan, die u gezonden heeft, dan zegt Hij heel eenvoudig: dat is goed. In dit opzicht is het sterven van Christus een natuurlijke consequentie van heel Zijn dood-zijn (in het helle-lijden), èn van heel Zijn léven in gehoorzaamheid. Een *doorgaan* met de taak. Het is de alleruiterste zelfvernedering: want wie den vijand grondig overwonnen heeft, en zich dan daarna nog door hem voor ieders oog laat slaan en ràken, die heeft zich absoluut vernederd. Zóó deed de Christus met den dood.

Evenwel, alles wat Christus actief *dóet,* is tegelijkertijd een overgave aan de macht, die Hem passief ten onder houdt. De *dadelijke* gehoorzaamheid (zich ter beschikking *stellen*) keert dadelijk zich om in *lijdelijke* gehoorzaamheid (het volstrekte ter beschikking genomen *wórden*). Zoo wordt ook Christus' dood een *offerande*. Wij zullen nu maar niet herhalen, dat wij Zijn sterven naar het lichaam *niet als offer* kunnen aanmerken, zoolang het '*op zichzelf*' gezien wordt. Achter het *moment* van 't geven van den geest ligt heel de lange *lijn* van Zijnen eeuwigen dood, en heel de persing van Zijn bewuste leven; bij Hem alleen kàn men en *moet* men ook van dood-*gáán* spreken. Maar NA Zijn gansch bewuste *daad* van zich-te-geven, en NA Zijn volgehouden wilsbesluit tot het zich geven, een wilsbesluit, dat tegen alle verzoeking en beproeving zich gehandhaafd heeft, - wordt het verbreken van Zijn vleesch in het lichamelijk sterven een *voltooiing* van het lijden, nu gezien als

offerande. Niet zóó dus, dat het geven van den geest in 't doodsmoment *heel* het offer is, of 't *eigenlijke* in het offer. Neen, - het is de *kroon* daarop, de *laatste* offer*acte*.

We raken hier een vraagstuk aan van groot gewicht: wat is de beteekenis, de rechts-beteekenis, van het sterven van ons aardsche lichaam? Ligt *daarin*, nu in 't algemeen gesproken, het *wezenlijke* van de straf, die God gesteld heeft op de zonde?

Men zal goed doen, zich rustig af te vragen: *waar staat dat eigenlijk?* Immers, die vraag brengt ons vanzelf er toe, te grijpen naar Genesis 3, het hoofdstuk van de eerste zonde en haar straf. Lees daar van Gods straf-toebedeelend woord, en vraag u dan eens nuchter af, *met welke straf-bepalingen* het 'wederkeeren-tot-het-stof' (de tijdelijke dood dus) op *één lijn gesteld* wordt. Dan vindt ge - om u tot het menschelijke leven te beperken - dit: met het afsterven van[1] het lichaam staat op *één lijn* de smart der moeder bij de geboorte van haar kind, en de smart van den vader in den strijd om het bestaan: de doornen en de distelen (3:16, 17, vgl. 19). Nu zal *niemand* zeggen, dat *dit* nu het *eigenlijke* is in de bezoldiging der zonde. Zie in de duistere diepten van de *hel* - en gij zegt aanstonds - *dààr* moet het zijn, *dàt* moet het wezen; bij de verbrokenheid der buitenste duisternis beteekent de barenssmart der moeder en het gudsend zweet van den vader zoo goed als niets. *Die twee* staan evenwel *op ééne lijn* met het *tot stof wederkeeren*. Is 't nu reeds enkel hierom reeds niet zoo eenvoudig-als-de-dag, te zeggen: maar *dit tot stof teruggaan*, kàn dus niet *eigenlijk* het *zwaartepunt* zijn in de straf? Dàt is het *eigenlijke* niet? Het eigenlijke is de *hel?* Dat is te zeggen: de *dood*-in-vollenzin, de dood, die in het algemeen gedreigd is in Genesis 2:17: ten dage, als gij daarvan eet, zult gij den dood sterven?

Inderdaad, volgens bijbelschen gedachtengang is de 'scheiding tusschen lichaam en ziel'[2] *niet een essentieel bestanddeel van de*

1) Iets anders dan dood zijn (ook) *in* het lichaam: helsche straf.
2) Wij volgen hier de bekende, ieder duidelijke uitdrukking, die evenwel geen enkele aanspraak kan laten gelden op wetenschappelijke nauwkeurigheid. Het is hier de plaats niet, om verder te handelen over het begrip 'ziel' in dezen samenhang.

straf op de zonde: de noodzakelijkheid dier scheiding *is* er wel, zoolang de uitspraak van Genesis 3:19 rechts-geldigheid heeft naar Gods beschikking, doch ze is niet absoluut, maar relatief; niet inhaerent, doch accidenteel; geen eisch van de straf *als zoodanig,* doch alleen van de nader vastgestelde *wijze* der strafoefening Gods. Ze behoort tot het heden, maar kan morgen zijn opgeheven.

Geeft men toch toe, dat de in Gen. 2:17 uitgesproken bedreiging des doods ook den *eeuwigen* dood omvat,[1] den dood in zijn *vollen* omvang, de *volle* straf,[2] dan volgt daaruit, dat, *indien* deze straf *onmiddellijk* ware voltrokken, de gevallen menschen naar *lichaam* en ziel zouden zijn geoordeeld, zouden overgegeven zijn aan den 'eeuwigen dood'. Ze zouden dan niet alleen naar hun geestelijk bestaan, maar ook *lichamelijk* tot denzelfden jammer zijn vervallen, die *na den jongsten dag* de hel zal geven te aanschouwen.

Iets anders evenwel ziet men gebeuren. Het is toch niet te loochenen, dat na den val de *bedreiging* van den *vollen* dood niet aanstonds volledig is uitgevoerd. '*Er is een element tusschen beide getreden, dat deze straf gematigd en uitgesteld heeft*'.[3] Want onmiddellijk na den val treedt de genade op; en deze *gaat nu de historie beheerschen*. God is bezig zich een heilsplan te realiseeren; en om de vervulling daarvan mogelijk te maken, stelt Hij de *volledige* vervulling van Zijn bedreiging uit, tot dat proces des heils zijn gang heeft voleindigd in de consummatie der eeuwen. Eerst als deze gekomen is, zal intreden de toestand, die door de bedreiging van Gen. 2:17 is aangewezen in de strakke voorzegging van den *vollen* dood.

Zoo bezien, krijgt de strafaankondiging *vóór den val* het karakter van een aankondiging van de ééne, groote straf der zonde, terwijl alle strafvoorspelling *na den val* moet bezien en verklaard worden onder dit licht, dat God zegt, *op welke wijze Hij in de historie, die komt, Zijn plan volvoeren zal*. *Vòòr* den val dus de aanwijzing

1) Dr J. Ridderbos, 'De boom des levens', Geref. Theol. Tijdschr. Maart 19, bl. 385.
2) Dr H. Bavinck, Geref. Dogm. III^2, 159, 160.
3) Dr H. Bavinck l.l., bl. 159.

van het *essentieele* der straf; *ná* den val de aankondiging van hetgeen daarin *accidenteel* is. *Vòòr* den val het thema; *ná* den val de uitwerking ervan in de historie. Vòòr den val is aangekondigd: de straf, de dood, zonder meer; doch na den val de openbaring van het *uitstel* van 't eigenlijke vonnis, zoodat alles, wat daarna gezegd wordt, in het licht van dat *uitstel moet* worden bezien en verklaard.[1)]

Deze beschouwing plaatst de vaak gedachteloos aangehaalde uitspraak: '*tot stof zult gij wederkeeren*' (Gen. 3:19) in een ander licht. Dat is gezegd *na den val*. Dat is óók een punt op het program dus van de wereldhistorie, gelijk die voortaan zal staan 'in het teeken' van *lankmoedigheid en genade*.

Stond deze bedreiging in Gen. 2:17 (vóór de zonde), we zouden het 'tot stof wederkeeren', de ontbinding, de verbreking van het lichaam, *moeten* beschouwen als *wezenlijk* bestanddeel der eigenlijke straf, der straf *an sich*. Thans *kunnen* we de slooping van het lichaam in den tijdelijken dood niet anders bezien dan als een later ingetreden acte Gods, die wel oordeelend is, voor wie Christus mist, doch *bij hèm* alleen dient om mogelijk te maken, dat straks, als de historie voleind en het heil voltooid is, de volledige straf in zijn opnieuw lichamelijk bestaan intreden kan, zooveel eeuwen na de eerste voorzegging; en dat ze aan *complete* menschen *tegelijk* kan worden toegepast; doch die voorts den weg openstelt voor den kamp Gods in Christus tegen de zonde en tegen den dood. Een kamp, die den dood zóó maakt tot doortocht naar het (eeuwig) leven voor de *wederom* geborenen.

Immers, wat het laatste betreft: wie zich vereenigen kan met de uitspraak[2)] 'dat Gen. 3:19 niet de volle uitvoering der bedreigde straf verhaalt, maar deze *wijzigt* en *uitstelt*,'[3)], die kan

1) Dr H. Bavinck zegt: (III, 160) 'De zonde verdient niet anders dan den ganschen, vollen dood. Alle andere straffen, die na den val feitelijk ingetreden en uitgesproken zijn.... onderstellen.... dat God nog een ander plan heeft met menschheid en wereld en deze daarom in zijn lankmoedigheid laat bestaan'. En: 'alle straffen, die na de zonde intreden, dragen.... een dubbel karakter. Zij zijn niet louter.... straffen,.... *maar ook middelen der genade'* (159).

2) Dr H. Bavinck, a.w. III^2, 188.

3) Dr A. Kuyper, Locus de Peccato^2, 97, kan zich met deze beschouwing niet vereenigen. Volgens hem is Gen. 2:17 terstond in vervulling gegaan door het *geestelijk* sterven van Adam. Maar het begrip 'dood' in Gen. 2:17 is toch wijder.

de ‘scheiding tusschen lichaam en ziel’ niet anders zien, dan als een ‘terwille van de genade in Christus tusschenbeide gekomen *tijdelijke* verbreking van den band tusschen lichaam en ziel’, slechts noodzakelijk, om alle menschen *tegelijk*, ook naar het *lichaam*, te plaatsen voor Christus' rechterstoel. ‘*Den dood sterven*’ (Gen. 2) dat is de indaling in de eigenlijke straf,[1] ‘*tot stof wederkeeren*’, dat is het intreden in de wachtkamer, zoolang de rechter voor de eigenlijke strafoefening nog geen zitting houdt; een intrede, die *haar motief verloren heeft,* zoodra de rechter zijn troon heeft bestegen en tot de definitieve gerichts-acte na de rijping der historie gereed zal zijn[2]. Zoodra dan ook de Christus Zijn messiaansch genadewerk voltooid zal hebben, zal daarmee tevens de reden voor het handhaven van den ‘tijdelijken dood’ vervallen zijn; vandaar dan ook, dat in den jongsten dag de menschen, die alsdan nog leven, niet eerst sterven, doch door een verandering in ‘een punt des tijds’ in één moment worden overgeplant in de ‘andere wereld’; ineens aan de ‘vormen’ van dezen tijd worden onttrokken. Zij gaan den ‘eersten dood’ voorbij: want de *eigenlijke,* de *essentieele* straf der zonde, dàt is de ‘tweede dood’, het lijden van den onweerhouden toorn in lichaam en ziel; dàt, wat men ‘helsch’ noemt.

Nu laat èèn vraag zich niet terugdringen: indien dan het uiteenrukken van ziel en lichaam - de dusgenaamde ‘eerste dood’ - *niet* tot het *essentieele* van de straf behoort, waarom moest dan de Christus, *nadat* Hij, naar lichaam en ziel, in de helsche smarten de *essentieele* straf reeds geleden had, dan toch nog ook dien tijdelijken dood ondergaan? Kon *Hij* dan óók niet in een ‘punt des tijds veranderd’ zijn? En op deze wijze ‘inééns’ zijn overgezet in het hemelsch licht, ‘inééns’ onttrokken aan de aarde, zonder *verbreking* van het lichaam?

1) ‘Die eigentliche und *adäquate* Sündenstrafe liegt nicht im bloss physischen Tod, sondern in einem hinter diesem folgenden Gerichtsakt, dem *δεύτερος θάνατος*’, zegt O. Kirn, art. Tod, P.R.E.^{3}, 19, 803, 34. En ‘im Vergleich mit diesem kann dass physische Sterben sogar in das Licht einer Bewahrung der Seele treten’.
2) Vgl. mijn art. ‘De ondergang van den Antichrist’, Geref. Theol. Tijdschrift, XXI, 2.

Verschillende redenen zijn aan te voeren, om een ontkennende beantwoording van deze vraag te wettigen.

Allereerst dient men hier uit te gaan van de *offer*-gedachte.

Het offer bevat twee elementen: ten eerste, dat van *verbreking,* ten tweede, dat van *vrijwillig* verbreking.

Dit laatste geeft hier de verklaring.

Immers: men kan de onvermijdelijkheid van Christus' verscheiden uit het tijdelijk leven niet afleiden uit de wet, volgens welke het heilig offer moest *verbroken* worden, zoolang men althans niet *meer* factoren in rekening brengt. Goed bezien toch, is het lijden van de helsche pijn zelf reeds een in-verbrokenheid-verkeeren ook naar het lichaam. Al kan niemand in bizonderheden treden, zoodra het *helsche* lijden de aandacht vraagt, dit ééne is toch wel uit den bijbel af te leiden, dat de verloren mensch *ook naar het lichaam* den dood lijdt, dat is te zeggen: ook zijn lichaam is een operatie-terrein voor den verwoestenden toorn. *Heel* zijn bestaan is een ontbonden-zijn in zichzelf; de toorn dringt met zijn gloed *overal* door, trekt door heel zijn bestaan, door al zijn bestaansvormen heen. Toen Christus daarom, eerst in Gethsemané, later op Golgotha - tijdens de drie-urige duisternis - die helsche pijn doorstond, heeft Hij inderdaad ook Zijn vleesch reeds laten *verbroken-zijn*. Dat is te zeggen: ook toen heeft Hij in het *vleesch* geleden, is Hij in het vleesch *verbroken*, heeft Hij zich reeds naar en met en door het vleesch *geofferd*.

Toch was dit nog niet genoeg; het offer was *als offer* hiermee nog niet tot zijn volle span-kracht gekomen. Want het lijden van de helsche pijn - dat was een *moeten* geweest. Men zal zeggen: datzelfde geldt *ook* van het sterven van het lichaam in het doodsmoment, - toen het leven vlood uit het geplaagde lijf. Dit is volkomen juist; doch daarom voegen wij eraan toe: het lijden van de helsche pijn was een *overweldigend* moeten. Christus *kon er niets meer tegen doen*, ook al *zou* Hij dat gewild hebben. Toen Hij verlaten werd van God, drukte een kracht Hem neer, die *sterker* was dan Zijn menschelijke *kracht;* vandaar, dat de kerk belijdt, dat Zijn godheid Hem *ondersteunen* moest; een kracht, die ook dieper wonden sloeg, zwaardere tormenten op Hem komen liet,

dan Zijn menschelijk *kennen* kon verstaan en ver-werken; vandaar, dat Hijzelf met Zijn belijdend leven in de groote im-passe komt, getuige Zijn diep-eerlijk: *waarom?* Hij kon het *niet meer aan;* Hij kon er niet meer tegen op. In *dat* verschrikkelijkst uur had Hij geen moed meer, tot zichzelf, laat staan tot anderen, te zeggen: ik kan den Vader bidden, en Hij zal mij meer dan twaalf legioen engelen bijzetten. *Dit* was *meer,* dan Zijn bloot-menschelijk bestaan in *ken-* of *wils*daad kon verteren, kon dragen, kon bevatten. Het *moeten* werd een verslindend moeten; een overweldigend moeten. De evenwichtspositie tusschen *moeten* en *willen* was toen verbroken. *Niet* zóó, dat *tegenover* het *moeten* een *niet-willen,* de *onwil* dus, zou staan; dàt in de verste verte niet. Doch *alzóó,* dat het *moeten* het *willen* en het *kennen* verteerde, opslokte, te boven en te buiten ging. In die momenten *werd* Hij verbroken, doch de vrij-willigheid had niet even groote activiteit kunnen ontwikkelen, als de kracht, die Hem passief verdrukte, opprimeerde, zulks had gedaan tot Zijn verwoesting.

Toch moet het offer *gansch vrijwillig* zijn. De Heiland onzer ziel moet niet door dwang, door een overweldigend God, *genomen* worden (bij verrassing), doch behoort zich aan Zijn volk te *geven*. Zijn *liefde* moet haar *volle* offerdaad *altijd* voor eigen rekening nemen, blijmoedig, zonder spijtgevoel, *ook als het offer is voorbijgegaan*. Een welgevallen aan haar schenking moet de liefde hebben zoowel *na* als *vòòr* de schenking.

Dit laatste nu verklaart de noodzaak van Zijn sterven.

Hebben wij niet hooren klagen, hooren roepen, hooren bevelen die stem van Christus: mij dorst? O ja, nu is het voor het laatst, dat wij daarop terugzien. Want in dat: *'mij dorst' aanvaardt* de Christus met volkomen *vrijen wil* en met *volmaakte kennis-uitervaring* de helsche pijn. Hij had Zijn leven lang gedaan *al wat de Schriften* zeiden; *dat was niets nieuws* in het vijfde kruiswoord. Alleen maar: Hij had *nu ervaren, wat* de Schriften wilden. Hij had iets *vreeselijks geléérd:* Hij had nooit geweten, dat God zóó verschrikkelijk kon zijn, dat God *zóó iets kon doen!* Het was thans *ervaring* geworden, wat tot nu toe slechts een *weten* was geweest: de helsche pijn.

En zie - als God een mensch wil toetsen, dan vraagt Hij hem

niet één, doch twee keer: Wilt gij gehoorzaam zijn? Wilt gij, wat Ik wil? Hij vraagt het voor den eersten keer, als de mensch nog *vóór* de *ervaring* staat, vóór de ervaring van het lijden. Dan zegt de mensch: *ja*. Maar ach, het zou kunnen zijn, dat deze kleine mensch, *nadat* hij heeft ervaren, hoe vreeselijk en hoe streng zijn God kan wezen, *daarna,* wanneer hij *heeft* ervaren, zichzelf belijdt: ik wist niet, dat het *dit* was; nu ik het *weet*, en heb ervaren, nu gruwt mijn ziel ervan; ik zou 't vandaag niet wederom willen, als ik nog voor de keus stond, en dan met *deze* kennis-uit-ervaring kiezen mocht. Ja, ja, dan vraagt God voor den tweeden keer: wilt gij, wat Ik wil? Neemt uw *vrijwillig* hart in de toeneiging tot uw God de lasten aan, de lasten op, die Hij u heeft gezonden?

In zulke oogenblikken zijn er menschen, die op Abraham gelijken. Niet op den echten Abraham, doch op den Abraham van iemands[1)] fantasie, als zij dit beeld ontwerpt: 'Zwijgend schikte hij het brandhout, bond Izaäk vast, trok zwijgend het mes; daar zag hij den ram, dien God had beschikt. Dien offerde hij en ging naar huis - - - Van dien dag af was Abraham oud geworden, *hij kon niet vergeten, dat God dit van hem geëischt had*. Izaäk groeide voorspoedig op als te voren, maar Abrahams oog was verduisterd, *hij had geen vreugde meer'*.

Maar wie ook op dit overigens uit onzuivere gedachten ontworpen beeld van den vader der geloovigen moge gelijken, - niet alzoo de Christus! Toen Hij *ervaren* HAD, *wat* God kan vragen van een menschenkind, toen Hij *bevonden hàd,* wat niemand nog ervaren had, toen God Hem was *gebleken* als voor Hem de allergrootste in verschrikking, en toen Hij nergens een ram had kunnen vinden in de struiken, - toen had Hij *daarna* gezegd: *mij dorst*. En dit met de bedoeling, *om de Schriften te vervullen*. Die vreeselijke woorden, die vreeselijke Schrift, die harde noodzaak heeft Hij NA de ervaring van haar hardheid en verschrikkelijkheid *nog niet verworpen*. En nog niet verzwegen. En nog niet 'verdrongen'. Hij heeft ze dadelijk naar zich toegehaald.

1) Kierkegaard.

En daarin *aanvaardde* Hij, thans met een *vrijwilligheid,* die aan de ervaring van haar eigen object was getoetst, alles wat de Schriften van Hem vroegen. Hij aanvaardde de *verbroken-heid,* het *verbrokenzijn,* in een perfectum damnationis[1] van de helsche smarten.

Maar dit was niet genoeg. Voor God niet en voor 't volk niet, dat Hij zocht in liefde.

Want den dood te lijden in 't *perfectum*[2] dat is niet genoeg. Hij moet den dood ook lijden in den *aoristus*[3]. Hij had Zijn lichaam in *verbroken-heid* gehad, en had deswege God niet gevloekt; doch Hij moet óók den dood vrijwillig lijden in het plotseling *moment,* in het *verbrekings*-oogenblik. *Verbrokenheid* komt bij de anderen *nà* de *verbreking;* de *toestand* van den (vollen) dood komt bij de anderen na het *moment* van 't sterven. Zoo is het bij degenen, die op aarde den natuurlijken dood sterven, of in een *punt* des *tijds* veranderd worden; in *beide* gevallen is daar een *moment* van plotselingen overgang tot de andere wereld, van *acute* verplaatsing uit de wereld, die ons vasthield, en die wij vasthielden, een herleiding, *ineens,* tot de grondvormen van ons bestaan, een *gerukt worden,* hevig, katastrofaal, voor God, den Schepper, den Rechter.

En dit *moment* van verbreking, dat bij alle andere menschen aan het *verbroken-zijn* voorafgaat, moest bij den Christus daarop *volgen;* wij zeiden reeds herhaalde malen, om welke reden dit voor Hem noodzakelijk was[4].

Welaan, - hier ordent zich weer alles onder de schikkende hand, den toe-schikkenden geest van Christus zelf. Zijn kreet: mij dorst, was, wijl ze de Schriften aanvaardde *na* deze helsche ervaring, een *vrijwilligheids*-acte ten aanzien van 't *verbroken-zijn,* den *staat* der verbrokenheid. En voorzoover die kreet een bevel ons bleek, waardoor Hij naar het lichaam verbrijzeld worden wilde in 't *moment* des doods, was in dit sterke roepen óók een *vrijwilligheids*- acte ten aanzien van het doods-moment.

1) *Voltooide* verdoemenis: *helsche*, eeuwige, oneindige pijn. Vgl. over dat perfectum als uitdrukking van *oneindige* waarde, bl. 438/9, 462.
2) Voltooide dood.
3) Een snel intredend *moment* van dood.
4) Zie boven, bl. 12, 97, 362, 382/3, 413-415, 467.

Zóó aanvaardt Hij het offer *geheel en al*. Niet slechts het geofferd-*zijn,* doch ook het geofferd-*worden;* dit is voor 't kennend en het willend subject iets gansch anders. Niet slechts den *staat* van dood, doch ook 't *moment* van dood. Niet slechts het *geslacht-zijn,* doch ook de *slachting*. Niet slechts hetgeen de gevloekte mensch *achter* de poorten van den tijd te ondergaan heeft, doch ook wat Hij *in* die *poorten* heeft te verdragen. Door AL onze poorten is de Christus heengegaan: de *in*gangspoort in Zijn geboorte; de *uit*gangspoort, in deze acute verbreking. En voorts hetgeen tusschen die twee gelegen is - het uit-gerekte menschenleven hier op aarde. En ook wat achter alle tijd-bestand geleden wordt in helsche pijn.

Dus *hoort* dat stervensoogenblik bij 't offer, juist wijl 't *vrijwillig* is, een presentatie, een aanbieding. Hij laat zich nu *herleiden* tot Zijn oorsprongen, Hij laat zich gevangen-zetten op den wagen Gods - die daarheen vaart, waarheen God wil; want dat is sterven in een oogenblik. Hij heeft Zijn *'punt des tijds'* gehad, gelijk een ieder onzer dit beleven moet. Dat *punt des tijds* zou voor den paradijsmensch eens gekomen zijn, want ook als de zonde niet gekomen was, ook dàn zou de mensch toch op een zeker tijd-stip tot dien anderen bestaans-vorm zijn gekomen, waarop hij zonder eten, zonder drinken, zonder huwelijk en zonder sexueele levens-beweging eeuwig, onverzettelijk, onbeweeglijk leeft voor God. En datzelfde *punt des tijds,* dat *punt-van-overzetting* in de andere wereld-orde, in het nieuwe wereld-schema,[1)] dat beleeft de mensch-van-vandaag, en ook de mensch-van-gister in het stervensuur. En de mensch-van-morgen, d.w.z. die nog hier zijn zal, als de Christus wederkomt, hij beleeft zijn 'punt des tijds' in de onmiddellijke verandering, die hem zoo ineens uit deze wereld optrekt, over-zet in de andere.

Zoo heeft de Christus zich voor God gebroken *ook in een punt des tijds*. Niets menschelijks was Hem vreemd.

Hoe schittert *hier* de *vrije wil* van deze offerdaad! Toen 't leven *na* die helsche kwelling *weer te dragen* was, toen de lasten waren

1) Schema: de gedaante het schema, dezer wereld gaat voorbij, 1 Cor. 7.

verminderd, toen de verbroken-heid niet meer bestond, toen 't licht teruggekeerd was en Zijn vleesch gekust had, toen 't vleesch niet langer operatieveld was van den verwoestings-toorn, die buiten alle maten treedt, *toen* moest Hij *offeren*. Wegzinken. Zich besloten geven in de hand van die Hem had geslagen. Doch Hij heeft *aldus* zich gegeven en hiermee de *vrijwilligheid* in 't uiterste gespannen.

O, hoe Hij God en 't volk volmaakt beminde! Hij gaf zich over aan Zijn verwoester. De verwoesting was grondig geweest; de overgave is het nu ook. Radicale overgave! Algeheel geschenk! Epineuze toebereiding. Hij slaat niets over, geen lijn en geen punt, geen uur en geen minuut, geen toestand en geen incident.

O, hoe Hij nu tot een teeken staat in 't centrum aller tijden! Is de instelling van den tijdelijken dood, gelijk ons bleek, tenslotte wel straf geweest, *doch ook genade,* dan komt bij Hem de straf tot haar voleindings-punt, en komt de genade tot haar door-brekingspunt. Er *moest* in de *historie* immers een *punt* van omkeer zijn? Een punt, dat den vicieuzen levens-, omgangs-cirkel doorsnijdt met een krachtig leven, dat verwinnend doortrekt? Dat *punt* in de historie is dus hier. '*t Is niets* zonder al wat vóórgaat of nog volgt. Maar 't is toch zelf in heel den samenhang onmisbaar.

En nu kunnen wij dan ook verder gaan. Het *straffend recht,* èn de *levenwekkende genade* ontmoeten elkaar in dit ééne punt des tijds.

Het *straffend recht* treedt op in het punt des tijds van Christus' uitgang. Want nu zien we Christus als den eenige, bij wien de dood compleet straf is. Overal is de dood tenslotte nog een wegbereider voor Christus; zooal niet voor den stervenden mensch zelf, indien hij God niet wil, dan toch voor de menschheid-kerk, want gelijk ons bleek, de tijdelijke dood moet het *terrein vrij houden* voor Christus en Zijn Geest, opdat niet *vóór den tijd* de buit aan den eeuwigen dood vervalle. Maar Hij was daarom de Eénige, in wien de dood geheel en al bevrediging mocht zoeken. Het terrein was vrij gehouden, ja, opdat de tweede

Adam uit '*àlle* poorten'[1] zou gestooten worden. O God, dit ééne *punt des tijds!* Hoe smartelijk is het, want de nederdaling in de helsche pijn *moet nog tot nederdaling in den hades worden;* ook op de grens-scheiding van de wereld, die men waarneemt, moet Hij zich laten breken!

Nog eens: het straffend recht is hier. En het eischt *vernedering*. Dit geeft een nieuwe overweging: ook die noodzaak van *vernedering* verbiedt Hem hemel-ingang-zònder-sterven. Tot Zijn *vernedering* behoort toch ook, dat het *schandmerk* op Zijn vleesch *en* op Zijn resten werd gedrukt. Dit was al reeds geschied, toen Christus in helsche kwelling was; maar *niemand was daarvan aanschouwer nog geweest*. Nu Hij dan weer ontwaakt is, en uit het donker van drie uren lang weer aan het licht gebracht is, *móet* Hij den smaad der zijnen aan Zijn lichaam zichtbaar dragen, en *algeheel* vernederd worden. *In 't openbaar* vernederd.[2] Men moet den dood aan Christus kunnen *zien*. Het helsche dood-ZIJN heeft geen oog gezien; maar daarom moet te meer het aardsche dood-GAAN voor ieders oog aanschouwelijk zijn.

Want Christus' sterven is ook openbaring. Betaling, ja, doch tevens *openbaring* van de wet, die om betaling vroeg. *De openbaring nu spreekt tot den mensch in zijn begrippen, in zijn vormen*, *in zijn symbolen,* in feiten, die *hij* dagelijks voor oogen ziet. Indien de Christus niet gestorven was, zóó als elk ander sterft, dan zou de schrikkelijke prediking van den *dood als vloek der zonde, niet meer voor menschen verstaanbaar zijn geweest*. De dood is voor de menschen ten slotte juist *alleen* maar *zichtbaar* in het lichamelijk sterven. Het *wezenlijke* van den dood ziet eigenlijk niemand; het ware dood-zijn, dat is eenerzijds: het zondaar-zijn, en anderzijds de staat van algeheele *verlating,* de helsche berooving, en ontkleeding. Maar de zonde is een roof, dien niemand ziet;[3] en de verlating in de hel is ook een roof, dien niemand van vandaag in dèze wereld ooit gezien heeft. Tenslotte is de verbreking van het

1) *Alle* poorten, vgl. bl. 365-369.
2) Vgl. deel II, bl. 285-288: *verhoogd worden;* zie ook III, bl. 67, v.
3) Het wezen der zonde; te onderscheiden van haar werk.

lichaam het eenige, dat de menschen *zien* van den dood. En *ook* hierom moest de Christus naar het lichaam sterven: Hij moest den dood *vertoonen,* aan de wereld, zóó als zij hem constateeren kan. Zeker, men gaat verkeerd, wanneer men zegt: het was *alleen* een *prediking* van dood, Zijn sterven was een bloote vorm van doods-*verkondiging*. Want, gelijk gezegd is, het sterven van Christus was *óók noodzaak, betaling*. Maar *daarnaast* was het toch *óók verkóndiging*. Verkondiging van de *bezóldiging* der zonde. Gods harde predikatie heeft niet volstaan met de bergrede, met Christus' rede over 't helsche vuur, of over den dood-in-'t-zondaar-zijn. Neen, God *sloeg Hem neer* voor het oog der menschen; Christus moest den dood zóó sterven, *als hem de menschen kennen*.

Op dit punt aangekomen, keeren nu de gedachten zich om, en wenden zich naar boven. Daar is in 't *punt des tijds* van Christus' sterven ook *doorbraak* van de *levenwekkende genade*. Want nu de Christus de gehoorzaamheid tot in het uiterste volbracht heeft door *ook Zijn vleesch* te laten breken, nu *móet* het paradijs Hem in Zijn heerlijkheid ontvangen.

Hij had, gehoorzaam, *àlles* laten nemen wat Hij had, de tijden en de oogenblikken. Hij had met àl de instrumenten, die Hij bezat, den dienst aan God gepleegd, met ziel en geest en lichaam. Dus mag de engel, die het paradijs afsluit, niet langer standhouden, als *Hij* vervaarlijk aan komt zetten. Die engel trekt het zwaard terug, voor den onstuimigen rechtsgang van den tweeden Adam; hij zegt zoo bij zichzelve, dat *déze* mensch naar binnen *mòet:* dat is de *natuurlijkste* zaak ter wereld, gegeven eenmaal de inzet van het werkverbond; een verbond immers, dat aan den volkomen *dienst* de zaligheid verbonden had.

Dus geeft de Christus Zijnen geest nu *over*. Hij geeft Hem niet in de ruimte, doch aan den Vader. Hij adresseert zichzelf aan het paradijs. Dat Hij den geest God *gaf,* ziedaar de gehoorzaamheid, het *offer*. Maar dat Hij bij het geven *adresseeren* kon, dàt was *geloof,* dat was de zekerheid, dat het *loon* Hem wachtte. Dat was een *vragen* om dat loon. Het was Zijn paaschloon vragen. Het

paaschfeest heeft zijn aanvang in den Goeden Vrijdag. De Heiland treedt de andere wereld in, is in een oogenblik onttrokken aan den band van tijd en ruimte, gaat in gevangenschap, want dat *is* het sterven, en beweegt zich nochtans vrij in Gods heel-al. Hij is de vrij-gevochten mensch; binding is in dit punt des tijds ontbinding.

Niet, dat Zijn paradijsgang reeds volkomen is. Zijn eigen toestand, en het recht, dat Hij zijn volk heeft toegedacht, zullen Hem dwingen *weer te komen*. Hij zelf is nog slechts in den *tusschen*-toestand; den toestand van de 'onbekleede ziel',[1)] die in het paradijs vertoeft zonder haar lichaam. En *tusschen-toestanden* zijn boven nooit begeerlijk, juist *voor-zoover* zij *tusschen*-toestand zijn. In den hemel dringt *àlles* naar het *definitieve,* naar het *uitgewerkte,* naar het perfectum van volkomen zaligheid. Ook Christus is met dezen tusschen-toestand niet te-vreden. Hij roept van dit moment af aan: hoe lang, hoe lang nog, Vader?[2)] Hij *dorst* naar de volkomenheid, naar de *uitgewerkte* dingen. Nauwelijks is Hij van den honger hier *beneden,* en van den dorst der *aarde* door den dood ontslagen, of in den hemel hongert Hij, en dorst Hij naar Zijn eigen wederkomst. Alle dorsten is naar zijn aard; het hongeren en dorsten boven is geen armoe, doch levens-persing. Niettemin - het *is verlangen,* sterk *begeeren*. Daarom zal de tusschen-toestand, dat intermezzo, Zijn volle vrede niet kunnen zijn; want in rechten *blijft Hij nog vernederd*. In den hemel is Zijn naam geëerd, maar op de aarde draagt Zijn vleesch nog het schandmerk van de straf. Onder de engelen wordt Hij gezien als heerlijk, ook in Zijn menschheid. Maar op de aarde opent men een *graf* voor Hem: de schande is nog aan Zijn naam. Ook om *Zijnszelfs* wil zal Hij jagen naar Zijn paasch-victorie, opdat de schande ook van Zijn *vleesch* moge weggenomen zijn; gelijk Hij trouwens alle dagen *nù nog* worstelt, om tot de laatste wederkomst te komen, opdat Zijn goede *naam* niet langer tot een spot zij in de wereld. Doch niet alleen om Zijnentwil, maar *ook ter wille van Zijn vòlk* zal Hij van nu af aan *hongeren,* om tot de aarde weder te keeren, en van de dooden

1) Vgl. 2 Cor. 5.
2) Vgl. Openbaring 5.

op te staan. Want Zijn gemeente wil Hij samenroepen, en haar tot zich vergaderen, Zijne krachten in haar openbaar doen worden.

En hierom noemden wij Zijn sterven het punt, waarop God in Hem *doortocht* neemt. Al Zijn strevingen tot gehoorzaamheid aan *God,* en tot verheerlijking van *zichzelf,* en tot verhooging van Zijn *volk,* komen nu samen in de acte van Zijn dood.

Liever spreken wij dan ook niet van een *ontslapen* van Jezus. In Jezus ontslapen, dat gelde van ons, maar van Hem zelf gebruiken wij het woord: Hij *gaf den geest:* de *wil* beweegt zich. Roepen met een groote stem, dat verdraagt zich kwalijk met het zachte woord ‘ontslapen’. Laat liever alle beeldspraak varen. De Heiland gaf den geest, en deed dit in een sterk bewogen wil om voort te varen van de kribbe over het kruis naar den paaschhof, naar den hemelvaartstop, naar de pinksteractie en naar het jongste oordeel.

Stil nu, de Heiland sterft. Wees stil, nu ja, gelijk ge *altijd* stil moet zijn voor Hem, ook als Hij druk aan 't *werk* is! Is Jezus uitgeput? Och ja, Hij kon in zekeren zin niet verder. Maar Hij wilde ook niet verder hier beneden, waar het werk volbracht was; en dáárom kon Hij niet, en dáárom kon dat hart niet verder. Is Jezus uitgeput? Zeg nu maar ja en neen; ge treft slechts dan de waarheid, als gij die twee verbindt in hooger eenheid. Zijn sterke wil heeft tot den dood gezegd: ik wil u niet, en toen het tijd was: ik heb u geroepen. Moeten we Zijn ‘godheid’ weer ter ‘verklaring’ roepen? Zooals wanneer men schrijft, dat Hij *door een daad van Zijn almacht* Zijn eigen hart gebroken heeft? Het is veel eenvoudiger, en daardoor veel ingewikkelder: Hij heeft door een acte van - menschelijke - *gehoorzaamheid* Zijn eigen hart laten breken, het aan den Breker uitgeleverd.

Alzoo boog Hij het hoofd en gaf den geest.

Er is gezegd, door Augustinus: Hij *boog het hoofd,* alsof Hij Zijn gelaat ons aanbood voor een kus. Dat is te mooi: Hij boog het hoofd, omdat Hij het niet meer houden kon: God had het zelf gebogen. Niemand drukte Zijn oogen toe. De engelen zagen naar Zijn vleesch niet om, ze hadden ànder werk te doen. Ze loofden

Hem eerbiedig, hun stem klonk op van achter Abrahams stoel. De hemel zag een wonder. Hij zag voor het eerst een schijn van het vleesch-geworden Woord. Hij zag *den* tweeden mensch, den tweeden Adam, maar zoo één was er hier nog nooit geweest. Hij *zàg,* en moest nochtans *gelooven,* dat déze nu het Hoofd was van de Kerk. Een bladzij in Gods boek werd omgeslagen. En Adam, onze vader, sprak: Hij moet hier wassen, en ik kan maar niet minder worden, hoe is dit alles dan toch zoo gekomen, God van mirakelen?

Hoofdstuk XXII. Christus als Melchizedek's anti-type uitgeroepen tegen Levi.

> *En zie, het voorhangsel des tempels scheurde in tweeën, van boven tot beneden*.
> MATTHEUS 27:51*a*.

WANNEER de hemel zwijgt, kan men er zéker van zijn, dat er storm op til is. Toen Johannes op Patmos in 't visioen den hemel ‘een half uur’ hóórde zwijgen, zàg hij dan ook het zevende zegel geopend: het wereld-stormsein was geheschen! Ook op den dag van Golgotha is het alzoo geweest. Daar was gezwegen door den hemel: het was de ure en de macht der duisternis. Maar nauwelijks is Christus' geest den Vader tegemoet gevaren, of de stormen breken los. De katastrofes van het jongste gericht - ze hebben zich eerst in de onzichtbare wereld aan Hem voltrokken, en *binnen de wanden* van Zijn geestelijk huis hebben zij al haar rumoerig geweld op Hem verspild.[1)] Maar nu treden de katastrofes naar buiten. Of dit nu óók katastrofes van het *jongste gericht* zijn? Maar *als dat waar was,* dan *zou de Christus vergeefs geleden* hebben, dan zou Zijn dood in 't zelfde oogenblik als ijdelheid zijn uitgeroepen! Of 't dan convulsies zijn van barensweeën van onvermengde *genade?* Ook dat niet; want Zijn kruis kan zonder paaschen pinkster-kracht geen effecten der genade winnen. Neen - de katastrofes, die *nu* komen, zijn *teekenen:* ze spreken dubbele taal. Ze spellen 't *oordeel* aan wie Christus' dood veracht, en 't leven niet

1) Vgl. dit deel, bl. 100, v.

uit Zijnen dood ontvangen wil. En ze verkondigen *genade* aan wie tot den tempel komen wil, door *dezen* priester daarheen ingeleid. Het zijn dus katastrofes, doch ze zijn *geen* katastrofes van den vloek. En ook niet van den enkelvoudigen *zegen*. Het zijn de teekenen van vloek en zegen *beide;* want vloek en zegen zijn door Christus beide nu ontbonden.

Houd dus uw hart vast, God maakt rumoer. Hij splijt de aarde, scheurt de graven, zet de dooden op hun voeten, breekt de rotsen, ritst een gordijn in stukken, waaraan veel eeuwen hebben gewerkt, en waaraan de versufte liefde van heel een natie hangt. Het gordijn des tempels scheurt in tweeën.

Heb eerbied voor dien God, want Hij *begint bij het begin*. Gelijk de Zoon, die nu gestorven is, niet tot ‘de honden’ kwam, zonder aan ‘de *kinderen*’ *éérst* de vòlle maat te geven, en steeds weer *uitging van Jeruzalem,* zoo wil ook God beginnen van Jeruzalem. Jeruzalem nu lééft in den tempel: het hart des volks klopt dáár. Dus is de *eerste* spraak van God na Christus' verscheiden een *tempel*-aanspraak. Uit het tempelhuis verschijnt God grandioos; en van de trappen van Zijn huis spreekt Hij Zijn volk nu toe. Want de *aardbeving* moge bij ons alle orde onderstboven keeren, - de orde Gods wordt nooit gebroken. De seismografen van den hemel geven nooit een curve aan. Het was het *ordelijkste* uur, toen God de aarde scheurde en sprak in katastrofes.

De eerste katastrofe was: de tempel-opening. De tempelvoorhang werd gescheurd.

Houd u niet te lang met *vrágen* op. Daar is gevraagd: *wat is* die voorhang, die hier wordt gescheurd? De voorhang, dat is een gordijn. Twee bekende voorhangsels nu hingen in den tempel: één was er, dat den toegang tot ‘het *aller-heiligste*’ afsloot, het binnenste, of achterste voorhangsel dus; en een ander was er, dat den toegang tot ‘het *heilige*’ afsloot. Hoe mooi die gordijnen wel waren, dat wordt in oude geschiedboeken gretig verteld; wij gaan daaraan nu maar voorbij. De vraag is slechts: *wèlk* voorhangsel wordt nu hier bedoeld?

Nu zeggen velen, dat hier te denken valt aan het *binnenste* gor-

dijn, dat men opzij moest schuiven, om het *aller-heiligste* in te gaan. Hun meening gronden zij dan op de overweging, dat dit laatste gordijn in den *eeredienst* de grootste *liturgische* beteekenis had, en meer symbolisch-suggestieve kracht had dan het andere. Want in het aller-heiligste was de eigenlijke ‘woning’ Gods, daar mocht slechts één man ambtelijk binnentreden, dat was 't intiemste, speciaalste, plekje van den tempel. Daartegenover voeren anderen aan, dat het *voorste* gordijn, dat den toegang naar het *heilige* ontsloot, meer *zakelijke* beteekenis had. Het achterste gordijn toch werd allen gezien door *priesters;* maar het eerste beteekende verboden toegang voor het *volk,* en werd dus door de *massa* zelf opgemerkt. Dit voorste gordijn greep dus veel sterker de volksverbeelding aan; en was dus eerder aangewezen om een *teeken* voor het volk te zijn dan het andere. Neemt men daarbij het feit, dat het grieksche woord, dat hier voor ‘tempel’ wordt gebruikt, het tempelhuis in zijn breedsten omvang aanduidt, dan is verklaarbaar, waarom wij de voorkeur blijven geven aan de antieke opvatting, dat hier sprake is van den toegang tot het *heilige,* niet van dien tot het aller-heiligste.

Evenwel, veel belang heeft deze kwestie niet; want de prediking van het wonderteeken, dat God hier doet, blijft in beide gevallen dezelfde. In het kort gezegd, komt deze hierop neer, dat de toegang tot het tempelhuis, waarin Levi met zijn priesters, *afgezonderd van het volk,* den dienst te plegen had, nu opengeworpen wordt; dat Levi's huis nu braak komt liggen; dat God de engte, de gevangenis, uitkomt, de beslotenheid verlaat, en dat zoo Melchizedek's orde tot wet in Levi's huis gesteld wordt. Melchizedek nu kwam terug, en werd vervuld in Christus. Welnu, niet de *hand* van Christus als Melchizedek's anti-type, heeft tijdens Zijn leven op aarde Levi's gordijn gescheurd. Doch zie - de *geest,* de *kracht* van Melchizedek, en zijn *recht,* doen inbreuk in het huis van Levi, en zetten zijn toegangspoort wijd open voor de ellendigen, die tot nu toe verstoken waren van den tempel en vervreemd van Godsaanschouwing in Zijn huis.

Dus, eer wij verder gaan, is *dit* reeds aan Jeruzalem bezwòren,

dat Jezus Christus in elk geval *gróót* is! Men mocht Hem werpen buiten Zijn poorten, en Hem steeds weer als bagatel beschouwen, maar Hij maakt toch geschiedenis. Of Hij goed of kwaad is, Christus of Anti-christ, dat doet er nu nog niet toe; in *èlk geval* is Hij van wereldhistorische beteekenis. Want immers, een *gescheurd tempelgordijn,* een opengeworpen tempeldeur, dàt is een ding, waarnaar *niet alleen God, maar ook de Satan haakt*. Op den weg *van Christus zoowel als van den Anti-christ* hangt het gescheurde tempelkleed. Want een tempel-opening, een braak-liggend Godshuis, dat is zoowel van Christus als van den Anti-christ een heet begeeren. Zij hebben het *beiden* op den *tempel* gemunt. De vraag is slechts, *wie* het tempelhuis zal openbreken, wie en waartoe? *Wie* dat gordijn aan stukken rijten zal, wie en waartoe? De tempel van den schaduwdienst gaat uit van deze suppositie: dat er een heilig tempelvlak bestaat, waarin de dienst van God gepleegd wordt, en dat daarbuiten ligt het profaan gebied, dat *niet* door God gewijd is, en *niet* met Zijn genade is vervuld. En nu is dit de vraag slechts, *op wèlken weg-van-zegepraal* het tempelgordijn gescheurd zal worden, op den weg van Christus of van Anti-christ, God of Satan. Indien de *Satan* het zal winnen, dan stormt hij uit het profaan verklaard gebied den tempel in, brengt het onreine dóór het gescheurde gordijn in het heiligdom, en *maakt dus het heilige gemeen*. Maar anderzijds: God wil in Christus den omgekeerden weg nu volgen. God wil *van binnen uit* den ouden tempel nu verlaten, en van achter het kleed, waarachter Hij verborgen was, *naar buiten treden, om hetgeen gemeen was en profaan, alsnu te heiligen*. Dus is de vraag slechts, *wie* dit gordijn zal scheuren. Wie en wanneer. Gescheurd *wòrdt* het in ieder geval: tempelhistories kunnen nooit stilgelegd worden; tempelgordijnen hangen *altijd* in den wind. Indien de *Satan* het gordijn, de openingsdeur, op zij kan werpen, *dan komt de wereld in den tempel,* en slokt dien tempel op, dan wordt het *alles 'wereld'*. Maar indien *God* het gordijn zal scheuren, dan dringt de Tempelgeest tot in de wereld door, dan werpt Hij alle obstakels omver, dan springt de stroom van heil alle frontieren over, dan wordt *de kerk de wereld ingedragen*.

Een gescheurd tempelkleed krijgt men dus altijd in een oogenblik van *wereld-historische beteekenis* te zien. Het groote conflict van Goeden Vrijdag, en óók van den dies ater van het Beest, is *àltijd* weer: *hoe gaat dat kleed toch stuk?* Zal *revolutie,* dan wel *reformatie* de hand eraan eens kunnen slaan?

Op deze vraag geeft Goede Vrijdag nu het *antwoord*. Het tempelkleed werd hier gescheurd *door Gòd*. Hij kwam op *eigen* wijs, en ook in *eigen* kracht achter Zijn oud gordijn vandaan, en trad de wereld in, omdat het uur gekomen was, waarop het woord: *'verboden toegang'* van Gods murailles kon worden uitgewischt, eindelijk weg-gewischt.

Want wezenlijk: een wereld-leed had aan dit ééne tempelkleed zich vastgezogen. Reeds eerder wezen wij erop, dat in den tijd van den schaduwdienst de wereld als profaan gebied bleef gelden. De openbaring, de bediening der verzoening, had zich ingeperkt tot *één* volk, het volk van Israël; en in dat volk weer tot *één* stad, de stad Jeruzalem, en in die stad weer in *één* huis, het tempelhuis. Achter die tempelmuren, en nader *achter dit gordijn, lag God verscholen*. Daar werd de dienst gepleegd door priesterhanden, doch - *pro omnibus:* één voor alle anderen in de plaats. De 'gemeene man' mocht hier niet naderen; geen heiden mocht er binnen gaan. De priesterschap was een geheime kaste; zij had haar privileges, die den ander, dien 'gemeenen man', niet open stonden. De tempelkleeden waren een lust voor de oogen; maar ze spelden twee verschrikkelijke woorden: *verboden toegang*. De nadering tot God was immers afgesloten? In den loop van vele eeuwen had deze tempel veel evoluties meegemaakt; doch hoeveel ook veranderd was: het schutgordijn bleef hangen. God was in separatie, en de kinderen van Levi stonden tegenover de kinderen van God in de armoedigste betrekking, die de wereld kent, de tragi-komische betrekking van een *hiërarchisch* systeem. Het befaamde gordijn nu gold als hiërarchisch *bewijsteeken,* de menschen wisten niet beter, of dat gordijn *móest* er zijn. In de dagen van Christus' verblijf op aarde was de tempel nog niet eens afgebouwd; de restauratie, die in 20 vóór

Christus was begonnen, is eerst voltooid ten tijde van Albinus in 62-64 ná Christus. Maar wàt er nog aan ontbreken mocht, de *voorhang* was al lang aanwezig. Die was, om zoo te zeggen, de eerste noodzaak. Het was eigenlijk een groot fort, een bolwerk, heel die tempel. Ook het midden-voorhof was door een vasten muur met steenen borstwering afgesloten, waarschuwingsbordjes dreigden de doodstraf aan onbevoegden, die te ná kwamen. Zoo werd die voorhang tot een wereldvraagstuk. Het *heidendom* werd geweerd, en ook het volk van Israël had in zijn breede lagen hier *geen toegang*.

Indien dit nu zoo *blijft,* en dus de voorhang nooit gescheurd wordt, dan *blijft* Israël een afgesloten volk, met een 'afgesloten' God. Als dat gordijn niet weg màg, dan is de *secte,* en niet de *kerk* Gods uiterste beschikking, een eschatologische *volheid*. Waarlijk, er mòet een oplossing komen. De wereld wacht erop; hemel en hel zien met sterk gespannen oogen op dat simpel gordijn. Zoolang het daar blijft hangen, is er een status quo; maar dan komt God niet verder, en, goed gezien, de Satan ook niet. Eén van beide: *Gòd* moet er achter weg komen, en naar buiten treden, òf *Satan* moet van buiten komen en er achter naar binnen gaan. Maar in elk geval moet één van deze beiden zijn hand aan den geweven voorhang slaan.

Voorts: wie had smartelijker de tragedie van dit gordijn gevoeld dan Christus? Dit grootsche tempelhuis was het huis van Zijn Vader; maar op het gordijn stond, *ook voor Hem: verboden toegang*. Want Christus was de naar de wereld ongezalfde, de ongewijde. Hij had geen priesterkleed, en was niet ritueel gerechtigd tot den toegang in het heiligdom, àchter dat gordijn. Het huis van Vader bleef voor Hem gesloten. Zijn priesterschap werd niet erkend.

Geen wonder: 't was dan ook van een andere *orde*. Het was een priesterschap van *Melchizedek's* ordening. En Melchizedek is de priester, die *zònder priesterlijken stamboom,* en zònder *erfelijk* mandaat, alleen maar krachtens eigen zeer particuliere roeping, *als eenling* in de wereld staat, en tot den dienst van God geroepen is.

De Melchizedek van eertijds had Abraham, *en in hem Levi,* aan zijn voeten neergelegd. Voor hèm had Abraham, en in hem Levi, zich eerbiedig *neergebogen,* en hem ten teeken van zijn meerderheid de tienden *afgestaan*. Maar toen de Christus in de wereld kwam, en Melchizedek's *anti-type* wilde zijn, toen was de toegang in het huis van Levi Hèm ontzegd. Levi boog *niet* voor Melchizedek; hij had het buigen afgeleerd.[1)] Van Hem had Levi tienden *genómen*. De belasting van den tempel had Christus zelf gehoorzaam opgebracht; dit was de omgekeerde wereld,[2)] want Melchizedek werd nu niet verrijkt door Levi, maar moest aan Levi rijkdom apporteeren.

In dezen samenhang was Christus nu gestorven. God had Hem niets gegeven als buit uit het tempelhuis van Levi. Integendeel, de tempel had Hem uitgestooten, God zelf had daaraan meegedaan. En Jezus' moordenaren zaten, baden, loofden achter de gordijnen. God heette nog in hun gezelschap te verkeeren. O de spanning: er mòet iets gebeuren.

Ja, dat mòest. Maar Christus zelf had nooit bij *revolutie* heil gezocht. Hij had zich wel gewacht, ook maar een vinger uit te steken naar het schoone tempelkleed. Niet door dat kleed te *scheuren,* doch door met het vuur van Gods *gerechtigheid* dat opschrift van: *verboden toegang* weg te bránden, wou Hij den tempel voor Zijn volk vermeesteren, en God, *uit* de beperking, *òp* de breede banen brengen van het gansche wereldleven.

En nu was Hij gestorven, om het recht daartoe zich en Zijn volk te *koopen*. Nu was Hij heengegaan, om de schaduw te *vervullen;* nooit had Hij op den schaduwdienst geweld-dadig ingegrepen.

Maar nauwelijks heeft Hij den adem uitgeblazen, of God roept Christus uit als Melchizedek's anti-type, die naar het *rècht* den tempel openwerpen mag. Hij heeft Zijn sleutel in de doode hand. De hemel opent zich, een windstoot die zóó over-krachtig is, dat hij onhoorbaar wordt, schiet naar den tempel uit, werpt alle priesters zóó op zij. Een hand neemt het gordijn, scheurt het aan flarden, en God betuigt, dat het werk des Zoons volkomen is ge-

1) Vgl. deel II, bl. 12.
2) Zie deel III, bl. 161-164.

weest, en dat de toegang open ligt voor elk, die naar God vraagt.

Zoo wordt de Goede Vrijdag dag van *profetie*. De Profeet is gestorven, maar de profetie zet zich dadelijk voort. Geen wonder: Zijn dood was ook vervulling van de profetie. En nu de Profeet zelf in den dood verstomt, nu geeft Zijn God een *teeken;* een teeken dus, *niet* om de profetie van Christus te begeleiden, doch om ze te *bezegelen,* en voorts, om op het profeteeren van den Christus in de toekomst door den Geest van Pinksteren, reeds voor te bereiden. God zelf getuigt aldus, dat deze Nazarener *niet* door *revolutie,* doch door *reformatie* het tempelhuis tot *gemeenschapshuis* gemaakt heeft. En niet slechts *profeteert* God, doch Hij maakt ook reeds een *aanvang* van de nieuwe bedeeling. De aparte priesterstand wordt van zijn voorrechten beroofd. En allen, die *gelooven,* en door het *geloof* tot God gaan, heeten van nu af: *priesters*. Hetgeen Pinksteren ten volle realiseeren zal, neemt hier zijn aanvang. De tempel komt in een intermezzo: in een *tusschen*-toestand tusschen Goeden Vrijdag en Pinksteren; en wee een Gods-huis, dat zoo'n *tusschen*-toestand niet verschrikkelijk vindt.[1)] Het moratorium is hem aangezegd, en alle priesters weten, dat zij zich haastig te bekeeren hebben. Zij zijn nog niet vernietigd: zij hebben slechts één ding te leeren: zij moeten het dragen, in te gaan tot God, gelijk-gerechtigd met de minsten van Zijn volk.

Op dezen Grooten Verzoendag is onze Hoogepriester niet achter het gordijn ingegaan met het symbolisch bloed, want er komt een hoogere werkelijkheid: geen gordijn, maar wolken scheurt Hij, om het *hoogste* heiligdom in te gaan met Zijn *eigen* bloed.

Hierin is Christus priester naar Melchizedek's wijs. Want Melchizedek is de man, die niet uit erfrecht, niet uit historisch geworden toestand, doch spontaan, *zelfgenoegzaam*,[2)] door een *invarend,* meer dan door een *inklevend*, wonder, het priesterambt bediende. Dit alles was in Christus *vervuld*. Nooit had de tempel Hem

1) Vgl. boven, bl. 481.
2) Natuurlijk in relatieven zin bedoeld.

erkend: het complot van Levi tegen Melchizedek was achter dat gordijn op touw gezet. En nu de vervulde Melchizedek geen moeite heeft gedaan, Zijn hand aan dat gordijn te leggen, doch rustig afgewacht heeft, wat de God van Abraham Hem toebeschikken zou, nu zet God zelf de kroon op Melchizedek's bloedbeloopen hoofd. Nauwelijks is onze groote Melchizedek van al de schatten, alle 'tienden' en 'honderdsten', die de aarde hem gelaten had, *beroofd,* of God verkondigt aan de kinderen van Levi's huis, dat zij de tienden tienmaal toch Hèm geven moeten.

Willen zij niet? Laat ons het goede voor hen hopen; want wanneer later aangeteekend wordt, dat een *groote schare van priesters* het geloof gehoorzaam werd, dan is het mogelijk, en waarschijnlijk, dat die bekeering haar eerste voorbereiding heeft gehad in dit gordijnen-scheurend uur. Maar hoe dit zij, de kinderen van Levi kunnen dezen Melchizedek *niet* verwijten, dat hij *zichzelf verrijkt op hun kosten*. Want Melchizedek's tempel-usurpatie is, principieel genomen, louter *dienst*. Hij kwam niet voor zich zelf den tempel binnen dringen, doch wilde *God* den tempel *uitbrengen*. En bovendien: bij dit gods-dien-stig werk is Melchizedek *zelf verteerd*. De ijver der gordijnen heeft Hem verteerd. Want in den bijbel - lees Hebreën 10:20 - wordt aangewezen, dat deze tempelopening den Anti-type van den ouden Melchizedek op den duren prijs van het *eigen leven* kwam te staan. Immers, *Hij zelf* was tempel Gods in de volkomenheid. Hij was degene, *in wien God woonde,* en achter wiens vernederd en verbroken lichaam God zelf was *schuilgegaan*. God woonde in den Nazarener; *maar men zag dat niet*. Zoo is het vleesch van Christus een Godverborgen-houdend ding. Zoolang dat vleesch van Christus, waarachter God bedekt werd, niet verbroken wordt, kon God zich niet der wereld openbaren, noch zich aan die wereld mededeelen. Toen is het vleesch van Christus, dat *als een voorhang* God bedekte, gescheurd, opdat de weg van God naar het volk weer vrij zou komen. Op Golgotha is het voorhangsel van den *hoogsten* tempel gescheurd, in Christus' vleesch. En *daarom* is tegelijkertijd het voorhangsel van den *minderen* tempel óók gebroken. Wat zou de mindere

tempel ook nog doen, als in den hoogsten tempel de spanning tot het uiterste wordt opgevoerd? Het gordijn, waarachter priesters schuil gingen, had slechts liturgische, symbolische beteekenis. Maar in den tempel van Christus' lichaam werd de dienst der *werkelijkheid* volbracht.

Niet waar, gij priesters van Levi, gij kunt Hem niets verwijten? Hij overvleugelde u, maar wordt in het zelfde uur verbroken. Hij neemt Uw tienden aan, maar *geeft ze dadelijk door* aan God, en houdt voor zich niets over dan een schamelen dood.

Zoo is het Pinksterfeest dan reeds in aanvang op de wereld komen vallen. De gevangenis is gevangen genomen. God zelftrad uit in de vrijheid, die Hij zichzelf in dezen Zoon veroverd had Een koninklijk volk, een koninklijk priesterdom, wordt nu op éénen dag geboren. Het is vandaag ontvangen, op Pinksterfeest wordt heel die schare straks geboren. Het oogenblik van Christus' dood is actueel gemaakt door God, en scherp geteekend.

Dat *Hij* de breker is van dit antieke gordijn, heeft God trouwens duidelijk aan wie hooren wil bekend gemaakt. Immers, het gordijn is gescheurd, *van boven naar beneden*. Niet slechts beteekent dit, dat de scheur radikaal is, maar ook, dat hier het *wonder* intreedt. Geen hand *van beneden* scheurde het tempelkleed; de hand kwam *van boven;* ze was even ‘numineus’, als de hand, die eens den koning Belsazar verschrikte door *van boven* op zijn paleiswand hemel-schrift te schrijven. God schrijft en God wischt uit. Hij *neemt terug* Zijn oude woord: *zie toe, dat gij het alles maakt, naar het type, dat u op den berg getoond is*. Want het gordijn, dat *Mozes* reeds getoond is op den berg, is weliswaar in den hemel uitgedacht, en daarna op een aarde-berg, den Sinaï, vertoond, maar nu het oud is en verouderd, *is het nabij de verdwijning*.

Zoo *blijft* de Christus een levende ergernis. Dat is Zijn lot, omdat Hij komt naar het Woord. *Eerst* hebben de Joden Hem gehaat om Zijn tempel*reiniging,* toen Hij het profane weer heilig maakte. Want de *heiligheid,* vond Hij, kent geen ouderdom, noch veroudering; *zij* zelve is dus nooit nabij de verdwijning. Maar thans zullen

de Joden Hem haten, omdat Hij, naar hun beschouwing, den tempel heeft *verontreinigd*. Zij verwijten Hem van nu af aan, dat Hij het heilige gemeen gemaakt heeft. Zij weten niet, dat Hij juist alles, wat profaan was, heilig heeft gemaakt, mits het Zijn priesterwerk erkent.

Dus willen wij gehoorzaam achter Hem tot God gaan, zonder tusschenschakel, zonder priester, zonder mensch of macht, die ons kan hinderen, en de wet van het gescheurde kleed aldus vervullen:

> Het Heilige des aardschen Tempels,
> Des afgescheiden binnen-drempels,
> Zag eenmaal 's jaars slechts van den voet
> Des Hooge-priesters zich betreden;
> Die 't zonden-offer, met gebeden,
> Daar binnen bragt; niet zonder bloed:
>
> De Zone Gods, omhoog verschenen,
> Ziet al dat Schaduwwerk verdwenen,
> Als die, in 't eeuwig Heiligdom,
> Zijn lichaam, na Gods welbehagen,
> Zijn bloedig offer, op komt dragen;
> Dat d' eeuwige Verlossing kom:
>
> Waartoe ons d' ingang word gewezen,
> Niet door den Voorhang van voor dezen,
> Maar door den Voorhang van Zijn Vleesch
> Gelijk een versche weg des Levens,
> Ten zoen eens eeuwigen vergevens,
> Met ongedenk, en buiten vrees.[1)]

1) Joachin Oudaen.

Hoofdstuk XXIII. Christus verkondigd door de advents-gemeente.

> *En de aarde beefde; en de steenrotsen scheurden; en de graven werden geopend, en vele lichamen der heiligen, die ontslapen waren, werden opgewekt; en uit de graven uitgegaan zijnde, kwamen zij, na Zijne opstanding,*[1] *in de heilige stad, en zijn velen verschenen.*
> MATTH. 27:51*b*, 52 en 53.

HET teeken van het gescheurde voorhangsel had niet alleen den tempel, doch ook wat daarbuiten lag, belicht, er over geprofeteerd. Ook had het niet slechts ingegrepen op de levenden, doch evenzeer profetie gedaan omtrent de dooden; het had geprofeteerd omtrent de verhouding tusschen den verleden schaduwdienst en de toekomst van de kerk. Is het dan wonder, dat dit gordijn-teeken *vergezeld* wordt van bewegingen in de *natuur,* en van een profetie, die uit de adventsgemeente van het *verleden* opkomt, teneinde verband te leggen tusschen *verleden* en *toekomst,* en Christus aan te wijzen als den Eéne, in wien dit verband is vastgelegd?

Hoor, er is een teeken in de natuur; en een stem klinkt op uit de adventsgemeente. Kom, zie en hoor.

Wat het *eerste* betreft: toen Christus stierf *beefde de aarde*. En tengevolge daarvan scheurden de rotsen. Dit *laatste* teeken is natuurlijk beperkt tot de omgeving van Jeruzalem; vandaar dan ook, dat wij van het *eerste* hetzelfde denken. Reeds vroeger hebben

1) Over deze woordschikking straks, bl. 502, noot 2.

wij gezien, dat het grieksche woord, hier door *aarde* vertaald, ook beteekenen kan: *land* of *landstreek*. Wij nemen daarom ook aan - de gronden werden reeds aangegeven[1)] - dat ook die aardbeving zich beperkte tot de omgeving. Hiermee wordt echter niet ontkend, dat zij tot de menschen, die daar woonden, een sprake had van *algemeen* karakter. Tenslotte is elke aardbeving lokaal, maar: overal, waar de lucht strak gespannen staat van *toekomst*verwachtingen, heeft zulk een lokale aardbeving altijd gegolden als een teeken van *universeele* beduidenis. Dat geldt ook hier. De zin van deze aardbeving *gaat dan ook niet óp* in dien van een ‘rouwgebaar,’ dat de natuur vertoonen zou vanwege Christus' sterven; evenmin als de duisternis van drie uren zooeven daarin opging. Neen, ook hier denken wij weer aan een *Godsverkondiging,* die God *het openbaringsvolk* laat toekomen. Voornamelijk, als men die aardbeving in verband zet met de tempeldestructie, waaraan ons voorgaand hoofdstuk gewijd werd, heeft zij voor het begrip van het toeziende volk dadelijk een *profetische* beduidenis. God spreekt de Joden toe *in hun eigen taal:* de aardbeving gold als een *adventswee,* als een teeken van den naderenden *oordeelsdag,* als een symptoom van de komst van God met *eschatologische* bedoeling. En zoo heeft God tot Israël willen zeggen, dat Golgotha niet een vergeten plekje was, waar een zeker geval van een zekeren nazarener afgehandeld was, doch dat Zijn dood een heel scherp afgeteekend moment was op den dag des Heeren, een aanvang van het jongste gericht. Een aardbeving heet een katastrofe van den jongsten dag in alle advents-profetie. Dat is alweer een bewijs, achteraf gegeven, dat inderdaad Golgotha een plaats des *gerichts* is; en dat het geen ‘overdrijving’ was, doch werkelijkheids-verkondiging, toen ook in dit boek de gebeurtenissen in verband gezet werden met katastrofes van gericht en oordeel. Zij teekent de verhoudingen: de uiterste gerichtshandeling is hier te zoeken.

In verband met die aardbeving, staat nu het *tweede* teeken: de

1) Zie boven bl. 372/3.

roep, opklinkend uit de adventsgemeente der dooden. De graven werden geopend, en vele lichamen van wie daar begraven waren, kwamen bloot te liggen. Dit kan, zoo men wil, nog tot een natuurlijk gevolg van de aardbeving gerekend worden. Dit laatste geldt echter niet, van wat er nu volgt, dat n.l. vele van die dooden tot het leven gewekt zijn, het graf uitgegaan zijn, en aan velen in de heilige stad zijn verschenen. Dat hier aan een bepaalde opwekking van dooden te denken is, lijdt geen twijfel. En wijl de aardbeving zelf niet als 'gewoon' natuurverschijnsel, doch als profetisch teeken wil gezien worden, is hiermede tevens dit heele complex van gebeurtenissen als wonder*teeken* gekenschetst.

Hier komen dus de menschen, en zij komen uit de doodenwereld. De hades opent zich en spreekt nu ook zijn woord. Christus treedt *in* den hades - dat is te zeggen: in het rijk der dooden -; maar in hetzelfde oogenblik wordt de mond van den hades opengebroken, en komen er dooden uit hem te voorschijn, en beginnen te spreken.

Zij herrijzen om Christus; dat verstaat men zóó reeds. En dàt is op zichzelf reeds een heerlijke boodschap. Daargelaten nog, wat zij zeggen willen of zwijgen, doen of laten, - het feit, dat *menschen* komen is een goede boodschap. De *engelen* doen in het verhaal van Christus' lijden zoo bitter weinig. Die ééne van Gethsemané was de allerlaatste. Denk eens aan het kerstfeest met zijn engelenzang, en het valt u op als een bizonderheid, dat er in het lijden zoo weinig van engelen te spreken viel. Maar nu, waar de engelen wegblijven, daar komen *menschen* profeteeren, naar Christus wijzen. *Dat is vooruitgang;* het is *vordering*. Want het is goed, als *engelen* aan de menschen prediken, doch het is *beter,* als de *menschen zelf* den vinger naar Christus uitsteken. De zaligheid toch is niet voor de engelen, maar voor de menschen. En, een *knecht* is veel, maar een *zoon* is meer. Welnu, de *engel* is de *knecht,* maar de *mensch* is *zoon* in het huis van God. God is dus ver gevorderd. Wel is Hij nog niet, waar Hij wezen wil, want de boodschappers van vandaag zijn *nog maar hades-menschen*. En God heeft, om te preeken, liever ferme visschers van vleesch en bloed,

liever kruiers en sjouwerlui uit Corinthe, dan hades-menschen, omdat genen, als zij op de bonte markt van het leven Christus prediken, effectiever bewijs zijn van Zijn kracht, dan dezen. Maar goed, het *zijn toch menschen,* deze zonen van den hades. En in hun opkomst uit de dooden zijn zij de *eerstelingen van de kracht van Christus*. Is dat niet heerlijk? De *menschen* laten zich niet meer van het tooneel verdringen; *zóóveel* heeft Christus reeds bereikt. Laat de engelen maar komen straks op paaschfeest; maar onze tekst zegt ons *bij voorbaat* reeds, dat de paaschverkondiging der engelen straks *begeleid* zal worden door de paaschverkondiging der *menschen*. Immers: *na Zijn opstanding zijn zij velen verschenen*.

Er zijn vele vragen hier te stellen, waarop het antwoord moeilijk is te geven. Zoo is het een eerste kwestie, *wie* het eigenlijk wel zijn, die hier opgewekt worden. Zonder in gissingen te vallen, of dadelijk naar beroemde of 'treffende' namen te zoeken, gelijk zij doen, die voor het minst aan Abraham, Izaäk, Jacob, de aartsvaders Mozes, Job, of anderen denken, mogen wij het toch wel zeker achten, dat hier sprake is van menschen, die vrij *kort geleden* gestorven zijn. Zij waren immers nog in het graf; en die graven waren niet zoo oud. Waren het graven geweest van historische persoonlijkheden, dan zouden deze wel met name genoemd zijn. Het feit bovendien, dat zij *als heiligen* aangediend worden, wijst er toch hier wel op, dat zij bij hun verschijning straks *herkend* zijn. Daarbij komt dan nog hun *verschijnen* in de heilige stad Jeruzalem, hetgeen ook alweer wijst op een betrekkelijk kort achter hen liggenden dood: dan heeft het verschijnen meer kracht van *overreding*. Het moest immers ieder opvallen: *vele* dooden waren blootgewoeld maar slechts *heiligen,* algemeen erkende vromen, werden opgewekt. God zelf had hier beslist: de Nazarener kreeg een goed getuigenis uit de advents-gemeente, uit het 'overblijfsel' der verkiezing, uit de 'resten', de besten van het volk. Niet zonder reden spraken wij dus van de *adventsgemeente;* en àls wij een gissing ons mogen veroorloven, die geen oogenblik vergeten wil, dat zij slechts gissing is, dan vragen wij: zouden het niet leden geweest zijn van die advents-

gemeente dergenen, die in deze laatste zware tijden hoopten op ‘de vertroosting Israëls?’ Deze laatsten hadden immers juist tegenover de idealen van *politieke* Messias-verwachters hun *geloofs*gemeenschap gesteld? Simeon en Anna, Zacharias en Elisabeth zijn typische vertegenwoordigers van dezen ‘rest der verkiezing’ geweest. En de naam *heiligen* wijst allicht ook in deze richting.

Een andere vraag is, of deze dooden, tot het leven teruggekeerd, de situatie hebben *overzien, gewéten* hebben, wat den Christus overkomen was. Wij houden ons van gissing ver, maar vragen toch: wat is er tegen deze onderstelling? Al schijnt - volgens het woord in den grondtekst - hun ‘verschijning’[1] meer een *zichtbaar*-wording voor *het oog,* dan een *spreken* voor het *oor* te hebben bedoeld, toch hadden zij een *boodschap,* enkel reeds door het *feit* van hun ‘verschijning’. En zouden zij nu zelf onwetend zijn geweest van den inhoud van die boodschap? Maar zij waren toch *heiligen,* wier hart van het messiaansche vraagstuk brandend geweest was? Had ook niet de geestelijke wereld den zwaren schok gevoeld, dien Christus' dood veroorzaakt had? Was hun terugkeer tot het aarde-leven niet een gebod van God, en zou Hij hun verzwegen hebben, wat Hij wilde? Maar Samuel heeft van Saul, en Mozes en Elia hebben van Christus geweten, toen *zij* voor een tijd met een speciale boodschap tot de aarde wederkeeren moesten. Zoo is het kènnen van den toestand ook bij deze deputaten uit den hades mogelijk geweest. En zeer waarschijnlijk. Het feit, dat zij, hoewel op Vrijdagavond tot het leven weergeroepen, eerst na den vroegen Zondagmorgen in de stad verschenen, nadat de Christus zelf verrezen was,[2] schijnt ook in deze richting ons te wijzen.

Al blijven er echter onbeantwoorde vragen, toch is hetgeen wij weten, reeds genoeg om ons geloof te bouwen.

1) ‘Emphanizoo’ beteekent: zichtbaar maken; op zichzelf dus nog geen bewijs, dat hier van verschijning van opgestanen sprake is. Doch de verbintenis van dit werkwoord met het subject, *niet* van ‘lichamen’, doch van personen, die (vooraf) in de heilige stad *gekomen* waren, bewijst wel, dat aan een zichtbaar worden van uit den dood herrezenen moet gedacht worden.
2) Zie hierna noot 2 op bl. 502.

De *eerste* boodschap, die God in het feit van hun verwekking en verschijning hooren doet, spelt het woord: *gericht*. De moordenaren van den Christus worden van den hades uit in ondubbelzinnige taal veroordeeld. Want er hing een duister wonder: in het algemeen werden *'de'* graven blootgewoeld, er was geen onderscheid. Maar slechts *bepaalde* graven bleken straks *leeg*. Toen men het rapport wilde opmaken, viel het op, dat het *juist* de graven waren van hen, die om hun vroomheid algemeen geacht waren geweest. Dat spande de aandacht, het hield de doodgravers van Jeruzalem, met de overheid, in onrust. En die onrust werd van Gods wege *opzettelijk* bestendigd. Het was alsof God zelf zich den *'noodzakelijken omhaal'* permitteerde, dien ook de Christus eenmaal gewild had, om Zijn koningsrecht aan deze zelfde stad te preeken.[1)] Want werd het wonder niet vreeselijk lang uit-gerekt? Op Vrijdag verrijzen, en dan eerst op Zondag verschijnen - dat mag omslachtig heeten. Eerst wordt de stad een dag lang in spanning gehouden door het raadsel, hoe dat toch komt, dat juist de graven van die *vromen* leeg zijn. En dan komt *daarna* als *tweede* feit, als antwoord op hun tastend vragen, het *verschijnen* van die vromen in de stad. Zoo broeide de onrust over die stad; de 'sfeer' van Endor werd geschapen. God antwoordt heden Zijn volk niet meer: niet door de droomen, want de Geest vluchtte weg; niet door gezichten, want de profeten waren stom, de zieners blind geslagen.[2)] De onrust brandt in aller hart: de schare was op de borst slaande van Golgotha naar huis gegaan. Wat wil dit alles nu toch zijn? God heeft *een keus gedaan* tusschen dooden en dooden. De één bleef liggen, de ander werd geroepen tot het leven. Die ander was dan juist een typische vertegenwoordiger der messiaansche heilsverwachting. Het was een broeder van de stille gemeente, die zich ver gehouden had van het geweldprogram der Judassen en Bar-Abbassen. Slechts zùlke vromen haalt God het graf uit op het oogenblik van Christus' dood. Gods voor keurstem is onmiskenbaar. Hij laat den nazarener, dien messiaszonder-geweld, die zelf ook tegenover Judas en Bar-Abbas zich ge-

1) Vgl. deel I, bl. 91-110, vnl. bl. 98, v.
2) Vgl. Jes. 29:10, en deel II, bl. 24-28.

steld had, begroeten door de bondsgemeente van den ouden dag. O pijnlijke selectie: God laat het Messias-moordend volk door de Messias-wachtende gemeente tegenspreken. Een suggestief voorspel van den zwaren koraal van Openbaring 20: ‘die het beest niet aangebeden hadden werden levend,.... de overigen der dooden werden *niet* levend, leefden niet’. De hemel twist, de hades wordt er in betrokken; de hemel twist tegen de pronkjuweelen van Abrahams verloopen volk. De heiligen der laatste dagen spreken voor Jezus, en spreken Hem vóór. De geest van Samuel rijst dreigend boven Endor-Jeruzalem.

Ja, 't oordeel van vandaag is zelfs *proleptisch*. Bij voorbaat komt er van tusschen de graven, juist in die selectieve daad van God, een protest tegen den geest, die later 't plan van Akeldama heeft ontworpen. Want Akeldama is een kerkhof voor ‘de *vreemden*’. Een handhaving van den ouden joodschen trots, die Israëls natie aandient als Gods eenig uitverkoren volk.[1)] Hiertegenover nu laat God bij voorbaat zien, dat op het *eigen* kerkhof van Jeruzalem *twee* groepen zijn: de zonen, èn de vreemden. De kinderen des huizes, die tot den Bruidegom uit kunnen gaan, omdat zij het *geloof* van Abraham hebben, en de anderen die dat geloof niet hadden, en die ten slotte voor God barbaren zijn, dat is: *vervreemden*.[2)]

Inderdaad, het wonder was *richtend*. Het was dan ook het *laatste wonder, dat op het openbare schouwtooneel van Israëls eigen leven onder het Oude Verbond verricht werd;* temeer hierom is het onbegrijpelijk, dat de christenen er soms zoo weinig op letten. Dit laatste wonder nu heeft het eigenaardige, dat het zonder menschelijk intermédiair geschiedt. De Profeet van Nazareth had ‘met’ Zijn handen, oogen, stem, zoo vele wonderen gedaan. Nu is Hij weg, en zie, de wonderen gaan nog verder. Is dat geen richten? De lijdensweek is ingezet met een vervolging van den Nazarener, die een *doode had verwekt:* het was Lazarus geweest. Maar nauwelijks

1) Vgl. deel II, bl. 256 v.
2) Men bedenke, dat hiermee nog niet de *personen* zijn geoordeeld (vgl. den kindermoord te Bethlehem).

is de Nazarener dood, of het wonder, dat men wilde smoren, springt van alle kanten op. Het teeken van Lazarus wordt in eens *ver-menigvuldigd*. Men heeft gespot: hij heeft anderen verlost, maar het is nu *uit* met zijn krachtpraestaties. Maar deze keeren met dat al onmiddellijk terug. En ditmaal zonder Zijn menschelijk intermédiair. Ook dat is weer profetisch; want straks zal deze zelfde Christus wederkomen en *door Zijn Géést* uit de àndere wereld, terwijl Hij zelf onzichtbaar blijft, de oude krachten doen.

Ja zeker, het wordt een benauwde week voor Herodes; hij was toch al zoo bang geweest voor dooden, die in levenden lijve nog op aarde wandelden: een duister dreigement tegen hem, naar hij vermoedde.[1)] Maar de angsten van Herodes worden vandaag zeer *algemeen*. Er broeit *gericht*. Als straks[2)] die dooden in de stad verschijnen, dan richten zij al haar regeerders. Zij hebben gezegd: de Messias is zéker niet in *Jezus* verschenen, want deze *breekt Mozes af*. Maar uit den hades klinkt een stem die zegt: Hij heeft den ouden Mozes *niet gebroken,* maar *vervuld*.

Zoo staan die dooden op de grensscheiding van Oud- en Nieuw Verbond, en getuigen in de heilige stad - want die is daarvoor het allereerste adres - van den Nazarener: Hij is de *eenheid tusschen de twee verbonden*. Laat Endor-Jeruzalem nu beven, want het heeft zich laten enten met den dronken-makenden waanzin van Saul, en het heeft toen bitter en vertwijfeld gevochten tegen den vervulden David en tegen Jahwe. Men ziet ‘goden’, ‘boven-aardsche wezens’ uit de aarde opkomen. Hoe is hun gedaante? Ze dragen profetenmantels; de slip van Samuel komt hier te zien. God spreekt de stad voor het laatst nog toe met een teeken, dat zij zelf begeerd heeft. Leer vreezen, stad van koningsmoorders: het fatum van den duisterling, die Saul genaamd wordt, en uw patroon geworden is, hangt over uw gewelfde huizen en over uw leeg-gewaaiden tempel. Beeft, ‘broeders’ van ‘den rijken man’: de rijke man uit de ge-

1) Vgl. deel II, bl. 372, v.
2) De woorden ‘*na Zijne opstanding*’ moeten *niet* verbonden worden met het ‘*uit de graven uitgaan*’, doch met het *‘komen in de heilige stad’;* vgl. o.m. Zahn, Ev. Matth. 3 Auflage S. 715.

lijkenis vroeg om een bode uit de dooden voor zijn broeders: misschien zou dat die lustige erven van zijn kapitaal bekeeren. Welnu, hier *zijn* de boden uit de dooden: zal de late broederschap van Israël, dat pocht: ik ben rijk en verrijkt, en heb geens dings gebrek, zich nog bekeeren? Beeft, sabbaths-vierders, die met bloed bevlekt zijt. De *laatste* schaduw-sabbath breekt nu aan: de stille Zaterdag. En heel dien stillen Zaterdag zullen de weergekeerde dooden der adventskerk *zwijgen,* en uw stad voorbijgaan. Maar nauwelijks is de Zondag aangebroken, of de boodschap van den Nazarener ontvangt haar actueelst getuigenis uit de wereld van de dooden.

Zoo wordt de eerste Zondag van de christelijke kerk, de eerste sabbath van het *Nieuwe* Testament, door de dooden eerder dan door de levenden onderscheiden en gevierd. De adventsgemeente zond haar door God geroepen deputatie uit den hades, en de christelijke Zondag-Sabbath, die in Christus' zesde kruiswoord reeds was vastgelegd,[1)] wordt ook van uit den hemel via den hades afgekondigd. De komst der dooden is daarom een verlengstuk van het voorgaand teeken: het gescheurd gordijn in het tempelhuis.

Ook in dit wonderteeken echter gaat de *genade* samen met gericht. Was het geen groote genade, dat God den Joden *in hun eigen taal* nog den Messias predikte? Joodsche rabbijnen hadden geleerd, dat in den messiaanschen tijd vele rechtvaardigen zouden opstaan; bepaalde aartsvaders werden zelfs met name genoemd. Nu *zijn* hier zulke rechtvaardigen: zullen zij nu gelooven, dat zij in de messiaansche eeuw zijn?

Wij zullen de kracht van deze genade niet onderschatten. Wie zal ons zeggen, wat dit teeken vermocht heeft tot *voorbereiding* van het Pinksterfeest? Wie weet, hoevelen onder hen, die *toen* het Woord omhelsd hebben, den bodem van hun geest reeds hebben voelen ópenwoelen door deze wondervolle dingen? Al mag de geest van Saul zich onder het teeken verharden, God houdt Zijn ‘rest’ toch over, - dat ‘overblijfsel der verkiezing’; en David

1) Vgl. boven, bl. 440/441.

wint verslagen harten voor zijn grooten Zoon. Het was genade: want deze dooden, tot het leven weergekeerd, zijn *eerstelingen van de kracht* van Paaschvorst Christus; en daarom mochten zij ook pas verschijnen nà *Zijn* opstanding. In *hùn* verwonderd op een afstand escorteeren van den Levensvorst krijgt een van Christus' woorden een nieuweren, en hoogeren vorm van vervulling; het woord, dat Hij eens sprak over Abraham (en zijn geloofsgemeenschap) die ‘met vreugde heeft verlangd, Zijn (messiaanschen) dag te zien, en die Hem dan ook héèft gezien’.

In déze vrijgevochtenen van het graf treedt dan ook een kracht van genade naar buiten, welke grooter is dan wat ooit Lazarus, of de anderen, die vroeger tot het leven weergekeerd zijn, de wereld deden zien. Die allen waren opgewekt, om zoo te zeggen, als paaschgetuigen in de *verstrooiing, sporadisch*. Hun verrijzenis was daarbij nog maar proleptisch: een *vooruit*grijpen op Christus' *komende* verbreking van den dood. Maar deze zelf bleef nog altijd uit. *Hier* zijn ze echter, die uit den dood opkomen als Christus sterft, en *blijven mogen* hier beneden tot na Zijn blijden Paaschdag. Zoo leggen zij verbintenis tusschen Christus' sterven en verrijzenis, prediken de eenheid tusschen Zijn staat van vernedering, en Zijn staat van verhooging. En ze doen dat niet als losse individuen, als paaschlichtdragers in de verstrooiing, doch treden als *gemeenschap* naar voren: *vele* heiligen, een anthologie uit de advents-*gemeente*.

En zoo verkondigen zij, dat Gods wraak immer *zoet* is. Hun wederkomst uit het graf is een wraakneming Gods over de ‘vermorzelde verzenen’ van het vrouwenzaad; maar deze wraakoefening is *meer* dan enkel *gericht:* zij is *zoet,* want ze houdt genade in. Ze kwamen uit de graven; en het grieksche woord voor *graf* beteekent eigenlijk: *gedenkplaats, gedenkteeken*. Hun graven riepen uit: houdt in *gedachtenis*, dat ook de adventsgemeente in de dooden wegzinkt. Maar heden klinkt een andere stem uit hun gedenkplaatsen: houdt in *gedachtenis,* dat Christus Jezus, op wien wij hoopten, uit de dooden opgestaan is. Zoo worden ze een eerewacht voor Christus Jezus. Zij vertoonen met stom gebaar de liefelijke

gestalte van den *ongewapenden priester-koning* uit Zacharia 6 en 9, wiens beeld het heele proces door vergeten was geweest bij de moordenaren.[1)] Want deze Christus *houdt geen optocht,* waarin Hij als de Paaschvorst voorop gaat, en *zij* pompeus Hem volgen. Neen, alle praal is aan Hem vreemd: ze zijn *geen enkele maal met Hem gezien*. Wel beroemt Hij zich, tegenover 'de heilige stad', dat in Hem vervuld wordt, wat Jesaja *van den Messias* heeft gezegd: *de dooden worden opgewekt;* en daarin repeteert Hij de boodschap, die Hij ook eens aan *den Dooper* heeft doen hooren (Lucas 7:22). Maar het is nu al wederom gelijk toen: *bóven* den roem, dat de *dooden opstaan,* rijst Zijn lof hierover, dat *aan de armen het evangelie wordt verkondigd* (Luc. 7:22, Matth. 11:5). Vandaar ook, dat de Christus de Hem gezonden eerewacht, om zoo te zeggen, links liet liggen, en zich geen oogenblik met haar bemoeid heeft na Zijn verrijzenis. Hij *heeft* Zijn tropeeën, doch *praalt* er niet mee. Zijn paasch-herauten kómen wel in de *heilige stad,* doch - zonder Hem. En wat Hemzelf betreft: hoor toe, Jeruzalem: Hij gaat straks den *armen* vóór naar *Galiléa,* de achteraf-provincie, waar de armen samenscholen in een duister land; want aan die armen wordt geëvangeliseerd. Dàt is Zijn hoogste messiaansche roem, dat door hun *woord* weer anderen in Hem *gelooven* zullen.

De priesterkoning is hier in zachtmoedigheid. Heidenen ontwerpen mythologische constructies van grooten, die den dood ingaan, en anderen met zich *meesleepen* in den dood. *Dáár* wordt de kring des doods al wijder, wijder. Maar déze groote Doode haalt stervend andere dooden *uit* het graf: het terrein, dat aan den dood behoort, wordt smaller, kleiner. De weg der zielen onderhoudt een levend en beweeg'lijk rapport tusschen 'boven' en 'beneden'; geen *engelen* gaan op den Jacobs-ladder op en neer, doch vrome *menschen*zielen verdringen op dien ladder de engelen Gods, en wijzen de plaats, waar Jacob's groote Zoon het hoofd heeft neergelegd. Straks zijn ze weder heengegaan uit het aardsche

1) Vgl. deel II, bl. 413, v.; deel III, bl. 237, v. Zie ook deel I, 113, 121/2, 131/2.

leven. Op welke wijze? Maar dat is God alleen bekend. Dit ééne slechts is zeker: toen zij den hemel weder inkwamen, was alles daar veränderd; het was er rijker, dan het ooit geweest was. Tot nu toe was de grootste glorie ginds geweest: in Abrahams schoot te zijn; thans is de grootste eer, te liggen aan de borst van Jezus, als een geliefd discipel en vertrouwde aan Zijn stille avondmaal.

Toch vermag het heerlijkste teeken zonder het Woord niets. De oude wet handhaaft zich weer: een teeken spreekt *niet den ongeloovigen,* doch *slechts den geloovigen toe*. Vergeet toch niet, dat zelfs in dit éclatante wonder de *ergernis* des kruises zich handhaaft, en Christus in *verberging blijft*. God heeft het wonder van Lazarus '*vermenigvuldigd*', zeiden wij daar straks. En zoo *heerlijk* wij dat toen vonden, zoo *pijnlijk* is het nu. Stel u voor: men kon na Zondag vragen: wie is nu eigenlijk onder zooveel opgestanen de ééne groote Opgestane? Wanneer het wonder zich *vermenigvuldigt,* dálen de koersen van het wonder. God maakt de discipelen verlegen, als zij Christus als den Verrezene moeten preeken. Want iedereen kon zeggen: nu ja, de stad was in diezelfde dagen *vòl* van zulke wonderkinderen. Wat zou men nog broeden over den tempelmasjaal: de tempels, die afgebroken en weer hersteld waren, kon men op meer dan één plek vinden. Zijn ze niet allen Lazarussen? Eén stap verder: zijn ze niet allen christussen?

Waarlijk, ook dit teeken heeft het Woord noodig, om in geloof aanvaard te worden. Het opent Paschen, is de ouverture van de paaschcantate, maar zonder het Woord der openbaring *bewijst men er niets mee*. De hades kan niet bekeeren. Wel is er een massa uit de dooden gekomen, om de 'broeders' van den 'rijken man' voor hun verderf te waarschuwen, maar Abraham krijgt wéér gelijk: ze hebben Mozes en de profeten, *en dat moet hun genoeg zijn*.

Kan de hades niet bekeeren, en zullen wij daarover *klágen?*

Neen, dat niet.

Ook op den berg van de verheerlijking was het laatste woord niet aan de grooten van den sjeool, den hades, n.l. Mozes en Elia,

doch boven alle wonder-teeken, en boven alle hades-mysterie klonk als het *láátste* woord de oproep: *hóórt* Hem! *hóórt* Hem! Boven het wonder het WOORD! Dit is dan ook Gods uiterste gebod. Van tusschen de graven roept Hij: *hóórt* Hem, *hóórt* Hem. Boven het wonder het WOORD! En wie *Hèm* door het Woord gehoord heeft, gansch inwendig, gaat niet naar dooden zoeken, die weer keeren en weer wijken, doch hoort den Christus *profeteeren* in het Woord, om uit Zijn *kracht*-van-*Woord* te komen tot de uitspraak: *opdat ik Hem kenne en de kracht Zijner opstanding, de gemeenschap Zijns doods gelijkvormig wordende*. Want zóó beleeft hij grooter genade dan deze eerstelingen van het Paaschfeest. In de gelijkvormigheid toch van Christus' *dood,* hier in zijn alledaagsche leven, dat *zonder wonderteeken* onder zijn bevende handen wegdrupt, *beleeft* hij de *kràcht* van Christus' *opstanding;* en is als wedergeboren schepsel zelf een *bewijs* daarvan. En in de graven der advents-gemeente, der maranatha-broeders, ingegaan zijnde, zal hij in de gemeente der eerstgeborenen verschijnen, en, na zijn eigen opstanding, in de groote heilige stad de paaschcantate zingen onder alle levenden, van de tinne der paarlen poorten af.

Hoofdstuk XXIV. Christus in schijn van stilstand.

> *Als nu de hoofdman over honderd zag*, *wat er geschied was, verheerlijkte hij God, en zeide: waarlijk*, *deze mensch was rechtvaardig! En al de scharen*, *die te zamen gekomen waren, om dit te aanschouwen, ziende de dingen, die geschied waren, keerden wederom, slaande op hare borsten. En al Zijne bekenden stonden van verre*, *ook de vrouwen, die Hem te zamen gevolgd waren van Galilea, en zagen dit aan*.
> LUKAS 23:47-49.

DE dood van Christus was, gelijk wij zagen, een openbaring en een verberging; twee-slachtig, zoo men wil. En al Zijn teekenen waren zoo; ook het laatste teeken, waarvan wij spraken. Men komt dus met den Christus *zonder het Woord* nimmer gereed. Hij is nu eenmaal *niet zonder Woord* tot ons gekomen.

Dit is wel duidelijk gebleken, *óók* in het oogenblik, toen God gordijnen scheurde, de graven openbrak, den hades liet roepen, de hel bewoog, den hemel Christus liet ontvangen.

Dat was beweging genoeg, drukte genoeg, rumoer genoeg. Maar Jezus was stil; Hij deed niets meer, zei niets meer. En toen is dadelijk een ieder op het *doode punt* gekomen. Ze voelden allen zich verlegen. Geen mensch kon meer vooruit of achteruit. Ze stonden allen hopeloos *verlegen*. De één had over Christus gereflecteerd: maar zijn reflexie kwam niet verder zonder Hèm, zonder geloof. De ander had om Hem zijn sterke emotie; maar die emotie kwam niet verder zonder Hèm, zonder geloof. De derde had zijn devotie; maar die devotie kwam niet verder zonder Hèm,

zonder geloof. De Nazarener was ineens nu stil-gezet; en nu was dadelijk alle actie stop-gezet.

Zie maar naar Golgotha. Er was een man van reflexief[1)] vermogen: de hoofdman over honderd. Er was een schare, die haar emoties had, die op de borst zich sloeg. En er was ook een kring van devoten: het waren Jezus' 'bekenden', en Zijn dienende Martha's en Maria's, maar ze staan van verre, en zien het aan, en brengen het in het beste geval niet verder, dan de wandelaars naar Emmaüs. Het is een droef gezicht, en ditmaal zonder dramatische kracht; maar wij willen toch nabij treden en zien.

Daar was voor eerst de hoofdman over honderd, de centurio. Wie is de man? Wij weten het niet. Zijn naam? Enkelen noemen hem Longinus. Zijn afkomst? Sommigen zien in hem een germaan, anderen een romein, nòg weer anderen een syriër. Zijn levensloop? Velen rekenen hem tot de bekeerden.

Maar wij weten het niet; en haastige 'conclusies' staan ons niet vrij. Wij kennen den man niet, noch zijn denkwereld, noch zijn opvoeding. Wij weten alleen, dat hij in militairen dienst van de romeinen stond, de romeinsche wereld van nabij gezien had, en vandaag het commando voerde over het executiepeleton.

Maar de man heeft gesproken, en de bijbel heeft ons zijn woord bewaard. Hij heeft van Jezus twee dingen gezegd. Hij noemde Hem *rechtvaardig,* en ook een zoon van een god, een *godenzoon* (Mt. 27:54, Mc. 15:39).

Wat dit laatste aangaat, wij mogen hem niet meer láten zeggen, dan wij uit den tekst kunnen lezen. Hoezeer wij graag een geloofsbelijdenis hier lezen zouden, dat Jezus *de Zoon van den levenden God* is, - zulk een belijdenis stáát hier nu eenmaal niet. Wij sluiten haar niet uit, maar mogen haar ook niet fantaseeren. In den grondtekst staat hier zoowèl het woord *god* (hoofdletters kent het grieksch niet in de handschriften) alsook het woord *zoon* zònder

1) Reflecteeren hier in den zin van: nadenken, verschijnselen combineeren, en daaruit door vergelijking te concludeeren.

het bepaalde lidwoord. *Een* zoon van *een* god.[1] Dat is heel wat anders, dan wanneer Simon Petrus zegt tot Jezus: gij zijt *de Zoon van den* - onzen[2] - *God, die de Levende is* (Mattheüs 16). Dáár staat zoowel voor het woord '*Zoon*', als voor het woord '*God*', het bepaalde lidwoord. Wanneer wij dus den tekst zorgvuldig lezen en van dezen heidenschen man niet meer *onderstellen,* dan wij van hem *weten,* dan mogen wij niet verder gaan, dan tot deze interpretatie van zijn uitspraak: waarlijk, deze was een godenzoon. Ook het heidendom van dien tijd was nog niet geheel ontzonken aan het geloof van vroeger dagen, waarin erkend werd de mogelijkheid, dat bovenaardsche wezens, kinderen der goden, bizondere dragers van bizondere krachten, zich onder de menschen konden bewegen. En toen het oude geloof verbleekte, bracht de keizeraanbidding in nieuw kleed de oude gedachten terug. Men behoeft maar even zich te verplaatsen in de gedachtenwereld van het Oosten, speciaal nu van de romeinen, die aan een keizer, Alexander, Augustus, Nero, precies denzelfden titel toekenden, als hier de hoofdman aan den Heiland geeft,[3] - of ook maar te denken aan de omgeving van Simon Magus, Simon, den 'toovenaar', die de 'kracht Gods' heette, en aan heel de geestelijke sfeer van dien tijd, om de uitspraak van den centurio tot haar ware proporties te herleiden. Uit het woord van den man valt niet meer af te leiden, dan dat hij Jezus voor een drager van bovennatuurlijke krachten houdt. Een vonk van goddelijk leven was ongetwijfeld in den nazarener overgespat; de man daar aan het kruis was in elk geval een vriend, zoo niet een bode, van de andere wereld. Hiermede correspondeert zijn uitspraak, dat Jezus een *rechtvaardige* is, geen man van schurkerijen; Jezus heeft zijn plaats onder boeven niet verdiend; in hem stak meer, dan men vermoedde.

Een bewuste geloofsbelijdenis mag men in de uitlating van

1) Zie in het algemeen hierover, en ook over dezen bepaalden tekst Robertson-Grosheide, Bekn. Gramm. op het Gr. N.T., Kampen, J.H. Kok, 1912, bl. 136.
2) Robertson-Grosheide, l.l.
3) Deissmann 'Licht vom Osten',[4] 1923, S. 294/5. De Zwaan, 'Jezus, Paulus en Rome', 1927, bl. 167v.

dezen centurio dus niet zien. Misschien zou iemand nog erop willen wijzen, dat hij *God verheerlijkte* (vs. 47)*;* maar dezelfde uitdrukking typeert herhaalde malen de reactie van heel een *menigte,* van de *massa,* op wondervolle dingen, die zij beleefd heeft of gezien (Marcus 2:12, Lucas 5:26, Lucas 7:16, Mattheüs 15:31). Een massa legt in zoo'n geval ook nog geen geloofsbelijdenis af.

Hoe is nu deze romeinsche militair tot zulk een erkentenis gekomen? Leest men den tekst geduldig, dan blijkt, dat hij zorgvuldig heeft *nagedacht:* zijn uitspraak is vrucht van reflexie, niet van emotie, al staat er ook van de militairen als *groep,* dat zij zeer *bevreesd* werden (Mt. 27:54). Voornamelijk de *manier,* waarop Jezus gestorven was, hield hem bezig. Volgens het bericht van Marcus stond hij pal *tegenover* Jezus. Hij had 'het geval' eens goed aangekeken. Er was iets, dat hem boeide in dien middelsten gekruisigde. En, vlak tegenover Jezus staande, zag hij, dat deze '*aldus*' gestorven was. De groote rust, de beheerschte kracht, de afwezigheid van alles wat bitter en leelijk was, het triumfeerend vertrouwen op God, dit alles had hem tot nadenken gebracht; hij moest er het zijne van weten. Lukas zegt, dat hij had gezien, *wat er geschied was*. In het grieksch staat hier het *enkelvoud*. Een bepaald ding had hij dus gezien. Van de menigte daarentegen staat er aangeteekend, dat zij had gezien de *dingen,* die geschied *waren*. Hier staat het *meervoud*. Die massa had dus een indruk van alle wonderteekenen bij elkaar: de aardbeving, de duisternis, het roepen van Christus' krachtige stem, - dat alles had de menschen van hun stuk gebracht. De hoofdman echter was meer door *één* ding bezig gehouden: de *wijze*, waarop Jezus in den dood gegaan was.[1)] Hij had Jezus, om zoo te zeggen, *bestudeerd;* en hij kon zich niet ontworstelen aan den indruk, dat Jezus zijn leven

1) Wel teekent Mattheüs aan, dat de hoofdman met de soldaten, nu als groep gezien, eveneens waren aangegrepen door de teekenen - *meervoud* - en wat daarmee samenhing, doch hier wordt de militaire afdeeling als geheel genomen, zonder preciese onderscheiding. De totaalindruk van 'de soldaten' was even verward als die van de menigte. Maar de hoofdman, misschien wel een fijn besnaarde geest, had zijn aandacht juist aan dat ééne punt gegeven.

niet tégen zijn wil *verloren* had, maar het mèt zijn wil *gegeven* had.

Deze beredeneerde conclusie omtrent ‘Jezus’ is dus nog geen bewijs van het ‘in Christus zijn’. Men kan ze niet eens noemen een bewijs van ‘historisch geloof’; want dit kent den inhoud der prediking. Zoolang de man niet verder komt, blijft hij staan op den bodem van het nog niet verlaten heidendom.

Toch heeft deze uitspraak uit dézen mond haar beteekenis. Eer de avond verstreken is, is in den kring van de romeinsche bezetting zelf het vonnis van Pilatus veroordeeld. Naast den *droom* van Claudia, komt nu de kalme, *reflexief* gewonnen, nuchterklinkende uitspraak van den centurio, om Pilatus' wijken voor den nijd der Joden te veroordeelen. Christus ontvangt goede getuigenis, niet slechts uit de wereld der droomen, maar ook uit het waakbewustzijn van eerlijke, nuchter redeneerende, menschen.

Doch dat is het eenige niet. Want aan den hoofdman-over-honderd kan men zien, dat Gods lichtbundels reeds verder uitschieten dan vroeger. Die centurio komt uit de *heidenwereld*; en hier denken wij terug aan de oostersche magiërs, die na het kerstfeest gekomen zijn, om den geboren Koning der Joden te begroeten. Gelijk toen de heidenen, uit het Oosten gekomen, Herodes, en zijn hofhouding, en heel het schriftgeleerdendom, de wereldlijke en geestelijke overheid dus, beschamen, zoo doet het nu een heiden uit het Westen, een man, die noch door droomen, noch door de sterren, tot zijn conclusie gekomen is. Jeruzalem werkt niet meer *in* op Oost en West, doch wordt van beide zijden weersproken. De lichtbron voor Oost en West wordt gedoofd: heidenen moeten zelf zoeken, komen verder dan de blinden van den verlaten Sion. Wat dunkt u, is in de drieëndertig jaren, die tusschen deze twee mijlpalen liggen, God niet verder gekomen? Is de openbaringshistorie niet voortgeschreden tot hooger krachtsontplooiing? Die magiërs kwamen den Koning eerst zoeken, toen er een *teeken aan den hemel* verschenen was, en nadat vele eeuwen lang hun geleerden-colleges tot een bepaalde leer gekomen waren omtrent den te verwachten ‘koning van het Westland’. Déze romeinsche centurio daarentegen

heeft geen sterren gezien, en heeft geen messiaansche prediking gevolgd, hij komt zóó op uit de ruwe soldatenpraktijk; doch geeft niettemin God de eer. De oostersche wijzen moesten tenslotte ook wel een heel gewoon huis binnentrekken, om hun koning te vinden, doch zij konden zelfs daar den rijkdom van het blinkende teeken, dat hen geleid had, maar niet vergeten; het huis van het kind was wel arm, doch de hemel was niettemin er om bewogen geweest. Maar deze centurio heeft niets dan pure ellende gezien: de hemel trok zijn licht in; en vóór hem hangt, wat de menschen noemen: een wrak. Niettemin geeft hij God de eer, en gelooft, dat er in dezen gebroken mensch krachten werken der toekomende eeuw. Zoo treedt deze man in tot de gemeenschap van die grieken, die, nog maar kort geleden, gekomen waren om Jezus te zien (Joh. 12). De majesteit van den *mensch* Christus heeft hem reeds zóó gegrepen, dat hij aan dezen, aan flarden gescheurden 'jood' denzelfden eeretitel geeft, dien zijn volk voor levende keizers reserveert: zoon van een god.

Dit is dan ook het openbaringsmoment in deze dingen. Uit de heidensche wereld, die den naam 'godenzoon' reserveert voor machthebbers, ook al zijn ze voorts on-rechtvaardigen, 'beesten', ridicuul,[1)] komt hier een eersteling van hen, die het mogelijk achten, dat een zoon van God verschijnen kan in een van macht beroofde, maar die rechtvaardig is, en een heilige, en vol van louter geestelijke majesteit. Waarom zouden wij van de oostersche wijzen heerlijke dingen zeggen, en van dezen centurio zwijgen? Is hij geen bode van andere tijden? Van de christelijke eeuw, waarin ook onder het heidendom plaats zal zijn voor de prediking, dat Gods krachten zich openbaren in den gebroken Nazarener?

Zien wij op den hoofdman alleen, dan komen wij niet verder. De man blijft ons dan een open vraag. Zijn reflexie komt niet klaar met Christus, zonder de kracht van het Woord der openbaring. Hij wil Jezus' leven, en hoedanigheid, en afkomst, uit Zijn *sterven* verklaren, en de weg moet juist van den anderen kant betreden worden: Jezus' sterven wordt eerst verstaan door wie zich heeft laten onder-

1) De Zwaan, a.w. 168.

richten omtrent Zijn wezen en Zijn herkomst. Bovendien blijft de reflexie van den hoofdman buiten de schuld-vraag. Het conflict van zonde en duivel heeft hij niet gezien. Op de borst slaan doet hij niet. Hij bepaalt zoo ongeveer *Jezus*' positie tegenover *ius* en *fas,* d.w.z. tegenover menschenrecht en Gods-recht; maar zijn *eigen* positie ten aanzien van deze twee kan hij niet bepalen. Hoogstens zal hem iets *schemeren* van de waarheid, dat aan Jezus 'slechts' de *verzenen* zijn vermorzeld; maar de waarheid kan hem niet *lichten,* dat aan den ouden drààk de *kop* vermorzeld is. Werkelijk, neem den man 'op zichzelf': dan blijft er weinig stichtelijks in het verhaal. Maar plaats hem op de breede banen van de geschiedenis der Godsopenbaring, en hij heeft zijn eigen beteekenis als merkteeken van den vooruitgang der openbaring en van de wereldoverwinnende kracht van Christus, den gekruisigde.

Doch op die breede banen van de geschiedenis der Godsopenbaring heeft hij enkel als symbool profetische kracht. Wat zijn *persoon* betreft, weten wij niets; zoomin als wij iets behoeven te weten van de kinderen van Bethlehem, om toch Rachel te hooren weenen op *haar* manier, en de symboliek der dingen te verstaan, evenmin behoeven wij van den hoofdman als persoon iets te weten, om de profetie te hooren spreken. Hier is de man: een teeken van omkeering in de denkwereld van het heidendom. Alles ligt op zij, zijn leer, zijn geloof, zijn bijgeloof - hij komt er niet meer uit. Hij is in aporetische verwarring: die doode daar zet hem op het *doode punt:* waar moet hij in Gods naam nu heen?

Zóó staat het ook met die *volksmenigte*. Tegenover de reflexie van den hoofdman staat bij háár de *emotie*. De menschen gaan den heuvel af, zich op de borst slaande: een teeken van ontroering en verwarring. Gods teekenen hadden de menschen verward, en het kloppend geweten deed het overige. Men is uit zijn evenwicht geslagen. Het hoogmoedig hoongeroep vindt geen plaats meer: een benauwde vraag wringt zich naar boven: zou hier tòch iets gebeurd zijn, waarvan wij de portée niet zien? De emotie van deze menschen gaat iets verder dan de reflexie van den centurio:

deze laatste betrekt zichzelf niet in het geding, maar eerstgenoemden doen dat wel. Het op de borst slaan kan althans worden uitgelegd als een uiting van zelfbeschuldiging, of van berouw: al zou het dan ook alleen maar zijn om het al te haastig zich ontdoen van den Nazarener.

En nu alweer: neem die uiting van de schare ‘op zichzelf’, - en niets sticht u daarin. De fouten van den hoofdman zijn ook hier. Ook deze ontroerde lieden gaan van het bizondere terug naar het algemeene. De *omstandigheden* van Jezus' sterven stellen voor hun besef disputabel elke algemeene uitspraak omtrent zijn leven, zijn hoedanigheid en afkomst. Zij willen ook al weer uit Jezus' dood omtrent Zijn leven concludeeren. Hun emotie is dan ook allerminst een uiting van bekeering. Men kan ze niet eens den naam van ‘tijdgeloof’ geven. Hoogstens erkent ze de mogelijkheid van een *bepaalde* zonde tegenover den nazarener, en zijn God, maar zij heeft geen plaats voor wezenlijk berouw over *de* zonde, over den *staat*-van-zonde, die het leven in den dood ten onderhoudt. Ook hier wordt den gekruisigden Christus geen recht gedaan. Het zien van veel verschrikkingen bekeert trouwens niet: was dit zoo, dan zou de hel een onfeilbaar bekeeringsmiddel zijn.

Toch krijgt deze ontroerde volksmassa weer haar beteekenis, zoodra men maar weer zoekt naar de lijn der heilshistorie. Toen Jezus een paar uur geleden naar den kruisheuvel heen geleid werd, waren het slechts de *vrouwen* van de stad, die een traan voor Hem over hadden. Nú is *heel* de schare onder den indruk. En denk nog eens terug aan het kerstfeest. Is God dan niet vooruitgegaan? Op het kerstfeest worden de kwesties van den koning der joden door de overheid afgedaan in een besloten onderhoud met de wijzen; de *scháre* staat er *buiten*. *Hier* echter is de volksmassa reeds in beginsel verdeeld tegenover haar eigen overheid: de hooge woorden van de hooge heeren hebben voor deze menschen al niets meer te beteekenen. Zoo maakt God reeds een begin van den Pinksterdag, wanneer een breede schare de stoelen van de rechters van den Nazarener voorbij zal schuiven, stil zal staan voor het spreekgestoelte van Galileesche visschers, en in ‘extase’ vragen

zal: wat wil toch dit zijn? of: wat zullen wij doen? O neen, die extase en die emotie zijn nog geen uitingen van religie. Volksontroering *verbindt de ongelijken,* zegt men; zie maar eens om u heen op een nationalen feestdag of rouwdag. Maar dat is veel te mooi gezegd. Zij neemt het nuchtere *vertoon* der ongelijkheid wel voor een korte stonde weg, maar zij kan toch niet positief de ongelijken *verbinden* door de kracht van een nieuw gemeenschappelijk leven. Maar goed, op het Pinksterfeest zal God de Heilige Geest de *ongelijken* tòch *verbinden,* door het nieuwe leven, dat van Christus is. En als voorbereiding dáárop is het goed, dat nù de scharen de *ongelijkheid niet meer voelen*. Dan kan straks de Pinkstergeest de gemeenschap des levens schenken aan hen, die gelooven. Nu slaan ze nog op de borst, de grooten en de kleinen, de mannen en de vrouwen, de menschen, die aan Jezus een genezings-wonder in de familie danken, èn de anderen, die niet meer dan passanten bij Hem waren. Hier wordt geen zaad nog in den bodem gestrooid: het zaad is immers het Woord. Maar hier wordt wèl de bodem reeds opgeploegd voor den zaaier, die straks verschijnt op het Pinksterfeest.

Zoo komt dan óók die menigte weer op het *doode punt,* in de aporetische verwarring. Men is het niet meer met de overheid eens, en ook niet tegen haar verdeeld. Men kan niet voor- of achteruit: men weet niet meer *waarheen*.

Maar ten slotte waren daar nog die vrouwen, die Jezus van Galilea af gevolgd waren; en, in het algemeen, ‘al Zijn bekenden’. Wat moeten wij van hèn nu zeggen?

Och, vraag het maar niet meer, en houd nu eindelijk maar eens op met alle menschen te rubriceeren. Wij *weten* het niet, wat wij van al die menschen denken moeten. Daar wáren er onder hen, o zeker, in wie het nieuwe leven wèrken van liefdekracht had opgewekt; maar onder den verzamelnaam: ‘al Zijn bekenden’ kùnnen ook zulken vallen, die omtrent den Christus nog niet eenige *geloofs*-kennis hadden.[1)] Daar staan zij nu bedremmeld uit de verte toe

1) Vergelijk boven blz. 329, 330, 333.

te zien: de centurio plaatst zich vlak tegenover Jezus, *zij* staan slechts op een afstand. Ja, als wij deze menschen 'op zichzelf' bezien, dan wordt alles weer zoo troosteloos; dan eindigt het verhaal in een groot vraagteeken. Daar waren er die liefhadden, maar wat *verstonden* zij van de werken Gods? Zeker, hun liefde deed hen wel verder reiken dan de reflexie den hoofdman, en de emotie de schare had gedaan. *Zij* hadden althans voor een deel *werken* van liefde voor Christus verricht; en zij voelden ook zich *zelf* in het vraagstuk van den dag van nabij betrokken. Hun had althans iets geschemerd van het conflict, dat God en Satan samen omspant. Geen vluchtige, oogenblikkelijke ontroering, en evenmin een koel, nuchter 'bestudeeren' van den Heiland gedurende enkele uren, doch een langdurig verkeer had deze 'bekenden' aan Jezus verbonden. En toch kunnen wij hun als groep nog niet eens toekennen hetgeen de kerk genoemd heeft *zaligmakend geloof*. 'Al Zijn bekenden': dat is ons daarvoor te algemeen gezegd.

Maar nu voor het laatst: zet ook deze menschen op hun *plaats,* d.w.z. zet hen op den weg der *heilsgeschiedenis,* en dan heeft God ons in hen toch wat te zeggen. Dat van verre staan, het is het teeken van *machteloosheid*. De familie, de vriendenkring, kan niets doen. Tegen den zuigenden stroom van den geest, die van beneden is, roeit de bloedsgemeenschap van den Nazarener toch niet op; de vriendschap voor den mensch Jezus kan niet het roer der wereld voor den Christus omwerpen. Dat is een teeken van machteloosheid. En nu ligt er in die machteloosheid ten deele een heerlijke prediking van den Geest van God. Denk maar weer aan het kerstfeest: *dáár* moeten de menschen, de 'bekenden', nog zoo heel veel *doen,* en het kind in de kribbe is zelf tot de *daad* nog onbekwaam. Maar heden waait Gods sterke wind over de hoofden van de menschen, ook van 'al Zijn bekenden', heen, en hebben zij niets te doen; Christus knoopt Zijn touwen zóó maar aan Gods troonzetel vast. Het was vrije genade geweest, souverein bestel, toen *Jezus* Maria en Johannes wegzond; Hij kon de gróóte daad *alleen* wel doen. Die zelfde vrije genade zet hier 'al Zijn bekenden' op non-activiteit, omdat er geen tittel of jota afgaat van den kruis-psalm, waarin de wet der vrije

genade zich bezingt: het is volbracht. Ook hier is God in drieen-dertig jaren zeer ver gevòrderd. Maar met dit al - er ligt toch ook een matelooze droefenis in die ‘van verre staande’ bekenden. Verstrooide schapen, onwetenden, dwalenden, verslagenen: de Emmaüsgangers verklappen ons straks al hun schamele ellende. Zij weten niet meer, waarheen. Werken of preeken? Visschen of evangeliseeren? Protesteeren of berusten? Waarheen, Heere? De sabbath breekt aan, maar welk een sabbath: Heere, Uw vrienden staan op het doode punt. De ‘rest van Israël’ op het doode punt. ‘Al Zijn bekenden’ staan op het doode punt, en dat in het midden der historie.

Ja zeker, het moest wel aldus zijn; want zoo kon Hij, die tweede Adam heet, Zijn doorbraak nemen in datzelfde punt des tijds, en straks, niet zoozeer ‘al Zijn *b*ekenden’, als wel ‘al Zijn *g*ekenden’ achter zich aanvoeren op het pad van Zijn heerschappij. Zeker, we kunnen welgemoed zijn: God gaat vooruit, de historie des heils gaat regelrecht haar eigen gang vervolgen. Maar het deed toch maar heel erg zéér. Heer, waar nu heen?

Zoo zijn zij allen op het doode punt gekomen: het gezelschap van Pilatus, de gemeenschap van Jeruzalems volk, de kring van Jezus' ‘bekenden’. Geen mensch heeft er meer een verzekerd woord; niemand kan iets anders dan vaag en onzeker tasten naar een woord, een daad.

Maar dit is nu de groote eer van Christus Jezus. Tot nu was Hij altijd in beweging geweest. Hij had gesproken, voorgesproken, tegengesproken. Hij had gewerkt, gezegend, geoordeeld. Hij had altijd iets nieuws gedaan, de menschen bezig gehouden, geprikkeld, opgejaagd, *beheerscht*. Maar nauwelijks heeft Hij *gezwegen,* nauwelijks ligt Zijn hoofd stil voorover in den dood, en meent men, dat het met Hem uit is, of de zelf-verzekerdheid heeft een einde, al de feesten zijn in rouw veranderd. Dit is Zijn *eere,* zeggen wij. Want dit bewijst, dat men den Christus niet verklaren kan en niet vervloeken kan zonder Zijn *eigen* daad en woord. Hij *scheen* nu stil-gezet te zijn. Het wàs wel zoo niet, want wij zagen het reeds - Zijn uitgang was Zijn doorgang; Hij haastte zich zeer

om tot Zijn volgend woord en volgend werk te komen. Maar voor de menschen *scheen* het toch, alsof Zijn actie nu was stilgezet. Toen was de psalm, en ook de vloek, in een oogenblik gesmoord. Men was *op het doode punt* gekomen.

Ontzie Hem nu en leer. Leer Hem verwachten. Want Hij kòmt terug, om psalm en vloek uit de wereld los te wringen, en tot volkomenheid te brengen. Een stilgezette Christus, dat is een arm vertoon, en het *brengt de historie niet verder*. Die onrecht doet, houdt op met onrecht doen, maar niet door 't recht-doen. Die vuil is, houdt de hand beschaamd op de vuile plekken van zijn kleed, maar is toch niet gewasschen in Zijn bloed. Die rechtvaardig is, staat machteloos van verre, en wordt maar niet publiek gerechtvaardigd. En die heilig is, vlucht naar zijn nacht-asyl, en ontvangt zijn tentoonstelling onder de gemeente der eerstgeborenen maar niet. Heere God, help ons, wij kunnen niet bestaan, en niet eens vergaan, als Hij zoo stil en stom blijft. Op het doode punt is alles grauw en leeg.

Mensch, houd toch op met klagen, *hier is Zijn glorie*. Hij is, als Hij stilstaat, de aporie, Hij jaagt de heele wereld in een slop, als Hij maar enkel *niets doet*. Maar troost u: Hij *zal* niet stilstaan: Hij is al verder gegaan tot een volgend punt van Gods verheven dagorde. Hij is gestorven, maar Hij is niet stilgezet. Hij is maar *schijnbaar* non-actief. Indien de Christus van Zijn *uit*gang niet Zijn *door*-tocht had gemaakt, ja, - dàn waren wij in één moment in het *ijle* weggezonken. Maar heb geduld, Hij is al bezig met de engelen, en heeft den Vader reeds Zijn obligaties voorgelegd. Hij haast zich zeer achter de wolken, en vindt Zijn doortocht tot het paaschfeest, en tot pinksterfeest, en schrijft reeds in het boek daarboven de eerste woorden van dat groote thema van Zijn *doortochts*-prediking, die tevens de laatste woorden van Zijn voltooide Schrift zullen zijn:

> Die onrecht doet,
> doe nog verder onrecht.
> En de vuile
> moet nog verder vuil worden.

En de rechtvaardige
doe nog verder rechtvaardigheid.
En de heilige
worde nog verder geheiligd.[1)]

God zij geloofd, het doode punt was er niet in de *actie* van God, maar in de *reactie* van den mensch. Want Christus *leek* slechts uitgeschakeld, doch leefde éven sterk, als Hij àl de dagen had geleefd, en leeft, en leven zal, in alle eeuwigheid. Wij danken U, Heere voor den dood van Jezus, wij danken, dat het on-zin is, tot Hem te zeggen: rust nu zacht. Wij danken U, dat wij met het *slop* slechts ons zelf konden bang maken, doch dat Hij op hetzelfde oogenblik bezig was, de groote mobilisatie te bedingen in den hemel: de mobilisatie van heel de geschapen wereld om uit sloppen en stegen àllen op te jagen en zich te werpen in den grooten *eenen* strijd van Openbaring XII. De centurio moet zich nader verklaren; hij is nog niet van 't vraagstuk af. De schare moet nog geschift worden: de ongelijken zijn nog niet gescheiden, de gelijken nog niet vereenigd. De bekenden moeten voor den dag komen: slechts de gekenden ‘doet God naad'ren en wonen in Zijn huis.’ Al Zijn gekenden staan van verre, maar worden getrokken, onweerstandelijk.

Maar over 't doode punt komen ze allen heen, o Heere, het wordt hier wàrm op Golgotha.

1) Vertaling Dr S. Greijdanus, ‘Korte Verkl. der H. Schrift’.

Hoofdstuk XXV. Christus Begraven.

De Joden dan, opdat de lichamen niet aan het kruis zouden blijven op den sabbath, dewijl het de voorbereiding was (want die dag des sabbaths was groot), baden Pilatus, dat hunne beenen zouden gebroken, en zij weggenomen worden. De krijgsknechten dan kwamen en braken wel de beenen des eersten en des anderen, die met Hem gekruisigd was, maar komende tot Jezus, als zij zagen, dat Hij nu gestorven was, zoo braken zij Zijne beenen niet. Maar één der krijgsknechten doorstak Zijne zijde met eene speer, en terstond kwam daar bloed en water uit. En die het gezien heeft, die heeft het getuigd, en zijne getuigenis is waarachtig; en hij weet, dat hij zegt, hetgeen waar is, opdat ook gij gelooven moogt. Want deze dingen zijn geschied, opdat de Schrift vervuld worde: Geen been van Hem zal verbroken worden. En wederom zegt een andere Schrift: Zij zullen zien in welken zij gestoken hebben. En daarna, Jozef van Arimathea (die een discipel van Jezus was, maar bedekt, om de vreeze der Joden) bad Pilatus, dat hij mocht het lichaam van Jezus wegnemen; en Pilatus liet het toe. Hij dan ging en nam het lichaam van Jezus weg. En Nicodemus kwam ook (die des nachts tot Jezus eerst gekomen was), brengende een mengsel van mirre en aloë, omtrent honderd ponden (gewicht). Zij namen dan het lichaam van Jezus, en bonden dat in linnen doeken met de specerijen, gelijk de Joden de gewoonte hebben van begraven. En daar was in de plaats, waar Hij gekruisigd was, een hof, en in den hof een nieuw graf, in hetwelk nog nooit iemand gelegd was geweest. Aldaar dan legden zij Jezus om de voorbereiding der Joden, overmits het graf nabij was.
JOHANNES 19:31-42.

NU komen wij aan het laatste toe, dat ons van Christus in vernedering gemeld wordt. Wij gelooven in Jezus Christus, Gods eeniggeboren Zoon, onzen Heere, die geleden heeft onder Pontius Pilatus, is gekruisigd, gestorven en *begraven*.

Tot de inleiding nu van die begrafenis behoort de episode, die ons vooreerst verhaald wordt in Johannes 19:31-37.

De joden, d.w.z. de joodsche leiders, hadden Pilatus gevraagd, te willen rekenen met de joodsche wet, volgens welke het niet geoorloofd was, dat het lichaam van een gehangene gedurende den sabbath open en bloot bleef hangen. Uit den griekschen tekst kunnen wij niet met zekerheid afleiden, of misschien de joden dat reeds eerder gevraagd hadden aan Pilatus, dan wel, of zij door middel van een deputatie eerst op het laatste oogenblik bij Pilatus met deze vraag aan boord gekomen zijn. In elk geval is hun bedoeling wel duidelijk. De wet bevat dit voorschrift (Deut. 21:22-23): ‘Voorts, wanneer in iemand een zonde zal zijn, die het oordeel des doods (waardig is), dat hij gedood zal worden, en gij hem aan het hout zult opgehangen hebben, zoo zal zijn dood lichaam aan het hout niet overnachten, maar gij zult het zekerlijk tenzelven dage begraven; want een opgehangene is Gode een vloek. Alzoo zult gij uw land niet verontreinigen, dat u de Heere, uw God, ten erve geeft.’ Deze bepaling nu bracht de joodsche autoriteiten min of meer in conflict met de romeinsche usantie. De romeinen zelf hadden immers de gewoonte, het lichaam van den gehangene te láten hangen, totdat het vanzelf tot ontbinding overging. De joden echter wilden zoo iets niet. Een gehangene is een ‘gruwel’, een lijk is een brok onreinheid, een verfoeilijkheid. Het mocht den nacht niet eens overblijven. Laat staan dan een *sabbath* - een heelen dag, een feestdag. Om deze reden vragen ze Pilatus expres, een maatregel te nemen, die aan hun bezwaar tegemoetkwam. Temeer, omdat de sabbath van morgen bizonder feestelijk zou zijn, wijl het een paasch-sabbath was.

Nu zijn de joden zoo vrij, een voorstel te doen. Ze verzoeken Pilatus, op de drie gekruisigden het z.g. crurifragium toe te passen. Dit was een in enkele gevallen toegepaste methode, om iemand

snel ter dood te brengen, of op wreede wijze hem te straffen: met zware werktuigen werden dan zijn beenderen gebroken, waarschijnlijk door mokerslagen van zware hamers. Soms werd dit crurifragium toegepast na een kruisiging, teneinde aan het lijden snel een einde te maken; soms ook gold het als een strafmaatregel op zichzelf. Niet steeds volgde het crurifragium op een kruisiging. In verband hiermede onderstellen sommigen, dat de joden in hun *vraag* om toepassing van dezen maatregel in dit geval een opzettelijke wreedheid tegenover den Heiland aan den dag leggen: de nazarener moest èlke denkbare straf ondergaan. Maar laat ons niet meer concludeeren dan geoorloofd is. Ook al zòu hier booze hartstocht gewerkt hebben, toch was het van beteekenis voor hen, dat de gehangenen vóór zonsondergang begraven werden, al was het alleen maar ter wille van de uiterlijke religieuze vormen, en uit vrees voor het volk, van welks stemming men toch altijd nog niet zeker was. Hoe eerder alles afgeloopen was, hoe beter. Indien het historisch zeker was, dat in die dagen voor het beoogde doel - een einde aan het lijden te maken - officieel *twee* manieren konden voorgeschreven worden, n.l. het crurifragium *òf* een steek met een speer of lans, dàn zouden we inderdaad in dat *vràgen* om het crurifragium een wellustige wreedheid van de joden moeten zien. Maar de zekerheid ontbreekt ons in dezen.

Pilatus is bereid, het verzoek in te willigen. De beulsknechten zijn gauw bij de hand. De beide roovers vertoonen nog teekenen van leven, en spoedig is op deze vreeselijke wijze het leven hun ontnomen. Maar als men bij Jezus komt, ziet men zóó, dat Hij reeds gestorven is. Hier was de ruwe maatregel niet meer noodig. Alleen moest men een officieel *bewijs* hebben, dat inderdaad de dood was ingetreden; trouwens, er was nog een mogelijkheid, dat het leven nog niet gehéél geweken was. Om nu aan alle onzekerheid een eind te maken, neemt één der soldaten een lans, en steekt die in Jezus' zijde.

En terstond vloeide er uit de wonde bloed en water, zoo teekent Johannes aan.

Over deze bizonderheid is zeer veel geschreven. Zonder eenige exegetische noodzakelijkheid heeft men uit het tekstwoord afgeleid, dat bloed en water *afzonderlijk* uit de wonde zijn gekomen; om dan vervolgens zijn gewenschten gang te gaan met allegorie of analogie. Men wilde in elk geval het verschijnsel als *wonder* erkend zien; langs 'gewonen' weg mocht het uitvloeien van bloed en water niet verklaard worden. En waarom dan niet? Wel, omdat de allegorie dan schipbreuk leed - de allegorie, dat oude maskeradespel, dat de armoede van wie de Godsgedachten in de heilsfeiten zelf niet vinden kunnen, bedekken moet. Volgens deze allegorische interpretatie beteekende het *water* den doop (water reinigt), en het *bloed* het avondmaal (bloed verzoent); en, verder gaande, concludeerde men dan, dat 'gelijk uit de zijde van den slapenden Adam Eva gevormd werd, zoo ook uit de zijde van Christus in Zijn doodsslaap aan het kruis Zijn bruid de Kerk gevormd werd, welke haar bestaan, kracht en beteekenis ontleent aan de genade door het lijden van Christus verdiend en aan de toediening der Sacramenten.'[1)] Naast deze allegorie kwam dan nog van ouds het exegetisch misverstand,[2)] volgens hetwelk in 1 Joh. 5:6 het 'komen van Christus door water en bloed' zou terugzien op het gebeurde van zooeven.

Naar onze overtuiging evenwel moet men dezen kant niet uit. Wel is het waar, dat Johannes op dat uitvloeien van bloed en water zoo bizonderen nadruk legt; hij verzekert immers, dat hij het zelf[3)] gezien heeft, en dat zijn getuigenis waarachtig is, en dat hij het nadrukkelijk vermeldt, opdat zijn lezers toch zouden *gelooven*. Doch

1) P.G. Groenen, a.w. bl. 545; Zahn, Komm. Joh., 1912, 663.
2) Misverstand; want 'komen door water' is de doop, 'komen door bloed' het kruislijden. 'Het lidwoord' (in het vervolg van dezen tekst) 'wijst op het Jordaanwater, waarin de Heere gedoopt is, en op het bloed, dat Hij gestort heeft. Mogelijk moet daarbij ook speciaal aan Joh. 19:34 gedacht worden. Maar in het algemeen worden hier 's Heeren Doop en Zijn kruislijden en dood aangewezen'. Dr S. Greijdanus, De Brieven van de Apostelen Petrus en Johannes en de Brief van Judas, Amsterdam, 1929, bl. 515/6.
3) Aldus de opvatting van de meeste kommentaren. Johannes is dan gebleven tot aan het einde met Maria, of, indien het 'van die ure aan' (19:25) beteekenen zou, dat hij dadelijk na het 3e kruiswoord Golgotha verlaten heeft - wat niet noodzakelijk is - dan kan hij teruggekomen zijn: hetgeen begrijpelijk is, als men aan de nog volgende *drie uren* denkt.

deze opzettelijke aanduiding[1] van de betrouwbaarheid der mededeeling is hieraan toe te schrijven, dat Johannes, zooveel hij maareven kan, tegenover in zijn dagen opkomende ketterijen, wil verzekeren, dat Jezus Christus *waarlijk* is gestorven. Dat Zijn dood *geen schijndood* was.

En juist, omdat *dit* de bedoeling is, kan dat vloeien van bloed en water niet als een wonder aangediend zijn. Wanneer het immers iets buitengewoons geweest was, zou het *niet* als bewijs van de echtheid van Jezus' dood kunnen worden aangeduid. Trouwens, het woord 'water' beteekent hier niets meer dan een 'water-achtige' stof,[2] en medici verklaren, dat het naar buiten komen van een stof, die zoowel bloederig als water-achtig eruit ziet, langs gewonen weg te verklaren is; met name als de milt geraakt is, en het lichaam niet heen en weer geschud is. Het eerste is hier waarschijnlijk, het laatste zeker. Overigens is de vraag, hoe men dit uitvloeien van bloed en water dient te omschrijven, en te verklaren, een zuiver medisch-wetenschappelijke kwestie, waarmee wij ons niet hebben in te laten.[3] Johannes wil er op wijzen, dat tengevolge van deze speerwond in elk geval het leven geheel gevloden moet zijn.

En hiermee had de wereld en de kerk haar wettige bewijs, dat Jezus van Nazareth waarlijk gestorven was. Mozes had zijn gerechtigheid, want vóór den sabbath was alles afgeloopen, en de Caesar ook, want de dood kon worden aangeteekend in de boeken. Het hart van allen kon gerust zijn.

Maar voor den loop der profetie heeft God gezorgd. Hij hield de banen vrij voor den profetischen Geest. Een oude profetie ging in vervulling; en aan een andere werd de letterlijke vervulling mogelijk gemaakt.

Wat het eerste betreft: een profetie is hier vervuld, zegt Johannes, het woord n.l. uit het Oude Testament, volgens hetwelk *geen been zou gebroken worden* aan...., ja aan wien? Er zijn hier *twee*

1) Volgens Th. Zahn, Inl. tot het N.T. vertaling Hugenholtz, Utrecht, II, 550, is het te voorschijn komen van water en bloed, een nevenomstandigheid.
2) Zahn, Komm. Evangelie Johannes, 1912, S. 664.
3) Verschillende beschouwingen over de mogelijkheden, die hier in aanmerking komen, kan men elders aantreffen b.v. Groenen a.w. 542 v.

mogelijkheden. Volgens den één moet hier gedacht worden aan het *paaschlam,* volgens den ander aan *den rechtvaardige* uit psalm 34. Het *paaschlam* moest, volgens Exodus 12:46, gaaf en ongebroken zijn, er mocht geen been aan gebroken worden; integriteit was voorwaarde voor het offer. (vgl. Num. 9:12). Nu meenen sommigen, dat Johannes, aan déze bepaling gedachtig, in het gespaard blijven van Christus voor het crurifragium een bewijs ziet, dat God Hem *aan wil wijzen als het ware paaschlam.* Wij voor ons meenen evenwel, dat niet aan dezen tekst, doch aan psalm 34 te denken valt. Daar zegt de dichter:

> Veel kwaad treft den rechtvaardige,
> maar de Heere redt hem daarvan.
> Hij bewaart al zijn beenderen;
> geen daarvan wordt gebroken.[1)]

In dit psalmwoord wordt dus een tegenstelling aangewezen tusschen den rechtvaardige en den goddelooze. *De rechtvaardige* deelt in Gods bizondere gunst, staat, oneigenlijk uitgedrukt, onder de pro-

1) Vertaling Dr A. Noordtzij. Dat wij voor déze opvatting kiezen, heeft onderscheidene redenen. De woorden van Johannes correspondeeren eerder met den tekst van psalm 34 in de Septuagint dan met dien van Exodus 12, of Num. 9. Bovendien handelt Exodus 16 over hetgeen de *menschen* moeten doen, in de toebereiding van het paaschlam. Maar Johannes spreekt thans over hetgeen door *Gods* voorzienigheid aan Jezus overkomt, zonder de daad der menschen, zelfs in uitdrukkelijken strijd tegen de bedoeling of verwachting der menschen. Bovendien, het niet-breken van het paaschlam moest het offer geschikt maken, was *voorwaarde* voor zijn offerwaardigheid; doch *hier* is alles er vol van, dat Christus reeds geofferd is, en dat de waardigheid van het offer in hemzelf ligt, in zijn gaaf heid en zondeloosheid. Dat - wat sommigen een bezwaar achten tegen onze opvatting - dat psalm 34 spreekt van *levende* gunstelingen Gods, voor wie Gods voorzienigheid waakt, zoodat hun, zonder Zijn wil, geen been gebroken, geen haar gekrenkt wordt, pleit juist *vóór* onze opvatting. Immers: Gods *voorzienigheid* (het ééne element) vraagt hier de aandacht (de uitkomst is anders dan men vreezen moest), en dat Christus *gestorven* was hindert de voorzienigheid niet, aan Hem dezelfde zorg te besteden als aan Gods *levende* knechten. Bleek ook het zevende kruiswoord niet ‘uit het *leven*’ genomen? Heel Johannes' tekstaanwending wijst eerder in ònze richting (de tegenstelling, het conflict tusschen rechtvaardig en onrechtvaardig en Gods decisie daarin), dan in de richting van symboliek of allegorie. Het offer was volbracht; en het *niet-breken* der beenderen documenteert wel de *werkelijkheid* van den *dood*, doch niet de *waardigheid* van het *offer.* De integriteit van het lam eindelijk correspondeert met Christus' zondeloosheid.

videntia specialissima, en wordt daarom bewaard voor zùlk een verguizing, die hem als verworpeling een *spel* zou maken van dolzinnige wreedheid, van wreedheid, die *geen zin* meer hebben zou. Geen been van hem zal gebroken worden; het toeval, de gril, de willekeur speelt met hem niet.

In dézen zin nu is aan den Heiland deze psalm *vervùld.* Want allereerst, Hij is de groote Rechtvaardige. 'De rechtvaardige' - het geliefkoosde type der psalmen, vindt zijn zuivere wezen, zijn anti-type, zijn werkelijkheid, zijn recht in dien Eenen Rechtvaardige bij God: Jezus Christus. *Vervulling!* En dan voorts: 'de rechtvaardige' is geen speelbal van willekeur, zegt de psalm. Ook dàt is hier *vervuld;* want Christus Jezus is *geen exlex meer*. Hij is in de *justificatie* ('de Rechtvaardige'), God heeft den exlex weer aangenomen[1]; en nu mag Hem ook *niets meer* overkomen, dan strikt *noodzakelijk* is! De logica van psalm 34 vindt hier heel ongezocht haar erkenning. Evenals Christus in Zijn *begrafenis* gevrijwaard wordt voor elk vertoon van schande, dat *geen zin* meer in den borg-tocht hebben zou, en Hij daarom niet onder den grooten hoop in een *klasse*-graf geworpen wordt bij de bandieten, maar in '*een* graf' als *menschenzoon* wordt weggelegd,[2] zóó wordt Hem hier geen andere verbreking opgelegd, dan welke *zin* heeft, en waarin *God* iets doet, dat volgens Zijn *besluit noodzakelijk* is. Het sterven was genoeg geweest. Jezus stond ook naar het lichaam onder Gods bizondere voorzienigheid. Dat lichaam zou zelfs na Zijn opstanding - hier raken we reeds het volgende oudtestamentische citaat - door een opzettelijke daad van Gods macht de uiterlijke litteekenen moeten bewaren van Zijn wonden; en indien we hier over het paasch-feit spraken, zou daarvan veel te zeggen zijn, dat thans blijft rusten. Genoeg is 't, te bemerken, hoe een bizondere voorzienigheid over het lichaam van den Christus waakte. En daarom liet God ook niet toe, dat Zijn Rechtvaardige de beenen werden gebroken. Zijn lichaam had een toekomst; het had een doel, zelfs in Zijn wonde-teekenen, Zijn stigma's, voor de paasch-

1) Vgl. boven, bl. 414, 442.
2) Vgl. hieronder, bl. 537.

gemeente. Willekeur of toeval, zinloos lijden, a-logische vernedering, heeft God het heilig offerlam gespaard.

En zoo is dan ook een nieuwe profetische vervulling in letterlijken zin mogelijk geworden. De tekst zegt, dat ook de lanssteek van den soldaat stond onder de bizondere voorzienigheid van God. Immers, een letterlijke vervulling der profetie van Zacharia 12:10 werd daarin mogelijk gemaakt. In deze profetie toch dient God zich[1)] aan als den *zachtmoedigen* Koning Israëls, die echter door Zijn volk naar het hart gestoken is, als den *goeden* Herder, die evenwel door de eigen schapen verloochend en gedood is. Ze hebben God in Zijnen knecht naar 't leven gestaan, Hem dus in Zijn gezant *doorboord.* De herder-koning, die door het zwaard van Israël gestoken is, - dat is natuurlijk een anthropomorfe voorstelling, doch ze kreeg haar mogelijkheid van letterlijke vervulling in de vleeschwording van het Woord, dat uiterste anthropomorfe spreken Gods. Die haat nu der verwerpers van den God van Israël, dien goeden herder, die reeds door Zacharia zoo menschvormig uit gebeeld werd, vindt thans zijn bitterste uitdrukking in den speerstoot der soldaten. Die ééne lanssteek is de *laatste acte van den moord op Christus,* de *laatste* schennis van Gods goeden Herder. Geen mensch, die zóó 't verband der dingen zag. *Máár,* zegt Johannes, *éénmaal* zal men dat wèl verstaan. Reeds door Zacharia zegt de Heere, dat men zal *zien,* dien men doorstoken heeft. Dat zal de wereld zien; maar dat zal vooral de kerk zien, nadat zij door den Geest haar zonde heeft leeren beweenen. Want uit de ontrouwe verbondsgemeenschap (*deze* toch heeft *eigenlijk* den Herder gewond) komt een '*rest*', die 't kwaad beweent! Zoo wordt de profetie in Christus letterlijk vervuld. Eerst in het Pinksterfeest, als Israëls 'rest' vergaderd wordt; straks in den jongsten dag; den tegen-dag van Pinkster.

Dus vloeit de evangelische vertroosting samen met een duister dreigement. Geen been wordt gebroken - dat is de *vertroosting:* Golgotha is vol van Gods behoudende voorzienigheid. Maar zij

1) De tekstrecensie van Zach. 12:10 blijve hier buiten bespreking; zakelijk maakt zij geen verschil.

zullen *zien,* wat hier gebeurd is, - dat is het *dreigement:* zonder weeklacht vanwege *eigen* zonde komt men hier niet vandaan. In het feit, dat Christus *na Zijn opstanding* nòg de teekenen der wonden aan het lichaam draagt (men denke slechts aan Thomas) is geen natuurlijk gevolg van Jezus' verwonding te zien, (want het opstandingslichaam heeft zijn eigen bestaanswet), doch een gevolg van Jezus' *wil. God* wilde die bewaring van de stigmata - de litteekenen - in Christus' lichaam; ze was een opzettelijke prolongatie van de teekenen van den haat der zonde tegen God en tegen Zijn Gezalfde; een vastleggen van het vreeselijk gebeuren van het middaguur op den dag des Heeren, opdat ieder zou zien, dat de *zonde,* het *ongeloof,* Hem aldus heeft gestoken naar het hart. *Ik* heb op *mijn* uur van den jôm Jahwe mijn God naar 't hart gestoken. Zoo moet zoowel de vijand als de vriend den Christus straks erkennen als den Goeden Herder, die wel gedood is, en voor dertig zilverlingen is verkocht, maar nochtans Priester-Koning van de profetie is, en de volmaakt Rechtvaardige; aan wien bij al Zijn ellende toch *niets* bij *toeval* overkomen is. Hier wordt geschiedenis gemaakt; de laatste acte van de moordenaars van Christus wordt door den Geest, die Johannes drijft, geaccentueerd, rondom met profetieën bezet. Waartoe? Opdat die laatste acte, waarin *heel* de wir-war van Golgotha besloten wordt, afsluiting blijken zou van het eschatologische gebeuren van dezen dag. De spijkers en de hamers en de lans, ze zijn vandaag àlle instrumenten van het oordeel; en alle instumenten worden gedreven door een electrischen stroom, die opgewekt is uit de beweegkracht aller werelden en aller tijden.

En in dit zelfde wereld-bewegend uur, waarin de profetie alzóó vervuld werd, en de profetische Geest spijkers en lansen en hamers bewoog met de energie van den dag der dagen, en in een breed gezicht daarop, kwam daar een klein gezelschap van verdoolde en verweesde blinde kinderen bijeen geschoven, om Hem, dien zij hadden liefgehad ‘de laatste eere te bewijzen’. Zoo wordt het vaak gedachteloos gezegd, en zóó was het *hier* heel strikt bedoeld. Eere

en - de *laatste* eere. De vrienden kwamen saam; in Gods naam: de begrafenis.

De acte werd geopend door een zekeren Jozef van Arimathea. Een *zekeren;* - want het evangelie is geen novelle; en het verhaal van Christus is geen familie-roman; daarom komen de ‘vage figuren’ in beweging, en geen *karakters* komen op. Het behoort tot het *evangelie,* dat *gereserveerde* krachten zoo maar in éénen voor den dag komen. De menschen zeggen dan: een *zekere* Jozef: een nieuwe figuur in 't drama. God zegt: Ik had hem al lang tot dit uur *bewaard;* maar de nevenfiguren moeten donker blijven, omdat de Christus heel *alleen* is: dramatis persona. 't Wordt *geen* familie- doch een *kerk*-zaak heden met die begrafenis. Een *zekere* Jozef, pas op: 't is geen *roman,* die afgesloten wordt; en 't *karakter* van dien *sekeren* Jozef doet hier daarom *niets* ter zake. Het is om Christus hier te doen. Hij wordt op den *kerk*-brink begraven, en daarom doet de *familie* niet het meeste. Vrouw, zie uw zoon.

Goed, *een zekere Jozef* dan.

Deze onbekende vriend is nog vóór zonsondergang naar Pilatus gegaan, om hem verlof te vragen tot de begrafenis van Jezus. Waarschijnlijk stelde hij zich met Pilatus in verbinding, dadelijk, of heel kort, nadat de dood bij den Heiland was ingetreden. Immers, wij lezen, dat Pilatus *zich verwonderde,* dat Jezus reeds gestorven was. Het officieele verzoek van de joden, om de gestraften in den dood te jagen door het crurifragium, was dus óf nog niet geschied, óf nog eerst zóó kort geleden ingewilligd, dat Pilatus nog niet verwachten kon, dat het nu reeds was ten uitvoer gelegd. En als het crurifragium vooraf reeds gevraagd is, dan was 't rapport nog niet ingekomen.

Een zekere Jozef van Arimathea. Hij was aanzienlijk; daartoe lid van het Sanhedrin. Hij had een graf zich laten uithouwen in de omgeving van de stad; en dit wil hij nu afstaan aan den gevloekten Nazarener. En Pilatus, waarschijnlijk blij, dat hij voor Jezus, dien hij toch niet alle kwaads gunt, op deze wijze nog een eervol graf kan helpen kiezen, en de joden plágen met behulp van één van hen, geeft de gevraagde toestemming; het werd trouwens

vaker aan familie of aan kennissen van een veroordeelde toegestaan, diens lichaam te begraven.

Toen heeft de kleine schare, de rest van Abraham, haar droeven plicht volbracht. Lang heeft het niet geduurd, want vóór den sabbath moest alles afgeloopen zijn, Mozes moest zijn gerechtigheid hebben. Alles was voorloopig; ná den sabbath kon men het in der haast verrichte werk nog wel voltooien. En alzoo is op Vrijdagavond het vleesch van den tweeden Adam nedergelegd in een graf, een menschen-graf.

Ongetwijfeld was deze begrafenis een *vernedering,* en deze *behoorde* tot het messiaansche borgtochtswerk.[1)] De Christus heeft ook de vernedering van het *graf* aanvaard. Niet, om te zeggen, dat het graf tot het essentieele van de straf der zonde behoort.[2)] Maar in Zijn dagen *behoorde* tot de schande van den dood, en tot haar prediking, ook de vernedering van het graf. De onttrekking van het lichaam aan déze wereld, een onttrekking, welke door de zonde den vorm van verwoesting[3)] aangenomen heeft, vindt haar bezegeling in het graf. Het graf is een amen, dat de mensch zich afgeperst weet tegenover den dood. Het graf is een verberging, het neemt weg, wat onrein is en heet; het is een openlijke uitspraak

1) Men zal bemerkt hebben, dat de hoofdstukken XXII-XXV, ná dat over het sterven van Christus, veel korter behandeling der stof geven dan de voorgaande. Dit hangt samen met bestek en doel van dit boek, dat immers op het *lijden* den nadruk legt, en daarom hetgeen *na* het *stèrven* komt, slechts bij wijze van aanhangsel kan behandelen. Mede om deze reden wordt thans van de begrafenis slechts iets *aangestipt*. Afgeleide kwesties, die de dogmatiek hier te behandelen heeft, worden hier zelfs niet aangesneden. Met name het verband tusschen begrafenis en ‘nederdaling ter helle’, blijft hier onbesproken. Hetgeen van de ‘nederdaling ter helle’ zelf gezegd is in de voorgaande hoofdstukken, feitelijk heel ons derde deel door, sloot zich trouwens óók aan bij de bekende opvatting van den heidelbergschen catechismus, nam den eenmaal ingeburgerden term gewillig over, om den boven gegeven inhoud der christelijke belijdenis ermee te kwalificeeren, omdat de term zich immers goedschiks daarvoor leent, eenmaal historisch recht verkreeg ook in déze interpretatie, doch blijve voorts, zoowel boven, als op déze plaats, buiten de kwesties van streng-historisch onderzoek staan. Met name de vraag wat *oorspronkelijk* verstaan werd onder ‘nederdaling ter helle’ bleef buiten ons gezichtsveld.
2) Wij verwijzen hier naar hoofdstuk XXI.
3) Te onderscheiden - bij Christus, doch ook bij ons - van de (graf)ontbinding; die zelf weer iets anders is dan de ont-binding van 2 Tim. 4:6.

van de verfoeilijkheid van wat eens pronkstuk is geweest der schepping Gods. En wijl het nu den Middelaar gezèt was, vernederd te worden *in het openbaar,* daar kan het graf in dit complex van smaad en schande niet gemist worden. Meermalen wezen wij er op, dat de kruisiging den naam *verhooging* krijgt, omdat het *publiek* karakter van Christus' dood daarin wordt aangeduid.[1] In gelijken zin kan men de begrafenis rekenen tot de *verhooging* van den Christus: ze is een *openbaar tentoonstellen*[2] van den Zoon des menschen, als dood, *wezenlijk dood*. Wat de speerwond als feit verzekerde, heeft de begrafenis gekleurd, getypeerd, en zóó publiek gemaakt.

Niet, dat de begrafenis *òpgaat* in het *vertoonen* van Christus als dood. Neen, ook het tot schande worden, het weg-gedaan worden bij hetgeen de aarde niet meer dragelijk, en het leven schadelijk, en de vroolijkheid funest, en den smaak beleedigend is, is een aparte schande voor den Christus geweest. Een straf ook vanwege onze zonde. Want om de zonde is de eerst beloofde *transfiguratie* van den mensch van heerlijkheid tot heerlijkheid aan hem ontzegd; *verwoesting* trad daarvoor nu in de plaats; en het graf bezegelt haar. Zóó wordt het graf voor Christus ook tot straf. Het behoort tot Zijn vernedering. Het staat met Christus' graf als met Zijn treden uit deze wereld: op zichzelf is het niet te denken als straf met eigen inhoud, maar in het groote verband van het geheel krijgt het wel degelijk weer een eigen beteekenis en ook een eigen inhoud; en uit dat groote verband mag het nimmer worden uitgelicht.

Trouwens, niet alleen dat *begraven worden* is Christus' vernedering op dit oogenblik. Neen, Hij is ook als effectieve middelaar vernederd. Zijn eigen begrafenis-gasten begrepen Hem niet. *Niemand kon een grafrede houden*.

Elke begrafenis is een begin van dat geschied-proces, waarin onze glans verbleekt, de indruk, dien wij naar buiten hebben gemaakt, verflauwt, en onze persoonlijkheid haar kracht van zelfverklaring, zelf-vertoon verliest. Een *naam* worden wij, wij *krijgen*

1) Vgl. deel II, bl. 285-288; deel III, bl. 67, v., 479.
2) Meer dus dan een (notarieel) *bewijs* van den dood.

een exegese van anderen. Wij worden een figuur, een symbool. En de begrafenis begint met deze onverbiddelijke loslating; ze is een machtsberooving ten aanzien van deze wereld, bezegeling van onze uitheffing uit den tijd, met verlies van den greep op den tijd.

Droeviger nu dan ooit is dit in Christus' begrafenis een actueel verdriet, zoolang wij n.l. Zijn begrafenis zien van de buitenzijde, gelijk dit moet: God *vertoont* Hem immers? Zeker, men heeft Hem lief; die Jezus, dien man van drie-en-dertig jaar, begraven gaan, beminnen Hem zeer. *Maar kènnen zij Hem?* Kennen zij Jezus *Christus,* van *alle* eeuwen Koning-Priester? Hebben zij de goede exegese? Ach neen, zij kennen Hem niet, gelijk Hij wil gekend zijn. Hun ongeloof, hun kleingeloof, hun onverstand, kan Hem wel niet meer smárten, niet meer wònden, maar het kan Hem wel *vernederen*. En het héèft Hem zeer vernederd. Ze hebben Hem begraven, tenslotte niet als *den* Zoon des Menschen, doch als *een* edelen menschenzoon. Een mensch onder menschen. 't Was een aanvaarding van Zijn sterven, een amen-zeggen tot Zijn dood, naar de gewone wijze van elken dag. Dus was het hunnerzijds geen inschakelen van dien dood in het geheel der messiaansche heilshistorie; doch een invoegen van *Zijn* sterven in de concatenatie van de alledaagsche feiten. Nooit is de Christus zoo bedekt geweest als nu, nooit ging de Godheid zoo volkomen schuil, nooit was Hij zóó volslagen ‘onbekend den zonen Zijner moeder’. De discrepantie tusschen de majesteit van God en het lichaam van den mensch Jezus was nooit zóó groot als nu. Dit alles behoorde tot Zijn vernedering, maar die Hem begroeven, hebben het niet verstaan. Zijn lofzang over den steen, die tot een ‘hoofd des hoeks’ gelegd zou worden, konden ze maar niet aan. Indien zij het begrépen hadden, zij hadden òf Hem niet begraven, òf zij hadden het anders gedaan. Het is wèl droevig: de joden, de *vijanden,* zijn druk in de weer over Zijn mogelijke opstanding; *zij* brengen het onderwerp zelfs ter sprake tegenover Pilatus, en rekenen er mee, wanneer zij een wacht van Pilatus verzoeken. Maar Jezus' eigen discipelen denken daar niet aan. Hier was plaats voor een verhandeling over: ‘Christus begraven en Zijn *vergeten hoofdstuk’*. Het *priesterschap*

is dat vergeten hoofdstuk.[1] En die het thans vergeten, dat *zijn de zijnen*. Och, hier is nu de *rest van Israël,* de tempel des levenden Gods, en alle profeten hebben daar zeer heerlijke dingen van gezegd; die *rest* was hun groote troost. Maar nu.... wat is die rest nu zonder Hem? Is dit nu alles, wat Hij achter liet in deze wereld? Is dit nu heel het vrouwenzaad? Is het niet verschrikkelijk? Is het geen vernedering? Noem mij één geestelijk leider of verleider, die zóó arm was aan begrijpende discipelen; gij kunt dat niet.

Toch lag het niet aan 't onderwijs, noch aan het onderling contact tusschen de discipelen. Denk maar eens aan het feit, dat Nicodemus zóó-maar voor den dag komt, en in eens met zijn dure grafgeschenken aan komt dragen, als Jozef de getrouwen oproept tot de laatste acte. Blijkbaar is er van te voren overleg gepleegd. Men zàg de dingen aankomen. Daar zijn ze nu: twee schriftgeleerden, twee vrienden van den Nazarener. Twee eerlijke liefhebbers. En daarbij de kleine gemeente. Maar een begrafenis zóó, als er elken dag, gearrangeerd kan worden. Het was wèl droevig. Van Jozef staat er, dat hij het koninkrijk Gods verwachtte, maar dat beteekent ten slotte niet meer, dan dat hij behoorde bij hen, die hoopten op het messiaansche heil. De Dooper was de grootste onder hen, maar met dit al heeft hij toch eens bezorgd zich afgevraagd, of de historische Jezus nu de èchte Messias was, dan wel misschien maar een *voorlooper* op het messiaansche pad. Waarschijnlijk heeft deze zelfde vraag hen àllen bezig gehouden, die vandaag den Heiland leggen in het graf; men denke ook aan de biecht van de twee wandelaars op den weg naar Emmaüs. En daar is in het geval van Jozef te meer reden voor deze onderstelling, omdat hij misschien niet door Jezus zelf onderwezen is, doch door één van de leerlingen.[2] Het schémerde min of meer voor zijn besef. En zoo was het met heel den kring.

Voorwaar, die begrafenis van Christus, de balseming van Zijn dood lichaam, de afspraak voor den Zondagmorgen, het is alles een totale negatie van de komende verrijzenis. Zij hebben Hem

1) Vergelijk deel II, bl. 411, v. en deel III, bl. 237, v.
2) Dr F.W. Grosheide, Komm. Matth. 360.

geestelijk allen verlaten. Nicodemus mag zware woorden gehoord hebben in een nachtelijk gesprek uit Jezus' eigen mond over het rijk der hemelen, en over de daarin werkende kracht van wedergeboorte, maar de groote rechtsvraag, op welken *grond* dat rijk er komen, de Geest erin báren kan, blijft in zijn geest nog open. Dat Christus' dood in de groote *rechtsordening* van God centrale beteekenis heeft voor de ‘wedergeboorte’ àller dingen, het is hem nog niet duidelijk.

Ja maar, vraagt iemand, was die begrafenis dan geen *belijdenis?* Zeker, zij was dat. Doch dan eerder een belijdenis van liefde, dan van geloof. En het hoort nu eenmaal bij den Christus, dat men Hem niet recht *liefhebben* kan, zonder waarachtig *geloof;* dat ‘liefde’ voor ‘Jezus’, zonder *geloof* in Jezus *Christus,* ten slotte niet is een goed werk bij God. Wij ontkennen niet, dat hier *zaden* van wedergeboorte liggen, maar de vruchten worden van rijping nog weerhouden, omdat de ‘oogen des verstands’ nog niet ‘verlicht’ zijn. Ook dat is Christus' vernedering: Hij heeft naar menschenzicht niet veel ‘bereikt’. En och, wat voorts die *belijdenis* der vrienden betreft, laat ons niet overdrijven. Dat Jozef bij Pilatus vergunning vraagt, om Jezus te begraven, was zoo heel bizonder niet. Dàt was nog niet aanvaarding van de martelaarspositie. Pilatus zelf had immers ‘sympathie’ voor Jezus? Een openlijke breuk met het Sanhedrin behóefde dat niet te beteekenen; sympathie met Jezus als ‘philanthroop’ was nog geen openlijk protest tegen den raad der Joden. Hoeveel sanhedristen zullen zich denzelfden avond in gelijke sympatiebetuigingen hebben uitgeput? Bovendien, die Jozef heeft toch ongetwijfeld heel veel goed te maken. Hij was het inzake Christus' veroordeeling niet eens met het Sanhedrin. Toch hebben alle sanhedristen Jezus veroordeeld. Conclusie is dus, dat hij uit de beslissende vergadering weggebleven is. Laat ons dat niet vergeten. Dit was óók een soort *verloochening* van Christus. *Hier is een andere Simon Petrus*. Is misschien de ijver van dien zekeren Jozef nu in eens bij die begrafenis, en zijn dure aanbod, reactie, een daad van ressentiment? Hoe 't zij, Jozef heeft wat goed te maken tegenover de kleine gemeente. En doet nu zeer zijn

best. En neemt de leiding zelfs. Maar dat is meer gebeurd bij menschen, die het eerst bedorven hadden, en het niet meer goed konden maken. Niet, dat wij Jozef willen degradeeren; o neen. Maar het is enkel erom te doen, te toonen, hoe zwaar de Heiland is *vernederd*. Ook als werker in het rijk des Geestes. Ondanks, of juist in die precieuze, 'voorname', begrafenis.

Toch is aan den anderen kant Christus' begrafenis voor Hem de *aanvang der verhooging*. Gelijk in den term 'aan het kruis *verhoog* worden' God zelf 'met woorden *speelt',* en in dien éénen klank zoowel de schande van den Christus uitdrukt, als de *eere,*[1] zóó *speelt* hier heel een engelenheir met Jezus' rouwkrip, al houdt het hemelsch heirleger zich dan ook verborgen voor de menschen. De lijkwade vernedert, maar de wind, die ze òp laat waaien, komt van de hoogten Gods.

Was die begrafenis niet *'rijk'?* Jozef was een aanzienlijk man; het graf was nog nooit gebruikt; het was een *eigen* graf; en niet door natuurlijke ligging als grafplaats vanzelf aangewezen, doch door expressen, goed betaalden, arbeid ('uitgehouwen'!) gewonnen. Het had veel geld gekost. En om dat geld was 't God, die Jezus zelf begraaft, nu niet te doen, noch ook den engelen, die Hem begroeven door de hand dezer bemiddelaars. Het was om 't *rècht* op goud en geld te doen. Zijn requisitie-recht was Christus weersproken; het was Hem grondig afgenomen. Maar niet zoodra *heeft* Hij geleden, wat te lijden *viel* naar 't recht, of zie, God requireert nu *zelf* weer voor den Menschenzoon het beste, dat men voor Hem requireeren kan. Laat af van deze begrafenis-gasten. Zij hebben een *goed werk* gedaan. De armen kunnen we altijd begraven, maar Hem kunnen we maar één keer begraven.

God requireert. Neen - het is Hem niet te doen om 't fijne, dure lijnwaaad, dat men in strooken knipt, en om de eerst afgewasschen leden, wikkelt. Neen, 't is Hem niet te doen om Nicodemus' myrrhe en aloë, dat dure reuk-werk, import van buiten, al kan

1) Zie deel II, bl. 288.

men ook ‘toepasselijke’ of toegepaste *psalmverzen* daarvan zingen. Het is om 't *recht* te doen. Dàt recht, hetwelk den Borg niet *meer* laat dragen, dan noodig is voor de Groote Betaling.

En *hierom* is het, dat de Christus *wel* onder de bandieten was, doch *niet* Zijn levenlooze lichaamsrest; Hij heeft de schande van het groote *algemeene* groeps-graf, waarin men de ‘klasse’ der veroordeelden slordig wegwierp, niet meer noodig. Hij behoort niet tot een ‘klasse’; Hij is de Zoon des menschen, de ééne, generale. God geeft Hem wel de generale schande van ‘het’ graf; doch er is niets speciaals meer in die schande. God laat ons zien, dat het graf maar *tusschen*-toestand is, en dat men in den hemel haastig doende is, om van dien ‘tusschen’-toestand àf te komen.[1)] Christus ontvangt Zijn *nieuwe* graf, waarin nog nooit iemand gelegd is. Zóó legt men ook van oude tijden af een altaar aan van *nieuwe* steenen, zet heilige dingen op een *nieuw* vehikel, neemt voor heilig werk *nog niet gebruikte* beesten, legt heilig zout in eene *nieuwe* schaal. Neen, 't was God niet om het vertoon van *aristocratie* te doen; want ook dàt woord is hier misplaatst. Maar 't is den Heere God te doen om zúlk een ‘verhooging’ van den Christus, die reeds vooruit grijpt op het paaschfeest. De hemel heeft háást, het *feest*-rumoer dringt in den hof al door, als men maar luistert. Die hier het graf ingaat, is niemand anders dan de Kurios, de Heer! Op den éénen ‘dag des Heeren’ zijn de overgangen van het ééne in het andere nooit zóó scherp af te grenzen, of daar is reeds een in elkander grijpen van het rad der ééne beweging en dat der andere. En zóó is ook nu de werkelijke *verhooging* van den Heiland reeds bezig zich te realiseeren. De Kurios is hier de opper-requirent. Den hades gaat Hij in, in zooverre Hij ‘bij de dooden’ is, doch tot Zijn *vaderen* wordt Hij eigenlijk niet verzameld. Dat kwam zoo van de *haast,* dien de schuwe gemeente had. En het kwam ook hiervan, dat men Zijn vaderen niet kende. Noch ook Zijn vader David als Zijn vader wijzen dorst. Maar 't kwam vooral, omdat de levende God 't zoo wilde. Hij kon niet tot de vaderen *verzameld*

1) Vgl. boven bl. 481.

worden; het is maar *tusschen*-toestand; God heeft *haast!* Het rijk van David kent Hem niet. Waarom niet? Wel, - *Hij* kent alleen het rijk van David. En omdat Hij den smaad van vader David, den smaad van àl de vaderen, nu ten einde toe gedragen heeft, daarom behoeft Hij tot hun graf niet in te gaan. Zijn graf is niet een graf van eenig voorgeslacht, doch versch en nieuw, en ongebruikt, en eigenlijk *niet eens voor Hem* gehouwen. Dit was een ongeluk; en toch de klaarste profetie-van-*noodzaak! Oók* in Zijn graf is Hij een vorst *naar Melchizedek's wijs*. Als Hij 'het' graf maar ingaat, het menschen-graf, tout court, het graf dus, dat Hem met alle menschen als den *menschenzoon* hun schande dragen laat, dan mag Hij voorts de weelde van wat de menschen 'aristocratisch' noemen, voor zich laten kiezen; opdat er achteraf verbazing zij hierover, dat men Zijn graf wel heeft gesteld bij goddeloozen, maar dat Hij nochtans bij den rijke in Zijn dood geweest is.[1)]

Dus buigt de lijn van Christus' vernedering wel af naar het graf, maar daar wèrkt reeds de macht, die Hem verhoogen zal. Hij is begraven door menschen, die Hem niet verstonden: maar de zaden van den Geest waren toch in deze harten uitgestort; het wàs dan toch de *bloem* van het Oude Testament, die op Zijn graf gebloeid heeft. Heeft Jozef van Arimathea naast Petrus geknield? Moest hij soms begraven, omdat hij *naar buiten* moest en bitterlijk weenen? Dan heeft zijn zelfverwijt in zich het wezen der *bekeering*. Zóó zijn ze allen door Hem bekeerd, dat is, hun oude mensch is met Hem begraven. Maar die met Hem begraven is, is reeds met Hem verheerlijkt, en met Hem opgestaan en met Hem in den hemel gezet. Noem mij één wereld-wijze, zei ik straks, die zóó slecht begrepen is als Hij. Gij vindt er geen. Noem mij één wereld-

1) De vraag of Jesaja 53:9 in dit verband is aan te halen als een in vervulling gaande profetie, blijve hier onbesproken. Feit is, dat het Nieuwe Testament den tekst niet heeft aangehaald. Er is daarom niet een nieuwtestamentische, dwingende verklaring van dit oudtestamentische woord. Daarom kan men vrijuit het debat openen ten aanzien van de vraag, of het hebreeuwsche parallelisme in Jes. 53:9 een *contrast* toelaat, zóó als het in den masoretischen tekst ligt uitgesproken volgens de normale exegese daarvan, dan wel of de tekst corrupt is. Zoolang dit debat nog gaande is, nemen wij geen beslissing.

wijze, die, begraven zijnde, al de zijnen met zich begraaft, en opwekt uit de dooden. ‘Gij vindt er geen’.

In Jeruzalem werd het paaschlam gegeten. Er werd gedacht aan Egypte, en nog meer aan Rome, maar niemand had den *Satan* op het feest gezien. Men kan den Satan tusschen menschengewriemel slechts ontdekken, als men het Woord Gods vleesch zag worden. Dus is hij, die den Zoon de verzenen vermorzeld heeft, bedekt gebleven, *omdat* de Zoon het was. Maar eenmaal komt de dag, waarop de Satan losgelaten worden zal, omdat de Zoon zich opmaakt tot de uiterste parousie. En alle oog zal Hem zien, ook het oog dergenen, die Hem doorstoken hebben; en alle geest zal Hem kennen, ook de geest van die Hem met woorden gesmet hebben in Zijn heerlijkheid, maar die over Hem rouw bedreven door den Geest der genade en der gebeden, nadat zij Hem hebben liefgehad. Hij zal hen niet verwerpen om hun dolend, tastend woorden zoeken, en zal hun met Zijn zachte stem al Zijn geheimen leeren. Maar Zijn altaargeheimenissen verkondigt Hij daar slechts onder de vreugde der tafelgeheimenissen; want het altaar der verzoening is tot tafel der gemeenschap dan geworden. En na elk gesprek zal Hij aldus besluiten: dit was van Jezus Christus, maar 't was eigenlijk van *God* gesproken.

O God, Gij hebt nog nooit geweend, *ook toen niet*. Zalig prijst Gij, Heer, wie aan zùlk een God niet meer geërgerd wordt. Hij kan voor 't minst de engelen als broeders dragen. Want zij gewennen zich aan God, die dagelijks toornt en lacht. Maar zij waren dan ook zeer verwonderd over het vleeschgeworden Woord, dat op den Goeden Vrijdag in het paradijs kwam. God zelf had in dat vleeschgeworden Woord zichzelf benauwd, ontroerd, tot tranen toe bewogen, en was gaan wandelen door geloof, niet door aanschouwing. Maar God de Heer was *niet veranderd*. Bij Hem is geen verandering, geen schaduw van omkeering, zeiden de engelen wederom met vreeze en beven. Zalig wie dit *ter rechter plaats* verneemt; hij wordt aan zulk een onveranderlijken God dan niet geërgerd. Die rechte plaats is hier op Golgotha, bij 't graf, dat welbewaakte graf.

Errata.

Bl. 16, regel 19 v.b. staat: waren. Lees: worden.

Bl. 20, regel 11 v.o. staat: in het. Lees: het.

Bl. 63, regel 5 v.o. staat: oog. Lees: oogen.

Bl. 131, regel 6 v.b. staat: dan. Lees: den.

Bl. 275, regel 2 v.b. staat: denkpaden. Lees denkdaden.

Bl. 276, regel 5 v.b. staat: Dus. Lees: *b.* Dus.

Bl. 280, noot 2 staat: den vollen. Lees: de volle.

[Registers op Dr K. Schilder's Christus in zijn lijden]

Voorbericht.

Bij het samenstellen dezer registers is speciaal gedacht aan onze Jongelings- en Mannenvereenigingen.

Die moeten dit werk lezen en bestudeeren. De perspectieven die dit 'Schilder-stuk' opent inzake de woord-openbaring zijn grootsch en schoon.

Deze rijkdom meer toegankelijk te maken voor allen, die Gods Woord liefhebben was het doel der samenstellers

Schiedam
J. VAN NOORT,
Rotterdam
H. STEEN.

Zaak- en naamregister.

A

Aäron, zijn priesterambt I 283.
Abel, zijn bloed I 418-20, 426-27, 453-55; II 470-71, 482-83, 510.
Abraham, zijn zaad III 138-43; Vader van Judas II 236-37; zijn geloof III 257; - en Sara's graf II 250-52, 261; - en *Christus* II 152-53; - en Akeldama II 261-62; - en de rijke man III 429.
Achab, de bouwer van Jericho I 62.
Achan, zijn dood III 10.
Achitofel en Judas II 238-46.
Adam, het kleed van - III 151-56, 164; - en het proefgebod III 89-90; - uit het Paradijs II 406-07, 509; - en de gemeene gratie II 407, 509; de tweede - III 154-57, 164, 400-01.
Aflaat, de - van Rome I 69.
Akeldama, II 251-63; III 501.
Alexander, zoon van Simon van Cyrene III 30, 39.
Ambt en roeping I 210-11; het - in de kerk III 330, 340, 343.
Amen, ons - III 257; *Christus*' - aan het kruis III 255-95.
Annas, zijn loopbaan II 4, 8; zijn persoon II 5-7, 11-12, 18; zijn verhoor II 13-31.
Antichrist, *Christus* en de - I 232-33, II 290, III 487-88; zijn komst I 168; zijn wonderen I 423-24; de bewuste zondaar III 129.
Anthropomorfisme, het - in de Schrift III 392-401.
Assur, Israels roede II 89.
Avondmaal, Pascha en - I 152-55, 234-44; Doop en - I 233-34; de instelling van het - I 229-47; het - is publiek I 239-43.

B

Babel, Zedekia en - I 426; het wereldrijk - II 123-25, 212.
Bach, te weinig theoloog, I 441.
Barabbas, en Judas II 227; - en Jezus II 422, 428, 436; - op het tweetal II 440-53.
Barnabas, Marcus' neef I 150-51.
Bekeering, en wedergeboorte I 176-81; de - v.d. moordenaar, III 305-07.
Belsazar, II 123.
Bergrede, de inhoud der - III 166-67; de kaakslag en de - I 439-40, 443, II 57-59; de eed in de - II 107-110; en middelmatige dingen, II 479, 481-82; en Petrus' verraad II 199.
Bijgeloof, van Herodes II 370-80; en teeken II 379.
Bileam, zijn profetie I 42.
Blasphemie, volgens de Joden II 141-42, 146; - en de wet II 294, 518-19.
Bloed, het - in 't Werkverbond II 490-92; het - in 't Genadeverb. II 492-97; de stem van het - I 351-52, II 476-77; Abels - I 418-20, 426-27,

453-55, II 470-71, 482-83, 510; de ziel is in het - I 369-71; *Christus*' - over Israël, II 478-83; *Christus*' - uitgedreven I 363-74, II 484-501.
Borgtocht, naar de idee van hel en hemel I 51-57; van Christus I 279, III 11-23, 163-170, 211-220, 346-51, 369-75.

C

Calvijn I 69; III 124.
Christus (Zijn ambten), Zijn ambten I 5-6, 30-39, 99, 109, 130-31, 211-28, II 147, 304, 432-37, III 33-40, 51-63, 238; zijn zalving I 37-39; ambt en succes II 83-87, 339-48; ambtelijk genegeerd II 325-34, 508.
Christus (in Zijn profetisch ambt), en de profetie I 112-25; zijn leer II 15, 19, 39; vorm en wezen van zijn leer II 33-34; zijn leermethode II 24; zijn recht van zelfverklaring I 131-36, 141; zijn leerlingen II 15-16, 39; miskend II 122, 158-62, 479-80, 508; - over zijn lijden I 8; - over de grafenis I 31-33; - bij de voetwassching I 218-21; - zingt zijn psalmen I 267-87; - en zijn masjaal II 76-80, 96-100; - en de eed II 106-115; zijn laatste prediking III 41-63; - jegens Maria III 339-41.
Christus (in Zijn priesterlijk ambt), zijn lijden willende I 10-13, 18-20, 34; het Paaschlam I 151-55; bij de voetwassching I 225-28; de aard van zijn lijden I 288-311, III 357-61; de oorzaak v.z. lijden I 312-27; de openbaringswet van zijn lijden I 328-47; de intensiteit van zijn lijden I 348-62, III 361-65; de offerwet v.z. lijden I 363-74; het einde van zijn angsten I 375-89; zijn priesterschap II 147-49; geleerd door Zacharia II 412-15; vergeten door Israël II 147-49, 412-15, 428-31, 480; in Israëls wetgeving II 422-27 en zijn exlex-zijn II 431-32; genegeerd in de karikatuur II 508; genegeerd aan het kruis III 237-39; zijn priesterwerk aan Petrus II 201; in zijn bloedstorting II 496-97; - onbedwelmd Priester III 88-89; - jegens Maria III 341-43.
Christus (in Zijn koninklijk ambt), over zijn koningschap I 112-25, 127-32, 141, 240-43, II 121-39, 309-24; - en de armen I 35-36; zijn requisitierecht I 97, 143-47, III 31-40, 160-61, 166-67, 343-46; zijn recht van initiatief I 128-31, 141; bij de voetwassching I 221-25; Koning der Kerk I 461-62; zijn koningschap pleromatisch II 298-305; - en de schatting II 310-11; genegeerd door Israël II 478-79; in de karakatuur II 505-08, III 135-43, 171-79; - is universeel II 508; zijn onderdanen III 55-59; - op Golgotha III 343-46.
Christus (in vernedering), vernedering en verhooging I 89-90, 139-40; III 531-39; trappen in de vernedering III 185-206; - geïsoleerd I 321-22, 447-64, II 182-207, III 114-16, 130-33; - in banden I 431-46; - exlex voor de Joden, civiel II 37-38, moreel II 163-180, 208, ceremonieel II 264-68; exlex voor Herodes II 392; exlex voor Pilatus II 399-409; exlex voor alle wetten II 405-6, III 9-23; exlex in den donker III 355-75; - onder spot en hoon II 156-80, 392-95, III 171-79, 180-220, 224-54; de wijze van zijn dood II 278-92; in slavengestalte II 303-08; op het tweetal II 440-53; zijn bloed over Israël II 478-83; zijn bloedstorting II 488-501; - in de karikatuur II 502-13; - - verdoemd II 524-28; zijn verhoo-

ging II 285-92; mirre weigerend III 75-90; - aan het kruis III 91-96; - onder den vloek III 96-112; - onder de moordenaren III 134-47; - ontkleed III 148-70; - in de paradox III 199-220, 222-24, 248-54, 258-59, 269-81, 289-90; - overwint de paradox III 276-89; - zich substitueerende III 322-54; - op Golgotha III 343-46; - van *God* verlaten III 376-408; - tusschen 2e en 1e dood III 409-29; - gerechtvaardigd III 430-46; - in den eersten dood III 447-64, 466-68; - in den sjeool III 481; - verkondigd door den sjeool III 495-507; - in schijn van stilstand III 508-20; zijn begrafenis III 522-39.
Christus (in verhooging), zijn intronisatie II 140-42; zijn loon II 207; gerechtvaardigd III 430-46; zijn opstandingslichaam III 529.
Christus (zijn naturen), Godheid en menschheid I 106, 274, 357-58, III 79-85, 195-205, 265-76, 387-89.
Christus, Wie is -? I 60; centrum der prediking I 92-93, II 182-84, 231-32, III 55, 262, 303, 322-24; - Ideaal of Verlosser? I 179-81; - object van uitverkiezing I 188; - subject van uitverkiezing I 188; - geen object, doch subject van genade III 59-63; zijn werk van elken dag I 104; - ironisch I 377-89, II 389-91; - en de slaven I 410-30; - en de Overheid II 113; - en Satan I 181-205, 252-66; - en de Engelen I 138-39; - en Zijn Vader I 232-36, III 430-41, 461-62; - en het recht van *God* III 11-23; zijn apologie bij *God* III 318-21; meer dan Abel I 418-20, 453-55, II 470-71, 482-83, 510; - meer dan Jacob I 397-98, II 359-67; - meer dan Mozes I 45, 78-90, 451, 464, II 383-84, 522-23, III 84, 211-15, 285-87; - Davids Zoon en Heer I 399-405, 425-30, II 238-46, III 165-66, 201-02, 351-53, 383-84; - meer dan Elia I 78-90; - en Judas I 159-75, 178-205, II 238-46.
Chrysostomus II 35.
Constantijn de Groote II 346.

D

Dag des Heeren, de ééne - I 313-15, 323, III 123-33, 363-65, 436-45.
Daniël, zijn Messiaansche profetie II 123-128, 224, III 175-76.
Dante, over Judas I 157-158; - en Jesaja III 207.
David, zijn koningschap I 146-47, 399-405, 425-30, II 301, 413-14, 418-20, 479-80, III 37; - en Rizpa III 351-53; zijn val en opstanding II 238-46; - gevloekt door Simeï III 201-02; zijn tempelbouw II 258; - en *Christus* I 399-405, 425-30, II 238-46, III 165-66, 201-02, 351-53, 383-84.
Dood, de beteekenis van den 1e dood III 469-72; de beteekenis van *Christus*' 1e dood II 488-99, III 447-64, 472-80; *Christus*' - een daad III 466-68; *Christus*' - en onze - I 297-305; *Christus* tusschen 2e en 1e dood III 409-29; de beteekenis van den 2-en dood III 469; *Christus* heeft den 2-en dood overwonnen III 406-408.
Doop, en Avondmaal I 233-34.
Drieëenheid, en Sacrament I 234-36; - en het werk der verlossing III 437-40.
Droom, de - van Pilatus' vrouw II 454-63; de openbarings- II 458-69.
Duisternis, de plaats der 3-urige - III 289-94; de ‘verklaring’ der 3-urige - III 356-57; het doel der 3-urige - III 358-75.
Duizendjarig Rijk, I 131, 435-36.

E

Eden, II 111, III 43-45.
Eed, ware - en onware - II 108-11; de - in de Bergrede II 107-110; de - in Petrus' mond II 195-99.
Egypte, het diensthuis II 212-14; - en Pascha I 153.
Eigendom, *Christus* en de - III 161-64.
Elia, de wetsijveraar II 265-68; - op den verheerlijkingsberg I 78-90, III 370-71; - op Golgotha III 424-25; - en *Christus* I 78-90.
Engelen, en menschen I 138-39, III 208-09, 497-98; - in den Kerstnacht I 16, 119-21; - en *Gods* Zoon I 348-62, II 130; - en het Avondmaal I 245.
Erotiek, liefde of - I 216-18; Middeleeuwsche - I 267-68; III 24-32, 280, 296-97; de - over Golgotha III 64-67.
Esseners, de secte der - I 412-13.
Eva, en Maria III 336-39.
Evangelie, Wet en - II 274-77; tweeërlei - I 63-71; wat zegt het - I 26-30; - der vrije genade I 63-71, II 243-48, III 441; het - naar Johannes I 212-14.
Exlex, *Christus* - voor de Joden, civiel II 37-38, moreel II 163-80, 208, ceremonieel II 264-68; exlex voor Herodes II 392; exlex voor Pilatus II 399-409; exlex voor alle wetten II 405-06, III 9-23; - exlex in den donker III 355-75; de hel en de - II 408, III 6-9; de - in Israëls wetgeving III 1-10.
Ezau, het conflict Jacob-Ezau II 212, 352-67.
Ezechiël, zijn Messiaansche profetie I 426-29.

F

Farao, zijn droomen II 461, 467.

G

Gabbatha, II 523.
Geloof, Openbaring en - I 337-47; - in den hemel II 235-38; - en teeken II 379; - en erotiek II 488-90; - uit het gehoor III 374.
Gemeene Gratie, het doel der - III 4-6, 121-133; - en de vloek III 101-08; de wet der - I 420; - en vicieuse cirkel II 136; - en het kleed III 151-56; - en de wet II 407; - en het gezag I 222-25; - en de liefde I 220-21.
Genade, is de - particulier III 116-18.
Geopenbaarde wil, en verborgen wil II 87-93.
Gethsemané, *Christus* naar - I 288-311; *Christus* in - I 312-74; *Christus* uit - I 375-89.
Getuigen, van *Christus* II 29, III 313; het wezen van het - II 347-48.
Gezag, en vicieuse cirkel I 222-25.
Goden, Grieksche en Romeinsche - I 440-41, 445, II 464-68.
Golgotha, de plaats van - III 17-23, 64-67; - en de profetie III 67-74.

H

Hallel, het ritueele - I 270-73.
Haman, zoon van Ezau II 358-59.
Heerlijkheid des Heeren, in O.T. en N.T. I 86-90, III 370-71.
Hel, en aarde III 4-6; - en hemel III 208-09; - het oord der verlating I 460, III 381-90; de - onbeschrijfelijk III 379-80; worm en vuur in de - III 406-08; de - in het O.T. III 191-93, 207-08; - en hoon II 179, III 142; de - en de exlex II 408, III 6-9; nederdaling ter - III 85, 189-211, 246-54, 358-68, 400-408, 411-29.

Hemel, en hel III 208-09; het oord der gemeenschap I 460; geen bloed in den hemel II 491-97; geloof in den - II 235-38; de - over *Christus*' lijden I 15, 72-90.
Henoch, zijn prediking II 464.
Herder, de goede - I 63-71.
Herodes Antipas, zijn afkomst II 354-55; - en de Dooper II 369-73, 382, 393-95; - en Jezus II 368-98; zijn dood I 241.
Hervorming, het wezen der - I 69; - en revolutie III 487-88.
Hiël, de bouwer van Jericho I 61-62.
Hinnom, het dal - II 254, III 20, 70-72.
Hizkia II 146.

I

Infra- en supra-lapsarisme I 265-66.
Ironie, en sarcasme I 50-57, 379-89; - in Gethsemane I 378-89.
Ismaël II 212.
Israël, zijn wetgeving II 265-69; zijn wets-veruitwendiging II 269-74; - en de wetstafelen II 305, 518-19; zijn koningschap II 299-304; - en de profetie I 112-25; - naar vleesch en geest I 397-401; zijn offerwetten II 490-91; zijn chauvinisme II 228, 255-60, 445-46; kerkvolk of wereldvolk II 215-16, 298, 338; - los van den Messias II 477-81; - en Rome I 161-65, II 210-16, 447-48; - gehoond door Pilatus III 138-43, 171-79.
Izaäk II 212.

J

Jacob, het conflict Jacob-Ezau II 212, 352-67, 386-88; - te Bethel I 362; zijn 12 zonen I 397-401; - op zijn sterfbed II 216-19; - en *Christus* I 397-98, 359-67.
Jahweh II 117-18.
Jannes en Jambres II 93.
Jeremia, zijn Messiaansche profetie I 427-29.
Jeruzalem, de stad der profetie III 15-17, 485; de dochters van - III 46-60; het nieuwe - I 408-09.
Jesaja, zijn profetie II 24-29; - over den Knecht des Heeren I 31-32, 43-44; - over Tyrus I 100-03; - en de masjaal II 68.
Jezus, verklaard uit *Christus* II 39, 74, III 54-55; de naam - II 448-51; Wie is -? I 43-57.
Job, zijn Middelaar I 260-62; zijn rechtspersoonlijkheid I 351-52.
Johannes (zoon van Zebedeüs), bij het kruis III 322-54; het Evangelie naar - I 212-214, III 347, 354; zijn gezichten op Patmos II 469, III 105.
Johannes de Dooper, en Herodes II 369-73, 382, 393-95; - en Jezus II 466.
Johannes Marcus, de anonymus I 148-51, 458-60.
Jongste Dag, en de vloek III 86-87, 100-111; - en het 1e kruiswoord III 123-33; - en *Christus*' lichaam III 529, 539.
Jozef van Arimathea III 530-36.

Josia, koning van Juda III 20.
Jubeljaar, de wet van het - I 410-15, 425-29.
Judas de Galileër II 311-13.
Judas Isj-Karioth, de persoon van - I 156-86; zijn loon II 251-54; - geen zoon van Abraham II 236-37; - en Barabbas II 227; - en Achitofel II 238-46; - en *Christus* I 159-75, 178-205, II 238-46; - kust Jezus I 390-409; zijn berouw en einde II 228-31; - en de moordenaar III 313-18.

K

Kaïn, zijn offer I 453-55; - en Abel II 470-71, 482-83; zijn teeken I 418-20, 426-27, II 407.
Kajafas, zijn profetie I 40-57; - en de slavernij I 412-14; zijn eedsvordering II 103-116; zijn doodvonnis II 143, 152-54; zijn priester-besef II 144-47; - en Pilatus II 152, 325-34.
Kanoniek- en Apocrief Evangelie, verschil tusschen - I 116, 421-22, II 95, III 228-31; - over Haman en Mordechai II 358-59.
Karikatuur, en Borgtocht II 502-04; *Christus* in de - II 504-07, III 137-43, 171-79.
Kerk, de strijd der - I 255-66; strijdende - en triumpheerende - I 20-21; - en Avondmaal I 243-45; de - van het N.T. II 211, 288-92; *Christus*, Koning der - I 461-62.
Kleed, het - van den mensch III 151-56; het - van *Christus* III 151-70.
Koningschap, en priesterschap II 412-15; - naar wereld-begrip II 321; - naar *Gods* wil I 97, II 299-304.
Koninkrijk der Hemelen, de wet van het - I 129-31, 141, 218-21, 407-09; niet van deze wereld I 240-42, II 315-17; het Rijk der Waarheid II 327-30; Koning en burgers I 35-36; symboliek van het - I 397-409; - en het Paradijs III 307-17; de eed in het - II 107-111; - en de vicieuse cirkel I 220-25, II 125-39; - en het rijk van het Beest II 327-30.
Kruis, de vorm van het - III 27-28; het lijden aan het - III 91-94, 98-99; de theologie van het - III 94-100.
Kruiswoorden, de 7 - III 113-16; het 1e kruiswoord III 116-33; het 2e kruiswoord III 255-321; het 3e kruiswoord III 322-54; het 4e kruiswoord III 376-408; het 5e kruiswoord III 409-29; het 6e kruiswoord III 430-46; het 7e kruiswoord III 447-64.

L

Lam Gods, zwijgend voor 't Sanhedrin II 84; - en Paaschlam I 236-45.
Lazarus, de beteekenis van zijn opstanding I 43-46.
Levi, vleeschelijk of geestelijk II 217-23; - en Melchizedek I 150-51, III 486-492.
Liefde, of erotiek I 216-18; - de wet van het Koninkrijk der Hemelen I 218-21; de - van *Christus* III 252-254.
Lijdelijke en dadelijke gehoorzaamheid van Christus, bij den intocht te Jeruzalem I 92-93, 103, 109-10; - in de Paaschzaal I 153-54; - voor het Sanhedrin II 84, 97-98; voor Herodes II 383; - in zijn bloedstorting II 496-97; - aan het kruis III 240-48; - in zijn 1e dood III 466-68.
Lithostrotos II 523.
Luther I 69, III 124.

M

Macedonische Rijk II 124-25.
Malchus, de slaaf I 410-30, II 35.
Maria, *Jezus*' *moeder*, bij het kruis III 322-54; - en Eva III 336-39.

Maria van Bethanië I 26-39, 41.
Masjaal, wezen van den - II 64-80, 86; doel van den - II 68-74, 120; de Prediker en de - II 67; gehandhaafd door *Christus*, voor het Sanhedrin II 86-100, 350, voor Pilatus II 320, voor Herodes II 388-90, aan het kruis III 335; de - aan Herodes II 374-81; de - bij het kruis III 224, 231-34, 244.
Medo-Perzische Rijk II 124-25.

Melchizedek, zijn priesterschap I 283, II 10, 81, 421, III 486-92; - en Levi I 150-51, 155.
Messiaansche, dag II 28; - profetie bij Daniël II 123-28, 224, III 175-76; - profetie bij Ezechiël I 426-29; - profetie bij Zacharia I 32-33, 47, 61-71, 113, 121-25, 129-31, 448-54, II 254, 412-14, III 34-36, 505, 528-29; - zelfbewustzijn van *Christus* I 122, 229-47, 353, 396-407, II 132-35, 148-50, 161-62, III 33-40, 43, 50, 120, 279.
Messias, - verwachting der Joden I 117-25, 162-66, II 17, 133, 141, 449; Israël verloochent zijn - II 477-81; ware - en valsche - I 338-43.
Messiasschap, *Christus* over zijn - II 20-28, 50-56, 102-15, 318-19; - en tempelbouw II 103-05.
Middelaar, de roep om een Middelaar I 240-43; -schap van *Christus* I 145, 248-66, 305-06, 323-27, II 236-248, III 81-82, 211-15; *Christus*, de - van 't Genadeverbond I 187-97, 217-18.
Mirre, de - aan het kruis III 76-82.
Mordechai, en Haman II 358-59.
Mozes, en het braambosch II 117-18; zijn teekenen II 219-20, 383-84; zijn zonde en straf II 219-20, III 84; - de Middelaar III 211-15; - de wetgever II 265-68; - op den verheerlijkingsberg I 78-90; - en Pilatus II 278-83, 522-23; - en *Christus* I 45, 78-90, 451, 464, II 383-84, 522-23, III 84, 211-15, 285-87.
Mysterie, Openbaring en - I 334-43.
Mystiek, ware - en valsche - I 7, 18-24, 364-68; het wezen der ware - I 278-79, 286.

N

Nazareth, *Christus*' eerste rede te - I 98-100.
Nebukadnezar, zijn droomen II 461, 467.

O

Onderwerpelijk, en voorwerpelijk I 6, 13.
Onze Vader, het - I 104-07.
Openbaring, het wezen der - I 334-47; de bijzondere - II 43-56, 213; de algemeene - in natuur en geschiedenis II 43-56; de bijzondere - en algemeene - in Ps. 8 I 134-41; klaarblijkelijkheid der - II 23-39; de - is gezaghebbend II 329-33; transcendent en immanent II 350-51; de droom in de - II 458-69; de - is zuiver I 77-81; de - is niet-adaequaat I 81-86, III 4-6; de - is groeiend I 86-90; de voortgang der - III 513-20.
Opstanding, de - verzwegen aan het kruis III 333; de aanvang der - III 443, 461, 480-81.

P

Paradijs, de genade in het - III 123-27; Adam uit het - II 406-07, 509; - en Koninkrijk III 307-17.
Paradox, tweeërlei leer der - III 198-99, 276-77; de - op Golgotha III 199-220, 222-224, 248-54, 258-59, 269-81.
Pascha, het - eten II 268-69; de zaal van het laatste - I 143-51; - en Avondmaal I 153-55, 234-44.
Petrus, als Satan I 7-13, 18-20; zijn voeten gewasschen I 225-26; zijn verraad II 135, 180-200; zijn berouw II 206-07.
Pilatus, en Kajafas II 152, 325-34; - en Jezus-Barabbas II 471-77; - en Mozes II 522-23; - de scepticus? II 325-30; - de Stadhouder II 209-10, 279-83, 335-38; - de rechter II 516-524; - des Keizers vriend II 522; zijn verantwoordelijkheid II 349, 462-63, 475; zijn onrecht II 427-28; zijn huisvrouw II 455-69; -

over *Christus'* Koningschap II 309-24, III 135-43; - maakt *Christus* tot exlex II 399-405; - en *Christus'* dood III 522-23.
Pinksteren, en Apostelental I 405; - en Akeldama II 256-60; - en Openbaringsdroomen II 468-69; de aanvang van - II 291, III 37-38, 490-93, 503, 515-16; de zaal van - I 149.
Praedestinatie, en verantwoordelijkheid II 88-95.
Prediker, het boek - II 42-56; - en de masjaal II 67, 69; - en de vicieuse cirkel I 220-25, II 123-25, 136-39, 213, III 127; tijd en eeuwigheid in de - I 314-15.
Profetie, in Israël I 112-25, II 159-60; de - in het conflict Jacob-Ezau II 356-67, 386-88; Messiaansche - I 31-33, 43-47, 61-71, 113, 121-25, 129-31, 268-87, 448-54, II 254, 412-14, III 34-56, 505, 528-29; de - over Golgotha III 67-74; - in getallensymboliek I 397-409; de - en wij I 59-63.
Psalmen, de Auteur der - I 140, 271-87, III 377-79, 422-24; de Inhoud der - I 140, 271-87; de Exegeet der - I 125, 134-41, 271-87, III 451-60; de wraak- III 122, 207; de Auteur ondergaat zijn - III 236-37, 263.
Psycho, analyse of wedergeboorte I 181-84; - logie of geloof I 315-19.

R

Raad des Vredes, en de verlossing I 74-77, 326-27.
Rechtvaardigmaking, van *Christus* III 441-43.
Ressentiment, op Golgotha geen - III 249-52.
Rizpa, de dood van haar zonen III 10, 351-53.
Romeinsche Rijk II 124-25; zijn beteekenis in *Gods* Raad II 286-92, 396, III 96-98; - en de Wet II 295-96; zijn keizer-cultus I 240-42, II 321-24, 417-21, III 510; Israël en - I 49, II 210-16, 280-85; - en *Christus'* Koningschap I 240-42, II 305-08, III 35-37; zijn ondergang II 134, 343-47.
Rufus, zoon van Simon van Cyrene III 30, 39.

S

Sabbath, of Zondag III 440-41, 503.
Salome, haar vraag aan Jezus I 162-64.
Salomo II 42, 43, 56, 123.
Samuel, en Israëls koningschap II 302; - te Endor II 462, III 499-503.
Sanhedrin, zijn bevoegdheid II 3; zijn taak t.o. *Christus* II 3, 61; zijn laatste uur II 101-102; - zonder ambtsbesef II 157-58; - en de Wet II 294-98; het - over Jezus I 43-57; het - en Rome I 49; het - *Christus* taxeerende I 58-71; *Christus* hoonende II 156-80; de profetie profaneerende II 158-62; zijn doodvonnis II 281-85.
Sanherib II 146.
Satan, zijn wezen I 199-205; zijn werk I 180-81; zijn rechten I 255-59, 432-46; zijn begeeren I 252-266; zijn onmacht I 380-82, 437-38; zijn 'stijl' II 410, 438-440; - en spot en hoon II 169-80; - vallende als een bliksem I 103; - en de droom II

459-60; Petrus een - I 7-13, 18-20, 41; - bij *Christus'* zalving I 36-37; - en Judas I 159-75.
Saul, zijn koningschap I 42, 425-30, II 301; te Endor II 462, III 499-503.
Schuld, en straf III 116-20.
Simon van Cyrene III 25-40.
Simson II 36.
Sion, de heuvel - III 70-72.

Sjeool, *Christus*' dood en de - II 233-38; *Christus* in de - III 481; menschen uit den - III 497-507.
Slavernij, en theocratie I 410-15, 425-29.
Socrates, zijn dood I 295-96.
Solon II 56.
Spot en hoon, en de wet II 166-80; - der menschen II 166-80; spot bij *God* II 166-80, III 43.
Symboliek, profetie in getallen- I 397-409; de - van Golgotha III 70-74, 145-46.

T

Teeken, en Woord I 114-16, II 63, 379, III 506-07; de vraag om een - III 219; het - van het tempelgordijn III 484-85, 491; het - der opgestane dooden III 496-507; het - der aardbeving III 495-96.
Tyrus, onder *Gods* oordeel I 100-103.

U

Uitverkiezing, en verwerping I 185-92, II 212; - en verantwoordelijkheid I 185-92; - niet om 's menschen verdienste II 363-64; - der twaalve I 395-409; - van den moordenaar III 303-05.
Urim en Thummim II 221.

V

Verantwoordelijkheid, en Praedestinatie II 88-95.
Verbond, de Middelaar van het Genade- I 187-97, III 291; de taal van het - III 392-401.
Verborgen wil, en geopenbaarde wil II 87-93.
Verlating, alleen in de hel I 460, III 381-90.
Verloren zoon I 348-49.
Verlossing, iuridisch-dynamisch I 114-19; *Gods* werk der - III 454-64, 508-20.
Veronica III 25, 39.
Verzoeking, de - in de woestijn I 10-11, II 385-86, III 282-84; - en beproeving I 75-77, 258, 262-63.
Vicieuse cirkel, in de geschiedenis II 212-14; - en eeuwigheidslijn II 125-39; - door *Christus* doorbroken II 114-17, 121-39, III 52-53, 102-111, 127-31, 478; - en het bloed II 493; - en de liefde I 220-21; - en het gezag I 222-25; - en de vloek III 102-05; - en het conflict Jacob-Ezau II 352-67; - bij den Prediker II 42-56; - bij Kajafas II 46-59.
Vleeschwording des Woords, *Christus*' naam II 448-51.
Vloek, de - onder Israël III 1-10; de - over de wereld III 85-88, 100-104; *Christus* onder den - III 96-112; - en zegen III 106.

Voetwassching, meeningen over de - I 208-10.
Voorzienigheid, infra - en supra - I 265-66; - en kruisdood III 96-98; - en *Christus'* dood III 526-29; - en het ezelsveulen I 96-97; - en haangekraai II 162, 201-203.

W

Wedergeboorte, en bekeering I 176-81, 219-20, 225-26; - of psycho-analyse I 181-84.
Wet, de 2 tafelen der - II 294-95, 305-08, III 327-29; - en Evangelie II 225, 274-77; de exlex in Israëls - III 1-10; de - van Mozes en de - van Rome III 96-98.
Wonder, doel van het - I 114-16; de intensiteit van het - I 417; de won-

deren van den Antichrist I 423-24; - en ambt I 130-31; het - in Apocrief en Kanoniek Evangelie I 421-22; ongeloof en - III 34-36, 225-27.
Woord, het -, de eenige kenbron III 303, 320; de genoegzaamheid van het - III 278-81; de beteekenis van het - III 68-74; de verklaring van het - I 307-311; *Christus* bedient het - III 51-55; tweeërlei uitwerking van het - I 172-75; - en teeken I 114-16; II 63, 379, III 506-07; - en Sacrament II 220; mystiek en - I 22-25.

Z

Zacharia, zijn Messiaansche profetie I 32-33, 47, 61-71, 113, 121-25, 129-31, 448-54, II 254, 412-14, III 34-36, 505, 528-29.
Zedekia, de laatste Davidide I 426-28.
Zonde, de aard der - II 393-94; de stijl-loosheid der - II 438-40; gradatie in de - I 157-59; - en straf III 469-72; het diensthuis der - II 214-16.
Zoon des Menschen, bij Daniël II 126-34; - en Rome II 224; Wat is de -? I 392-94, III 459.

Tekstregister.

Oude testament.

Genesis.

1:3	III 361, 364
1:31	III 438
2:1	III 436
2:7	II 491
2:9	II 350
2:17	III 469, 472
3:1-5	III 217
3:6	III 89
3:8*a*	II 176
3:9	III 84, 400
3:10	III 151, 157
3:12, 13	II 143
3:15	II 362, 364 III 350, 514
3:16, 17	III 469
3:18	II 511
3:19	II 493, 494 III 469, 472
3:20	III 350, 351
3:21	III 151, 154
3:24	II 406, 509, III 480
4:10	I 418, 420, 455 II 477, 482
4:15	II 407
4:25	III 336, 337
6:6	III 390
7:16	I 311
9:22-25	III 149
11:4	I 240
15:17	III 359
15:16	II 115
19:26	I 116

22:7, 8	I 373, 405
22:10-12	II 287
22:13	III 475
22:14	II 304
23:17, 18	II 250, 261
25:29-34	II 363, 364, 387
27	II 354, 359
28:12	II 362, III 305, 337
28:16	I 362
32:13	II 387
32:24	II 362, 365
32:33	II 363, 364
32:26	II 366
34:15-17	II 217, 223
34:25, 26	II 217
35:18	III 346
40:14	III 305
49:5-7	II 216, 223
49:33	III 409
50:19, 20	II 278, 289, III 12

Exodus.

1:22	II 214
3:14	II 118
4:2-7	II 383
7:11	II 93
8:27	III 232
9:16	II 88
10:22,23	III 361, 374
12:7, 12	I 153
12:46	III 526
17:11	III 93
17:18	II 353, 358
20:2	II 211, 213, 215, 255
20:24	I 231
21:2	I 427

21:32	I 67
25:40	III 493
31:18	II 38
32:11-13	III 212, 213
32:19	III 212, 285
32:26-28	II 218
32:30	III 286
32:31, 32	III 211, 213, 286
34:35	I 87, III 62, 370

Leviticus.

10:3	II 87, 89
10:6	II 145
16:21, 22	III 365
16:27	III 18
17:11	I 370, 371, II 491, 495
21:10	II 145, III 350
25:10	I 400, 410

Numeri.

9:12	III 526
12:14	II 158
20:7-13	II 219, 220

20:11, 12	III 84
22:26, 27	III 246
24:27	II 359, 360, 367
25:6-8	II 218
35:33, 34	II 252

Deuteronomium.

5:15	II 424
15:12	I 427
16:4	II 271
21:6-9	II 475, 477
21:22, 23	III 8, 189, 194, 522
23:18	II 253
25:2	II 487
25:4	II 424
25:9	II 158
29:29	II 87, 88
33:8-11	II 218, 222

Jozua.

7:9	II 172
7:19	III 78
10:12	II 162, III 133, 372

Richteren.

14:19	III 354
16:17	II 346
16:21	I 444, III 59
16:30	I 90

Ruth.

1:20	III 332

1 Samuël.

8:11 v.v.	I 97
13:14	II 417
14:27	III 421
14:45	II 424
15:9, 28	I 425
19:23	I 42
20:3	I 302
22:9, 10	II 358
22:17	II 301
28:6	III 500
28:13, 14	III 502
28:15, 19	II 462

2 Samuël.

6:14	I 425, II 21
6:22, 23	I 276, III 456
8:18	III 352
11:2-17	II 240-242
14:14	II 478
16:5-11	III 201, 205
16:10	II 206
17:23	II 239, 246
20:9	I 393
21:8-10	III 10, 351, 352
21:14	III 352, 353
23:16, 17	I 425
24:2	II 301

24:14	II 365, 509
24:15	II 480
24:24	II 302, III 37

1 Koningen.

2:9	III 302
6:7	II 96
11:14	II 358
16:34	I 61, 62
17:13	I 35
19:11-14	III 116
22:22	III 202

2 Koningen.

2:11	I 87
5:10	I 358
18:7	II 310
18:37	II 146
23:10	III 20
25:6, 7	II 414

1 Kronieken.

22:8	II 252, 258

Esther.

3:5-9	II 358

Job.

5:13	II 288
16:18	I 351, II 477, 478, 482
16:19	III 194
30:10	II 158
33:23, 24	I 261

Psalmen.

2:4	I 380, 384 II 167, 168, 170
8	I 134, 140
16:7	II 469
16:8	II 111
19:6	II 509
22:2	I 309, III 204, 377, 381v.v.
22:3	III 193, 387, 388, 399
22:7	I 292, 294, 308
22:9	III 229, 230, 235-237
22:13	I 306, II 90
22:16	II 370, III 416
22:17	III 388, 389
22:19	III 165, 166
22:21	II 195
22:32	III 435
23:4	I 383
26:6	II 475
31:16	III 453, 455, 460
31:6, 8, 9	III 451, 455
34:20, 21	III 526, 528
35:15, 16	II 509
37:5	II 302
39:2	III 402, 404
39:2-4	II 511
39:4	III 403
40:7	III 359

40:8, 9	I 280
40:9	II 416
41:10	II 194, 239
42:2	III 420
42:8, 10	II 467, III 263
42:10	III 204
42:11	II 187, 188
45:3	I 388
50:10	I 36
51:19	II 155, 524
56:9	II 207
57:5	I 37
58:2	II 9
62:12	II 185, 186
63:4	I 130
65:5	III 520
65:6	II 289
68:17	III 73
68:19	II 453
69:3	I 139, III 240
69:9	III 533
69:22	III 417 v.v.
73:13	II 475
77:20, 21	III 66
82:1	III 297
82:1, 2	II 9
85:11	II 414
90:12	I 265
103:16	III 64
110:4	III 390
113:1-3	I 282
114:1-3	I 282
115:1, 10	I 283
116:1, 3, 16	I 283
117:1	I 284

118:23, 26	I 125
118:26	III 32
130:1	I 384
139:23, 24	II 524

Spreuken.

27:23	II 205
30:21	II 480
31:6	III 78

Prediker.

1:8	I 220, 314, II 55
1:15	II 48
3:16	II 36, 45, 112
4:17	II 53
4:14	I 223
5:5	II 54, 482
7:13	II 48, 49, 138, 139
8:11	III 103, 127, 128
12:7	III 466
12:13	II 55
Boek Pred.	II 42-56, 67, 493

Hooglied.

1:2	III 90
1:12	I 29, 30
5:2-8	I 462
5:7	II 204
5:8	III 46
8:6	I 246
8:7	III 252, 253

Jesaja.

2:19	III 51
3:6, 7	II 3
4:5, 6	I 25
7:15	II 17, 18
8:16	II 491
9:9, 10	II 68, 75
9:14	II 421
10:15	II 89
10:16	II 194
10:24, 25	I 440
11:1	II 134
11:9	III 129
13:10	III 364
14:9	III 142
14:10-16	III 192, 193
21:11, 12	II 358
23:16	I 100, 102, 108
29:10	III 500
29:11, 12	II 24, 26
29:18, 19	II 28
40:18	II 444, 452
42:8	I 232
50:3	III 364
50:6	II 158
50:7	I 460
50:10, 11	II 91
53:2, 3	II 443
53:4	II 449
53:5*b*	II 180
53:5	III 2
53:7	II 97, III 538
53:9	I 32, 38
53:12	III 136
55:2	II 72

55:11	I 173
55:13	I 54
61:1	II 425, 426
66:24	I 194, III 20, 71 406, 407

Jeremia.

7:31, 32	II 254, III 20
13:16	I 247
17:16	I 233
31:9, 20	II 449
31:15	III 346
34:8-17	I 427, 428

Klaagl. van Jeremia.

3:29	III 50, 70
3:30	II 55

Ezechiël.

17:16, 18, 19	I 426
28:13	III 44
31:4	III 368
31:3-9	III 44
31:15, 16	III 44
31:16	III 142, 193

Daniël.

2:31, 34	III 175
2:44, 45	II 346
5:5	II 158, III 493
5:25	II 373, 509
7:1-18	II 122, 128, 131, 224, 309
7:2, 3	II 131, 214
7:8	II 134
7:13	I 247, 392, II 122, 128, 224, III 309

Hosea.

10:8	III 51

Joël.

2:1, 2	III 54
2:10	III 364
2:13	II 155
3:15, 16	III 364

Amos.

8:9	III 364
9:11	II 449, III 231, 232

Habakuk.

3:3	II 469

Zacharia.

3:3	III 40
4:10	I 343
6:13	III 34, 35, 59, 301
6:12, 13	II 104, 105
6:11-13	II 413, 414
9:9	I 113, 121, 123, II 300
11:12, 13	I 63, 71, II 254
11:12	I 32
11:17	III 353
12:10	III 528, 529, 539
13:4	I 47, 48
13:7	III 294, 388
13:17	I 103, 448, 452, 461
14:7	III 363
14:21	II 387

Nieuwe testament.

Mattheüs.

1:17	I 399, 401
1:20	II 454
2:2	II 201, 202
2:1, 2	III 512, 513
2:4, 5	II 412, 415
2:11	III 163
2:18	II 257
3:9	II 257
3:15	I 276, III 17
4:1	I 11
4:3, 6, 9	II 385
4:6, 7	III 282, 283
4:6	I 359, II 96, 98
4:8, 9	I 284
4:9, 10	II 323

4:11	I 355, II 527, 528
4:16	III 375
5:28	III 87
5:37	II 107, 110, 197
5:39	I 439, II 57-59, III 158
5:39-41	III 166
5:45	III 361
5:41	III 32
6:9, 10	I 282
6:13	I 168
8:20	III 331
8:22	I 387, III 343
10:1	I 404
10:30	II 466
11:2, 3	III 534
11:5	I 44, III 505
11:6	II 73, III 539
11:11	II 369
11:25, 26	I 308
11:28	III 62
11:45	II 132
11:30	II 210
12:6	II 66, 96
12:39	III 219, 373
12:39, 40	II 92
12:44	I 178, 183
12:45	I 168
12:48, 50	III 58, 325, 343
13:12	I 356
13:38	II 255
14:1, 2	II 372
14:3-11	II 371, 466
15:26, 27	III 485
15:31	III 511
16:4	II 92
16:16	III 510
16:19	II 156

16:20	II 105
16:25	I 370
17:24-27	III 162, 164, 490
18:10	I 428, 429, III 81
18:20	I 244
19:13	III 302
20:19	II 499, 501
20:18, 19	II 286
20:20, 21	III 302
21:3	I 143
21:12, 13	II 252, 334
21:42	II 92, III 533
23:18, 19	III 147
23:24	II 270

24:27	II 291
24:26, 27	I 339
27:40	II 77, 80
28:18	III 127
28:19	I 234

Markus.

1:7	III 150, 157
1:19, 20	III 344
2:9	II 162
2:12	III 511
3:14	I 395
3:17	III 334
4:10	II 70
5:40	III 48, 54
6:14-16	II 273, III 502
11:3	I 143
11:18	III 493
13:12	III 56
13:44	II 137

Lukas.

2:4	I 146
2:12	III 148
2:14	I 120
2:34	II 90, 113
2:35	II 68, III 331
2:46	I 280
2:49	II 197, III 329
4:17, 21	II 129
4:19	II 425, 426
4:29, 30	I 98, 99

5:21, 23	II 141, 162
5:26	III 511
7:16	II 158, III 511
7:22	III 305
9:7, 9	II 372
9:30, 31	II 267
9:62	II 145
10:4	II 145, III 530
10:8	III 386, 388
10:18	I 103
10:20	I 118
10:24	I 84, 337
12:47, 48	III 6
12:48	III 454
12:49	II 464
13:31, 33	II 375, 378, 388, 390
14:17, 21, 23	I 86
15:15 v.v.	I 348, 349
15:23, 32	II 237
16:9	III 142
16:23-26	III 429
16:24	III 81
16:26	I 446
16:27-31	III 503, 506
16:27-28	II 237
16:31	II 369, 394
18:4-7	III 397, 401
19:26	III 168
19:38	I 8
19:41, 42	III 60, 62
20:19, 20	II 283
20:20, 21	I 163
20:22, 23	I 164
22:3	I 159, 169
22:24	I 207
24:21	III 534
24:25-27	III 285

Johannes.

1:3	III 438
1:11	II 151, 153, 451, III 53
1:1, 14	II 24, 55, 154, 155, 452, III 354
1:40	III 334
1:52	I 353, II 130
2:14-21	II 62, 66, 75, 92
2:25	II 186
3:14	II 279, 285-289, 396, 464
3:31, 32	I 82, II 198, III 363
3:29	II 302
4:8	I 339
4:34	III 76, 456
7:5	III 333
7:27	II 17
8:56	II 153, 236, III 405
8:44	I 172
10:11	I 455
10:18	III 459
10:30	II 141
11:33	III 379, 427, 428, 429
11:35	I 374
11:41, 42	III 391, 403, 428
11:56	I 94
12:21	III 513
12:21, 23	II 465
12:28	I 234
12:31	I 97, 262
12:32. 33	II 279, 285, 289, 291
13:1	I 214
13:2	I 159, 169, 171
14:6	II 225
14:30	I 256
15:16	I 187, 188
16:8	II 229

16:15, 67	I 165
17:6	I 187, 188
17:12	II 204, 395, 409, 452
17:20	I 255
18:10	I 301
20:17	III 341
20:27, 28	I 339
21:16-17	II 207

Handelingen der Apost.

1:13, 14	III 58
1:14	III 340
1:18	II 231
1:19	II 259
2:17	II 468, 469
4:31	I 149
4:36	I 150, 151
5:3	I 168
5:38, 39	II 464
6:11-14	II 77
6:13, 14	III 231
7:58	II 283

7:60	III 126
8:10	III 510
10:11, 12	II 275
12:12	I 148
12:22	I 241
14:23	III 454
15:16	III 231
16:16-18	II 460
17:24	III 232
19:33	III 30
20:32	III 454
28:30, 31	III 69

Romeinen.

2:5	II 177
4:5	II 244, 245
7:18	II 51
9:3	III 212
9:16	II 88
10:6-8	II 409
11:1, 2	III 139, 140, 145
11:28-36	III 146
16:13	III 30

1 Corinthe.

1:23	I 372
2:9	I 347, II 44, 45
2:14	II 27, 59, 327, III 260, 261
2:15	II 47
4:8-14	III 169, 126
5:5	II 171, 267

5:7	I 155
9:9	I 342, II 424
10:4	I 282, II 220, 222
10:31	III 76
11:29	II 175
15:45	II 199, 491, 493, 496, III 446
15:24, 28	III 316
15:52	III 472
16:22	II 235

2 Corinthe.

1:19, 20	III 295
3:18	I 88, 90
4:17	I 303
5:1	III 437
5:2, 3	III 481
5:21	II 175, III 19, 368, 369
6:15	II 165
7:6	I 354
7:10	III 62, 63
8:9	III 163
12:4	III 359

Galaten.

3:13	II 276, III 1, 96
4:4-7	II 276
4:26	III 328
5:1-6	II 276
6:15-16	II 276

Efeze.

2:14	II 137, III 325

Filippenzen.

2:7	III 249
2:9	III 288
3:10	III 507
3:20	III 316

Colossenzen.

1:12	III 375
1:20	I 121
2:14, 15	II 287, 526, III 156

2 Thessalonicenzen.

2:4	I 423

1 Timotheüs.

1:18	III 454
1:20	III 30
3:16	I 327, II 94
6:16	III 448

2 Timotheüs.

2:2	III 454
2:8	III 504
3:8	II 93

3:16	II 420
4:6	III 531
4:14	III 30
4:16	I 455, III 126

Hebreën.

1:1	II 114, 465, 466, 469, III 271
1:3	I 383
1:14	III 81
2:6, 7	I 138, 139
2:14	I 338
4:13	III 156
4:15	III 62
5:7	I 331
5:8	I 74, II 186, III 209
5:37	II 331
7:2	III 490
7:3	II 10, 421, III 489
7:9, 10	II 12
7:20, 21	III 390
7:25	II 483
8:13	III 493
9:14	I 370, II 496
9:22	II 484
10:12	I 283
10:20	III 492
11:1	II 59
11:17, 18	II 237
12:4	I 374
12:24	I 418, II 483

12:25	II 482
12:38	II 126, 128, 131
13:2	III 38
13:11, 12	III 18, 189
13:13	III 21

Jacobus.

1:27	III 334
2:13	III 137, 404
2:19	I 200, 201, 381
2:23	III 257

1 Petrus.

1:11	I 273, 278
2:23	III 245, 248
3:21	III 194
4:17	II 219
4:19	III 454

2 Petrus.

1:19	I 278
2:22	II 56, 214, 222

1 Johannes.

1:1	I 329
1:1-4	I 463
4:18	I 317, 318, 320
4:20	III 327

5:6	III 524

Judas.

vers 14, 15	II 464

Openb. van Johannes.

1:13, 14	II 397
3:14	III 288, 295, 438
5:14	III 258, 288
5:6	III 109
6:10	III 122
6:11	II 397
7:9	III 170
7:12	III 258, 288
8:1	I 436, III 484
9:6	III 56
11:8	I 70, 282, II 87, 93, 291
11:14	III 104
12:1-3	I 139, 141
12:5, 14	III 130, 337, 338
12:6, 14	I 451
12:12	I 253, 260
12:17	II 193, III 128
13:3	I 420
13:11-14	I 423
14:3	I 397, 409
14:14	II 512
14:18	III 127
15:3	I 282, 464
16:17	III 436
19:4	III 258
20:5	III 406, 501
20:4, 5, 11	III 314

20:7	I 435
21:12, 14, 19-21	I 408
22:11	I 170, II 75, 79 III 241, 519, 520
22:16	III 192
22:17, 20	III 70
22:20	III 258